

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI**

**REŞİD FÂNÎ HAYATI
VE
FÂNÎ ÇİÇEKLER ADLI ESERİ
(İNCELEME-METİN)**

ŞEVKET ENES SAMANCIOĞLU

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. HİKMET ATİK**

KONYA-2023

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevket Enes SAMANCIOĞLU		
	Numarası	18811001104		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Türk İslâm Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tezin Adı	Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Şevket Enes SAMANCIOĞLU

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şevket Enes SAMANCIOĞLU		
	Numarası	18811001104		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları / Türk İslâm Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hikmet ATİK		
	Tezin Adı	Reşid Fânî Hayatı ve Fânî Çiçekler Adlı Eseri (İnceleme-Metin)		

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına şahitlik etmiş, 1877 doğumlu, Mülkiye Mektebi mezunlarından Kaymakam Reşid Fânî Bey'in hayatı, şahsiyeti ve Fânî Çiçekler adlı eseri incelenmiştir. Şahsi kütüphanemizde bulunan Fânî Çiçekler ve şairin diğer eserleri bu çalışma için temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde Reşid Fânî'nin yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve edebî durumu hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, biyografik kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Reşid Fânî'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri aktarılmış; ikinci bölümde Fânî Çiçekler'in şekil ve muhteva açısından incelenmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde eserin transkripsiyonlu metni bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda sonuç bölümü ve şair hakkında elde ettiğimiz belgelerden örnekler yer almaktadır.

Hazırlanan bu doktora teziyle, unutulmuş bir şair olan Reşid Fânî'nin Türk edebiyatındaki yerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Fânî Çiçekler'in detaylı incelenmesi ve günümüz Türkçesine aktarılmasıyla şairin edebî mirası gün yüzüne çıkarılmıştır.

Anahtar kelimeler: Reşid Fânî, Fânî Çiçekler, Kaymakam, Şair, Türk Edebiyatı, Millî Edebiyat

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Şevket Enes SAMANCIOĞLU		
	Student Number	18811001104		
	Department	Islamic History and Arts / Turkish Islamic Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Hikmet ATİK		
	Title of the Thesis/Dissertation	Rashid Fânî's Life and his work called "Fânî Çiçekler" (Analysis-Text)		

In this study, the life and personality of a qaimaqam, Rashid Fânî, born in 1877, one of the graduates of Maktab-e Mulkiya (School of Political Science), who witnessed the last times of the Ottoman State and the first years of the Republic of Turkey, and his work called Fânî Çiçekler (i.e. 'Mortal Flowers') are analyzed. Fânî Çiçekler in our personal library and the other works of the poet have been referred to as the main sources of the study.

In the introduction to the study, information is given about the social, political and literary situation of the period in which Rashid Fânî lived. In the first chapter, the chronological life, personality and works of Rashid Fânî, about whom there is no information in biographical sources, are presented, and in the second chapter, Fânî Çiçekler is analysed in terms of form and content. In the third chapter, the work was transcribed into Turkish. At the end of the study, there is a conclusion section followed by an appendix that includes some examples of the documents we have gathered about the poet.

With this doctoral dissertation, a study has been conducted to determine the place of Rashid Fânî, a forgotten poet, in Turkish literature. Through a detailed analysis of Fânî Çiçekler, and its translation into modern Turkish, the poet's literary heritage has been brought forth.

Keywords: Rashid Fânî, Fânî Çiçekler, Qaimaqam, Poet, Turkish Literature, National Literature

İçindekiler

KISALTMALAR.....	vii
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	viii
ÖN SÖZ	ix

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi ve Yöntemi.....	1
2. Reşid Fânî'nin Yaşadığı Dönem	4
2.1. Siyasi ve Sosyal Durum	4
2.2. Edebî Hayat.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

REŞİD FÂNÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. REŞİD FÂNÎ'NİN HAYATI.....	13
1.1. Adı ve Mahlası.....	13
1.1.1. Fânî Mahlaslı Şairler.....	14
1.2. Doğum Yeri, Tarihi.....	16
1.3. Ailesi.....	16
1.4. Eğitimi.....	21
1.5. Memuriyeti.....	23
1.6. Vefatı.....	33
2. ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ	34
2.1. Dinî Görüşü.....	34
2.2. Siyasi Görüşü	37
2.3. Edebî Şahsiyeti.....	40
2.3.1. Dili ve Üslubu	43
2.3.2. Nazım Şekilleri	49

2.3.3. Etkilendiği Şairler	51
2.3.4. Başka Şairlerle Benzerlikler.....	58
2.4. Eserleri	64
2.4.1. Fânî Çiçekler	64
2.4.2. Türk Güneşi, Türk'ün Eşi	66
2.4.3. Öyleyse Dostlar.....	67
2.4.4. Çankırı Destanları	68
2.4.5. Hâtıra-ı Dil	69
2.5. Şiirlerinin Neşredildiği Dergi ve Gazeteler	70
2.5.1. Cerîde-i Sûfiyye	70
2.5.2. Halka Doğru.....	77
2.5.3. Sinop Gazetesi	79
2.5.4. Irmak.....	80
2.5.5. Işık Mecmuası.....	81
2.5.6. Necat Gazetesi	82
2.5.7. İzler Mecmuası.....	85
2.5.8. Halk Yolu Mecmuası	86
2.6. Tasavvufî Şahsiyeti	87
2.6.1. Şeyhi ve Tarikatı	89
2.7. Çevresi ve Dostları.....	91

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN FÂNÎ ÇİÇEKLER

1. ESERİN TANITILMASI	95
2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	96
2.1. Divan Şiiri Nazım Şekilleri.....	97
2.1.1. Müfred-Matla	97

2.1.2. Kıtı ve Rubai	99
2.1.3. Mesnevi.....	103
2.1.4. Gazel	104
2.1.5. Kaside	123
2.1.6. Şarkı	124
2.1.7. Muhammes.....	126
2.1.8. Tahmis.....	127
2.1.9. Müseddes	128
2.1.10. Müsemmen	129
2.1.11. Terkiibent.....	130
2.1.12. Terciibent	131
2.2. Halk Şiiri Nazım Şekilleri.....	133
2.2.1. Mâni	133
2.2.2. Koşma - Nefes.....	133
2.3. Batılı ve Yeni Nazım Şekilleri.....	134
2.3.1. Düz Kafiye	134
2.3.2. Çapraz Kafiye.....	136
2.3.3. Sarma Kafiye.....	137
2.4. Yeni ve Serbest Şekiller.....	137
2.4.1. Eşit Düzenli Biçimler.....	138
2.4.2. Karışık Düzenli Biçimler	140
2.4.3. Serbest Düzenli Biçimler	143
2.4.4. Serbest Müstezat	143
2.5. Vezin Hususiyetleri.....	144
2.6. Kafiye ve Redif.....	148

3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	152
3.1. DİN	152
3.1.1. Allah.....	152
3.1.2. Melekler	155
3.1.3. Kitaplar	157
3.1.4. Peygamberler	158
3.1.5. Ehl-i Beyt ve Dört Halife.....	166
3.1.6. Ahiret ve Ahiretle İlgili Mefhumlar.....	167
3.1.7. İbadet.....	172
3.1.8. Ayet ve Hadisler	174
3.1.9. Diğer Dinî Mefhumlar	197
3.2. TASAVVUF.....	202
3.2.1. Arif.....	203
3.2.2. Aşk	204
3.2.3. Bî-nişân, Lâ-mekân.....	206
3.2.4. Ene'l-Hak	208
3.2.5. Fakr	209
3.2.6. Gönül / Kalp.....	210
3.2.7. Harf / Hurûf.....	211
3.2.8. Hicap	215
3.2.9. Hüsn	215
3.2.10. Nefis	217
3.2.11. Ruh	219
3.2.12. Sırr / Esrar	220
3.2.13. Şeriat / Tarikat / Hakikat / Marifet.....	221
3.2.14. Tecelli.....	222

3.2.15. Tevekkül.....	223
3.2.16. Tevhid	224
3.2.17. Vücûd ve Adem.....	226
3.2.18. Vuslat	228
3.2.19. Zâhid	229
3.2.20. Zikir.....	230
3.3. CEMİYET.....	231
3.3.1. Vatan Sevgisi	231
3.3.2. Bayrak Sevgisi	236
3.3.3. Türklük ve Osmanlılık	238
3.3.4. Şahıslar.....	241
3.3.4.1. Biyografisi Bilinen Şahıslar	241
3.3.4.1.1. Reşid Akif Paşa	241
3.3.4.1.2. Sâmiḥ Fethi Bey (M. Turhan Tan).....	244
3.3.4.1.3. Recep Vahyî.....	244
3.3.4.1.4. Mustafa Fevzi.....	246
3.3.4.1.5. İsmail Safa.....	248
3.3.4.1.6. Muallim Naci	250
3.3.4.1.7. Ziya Paşa	251
3.3.4.1.8. Namık Kemal	252
3.3.4.1.9. Ahmed Hilmi Cerid.....	253
3.3.4.1.10. Memduḥ Sermed	254
3.3.4.1.11. Ömer Nuri	255
3.3.4.2. Biyografisi Bilinmeyen Şahıslar	255
3.3.4.3. Kadınlar.....	268
3.3.5. Mekânlar	270

3.3.6. İçtimai Hayat.....	273
3.4. TABİAT	279
3.4.1. Su, Irmak, Deniz	281
3.4.2. Çiçekler	290
3.4.3. Mevsimler	293
3.4.4. Bahçe, Orman	302

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1. NÜSHA TAVSİFİ	310
2. METİN NEŞRİNDE İZLENİLEN YÖNTEM	311
2.1. Türkçe Bazı Ekler ve Kelimelerin İmlası	313
2.2. Arapça ve Farsça Ek, Kelime ve Terkiplerin İmlası	314
TRANSKRİPSİYONLU METİN	316
SONUÇ.....	976
EKLER.....	982
KAYNAKÇA	997

KISALTMALAR

b.	Beyit
Bk. / bk.	Bakınız
b.y.	Basım yeri yok
ed.	Editör
Erişim	Erişim tarihi
H	Hicri
haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
M	Miladi
R	Rumi
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	Tarihsiz
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

أ	a, e	ظ	ẓ
آ	a, ā	ع	ʿ
ب	b, p	غ	ġ
پ	p	ف	f
ت	t	ق	ḳ
ث	ṯ	ك	k, g, ñ
ج	c	گ	g
چ	ç	ڭ	ñ
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẓ	و	v
ر	r	ه	h
ز	z	ی	y
ژ	j	ء	ʾ
س	s		
ش	ş		
ص	ṣ		
ض	ḍ, ẓ		
ط	ṭ		

ÖN SÖZ

Türk edebiyatı, binlerce yıllık zengin bir kültürel mirasa sahip olarak Türk milletinin ruhunu, tarihini ve değerlerini yansıtan en önemli unsurlardan biridir. Bu muazzam edebiyat geleneği, dönem dönem farklı akımlarla şekillenmiş ve tarihî süreç içerisinde büyük şairler yetiştirmiştir. Şairler toplumun duygularını, düşüncelerini ve hayallerini dile getirerek toplumun gönül dünyasına ışık tutmuştur. Onlar, Türk edebiyatının vazgeçilmez unsurlarından biri olarak edebiyatın en güçlü ifade biçimi şiirlerle toplumlara ilham vermiş, duyguları pekiştirmiş, düşünceleri derinleştirmiştir.

Akıp giden zaman içerisinde edebiyatımızın yetiştirdiği pek çok değerli şair ve eseri, unutulmuş zamanla tozlu raflarda kaybolmuştur. Şairlerin ve eserlerin çeşitli nedenlerle unutulması ve onların mirasının yeni nesillere aktarılamaması edebiyat dünyasının acı bir gerçeğidir. Günümüzde yapılan pek çok çalışma ile bu edebî hazine tekrar gün yüzüne çıkmaktadır. Yeniden ortaya çıkan bu şairler, edebiyatımızın zengin mirasına yeni bir katkı sağlayarak zamanın etkisine meydan okur. Geçmişin izlerini taşıyan bu eserlerin ve unutulmuş şairlerin keşfedilmesi, edebiyatımızın zenginliğini ve çeşitliliğini anlamamıza vesile olur. Bu şairlerin eserleri, zaman içinde belki gölgelenmiş belki unutulmuş olsa da yazdıkları dizelerle asırlar boyunca yaşayan ruhlar olarak bugüne kadar gelmiştir. Bu eserler, geçmişten günümüze taşıdığı değerleri ve milletin ortak hafızasını yansıtmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Şairlerin dili, duyguları, düşünceleri ve hayat hikâyeleri, milletimizin ruhuna dokunurken aynı zamanda edebiyatımızın farklı dönemlerini ve ruh hâlini yansıtan değerli birer aynadır.

Reşid Fânî gibi unutulmuş bir şairin yeniden gün yüzüne çıkması da bu örneklerden biridir. Reşid Fânî'nin eserleri, eski eserlerin satışının yapıldığı bir müzayededen satın alma yolu ile elimize geçmiştir. Şahsi kütüphanemizde, Reşid Fânî'ye ait *Fânî Çiçekler*, *Türk'ün Eşi Türk Güneşi*, *Öyleyse Dostlar* isimlerinde üç adet yazma eser bulunmaktadır. Reşid Fânî'nin en hacimli eseri *Fânî Çiçekler*, şairin hayatı ve şahsiyeti, çalışmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

Reşid Fânî'yi araştırma konusu olarak seçtiğimizde başlangıçta elimizde kendisine ait hiçbir bilgi bulunmuyordu. İlk olarak biyografik eserlerde şairin adını

aradık; fakat hiçbir kaynakta Reşid Fânî'den bir ize rastlayamadık. Sonrasında, akademik çalışmalara yönelerek Reşid Fânî'yi tezlerde ve makalelerde aramaya koyulduk. Şairin şiirlerinin yayımlandığı bazı dergi ve gazeteler üzerinde yapılan çalışmaların bir kısmında, Reşid Fânî'nin adının geçtiğini fakat kendisi hakkında bir bilgi verilmediğini tespit ettik. Umutsuzluğa kapılmadan çalışmalarımıza devam ederek *Fânî Çiçekler* adlı eserini incelemeye başladık. Şairin zaman zaman mısra aralarında ya da şiirlere almış olduğu notlarda kendisine ait bilgiler, onun hayatını kronolojik olarak yazmamızda büyük kolaylık sağlamıştır. Ayrıca kaymakam olarak görev yapması dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında yaptığımız taramalar sonucu şairin sicil kaydı dâhil olmak üzere birçok arşiv belgesi ve şairin yaşadığı bölgelerde çıkan yerel gazetelerde bulunan vilayet haberleri, onun hayatıyla ilgili bölümü oluşturmamızda bize yardımcı olmuştur.

Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ilk olarak yaptığımız çalışmanın “konusu, amacı, önemi ve yöntemi” hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Daha sonra Reşid Fânî'nin yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve edebî açıdan değerlendirmesi yapılmıştır.

Birinci bölümde, “Reşid Fânî'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri” konusu işlenerek şair hakkında elde ettiğimiz bilgiler aktarılmıştır. Bu bölümde; şairin hayatı, ailesi, memuriyeti hakkında bilgi verilmiş, şahsiyetini anlamamız için şiirlerinde yer alan bilgilerden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İkinci bölümde; şairin elimizde bulunan en hacimli eseri *Fânî Çiçekler*'in şekil ve muhteva açısından incelemesi yapılmıştır. Şairin bu önemli eserinin nazım şekilleri, dil ve üslup özellikleri tablolarla açıklanmış, eserin muhtevası “dîn, tasavvuf, cemiyet, tabiat” ana başlıkları altında incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise *Fânî Çiçekler*'in transkripsiyonlu metni yer almaktadır. Bu bölümde, eserin metin kısmına geçilmeden önce *Fânî Çiçekler*'in nüsha tavsifi yapılmış ve metin neşrinde izlediğimiz yöntemler açıklanmıştır.

Yaptığımız çalışma ile, unutulmuş bir şair olan Reşid Fânî'yi yeniden gün yüzüne çıkarmayı, Türk edebiyatının geçmişinden gelen bir eseri günümüz okuyucuları ve araştırmacılarıyla buluşturmayı ümit etmekteyiz. Onun eserlerini

incelemek, onun kalemindeki incelikleri anlamak ve hayatı boyunca yaşadığı dönemin atmosferini hissetmek şairin kendisiyle bir tür edebî yolculuğa çıkmamızı sağlamıştır. Bu çalışma sayesinde Reşid Fânî'yi tanıyıp, onun ve eserleri hakkında başka çalışmalar yapacak araştırmacıların ortaya çıkması Reşid Fânî'yi daha yakından tanımamıza vesile olacaktır.

Reşid Fânî'nin eserlerini müzayededen satın alma konusunda beni haberdar ve teşvik eden ve çalışmam esnasında bana en çok desteği vererek tez danışmanlığını yürüten kıymetli hocam Prof. Dr. Hikmet ATİK'e; Türk İslam Edebiyatı serüvenim boyunca her zaman kendisinden istifade ettiğim, bilgi ve yönlendirmeleriyle bana rehberlik eden Doç. Dr. Murat AK hocama; yüksek lisans ve doktora çalışmalarında beni yalnız bırakmayarak yanımda olan, bana vaktini ayırarak değerli yönlendirmeleriyle yolumu aydınlatan Dr. Öğr. Üyesi Nurgül KARAYAZI hocama; çalışmama yapmış olduğu katkılarından dolayı Doç. Dr. Melek DİKMEN, Dr. Öğr. Üyesi Olcay KOCATÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe PARLAKKILIÇ MUCAN hocalarıma, çalışmamı baştan sona okumaya vakit ayıran Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Muaz GÜVEN hocama en içten şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca gösterdikleri destekle her zaman yanımda olan anne-babama ve çalışmamdaki zorlukları birlikte aştığımız, bana hep sabır ve sevgi ile yaklaşan sevgili eşim Sümeyya hanıma ve çocuklarıma teşekkür ederim. Onların sevgi ve desteği sayesinde bu çalışmayı başarıyla tamamlamak mümkün oldu.

Şevket Enes SAMANCIOĞLU

Karabük, 2023

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Önemi ve Yöntemi

Bu çalışmada Mehmed Reşid Fânî Bey'in hayatı, edebî, tasavvufî şahsiyeti ile *Fânî Çiçekler* adlı eseri incelenmiş, eserin transkripsiyon alfabesi ile günümüz Türkçesine aktarımı gerçekleştirilmiştir. 1877 yılında dünyaya gelen Reşid Fânî, Mülkiyeden mezun olarak ülkemizin çeşitli vilayetlerinde kaymakam olarak görev yapmış bir devlet adamıdır. Küçük yaşlarından itibaren şiire meraklı olan ve şiir yazmaya başlayan Reşid Bey'in Divan şiiri ve yeni Türk şiiri üslubu ile kaleme aldığı şiirleri bulunmaktadır. Ne zaman vefat ettiğine dair kesin bir malumata sahip olmadığımız şair hakkında son dönem şuara tezkireleri, edebiyat tarihleri vb. kaynak eserlerde hiçbir bilgi yer almamaktadır. Ayrıca bugüne kadar yapılan edebiyat çalışmalarında da Reşid Fânî'nin hayatı ve şiirleri hakkında bir çalışma yapılmamıştır.

Reşid Fânî, XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında yaşanan birçok siyasi ve içtimai olaya yakından tanıklık etmiş bir devlet adamıdır. Şair olarak bu dönemde yaşadığı çağın önemli olaylarını ve kavramlarını eserlerine yansıtmıştır. Reşid Fânî'yi çalışma konusu yapmamızdaki etkenlerden birisi şahitlik ettiği devreyi şiirlerinde işlemiş olmasıdır. Reşid Fânî, devlet adamı ve şair kimliğiyle manzumelerinde yaşadığı dönemin fikriyatını, toplumsal ve edebî hayatını önemli bir şekilde yansıtmıştır.

Türk edebiyatı tarihi çerçevesinden bakıldığında ise şimdiye kadar hakkında hiçbir çalışma yapılmamış, aradan geçen bir asra rağmen unutulmuş bir şairin yeniden edebiyat sahası içerisinde neşvünema bulmasının alanımıza ve tarihimize bir küçük katkı olarak görülmesi mümkündür. Zira büyük bir binaya teşbih edilen edebiyat tarihi, yaptığımız çalışmalara benzer çalışmaların koymuş olduğu birer tuğla ile inşa edilmektedir. Yazmış olduğu eserleriyle, manzumeleriyle, mısralarıyla her şair edebiyat tarihi içerisinde tanıtılmayı, yeniden okunmayı beklemektedir. Bir şairin geriye bir mısra bile bırakmış olsa edebiyat tarihinde yok sayılması ya da görmezden

gelinmesi kabul edilemez. Unutulmuş şairler yapılacak çalışmalarla yeniden gün yüzüne çıkarılmalı, edebiyat tarihimizin duvarının örülmesine devam edilmelidir. Reşid Fânî'nin kaleme almış olduğu manzumeler; yaşadığı dönemin sosyal, siyasal ve kültürel hususiyetlerini yansıtmalarının yanında edebî üslup ve muhteva açısından da önem arz etmektedir.

Şahsi kütüphanemizde, Reşid Fânî'nin bizzat kendisi tarafından tanzim edilen üç adet şiir kitabı bulunmaktadır. Herhangi bir kopyası ya da matbu olarak baskısı bulunmayan bu şiir mecmuaları, eski eserlerin satışının yapıldığı bir müzayededen satın alma yolu ile elimize geçmiştir. Eserleri ilk aldığımızda yaptığımız araştırma sonucu; şairin kendi yaşadığı devirde çevresi ve edebiyat muhitleri tarafından tanınırlığının olduğunu, birtakım edebî dergilerde ve gazetelerde manzumelerinin neşredildiğini gördük. Ancak tüm bunlara rağmen son dönem şuara tezkirelerinde ve edebiyat çalışmalarında isminin yer almadığını, şiirlerinin yazmış olduğu defterler arasında unutulup gittiğini fark ettik. Eserler içerisindeki şiirleri incelediğimizde; nazım şekilleri ve türleri bakımından araştırılmaya ve çalışmaya değer bir eseri kütüphanemizde bulundurmanın mutluluğu ile çalışmamıza konu edebileceğimize kanaat getirdik. Hem yeni bir şairi ortaya çıkarmak hem de eserlerini incelemek ve ilim dünyasına tanıtmak bizi böyle bir konu ve eser seçimine teşvik etmiştir.

Çalışmamızın hedefi Reşid Fânî'nin kronolojik olarak hayatını ortaya çıkarmak ve *Fânî Çiçekler* adlı eserini şekil ve muhteva yönünden inceleyip transkripsiyonlu metin ile okuyucuya sunmaktır. Reşid Fânî'nin elimizde bulunan en hacimli eseri *Fânî Çiçekler*'dir. Eser içerisinde kendisine bir "divançe" de oluşturan şair, farklı nazım şekillerini kullanarak manzumeler yazmıştır. Diğer iki eseri çalışmamızın hacmini artıracak düşüncesiyle incelemeye dâhil edilmemiş, şairin kendisi hakkında söylemiş olduğu bilgiler hayatını yazdığımız ve şahsiyeti hakkında tespitlerde bulunduğumuz bölümlerde kaynak olarak kullanılmıştır.

Reşid Fânî'nin hayatı hakkındaki ulaştığımız bilgilerin ana kaynağı eserlerinde kendisi hakkında söylediği malumatlar ve şiirlerinde satır aralarında geçen ifadelerdir. Şair, eserlerinde yer alan şiirlere kısa notlar düşerek doğumu, ailesi, şeyhine intisabı, gezileri, yaşadığı zorluklar vb. hususlarda okuyucuya bilgi vermiştir. Reşid Fânî'nin biyografisini oluştururken yararlandığımız diğer kaynak ise T.C. Cumhurbaşkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda bulunan Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivinden temin ettiğimiz arşiv belgeleridir. Kaymakamlık görevi dolayısıyla Sicill-i Ahvâl defterinde kaydı bulunan Reşid Fânî'nin ayrıca arşiv belgelerinde atama ve yer değiştirme kararnameleleri de bulunmaktadır. Özellikle Reşid Fânî'nin hangi tarihlerde nerede görev yaptığı, memuriyet hayatına dair önemli bilgiler burada yer alan belge ve evraklardan istifade edilerek nakledilmiştir. Kendisinin ve arşiv belgelerinin vermiş olduğu bilgilerde ihtilaf varsa, şairin kendi sözü esas alınmış, farklı durumlar metin içerisinde ve dipnotta belirtilmiştir.

Araştırmamızda faydalandığımız bir diğer kaynak ise dönemin dergi ve gazeteleridir. Reşid Fânî *Cerîde-i Sûfiyye*, *Halka Doğru* gibi dönemin önemli dergilerinde şiirlerini neşretmiştir. Ayrıca görev yaptığı bölgelerde bulunan edebî dergiler ve yerel gazetelerde de manzumelerinin neşredildiği görülmektedir. Ulaştığımız gazete ve dergilerde bulunan şiirler tespit edilmiş ve çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bu taramalarda İSAM'ın makaleler veri tabanından, İslamcı Dergiler Projesi'nin "idp.org.tr" adlı internet sitesinden, TBMM Kütüphanesi süreli yayımlar arşivinden ve Reşid Fânî'nin şiirlerinin neşredildiği dergiler ve gazeteler üzerinde yapılan akademik çalışmalardan istifade edilmiştir.

Reşid Fânî'nin bugün hayatta olan torunları hakkında maalesef bilginiz bulunmamaktadır. Bundan dolayı; yoğun araştırmalarımıza rağmen elimizde kendisi hakkında şifahî bilgiler, fotoğraf vb. belgeler bulunmamaktadır. Tüm bunlara rağmen elimizdeki en önemli vesikalar, bizzat kendisinin yazıp tertip etmiş olduğu yazma eserleridir.

Reşid Fânî'nin *Fânî Çiçekler* adlı eseri bugünkü harflere aktarılırken yakın bir döneme ait metinler olduğu için mümkün olduğunca günümüz imlasına yakın bir usul tercih edilmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi "Metin Neşrinde İzlenilen Yöntem" başlığı altında verilmiştir. Manzume içerisinde geçen ayet ve hadis iktibaslarının mealleri, ayet numaraları ve hadislerin kaynağı dipnotta gösterilmiştir. Yine aynı şekilde şiir içerisinde yer alan bazı Arapça, Farsça ifadelerin tercümesi dipnotta belirtilmiştir.

Reşid Fânî'nin eserlerinde kendisi hakkında vermiş olduğu bilgiler ve muhteva incelememizde alıntıladığımız beyit ve mısralar gösterilirken eserin adı ve sayfa numarası verilmiştir.

Fânî Çiçekler adlı eserin incelemesini yaptığımız kısımda ise eserin şekil özellikleri aktarılmış, muhteva yönünden tahlilini yaptığımız bölüm “Din, Tasavvuf, Cemiyet, Tabiat” olmak üzere dört ana başlıkta incelenmiş ve bu başlıklar eser içerisinden aldığımız malzemelere göre alt başlıklar hâlinde aktarılmıştır. Metin tahlili kısmındaki konular; eser içerisinde yer alan mısra, beyit ve bentlerden seçilen örneklerle zenginleştirilmiştir.

Çalışmamızın metin kısmında “Times New Roman”, Arap harfleri ile yazılmış Osmanlı Türkçesi metinlerinin transkripsiyon alfabesi Latin harflerine aktarımında “ISNAD Font” yazı karakteri kullanılmıştır.

Çalışmamızın dipnotlarında yer alan kaynakların gösteriminde ISNAD Atıf Sistemi 2. Edisyon tercih edilmiştir.

Arşiv belgelerinde, gazete ve dergi yayınlarında, Reşid Fânî'nin şiirlerinde bulunan hicri ve rumi tarihlerin miladi tarihe dönüştürülmesinde TTK'nın tarih çevirme kılavuzundan istifade edilmiştir.¹

2. Reşid Fânî'nin Yaşadığı Dönem

2.1. Siyasi ve Sosyal Durum

1877 yılında dünyaya gelen Reşid Fânî, Osmanlı sultanlarından II. Abdülhamid (1876-1909), Mehmed Reşad (1909-1918), Mehmed Vahdeddin (1918-1922), II. Abdülmecid (1922-1924) ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber Gazi Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) yıllarında yaşamış bir devlet adamıdır. Reşid Fânî'nin ölüm tarihini tam olarak bilmediğimizden dolayı Mustafa Kemal Atatürk'ten sonraki dönemleri görüp görmediği hakkında kesin bir bilgimiz olmasa da şiirlerinden ve kendisine ait ulaştığımız belgelerden yola çıkarak Atatürk'ün ölümünden önce vefat

¹ Türk Tarih Kurumu (TTK), “Tarih Çevirme Kılavuzu” (Erişim 09 Mayıs 2023).

etmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Bu konu şairin hayatını incelediğimiz bölümde “Vefatı” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti dağılma dönemine girmiş, bu dönemde birçok önemli hadise meydana gelmiştir. İkinci Meşrutiyet’in ilanı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasında yapılan köklü inkılaplar bu devirde vuku bulmuştur. Bu tarihî olaylara bizzat şahit olan dönemin aydın ve yazarlarının eserlerinde bu değişim ve yaşanan süreçlerin izleri görülmektedir.

V. Murat’ın iki aylık saltanatından sonra Sultan Abdülmecid ve Tirimüjgan Sultan’ın oğlu II. Abdülhamid saltanata geçmiş, hüküm sürdüğü dönemde Osmanlı Devleti birçok önemli olaya şahit olmuştur. Bu olayları I. ve II. Meşrutiyet, Osmanlı-Rus Harbi, Mithat Paşa Meselesi şeklinde sıralayabiliriz. Onun dönemindeki en önemli sorunlar; Avrupa’nın Osmanlı üzerindeki eleştiri ve baskıları, toprak kaybı, Hristiyan misyonerlerin devlet bünyesindeki faaliyetleri, Jön Türklerin kendisine yapmış olduğu muhalefetleri, azınlıklar meselesidir. II. Abdülhamid, kendisinin ve devletin karşılaştığı bu sorunları zaman zaman İslamcı ve Osmanlıcı politikalar uygulayarak ele almaya çalışmıştır.² Batılı devletlerin, Jön Türklerin, Mason ve Yahudi grupların “Kızıl Sultan” olarak adlandırdıkları II. Abdülhamid’i iş birliği hâlinde ortadan kaldırma ve Osmanlı Devleti’ni yıpratma istekleri Abdülhamid’in karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak tarihe geçmiştir.

Ülkede çekilen ekonomik sıkıntılar yüzünden çıkan iç ayaklanmalar, dış politikada devletin karşılaştığı güçlükler, devlet işleyişindeki düzensizlikten etkilenen genç ve subayların tepkisini uyandırması sonucunda ortaya çıkan gizli muhalefet cephesi; devrin aydınlarının da baskısıyla meşrutiyetin ilanına sebep olmuştur. İmparatorluğun kurtuluşunun sadece meşrutiyetle olduğuna inanan İttihat ve Terakki Komitesi; Ermeni, Rum, Bulgar, Arap gibi çeşitli unsurlardan oluşan komitecilerle “ittihâd-ı anâsır” fikri etrafında bir araya gelerek II. Abdülhamid’i Kânûn-ı Esâsî’yi kabul ve ilan etmeye zorlamışlardır. 23 Temmuz 1908’de meydana gelen bu olay II.

² Nurullah Çetin, “İkinci Meşrutiyet Döneminin Siyasi ve Sosyal Görünümüne Genel Bir Bakış”, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 19.

Meşrutiyet olarak adlandırılmış, sanılanın aksine Osmanlı Devleti'nin dağılmasını daha da hızlandırmıştır.³

Reşid Fânî de eserlerinde, devrinde yaşanan önemli olaylar hakkında değerlendirmelerde bulunmuş ve şiirlerinde bu konuları işlemiştir. Mülkiye Mektebinde okuduğu yıllarda Sultan II. Abdülhamid'in doğum⁴ ve cülûs⁵ yıldönümlerine ithafen şiirler yazdığı görülmektedir. Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in baskıcı tutumlar izlediği ve istibdatla itham edildiği yıllarda ona methiyeler ve tebrikiyeler kaleme alması dikkat çekicidir. Ayrıca II. Meşrutiyet'in ilanının bir bayram havasında geçtiğine dair göndermelerde bulunur.⁶

Reşid Fânî'nin yaşadığı devrin önemli siyasal hareketlerinden birisi İttihat ve Terakki Cemiyetidir. İlk olarak 2 Haziran 1889 yılında dört Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne öğrencisi tarafından temelleri atılan bu hareketin öncüleri İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükûtî ve Mehmed Reşid'dir. "İttihâd-ı Osmânî" adıyla kurdukları cemiyet, kendi okul öğrencileri ve diğer müesseselerdeki öğrencilerin katılımıyla hızla büyümüştür.⁷

27 Nisan 1909 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tahttan indirilerek yerine V. Mehmed Reşad sultan olarak devletin başına geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de bulunan topraklarının büyük kısmı Balkan Savaşları sonucunda, Trablusgarp ve Bingazi şehirleri de İtalya ile yapılan savaşta kaybedilmiştir. Bu dönemde yaşanan önemli hadiselerden bir diğeri de ilk küresel savaş olan Birinci Dünya Savaşı'nın olması ve Osmanlı Devleti'nin bu savaşa katılmasıdır.

Reşid Fânî, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında halkın geçirdiği zor dönemleri, Türk milletinin ve İslam ümmetinin kahramanlıklarını, halifenin cihat ilan etmesini şiirlerinde işleyerek yaşadığı döneme ayna tutmuştur. Türk'ün asla esir olamayacağını, Osmanlıların dünyaya kurduğu hâkimiyeti, özellikle Kafkas yurdunun

³ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/221-222.

⁴ Reşid Fânî, "Yevm-i vilâdet-i hümayûn için", *Fânî Çiçekler*, 527-529.

⁵ Reşid Fânî, "Yevm-i cülûs-ı hümayûn için", *Fânî Çiçekler*, 530-534.

⁶ Açıldı nâ-gehân fevķ-i serinde al beyâz bayrak

Hulûl etmiş meger on Temmûz üç yüz yirmi dört el-haķ (*Fânî Çiçekler*, s. 22)

⁷ M. Şükrü Hanioğlu, "İttihat ve Terakkî Cemiyeti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/476.

kaybedilmesi ve orada verilen mücadele hususlarında manzumeler kaleme alan Reşid Fânî, Türklük ve Osmanlılık fikrine şiirlerinde sıkça yer vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkemizin dört bir yanını işgal eden düşman orduları Türk milletinin büyük kahramanlıkları ve fedakârlıklarıyla Gazi Mustafa Kemal önderliğinde yurdumuzdan atılmış, 1923'te Cumhuriyet ilan edilerek altı yüz yıllık devlet geleneği sona ermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılan inkılaplarla devlet yeni bir sürece girmiştir.⁸ Reşid Fânî'nin eserleri incelendiğinde; şairin yapılan inkılaplara destek verdiği, Mustafa Kemal Atatürk'ü bir kurtuluş güneşi olarak gördüğü, Türk milleti üzerindeki esaretin kalktığı şeklinde Atatürk'e ithafen yazmış olduğu ifadeler görülmektedir. Reşid Fânî'nin siyasi görüşleri ve devirlere göre takındığı tavırlar çalışmamızın Reşid Fânî'nin şahsiyetini incelediğimiz bölümde yer almaktadır.

2.2. Edebî Hayat

Toplumu meydana getiren bireylerin sosyal çevreden kopması mümkün değildir. Bundan dolayı; şair, yazar ve aydınlar tarafından meydana getirilen eserlerin asgari seviyede bile olsa tarihî ve siyasi bir zeminden etkilenecek yazılması edebiyat tarihçilerinin ortak kanaatidir.

Literatürde Türkiye'de Batılılaşmanın 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile başladığı kabul edilir. Gülhane Hatt-ı Hümayûnu diye bilinen bu ferman her ne kadar Batılılaşmanın başlangıcı olarak kabul edilse de Batılılaşma eğiliminin asıl başlangıcının Karlofça Antlaşması'ndan sonra olduğu yönünde fikir beyan edenler de olmuştur. 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması'ndan sonra ilk kesin kayıplarını veren Osmanlı Devleti'nde verilen bu kayıpların nasıl telafi edileceğinin yolları aranmış, Batı'nın askerî alandaki ileri teknoloji silahları ve Osmanlı'nın üzerindeki üstünlüğü üzerine eğilimler aynı zamanda Batılılaşma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir.⁹ Kayahan Özgül, klasik şiirin sınırlarını zorlamak yolundaki ilk teşebbüsün de 1699'dan sonra gerçekleştiğini şu sözlerle ifade eder:

⁸ Milli Mücadele devri hakkında geniş bilgi için bk. Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974).

⁹ Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 11-12.

“Yeni bir şiir anlayışının ilk işaretlerini aramak için hayli erken bulunabilecek bir tarih seçtiğimi ve bu tarihin yakınlarında ortaya konmuş şiirlerde klasik çizginin aşıldığını gösterir hiçbir emareye rastlanmadığını söyleyenler çıkacaktır. Onlara cevabım Danilevski gibi olacak. Yazın güneşin ışınlarının en dik geldiği, günlerin en uzun olduğu ay hazirandır; lakin, bunun sonuçlarını almak ancak temmuz ve ağustos aylarında mümkün olur. Ağustosun “temmuz” sıcağı haziranın etkisidir. Bir gelişmenin başlangıcı, onun sonuçlarını fark etmeye başlayışımızdan çok daha öncesine tarihlenir. Bir başka deyişle, yenileşmenin açık işaretlerini fark ettiğimizde, onu tetikleyen sebeplerin oluşup, âmillerin işlemeye başlayışının üzerinden epeyce vakit geçmiştir bile. Eğer Osmanlı klasik şiirinin gerileyişinden bahsediliyorsa, bunun ilk işaretlerini yükselişinin içinde bulmak gerek. Bana öyle geliyor ki, 1699 yılını tarihî, siyasi, kültürel ve poetik değişimin ilk kilometre taşı saymak doğru bir seçimdir...”¹⁰

Tanzimat, Batı medeniyetine yönelmemiz gerektiğinin bir devlet politikası olarak ilan edilmesinin bir sonucudur. Benzer ıslahat hareketleri arasında önemli olmasının sebebi resmî olarak yabancı elçiler huzurunda taahhüt edilmesidir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı’nın çehresi değişmeye başlar.¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, Osmanlı İmparatorluğu’nun asırlardır yaşadığı medeniyet dairesinden çıkarak yeni bir medeniyete girdiğini şu cümlelerle ifade eder:

“İmparatorluk, asırlardır içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele hâlinde olduğu başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu.”¹²

Osmanlı askerî, idari ve toplumsal hayatında ortaya çıkan modernleşme ve Batılılaşma hareketleri edebiyatta ve özellikle de şiirde diğer alanlara göre daha yavaş ilerlemiştir. Şairler her ne kadar yeni tarz ve üslupları şiirlerinde denemiş olsalar da eski şiirin kalıplaşmış ve klasikleşmiş ana unsurlarından kopamamışlardır. Dil, vezin ve nazım şekilleri büyük ölçüde eski şiirin aynısı olarak kullanılmaya devam etmiştir.

¹⁰ Kayahan Özgül, *Dîvan Yolu’ndan Pera’ya Selametle* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 12.

¹¹ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 15.

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988), 129.

Bunun en önemli sebeplerinden biri, yeni şiirin önde gelen isimlerinin, eski şiiri öğrenerek yetişmiş olmasıdır.¹³

Kütüphane katalogları incelendiğinde; XIX. yüzyılda eski şiir geleneğini sürdüren şairlerin sayısının hiç de az olmadığı görülmektedir. Aynı dönemde yazma olarak kitaplıklara girmediği hâlde basılmış olan birçok divan bulunmaktadır. Divanlarına hiç ulaşılammış, şiirleri kaybolmuş şair sayısı da az değildir. Bu yüzyılda divan şairlerinin yetişmesinde etkili olan iki muhit göze çarpmaktadır. Bunlar tarikat ve devlet daireleridir. Her buhranlı dönemde bir sığınak yeri olan tarikatlar, bu dönemde de şairlerin sığındığı kurumlardan biri olmuş; şairleri dinî, tasavvufî, âşıkâne ve rindâne şiirler yazmaya sevk etmiştir. Devlet kurumlarına kâtiplik görevi ile başlayan şairlerin ise mahlaslarını kendilerinden üst makamda bulunan kişilerden aldığı görülmektedir.¹⁴

Türk edebiyatının Batılılaşma tarihi Şinasi ile başlatılır. İbrahim Şinasi, her ne kadar yazarlığı ve şairliği ile usta olarak kabul edilmese de birtakım “ilk”lerin insanı olması bakımından edebiyat tarihimizdeki önemli isimlerden biridir. Onun 1859-1863 yılları arasında yapmış olduğu çalışmalar edebiyatımızın gelişimi için başlangıç noktası kabul edilir.¹⁵

Her sistemde olduğu gibi edebiyatımızın Batılılaşması konusunda da bazı dönemleri ve grupları ifade etmek için ekol veya akımlara birtakım adlandırmalar yapılmıştır. Bu toplulukların pek azı “Encümen-i Şuarâ” ve “Fecr-i Âtî”de olduğu gibi kendi adlarını beyan etmiştir. Diğer ekoller ise edebiyat tarihçileri tarafından sonradan isimlendirilmiştir.¹⁶

Tanzimat edebiyatı, edebiyat tarihlerinde 1859 ile 1896 yılları arasında gösterilmektedir. 1896 yılı Servet-i Fünûn topluluğunun kurulduğu dönemdir. Bu

¹³ İsmail Ünver, “XIX. Yüzyıl Divan Şiiri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 32/1-2 (01 Ocak 1988), 132.

¹⁴ Ünver, “XIX. Yüzyıl Divan Şiiri”, 132.

¹⁵ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 52.

Şinasi'nin ilk modern tiyatro örneği *Şair Evlenmesi*, ilk yerli gazete *Tercüman-ı Ahval*, şiirin kısmen şeklinde ama özellikle de muhtevasında önemli yenilikler getiren *Müntehabât-ı Eş'âr*, konuşma diline ve halk kültürüne eğilimin ilk ve ciddi denemesi sayılabilecek *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye* gerçekleştirdiği çalışmalardır.

¹⁶ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 55.

dönem de kendi içinde ikiye ayrılmış, birinci devrede Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal; ikinci devrede Ekrem, Hamid, Sezai üçlüsü etkin olmuştur. Edebiyat-ı Cedide olarak da bilinen Servet-i Fünûn 1896-1901 yılları arasında beş altı yıllık kısa fakat yoğun bir dönem olarak edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Bu grup, teknik ve üslup bakımından hassas davranmış, Batı form ve muhtevasına biraz daha yaklaşılarak edebî faaliyetlerini *Servet-i Fünûn* dergisinde ve yayınlarında sürdürmüşlerdir.¹⁷

Türk edebiyatında, yukarıda zikrettiğimiz yenileşme döneminin ikinci nesli ile Servet-i Fünûn arasında bulunan 1884-1896 yıllarında yoğun edebî faaliyetleri olan bir nesilden söz edilmektedir. Bir topluluk veya grup oluşturmayan ve ortak bir dergi-gazete etrafından toplanmayan bu nesil mensupları, ortaya koydukları eser ve sanat anlayışı bakımından Tanzimat sonrasının ikinci devri ile Servet-i Fünûn arasında bir köprü görevi görmüşler, bundan dolayı da “Ara Nesil” olarak isimlendirilmişlerdir.¹⁸ Ara Nesil kavramı, bir adlandırma ve problem olarak ilk defa Mehmet Kaplan tarafından kullanılmış, kendisinin *Tevfik Fikret ve Şiiri* ismini taşıyan çalışması ile gündeme getirilmiştir.¹⁹ Böyle bir isimlendirme ile devrin karakteristik özelliği olarak farklı sanat anlayışlarının, yönelişlerin, yeni arayışların olduğu bir dönem ile o dönem içerisinde yer alan yazar ve şairler söz konusu edilmektedir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi belirli bir yayın organının ve sanat anlayışının etrafında toplanmayan bu yazar ve şairlerin her şeye rağmen aynı devirde yaşamış olmalarının ve “nesil” olmalarının getirdiği bir özellik olarak bu adla anılmış olmaları düşünülebilir.²⁰ Mehmet Kaplan, bu nesildeki edebiyatçıları 25-30 kişi olarak göstermiş ancak sonradan “Ara Nesil” üzerine yapılan çalışmalarla bu sayı daha da artmıştır. Ara Nesil edebiyatçısı olarak gösterilen Recep Vahyî (1867-1923) de Reşid Fânî’nin *Cerîde-i Sûfiyye* dergisi üzerinden birbirlerine nazire yaptıkları, hediye şiirler gönderdikleri şairler arasında yer almaktadır.

¹⁷ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 55-57.

¹⁸ Cafer Gariper, “Geçiş Dönemi: Ara Nesil”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 113.

¹⁹ Ersin Özarslan, *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 4.

²⁰ Gariper, “Geçiş Dönemi: Ara Nesil”, 114.

Servet-i Fünûn dergisinin 1901 yılında kapatılmasından Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen 7-8 yıllık süreçte basın yayın organları üzerindeki baskılar artmış, şair ve yazarlar üzerlerindeki bu baskı nedeniyle korkuya kapılmışlar ve bunun sonucunda da sadece edebiyat alanında değil her türlü yayın organında bir düşüş yaşanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk toplumunda ve basınında hür bir devre açılmış, edebiyat daha güçlü olarak yayın organlarında yer almaya başlamıştır. Bir grup genç yazar, 1909 başlarında bir araya gelerek *Servet-i Fünûn* dergisinde neşrettikleri bir beyanname ile yeni topluluklarının adını "Fecr-i Âtî" olarak ilan etmişlerdir. Bu topluluk "sanatın şahsi ve muhterem olması" prensibini savunmuştur. Fecr-i Âtî'nin ömrü pek uzun olmamış, mensuplarının birbirinden çok farklı yönlerde dağılmaları sebebiyle fazla bir iz bırakmadan erimiştir.²¹

1897 Yunan Muharebesi sırasında Mehmet Emin Yurdakul'un "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" sözü ile hissî ve II. Meşrutiyet'ten sonra da Ziya Gökalp'in çalışmalarıyla fikrî ve ideolojik bir karakter kazanan Türkçülük, bu yıllarda dernek ve dergiler vasıtasıyla teşkilatlanmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.²² 1908-1922 yılları arasındaki edebî ortam ve anlayışı kastederek kullanılan "Millî Edebiyat" kavramı, Türk edebiyatı içerisinde milliyetçilik akımı etrafında meydana gelen edebiyatın adı olmuştur. Aslında kesin bir başlangıç ve bitiş tarihi olmayan bu akımı genel olarak edebiyat tarihçileri 1908'de başlatmayı uygun görmüşlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra da bir süre daha Millî Edebiyatın devam ettiği söylenmektedir.²³ Millî Edebiyat, sanat ve estetik değerleri ihmal etmeden kültür esasları ile bir milliyetçilik anlayışı benimsemiş; daha çok Anadolu coğrafyasına hitap etmiş, ahlakta, dinde, dilde, millî duygularda, yeni arayışların ifadesi olarak açıklanabilir. Bu dönemde şiir yazmış olup da Millî Edebiyata dâhil edilebilecek zengin bir isim listesi bulunmaktadır.²⁴

Netice itibarıyla Reşid Fânî'nin yaşadığı dönemde Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede siyasi ve edebî sahalarda meydana gelen

²¹ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 58.

²² Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 59.

²³ Millî Edebiyat hakkında öne sürülen görüşler için bk. Hülya Argunşah, "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 192.

²⁴ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 179.

akım ve topluluklardan kısaca söz etmeye, dönemin edebî anlayışını aksettirmeye gayret gösterdik. Reşid Fânî, 1877 doğumlu olması ve edebiyat çevrelerinde, yayın organlarında etkin bir rol almaması sebebiyle Servet-i Fünûn, Fecr-i Âtî gibi topluluklarda bulunmamıştır. Eserlerini incelediğimizde, muhteva ve üslup bakımından Reşid Fânî’yi bir “Millî Edebiyat Şairi” olarak anmamız daha doğru olacaktır. Zira o, şiirde gelenekten kopmamış, eski şairlerin usullerini taklit etmiş ama aynı zamanda yeni nazım şekillerini de şiirinde denemiştir. Türkçe şiirler kaleme alarak Türklüğün ve Osmanlılığın önemini anlatmıştır. Devre ve döneme göre şiirler kaleme alan Fânî, II. Abdulhamit devrinde sultanın doğum ve cülus yıldönümlerine özel manzumeler yazmış, savaş zamanında halkı mücadeleye çağırmış, yokluk zamanlarında çiftçiliğin öneminden, satıcıların ve stokçuların hilelerinden bahsetmiş, Cumhuriyet zamanlarında Atatürk’e övgüler düzerek onu bir kurtuluş güneşi olarak görmüş, inkılapları destekleyen ifadelerde bulunmuştur. Bundan dolayı Reşid Fânî’yi “yaşadığı devrin adamı ve şairi” olarak tanımlamamız mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

REŞİD FÂNÎ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1. REŞİD FÂNÎ'NİN HAYATI

1.1. Adı ve Mahlası

Şair Reşid Fânî Bey'in tam adı Mehmed Reşid'dir. Neşredilen manzumelerinde ve kendi el yazısı ile yazmış olduğu eserlerinde²⁵ Reşid ismini daha çok tercih ettiği görülmektedir. Eserlerinde ismini yazdığı bölümleri incelediğimizde *Fânî*, *R. Fânî*, *Reşid Fânî* ya da *M. Reşid Fânî* isimlerini kullandığı karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla kendini *Reşid Fânî* olarak tanıtmayı tercih etmiştir.²⁶

Edebiyatımızda her şair, kendisini edebiyat dünyasına tanıttak başka bir takma ad seçerek şiirlerinde kendi mahlasını kullanır. Şair Reşid Fânî Bey de yaklaşık 30'lu yaşlarına kadar manzumelerinde *Reşid* mahlasını kullanmıştır. Daha sonra R 27 Ağustos 1323 / M 9 Eylül 1907 tarihinde Gümüşhacıköy'de yazmış olduğu *Fânî Çiçekler* adlı manzumesinde *Fânî* mahlasını aldığını ve ilk defa bu şiirinde *Fânî* mahlasını kullandığını manzumesine yazmış olduğu dipnotta söylemektedir:

Fânî fenâlık içre bulmak diler bekâyı

Görmek diler cihânda bir şolmayan likâyı

Fânî mahlası bu şiirimiñ inşâdında sâniñ olmuş ve ilk defa bu şiirde yazılmıştır.²⁷

²⁵ Reşid Fânî'nin şahsi kütüphanemizde üç adet yazma eseri bulunmaktadır. Satın alma yolu ile elde ettiğimiz bu eserler, şair tarafından derlenmiştir. Şair hakkında birincil kaynak olarak kullandığımız yazmalardan elde ettiğimiz bilgiler, dipnotlarda eser adı ve sayfa numarası verilerek aktarılmıştır.

²⁶ Reşid Fânî'nin kendi eserlerinde adını yazdığı bölümler için çalışmamızın "Ekler" bölümünde bulunan Resim 2, Resim 7, Resim 9 numaralı resimlere bk.

²⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 36.

Reşid Bey'in manzumelerinde kullandığı *Fânî* mahlası “sonlu, ölümlü, baki olmayan” anlamlarına gelmektedir.

1.1.1. Fânî Mahlaslı Şairler

Şairlerin hayatları hakkında bilgi verilen şura tezkirelerinde ve biyografik eserlerde Fânî mahlaslı on şairden söz edilmektedir.

Bu şairlerden biri Türkçeyi yüksek bir sanat dili hâline getirmeye çalışan Ali Şîr Nevâyî (1441 / 1501)'dir. 1441 yılında Herat'ta doğan şair edebiyatımıza birçok eser kazandırmıştır.²⁸ Ali Şîr Nevâyî iki adet mahlas kullanmıştır. Türkçe şiirlerini “Nevâî” mahlası ile Farsça şiirlerini “Fânî” mahlası ile yazmıştır. *Farsça Divan*’ı ve *Lisânü't-tayr* adlı mesnevisi şairin “Fânî” mahlasını kullandığı başlıca eserleridir.²⁹

Fânî mahlaslı bir diğer şairden ise kaynaklarda Şeyh Ahmed-i Fânî (? / 1504?) olarak bahsedilmektedir.³⁰ Mevlana'nın torunlarından olduğu, Lazkiye Mevlevihanesi'nin postnişinliğini yaptığı belirtilmektedir. Fatih Üniversitesi Kütüphanesi'nde “ra” harfinden önceki kısmı olmayan eksik bir divan nüshası bulunmaktadır.³¹

Saz şairi Ârifî'nin 18 yaşında yazdığı bir defterdeki kayıtlara göre ustası Fânî'nin asıl adı, nerede ve ne zaman doğduğu, hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.³²

Şükrü Elçin'in *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri* adlı eserinde Fânî mahlaslı şairin bir şiiri yer almaktadır. Kim olduğu ve hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Elçin, bu şairi 17. asır âşıkları içerisinde zikreder.³³

Kaynaklarda geçen Fânî mahlaslı bir diğer şair Fânî Çelebi (1543? / 1601?) olarak zikredilmektedir. Sultan III. Murad'a sunduğu bir kaside karşılığında caize

²⁸ Ahmet Kartal - Yusuf Çetindağ, “Alî Şîr Nevâyî/Nevâî, Fânî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

²⁹ Günay Kut, “Alî Şîr Nevâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/449.

³⁰ Cem Zorlu, *Sahih Ahmed Dede, Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 239.

³¹ İsrail Babacan, “Fânî, Ahmed”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

³² Tuba Özkan, “Fânî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

³³ Emine Çakır, “Fânî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

almıştır. Lokman Hekim'in öğütlerini Farsçadan Türkçeye çevirdiği ve manzum bir bilmece risalesinin olduğu bildirilmektedir.³⁴

Mehmed Abdalbaki Fânî Efendi (1859 / 1909), *Son Asır Türk Şairleri*'nde yer alan bilgilere göre her konuda ilim sahibi, nüktedan, münevver bir zattır. Ezberinde Türkçe, Arapça, Farsça binlerce beyit olmasına rağmen kendi şiirlerini bastırmamıştır. *Kur'an-ı Kerim* hafızı olan ve medrese tahsili yapan Abdalbaki Fânî Efendi, Kozan'da nüfus memurluğu ve mal müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur.³⁵

Bir diğer Fânî mahlaslı şair, Kadı Mehmed Çelebizâde'dir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Filibe kadısı Mehmed Çelebi'nin oğludur. Kendisi de Arabistan kadılığı yapmıştır.³⁶

Tezkire yazarı Lâtîfî'nin hocalarından olan Fânî (? / 1550)'nin asıl adı İsa'dır. İsa hoca lakabı ile tanınmıştır. Uzun süre Zarifî Hasan Efendi'nin yanında kalması sebebiyle Derviş Fânî olarak da bilinir. Lâtîfî'ye göre iyi bir şair olsa da Hasan Çelebi ve Beyânî hocası olmasından dolayı Lâtîfî'nin hocasının şiirlerini övdüğünü söylerler.³⁷

Kaynaklarda geçen Fânî mahlaslı bir diğer şair, Ömer Fânî Efendi (? / 1622)'dir. Üsküp'te dünyaya gelen şair dönemin önemli müderrislerinden ders almıştır. Âlim, edip ve mutasavvıf bir şahsiyet olan Ömer Fânî'nin tasavvuf, adap, kıyafetname vb. konularda önemli eserleri bulunmaktadır.³⁸

Reşid Fânî ile hemen hemen aynı dönemlerde yaşamış, fakat yaşça kendisinden küçük olan Lütfî Filiz, şiirlerinde Fânî mahlasını kullanmıştır. İzmir'in Tire ilçesinde 1911 yılında dünyaya gelen Lütfî Filiz, Mevlevî dedelerinden Osman Dede'ye intisap etmiştir. *Noktanın Sonsuzluğu* adlı eseri, yaptığı sohbetlerin toplanmasıyla

³⁴ Muhittin Eliaçık, "Fânî, Fânî Çelebi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

³⁵ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, haz. İbrahim Baştuğ (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002), 1/364.

³⁶ Filiz Kılıç, "Fânî, Kadı Mehmed Çelebi-zâde", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

³⁷ Filiz Kılıç, "Fânî, Meylî, İsa Hoca", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

³⁸ Ferzende İdiz, "Fânî, Ömer Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 09 Ağustos 2023).

oluşturulmuştur. Lütî Filiz'in Fânî mahlasını kullanarak yazdığı şiirleri bir araya getirilerek *Fânî Divanı*³⁹ adıyla yayımlanmıştır.⁴⁰

1.2. Doğum Yeri, Tarihi

Reşid Fânî'nin doğum yeri ve tarihi üzerine elimizde iki kaynak bulunmaktadır. Osmanlı Arşivinde bulunan Sicill-i Ahvâl kayıtlarında Reşid Fânî'nin H 1293 / sene-i mâliyye 1292 tarihinde Dersaadet'te (İstanbul) dünyaya geldiği aktarılmaktadır.⁴¹ Fakat kendisi *Fânî Çiçekler* adlı eserinde Karadeniz sahilinde bulunan Varna'da doğduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Fî 17 Zî'l-ḥicce'ti'ş-şerîfe 1293 ve fî 20 Kânûn-ı evvel 1292 ve fî 2 Kânûn-ı şânî 1877 Şalî günü sâ'at üçde Qaradeñiz sâhilinde Varna'da dünyâyâ geldim.”⁴²

Bu bilgilerden yola çıkarak Reşid Fânî'nin 2 Ocak 1877 Şalî günü Varna'da dünyaya geldiğini söyleyebiliriz. Bir manzumesinde, kendi doğum tarihini ebced hesabı ile tarih düşürerek veren şairin, tarih düşürdüğü ilgili beyit ve altına yazdığı not şu şekildedir:

Nihâyet ben daḥî dünyâyâ Ḥaḳ'dan “armağan” oldum

Vücûd nâyında iñler bir nevâcık bir figân oldum

“Armağan” ebced ḥesâbıyla sene-i mâliyye-i vilâdetim olan 1292'ye işârettir.⁴³

1.3. Ailesi

Reşid Fânî'nin ailesi hakkındaki bilgilere yine manzumelerine yazmış olduğu notlardan ulaşıyoruz. 2 Ocak 1877 tarihinde Varna'da dünyaya gelen Reşid Bey'in

³⁹ Lütî Filiz, *Fânî Divanı*, haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç (İstanbul: Pan Yayınları, 2002).

⁴⁰ Emrah Gökçe, *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi* (Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 416-417.

⁴¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

⁴² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 506.

⁴³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 100.

babası İbrahim Rağıb Bey, annesi Hatice Kişver Nur Hanım'dır. "Mersiyye-i Hazret-i Peder"⁴⁴ başlığı ile yazdığı manzumesinde Reşid Bey, izni olduğu hâlde İstanbul'a gitmediğini ve bu esnada babasının ölüm haberini aldığını ifade ederek üzüntüsünü dile getirmiştir. Şiirde geçen ifadelerden annesinin babasından önce vefat ettiği ve kendisinden başka evlatlarının olmadığı anlaşılmaktadır. Manzumeye yazmış olduğu notta Reşid Fânî dedelerinin isimlerini de zikretmiştir. Reşid Fânî'nin babası İbrahim Rağıb Bey'in babası el-Hâc Adnî Efendi, onun babası Abdullah Efendi, onun babası Abdurrahman el-Konevî'dir. Şair, dedelerinin annesi ve babası ile Üsküdar Karaca Ahmet Sultan türbesi civarında metfun olduğunu şu sözlerle aktarmıştır:

"Sevgili annecigim Kafkasyalı Hadice Kişver Nûr Muhterem Babam İbrâhim Râğıb bin el-Hâc 'Adnî Efendi ibn Abdullâh ibn Abdurrahmân el-Konevî rahmetullâhi 'aleyhim cemî'an Üsküdar Karaca Ahmed Sultân türbesi civârında firâş-ı ebediyyetde günûde-i şükrân olduğuna ve 'abd-i pür-takşîr Reşid Fânî'den başka evlâdları dünyâya gelmedigine telmîhen yazılmışdır. "⁴⁵

Reşid Bey'in babası İbrahim Rağıb Efendi mahkeme reisliği ve kaymakamlık görevleri yapmış bir devlet adamıdır. Devlet görevleri dolayısıyla Osmanlı Arşivinde İbrahim Rağıb Efendi'nin de sicil kaydı bulunmaktadır. Burada yazan bilgilere göre İbrahim Rağıb Efendi, Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Adnî Efendi'nin oğludur. H 1251/ M 1836 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Beşiktaş Sıbyan Mektebinde ve İstanbul'daki bazı camilerde Arapça ve Farsça okumuştur. İlk olarak Divan-ı Hümayun kaleminde iki sene çalıştıktan sonra mühimme odasına alınmış, daha sonra Birinci Ticaret Mahkemesi aza mülâzımı olarak bir süre burada görev yapmıştır. Buradaki görevinden sonra İstanbul dışındaki ilk görev yeri olan Köstence Ticaret Mahkemesi reisliğine getirilmiştir. Bu görevinin ardından Kıbrıs adasında bulunan Limasol kazasının kaymakamlığına atanarak ilk kaymakamlık görevine başlamıştır. Ancak bu görevde yalnız dört ay kalmış, adanın havasına alışamadığını gerekçe göstererek istifa etmiştir. Daha sonra İbrahim Rağıb Bey, 1873 yılında Varna Ticaret Mahkemesi riyasetine tayin olunmuş, 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşları

⁴⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 121-123.

⁴⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

neticesinde bu bölgeler Osmanlı'nın elinden çıkıncaya kadar burada kalmıştır.⁴⁶ Reşid Fânî Bey de İbrahim Rağıp Bey'in tek evladı olarak burada dünyaya gelmiştir.

İbrahim Rağıp Efendi'nin bir sonraki görev yeri Amasya'dır. 1878 senesinde Amasya Sancağı Bidayet Mahkemesi Ceza reisliğine atanarak uzun bir süre burada görev yapmıştır. Yaklaşık on yıl Amasya'da görev yapan İbrahim Rağıp Efendi, H 7 Zilhicce 1305 / M 15 Ağustos 1888 tarihinde kanuna aykırı işler yaptığı gerekçesiyle ceza reisliği görevinden azledilmiştir. Bu azil kararının ardından İbrahim Rağıp Efendi ailesi ile İstanbul'a dönmüş ve daha önceki görev yerlerinden aldığı hüsn-i hizmet belgeleri ile Adliye Nezaretine itirazda bulunmuştur. Yapılan incelemelerle İbrahim Rağıp Bey'in bir kusurunun olmadığı anlaşılmıştır. Soruşturmanın ardından H 26 Cemaziyelevvel 1307 / M 18 Ocak 1890 tarihinde; 1250 kuruş maaşla Bursa/Yenişehir kaymakamlığına tayin edilmiştir.⁴⁷

Yenişehir yerel basınında yer alan bir çalışmada İbrahim Rağıp Efendi'nin son görev yerinin Yenişehir Kaymakamlığı olduğu ve 1892 tarihinde burada vefat ettiği yazmaktadır.⁴⁸ Söz konusu çalışmanın İbrahim Rağıp Bey'in bir başka sicil kaydından⁴⁹ yararlanılarak oluşturulduğu ve arşiv kaydında İbrahim Rağıp Efendi'nin Yenişehir'e atamasının ve sonraki görev yerlerinin yazılmadığı görülmektedir. Yazarın, bundan dolayı Yenişehir'deki kaymakamlık görevinin son görev yeri olduğunu ve burada vefat ettiğini tahminen yazdığını düşünmekteyiz. Bizim ulaştığımız arşiv belgesinde Yenişehir Kaymakamlığından sonra R 8 Şubat 1309 / M 20 Şubat 1894 tarihinde bin yedi yüz elli kuruş maaşla Cezâyir-i Bahr-i Sefid vilayetine bağlı Molivo kazası kaymakamlığına tayin edildiği yazmaktadır. Molivo'daki görevi esnasında rahatsızlanan ve tedavisi için İstanbul'da bulunan⁵⁰ İbrahim Rağıp Efendi, hastalıktan kurtulamaması nedeniyle Ekim 1894'te kaymakamlıktan emekli olmuştur.⁵¹ Bundan sonraki hayatı İstanbul'da geçen İbrahim

⁴⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri* [DH.SAİD.d], No. 18, Gömlek No. 413.

⁴⁷ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 18, Gömlek No. 413.

⁴⁸ Salih Erol, "Osmanlı Döneminde Yenişehir Kaymakamları (ve 1890 Yılında Atanmış Bir Kaymakamın Biyografisi)", *Yenişehir Gazetesi* (Ocak 2013), 12.

⁴⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri* [İ.DH.], No. 1166, Gömlek No. 91142.

⁵⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi* [DH.MKT.], No. 205-8, Gömlek No. 4.

⁵¹ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 18, Gömlek No. 413.

Rağıb Efendi, Balkan Harbi'nin vukua geldiği esnada, 25 Ekim 1912'de vefat etmiş, Üsküdar Karaca Ahmet Sultan türbesi civarına defnedilmiştir.⁵²

Reşid Fânî Bey'in annesinin ismi Hatice, mahlası Kışver Nur'dur.⁵³ Reşid Fânî'nin şiirleri üzerine yazmış olduğu notlardan Hatice Kışver Nur Hanım'ın Kafkasyalı olduğunu anlaşılmaktadır.⁵⁴ Hatice Kışver Nur Hanım'ın ölüm tarihi ile ilgili herhangi bir malumata erişilememiştir. Hatice Hanım'ın İbrahim Rağıb Efendi'den önce vefat ettiği, şiire ve şarkıya düşkün olduğu, oğlu Reşid Fânî'ye sevdiği şarkıları söylediği ve beraber söyledikleri, Reşid Fânî'nin şiirlerinde geçen ifadelerden anlaşılmaktadır.⁵⁵ Şair, merhum annesinin “Ey ateş-i aşk” şarkısını çok sevdiğini, kendisinin bu şarkıyı söyleyip ağladığını hem de oğlu Reşid'e söyletip dinlediğini; annesine hediye ettiği bir manzumede söylemektedir. Reşid Fânî, manzumelerinde “biricik evladı” olduğu annesinden hoşnutlukla ve büyük bir özlemle bahseder:

Āgūşuñu aç anneciğim geldi Reşid'iñ
 “Ey āteş-i ‘aşk” şarkısına eyledi āgāz
 Nevmid-i elem göñlüme hîç yok mu nüvîdîñ
 Bir kâhkâha-i bûm ile eyler bu dil āvāz

Şar rūḥumu rūḥuñla biraz şen olayım ben
 Bir bülbül-i şūrîde-i gülşen olayım ben⁵⁶

Reşid Fânî Bey'in elimizdeki manzumelerinde geçen ifadelerden iki evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. İlk eşi Fatıma Hanım, Reşid Bey'in Sinop'ta bulunduğu yıllarda verem hastalığına yakalanarak vefat etmiştir:

⁵² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

⁵³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 566.

⁵⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 123.

⁵⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 566.

⁵⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 565.

Verem oldu sevgili melek hūylu Fāṭımacık

Ölümüne ağlattı hem İslām'ı hem Rūm'u⁵⁷

Reşid Fânî Bey'in "lenfavî mizaçlı, sarışın benizli, kumral saçlı, mütebessim ve ruhen çok yüksek rikkat ve nezakette" olarak tavsif ettiği⁵⁸ refika-i hayatı Fatıma Hanımla yirmi senelik beraberliklerini ölüm ayırmıştır. Fatıma Hanım vefat ettiğinde en küçük çocuğu altı yaşındaki Hasan Rağıb'dır.⁵⁹ Reşid Bey'in 1917-1919 yılları arasında Sinop'ta yaşadığını göz önünde bulundurarak Fatıma Hanım'ın bu dönemde vefat ettiğini düşünmekteyiz. Fatıma Hanım'ın vefatının ardından Reşid Bey çok üzüldüğünü, çok ağladığını, yalnız kaldığını, ocağının tütmeyip kapısının açıkta kaldığını ve karalar bağladığını manzumelerinde ifade etmektedir. Bu matemi, şüh bir kadının gelip kapattığını, onunla tekrar hayatına renk geldiğini söylemektedir. Bu kişi de ikinci eşi Halide Hanım'dır. Halide Hanım'ın ismini ona ithaf ettiği *Bir zamanki hâlim* başlıklı manzumesinden öğreniyoruz.⁶⁰ Halide Hanım'ın vefat tarihi ve çocuğu olup olmadığı hakkında elimizde bir bilgi bulunmamaktadır.

Reşid Fânî Bey, manzumelerinde evlatlarına dair bilgiler de aktarmaktadır. 8 Haziran 1919 tarihli "Şikâyetname"de, kaymakamlıktan terfi ederek mutasarrıf olmak isteğini belirtirken aynı zamanda yedi evladı olduğundan bahsetmektedir.⁶¹ Fatıma Hanım'ın vefatından sonra 1928 tarihinde yazmış olduğu "Diyorlar ki bana" isimli manzumede⁶² "*altı evlat babasıyım, karım var*" ifadesini kullanmış, yine aynı manzumede:

Üç kız iki oğlan evlād acısına katlandım

Yirmi yıllık karım öldü firkatine ben yandım

diyerek üç kız, iki erkek evladının vefat ettiğini bildirmiştir. Bu ifadelerden şairin en az yedi çocuğunun dünyaya geldiğini söyleyebiliriz. Ancak kaç tanesinin hayatta kaldığı, yukarıda ifade ettiğimiz vefat eden beş çocuğunun bu yedi evlat içerisinde

⁵⁷ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 46.

⁵⁸ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 47.

⁵⁹ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 46-47.

⁶⁰ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 44.

⁶¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 585.

⁶² Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 26.

olup olmadığı hakkında kesin bir bilğimiz bulunmamaktadır. Reşid Fânî'nin dördüncü oğlu Mustafa Şevket, henüz kundakta bebek iken büyük bir hastalığa yakalanmış, bir süre hasta kaldıktan sonra Reşid Bey'in ifadesi ile Hazreti Mevlâna-yı Rumi'nin himmet-i kudsiyyeleri ile ifakat bulmuştur. Bu hastalık sonucunda Reşid Bey, “Nazm-ı nev-zâd” isminde bir manzume yazmıştır.⁶³ Bir başka manzumeyi, tahsil için Dersaadet'te (İstanbul) bulunan ikinci oğlu Mahmud Tarık'a yazmıştır. 15 beyitten oluşan bu gazelde oğluna iffet sahibi edepli bir insan olmasını, hayatın zorluklarından korkmamasını, ilme çalışmasını, ataletten kaçınmasını vb. hususları dile getirmiş, oğluna nasihatle bulunarak bu nasihatlerden muradının hüsnühâli olduğunu söylemiştir.⁶⁴ Reşid Fânî Bey'in bir diğer oğlu ise Fatıma Hanım'ın vefatından sonra 6 yaşında öksüz kalan Hasan Rağıb'dır. Reşid Fânî'nin şiirlerinde ifade edildiği şekliyle bilğimiz dâhilinde üç çocuğunun isimleri Mahmud Tarık, Mustafa Şevket ve Hasan Rağıb'dır. Diğer çocukları hakkında kesin bir malumata sahip değiliz.

1.4. Eğitimi

Reşid Fânî Bey, sicil kaydındaki bilgilere göre Amasya'da ilkokulu, Beşiktaş ve Yenişehir Rüşdiyelerinde ortaokulu, Vefa İdadisinde müretteb dersleri tahsil ederek lise eğitimini ‘aliyyü’l-‘âlâ derece ile R 15 Eylül 1307 / M 27 Eylül 1891 tarihinde tamamlamıştır. Daha sonra Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'nin yüksek kısımlarını ‘aliyyü’l-‘âlâ ve karîbü’l-a‘lâ mertebeleriyle R 7 Eylül 1312 / M 19 Eylül 1896 ve R 30 Haziran 1315 / M 12 Temmuz 1899 tarihli şهادetnameleri almıştır.⁶⁵ Aynı sicil kaydında Reşid Bey'in Türkçeden başka Fransızca ve Ermenice dillerini bildiği yazılıdır.

Reşid Fânî Bey'e ait elimizdeki *Fânî Çiçekler* adlı şiir mecmuasında “Vefa İdadisinde Yazdıklarım” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır.⁶⁶ Şair burada; “mektebin birinci senesinde, ikinci senesinde, üçüncü senesinde, dördüncü senesinde” başlıklarıyla o dönemlerde yazdığı manzumelere örnekler vermiştir. Mektebin ikinci senesinde şiirden ve inşadan mahrum kaldığını ve bu dönemde çok az manzume

⁶³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 100-102.

⁶⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 630.

⁶⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*, No. 92, Gömlek No. 331.

⁶⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 513.

yazdığını söylemektedir. Mektebin üçüncü senesinde Edebiyat-ı Osmaniye muallimi İsmail Safa Bey, Farsça bir rubainin nesren tercümesini ödev vermiş, Reşid Fânî bu rubaiyi manzum olarak tercüme etmiş ve bunun sonucunda hocasından mükâfat almıştır. İlgili manzume mecmuada bulunmaktadır.⁶⁷ Yine aynı dönemde sınıf arkadaşlarından Kırkçeşmeli Ahmed Hilmi Bey ile karşılıklı nazmettikleri iki adet gazel-i müşterek bulunmaktadır.⁶⁸ Reşid Fânî Bey, öğrencilik yıllarında dönemin padişahı Sultan II. Abdulhamid’e “Yevm-i Vilâdet-i Hümâyûn” ve “Yevm-i Cülûs-ı Hümâyûn” isimli iki adet manzume yazmıştır.⁶⁹

Reşid Bey, Vefa İdadisi’nin birinci sınıfını bitirdikleri gün, sınıfın tahtasına şu beyti yazmış ve arkadaşlarına hediye eylemiştir:

Eyleriz terfî^c edip hep ‘avn-i Hâk’la ictimâ^c
Şimdilik firâkât göründü arkadaşlar el-vedâ^{c70}

Son sınıfta çektiği bir fotoğrafı yakın arkadaşları Nuri, Memduh ve Hilmi Efendilere fotoğrafın arkasına arkadaşlarına özel birer manzume yazarak hediye eylemiştir:

Nûrî Efendi’ye:

Gönlüm seni pek sever şamîmî
Ger var ise şübheñiz sözümde
Bağ çeşmime kim hafâ-yı kalbîñ
Âyînesidir a Nûr-ı dîde

Memdûh Beg’e:

Kalbimiñ Memdûh-ı bî-hem-tâsısıñ sen kardaşım
Mündericdir şafha-i dilde inanmazsañ oku

⁶⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 522.

⁶⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 522.

⁶⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 528-534.

⁷⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 520.

Hilmî Efendi'ye:

Ṭālî'lerimiz mi yoksa tev'em

Mâzî bize âh acıklı medfen

Âtî ise bir ḥayâl-i ebkem

Ṭağlar bize olmadı mesken

Reşid Fânî Bey'in babasının görevi münasebetiyle Amasya'da başlayan tahsil hayatı Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhânedan başarı ile mezun olarak son bulmuştur. Mezun olduktan sonra devletin çeşitli kademelerinde görev almıştır. Belgelerde yazan bilgiler ışığında; Reşid Bey'in başarılı bir öğrenci olduğunu, şairliğinin genç yaşlarında kuvvetlendiğini ve arkadaşları tarafından da şair yönünün benimsendiğini söyleyebiliriz.

1.5. Memuriyeti

Kaymakam, kaza ve mal müdürü yetiştirmek amacıyla açılan Mekteb-i Mülkiyede eğitim alan Reşid Fânî, mülkiyenin yüksek kısmından Temmuz 1899'da mezun olup aynı yılın ağustos ayında Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üçüncü sınıf mülâzımlığına atanarak devlet hizmetine girmiştir. Burada 19 Aralık 1899 tarihinde yirmi kuruş maaşa nail olmuş, daha sonra üç aylık görevini tamamlayarak 20 Mart 1900 tarihinde yüz elli kuruş maaşla Maliye Nezaret-i Celilesi Mektubi Kalemî kâtipliğine nakledilmiştir. 20 Haziran 1900 tarihinde beş yüz kuruş maaşla, İzmit sancağı mutasarrıflığı maiyet memurluğuna nakledilip burada stajını tamamlamıştır.⁷¹

Kaymakamlık stajını İzmit sancağında tamamlayan Reşid Bey, 14 Eylül 1902 tarihinde dokuz yüz kuruş maaşla Sivas vilayetinin Tokat sancağına bağlı Erbaa kazasına kaymakam olarak tayin edilerek ilk kaymakamlık görevine başlamıştır. Sicil kayıtlarında geçen bilgiye göre Reşid Bey'in buradaki müteneffizân ile (nüfuzlu kimselerle) bozuşmasından dolayı Mecitözü kaymakamı ile becayiş etme talebi⁷² uygun görülerek 19 Ekim 1904 tarihinde Mecitözü Kaymakamlığına tayin edilmiştir.

⁷¹ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

⁷² Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî Belgeleri* [DH.ŞFR.], No. 333, Gömlek No. 5.

Mecitözü’nde görevi esnasında üçüncü sınıf kaymakamlıktan ikinci sınıf kaymakamlığa terfi eden Reşid Bey, 19 Nisan 1906 tarihinde bin yüz yirmi beş kuruş maaşla⁷³ Gümüşhacıköy’e kaymakam olarak atanmıştır.⁷⁴

Reşid Bey Gümüşhacıköy’de bulunduğu esnada ailevi bazı sebepleri ileri sürerek İstanbul’da bulunması gerektiğini bildiren bir izin dilekçesi yazmış; bakanlık uzun süreli izin verilemeyeceğini, kaymakamların görev başında durması gerektiğini ifade etmiştir. Yazışmalardan anladığımıza göre Reşid Bey izin talebinde ısrarcı olunca; bakanlık tarafından Sivas sancağına gönderilen yazıda “Gümüşhacıköy Kaymakamı Reşid Bey’e izin verilemeyeceği, şayet ısrar ederse ileride başka bir göreve atanmak üzere istifa etmesi gerektiği” bildirilmiştir.⁷⁵ Gümüşhacıköy’de neden kalmak istemediği, gerçekten ailevi bir sebebinin olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak bir süre sonra Reşid Bey, Koniçe Kaymakamı Rauf Efendi ile becayiş yaparak 6 Temmuz 1908 tarihinde bugün Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Yanya sancağına bağlı Koniçe kazasına nakledilmiştir.⁷⁶ Buradaki görevi çok kısa sürmüş, 7 Ekim 1908 tarihinde bugünkü ismi Mustafakemalpaşa olan Kirmasti Kaymakamlığına tayin edilmiştir.⁷⁷ Kirmasti’nin havasının bünyesine uygun olmaması nedeniyle Bolvadin kaymakamı ile becayiş talebinde bulunan Reşid Bey’in ve diğer kaymakamın talepleri uygun görülerek Reşid Bey 14 Mayıs 1909 tarihinde Bolvadin Kaymakamlığına nakledilmiştir.⁷⁸ Hüdavendigâr vilayetinin kararı üzerine 11 Aralık 1909 tarihinde Yenişehir Kaymakamlığına tayin olunmuştur. Buradaki görevi esnasında kaymakamlık vazifesinde gerekli müddeti doldurarak 10 Haziran 1911 tarihinde birinci sınıf kaymakamlığa terfi etmiştir. 28 Temmuz 1913 tarihinde iki bin kuruş maaşla Derik Kaymakamlığına nakledilmiştir.⁷⁹ Buraya kadar yazdığımız görev bilgileri Sicill-i Ahvâl defterlerinde Mehmed Reşid Bey için ayrılmış sayfada da yer

⁷³ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

⁷⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri* [DH.ŞFR.], No. 331, Gömlek No. 131.

⁷⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi* [DH.MKT.], No. 1208 Gömlek No. 44.

⁷⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi* [DH.MKT.], No. 1244 Gömlek No. 24.

⁷⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı* [BEO], No. 3412, Gömlek No. 255854.

⁷⁸ Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Dâhiliye* [İ.DH.], No. 1474, Gömlek No. 38.

⁷⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Dâhiliye* [İ.DH.], No. 1500, Gömlek No. 14.

almaktadır.⁸⁰ Daha sonraki atama ve yer değişiklikleri Sicill-i Ahvâl defterine kaydedilmemiştir.

Reşid Bey'in bundan sonraki görev yerleri Osmanlı Arşivi üzerinde yaptığımız araştırmalar sonucu çıkan tayin kararname ve dilekçeler dikkate alınarak aktarılacaktır. Bir şikâyet üzerine Yenişehir'den Derik'e âdeta sürgün edilen Reşid Bey burada çok fazla durmamış ve istifa etmiştir. Memurin kalemi müdüriyetinin Sivas vilayetine çektiği 24 Mart 1914 tarihli telgrafta, Derik Kaymakamlığından müstaî Reşid Bey ve boşta olan Fevzi ve Ali Galip beylerden hangisinin Erbaa Kaymakamlığına daha uygun ise onun tayin edilmesi ile ilgili bir yazı gönderilmiştir.⁸¹ Ancak Erbaa Kaymakamlığına atanmayan Reşid Bey, 18 Nisan 1914 tarihli yazı neticesinde Samsun'un Lâdik kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir.⁸² Yaklaşık iki yıl Lâdik'te görev yapan Reşid Bey, Dâhiliye Nezaretinin 20 Kânunusani 1331 tarihli yazısı ile 2 Şubat 1916 tarihinde Giresun Kaymakamlığına atanmıştır.⁸³ Buradaki görevi esnasında Memurin ve Sicill-i Ahvâl Müdüriyetinden Trabzon vilayetine çekilen “Giresun Kaymakamı Reşid ve Boyabat Kaymakamı Kemal Beylerin becayişleri derdesttir” şeklindeki telgraf⁸⁴ üzerine Reşid Bey, 11 Şubat 1917 tarihinde Boyabat Kaymakamlığına atanmıştır.⁸⁵ Kaymakam Reşid Bey, mal müdürü Halil ve tahsil memuru Hakkı ile bazı memurların buradaki görevi esnasında “Boyabat kazasında toplanan öşürün, kıtlık yıllarında toplanan öşürlerden bile az olmasına sebep oldukları” gerekçesi ile yapılan soruşturmada⁸⁶ azledilmiştir ve yerine Tortum Kaymakamı Akif Bey tayin edilmiştir.⁸⁷

Reşid Fânî, azledildiği tarihe yakın bir tarih olan R 8 Haziran 1335 / M 8 Haziran 1919 tarihinde, “veliyyü'l-emr-i zamâna takdim” başlığı ile bir *Şikâyetname*⁸⁸

⁸⁰ (BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

⁸¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri* [DH.ŞFR.], No. 39, Gömlek No. 79.

⁸² Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı* [BEO], No. 4278, Gömlek No. 320784.

⁸³ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı* [BEO], No. 4396, Gömlek No. 329695.

⁸⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri* [DH.ŞFR.], No. 72, Gömlek No. 175.

⁸⁵ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı* [BEO], No. 4455, Gömlek No. 334094.

⁸⁶ Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı* [DH.İ.UM.EK], No. 50, Gömlek No. 90.

⁸⁷ Osmanlı Arşivi (BOA), *Babıali Evrak Odası Evrakı* [BEO], No. 4567, Gömlek No. 342512.

⁸⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 582-587.

kaleme almıştır. Bu manzumede; mülkiyeden mezun olmasının üzerinden yirmi yıl geçtiğini, on yedi yıldır kaymakamlık yaptığını, meslektaşlarının hep vali-vezir olmasına rağmen kendisinin hâlen kaymakam olduğunu, artık mutasarrıf olmak istediğini belirtmiştir. Manzumede ifade edilen makam sahiplerinin meydanı boş bularak bu rütbelere eriştiğini, altın ve gümüşlerle ceplerini doldurduklarını, servet ve şehvet için günde binlerce melanet yaptıklarını söylemiştir. Yine aynı manzumede, Vali Reşid Akif Paşa'nın himayesinde altı sene kaymakamlık yaptığını ve hiç sıkıntı çekmediğini, aniden şantajcıların çıkıp türlü iftiralarla milleti aldattıklarını belirterek kendisinin sürgün edilmesine sebep olduklarını ifade etmiştir. Şair manzumesinde, anlayıp sorgulamadan kendisinin İttihat müntesibi zannedilip azline karar verildiğini söylemektedir. Manzumede kendisini “vatan şairi” olarak nitelendiren Reşid Fânî, şimdiye kadar halka hep şefkat kanatlarını açtığını ve mutasarrıf olduğunda bunu duyan Müslüman, Ermeni ve Rum ahalisinin şad olacağını yazmıştır. Reşid Fânî'nin azledilme sebeplerini ve dönemin devlet adamları hakkında içerisinde önemli bilgiler bulunduğunu düşündüğümüz manzumeyi, bu bölüme eklemeyi uygun gördük:

Şikâyet-nâme

Veliyyü'l-emr-i zamâna takdîm

Derdimi bir nebzecek diñle ey ‘âlî-maķâm

Tâ ki ola ‘ömrüñüz ‘izzetiñiz ber-devâm

Mekteb-i mülkiyyeden neş’et edeli tamâm

Yirmi yıl olmuş faķaķ ben yine hep ķaymaķâm

ķaymaķâm oldum ise elde berâtım mı var

Yoksa hıķâbet gibi ķayd-ı ķayâtım mı var

Ekser-i meslektaşım vâlî vezîr oldular

Şervet ü ikbâl ile mîr-i semîr oldular

Aşgar-ı şuğrâ iken ķaylî kebîr oldular

Boş bularaķ meydânı şîr-i dilîr oldular

Ben yine hep kaymakāmım elde berātım mı var
Yoksa hitābet gibi şart-ı hayātım mı var

Millet-i ma‘şūmeyi ezme siyāset imiş
Kanını mazlūmların emme kiyāset imiş
Gördüğüne hırş-cū‘ ‘ayn-ı hırāset imiş
Hakḳ u ‘adilden rücū‘ maḥz-ı firāset imiş

Ben de bu cehlim ile on yedi yıl kaymakām
Kaldım ise suç mudur söyle ey ‘ālī-makām
Mülkü serī‘an harāb etmek imiş ma‘rifet
Gizli açık irtikāb entriḳa şeytanet
Servet ü şehvet için günde hezār mel‘anet
Yapmayan echellere ‘illet imiş meskenet
Hey gidi hey kaymakām sende bu ‘illet mi var
Yoksa devā nā-pezīr derd-i cehālet mi var

Müsta‘idd olsam idi ben de olurdum adam
Sāḥte-edā kont gibi bir de taşırdım madam
Sīm ü zeheble tolar ba‘zen taşardı odam
Esb-i küheylān ile pür olacaktı bu dam

Kaymakām oldum ise tavlada atım mı var
Bir salonu örtecek yoksa bisātım mı var

Bizde demek toḡruluk ‘aynı kabāḥat imiş
‘izzet-i nefis ü vaḳār sözde zarāfet imiş

Ma‘rifet-i ihtikār mahz-ı kerāmet imiş

Maḳṣadı alçaqların mülke ihānet imiş

Ben yine hep ḳaymaḳām ḳalmağa rāzıyım āh

Çıḳmasın elden vaṭan gitmesin ‘āl-i penāh

Vālī Reşīd ‘Āḳif’in zīr-i cenāhında ben

Altı sene ḳaymaḳām ḳaldım ise bī-minen

Müftehīr ü ūşen idim görmedim aṣlā miḥen

Çünkü müheyyā idi ‘adl için ol mu’temen

Çıkdı faḳaṭ nā-gehān bir sürü şantajcılar

Süslü ifādāt ile milleti aldattılar

Ben yine hıdmette ḳaldım nice bī-dād ile

Geçdi ḥayātım faḳaṭ bir ḳuru feryād ile

Böylece bed-baḥt idim ben yedi evlād ile

Çünkü cedel-ḥvāh idim zümre-i ilḥād ile

Hāme-i ‘aczimle çok vālileri dāḡladım

Żıḳ-i ma‘īşetde ḳaldım ḳaralar baḡladım

Bir mutaşarrıflıḳı şahşıma çok gördüler

Yok mu ‘adālet dedim güldüler öksürdüler

Hud‘a ile başıma ḥaylī çorab ördüler

Ben yine uşlanmadım şoñra beni sürdüler

On yedi yıl ḳaymaḳām ḳaldım ise hūr idim

Milletime ḳarşı hep şefḳat ile pūr idim

İşte ğarīb mes'ele bizde fenā i'tiyād
 Añlamadan bir işi yapmağa derler cihād
 Şā'iri zannettiller müntesib-i İttiḥād
 'Azlime der-ḥāl karar verdi bu aşḥāb-ı dād
 Ḥālet-i rūḥiyyeyi añla ğarīb kaymakām
 Yirmi sene ḥıdmetiñ karşılığı intikām

Fānī mükāfātını gör de bu ḥıdmetleriñ
 Hırkañı çek başına etme tee'ssür derin
 Sen vaṭanıñ şā'iri millet için et enin
 Haḳ mütekeffil seniñ rızkını tā vā-pesin
 On yedi yıl kaymakām ben saña verdim onu
 Başka heveskārı var ver ki sevinsin bunu

On yedi yıl kaymakām eskidi artık 'abām
 Hıl'at-ı fersūdeyi başkasına ver babam
 Ma'deletiñ var ise yap mutaşarrıf beni
 Çünkü tıyar şād olur İslām u Rūm Ermeni⁸⁹

Görüldüğü üzere Reşid Fânî Bey, kendisine yapılan türlü iftira ve şantajlarla Giresun'dan Boyabat'a sürgün edildiğini ve sonrasında da azledildiğini şikâyetnamesinde ifade etmiştir. Ancak bu şikâyetnameyi zamanın emîrine, sultanına takdim edip etmediği hakkında bir bilgimiz yoktur.

⁸⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 582-587.

Nisan 1919'da Boyabat Kaymakamlığından azledilen Reşid Fânî Bey'in sonrasında ne yaptığı hakkında bir malumat edinemedik. *Fânî Çiçekler* adlı mecmuasında yer alan manzumelerde en son 1335 tarihli manzumeler, yani Boyabat ve Sinop'ta bulunduğu yıllarda yazdığı şiirler yer almaktadır. Bundan dolayı Boyabat'tan sonra nereye gittiği konusunda bir bilgiye ulaşamadık. Muhtemelen İstanbul'a dönüp bir süre orada yaşadığını düşünmekteyiz. Reşid Bey'in azlinden bir süre sonra tekrar kaymakamlık görevine atandığını Osmanlı Arşivinden ulaştığımız belgelerden öğreniyoruz. 1 Eylül 1925 tarihinde Türkiye Reis-i Cumhur'u Gazi Mustafa Kemal imzalı kararnamede Ilgaz Kaymakamı Şevket Bey'in adliye mesleğine intisabı dolayısıyla boşalan kaymakamlık makamına Karacabey Kaymakamı Reşid Bey'in nakledildiği yazmaktadır.⁹⁰ İlgili kararnamede geçen ifadeye göre 1 Eylül 1925 tarihinde Ilgaz Kaymakamlığına atanan Reşid Bey'in Ilgaz'dan önce Karacabey kaymakamı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Fakat bu göreve ne zaman başladığı ve Karacabey'den önce nerede olduğu konusunda yoğun arşiv araştırmalarımıza rağmen bir bilgiye rastlayamadık. Muhtemeldir ki 1923-24 yıllarında Karacabey kaymakamı olarak göreve başladığı tarihten önceki yıllarda azlinden dolayı boşta kalmıştır.

Yaklaşık üç yıl Ilgaz'da görev yapan Reşid Fânî Bey, 9 Ocak 1928 tarihinde Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal imzasıyla yayımlanan kararnamede; “âcizliği (yaşının ilerlemesi) ve kendilerinden istifade olunamayacağı” gerekçesi ile 51 yaşında iken emekli edilmiştir.⁹¹

Çankırı'nın yerel gazetelerinde yaptığımız araştırma sonucunda; Reşid Fânî Bey'in Çankırı'yı çok sevdiği ve Çankırı halkının da Reşid Bey'i çok sevdiği anlaşılmaktadır. Ilgaz kaymakamlığından emekli olan Reşid Bey'in bir süre daha Ilgaz'da kaldığı ve kendisine burada başka görevlerin verildiği, Çankırı'nın yerel gazetelerinde yazan haberlerden anlaşılmaktadır. *Çankırı Gazetesi*'nde geçen bir haberde “münhal olan Saray karyesi muallim vekâletine Ilgaz Kaymakamlığından mütekait Reşid Fânî Bey'in tayin kılındığı istihbar kılınmıştır. Mîr-i mûmâ ileyhi

⁹⁰ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı* [30-11-1-0], No. 17-40-8, Gömlek No. 6.

⁹¹ Osmanlı Arşivi (BOA), *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı* [30-11-1-0], No. 37-38-6, Gömlek No. 3.

tebrik eder muvaffakiyetler temenni eyleriz.” yazmaktadır.⁹² 1924-1933 yılları arasında yayın yapan *Çankırı Gazetesi*’nin arşivine ulaşmak için TBMM Kütüphanesi Süreli Yayınlar Arşivinde yaptığımız araştırmalarda; gazetede Reşid Bey’in kaymakamlık sürecinde çeşitli geziler ve toplantılar için başka illere gidip geldiği hakkında haberler bulunmaktadır.

TBMM Meclis Kütüphanesi Süreli Yayınlar Arşivinde, Reşid Fânî’den bir iz bulabilir miyiz düşüncesiyle yaptığımız araştırmalarda, birçok gazete sayısı eksik olmasına rağmen, bir atama haberine daha ulaştık. 17 Haziran 1930 tarihinde neşredilen *Çankırı Gazetesi*’nde “açık bulunan Ilgaz kazası kütüphane memurluğuna mezkûr kaza kaymakamlığından mütekait Reşid Fânî Bey vekâleten tayin edilmiştir. Reşid Fânî Bey mülkiye mektebi mezunlarından ve Türk şairlerindendir. Kendilerine muvaffakiyetler temenni eyleriz.” haberi bulunmaktadır.⁹³ Ilgaz Kütüphanesi memurluğu Reşid Bey’in öğrenebildiğimiz son görevidir.

Reşid Bey’in, zaman zaman idarecilerle ve diğer devlet adamlarıyla sorunlar yaşasa da halkın sevgisini kazanmış, halkın içinde bulunan ve onların dertleri ile ilgilenen başarılı bir kaymakam olduğu, kendisinin yazdığı manzumelerden ve bazı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Ömrünün yaklaşık yirmi altı yılını kaymakam olarak halkın ve devletin hizmetinde geçiren Reşid Bey, elbette daha yüksek görevlere layık bir şahsiyettir. Ancak zamanın siyasi yapısı sonucu geri planda kalmış bir devlet adamıdır. O, daha yüksek mertebeye sahip görevler istese de bunlara nail olamamıştır. Görev yerleri ve tarihleri aşağıdaki tabloda kronolojik olarak verilmiştir.

⁹² *Çankırı Gazetesi*, “Tayin” (03 Nisan 1928), 1.

⁹³ *Çankırı Gazetesi*, “Tayin” (17 Haziran 1930), 1.

Ayrıca bk. Resim 15.

Tablo 1. Reşid Fânî Görev Yerleri ve Atama Tarihleri

Atama Tarihi	Görev Yeri
Ağustos 1899	Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi üçüncü sınıf mülâzımlığı
20 Mart 1900	Maliye Nezaret-i Celilesi Mektubi Kalemi kâtipliği
20 Haziran 1900	İzmit Sancağı Mutasarrıflığı maiyet memurluğu
14 Eylül 1902	Erbaa Kaymakamlığı
19 Ekim 1904	Mecitözü Kaymakamlığı
19 Nisan 1906	Gümüşhacıköy Kaymakamlığı
6 Temmuz 1908	Koniçe Kaymakamlığı
7 Ekim 1908	Kirmasti Kaymakamlığı
14 Mayıs 1909	Bolvadin Kaymakamlığı
11 Aralık 1909	Yenişehir Kaymakamlığı
28 Temmuz 1913	Derik Kaymakamlığı
18 Nisan 1914	Lâdik Kaymakamlığı
2 Şubat 1916	Giresun Kaymakamlığı
11 Şubat 1917	Boyabat Kaymakamlığı
17 Nisan 1919	Boyabat Kaymakamlığından azledilmiştir.
Reşid Bey'in 1919-1923-24 tarihleri arasında nerede bulunduğu hakkında malumatımız bulunmamaktadır.	
1923-24?	Karacabey Kaymakamlığı
1 Eylül 1925	İlgaz Kaymakamlığı
9 Ocak 1928	İlgaz Kaymakamlığından emekli oldu.
Nisan 1928	İlgaz, Saray karyesi muallim vekâleti
Haziran 1930	İlgaz Kütüphanesi Memurluğu

1.6. Vefatı

1877 yılında Varna’da dünyaya gelen Reşid Fânî Bey, Mülkiye Mektebinden mezun olarak devlet görevine başlamış; uzun yıllar yaptığı kaymakamlık göreviyle çok sevdiği Türk milletine hizmet etmiş bir devlet adamıdır. Ali Çankaya’nın hazırlamış olduğu *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* adlı eserde mülkiye mezunlarının biyografileri yer almaktadır. Bu eserde 1899 mezunlarından olan Reşid Fânî’nin ve sınıf arkadaşlarının da kısa biyografileri vardır. Mezunlardan veya onların yakınlarından alınan bilgilerle hazırlanılan eser, birçok kişinin hayat hikâyesini bünyesinde barındırmaktadır. Eserde, bizim de ulaştığımız Osmanlı Arşivinde yer alan belgeler ışığında Reşid Fânî’nin kısa bir biyografisi bulunmaktadır. Burada geçen bilgilerde Reşid Fânî’nin Karacabey Kaymakamlığı yaptığı esnada Nisan 1920’de vefat ettiği yazmaktadır.⁹⁴ Ancak bizim elimizde bulunan şiirler ve başka arşiv belgeleri bu bilginin doğru olmadığını ispatlamaktadır. Reşid Fânî, Karacabey Kaymakamlığından sonra Ilgaz Kaymakamlığına atanmış ve burada yaşının ilerlemesi sebebiyle emekli edilmiştir. Daha sonra da Çankırı’dan ayrılmayarak aldığı çeşitli görevlerle hayatını orada sürdürmüştür. Yaptığımız arşiv çalışmaları sonucunda Reşid Bey’in Ilgaz’dan sonra başka bir yere geçip geçmediği hakkında bir bilgi edinemedik. Özellikle, kendisinin vefat haberini görebilir miyiz ümidi ile yaptığımız gazete arşivleri incelememiz esnasında ne yazık ki birçok sayının da eksik olması nedeniyle böyle bir habere ya da Ilgaz Kütüphanesi memurluğundan sonra başka bir yere nakli veya görevi bırakması vb. haberlere ulaşamadık. Elimizdeki mecmualarda da en son Ilgaz, Çankırı civarında yazmış olduğu manzumeler bulunmaktadır. Elimizde bulunan son manzumelerini bu bölgelerde yazmış olması ve en son Haziran 1930 tarihinde Ilgaz Kütüphanesi memurluğu görevine getirilmiş olması nedeniyle 1930-1932 tarihleri civarında bu bölgelerde vefat etmiş olabileceğini düşünmekteyiz.

⁹⁴ Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)* (Ankara: Mars Matbaası, 1968), 3/818.

2. ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1. Dinî Görüşü

Reşid Fânî Bey, Allah’a olan inancı sağlam bir müslümandır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)’i birçok manzumesinde överek O’nun için naatlar yazmıştır. *Divançe*’sinde her harften naat yazma isteği Hazret-i Peygambere duyduğu muhabbetin ve bağlılığın işaretidir:

Nu‘ûtumda ħurûf etti tecemmu‘ yâ Resûlallâh

Seni tavşîf içindir bu tenevvü‘ yâ Resûlallâh⁹⁵

Hz. Peygamber’e yazdığı naatlarda, O’nun vasıflarından ve ahlaki güzelliklerinden bahseder. Bunları yazmadaki amacı Hz. Peygamber’in şefaatine nail olma isteğidir:

Bu **Fânî** kemteriñ maķşûdu ancaķ zât-ı pâkiñdir

Şefâ‘at eylerim dâ‘im tazarru‘ yâ Resûlallâh⁹⁶

Allah’ın âciz, fânî bir kulu olduğunun farkındadır. O’nun sonsuz nimetleri karşısında şükreder, zorda kaldığında yardımını ister. Yapmış olduğu hatalar, işlemiş olduğu günahlar sebebiyle bağışlanmasını talep eder:

Tahmîd ederim ‘aczim ile zâtıñna yâ Rab

Tevhîd ederim ‘aşkıñ ile şâm u seĥergâh

Ĥayrân olurum şevķ ile âyâtıñna yâ Rab

‘Afv eyle günâhım ki büyüksüñ büyük Allâh⁹⁷

Reşid Fânî, manzumelerinde materyalizme ve Darwin teorisine karşı çıkararak Allah’ın yaratıcılığından, kâinatın sonsuzluğundan, verilmiş sonsuz nimetlerden

⁹⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 650.

⁹⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 650.

⁹⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 136-137.

bahseder. “Nefîr-i Nâsût” isimli mesnevi nazım şekli ile yazmış olduğu 33 beyitlik manzumesini *Madde ve Kuvvet* müellifi Louis Büchner’e ithaf ettiğini söylemektedir:

İlâhî nûr-ı arz u âsumânsıñ ben saña baqdım

Ne haddimdir benim bakmak ki ben senden saña baqdım

Semâvât üzre gördüm bir çekilmiş haţţ-ı nûrânî

O nûruñ lâ-yu‘ad yıldızlar olmuş çeşm-i hayrânî

Şanırdım bir güzel yıldız ki tek kalmış semâ içre

Meger şaklanmış ebhâr-ı nücûm ol yek-nümâ içre

Nice şems ü kamer vardır henüz gelmez bize nûru

Nice nûr içreyiz kim yokdur artık cism-i tennûru

Mekân bir nisbet ü zandır İlâhî lâ-mekânsıñ sen

Zamân bir vehm-i ahsendir İlâhî bî-zamânsıñ sen⁹⁸

.....

Alman doğa bilimcisi Büchner, yazdığı kitapla döneminde büyük bir şöhrete kavuşmuş, materyalizmin yayılmasına etki etmiştir. Büchner, *Madde ve Kuvvet* adlı eserinde, “hayatın maddede kendi kendine oluştuğunu, bunun dışında ayrıca bir hayat kudreti bulunmadığını” ileri sürmüştür.⁹⁹ Büchner, *Allah Mefhumu ve Bugünkü Manası* adlı eserinde ise “kuvvetin maddeden ayrılamayacağını, öyleyse maddi varlıkların üzerinde ve dışında bir Allah kavramının da bahis konusu olamayacağını” savunmaktadır.¹⁰⁰ Bu dönemde Büchner’in materyalist düşünceleri Osmanlı

⁹⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 146-150.

⁹⁹ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 38.

¹⁰⁰ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 38.

aydınlarını da etkilemiş, özellikle Abdullah Cevdet ve Beşir Fuad bu düşüncelerin savunucuları olmuştur. Birçok aydının dinsizlikle eşdeğer kabul ettiği materyalizm İsmail Ferid, Harputizâde Hacı Mustafa, Şehbenderzâde Ahmed Hilmi gibi isimler tarafından reddiyelerle eleştirilmiştir.¹⁰¹ Reşid Fânî de Louis Büchner'in düşüncelerine yazdığı manzume ile karşı çıkmış, Cenab-ı Allah'ın birliğinden ve yaratıcılığından söz ederek âdetâ manzum bir reddiye kaleme almıştır.

Öyleyse Dostlar adlı eserinin giriş sayfasında ise “İngiliz Hakîmi Darwin’e hediye” başlığı ile bir dörtlük yazan Reşid Fânî, bu dörtlükte de Darwin'in savunmuş olduğu evrim düşüncesine karşı çıkmış, aslının ilk insan olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan geldiğini savunmuştur:

Var olan sensiñ ilâhî ben hîçim ender-hîçim
 ‘Aşk-ı lâhûtuñ ile doldu bu esfelde içim
 Hazret-i Âdem babamdır zevcesi Havvâ anam
 Reddersem aşlımı Darwin gibi ben de piçim¹⁰²

Şeyhine intisabından sonra tasavvufi muhtevalı gazellerinde artış gördüğümüz şairin şiirlerinde ayet ve hadis iktibasları çokça bulunmaktadır. Lakin tüm bunlara bakarak şaire mutasavvıf şair demek yanlış olacaktır. Çünkü onun şiirlerinde halkı irşat etme ya da duymuş olduğu ilahi tecrübeyi okuyucuya aktarma amacı yoktur. Bundan dolayı, Reşid Fânî için “mutasavvıf şair” tanımı, onun şiir anlayışını ve hayat görüşünü yansıtmaz. O, Allah'ın birliğine ve kudretine, Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna inanan; zaman zaman hatalar yapsa da affedilmeyi uman, sadece Allah'ın rızasını kazanmayı arzu eden; ehl-i sünnet, Hanefî bir Müslüman, bu çizgide manzumeler yazan bir şairdir. Aşağıdaki beyit, onun bu dünyadaki hayat gayesini açıklar niteliktedir:

Ne māl iste ne cān iste ne evlād u ‘ıyāl iste
 İlâhî ente maķşūdî deyip ĥatm-i maķāl eyle¹⁰³

¹⁰¹ Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, 39-40.

¹⁰² Reşid Fânî, *Öyleyse Dostlar*, 1.

¹⁰³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 379.

2.2. Siyasi Görüşü

Reşid Fânî, her zaman ve her koşulda devletinin yanında olan, zamanın idarecilerini destekleyen ve onlara manzumeler yazan bir devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha gençlik yıllarında Vefa İdadisi'nde okurken Sultan II. Abdulhamid'in doğum günü münasebetiyle "Yevm-i Vilâdet-i Hümâyûn İçin" başlıklı bir tebrikiyye kaleme almış, sultanın doğumunu tebrik ederek onun zamanında yaşadığı için duyduğu sevinç dile getirmiştir. Padişahın ömrünün uzun olmasını Allah'tan niyaz etmiştir:

‘Âleme oldu bi-ḥamdi’llâh yine şâdî-resân

Devr ile rûz-ı sa‘îd-i mevlid-i şâh-ı cihân

.....

Böyle yektâ-yı zamân bir pâdişâh-ı a‘zamî

‘Ahd-i feyzinde yetiştik baḥtiyârız bî-gümân

Ġayr-ı kâbildir **Reşîd** itmâm-ı vaşfı ol şehî

Sen hemân bed’ et du‘âya eyleyip ‘aczin beyân¹⁰⁴

.....

Osmanlı Padişahlarının doğum ve cûlus yıldönümlerinde kutlamalar yapıldı. Reşid Fânî, cûlus yıldönümünde "Yevm-i Cûlûs-ı Hümâyûn İçin" başlıklı bir tebrikiyye kaleme alarak yapılan kutlamaları tasvir etmiş ve II. Abdulhamid'in ortaya koymuş olduğu eserlerle Peygamber'in ruhunu şad ettiğini söylemiştir. Reşid Fânî, manzumesinde Sultan'ın az zamanda pek çok muvaffakiyetler elde ettiğini, ülkeyi ilim ve irfanla donattığını söyler:

Oldu ‘uyûn-ı ümmet nûr-ı sürûrla rahşân

Oldu yine gönüller leb-rîz-i şevk u şâdî

¹⁰⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 527-529.

Ol rütbe muhteremdir bu rûz-ı pür-me‘âlî

Қadr-i celilini hep taқdır eder ser ü şān

.....

Зїll-i залїl-i Yezdān sulţān-ı bī-mūdānī

Şāhen-şeh-i mu‘aẓẓam ‘Abdu’l-ḥamīd-i şānī

.....

Āfākı süsledikçe ḥūrşīd-i gevher-efşān

Deycūr-ı leyli zā’il ettikçe māh-ı tābān

Bālāda parladıkça encüm bi-ḥaqq-ı Furkān

İclāl u saṭvetiyle iqbāl u şevketiyle

Sulţān Ḥamīd’i yā Rab taḥtında müstedām et

Қalb-i mekārīm evin mesrūr u şād-kām et¹⁰⁵

Reşid Fânî’nin gençlik ve talebelik yıllarında devlet adamı yetiştiren bir okulda okurken zamanın padişahına methiyeler yazması olağan bir durum olarak görülebilir. Ancak manzumeleri incelendiğinde içindeki devlet ve millet sevgisinin ne derece yüksek olduğu aşikârdır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında halifenin cihat ilan etmesiyle tüm Müslümanları savaşa, halifenin sancağı altında toplanmaya davet eder:

.....

Arқadaşlar ey қardaşlar cihād bize farz bugün

Ka‘bemizi ravzamızı şaқlayalım düşmandan

Muḥammed’in sancağını iletelim mehdīye

Şaldıralım cān evine düşmanıñ Allāh diye

Bu vazīfe babamızdan dedemizden қalmıştır

¹⁰⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 530-534.

Dîn uğrunda ecdādımız nice öñler almıştır
 Ezān sesi bu huṭbeler bize Ḥaḳ’dan emānet
 Īmān ehli Allāh’ına hīç eder mi ihānet
 Haydi gāzā meydānına eroğluna var düğün
 Da’vet etti ḥalīfemiz o muḳaddes ḳumandan¹⁰⁶

.....

Yukarıdaki manzumeye benzer birçok şiir yazan Reşid Fânî, kaymakamlık görevi nedeniyle herhangi bir cephede savaşa katılmamış, geride kalan millete hizmet ederek vazifesini yerine getirmiştir.

Zorlu geçen yokluk ve savaş yıllarından sonra ülke düşmanlardan temizlenerek Gazi Mustafa Kemal önderliğinde yeni bir hükûmet kurulmuştur. Reşid Fânî, Gazi’yi bir kurtuluş güneşi olarak görür. Onun özelliklerinden ve başarılarından övgü ile bahseder:

.....

Ḥamdu lillāh açdı ḳanad “Kemāl” adlı bir melek
 Ḳızgın çölden cümlemizi ḳurtardı yok oña eş
 Zulmet degil vaṭanıma bir zıll gelse boğacak

.....

Hatta övgüsünde mübalağa yaparak Mustafa Kemal’e İsa, Hızır, İlah gibi benzetmelerde bulunur:

Yaşa büyük Kemāl Paşa! Gül yüzüñ derd görmesin;
 Mütefessih bir bedene ḥayāt verdiñ, cān verdiñ!
 Yedi iklīm, dört köşeye şeref verdiñ, şān verdiñ!
 ‘İsā mısıñ Ḥızır mısıñ İlāh mısıñ sen nesiñ
 Silāḥından süngüsünden maḥrûm ḳalmış apışmış

¹⁰⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 233-235.

Gözü bağlı kalbi dāğlı yüzü yere yapışmış
 Kaşden nice fırtınaya uğratılıp atılmış
 Düşmanların mandasına birkaç pula şatılmış
 Bir kitle-i ma'sûmeye 'azim irâde verdiñ
 Düşmânları bir hâmlerde Akdeñiz'e devirdiñ
 Yaşa büyük Ğâzî yaşa milletimle birlikte
 Şühhesiz ki kuvvet kudret mündemicdir birlikte¹⁰⁷

.....

Reşid Fânî, *Türk Güneşi*, *Türk'ün Eşi* adı ile şiirlerini toplamış olduğu mecmuasında Gazi Mustafa Kemal ve Ankara Hükûmetine sevgisini ve takdirlerini dile getirdiği manzumelerini *Sevgili Ankara'ya Hitabelerim*, *Halas Güneşi*, *Büyük Gazimize*, *Vatan Marşı* adını verdiği şiirlerinde dile getirmiştir.

2.3. Edebî Şahsiyeti

Bir şairin edebî şahsiyeti hakkında bilgi vermek ve onunla ilgili tam bir hükme varmak için onun yaşadığı dönemin edebî anlayışını, muhitini, görüşmüş olduğu ve şiirlerinde yer verdiği şairleri iyi incelemek gerekir. Türk edebiyatının iki ana geleneği olan Divan ve Halk edebiyatları, Reşid Fânî'nin yaşamış olduğu dönemlerde de devam etmiş ve şairleri etkilemiştir. Batı'nın ve özellikle Fransız edebiyatının etkisiyle Türk edebiyatı, şairlerin nazım türlerinde yapmış olduğu yeniliklerle yeni bir hâl almıştır. Şairler, geleneğin getirmiş olduğu katı kuralları yumuşatmış, Batıdan aldıkları yeni tarz ve üslupları deneyerek kendilerini ve şiirlerini yenileştirmişlerdir.

Özellikle muhtevada başlayan yenileşme ile şairler; Divan edebiyatı şairlerinin hayal dünyasını, tasavvufi içerikli mazmunları, soyut aşk kavramları ve zaman-mekân algısını bırakıp realist bir perspektif içerisinde hayatı, toplumu, insanı ve hatta siyasi,

¹⁰⁷ Reşid Fânî, *Türk Güneşi*, *Türk'ün Eşi*, 7.

kültürel ve sosyal meseleleri ele almaya başlamıştır. Topluma ait meseleler, edebiyatta ön plana çıkmaya başlayarak fikir hisse galip gelmiştir.¹⁰⁸

Reşid Fânî'nin edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında yaptığımız araştırmalar sonucunda kendisi hakkında kaynaklarda bir bilgiye ulaşamadık. Bu durum onun yirminci yüzyılın sonu ve yirmi birinci yüzyılın başındaki öne çıkan şairlerin gerisinde kalmış olmasına bağlanabilir. Bu nedenle şairin her yönüyle tanınabilmesi için elimizde bulunan *Fânî Çiçekler*, *Türk Güneşi Türk'ün Eşi*, *Öyleyse Dostlar* adlı eserleri tek kaynaktır. Bunlara ek olarak, şairin yerel gazete ve dergilerde neşredilen manzumeleri de ilave edilebilir. Ancak bu manzumelerin biri hariç hepsi zaten şiir defterlerinde yer almaktadır.

Fânî Çiçekler adlı eserinde çocukluk yaşlarında şiire meraklı olduğunu ve şiirler yazdığını söyleyen Reşid Fânî, sekiz dokuz yaşlarında yazmış olduğu manzumelerden örnekler vermiştir. Şüphesiz bu yaşlarda edebiyat ve dil kurallarıyla ilgili bilinci henüz gelişmiş değildir. Bundan dolayı bu manzumelerinde vezin ve kafiye külfetinden azade olduğunu söylemektedir. Ömrünün o mesut günlerinde önce eş'ârının bestesini meşk ettiğini, sonra güftesini yazdığını, birtakım makamlara göre kelimeleri dizip içtenlikle okuduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

Sinn-i mezkûrda edebiyât-ı 'Osmâniyye'nin degil kavâ'id-i 'Osmâniyye'nin bile bigânesi olduğumdan şabâvetime 'â'id eş'âr şübhesiz ki vezn u kâfiye külfetinden âzâdedir; zîrâ o mes'ûd eyyâm-ı 'ömrümde evvelâ eş'ârımıñ bestesini meşk eder soñra güfte yazardım, bir takım makâmlara göre kelimeleri dizer ve kemâl-i rikkat-i kalb ile ve hâzîn bir âvâz ile eş'ârımı okurdum!¹⁰⁹

Küçük yaşlardan itibaren nazma aşına olan Reşid Fânî'nin şiir yazmaya hevesi ve kabiliyeti vardır. Babasının görevi dolayısıyla çocukluk yıllarını Amasya'da geçiren şair, R 20 Ağustos 1304 / M 1 Eylül 1888 tarihine kadar Amasya'da kaldığını söylemektedir. Mecmuasında, on iki yaşlarında *Hatıra-i Dil* ismini verdiği bir

¹⁰⁸ Cafer Gariper, "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2020), 44.

¹⁰⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 502.

mecmua-i eş'âra sahip olduğunu söyleyen şairin söz konusu mecmuası aşağıdaki kıta ile başlamaktadır:

Fî 17 Zî'l-ḥicce'ti'ş-şerîfe 1293 ve fî 20 Kânûn-ı evvel 1292 ve fî 2 Kânûn-ı sâni 1877 Şalî günü sâ'at üçde Karadeñiz sâhilinde Varna'da dünyâyâ geldim. 1294 senesinde merḥûm babamla birlikde Amasya'ya giderek 20 Ağustos 1304 târîhine kadar şehr-i mezkûrda kaldım. Amasya'dan on iki yaşımda eşnâ-yı mufârakatımda “Ḥāṭıra-ı Dil” nâmıyla tesmiye eyledigim mini mini bir mecmû'a-i eş'âra mâlik bulunuyordum ki fâtiḥa-i kelâmı ber-vech-i âtî bir kıṭ'a-i münâcât idi:

Cümle ḥalkı ḥalk eden Ḥālîk Ḥudâ
Ḥalk edip merzûk eden Râzîk Ḥudâ
Raḥmetiñ baḥrine yokdur nihâyet
Nisbeten cürmüm ḳalîl ḳıl mağfiret¹¹⁰

Görüldüğü üzere bazı vezin kusurları olsa da Reşid Fânî, on iki yaşında küçük bir mecmuaya sığabilecek şiirler yazmış ve bu şiirleri mecmuada toplamıştır. Mecmuaya münacat ile başlayan, manzumesinde Divan ve Tasavvuf şiirinin izlerini taşıyan Fânî, bu geleneklere bağlı şairleri taklit ederek inşa kabiliyetini geliştirmiştir.

Fânî Çiçekler adlı mecmuada küçük yaşlarında yazmış olduğu birçok manzumeye yer veren Reşid Fânî rüyasında bile şiir söyler. Bir gün şu mısrayı rüyasında nazmederek uyanır:

Ḥayâl-i yârla eglenmekteyim şimdi buralarda¹¹¹

Bu dönemde yazdığı manzumeler incelendiğinde daha çok sevgiliden ayrılık acısı çeken bir şair olarak görünür. On dört on beş yaşlarındaki Reşid, tıpkı Divan edebiyatında kullanılan âşık-maşuk mazmunları gibi perişan olan, ahıyla ateşler saçan,

¹¹⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 506.

¹¹¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 512.

gözlerinden kan çağlayan âşık bir şairdir. Ayrıca feleğin türlü oyunlarla kendini bu hâle düşürdüğünden yakınıdır. Yine bu dönemlerde birçok müfred kaleme aldığı görülmektedir. Gençlik yıllarında ise Ziya Paşa, Muallim Naci, Leyla Hanım, Fuzûlî, Namık Kemal gibi şairlerin manzumelerine nazireler yazarak ya da benzer beyitleri şiirlerinde kullanarak onları taklit ettiği görülür.

Toplum hayatında meydana gelen sosyal ve siyasi olaylar edebiyatımızın muhtevasını da etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Türk halkını, vatanını savunmaya çağıran Reşid Fânî, Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Gazi Mustafa Kemal'e ve inkılaplarına manzumeler yazmıştır. Bu bakımdan 1920 sonrası şiirlerini incelediğimizde manzumelerin muhtevasında değişimler görünür. 1920 öncesinde daha çok tasavvufî muhtevalı manzumeler yazan Fânî; daha sonraki dönemde topluma yönelmiş, şehirleri tasvir etmiş ve eski âdetlerin terk edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Bu türden yazmış olduğu manzumeler, *Türk Güneşi Türk'ün Eşi* isimli eserinde yer almaktadır.

2.3.1. Dili ve Üslubu

Reşid Fânî, yazmış olduğu manzumelerinde sade bir dil kullanmıştır. Manzumelerin yazıldığı günden yaklaşık yüz yıl geçmiş olmasına rağmen bugün bile rahatlıkla anlaşılması mümkündür. Okuyucunun aşına olamayacağını düşündüğü bazı kelimelerin anlamlarını dipnot olarak vermiştir. Manzumelerini incelediğimizde külfetsiz, sade, akıcı bir dil kullandığı; yine aynı zamanda manzumeler içerisinde az yer verilen farklı kelimeleri şiirlerine yerleştirdiği görülür. Genel olarak sade bir dil kullanan Reşid Fânî'nin nispeten girift terkiplerle kurulmuş manzumeleri de bulunmaktadır.

Reşid Fânî soyut kavramları daha çok kullanmış, somutları soyutlaştırmıştır. Manzumelerde; mevsimleri, gece ve gündüzü, çiçekleri, insan hayatının gençlik, yaşlılık, ölüm gibi evrelerini, insan tasvirlerini soyut kavramlarla ve kimi zaman da olduğu biçimde aktarmıştır.

Şair, zaman zaman kendi şiirlerini över. Hakk'ın sırlarının tercümanı olduğunu söyleyen Fânî, ebedî şiir cennetinde benzeri olmayan bir genç olduğunu söylemektedir:

Göñüllerde dönen esrâr-ı Hakk'a tercümân oldum

Riyâz-ı huld-ı şî'r içre bulunmaz nev-civân oldum¹¹²

Şairler hatiften gelen sesleri kendilerine bir ilham kaynağı olarak kabul ederler. Reşid Fânî de manzumelerinde hatifin kendisine yaz diye seslendiğini söylemektedir:

Beynim uyuşuk elde kalem muğber ü mağbûn

Kalben yine bir hâtif-i mübrim bana yaz der

Mecbûr olurum yazmağa eş'âr-ı ciger-hûn

Ağlar o zamân hâlîme bir rûh-ı mükedder¹¹³

Yazmış olduğu bir gazelin matla beytinde kendisini şiir yazmaya Allah'tan gelen ilhamın zorladığını söyleyen Fânî, aynı gazelin makta beytinde şairliğinin ve şiirlerinin Yûnus Emre'ye benzediğini söylemektedir:

Beni inşâd-ı eş'âra eder ilhâm-ı Hakk ilhâh

Leb-â-leb eylemiş sâkî-i gül-çehre şunar aqdâh

...

Seni beñzettî Yûnus Emre'ye maḥbûb-ı Hakk **Fânî**

Düşün ol nükteyi ḥâcet degil her nokṭayı îzâh¹¹⁴

Reşid Fânî, yazdığı bir gazele şair Baki'nin bile hayran olduğunu ve çoğu divanda yazılı manzumelerin bu şiirinde toplandığını ifade etmektedir:

Buñ **Fânî** degil ol şâ'ir-i Bâkî bile ḥayrân

Nice ebyât-ı devâvîni bu şî'rim mütezammin¹¹⁵

Reşid Fânî bir başka gazelinde, şairlerin binlerce sayfa gazel yazması gibi bir zorunluluğu olmadığını, zorla gazel yazılamayacağını söyler. İsteddiği takdirde şairin kalemi bir günde kucak dolusu şiir yazabilecek kabiliyettedir. Yeteneğinin Hak vergisi

¹¹² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 99.

¹¹³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 19.

¹¹⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 317.

¹¹⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 373.

olduğunu ve bazı şiirlerinin de vezinsiz olabileceğini ifade eden şair, aruzla yazmak için kendini yoramayacağını, canı nasıl isterse ve ilham nasıl gelirse öyle yazmak istediğini söyleyerek ilhamla gelen şiir nimeti için de Allah’a sonsuz şükreder:

Fânî yine vâdî-i ğazelde cevelân-sâz
Şâ‘ir darılır der-‘aķab ihtāra da gelmez

Bîñlerce şahîfe olacaķmıř ğazeliyyât
Bundan kime ne yaz diye icbāra da gelmez

Bir günde yazar hāmecigim bir ķucaķ eş‘ār
Kālā-yı terim ķarşıya pāzāra da gelmez

Ħaķ vergisidir dād u sitādımdan uşanmam
Bî-vezn-i ‘arūz ba‘zısı ebḥāra da gelmez

Mef‘ūl u mefā‘il ile mefkūremi yormam
Bî-ķāfiye inşādımı tekrāra da gelmez

Yaz der baña bir şavt-ı ḥafî kūşe-i dilde
Bî-kūlfet olan ḥālîmi izbāra da gelmez

Her şāniye Allāh’a şükür ni‘met-i ilhām
Bir zevķ-i nevîn baḥşeder inkāra da gelmez¹¹⁶

¹¹⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 636-638.

Şair, Peygamberimiz için yazmış olduğu bir naat-ı şerifte; önemsiz, dünyalık meselelerden vazgeçerek hakikate yönelmek istediğini, bu maksadının ve arzusunun bütün şiirlerinde yer aldığını söylemektedir.

Fürû‘dan vazgeçip aşla rücû‘ etmek diler Fânî

Bu maşşad cümle şîrimde münakkaḥ yā Resûlallāh¹¹⁷

Manzumelerinde sade ve anlaşılır bir dil kullanan Fânî’nin şiir yazma amacı sanat yapmak, şair olmak değildir. Reşid Fânî’nin şiirleri incelendiğinde, şiiri düşüncelerini ifade etmek maksadıyla yazdığı görülür. Dost ve tanıdıkları için şiir yazmayı, şair ahbablarının manzumelerine nazireler yapmayı sever. Arkadaşlarının talepleri üzerine onlar için yazmış olduğu manzumeler de bulunmaktadır. Kendisinin de ifade ettiği üzere ilhamla şiir yazdığı aşikârdır. Çoğu zaman yolculuk esnasında düşünmeden ağzından çıktığı şekilde inşat etmiş olduğu manzumeleri de vardır. Onun bu özelliği, çevresinde ve bulunduğu illerde kendisinin şair olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Ulaştığımız gazete haberlerinin birçoğunda “Şair Reşid Fânî” olarak anılmaktadır.

Reşid Fânî manzumelerinde okumaya, öğrenmeye, lisan bilmeye, düşünmeye dikkat çekici ölçüde yer vermiştir. Özellikle eski hurafelerden, batıl inançlardan vazgeçilmesi, yirminci asır yeniliklerine uyulması gerektiğini yazar. Reşid Fânî’nin hayat felsefesi de bu şekildedir. Özellikle Cumhuriyet’in ilanından sonra gelen yenilikleri hemen kabullenmiş, hatta bunları kendisinin daha önce düşündüğünü ifade etmiştir. Örneğin Türk milleti arasında birliğin ve ortak düşüncenin meydana gelmesi için Arabi ve Farisi kelimelerin kullanılmaması gerektiğini, harf inkılabından önce kendisinin düşündüğünü aşağıdaki mısralara yazmış olduğu dipnotta söyler:

İşte bu vicdânî borç seniñdir

Vermek bu borcu yā Rab ne ni‘met

Millet te‘ālî eyler bütün hep

Qalmaz karanlık her yer mükevkeb

¹¹⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 642.

Her yer muṭaṇṭan bir şehre beñzer

Şervet kabarmış bir nehre beñzer

Zā'il olur her türlü sefālet

Gelmez bu yurda artık cehālet

Dā'im sa'ādet dā'im selāmet

Şen şātır herkes bir türkü söyler

Cennet aratmaz pür-nūr o köyler

Türk dilleri artık türkü söyler

Bīgāne dillerden vazgeçerler

Bir köprüden birlikte geçerler

Türklük te'ālī eyler cihānda

Şaṭṭu'l-ʿarabdan hoplar bir anda

Bütün efrād-ı millet arasında şamīmī bir tesānüd ve rābiṭa huşūle gelmesi için halk lisānınıñ yevmī gazetelerle ʿumūma ʿā'id eşerlerde kullanılmış ve Türkçede karşılığı mevcūd iken ʿArabī ve Fārisī kelimeler ve terkibler kullanılması 1926 senesi bidāyetlerinde zihnimi pek ziyāde işgāl ettiginden burada daḥi bu mühim millī yaramıza temās edilmiş ve ḥamd olsun bu ārzū 1928 senesi Ağūstos ayında sevgili Ġāzīmiziñ büyük irşādlarıyla fi'len sāḥa-i imkāna girmiştir.¹¹⁸

Görüldüğü üzere kendisinin de inkılap öncesinde böyle bir arzusunun olduğunu ifade eden Reşid Fânî, harf inkılabından sonra “Arap harflerinden Kurtuluş Destanı” adında bir manzume yazmıştır. “Arap Harflerinden Kurtuluş Destanı” isimli manzumeyi mecmuasına Arap harfleriyle yazar. Manzumede, artık müstakbel bir dili olduğu için mutludur. Arapça terkiplerden, dil kurallarından, emsile-avamil

¹¹⁸ Reşid Fânî, *Öyleyse Dostlar*, 70.

okumaktan kurtulduğunu ve bunları öğrenirken zorluk çektiğini söyleyen şair, manzumesini yarım bırakmıştır. Şiirin bir sonraki sayfası boştur.

‘Arab Һarflerinden Һurtuldum artık
Benim de müstaķbel bir dilim vardır
Ne Deryā-yı AҺmer ne BaҺr-ı Balıķ
Aķdeñiz’e sefid diyemem ‘ardır

Қарғacıķ burғacıķ ne biķim şeydi
Қafamı yıprattı belimi eydi

Añlatayım biraz ‘ibretle diñle
Yıllarca alıştım ben neler ektim
Ne ‘alāķası var Һarfleriñ diñle
Az ҡalsın ‘aķlımı ҡaybedecektim

Emsile ‘Avāmil Maķşūd Қāfiye
Taһtında var imiş müstetir hiye
Bir şeyler oқudum Adalı diye
Ta‘ķīb etti bunu Fenārī Cāmī

Naşara yenşuru manşūrun derken
Şabāһ ezānları oқundu erken
Ne bitmez şey i‘lāl tükenmez i‘rāb
Şoқuldu beynime bir ҡucaķ diken

‘îrfân hâlkasına ben oldum tâbi¹¹⁹

Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi* adlı eserindeki manzumelerini Arap harfleri ile, manzumelerin başlıklarını ve içindekiler bölümünü Latin harfleri ile yazmıştır. Burada farklı dil hususiyetleri görülür. Örneğin “Sevgili Ankara’ya Hitabelerim” başlığını Latin harfleri ile yazarken “sevgili” yerine “sevkili” yazmıştır. Burada, sevgili kelimesinin Osmanlı Türkçesi ile yazımında kef (ك) harfinin kullanılmasından dolayı kelimeyi böyle yazdığını düşünebiliriz.

2.3.2. Nazım Şekilleri

Reşid Fânî, şiirlerinde nazım şekli olarak en çok gazel nazım şeklini kullanmıştır. Nazmı nesre yaklaştırmak maksadıyla tahkiye tarzı ile manzumeler yazmış, yaşadığı veya gördüğü bazı olayları konuşma üslubu ile şiirlerinde anlatmıştır. Anlatmak istediği olayı vezne sığdırarak konuşma üslubu ile şiirler yazan Fânî, bu şekilde yazdığı manzumelerde daha çok mesnevi nazım şeklini kullanmıştır.

Gazel, XIX. asır Türk şiirinde ve Tanzimat sonrası Türk edebiyatında yapı ve muhtevadaki yenileşmelere rağmen en çok kullanılan nazım şeklidir. O dönemdeki birçok şair, gençlik ve yetişme dönemlerinde gazel yazarak şiirlerini geliştirmiştir. Devrin gazete ve edebiyat dergilerinde yeni yetişen genç şairlerin ve şiir yazmaya hevesi olanların büyük çoğunluğunun gönderdiği manzumeler gazel nazım şekli ile yazılmıştır.¹²⁰ Bu bakımdan Reşid Fânî’nin kullandığı nazım şekillerini hayatında iki döneme ayırmamız gerekir. 1920 yıllarına kadar daha çok Divan edebiyatı nazım şekilleri ile şiirler yazan Fânî, daha sonraki yıllarında klasik usulden biraz kopmaya başlar. Özellikle *Öyleyse Dostlar* isimli kitabında bulunan şiirlerin tamamını serbest ölçü ile yazdığı görülmektedir. 1920’ye kadar en çok gazel şekli ile şiir yazmış olsa da Tanzimat’tan sonra ortaya çıkan yenileşme ile Fransız edebiyatından şiirimize gelen nazım şekillerini ve yeni üslupları şiirlerinde kullanmıştır. Ayrıca manzumelerinde birçok ayet ve hadisten iktibaslar yaptığı görülür. Bu ayet ve hadisleri manzumelerinin konu bütünlüğünü bozmadan şiir içerisine ustalıkla yerleştirir.

¹¹⁹ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi*, 13-14.

¹²⁰ M. Fatih Andı, “Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXVI (1993), 2.

Reşid Fânî, gazellerinin birçoğunda mahlas kullanmıştır ancak dönemin edebiyat hususiyetleri gereğince mahlas kullanmadan yazmış olduğu gazelleri de vardır. Divan edebiyatında daima mahlaslı yazılan gazel şeklinin, Tanzimat sonrası şairleri tarafından yarı yarıya yakın bir nispetle mahlassız yazıldığı görülmektedir. Bu manzumelerin birçoğu artık divanlarda değil, gazete ve mecmualarda neşredildiği için, manzumenin altında zaten şairin adının yazılı olarak neşredilmesinin ve Batı şiirinin mahlassız oluşunun payı düşünülmelidir.¹²¹ Reşid Fânî, yine devrinin şiir anlayışı gereği beş beyitten az ya da on beş beyitten fazla gazeller de yazmıştır. Bu devirde yazılan gazellerin bir diğer özelliği olarak bazı manzumelerinde başlık kullandığı görülür.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Reşid Fânî'nin elimizde bulunan *Fânî Çiçekler* adlı mecmuası 1920 yıllarına kadar yazmış olduğu manzumeleri içermektedir. Bu yıllara kadar Fânî, Divan edebiyatı nazım şekillerinden *gazel*, *rubai*, *mesnevi*, *kita*, *şarkı*, *müstezat*, *terkibibent*, *terciibent*, *tahmis*, *murabba*, *muhammes*, *müseddes* şekilleriyle manzumeler yazmıştır. Yazılan manzumelerde yenileşme dönemi Türk edebiyatının izleri görülür. Reşid Fânî'nin aynı zamanda aruz vezni kullanarak yazmış olduğu bazı manzumelerini farklı dize sayıları ile oluşturulmuş bentlerle yazdığı görülmektedir. Benzer manzumelerde kafiye şeması da bentlere göre farklılık göstermektedir. *Fânî Çiçekler*'de yer alan bu şekildeki manzumeler çalışmamızda "Karışık Düzenli Biçimler, Eşit Düzenli Biçimler ve Serbest Düzenli Biçimler" olarak üç başlık altında tasnif edilmiştir.

Reşid Fânî'nin, çevresindeki arkadaşlarının çocuklarının doğum ve ölümleri ile ilgili tarih düşürdüğü manzumeleri de bulunmaktadır.¹²² Ayrıca Duhanizâde Mescidi'nin yeniden inşası ile bir tarih manzumesi yazmıştır.¹²³ *Fânî Çiçekler*'de yer alan tüm nazım şekillerinin incelemesi çalışmamızın ikinci bölümünde yer almaktadır.

¹²¹ Andı, "Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel", 5.

¹²² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 401-409.

¹²³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 421.

2.3.3. Etkilendiği Şairler

Reşid Fânî, döneminin meşhur şairlerinin etkisi altında kalmıştır. Şiir tarzı, konusu, hatta başlıkları incelendiğinde başka şairlerin yazmış olduğu şiirlerin bir benzerini taklit etmeye çalıştığı ya da örnek aldığı görülür. Örneğin Ziya Paşa'nın *Tevhîd-i Bârî*¹²⁴ adlı manzumesine benzer olarak *Tahmîd-i Bârî*¹²⁵ isimli bir manzume yazmıştır. Reşid Fânî, bu durumu manzumesinde belirtmemiştir. Biz, iki şiiri karşılaştırdığımızda manzumelerin benzer ifadelerle yazıldığını tespit ettik. Bu benzerlikleri aşağıda zikredeceğiz. Ancak, öncelikli olarak başlıktaki benzerliğe dikkat çekmek gerekir. Tevhid ve tahmid konulu eserler, Allah'ın birliğini ve O'na hamd etmeyi konu edinen eserlerdir. İkisinin de ana konusu Cenab-ı Allah'tır. Allah'ın varlığından, yaratıcılığından, tek olduğundan bahsettikten sonra O'na hamd edilir ve bağışlanma dilenir. Karşılaştırdığımız iki şiirin de konu bütünlüğü bu şekildedir.

Ziya Paşa, manzumesine ilk olarak “Ey varlığı varı var eden Var” mısraı ile başlar ve Allah'a “ey” hitabı ile seslenir. Reşid Fânî de şiirine benzer bir şekilde Allah'a nida bulunarak “Eyâ Hallâk-ı eflâk u semâvât” mısraı ile başlamıştır. Hem iki şairin de nida ifadelerini kullanması hem de Allah'ın yaratıcılığından ve her şeyi yaratmasından bahsetmesi ifade biçimi bakımından büyük bir benzerlik olarak gösterilebilir. Ziya Paşa manzumesinin on birinci beytinde “encüm ile âlemi donattın” diyerek Allah'ın âlemi yıldızlarla donattığını söylemiştir. Benzer bir kullanım Reşid Fânî'nin şiirinde de vardır. O şiirinin beşince beytinde “kevkeble donattın asumanı” demektedir. İki şiirin de sonraki beyitlerinde Allah'ın yaratıcılığından, sonsuz nimetlerinden bahsedilir. Allah'ın tüm mahlukata şefkatli olduğu, her şeyin rızkını verdiği ifade edilir. Ziya Paşa'nın manzumesi 44 beyitten, Reşid Fânî'nin manzumesi 62 beyitten oluşmaktadır. Reşid Fânî'nin Ziya Paşa'yı örnek alarak onun yazdığı manzumeye benzer aynı güzellikte bir tahmid yazdığını ifade edebiliriz:

¹²⁴ Önder Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 53-56.

¹²⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 515-519.

Tahmîd-i Bârî

Eyâ Hallāk-ı eflāk u semāvāt

Hayât-baḥşâ-yı envâ^c-ı ḥuveynāt

Cihānda yok iken bir ferd-i zî-rûḥ

Yaratdıñ Âdem'i ber-vech-i meşrûḥ

Muḳaddem âteşin bir mâyi^c iken

Bu arz oldu zevi'l-ervāḥa mesken

Direksiz eylediñ bünyād semāyı

Daḥi arzla nücūmu şemsi ayı

Kevākible donatdıñ âsumānı

Münevver eylediñ bu ḥākdānı¹²⁶

.....

Reşid Fânî, sevdiği şairlerin şiirlerinden iktibaslar yaparak şiirini zenginleştirmeye, ifade kuvvetini artırmaya çalışır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Türk edebiyatı ve Türk siyasi hayatında büyük tesirler meydana getiren vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal'in ruhuna ithaf olunmak üzere "Bedbaht Vatanıma Hitabe"¹²⁷ isimli bir manzume yazmış ve buna "Büyük Namık Kemal'in ruh-ı pak-i giryânına ithaf" notuyla mecmuasında yer vermiştir. Ayrıca 21 beyitten oluşan manzumenin ilk beytinin Namık Kemal'in "Hürriyyet-i Vatan Marşı" adlı manzumesi ile büyük benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Nihavend makamında marş olarak bestelenen bu manzume, Namık Kemal'in hayatını ve şiirlerini konu edinen yayınlarda

¹²⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 515.

¹²⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 567-569.

bulunmayan bir manzumedir.¹²⁸ Namık Kemal’in bu manzumesinin ilk beyti şu şekildedir:

Ey vatan ey ümm-i müşfik şād u handān ol bugün

‘Ālem-i ‘Osmāniyāna pertev-efşān ol bugün

Reşid Fânî, Namık Kemal’e ithaf ettiği “Bedbaht Vatanıma Hitabe” adlı manzumesine şu beyitle başlamıştır:

Ey vatan ey ümm-i müşfik āh u feryād et bugün

‘Ālem-i ‘Osmāniyān’ı mātem-ābād et bugün¹²⁹

Görüldüğü üzere Reşid Fânî, Namık Kemal’in kullandığı ifadeleri ve şiir üslubunu kendi manzumesine aynen geçirmiştir. Mana olarak incelendiğinde ise iki beyit de zıt manaları ifade etmektedir. Namık Kemal, şefkatli bir anne olarak gördüğü vatana, mutlu ve sevinçli olmasını Osmanlılara ışık ve aydınlık saçmasını söylemiştir. Fakat, Reşid Fânî ülkenin savaş içerisinde olduğu zamanlarda tam tersi bir mana kullanmıştır. Manzumenin kalan beyitlerinde Reşid Fânî, birlik olmayı tavsiye etmiş, vatanın çektiği sıkıntılardan bahsedip bir an önce bu karanlık günlerin geçmesini dilemiştir. Bu manzume aynı zamanda *Işık Mecmuası*’nda da yayımlanmıştır.¹³⁰

Reşid Fânî, “Hasb-i Hâl”¹³¹ isimli manzumesinde çalışmanın öneminden bahsederek, bir işte ısrarla sebat edilmesi gerektiğini, ihlas ve tevekkül ile devam edilirse Allah’ın ona yardımcı olacağını söylemiştir. İfadesini Namık Kemal’in;

Mevte yakışır var ise râhat döseğinde

İkdām u tahammül gerek erbâb-ı hayâta

beytinin ikinci mısraından iktibas yaparak kuvvetlendiren *Fânî*’nin manzumesinin iki bendi şu şekildedir:

Tevfik-i Hudā yāver olur ehl-i şebāta

¹²⁸ Ahmet Demir, “Eş’âr-ı Namık Kemal’e Zeyl: Gözden Kaçmış Bir Namık Kemal Şiiri”, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2019), 34.

¹²⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 567-569.

¹³⁰ Reşid Fânî. “Bedbaht Vatanıma Hitabe”. *Işık Mecmuası* 26 (22 Temmuz 1335), 3.

¹³¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 4-5.

Müşkil ne demek ‘azme bedel ey yüce insân

İhlâş u tevekkül ile her iş olur âsân

“İkdām u taḥammül gerek erbāb-ı ḥayāta”

‘Osmānlıların mürşid-i aḥrārı Kemāl’iñ

Zikreyledigim mışra‘-ı bercestesi kâfî

Fânî bırakıp meskeneti lāf u güzāfî

Sa‘y eyle ki mes‘ūd ola günden güne ḥālîñ¹³²

Reşid Fânî, “Efsâne-i Mestâne” adlı manzumesinin son mısraında Yavuz Sultan Selim’in yazmış olduğu bir mısraı iktibas etmiştir:

Bāğ-ı emeliñ goncaları ey elem-ālūd

Gül-gün ise de rengine aldanma sem-ālūd

Deryā-dil olup zevkine bak olma ğam-ālūd

“Feryād ez-în nev vücūd-ı ‘adem-ālūd”¹³³

Reşid Fânî’nin, tenkit, lügat ve edebiyat tarihi çalışmalarıyla tanınan Şair Muallim Naci’nin;

Meşhedimden şevk-i küyuñla revândır kan henüz

Görmedi tiğîñ benim ka‘bemde bir kurbân henüz¹³⁴

matlalı gazeline nazire olarak yazdığı beş bentten oluşan bir muhammesi bulunmaktadır. Manzumenin ilk bendi şu şekildedir:

¹³² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 4-5.

¹³³ İktibas edilen mısraın bulunduğu beytin Türkçe karşılığı şu şekildedir: “Ey şüh! Senin derd-i hicrânından ne diriyim ne de ölü. Yoklukla karışmış olan böyle varlıktan feryad!” Hasan Gültekin, “Yavuz Sultan Selim’in Farsça Beyitleriyle Tercümeleri”, *Turkish Studies* 10/8 (2015), 1232.

نه زنده ام از هجر تو اي شوح نه مرده

فرياد از اين نو وجود عدم آلود

Yavuz Sultan Selim, *I. Sultan Selim Divanı* (1904) Gazel No: 132/4.

¹³⁴ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, haz. Cemal Kurnaz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986), 143.

Cānımı kıldım fedā dād etmiyor cānān henūz
 Kālmadı āzāde cevrinde gönül bir ān henūz
 Merḥamet etmez baña hicr ile dil sūzān henūz
 Çeşm-i ḥūn-efşānım āh leyl ü nehār giryān henūz
 Koymadı bir şāniye ḥurrem dili hicrān henūz¹³⁵

Reşid Fânî'nin, manzumelerini yazarken Tefkik Fikret'i de örnek aldığı görülür. Yazmış olduğu bir gazelin son beytinde Tefkik Fikret'in bir ifadesinden¹³⁶ esinlendiğini ve gazelinde kullandığını söyler:

Gel sevdiceğim gel melegim gel güzelim gel
 Tā 'arş-ı ilāhî'de seniñle gezelim gel

Tefkik Fikret merḥūmuñ “çal sevdiceğim çal” beyt-i şevk-āverine imtişālen gazeliñ nihāyetine 'ilāve edilmiştir.¹³⁷

Reşid Fânî, Zekâyî Dede'nin yazmış olduğu bir naattan iktibas yapmış, Zekâyî Dede'nin ifadeleri ile Hz. Peygamber'den şefa'at talep etmiştir:

Ubūdiyyet şafā-yı Lem-yezel'dir 'āşıkā her gāh
 “Garîk-i bahr-ı 'işyānım şefā'at yā Rasūlallāh¹³⁸”

¹³⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 519-520.

¹³⁶ Şiirde geçen ifadeler Tefkik Fikret'in “Ey Yâr-ı Nagamkâr” adlı manzumesinden alınmıştır:

Çal, ben de olup “Âh”larım la sana dem-sâz
 Çāk eylemedir sîne-i aşkı emelim çal!
 Te'sîr-i tarabla ederek kol kola pervâz,
 Tâ Arş-ı ilāhî'ye kadar yükselelim, çal!
 Çal sevdiceğim, çal meleğim, çal güzelim... Çal!

¹³⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 616-617.

¹³⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 155.

İktibas yapılan mısraın bulunduğu beyit şu şekildedir:

Garîk-ı bahr-i isyânım şefâat yâ Resûlallāh

Esîr-i nefis-i nâ-dânım şefâat yâ Resûlallāh

Sinan Köseoğlu, *Zekâyî Dîvânı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997), 7.

Reşid Fânî, arkadaşlarının ve dostlarının istekleri üzerine de şiir yazmıştır. Bunlardan biri Reşid Akif Paşa'dır. Birlikte altı yıl görev yaptığı ve emri altında çalıştığı Reşid Akif Paşa'nın arzusuyla onun bir gazelini tahmis etmiştir.¹³⁹ Kendisi de şair olan Reşid Akif Paşa, konağını şairlere açarak Sivas'ta edebî bir muhit oluşturmaya çalışmıştır.¹⁴⁰ Bir divan oluşturacak kadar şiire sahip olan Reşid Akif Paşa'nın şiirlerinin büyük kısmı, evinde çıkan yangın sonucunda yok olmuştur. Şiirlerinden geriye, arkadaşlarına ve İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal'a göndermiş olduğu mektuplarda yer alan manzumeler kalmıştır. Reşid Fânî bir başka manzumesinde, Reşid Akif Paşa'nın hususi kâtibi Sâmih Fethi Bey'in, Paşa'nın bir gazelini tahmis eylediğini ve buna mukabele olarak Tahmis-i Sâmihî'ye söylendiğini ve Paşa'nın huzurunda manzumenin takdim edildiğini söylemektedir.¹⁴¹ Bu şekilde Reşid Akif Paşa'nın iki şiirine tahmis yapan Reşid Fânî'nin şiirlerinin içerisinde, Reşid Akif Paşa'nın bilinmeyen iki şiiri yer almaktadır.

Reşid Fânî'nin irtibatta olduğu dönemin önemli şairlerinden bir diğeri “ara nesil” şairi olarak ifade edilen Recep Vahyî'dir. *Cerîde-i Sûfiyye*'de iki şairin birbirine şiirler armağan ettiği ve birbirlerine nazire yaptıkları görülür. *Cerîde-i Sûfiyye*'nin 131. sayısında “Bir Tuhfe-i Nâ-çîz” başlıklı bir manzume kaleme alan Recep Vahyî'ye Reşid Fânî, “Tahdîs-i Vecîz” başlıklı manzumesiyle teşekkür etmiştir. Şair manzumesinde, Recep Vahyî adını daha çocukken duyduğunu ve bundan dolayı kalbinin bir köşesinde ona daima hürmet ettiğini söyler. Manzumede Recep Vahyî, “Muhyiddin-i sâni” olarak ifade edilir, şairliğinin büyüklüğü övülür:

.....

“Receb Vahyî” bu nâm-ı bâ-kemâli tıfl iken tıydum

Anın-çün küşe-i kalbimde hürmet oldu mu'tâdım

Sen ey kuds-i nevâ bir şeh-süvâr-ı şî'r u 'irfânsiñ

¹³⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 80-81.

¹⁴⁰ Haluk Çağdaş, “Şair ve Nüktedan Vali Reşid Akif Paşa”, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi* 159 (Mart 1997), 35-39.

¹⁴¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 82-83.

Hemân cevân edip tilmîzini şād eyle üstādım

Şarâb-ı luţfuñuz kaţrâtı ihyâ-yı remîm eyler

Ne ğam şarşılsa artık tünd-bād-ı ğamla bünyādım

“Receb Vahyî” ki Muhyî’ d-dîn-ı şânîdir taşavvufda

Ne mümkün vaşfını birkaç satırla böyle irādım

Hemân taķbîl-i dest-i pākine ‘azm eyle ey Fânî

Şamîm-i kalbimiñ şükrânını kâbil mi ta‘dādım¹⁴²

Reşid Fânî, Receb Vahyî’nin başka manzumelerine de nazire ve tahmis yapmıştır. Dönemin önemli edebiyatçı ve şairlerinden olan Receb Vahyî de Reşid Fânî’den övgü ile bahsetmiş, o da onun şiirlerine nazireler yapmıştır.¹⁴³

Reşid Fânî, yukarıda ifade ettiğimiz şairler dışında Sami Bey, Razi Dede, İbrahim Hakkı, Leyla Hanım, Fuzuli gibi şairlere nazireler yaparak onların kullanmış olduğu dil ve üsluba benzer bir şekilde manzumeler yazmaya çalışmıştır. Manzumeler incelendiğinde Reşid Fânî’nin hem Divan edebiyatı şairlerinin şiirleri ile kabiliyetini geliştirdiği hem de Tanzimat sonrası yenileşen Türk şiirinin mühim şairlerini takip ettiği görülür. Özellikle *Cerîde-i Sûfiyye*’de neşredilen manzumeleri ile yeni bir muhite dâhil olur. Burada belki de birbirlerini hiç görmeden, tanış olmadan dergi üzerinde yayımlanan şiirlerle yeni dostluklar kurarak önemli şairlerin övgüsünü alır.

¹⁴² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 262-263.

¹⁴³ Receb Vahyî’nin Reşid Fânî’ye ithaf ettiği ve nazire yaptığı şiirler için bk.

Receb Vahyî, “Dâder-i Muhteremim Hazret-i Reşid Fânî’nin Na’t-ı Şerîfine Nazîre Değil Hemşîredir”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/132 (Kanunuevvel 1333), 330.

Receb Vahyî, “Kardeşim Reşid Fânî’ye (Bâkî’ye) Bir Tuhfe-i Nâ-çîz”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 322.

Receb Vahyî, “Reşid Fânî Bey Oğlumuza İthaf”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/150 (28 Eylül 1334), 472.

2.3.4. Başka Şairlerle Benzerlikler

Şairlerin kendinden önce ya da aynı devirde yaşadığı şairlerin şiirlerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle aynı gelenekten beslenen şairler, önemli gördükleri şiirlerin bir benzerini ya da daha güzelini yazmaya gayret ederler. Reşid Fânî'nin şiirlerini incelediğimizde benzer söyleyişleri tespit ettiğimiz beyitleri çalışmamızın bu bölümünde aktaracağız.

Niyâzî-i Mısırî:

Ey bülbül ü şeydâ yine efgâna mı geldin

‘Azm i gül edip zârıyla giryâna mı geldin¹⁴⁴

Reşid Fânî:

Ey dil yine n’oldu saña feryâda mı geldin

Çan ağlayarak ol güzeli yâda mi geldin (s. 170)

Yûnus Emre:

Eyyüb’um dil-mübtelâyım derde dermân isterim

‘Âşıkım dil-ğastayım ki cânâ cânân isterim

Ya ‘kûb’um ben ağladım Yûsûf için çekdim firâk

Yûsûf’um zindân içinde fazl-ı Raḥmân isterim¹⁴⁵

Reşid Fânî:

Derd-i bî-dermânıma beyhûde dermân isterim

Ser-nigûn oldum yine şahrâda cevân isterim

¹⁴⁴ Ali Öztürk, *Niyâzî-i Mısırî* (İstanbul: Ketebe, 2018), 124.

¹⁴⁵ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts.), 187.

Bir ‘aceb pāzār-ı ‘aşka uğradı şeydā gönül
Cân veren cānāna çok ben cān-ı cānān isterim (s. 173)

Akif Paşa:

Cân verir âdeme endîşe-i şahbā-yı ‘adem
Cevher-i cān mı ‘aceb cevher-i mīnā-yı ‘adem¹⁴⁶

Reşid Fânî:

Beni ser-mest-i şafā eyledi şahbā-yı ‘adem
İnledi derd-i derūnum dökerek nāy-ı ‘adem (s. 300)

Süleyman Çelebi:

Merhabā ey ‘ālî sultān merhabā
Merhabā ey kân-ı ‘irfān merhabā

Merhabā ey sırr-ı Furkān merhabā
Merhabā ey derde dermān merhabā¹⁴⁷

Reşid Fânî:

Merhabā ey gonca-i cānım cihānım merhabā
Merhabā ey bülbül-i kıuds-âşiyānım merhabā

Merhabā ey pâdişāh-ı hüsn ü ānım merhabā
Merhabā ey mihr ü māh-ı āsumānım merhabā (s. 304)

¹⁴⁶ M. A. Yekta Saraç - M. Fatih Andı, “Âkif Paşa Divançesi”, *İlmi Araştırmalar* 4 (23 Ocak 2014), 147.

¹⁴⁷ Süleyman Çelebi, *Vesiletü’n-Necât (Mevlid)*, haz. Mehmet Akkuş, Uğur Derman (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 57.

Vâhib Ümmî:

Dervîş olan her kim ise toprak ile yek-sân gerek
Nuṭṭundaki âb-ı ḥayât zâhir değıl vicdân gerek

Kendi ḥâlim aḥvâlinin sırrın sana yâd edeyim
Dünyâ aḥret ‘âşıqlara gizli değıl ‘ayân gerek¹⁴⁸

Reşid Fânî:

Ey mürde-dil ğam çekme gel ehinden istimân gerek
Ve’l-ba‘ṣü ba‘de’l-mevt okur çeşmânı bir sultân gerek

İnkârı kârı terk edip ağıyâr u yârından geçip
Ez-cân u dil ikrâr edip ihlâş ile imân gerek (s. 343)

Ahmed Sûzî:

Gel ey ‘âşık zikredelim cân ile ezkâr-ı Hû
Gel ey şâdık bu dil içre kıoyalım efkâr-ı Hû

Gülsitân-ı vaḥdetin her bülbülü Hû zikreder
Bâğ-ı Hû bâğbân-ı Hû her cihet ezkâr-ı Hû¹⁴⁹

Reşid Fânî:

‘Âşıkı ğark-ı tecelliyyât eder ezkâr-ı Hû
‘Ârifi âyât-ı Ḥaḳḳ eyler dili tezkâr-ı Hû

¹⁴⁸ Vâhib Ümmî Halvetî, *Dîvân-ı İlâhiyât*, haz. Mustafa Tatcı (Ankara: DİB Yayınları, 2013).

¹⁴⁹ Alim Yıldız, *Ahmed Sûzî Divanı* (Sivas: Buruciye Yayınları, ts.), 306.

Mā-sivānıñ zūlmetinden kalbi taṭhīr eyleyip
 ‘Ārif-i billāh eder ‘āşıkları envār-ı Hū (s. 377)

Ahmed Sûzî:

Bā-i bismillāh ile et ibtidā
 Lām elifle bul umūra intihā¹⁵⁰

Reşid Fânî:

Bā-i bismillāh ile etdim kitāba ibtidā
 Nokṭa-i kalbimdeki cānāna kıldım iktidā (s. 301)

Ahmed Sûzî:

Etme rüsvā dü-cihānda bizi sen yā Rabbenā
 Kıl ‘ināyet hem mürüvvet eyle sen yā Rabbenā

Cürm ü ‘işyān ü ḥaṭālar etmişiz biz lā-yu‘ad
 Luṭf u iḥsān u ‘atālar eyle sen yā Rabbenā¹⁵¹

Reşid Fânî:

Kayd-ı ‘alā’ıqden gönül bulmaz rehā yā Rabbenā
 Ser-tā-be-pā kıldan şudūr eyler ḥaṭā yā Rabbenā

Sevdā-yı zūlfüñle cünün şahrāsını cevlan eden
 ‘Āşıklarıñ senden umar ancak ‘aṭā yā Rabbenā (s. 301)

¹⁵⁰ Yıldız, *Ahmed Sûzî Divanı*, 107.

¹⁵¹ Yıldız, *Ahmed Sûzî Divanı*, 134.

Yahya Nazîm:

Āfitāb-ı şubḥ-ı mā-evḥā Ḥabīb-i Kibriyā

Māh-tāb-ı şām-ı ev-ednā Ḥabīb-i Kibriyā

Cevher-i küll tāb u sūz- mihriñ pervānesi

Şem‘-i bezm-i leyletü’l-İsrā Ḥabīb-i Kibriyā¹⁵²

Reşid Fânî:

Maṭla‘-ı nūr-ı hidāyetsiñ Ḥabīb-i Kibriyā

Menba‘-ı ‘ayn-ı ‘ināyetsiñ Ḥabīb-i Kibriyā

Ḥātem-i mühr-i nübüvvet sensiñ ey sulṭān-ı dīn

Dürretü’t-tāc-ı risāletsin Ḥabīb-i Kibriyā (s. 303)

İbrahim Hakkı Erzûrûmî

Kendi ḥüsnüñ vech-i dil-berden hüveydā kıldı ‘aşk

Çeşm-i ‘āşıkdan dönüp anı temāşā kıldı ‘aşk

Āb-ı gülden gösterip ‘aks-i cemāliñ dem-be-dem

Şem‘-i gül-ruḥsârı māh-ı servi-bālā kıldı ‘aşk¹⁵³

Reşid Fânî:

‘Āşıka şaklanmadı ḥüsnüñ hüveydā kıldı ‘aşk

Bezm-i ‘uşşākı anıñ-çün böyle şeydā kıldı ‘aşk

¹⁵² Mustafa Sefa Çakır, *Yahyâ Nazîm Divanı* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2020), 96.

¹⁵³ Mustafa Güneş, *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı* (İstanbul: Sahhaflar Kitap, 2008), 219.

Gösterip Ferhād'a Şîrîn tağları çāk eyledi
 Kays'ı Mecnûn eyleyip meftûn-ı Leylâ kıldı 'aşk (s. 169)

Fuzûlî:

Öyle sermestim ki idrāk etmezim dünyâ nedir
 Ben kimim sākî olan kimdir mey u şahbâ nedir¹⁵⁴

Reşid Fânî:

Ey dil-i şeydâ yine n'olduñ bu vâveylâ nedir
 Zülme mi meyletdi yoksa ol gül-i ra'nâ nedir (s. 525)

Taşlıcalı Yahyâ:

Âdemoğlu 'âleme 'uryân gelir 'uryân gider
 Nâle vü efgân ile giryân gelir giryân gider¹⁵⁵

Reşid Fânî:

Şanma herkes 'âleme ḥandân gelir ḥandân gider
 Mübtelâ-yı 'aşk olan giryân gelir giryân gider (s. 627)

¹⁵⁴ Fuzûlî'ye ait olan bu mısra *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisinde geçmektedir.
 Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*, b.y. 2658.

¹⁵⁵ Esra Bozyiğit, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı* (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 469.

2.4. Eserleri

Yirminci yüzyıl sonu ile yirmi birinci yüzyıl başlarında yaşamış olan Reşid Fânî, şair bir devlet adamıdır. Yaşadığı dönemde bazı edebî ve yerel dergilerde manzumeleri neşredilse de şair tezkirelerinde ve edebiyat çalışmalarında yer almamış, günümüze kadar adı unutulmuş şairlerimizdendir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi derlemiş olduğu eserlerin basılmamış olmasıdır. Elimizde bulunan üç adet şiir mecmuasında okuyucuya notlar yazması, bazı kelimelerin anlamlarını vermesi, zaman zaman okuyucuya hitap etmesi dolayısıyla bu eserleri bastırma niyetiyle derlediğini düşünüyoruz. Ancak buna imkân ve fırsat bulamadığını görmekteyiz. Bunun en önemli nedenleri, şiirlerinin dönemin şairlerinin yazmış olduğu şiirlerin gerisinde kalması ve yaşanan savaş yıllarında ortaya çıkan yoklukla beraber şiirlerini bastırmaya imkân bulamadığı şeklinde yorumlanabilir.

2.4.1. Fânî Çiçekler

Çalışmamıza konu edindiğimiz *Fânî Çiçekler* adlı eser, Reşid Fânî'nin elimizde bulunan en hacimli eseridir. Eser, farklı tarihlerde yazılan manzumelerin şair tarafından bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur.

Şairin *Fânî Çiçekler* adını verdiği şiir mecmuasının başına yazdığı mukaddimeden anladığımıza göre mecmua, R 1 Ağustos 1327 / M 14 Ağustos 1911 tarihinde Yenişehir'de derlenmeye başlanmıştır.

“Şaḥā'if-i eş'arım kitāb-ı kā'ināttan bir nokṭadır; bu nokṭanın fezā-yı nā-mütenāhī gibi tevessu'a isti'dādı var ise de kudret-i kāhire-i Hudā'ya karşı bir hiçden 'ibārettir. Binā'en 'aleyh bu 'ālem-i hiçide bir mevcüdiyyet-i fāniye gösterebilsem bile yine pek müte'ellim kalacağıma şübhe yokdur; çünkü.....”

1 Ağustos 1327: Yenişehir

Fânî

Mukaddimede şair, yazmış olduğu bu şiir sayfalarının kâinat kitabından bir nokta olduğunu söyler. Şiirlerinin sonsuz feza gibi yayılmaya ve genişlemeye

kabiliyeti vardır. Fakat Allah'ın kudreti karşısında bir hiçten ibarettir. Şair burada, şairliğini ve şiirlerini överek tevazu içerisinde Allah'ın kudreti karşısındaki âcizliğinden bahseder. Mukaddimesini “çünkü” diyerek sonlandıran Reşid Fânî'nin bu ifadesinden hareketle niye müteallim kalacağı hususunu şiirlerini okuyarak öğrenebileceğimizi düşünüyoruz.

Şair, toplamda 751 sayfadan oluşan mecmua sayfalarını tek tek numaralandırmıştır. 409-420, 423-430, 434-450, 465-500, 539-550, 586-600, 669-750 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır. 701 numaralı sayfaya “Sırr-ı Sübhân yahut” diye bir başlık atılıp manzumenin devamı getirilmemiştir. Eser içerisinde yer alan boş sayfalar ve başlığın devamının getirilmemesi şairin eserine eklemeler yapma niyetinde olduğunu göstermektedir.

Mecmua adını, 31-36 sayfaları arasında bulunan *Fânî Çiçekler* adlı bir terkihibentten almıştır. Şair, *Fânî* mahlasının bu şiiri inşat ederken sânih olduğunu ve ilk defa bu şiirde kullanıldığını yazmıştır.¹⁵⁶

Yaklaşık 371 manzumenin yer aldığı mecmua içerisinde; Reşid Fânî'nin çocuk yaşlarında yazdığı şiirlerden, düşürdüğü tarihlere kadar birçok nazım türünde yazılmış manzumeler bulunmaktadır. Eser içerisindeki önemli bölümlerden biri de Reşid Fânî'nin kendisi için oluşturduğu *Dîvânçe-i Fânî* başlığıdır. 301. sayfada *Dîvânçe-i Fânî* başlığı altında her harften gazel yazan şair, bir divan oluşturmaya cesaret edemese de yazdığı gazelleri toplayarak divançesine *Fânî Çiçekler* eseri içerisinde yer vermiştir. Dönemin sosyal ve idari yapısı, savaş döneminde çekilen yoksulluk, Türk halkının göstermiş olduğu büyük cesaret ve kahramanlık mecmua içerisindeki manzumelerde işlenmiştir. Eserde hemen hemen bütün manzumelerin hangi tarihte ve nerede yazıldığı kayıt altına alınmıştır. Mecmuada en ileri tarihte yazılan şiirler 1335/1919 yılında yazılan şiirlerdir. Eserin muhtevası ile ayrıntılı bilgiler çalışmamızın “muhteva” bölümünde işlenecektir.

¹⁵⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 36.

2.4.2. Türk Güneşi, Türk'ün Eşi

Gâh fânî gâhî şeydâ bir kâender şâ'irim
 Halka 'âşık Hakk'a meftûn sözde sâzda mâhirim
 Doğrulukdan doğru sözden inhinâ kâbil degil
 Biñ ziyân görsem bilâ pervâ yine hak söylerim

M. Reşid Fânî

İlk sayfasında bu dörtlüğün yer aldığı mecmua, *Fânî Çiçekler*'e göre çok daha küçük hacimli olup, kalıp olarak ince ve uzun bir yapıya sahiptir. Yukarıdaki başlıkta kitabın ismini verdiğimiz *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi* adı mecmua içerisinde geçmemektedir. Biz bu adı, Reşid Fânî'nin neşredilmiş bir şiiri üzerine yazdığı dipnottan öğreniyoruz. “Muhterem Kemal Cenap Bey’e Ankara’dan hediyem” notu ile yayımlanan “Sevgili Ankara’ya Hitabelerim” başlıklı şiirinin son beyti ve yazılan dipnot şu şekildedir:

Vasfın ile mâlî olacak gerçi kitâbım*
 Afv et beni az oldu fakat şimdi hitâbım

*İstiklâl Harbi'ne ait mefâhir-i mu'azzama-i milliyyemiz musavver olmak üzere derdest-i inşâd bulunan “Türk Güneşi, Türk'ün Eşi” nâmındaki manzum büyük kitâbıma telmîhen yazılmıştır. R. Fânî¹⁵⁷

Elimizde bulunan mecmuada, “Sevgili Ankara’ya Hitabelerim” adlı manzumeler başta olmak üzere “Halas Güneşi, Büyük Gazimize, Vatan Marşı, Türk Tayyare Marşı” vb. manzumelerin bulunması nedeniyle; şairin *Türk Güneşi, Türk'ün Eşi* namını bu mecmuaya vermiş olabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca manzume içerisinde Arap harflerinden Latin harflerine geçilmesi, fes takmanın yasaklanması vb. inkılapları konu alan manzumeler de bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Demet Cansız, *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)* (Çankırı Belediyesi Yayınları, 2014), 2/1261. Reşid Fânî, “Sevgili Ankara’ya Hitâbelerim”, *Halk Yolu Mecmûası* 59 (01 Şubat 1926).

Mecmua içerisinde bulunan şiirler, Reşid Fânî'nin 1925-1928 yılları arasında yazmış olduğu şiirlerdir. 1919 yıllarında yazdığı, *Fânî Çiçekler* adlı eserinde bulunan birkaç gazeli bu mecmuaya da almıştır.¹⁵⁸

2.4.3. Öyleyse Dostlar

Elimizde bulunan bir diğer mecmua, yine Şair Reşid Fânî'nin kendi el yazısıyla derlemiş olduğu *Öyleyse Dostlar* isimli mecmuadır. Şair eserini, ilk sayfadaki mukaddimede yazan tarihten anlaşıldığına göre 22 Kânunusani 1926 tarihinde Ilgaz'da yazmaya başlamıştır.

Eserin mukaddime bölümünde şair, *Öyleyse Dostlar*'ın, iktisadi, zirai ve sıhhi dertlerimizi anlatan “gülünç ve acı” teraneler olduğunu söylemektedir. *Öyleyse Dostlar*'ın yenileşme ve modernleşme sürecine giren Türkiye Cumhuriyeti'nin ve yöneticilerinin atacakları her türlü adımı kolaylaştırma ve hızlandırma gayesiyle inşat edilen manzumeleri içerdiğini söyleyen Reşid Fânî, eski hurafelerle vakit kaybedilmeden alakanın kesilmesi gerektiğini, bu yenilikleri kendisinin çok daha önce düşündüğünü ve bu manzumelerin büyük millete küçük birer hediye olduğunu ifade etmektedir. Manzumelerinin dikkatle okunmasını isteyen Fânî, “hoşuna gelen cümleleri seç, ruhuna sıkıntı veren fıkraları geç” diyerek okuyucusuna seslenmektedir:

“İctimā'ı, iktisādı, zirā'ı, şıhhi derdlerimizi muşavver “gülünç ve acı” terānelerdir ki:

Teceddüd ve temeddün sāhasında atılmış ve atılacak nūrlu ve şu'ūrlu adımlarımızı, millî ve harsî her türlü harekâtımızı teshîl ve tesrî' gāyesiyle inşād edilmiştir. Öyleyse dostlar! Silsile-i eş'arı edebî, ahlākî, felsefî fıkraları cāmî' ve gāyet mü'eşşer hıttābelerdir ki:

Esātirî ve 'an'anevî i'tikād u hurāfelerle artık ebediyyen kaç'ı 'alāka edilmek zamānı çokdan hūlūl etmiş ve hattā mūrūr etmekte bulunmuş olduğunu tefhîm ve teblîğ mefkūresiyle irād ve kāffesi büyük millete nā-

¹⁵⁸ Eser içerisinde yer alan şiirlerin başlıkları için bk. Resim 7.

çizâne ihdâ edilmiş birer küçük tuhfe-i Fâniyedir! Zevk-i selîmi ve ‘azm ü sebâtı reh-ber ittiḥâz ederek dikkâtle oku! Añla! Hoşuna gelen cümleleri seç! Ve Rûḥuna şıkıntı veren fıkraları geç!”¹⁵⁹

22 Kânûn-ı şânî 1926: İlğaz

R. Fânî

Toplamda 97 sayfadan oluşan eserin tamamlanmadığı, yarım kaldığı anlaşılmaktadır. Eserde bulunan manzumelerde mısra-beyit düzeni olmayıp, kafiyeler değişmektedir. Bundan dolayı manzumelerin serbest ölçü ile yazıldığını ifade edebiliriz.

2.4.4. Çankırı Destanları

Çankırı Gazetesi’nde Reşid Fânî Bey’in Çankırı Matbaası’nda *Çankırı Destanları* adında bir kitabı iki bin adet bastırdığını ve hasılatının Tayyare ve Himâye-i Etfâl cemiyetine bağışladığını bildiren bir haber bulunmaktadır.¹⁶⁰ Basılan bu esere ulaşamadık ancak Reşid Bey, *Türk Güneşi*, *Türk’ün Eşi* adlı mecmuasında bu manzumelere yer vermiştir. Reşid Fânî yazdığı dipnotta, “Çankırı’ya Hitabelerim” adlı manzumelere başka şiir ve kantolar ilave edilerek *Çankırı Destanları* ismiyle basıldığını ve Tayyare ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri yararına tevzi ettirildiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“İşbu birinci ḫiṭâbelerim kurbân bayramı günlerinde vilâyet maṭba‘asında iki biñ ‘aded ṭab‘ etdirilerek ve başkaca şi‘irler, kaṇṭolar ‘ilâve olunarak Tayyâre ve Himâye-i Etfâl Cem‘iyyetleri menfa‘âtine tevzi‘ etdirilmiştir.”¹⁶¹

Çankırı Matbaası’nda basılan bu esere ulaşamasak da içerisindeki Çankırı’ya hitaben yazılan şiirler elimizde bulunan eserde mevcuttur.

¹⁵⁹ Şairin Osmanlı Türkçesi ile yazmış olduğu bu metne ulaşmak için bk. Resim 8.

¹⁶⁰ *Çankırı Gazetesi*, “Vilayet Haberleri-Şâir Reşid Fânî Bey” (05 Haziran 1928), 1.

Söz konusu haberin resmi, çalışmamızın son bölümünde yer almaktadır. Bk. Resim 13.

¹⁶¹ Reşid Fânî, *Türk Güneşi*, *Türk’ün Eşi*, 54.

2.4.5. Hâtıra-ı Dil

Reşid Fânî'nin henüz on iki yaşlarında derlediği bu eser elimizde bulunmamaktadır. *Fânî Çiçekler* adlı şiir mecmuasında zaman zaman kendisi hakkında bilgiler veren Reşid Bey, kendi doğum tarihi ve yerini anlattığı notta Varna'da dünyaya geldiğini, daha sonra babasıyla birlikte 20 Ağustos 1304 tarihine kadar Amasya'da kaldığını söyler. 12 yaşında Amasya'dan ayrıldığı esnada *Hâtıra-ı Dil* adını verdiği minik bir şiir mecmuasına sahiptir. Küçük yaşlarından itibaren şiir nazmetmeye ve yazdığı şiirleri kayıt altına almaya önem gösteren Reşid Fânî'nin *Fânî Çiçekler*'deki ifadesi şu şekildedir:

“Fî 17 Zî'l-ıhicetî's-şerîfe 1293 ve fî 20 Kânûn-ı evvel 1292 ve fî 2 Kânûn-ı sâni 1877 Şalî günü sâ'at üçde Karadeñiz sâhilinde Varna'da dünyâyâ geldim. 1293 senesinde merhûm babamla birlikte Amasya'ya giderek 20 Ağustos 1304 târîhine kadar şehr-i mezkûrda kaldım. Amasya'dan on iki yaşımda eşnâ-yı mufârakatımda “Hâtıra-ı Dil” nâmıyla tesmiye eyledigim mini mini bir mecmû'a-i eş'âra mâlik bulunuyordum ki fâtîha-i kelâmı ber-vech-i âtî bir kıt'a-i münâcât idi:

Cümle halkı halk eden Hâlık Hudâ

Halk edip merzûk eden Râzık Hudâ

Rahmetiñ baħrine yokdur nihâyet

Nisbeten cürmüm ƙalîl ƙıl mağfiret”¹⁶²

Hâtıra-ı Dil isimli mecmua elimizde bulunmasa da muhtemeldir ki Reşid Fânî bu mecmuada olan bazı manzumelerini *Fânî Çiçekler* adlı eserine de almıştır. “Eski Şeyler Yani Hayat-ı Mâziyyeme Ait Kuru Yapraklar” başlığını verdiği bölümde Reşid Fânî'nin çocuk yaşlarda yazdığı manzumeler yer almaktadır.¹⁶³

¹⁶² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 506.

¹⁶³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 501-513.

2.5. Şiirlerinin Neşredildiği Dergi ve Gazeteler

Reşid Fânî'nin, Kaymakamlık görevi dolayısıyla bulunduğu şehirlerin yerel dergi ve gazetelerinde manzumelerinin neşredildiği görülmektedir. Şairin yayımlanan manzumeleri incelendiğinde “Hayalimin Mecnûnuna” adlı manzume haricindeki bütün şiirler *Fânî Çiçekler*'de bulunmaktadır. Dergi ve gazeteler içerisinde en çok *Cerîde-i Sûfiyye*'de şiirleri neşredilen şairin, buradaki manzumeleri sayesinde şura ve tasavvufi çevre içerisinde tanınırlığının arttığı söylenebilir. *Cerîde-i Sûfiyye* haricinde *Halka Doğru Mecmuası*, *Sinop Gazetesi*, *Irmak Mecmuası*, *Işık Mecmuası*, *İzler Mecmuası*, *Necat Gazetesi*, *Halk Yolu Mecmuası*'nda manzumeleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde ilgili mecmuaların kısa tanıtımını yapıp, Reşid Fânî'nin yayımlanmış manzumeleri hakkında bilgiler vereceğiz.

2.5.1. Cerîde-i Sûfiyye

Cumhuriyet'in ilanından önce R 6 Mart 1325 / M 19 Mart 1909 tarihinde yayın hayatına başlayan dergi, o dönemlerde yayımlanan tasavvuf ağırlıklı dergilerin en uzun ömürlüsüdür.¹⁶⁴ Dergide tasavvufi içeriklerin yanında edebiyat, ahlak ve dinî içerikli yazılara da yer verilmiştir.¹⁶⁵ Toplamda 161 sayısı yayımlanan *Cerîde-i Sûfiyye*, kendisine “Sufi Gazetesi” anlamına gelen bu ismi verse de bugünkü anlamda günlük çıkan bir gazete değildir. Bazı zamanlar haftada bir, bazı zamanlar da on beş günde bir neşredilen dinî mecmua niteliğindedir.¹⁶⁶ *Cerîde-i Sûfiyye*; *Sebîlürreşâd*, *Beyânülhak* gibi dinî dergilerden bazı yönleriyle ayrılır. En belirgin farkı tarikat meselelerine daha geniş yer vermiş olmasıdır.¹⁶⁷ Derginin künye bilgilerinde yer alan bilgilere göre baş muharriri Mustafa Fevzi Efendi, yazı işleri müdürü Hasan Kâzım'dır.

Cerîde-i Sûfiyye'de ilk defa 6/18. sayıda edebiyat bölümü konulmuştur. Bir süre sonra kaldırılan bölüm 24/23. sayıda tekrar getirilmiştir. 96. sayıda derginin

¹⁶⁴ Mustafa Kara, “Cerîde-i Sûfiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/410.

¹⁶⁵ Ramazan Tarık, “Cumhuriyet Öncesi Tasavvuf Muhtevalı Dergilerden Cerîde-i Sûfiyye’de Fırka-i Nâciye ve Fırak-ı Dâlîle ile İlgili Yazılar”, *Şarkiyat* 12/1 (31 Mart 2020), 1.

¹⁶⁶ Atilla Kaşıkçı, *Bütün Yönleriyle Cerîde-i Sûfiyye* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 20.

¹⁶⁷ Kara, “Cerîde-i Sûfiyye”, 7/410.

başlığına “tasavvufî, dinî, ahlaki, edebî, siyasi gazetedir” ibaresiyle başlığa “edebî” kelimesi yerleştirilmiş, dergi edebî içerikleri de yayımlamaya başlamıştır. 96. sayıdan, son sayısına kadar “edebî” ifadesi hiç kaldırılmamış, edebiyat bölümü de son sayıya kadar her sayıda yer almıştır. Böylece dergi, yayın hayatının büyük bir bölümünde edebî hüviyet taşıyarak son sayısının çıktığı R 1 Eylül 1335 / M 1 Eylül 1919 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür.¹⁶⁸

Reşid Fânî'nin *Cerîde-i Sûfiyye*'de toplam on üç adet manzumesi neşredilmiştir. İlk manzumesi, H 15 Şaban 1335 / R 6 Mayıs 1333 tarihinde 128 numaralı sayıda yayımlanmıştır. “Lam Harfinden Bir Gazel” başlığı ile neşredilen manzume on yedi beyitten oluşmaktadır. Manzume altında şair, “Boyabat Kaymakamı Reşid Fânî” şeklinde tanıtılmıştır. *Cerîde-i Sûfiyye*'de yer alan manzumeler elimizdeki *Fânî Çiçekler* adlı eserde de bulunmaktadır. Aşağıda *Cerîde-i Sûfiyye*'de bulunan şiirlerin neşredildiği sayıları, manzumenin ilk ve son beyitleri yazılmıştır. Dipnot olarak da şiirin *Fânî Çiçekler*'de bulunduğu yer belirtilmiştir:

1. Reşid Fânî. “Lam Harfinden Bir Gazel”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/128 (06 Mayıs 1333), 299-300.

İlk Beyit: Maḳām-ı ünse gel igvā-yı nefsinden hirāsān ol
Behīmiyyet şıfâtından tecerrüd eyle insān ol

Son Beyit: Erenler sofrasından **Fāniyā** bir loḳma isterseñ
Hüve'l-bākī deyip ebvābını daḳ eyle pinhān ol¹⁶⁹

2. Reşid Fânî. “Na‘t-ı Şerîf”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/129 (01 Ağustos 1333), 307-308.

İlk Beyit: Bî-şubḥ u seḥer maḥẓ-ı şabāḥatsiñ Efendim
Bî-zıll u ḥalel nūr-ı leṭāfetsiñ Efendim

¹⁶⁸ Kaşıkçı, *Bütün Yönleriyle Cerîde-i Sûfiyye*, 109.

¹⁶⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 347-349.

Son Beyit: **Fânî** nice yıl şavlet-i münkerle bunaldı
İslâm iline rāyet-i nuşretsiñ Efendim¹⁷⁰

3. Reşid Fânî. “Tuhfe-i Şükrân (Fâzıl-ı Muhterem Mustafa Fevzi Beyefendi’ye)”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/130 (Teşrinievvel 1333), 315.

İlk Beyit: Ne sırdır añaşılmaz mevcedâr-ı inkılab oldum
Açıldım gâhî ‘aynen gâhî mestür-ı niķâb oldum

Son Beyit: Ğubâr-ı pây-i erbâb-ı dil olmaķdır şeref **Fânî**
Anın-çün dest-i dil-berde niyâz eyler rebâb oldum¹⁷¹

4. Reşid Fânî. “Destân-ı Aşk”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 320-322.

İlk Beyit: Nâle-zen olmaķda kûşemde yine pür-nây-ı ‘aşķ
Diñledim söyler baña bir kışşâ Mevlânâ-yı ‘aşķ

Son Beyit: **Fâniyâ** vaķf-ı şimâh-ı diķķat et ‘aşķ perdedir
Görmez ol cānâne-i bî-perdeyi a‘mâ-yı ‘aşķ¹⁷²

5. Reşid Fânî. “Tahdîs-i Vecîz (Üstâd-ı Muhterem Receb Vahyî Beyefendi’ye)”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/135 (03 Mart 1334), 356.

İlk Beyit: Reşid olmuş çi sūd ismim yine muhtâc-ı irşadım
Nevâ-yı ma‘rifet bekler Hudâ’dan nây-ı nâ-şadım

Son Beyit: Hemân taķbîl-i dest-i pâkine ‘azm eyle ey **Fânî**
Şamîm-i ķalbimiñ şükrânını ķâbil mi ta‘dādım¹⁷³

¹⁷⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 352-353.

¹⁷¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 261-262.

¹⁷² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 337-342.

¹⁷³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 262-263.

6. Reşid Fânî. “Var”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/136 (17 Mart 1334), 362.

İlk Beyit: Gülzâr-ı fenâ içre gönül şanma şafâ var
Aldanma şağın goncasına hâr-ı cefâ var

Son Beyit: **Fânî** yetişir nükteleriñ ehl-i yakîne
Fevkinde kuluñ Hâzret-i Hâk celle ‘alâ var¹⁷⁴

7. Reşid Fânî. “Hakikat”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/137 (09 Nisan 1334), 369-370.

İlk Beyit: Ezhâr ile doldu yine gülzâr-ı hakikat
Nağş etti nice levha kalemkâr-ı hakikat

Son Beyit: **Fânî** bu şafâ-yı ezeli kâl ile olmaz
Hâl ehline fâş eyledim esrâr-ı hakikat¹⁷⁵

8. Reşid Fânî. “Na’ t-ı Şerîf”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/144 (25 Haziran 1334), 425-426.

İlk Beyit: Cemâliñ Hakk’a mir’ât-ı şafâdır yâ Resûlallâh
Anın-çün ism-i pâkiñ Muştafâ’dır yâ Resûlallâh

Son Beyit: Hemân cânân u cânım dilde sultânım efendimsiñ
Cemâl-i bâ-kemâliñ dâ’imâdır yâ Resûlallâh¹⁷⁶

9. Reşid Fânî. “Vasf-ı Hû (Manisa’da Ârif-i İlâhî-nevâ Şeyh Sırrı Efendi Hazretleri’ne)”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/145 (11 Temmuz 1334), 432-433.

İlk Beyit: ‘Âşıkı ğark-ı tecelliyyât eder ezkâr-ı Hû
‘Ârifi âyât-ı Hakk eyler dili tezkâr-ı Hû

Son Beyit: **Fânî**-i kemter seni bilmek seni görmek diler
Vâsıl-ı yâr et beni ey Haydar-ı Kerrâr-ı Hû¹⁷⁷

¹⁷⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 628-630.

¹⁷⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 313-314.

¹⁷⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 379-381.

¹⁷⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 377-378.

10. Reşid Fânî. “Çifte Gazel: Olmayan, Olan”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/146 (24 Temmuz 1334), 444.

İlk Beyit: Bî-naşib-i feyz olur hem-bezm-i ‘irfân olmayan
Dâne-çîn olmaz harîm-i Hâk’da mihmân olmayan

Son Beyit: Āfitāb-ı hüsne karşı **Fāniyā** bir zerre ol
Yok bu ‘ālem içre ol maḥbūba ḥayrân olmayan¹⁷⁸

11. Reşid Fânî. “Na‘t-ı Şerîf”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/147 (19 Ağustos 1334), 451-452.

İlk Beyit: Semā-yı dilde sensiñ āfitābım yā Resūlallāh
Anın-çün zā‘il olmaz āb u tābım yā Resūlallāh

Son Beyit: N’olur **Fānî** kuluñ rü’yāda bārī rüy-māl olsun
Tecellî eyle kim maḥrūm-ı ḥ‘ābım yā Resūlallāh¹⁷⁹

12. Reşid Fânî. “Olsun, Olmasın Redifli İki Gazel”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/154 (Kânunuevvel 1334), 508-509.

İlk Beyit: Rebāb ol yār elinde tār-ı ‘aşkıñ tārmār olsun
Ḥarāb ol zevk-i mızrābı nigārıñ bî-şumār olsun

Son Beyit: Neler çektiñ neler gördüñ ise nazm eyle ey **Fānî**
Nevā-yı kıl ü kālīm ehl-i ‘aşka yādgār olsun¹⁸⁰

İlk Beyit: Muğber etme dil-beri hem-bezm-i ağıyār olmasın
Āfitābım inkisāf-ı hüsne dūçār olmasın

Son Beyit: **Fāniyā** ma‘būd-ı ādem menfa‘at olmuş bugün
Ḥaḳ yolunda sa‘y eden ḳalbiñ ḥaberdār olmasın¹⁸¹

¹⁷⁸ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 631-633.

¹⁷⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 381-383.

¹⁸⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 362-363.

¹⁸¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 363.

13. Reşid Fânî. “İmiş Redifli Bir Manzume”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/155 (Kânunusani 1335), 516-517.

İlk Beyit: Bir nev-‘arūs-ı dehre dil dūş oldu pek ra‘nā imiş
Bir ben degil üftādesi ‘uşşākı lā-yuḥṣā imiş

Son Beyit: **Fânî** ferāğat hırkasın çek başına çekme keder
Her ḥālî hoş görmek meger bir ni‘met-i ‘uzmā imiş¹⁸²

Cerîde-i Sûfiyye’de on üç adet manzumesi bulunan Reşid Fânî’nin dergide neşrettiği şiirler derginin yayın amacına uygun olarak tasavvufî içeriklidir. “Destân-ı Aşk” başlıklı manzumesinde Reşid Fânî, “aşk” redifli dokuz adet gazelini birleştirerek yayımlamıştır. Derginin ser-muharriri Mustafa Fevzi Efendi ve dönemin önemli şairlerinden Recep Vahyî ile dergi üzerinden birbirlerine selam göndermeleri ve şiirler armağan etmeleri Reşid Fânî’nin kendi döneminde ve çevresinde şiirleri ile öne çıkmasının göstergesidir. Dergide Reşid Fânî’ye ithaf edilen manzumelerin künye bilgileri şu şekildedir:

Receb Vahyî. “Dâder-i Muhteremim Hazret-i Reşid Fânî’nin Na‘t-ı Şerîfine Nazîre Değil Hemşîredir”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/132 (Kânunuevvel 1333), 330.

İlk Beyit: Yâ Resûlallâh sensiñ Raḥmeten li’l-‘âlemîn
Yâ Resûlallâh sensiñ hem şefî‘u’l-müznibîn

Son Beyit: Yâ Ḥabîballâh sensiñ zübde-i kevn ü mekân
Zât-ı Mevlâ’dır muḥibbiñ sen de maḥbûb-ı güzîn

Receb Vahyî. “Reşid Fânî Bey Oğlumuzu İthaf”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/150 (28 Eylül 1334), 472.

Olmayan ve Olan ser-levhalı iki ğazel-i bî-naẓîre Olan ve Olmayan ser-nâmeli
iki nazîre

¹⁸² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 603-605.

İlk Beyit: İstemez hūrān u ğilmān vāşıl-ı cānān olan
Eylemez seyrān-ı bostān nā'il-i Rıdvān olan

Son Beyit: Vahy-i meşhūn şî'rimiñ ma'nāsını ādem bilir
Haqq'a maḳrūn her sözüñ mīnāsıdır insān olan

Mustafa Fevzi. "Çifte Bülbüle Selam". *Cerîde-i Sûfiyye* V/129 (01 Ağustos 1333), 308.

İlk Beyit: Çıkıp bālā-yı şāh-ı sidre-i lāhūta bir bülbül
Öterken 'arş-ı vaşlında işitdim nağmeyi nā-gāh

Son Beyit: İltifāt-ı Fahr-ı 'ālemle müşerref ol yaşı
Fevziyā bu surlara hîç girmede 'ucb u riyā

Mustafa Fevzi. "Edîb-i Muhterem Reşid Fânî Bey'e". *Cerîde-i Sûfiyye* V/132 (Kânunuevvel 1333), 330.

İlk Beyit: Cilvezār-ı vech-i Mevlā'dır dil-i 'irfān-ı 'aşk
Mülk-i ev ednā-yı Haqq'da Muştafā sultān-ı 'aşk

Son Beyit: Zāt-ı haqq'a müntehīdir ğāye-i imān-ı 'aşk
Meclis-i 'aşka kabūl etsin beni ihvān-ı 'aşk

Receb Vahyî. "Kardeşim Reşid Fânî'ye (Bakî'ye) Bir Tuhfe-i Nâ-çîz". *Cerîde-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 322.

İlk Beyit: Sülūk etdimse de ma'nen daha ben olmadım bâliğ
Fakat siz etdiñiz işbāt-ı rüşd ey şā'ir-i nādir

Son Beyit: Reşid'im dāder-i fahrım şarāb-ı luḳfuñuz
Teşekkürler eder taḳdīm şamīmī kardeşin Vahyî

2.5.2. Halka Doğru

Türk Yurdu Cemiyeti bünyesinde *Türk Yurdu* dergisi ile birlikte yayımlanan *Halka Doğru*, 24 Nisan 1913 ile 16 Nisan 1914 tarihleri arasında toplamda 52 sayı çıkarmıştır. Bir yıl gibi kısa bir süre yayın hayatını sürdüren derginin ömrü uzun olmamıştır. Sorumlu müdürü Celal Sahir olan derginin yazar kadrosunda; Halide Edip Adıvar, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Ali Canip Yöntem, Ali Ulvi, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Memduh Şevket Esendal gibi isimler bulunmaktadır. Fakat yazar kadrosunda bulunan Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi, Ali Ulvi gibi isimlerin dergide hiçbir yazı veya şiiri yayımlanmamıştır. O dönemlerde *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu* ve *Halka Doğru* gibi dergiler, millî bilinç oluşturma amacıyla var olmuştur.¹⁸³ Türk Yurdu Cemiyeti'nin üç yayın organından *Türk Yurdu* dergisinde Yusuf Akçura'nın, *Türk Sözü*'nde Ömer Seyfettin'in bariz etkileri görülürken, *Halka Doğru* dergisinde tek bir isimden ziyade daha çok isimlerin ve temaların ağırlıkta olduğu görülmektedir.¹⁸⁴

Reşid Fânî, *Halka Doğru* dergisinde “Oğlum Adam Ol” başlıklı manzumesini neşretmiştir. Manzume, *Halka Doğru*'nun son sayısı olan 52. sayıda çıkmıştır. Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler* adlı eserinde, “Oğlum Adam Ol” şiirinin parmak hesabıyla yazdığı ilk şiiri olduğunu söylemektedir.¹⁸⁵

Türk halkının içinde bulunduğu bu zor günlerin gençlerin çabalarıyla geçeceğini düşünen *Halka Doğru* dergisi, Türk evladını yaşananlara karşı uyarma ihtiyacı hisseden şairlerin şiirlerine yer vermiştir. Dergide bu bağlamda birçok şiir yer almaktadır.¹⁸⁶ Reşid Fânî'nin “Oğlum Adam Ol” başlıklı şiiri de bunlardan biridir. Manzumede oğluna ve genel olarak Türk evladına seslenen Fânî, Allah'ın verdiği akıl ve fikirle gençlerin durmadan çalışmasını ister. Köylü hayatından ve Batı dünyasının

¹⁸³ Maksut Yiğitbaş - Hüseyin Özdemir, “Türkçü Bir Dergi: Halka Doğru ve Şiir Dünyası”, *Edebi Eleştiri Dergisi*, (30 Aralık 2021), 253.

¹⁸⁴ Mehmet Özden, “Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)”, *Millî Folklor Dergisi* 12/89 (2011), 113.

¹⁸⁵ Reşid Fânî'nin “Oğlum Adam Ol! şiirine düştüğü not şu şekildedir: “Parmak hesabıyla yazılmış ilk şi'rimdir ki Halka Doğru nâm 'avâm gazetesiniñ 3 Nisân 1330 târîhiyle ve 52 numaralı nüshasında sâhâ-i intişâra çıkarılmışdır.”

Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 192.

¹⁸⁶ Yiğitbaş - Özdemir, “Türkçü Bir Dergi”, 258.

yaşam felsefesinden örnekler verir. Vakti nakit bilip gece gündüz çalışılmasını tavsiye eder:

Reşid Fânî. “Oğlum Adam Ol”. Halka Doğru 52 (03 Nisan 1330).

Bu dünyāya gelmek hüner degil oğlum yalnız

Başka zî-rûh daği gelir seniñ gibi buraya

Allāh ‘aқıl fikir vermiş saña çalış kayğısız

Bu mevhibe işsiz güçsüz gezmek için degil ya

.....

Rencberligi öyle öğren ki bir qarış toprakda

Hangi nev^c-i nebātāta yarayacak mādde var

Hangi ālet ile kolay eşelenir țaranır

Қuvvet vermek için aña daha neler aranır

Bunları bil bilmez iseñ erbābına git yalvar

.....

Gözlerini Ğarba toğru açıp diқkat et oña

Vazgeç artık tenbellikten ki çalışkan olasıñ

Ğarb dimāğı muntazaman işleyen bir makina

Makinaya zihniñi ver ki alışkan olasıñ

Vaқti naқid bilir onlar gece gündüz çabalar

Evlādını sā‘at gibi ‘ayār eder babalar

.....

Otomobil şimendifer vapur filān der iken

Telli telsiz telegraf elektrik röntgen

Daha buña beñzer nice hāriқalar ile Ğarb

Қaranlığa toğru ziyā saçıp eder hareket

Yaklaşıyor şokuluyor saña toğru bilâ-ğarb
 Çok uyuduñ uyan ey Şark ey ‘ömrüne bereket
 Kahve-hâne peykesinden kaldır artık başını
 Koşa koşa öp vatandaşın toprağını taşını

 Şu yirminci ‘aşra göre çalış oğlum adam ol
 İnsân gibi yaşamağa çalış oğlum adam ol¹⁸⁷

2.5.3. Sinop Gazetesi

Sinop Gazetesi, 12 Haziran 1338/ M 12 Haziran 1922 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Her hafta pazartesi günü okuyucu ile buluşan gazete, 7 Haziran 1923 tarihinden itibaren haftada iki sayı yayımlamasa da aynı yılın aralık ayında tekrar haftada bir kez yayımlanmıştır. 28 Ocak 1924 tarihinden itibaren, yeniden pazartesi perşembe günleri olarak haftada iki yayın yapmıştır. Gazetede Sinop ve Türkiye gündemine ait haberlere yer verilmektedir.¹⁸⁸

Reşid Fânî’nin *Sinop Gazetesi*’nde üç adet manzumesi neşredilmiştir. *Sinop Gazetesi*’nde yer alan bu manzumeleri Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler* adlı mecmuasına da almıştır. Aşağıda manzumelerin *Sinop Gazetesi*’nde yer alan künye bilgilerini ve dipnotta da *Fânî Çiçekler*’de bulunduğu sayfa numarasını veriyoruz:

1. Reşid Fânî. “Muammâ-yı Hayât”. *Sinop Gazetesi* 63 (12 Temmuz 1923), 1.

İlk Beyit: Hayâtı pek severim olsa da rahîk-i sitem
 Hayâta hem-dem olur hâdeler şehîk-i sitem

Son Beyit: Naşîbimiz ne ise tûl içip harâb olalım

¹⁸⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 192-197.

¹⁸⁸ Veysel Ergin, “Sinop’ta Cumhuriyet Devri Kültür Hayatını Yansıtan Bir Ayna: Edebî Sütunlar”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/2 (01 Aralık 2015), 270-271.

Esāsa ric‘at edip bir avuç turāb olalım¹⁸⁹

2. Reşid Fânî. “Hüsn ü Aşk”. *Sinop Gazetesi* 67 (30 Temmuz 1923), 1.

İlk Bent: İnsân ne kadar olsa mürüvvet ile meftûr
Mağlûb-ı tefekkür emel-efzâ-yı hevesdir
În‘āmına mazhar birisi dîgeri mehcûr
Âmâl-i beşer ba‘zı e‘az ba‘zı eḡasdir

Son Bent: Sevmek gibi dünyāda ‘aceb tatlı ne şey var
Bir kuvve-i berkıyye gibi müşbet ü menfî
Sevmekle ber-ā-ber arada bir ney u mey var
Fânî yetişir nüktelerim ehline kâfî¹⁹⁰

3. Reşid Fânî. “Var” *Sinop Gazetesi* 71 (13 Ağustos 1923), 1.

İlk Beyit: Gülzâr-ı fenâ içre göñül şanma şafâ var
Aldanma şaḡın ḡoncasına ḡâr-ı cefâ var

Son Beyit: **Fânî** yetişir nükteleriñ ehl-i yakîne
Fevkînde ḡuluñ Ḥazret-i Ḥaḡ celle ‘alâ var¹⁹¹

2.5.4. Irmak

15 Şubat 1928 tarihinde ilk sayısı yayımlanan derginin yayın hayatı boyunca on altı sayısı çıkmış, son sayısı 15 Teşrinisani 1928’de neşredilmiştir. Derginin sorumlu müdürü Esat Âdil’dir. Daha çok edebî içerikli bir dergi olan *Irmak*’ta Esat Adil, Orhan Şaik, Ruhi Naci, Tokadizâde Şekip, Fazıl Behiç, Celal Sıtkı, Mustafa

¹⁸⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 1-4.

¹⁹⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 6-8.

¹⁹¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 628-630.

Seyit, Ferruh Niyazi, Sabri Esat, Şinasi Gündoğdu gibi şairlerin şiirleri yer almaktadır.¹⁹²

Balıkesir’de çıkarılan *Irmak* dergisinde millî bilinç ve şuuru halka anlatmak için yazılan yazılara fazlaca yer verilmiştir. Dergide ve dergi içerisinde çıkan yazılarda, Türk milletinin her alanda layık olduğu yere gelebilmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuş, geçmiş sorgulanarak eskinin güzel yönlerinin alınması ve çağa uygun yeniliklerin kabul edilmesi üzerinde durulmuştur.¹⁹³

Reşid Fânî’nin *Irmak* dergisinde “Ey Hayat” başlıklı bir manzumesi neşredilmiştir.

Reşid Fânî. “Ey Hayat”. *Irmak* 14 (Teşrinievvel 1928), 4.¹⁹⁴

2.5.5. Işık Mecmuası

Işık Mecmuası, Giresun’da çıkarılan bir dergidir. Giresun’da 1910 yılından sonra başlayan basın hayatı, özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında etkisini artırmıştır. 1 Nisan 1918 tarihinde yayın hayatına girmiştir. Sorumlu müdürlüğünü Cemşîdzâde Ahmed Nuri’nin yaptığı mecmuanın ser-muharriri Uşşakîzâde Hayrunnisa Cemil ve Topaloğlu Osman Fikret’tir.¹⁹⁵ Derginin yayın süreci birçok kez kesintiye uğramıştır. Çoğu zaman maddi sebeplerle ya da kâğıt sıkıntısından dolayı yeni sayıları çıkarılamamıştır. *Işık Mecmuası*, Giresun ve çevresini aydınlatmak, bilgilendirmek ve muasır bir seviyeye yükseltmek amacıyla yayınlar yapmıştır. Halk nazarında Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının destekçisi, Millî Mücadele’nin savunucusu olmuştur.¹⁹⁶

¹⁹² Aydın Güler, *Başlangıcından 1950’ye Kadar Balıkesir’de Çıkan Dergilerdeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerinde Bir İnceleme* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 26-27.

¹⁹³ Sabahattin Gültekin, “1928’de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: ‘Irmak’ Üzerine”, *Gazi Türkiyat* 1/11 (01 Eylül 2012), 188.

¹⁹⁴ *Irmak* dergisinin ilgili sayısına ulaşamadık. Reşid Fânî’nin buradaki manzûmesinin bilgilerini Sabahattin Gültekin’in çalışmasından öğreniyoruz.

Gültekin, “1928’de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi”, 197.

¹⁹⁵ Hüseyin Albayrak, “Millî Mücadele’de Giresun Basını” (Giresun Tarihi Sempozyumu, İstanbul, 1996), 297.

¹⁹⁶ Aydın Çakmak, *Millî Mücadele Döneminde Giresun’da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 13.

Reşid Fânî, *Işık Mecmuası*'nın 33. sayısından itibaren daimî yazar kadrosuna alınmıştır.¹⁹⁷ Burada iki manzumesi neşredilen Reşid Fânî'nin "Zavallı Beşeriyet" isimli manzumesi toplam altı sayı içerisinde parçalar halinde yayımlanmıştır. Bu manzumede "muhterem feylesofumuz Rıza Tevfik Beyefendi'ye ithaf" notu bulunmaktadır. "Bedbaht Vatanıma Hitabe" adlı manzume ise "Büyük Namık Kemal'in ruh-ı pâk-i giryânına ithaf" notu ile yayımlanmıştır.¹⁹⁸

1. Reşid Fânî. "Zavallı Beşeriyet". *Işık Mecmuası* 23 (21 Haziran 1335), 3. (Bu manzumenin devamı derginin 27, 28, 29, 30 ve 32. sayılarında bulunmaktadır.)

İlk Beyit: Yok idi bir ğamım 'ademde benim
 Hiç idi hem-demim 'ademde benim

Son Beyit: Gezdirir âh ile zavallı beşer:
 Bir küçük başta bir büyük mahşer¹⁹⁹

2. Reşid Fânî. "Bedbaht Vatanıma Hitabe". *Işık Mecmuası* 26 (22 Temmuz 1335), 3.

İlk Beyit: Ey vağan ey ümm-i müşfik âh u feryâd et bugün
 'Âlem-i 'Osmâniyân'ı mâtem-âbâd et bugün

Son Beyit: **Fâniyâ** dünyâ-yı fânî ger saña olmazsa yâr
 Âteşin gözyaşlarıyla cem'-i ezdâd et bugün²⁰⁰

2.5.6. Necat Gazetesi

Çankırı'da yayımlanan ilk özel gazetedir. 24 Ocak 1925 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete, haftanın Perşembe günleri iki sayfa olarak yayımlanmıştır. *Necat Gazetesi*'nin imtiyaz sahibi Mustafa ve yazı işleri sorumlusu Çankırı Türk

¹⁹⁷ Çakmak, *Millî Mücadele Döneminde Giresun'da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923)*, 18.

¹⁹⁸ Çakmak, *Millî Mücadele Döneminde Giresun'da Yayımlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923)*, 101-102.

¹⁹⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 263-299.

²⁰⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 567-569.

Ocağı'nın kurucusu Tahsin Nahid'dir. Gazete genel olarak yerel haberleri sayfasına taşımıştır. Anadolu Ajansı'ndan gelen haberleri okuyucusuna duyurur.²⁰¹

Necat Gazetesi hakkında yapılmış ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Biz kendi yaptığımız araştırmalar neticesinde gazetenin on bir adet nüshasına ulaşabildik. 1 Eylül 1925 tarihinde Çankırı'nın Ilgaz ilçesine kaymakam olarak atanan Reşid Fânî'nin, kaymakam olduğuna dair haber, gazetede şu şekilde geçmektedir:

*“Ilgaz kazası kaymakamlığına tayin buyurulan Reşid Şeydâ Bey şehrimize gelerek birkaç gün kalmışlar ve evvelki gün Ilgaz'a gitmişlerdir. Reşid Şeydâ Bey, kıymetli şiirleriyle tanınmış yüksek şairlerimizdendir. Muhterem üstadı tebrik ve yeni vazifelerinde muvaffak olacaklarını şüphesiz addederiz.”*²⁰²

Görüldüğü üzere Reşid Fânî, gazete haberinde Reşid Şeydâ olarak geçmektedir. “Fânî” mahlasını aldıktan sonra başka mahlasına rastlamadığımız şairin bu şekilde adlandırılması bir hata ya da yanlış hatırlamanın bir sonucu mudur bilemiyoruz. Ancak bir manzumesinde Reşid Fânî kendini hem fânî hem de şeydâ olarak nitelendirmiştir. Belki de bu haberden sonra aşağıdaki beyitleri yazmıştır:

Gâh fânî gâhî şeydâ bir kâender şâ‘irim

Halka ‘âşık Hakk’a meftûn sözde sâzda mâhirim

Doğrulukdan doğru sözden inhinâ kâbil degil

Biñ ziyân görsem bilâ pervâ yine hak söylerim²⁰³

Gazetenin aynı sayısının birinci sayfasında bu sefer Reşid Fânî adıyla “Hayalimin Mecnûnuna” başlıklı manzume neşredilmiştir. Manzumede Reşid Fânî “şair-i muhterem Tahsin Nahid Bey’e ithaf” notuyla gazetenin yazı işleri sorumlusu Şair Tahsin Nahid Bey’e şiirini ithaf etmiştir.²⁰⁴ Reşid Fânî'nin “Hayalimin

²⁰¹ Erdem Taşdemir - Aytaç Burak Dereli, “Kengiri’den Günümüze Çankırı Basını”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 44 (Bahar 2017), 162.; Ali Yüzdemir, “Çankırı Yerel Basını, Necat ve Çankırı Örnekleri”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi* 3 (2008), 161-181.

²⁰² “Reşid Şeydâ Bey”, *Necat Gazetesi* 96 (14 Ocak 1926), 2.

²⁰³ Reşid Fânî, *Türk Güneşi, Türk’ün Eşi*, 1.

²⁰⁴ Reşid Fânî, “Hayalimin Mecnûnuna”, *Necat Gazetesi* 96 (14 Ocak 1926), 1.

Mecnûnuna” isimli manzumesi, elimizde bulunan mecmualarda mevcut değildir. Bundan dolayı manzumenin tamamını buraya alıyoruz.

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Hayâlimiñ Mecnûnuna

Şâ‘ir-i muhterem Taḥsîn Nâhîd Bey’e ithâf:

Sen ki bir yıldız gibi parlar söner titrer idiñ
 Âsumân-ı ‘aşkımiñ bir noktasında gizlice
 Senden öğrendim nedir ma‘nâsını nîk ü bediñ
 Bir beyâz zambak idim kôklanmamışdım bir gece

El uzatdıñ sen baña mecnûn-ı sevdâyım dediñ
 Uğruna cân vermege âmâde şeydâyım dediñ
 Âhu gözlüm şûl edâlim ‘aşkıımız dâ’im dediñ
 Şöyle böyle kandırıp etdiñ nihâyet lâle-gün

Şöñra ey mecnûn n’için kaçdıñ beni terk eylediñ
 Gülşen içre kim bilir hangi çiçekler beslediñ
 Sevgiliñ Leylâ ne oldu söyle Mecnûn n’eylediñ
 Şimdi mâtemler terennüm eyliyor bak erğanün

Söyle ey Mecnûn n’için Leylâñı pür-ḥûn eylediñ
 ‘Âkıbet sevdâ bu mu bilmem ne efsûn eylediñ
 Kâlbime her derdi döktüñ derdim efzûn eylediñ
 Ḥaḫlıyım zikreylesem “küllün ledeynâ muḫḫarûn”

Şimdi şoldum ben şarardım nefha-i hicrân ile
 Müştekidir sine-i şad-pâreden âhım bile
 Şâf u nermîn kalbime zâlim bıcağlar şapladı
 Âsumân-ı ‘aşkıımı mazlûm bulutlar kapladı
 Sen de sön kalbim gibi ey titreyen yıldız dedim
 Çünkü bülbül uçdu zambağ şoldu hânem münhedim

İntikâm-ı âhımı alsın Hudâ-yı lem-yezel
 Añlasın Mecnûn dañi Leylâ degil Mevlâ güzel
 10 Kânun-ı şânî 1926: Çankırı

Necat Gazetesi’nin ulaşabildiğimiz nüshalarında Reşid Fânî’nin başka bir manzumesiyle karşılaşmadık. Ancak yeni gelmiş olduğu Çankırı’da da kendisini şiirleriyle tanıtip bulunduğu yerin edebî muhiti ile hemhâl olduğunu burada çıkan haberden öğreniyoruz.

2.5.7. İzler Mecmuası

21 Şubat 1924 tarihinde yayın hayatına başlayan *İzler Mecmuası* 15 Mayıs 1927 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Üç buçuk yıllık yayın serüveninde toplamda yirmi yedi sayı çıkmıştır.²⁰⁵ Cumhuriyet’in ilanından sonra yayın hayatına çıkan dergi edebiyat, kültür ve sanat mecmuası niteliğindedir. Yayınları içerisinde gündem ve güncel konular hakkında sık sık bilgi verir. Dergide Cumhuriyet sonrası ilan edilen inkılaplara halkın alışması için zaman zaman açıklamalarda bulunulmuştur.²⁰⁶

²⁰⁵ Yeliz Gençaslan, *İzler Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Açıklamalı Dizin ve Seçilmiş Metinler* (Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 3.

²⁰⁶ Gençaslan, *İzler Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Açıklamalı Dizin ve Seçilmiş Metinler*, 11.

Reşid Fânî'nin bu mecmuada bir adet şiiri neşredilmiştir. Ancak manzume altına yazılan nottan anlaşıldığına göre Reşid Fânî, bu mecmuaya şiirini göndermemiştir. Mecmua sahipleri Çankırı'da yayımlanan bir gazeteden bu manzumeyi aldıklarını söylerler. “Hayalimin Mecnûnuna” başlıklı şiire yazılan not şu şekildedir:

*Reşid Fânî Bey, Giresun muhitinde sevilen bir simadır. Giresun’umuzda kaymakamlık etmişti. Işık Mecmuası muâvenet kalemiyyesiyle bezeniyordu. Muhterem şairimizin el-yevm Çankırı’da bulunduğunu Çankırı Gazetesi’ndeki bu nefis şiirinden öğrendik.*²⁰⁷

Görüldüğü üzere Reşid Fânî, görev yaptığı yerlerde halk tarafından sevilmiş bir simadır. Şiirleri ve çalışmaları ile bulunduğu bölgenin edebî muhitlerinde adını duyurmuştur. *İzler Mecmuası*, Reşid Fânî’yi Giresun’dan ayrıldıktan sonra bile hatırlayarak şiirine mecmuada yer vermiştir. Reşid Fânî’nin *İzler Mecmuası*’nda yayımlanan bu şiiri, *Necat Mecmuası*’nda yayımlanan “Hayalimin Mecnûnuna” adlı şiiridir.

2.5.8. Halk Yolu Mecmuası

Çankırı’da yayımlanan *Çankırı Gazetesi* ve *Necat Mecmuası*’ndan başka bir diğer dergi de *Halk Yolu Mecmuası*’dır. Mecmua, Kemal Cenap önderliğinde ve Tahsin Nahid’in sorumlu müdürlüğünde çıkarılmıştır. “Halk yolu Hakk’ın yoludur” sloganıyla yayımlanan dergi on beş günlük periyotlarla yayımlanmıştır. İlk sayısını 15 Şubat 1923’te çıkaran derginin yayın hayatı dört yıl kadar sürmüştür ve 28 Şubat 1927’de sona ermiştir. Mecmuada; tarihî, edebî, içtimai, ahlaki vb. nesirler yanında gazeller, şiirler, bilmeceler, marşlar, maniler de yayımlanmıştır.²⁰⁸

Halk Yolu Mecmuası’nda Reşid Fânî’nin iki manzumesi bulunmaktadır. Daha önce *Sinop Gazetesi*’nde okuyucu ile buluşan “Muammâ-yı Hayât” isimli manzume bu mecmuada da yayımlanmıştır. Reşid Fânî’nin bir diğer manzumesi ile “Muhterem

²⁰⁷ Reşid Fânî. “Hayalimin Mecnûnuna”. *İzler* 15 (16 Haziran 1926), 4.

²⁰⁸ Cansız, *Halk Yolu Mecmuası* (1923-1927), 2/15.

Kemal Cenap Bey'e Ankara'dan Hediye" notu ile "Sevgili Ankara'ya Hitabelerim" başlıklı manzumdir.

Reşid Fânî. "Muamma-yı Hayât". *Halk Yolu Mecmuası* 58 (31 Kânunuevvel 1341), 892.

İlk Beyit: Hayâtı pek severim olsa da rahîk-i sitem;
Hayâta hem-dem olur handeler şehîk-i sitem

Son Beyit: Naşbimiz ne ise tûl içip harâb olalım
Esâsa ric'at edip bir avuç turâb olalım²⁰⁹

1. Reşid Fânî. "Sevgili Ankara'ya Hitâbelerim". *Halk Yolu Mecmuası* 59 (01 Şubat 1926), 911-912.

İlk Beyit: Ey Anka! Ey şehir-i nevîn, şehir-i mesâ'îl
Geldim saña tebrike gönül olmada sâ'î
Son Beyit: Vaşfiñ ile mâlî olacak gerçi kitâbım
‘Afv et beni az oldu faķat şimdi hitâbım

2.6. Tasavvufi Şahsiyeti

Şair Reşid Fânî, manzumelerinde tasavvuf edebiyatında kullanılan mazmun ve ifadelerle çokça yer verir. Özellikle yazmış olduğu gazellerin büyük çoğunluğunun üslubunu ve içeriğini belirleyen en önemli unsurun tasavvuf düşüncesi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak manzumelerinin tamamı bu şekilde değildir. Reşid Fânî'nin manzumelerinde tasavvufi içerikli ifadeler kullanması onun tümüyle tasavvufi şiirler kaleme alan bir şair olduğunu göstermez. Özellikle belli bir dönem içerisinde yazmış olduğu manzumelerde tasavvufi muhtevanın ağırlıkta olduğu görülür. Bunun altında yatan en önemli sebep bir şeyhe bağlanmasıdır. R 25 Teşrinievvel 1329/ M 7 Kasım 1913 tarihinde yazmış olduğu bir gazelin altına "Feyzullah el-Hâlidî Hazret-i Hüseyin Veli Efendimize esnâ-yı intisâbda irticâlen yazılmıştır" notunu düşmüştür.

²⁰⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 1-4.

Kocamustafapaşa'da yazılan bu manzumenin ardından şairin dünya görüşü ve şiir muhtevasında değişikliklerin olduğu görülür. Reşid Fânî'nin Hazret-i Hüseyin Veli'ye intisabı esnasında irticalen yazmış olduğu beş beyitlik gazeli şu şekildedir:

Dil bir âteşzâra düştü gül yanar bülbül yanar
Câme-i h^vâbım yanar destimde cām-ı mül yanar

Sāye-i zülf-i nigāra kaçmak isterdim faķat
Gördüm âteşler içinde kākül-i sünbül yanar

Göz gözü görmez 'alevler içre kalmış kâ'ināt
Ol sarāy-ı lā-mekānda ğayrı cüz' u küll yanar

'Aşķ odu düşmüş meger ma'sūķa 'āşık n'eylesin
Şu'le-riz olmuş kızarmış ruķları ol gül yanar

Öyle yan kim **Fāniyā** bir zerre varlık kalmasın
Var olan ancak odur zātında 'aķl-ı küll yanar

Sulţānu'l-'ārifin, ğavsu'l-vāşilin, hādī-i tarīķ-i hidāyet, nūr-ı vücūd-ı ḥaķīķat,
gül-gonca-i bāĝ-ı Feyz'ullāh el-Ĥālidi Ĥazret-i Ĥüseyin Veli Efendimize eşnā-
yı intisābda irticālen yazılmıştır.²¹⁰

Küçük Hüseyin Efendi'ye intisabından sonra şiirlerindeki muhtevada önemli değişiklikler gördüğümüz şairin gazel nazım şekli ile yazmış olduğu manzumelerinde de artış vardır. Ayet ve hadis iktibaslarını, tarikata girdikten sonra daha çok kullanmaya başlamıştır.

²¹⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 162-163.

Tasavvufi bir muhite dâhil olmasından sonra muhtevadaki bu değişiklik, şairin yaşantısına ve dünya görüşüne ne derece etki ettiğini şiirlerinden yola çıkarak anlayabilmek mümkün değildir. Ancak şiirlerinde yer vermiş olduğu şahsiyetler, şeyhi ve tarikata müntesip dervişlerle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Özellikle şairin dervişlerle daha yakın olduğu, onlara hediye şiirler armağan ettiği ya da şiirlerine nazireler yaptığı mecmuasında kayıtlıdır. Ayrıca, Reşid Fânî'nin tasavvufa dahlinden sonra şiirlerinde görülen muhteva değişikliğinin Cumhuriyet'in ilanından sonra azaldığı görülmektedir. *Fânî Çiçekler*'de yer alan tasavvufî neşidelerin ve dinî içeriklerin diğer eserlerde yer almaması, şairin hayatındaki değişikliklerin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

2.6.1. Şeyhi ve Tarikati

Reşid Fânî, yukarıda mezkur manzumenin altına düşülen notta belirtildiği üzere Küçük Hüseyin Efendi namıyla meşhur olan Hacı Hüseyin Hüsnü Efendi Hazretleri'ne intisap etmiştir. Küçük Hüseyin Efendi, Nakşibendiyye tarikatının Hâlid el-Bağdâdî'ye nisbet edilen Hâlidîyye kolunun mürşitlerindendir. Hüseyin Vassaf, Küçük Hüseyin Efendi'nin "hakikatte büyük bir adam olduğundan şüphe edilmeyen muhterem bir zat" olduğunu söyler.²¹¹ Haziran 1832 tarihinde Ankara'da dünyaya gelen Küçük Hüseyin Efendi beş altı yaşlarına kadar burada kalmıştır. Daha sonra babasıyla beraber Mihaliç'e yerleşmiştir. Bir süre sonra babasının vefatının ardından İstanbul'a gidip burada Mevlevî tarikatına mensup bir saraç ustasının çırağı olmuştur. 1859 yılında Nakşibendî-Hâlidî şeyhi Hacı Feyzullah Efendi'ye intisap etmiştir. Feyzullah Efendi'nin ölümünün ardından halifelerinden Mehmed Nuri Efendi ve onun ardından diğer halifesi Hasan Visâlî Efendi'ye intisap eden Küçük Hüseyin Efendi, Hasan Visâlî Efendi'nin vefatından sonra irşat postuna oturmuştur. Kocamustafapaşa'da Nuh Efendi Medresesi'nin bevvâblığı kendisinde olduğu için burayı dergâh edinen Küçük Hüseyin Efendi, 14 Mart 1930 tarihinde doksan sekiz yaşında vefat etmiş, Eyüp Gümüşsuyu Mezarlığına defnedilmiştir.²¹² Küçük Hüseyin

²¹¹ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2015), 2/327.

²¹² Mustafa Kara, "Küçük Hüseyin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), EK-2/99.

Efendi, birçok önemli devlet adamına ve devrin ileri gelen şahsiyetlerine şeyhlik yapmıştır. Onun müritleri arasında Mareşal Fevzi Çakmak da bulunmaktadır. Şeyhinin yanına defnedilmesini vasiyet eden Fevzi Çakmak, Küçük Hüseyin Efendi'nin yanında metfundur. Üzeyir Garih'in, Küçük Hüseyin Efendi'nin mezarının yanında öldürülmesi sonrasında Şeyh Efendi hakkında birçok asılsız iddia ortaya atılmıştır. Çalışmamızın konusu ve amacı gereği bu konulara girmeyeceğiz.

Yaklaşık otuz altı yaşında iken Küçük Hüseyin Efendi'ye intisap eden Reşid Fânî'nin şeyhi için yazmış olduğu naat türünde gazelleri bulunmaktadır. Küçük Hüseyin Efendi'nin evini ziyaret etmesiyle duyduğu mutluluğu dile getiren bir gazel yazmıştır. Şeyhinin "ism-i a'zam sırrına" mazhar olduğunu söyleyerek başladığı gazelinin matla ve makta beyitleri şu şekildedir:

İsm-i a'zam sırrına mazhar veliyy-i ekmeli

Nūr-ı çeşm-i evliyā ya'nî Hüseyin bin 'Ali

.....

Hâne-i **Fânî**'ye teşrîf etti sultânım bu şeb

Şu'lelendirdi dil u cānım hidāyet meş'ali²¹³

Reşid Fânî, bir zamanlar dünyalık işlere dalıp gam yükü altında ızdırap çektiğini, bunların şeyhinin himmetleriyle son bulduğunu ve bu irfan halkasına dâhil olduğu için Allah'a hamd ettiğini söyler:

Bir zamān dūçār-ı teşvîş-i cihān olmuş idim

Ġarḳ-ı emvāc-ı ğumūm etmişti baḥr-ı ıztırāb

Ḥamdu lillāh himmet-i ḳudsiyyeñizle ḳurtulup

Sofra-i 'irfān-ı Ḥaḳ'dan ben de oldum ḥisse-yāb²¹⁴

²¹³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 185-186.

²¹⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 307.

Aynı gazelin makta beytinde ise şeyhinden uzakta kaldığı için duyduğu özlemi ifade eder:

Bir zamānlar vuşlatıñla şād iken ey zāt-ı pāk

Fırqatıñle **Fāni**-i kemter kuluñ şimdi harāb

Reşid Fânî, Nakşibendiyye tarikatında tasavvufî eğitimin önde gelen ilkeleri arasında bulunan zikirlerin ardından nefesi salarken söylenilen “ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (bâzgeşt)²¹⁵ sözüne şiirlerinde yer vermiştir. Sadece Allah’ın rızasını kazanmak ve bununla marifetullahı ulaşmak isteyen Fânî şöyle söylemektedir:

Güzel sev hūr u gilmān isteme ancak rızā iste

ilâhî ente maḳşûdî niyāzıyla hırāmān ol²¹⁶

.....

Ne māl iste ne cān iste ne evlād u ‘ıyāl iste

ilâhî ente maḳşûdî deyip ḥatm-i maḳāl eyle²¹⁷

2.7. Çevresi ve Dostları

Reşid Fânî, görev yaptığı yerlerde ve bağlı olduğu tarikattaki kişilerle dostluklar kurmuştur. Bu kişilerin bir kısmının ismine, yazmış olduğu manzumelerde yer vermiştir. Onlar için hediye manzumeler yazmış, çocukları olduğu zaman doğan çocuklarının doğum günlerine tarih düşürmüş, çocuğunu dâr-ı bekaya gönderip evlat acısı çekenlerin acısını dindirmeye çalışan tarih manzumeleri kaleme almıştır. Şair olanların şiirlerine nazireler yazmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde Reşid Fânî’nin *Fânî Çiçekler* adlı eserinde yer verdiği şahısları aktaracağız.

Derviş Nihat isminde bir zat için bir müseddes-i mütekerrir nazmeden Reşid Fânî, “Mecidözü’nde bulunduğum esnada ihvandan Derviş Nihad Efendi’ye hediye eden yazılmıştır” notu ile beş bentlik bir manzume kaleme almıştır. Manzumede Derviş

²¹⁵ Necdet Tosun, “Nakşibendiyye (Âdâb ve Erkân)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/342.

²¹⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 347.

²¹⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 379.

Nihad'ın güzel özelliklerinden ve tasavvufî mertebesinden bahseden Fânî, dervîşi mutlu etmek için bu manzumeyi yazdığını söylemektedir:

Gerçi nāmımdır **Reşîd** muhtâc-ı irşādım yine
 Pîç u tâba düştü a'câ'ya çünkü dil-şādım yine
 Gülşen-i 'irfāna hayret verdi feryādım yine
 Mest ederse çok mu bir dervîşi inşādım yine
 Güldü der ağyārı ammā ağlayan dervîşi gör
 Âhı yārinden bile şağlar o dūr-endîşi gör²¹⁸

Reşîd Fânî, Yenişehir'de görev yaptığı esnada tahrirat kâtibi Nâilî isminde bir zat, başka bir kazaya tayin edilir. Şair, kendi altında bulunan bir memura hediye şiir inşat ederek bu manzume ile arkadaşlarından yol harçlığı toplar. Manzumede memurluk mesleğinin devamlı bir ayrılık getirdiğinden bahseden Reşîd Fânî, diğer arkadaşlarına da bazı nasihatlerde bulunarak herkesin gücü yettiğince Kirmasti'ye giden Nâilî'ye yardımcı olmasını ister:

.....

Yâdgâr olsun firâkıyyem mürüvvet ehline
 Vaz' edip bir çok me'ânî nazra-i im'ânına

Nâ'îlî Kirmasti sevdâsıyla artık yolcudur
 Yardım etmek şân-ı merdîdir kişi mihmânına

Fâniyâ yazdım bu şahtıyyâtı emr-i hayr için
 Herkesiñ miqdâr-ı hayrî kendiniñ mîzânına²¹⁹

²¹⁸ Reşîd Fânî, *Fânî Çiçekler*, 91-92.

²¹⁹ Reşîd Fânî, *Fânî Çiçekler*, 111-113.

Reşid Fânî, Boyabat'ta bulunduğu esnada Mal Müdürü olarak görev yapan Cevdet Mustafa Bey'e "Üürüü Horozum" adında bir şathiyye yazmıştır. "Horozum güzel olsun da sesi olsun olmasın yahut horozum ötsün de kendi güzel olsun olmasın" notu ile yazılan manzumede poker kâğıtlarından örnekler verilmiştir:

Pek güzelsiñ horozum

Bugünlerde қоқозum

Қазанırım oyunu

Olsa elimde қоzum

Üürüü horozum

Қалмады bir tek қоzum

İspatiniñ birlisi

Çamaşırıñ kirlisi

Haydi temizlen de gel

Alacaqsıñ nergisi

Üürüü horozum

Maçanıñ ikilisi

Kör қандіlimiñ isi

Маһмұр бақışlarına

Бағışладım Kilis'i²²⁰

Mecmuasında veladet ve irtihal tarihleri de kaleme alan Reşid Fânî, Hacı Nuri Bey'in kızı Naime İhsan, Kastamonu Aşair ve Muhacirîn Müdürü Mazhar Bey'in kızı Fahrunnisa Kamran, Boyabad Müddei Umumisi Ekrem Kamran Bey'in kızı Advkiye Şükran, Doktor Lütfi Bey'in kızı Lamia, Boyabad Posta Telgraf Müdürü Taşköprülü

²²⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 225-229.

Abdurrahman Şeref Efendi'nin büyük oğlu Salih Vehbi ve küçük oğlu Cahid Fethi için vilâdet tarihleri yazmıştır. Hacı Mustafa Safvet Bey, Boyabad eşrafından Yörükzâde İlyas Efendi'nin kızı Azize için irtihal tarihleri yazmıştır. Burada zikredilen isimleri de Reşid Fânî'nin çevresinde olup dostluk kurduğu kişiler arasında zikredebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN FÂÎ ÇİÇEKLER

Elimizde bulunan Reşid Fânî'ye ait yazmalar, satın alma yolu ile bir müzayededen tarafımıza geçmiştir. Orijinal nüshaları şahsi kütüphanemizde yer almaktadır. Eserlerin, kopyası ya da matbu baskısı başka bir yerde bulunmamaktadır.

Bu bölümde, çalışmamızın ana konusunu oluşturan *Fânî Çiçekler* adlı şiir mecmuasının tanıtımını yaparak mecmuayı şekil ve muhteva özellikleri bakımından inceleyeceğiz.

1. ESERİN TANITILMASI

Fânî Çiçekler adlı eser içerisinde bulunan manzumeler, Reşid Fânî tarafından seçilip derlenmiştir. Eser içerisinde yer alan şiirlerin tamamı Reşid Fânî'ye aittir. Mecmua içerisinde, Reşid Fânî'nin çocuk yaşlarında yazdığı manzumeler dâhil olmak üzere 1919 yılına kadar nazmetmiş olduğu şiirleri bulunmaktadır. Türk edebiyatında mevcut şiir kitaplarına baktığımızda; çoğu zaman şairlerin şiir kitapları içerisinde bulunan bir şiirin başlığı kitabın ismi olur. Reşid Fânî de eser içerisinde bulunan “Fânî Çiçekler” adlı manzumesinin başlığını kitabına isim olarak vermiştir. Eser içerisindeki manzumelerin belli bir sıra veya düzen içerisinde yerleştirildiğini söyleyemeyiz. “Muammâ-yı Hayât” şiiri ile başlayan eserin son manzumesi “Çegâne-i Cenk” başlığı ile yazılmış müseddes türünde bir manzumedir. Bu manzumenin yazılı olduğu sayfadan sonra başka manzumeler yer alsa da bu şiirler mecmuanın sonuna şair tarafından sonradan eklenmiştir. Mecmuanın 204-229 arasındaki sayfaların son tarafa eklenmesinin nedeni Reşid Fânî tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

187'nci şaḥîfede 14 yaprak ḳazāya uğradığından 204 ilâ 229 şaḥîfe iş bu mecmû'ada en nihāyetinde, fihrist-i eş'ârîñ fevḳinde 750. şaḥîfeden soñra başlar. El-‘uzru ‘inde kirāmi’n-nāsi maḳbûlun... ‘Abduhū Fânî²²¹

Şair, bu manzumelerden sonra mecmuanın en sonuna fihrist bölümü koyarak hangi sayfalarda hangi şiirlerinin olduğunu yazmıştır.

Eseri önemli kılan hususlardan bir tanesi de eser içerisinde “divançe” bölümünün olmasıdır. Bu bölümde Reşid Fânî, kendisine divançe oluşturmuş, her harften en az bir gazel yazarak “Dîvânçe-i Fânî” başlığı altında bu manzumelerini toplamıştır.

Toplamda 751 sayfadan oluşan mecmuanın 409-420, 423-430, 434-450, 465-500, 539-550, 586-600, 669-750 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır. Sayfalar içerisinde bulunan satır sayıları, yazılan manzumelerin türüne ve beyit sayısına göre değişmektedir. Şair, bazı sayfalarda mısraları alt alta yazmış, bazı sayfalarda da yan yana yazmayı tercih etmiştir. Özellikle gazel şekli ile yazılan manzumelerin mısralarının yan yana yazıldığı görülür.

Zaman zaman şiirlerine düştüğü notlarla okuyucuya bilgiler veren Reşid Fânî'nin mecmuasını bir şiir kitabı olarak bastırma niyetiyle kaleme aldığını ancak buna imkân bulamadığını ifade edebiliriz.

2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Kısa bir mukaddime ile başlayan *Fânî Çiçekler* adlı eserde, çeşitli nazım türlerinden müteşekkil toplam 380 adet manzume bulunmaktadır. Reşid Fânî, eserinde hem Divan edebiyatı nazım şekillerini hem de yeni Türk edebiyatı nazım şekillerini kullanarak manzumeler yazmıştır. Klasik tarzda yazmış olduğu manzumelerinde yenileşen Türk edebiyatının izleri görülmektedir. Reşid Fânî, şiir yazmaya ilk başladığı yıllarda taklit ve tanzir ettiği manzumelere uyarak başta gazel olmak üzere daha çok Divan şiirinin nazım şekilleriyle şiirler yazar. Zamanla Batılı ve yeni nazım şekillerini şiirlerinde denediği görülür. Özellikle 1919 yılına kadar yazdığı

²²¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 203.

manzumelerde Divan şiiri nazım şekilleri ile yazılan manzumeler daha fazladır. Şair, yenileşmeye başlayan Türk edebiyatı nazım şeklinin değişim seyrine uyarak serbest ve yeni şekillere de zamanla şiirlerinde yer verir. Şiirde yeni arayışlar içerisinde olduğu görülür. Reşid Fânî'nin elimizde bulunan orijinal mecmua nüshaları dışında basılmış, neşredilmiş herhangi bir eseri bulunmamaktadır. Reşid Fânî'ye ait elimizde bulunan üç adet mecmuanın en hacimlişi *Fânî Çiçekler*'dir. Bundan dolayı çalışmamızın konusu gereği incelememiz sadece *Fânî Çiçekler* adlı mecmua üzerinde yapılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde *Fânî Çiçekler*'de bulunan manzumeleri şekil özellikleri yönünden inceleyeceğiz.

2.1. Divan Şiiri Nazım Şekilleri

2.1.1. Müfred-Matla

Divan şiirinin şekil özellikleri içerisinde mısra ve beyit, en küçük nazım birimini ifade ettiği gibi tek başlarına kullanıldıklarında da en küçük birer nazım şekli sayılırlar. Beyit ve mısralar herhangi bir manzume içerisinde yer almadan müstakil bir şiir gibi yazılabilirler. Bundan dolayı başlı başına bir manzume gibi kabul edilirler. Bu tip iki mısranın birleşimi ile yazılan manzumeler, müfred adını alır.²²² Müstakil olarak yazılan beyitlerde mukaffa olanlara matla, mukaffa olmayanlara ise müfred adı verilmiştir.²²³

Reşid Fânî'nin eserine almış olduğu tek beyitten oluşan yirmi üç adet manzumesi bulunmaktadır. Bu yirmi üç müfred, *Fânî Çiçekler* adlı mecmua içerisinde çeşitli başlıklar altında toplanmıştır. “Müfredât-ı Ebyât, Bazı Müfredât, Bazı Müfredât-ı Ebyât, İki Beyit” başlıkları altına yazılan müfredler aruz vezni ile kaleme alınmıştır. Bu manzumelerin neredeyse tamamına yakınının birinci ve ikinci mısralarının kafiyeli olması nedeniyle; yukarıda yaptığımız tanıma göre bu manzumeleri müfred nazım şekli yerine matla olarak değerlendirebiliriz. Ancak şair böyle bir ayrıma gitmemiş “müfredât” başlıkları altında şiirlerini derlemiştir. Örnek olarak üç tanesini çalışmamızın bu bölümüne koymayı uygun gördük:

²²² Ömer Faruk Akün, *Dîvan Edebiyatı* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 82.

²²³ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2016), 102.

Fulyalar akmış şalınmış ba  ar s-ı nev-bah r

S nbul  bir  acleg ha  andeler eyler niř r²²⁴

Nefsine d d etmeyen  ayra m r vv t eylemez

   il u  z de-ser bir ferde minnet eylemez²²⁵

Nih n   şik r etti nih yet dil-şik rım  h

Anın-  n d m-ı dehr i re b t n  h oldu k rım  h²²⁶

Reşid F n , yazmış oldu u m fred beyitler haricinde, mecmuasına tek mısralar da ilave etmiştir. Bunların bir kısmını “Bazı Mısralar” başlı ı ile derlemiştir. Mecmua i erisinde tek h lde bulunan mısralar da vardır. Bu şekildeki mısraların sayısı on bir adettir.

Tablo 2. M fred-Matla Nazım şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa ²²⁷	ş�ir Adı	Nazım şekli	Mahlas	Beyit Sayısı	Vezin	Tarih
75	M�fred�t-1 Eby�t-1	M�fred	Yok	1 beyit	F��il�t�n F��il�t�n F��il�t�n F��il�n	
75	M�fred�t-1 Eby�t-2	M�fred	Yok	1 beyit	Mef��l� F��il�t�n Mef��l� F��il�t�n	
75	M�fred�t-1 Eby�t-3	M�fred	Yok	1 beyit	Mef��l� Mef��il� Mef��il� F��il�n	
75	M�fred�t-1 Eby�t-4	M�fred	Yok	1 beyit	F��il�t�n F��il�t�n F��il�t�n F��il�n	
75	M�fred�t-1 Eby�t-5	M�fred	Yok	1 beyit	F��il�t�n F��il�t�n F��il�t�n F��il�n	
75	M�fred�t-1 Eby�t-6	M�fred	Yok	1 beyit	Mef��il�n Mef��il�n Mef��il�n Mef��il�n	
76	M�fred�t-1 Eby�t-7	M�fred	Yok	1 beyit	Mef��il�n Mef��il�n Mef��il�n Mef��il�n	
76	M�fred�t-1 Eby�t-8	M�fred	Yok	1 beyit	F��il�t�n F��il�t�n F��il�t�n F��il�n	
76	M�fred�t-1 Eby�t-9	M�fred	Yok	1 beyit	F��il�t�n F��il�t�n F��il�t�n F��il�n	

²²⁴ Reşid F n , *F n   i ekler*, 75.

²²⁵ Reşid F n , *F n   i ekler*, 75.

²²⁶ Reşid F n , *F n   i ekler*, 76.

²²⁷ Tablodaki sayfa numaraları *F n   i ekler* adlı eserin sayfa numaralarını ifade etmektedir.

509	Birkaç mısra ^c	Mısra ^c	Yok	4 mısra	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	20 Ağustos 1304 ilâ 9 Şubâ't 1305
509	iki beyit	Müfred	Yok	2 beyit	1. Beyit: <i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i> 2. Beyit: <i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	
512	Ba ^c zı Müfredât-ı Ebyât:	Müfred	Yok	6 beyit/1 mısra		
520	Siyah tahtaya yazılan manzume	Müfred	Yok	1 beyit		
521	Mektebiñ ikinci senesinde	Müfred	Yok	3 beyit		
529	Bazı müfredât	Müfred	Yok	4 beyit		
530	Ba ^c zı mısra'lar	Mısra ^c	Yok	6 mısra		

2.1.2. Kıta ve Rubai

Hemen hemen her divan şairinin divanında yer alan kıta, iki veya daha çok beyitten oluşan nazım şeklidir. Şekil bakımından matla ve mahlas beyti olmayan gazele benzer. Felsefî, tasavvufî konular, hayat görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme ya da yerme kıtaların konusu olabilir.²²⁸ Genel olarak ab cb db eb... şeklinde kafiyeleşir. Rubailer ise kıta ile benzer özellikler taşısa da kendine mahsus aruz kalıplarıyla yazılarak kıtadan ayrılır. Rubaide daha çok fikir derinliği aranır.²²⁹

Reşid Fânî'nin "Kıt'aât ve Rubâ'ıyyât" başlığı altında on bir adet manzumesi bulunmaktadır. Bu manzumelerden biri hariç diğer tüm manzumelerin kafiye düzeninin tamamı yukarıda ifade ettiğimiz kıta nazım şekline uygun "abcb" şeklinde kafiyeleşmemiştir. Manzumelerin birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı, üçüncü

²²⁸ Filiz Kılıç, "Nazım Şekilleri", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 263.

²²⁹ Akün, *Dîvan Edebiyatı*, 87.

dizesi ise serbest olarak aaba şeklinde kafiyeleşmiştir. Diğer bir manzumenin ise tüm dizeleri aaaa şeklinde kafiyeleşmiştir. Bu yönü ile manzumeler şekil yönünden rubaiye benzemektedir. Ancak vezin hususiyetleri bakımından incelendiğinde sadece dört tanesi rubai nazım şeklinde kullanılan ahreb bahri ile yazılmıştır. Bundan dolayı, “Kıt‘aât ve Rubâ‘iyyât” başlığı altında bulunan on bir adet manzumeyi yazıldıkları aruz kalıplarına göre ayırmayı uygun gördük. Bu manzumelerin dört tanesinin rubai, yedi tanesinin kıta olduğunu söyleyebiliriz. Kıta nazım şeklinde her ne kadar mahlas kullanılsa da tüm mısraları aaaa şeklinde kafiyeleşen olan manzumede şair mahlasını kullanmıştır. Diğer on manzumenin kafiye düzeninin aaba şeklinde olması, şairin manzumede mahlasını kullanması, geleneğe tam olarak bağlı kalmadığının ve şiirde yeni arayışlar içerisinde olduğunu göstergesi olarak söylenebilir. “Kıt‘aât ve Rubâ‘iyyât” başlığı haricinde, mecmua içerisinde bir rubai, altı kıta, yedi adet de kıta-i kebire bulunmaktadır. Örnek olması için iki kıta ve iki rubaiyi aşağıya yazıyoruz:

Rubailer:

Dehriñ sitemi ehl-i dili bulsa da dâ‘im

Bir luţf-i nevîn ‘add ile olmaz müte‘ellim

Zevk u kederiñ bā‘işi hep Hâzret-i Allâh

Te‘şîr-i kâderden kalamaz bir kişi sâlim²³⁰

El-hukmü limen ğaleb bu düstür

İnsânı eder esîr u meftûr

Ġâlib bu cihânda Hakk’a kuvvet

Sen mâtem içinde eyle hep sûr²³¹

²³⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 72.

²³¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 73.

Kıtalar:

‘Aşkî öğren Fāniyā pervāneden

‘Tuy ki pervāne diyor: “Pervā neden”

Yandığım Allāh için ey dostān

Hāk deyip geçdim dil-i dīvāneden²³²

Kişiniñ ḵadri müzdād olması hep ‘ilme ğayretle

Cehāletle ne añlar baḵsa ādem dehre ğayretle

Egerçi tenbele baldır döşek üstünde yan gelmek

Faķat gördükçe ğayyūruñ şafāsın oldu ğasretle²³³

Kıta-i kebirlerde şairler genel olarak mahlas kullanmazlar. Ama bilhassa tarih düşürülen ve birisinin övüldüğü kıtalarda mahlas kullanıldığı da olmuştur.²³⁴ Reşid Fānî, tarih düşürdüğü dokuz adet manzumenin altısında mahlasını kullanmıştır.

Tablo 3. Kıta ve Rubai Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Beyit-Bent Sayısı	Vezin	Tarih
71	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-1	Rubai	Yok	1 bent	<i>Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün</i>	15 Kānun-ı evvel 1318
72	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-2	Rubai	Yok	1 bent	<i>Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün</i>	15 Kānun-ı evvel 1318
72	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-3	Kıta	Yok	1 bent	<i>Mütefâ‘ilün Mütefâ‘ilün</i>	11 Mart 1318
72	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-4	Rubai	Yok	1 bent	<i>Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün</i>	2 Şubat 1320
72	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-5	Kıta	Yok	1 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	11 Temmüz 1321
73	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-6	Kıta	Yok	1 bent	<i>Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün</i>	20 Eylül 1323
73	Kıta‘āt ve Rubā‘iyyāt-7	Kıta	Fānî	1 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	8 Mart 1324

²³² Reşid Fānî, *Fānî Çiçekler*, 73.

²³³ Reşid Fānî, *Fānî Çiçekler*, 73.

²³⁴ M. Fatih Andı, *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri* (İstanbul: Kitabevi, 1997), 59.

73	Kıta'at ve Rubā'ıyyāt-8	Kıta	Yok	1 bent	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	10 Eylül 1326
74	Kıta'at ve Rubā'ıyyāt-9	Kıta	Yok	1 bent	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	10 Mayıs 1327
74	Kıta'at ve Rubā'ıyyāt-10	Kıta	Yok	1 bent	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	2 Hâzîrân 1327
74	Kıta'at ve Rubā'ıyyāt-11	Rubai	Yok	1 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün</i>	2 Hâzîrân 1327
318	Hı-2	Rubai	Fânî	2 beyit	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	13 Kânûn-ı evvel 1332
386	He-6	Kıta	Yok	2 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	6 Kânûn-ı sanî 1334
403-404	Vilâdet Tarihleri-2	Kıta-i kepire	Fânî	11 beyit	<i>Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün</i>	19 Hâzîrân 1333
405	Vilâdet Tarihleri-3	Kıta-i kepire	Fânî	7 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	8 Şubâ't 1335
406	Vilâdet Tarihleri-4	Kıta	Fânî	4 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	5 Şubâ't 1335
407-408	Vilâdet Tarihleri-5	Kıta-i kepire	Fânî	7 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	2 Hâzîrân 1335
408-409	Vilâdet Tarihleri-6	Kıta-i kepire	Fânî	7 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	2 Hâzîrân 1335
421-422	Vilâdet Tarihleri-7	Kıta-i kepire	Fânî	10 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	5 Kânûn-ı evvel 1329
431	İrthâl Tarihleri-1	Kıta	Yok	1 kıta	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	18 Nisân 1335
431	İkinci tarih	Kıta	Yok	1 kıta	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	18 Nisân 1335
432	İrthâl Tarihleri-2	Kıta	Yok	4 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	6 Mâ'yıs 1335
433	İrthâl Tarihleri-3	Kıta-i kepire	Fânî	6 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	3 Hâzîrân 1335
527-529	Manzûme-i Tebrikiyye	Kıta-i kepire	Reşid	12 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	
529	Bir Kıt'a	Kıta	Yok	1 dörtlük	<i>Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün</i>	

2.1.3. Mesnevi

Her beytin mısraları kendi aralarında kafiyeli olan ve kısa aruz kalıpları kullanılarak yazılan nazım şekline mesnevi adı verilir. Mesnevi nazım şekli ile yazılan eserlerde, her beyit kendi içerisinde kafiyeli olduğu için şairlerin uzun ve büyük hacimli eserler yazması kolay hale gelmiştir. Bundan dolayı, uzun eserlerin yazımında şairlerin en çok tercih ettiği nazım şekli mesnevi olmuştur. Yenileşen Türk edebiyatında ise şairler, klasik usulde yazılan uzun mesnevi hikâyelerinden ziyade kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmek ya da başlarından geçen bir olayı, gördüğü bir vakıayı şiirlerine aktarmak amacıyla mesnevi nazım şekli ile şiirler yazmışlardır. Bundan dolayı Tanzimat sonrası mesnevi nazım şekli ile yazılan manzumeler, Divan şiirinin binlerce beyit uzunluğundaki manzumelerinden ayrılırlar. Batı edebiyatından şiirimize geçen düz kafiyeli nazım şekli ile mesnevinin aynı kafiye şemasında olmasından dolayı bu iki nazım şeklinin birbirinden ayırt edilmesi zorlaşmaktadır.²³⁵

Mesnevi, aruzun kısa kalıpları ile yazılır. Düz kafiyeli şekiller ise aruzun her kalıbıyla veya hece vezniyle yazılabilir. Mesnevîde verilmek istenen mana her beyit içerisinde tamamlanmalıdır. Düz kafiye ile yazılan şiirlerde ise böyle bir şart yoktur. Her iki nazım şeklinde de kısa veya uzun şiirler yazılabilir. İki nazım şeklini ayırt etmede kesin bir kıstasın bulunmamasından dolayı hangi şiire mesnevi, hangisine düz kafiyeli diyeceğimiz konusunda zorlandığımız manzumeler olmuştur. Bu sebeple başlıklardan ve muhtevadan hareketle bir tasnif oluşturduk. Fakat bu ayırımda mutlaklığın söz konusu olmadığı gibi manzumeler her iki şekilde de birbirine tedahül edebilir. Mesnevi ve düz kafiye nazım şekillerinin ayrımı konusunda M. Fatih Andı'nın çalışmasından yararlandık.²³⁶

Reşid Fânî'nin kafiye şeması aa bb cc dd ... şeklinde olan toplamda on dokuz adet şiiri bulunmaktadır. Bunların dokuz tanesinin mesnevi nazım şekli ile yazıldığını ifade edebiliriz. Şiirlerini konusuna göre başlıklandıran Reşid Fânî'nin, mesnevi nazım şekli ile yazmış olduğu manzumeleri şu şekildedir:

²³⁵ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 46.

²³⁶ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 279.

Tablo 4. Mesnevi Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Beyit Sayısı	Vezin	Tarih
21-23	Perī-i Hürriyyet	Mesnevi	Yok	17 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	12 Temmüz 1325
38-41	Cüş-i Aşk	Mesnevi	Yok	32 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün	4 Temmüz 1318
48-53	Hikâye-i Hayât	Mesnevi	Yok	53 beyit	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)	17 Hazîrân 1323
54-55	Taşvîr-i Nefer	Mesnevi	Yok	19 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün	17 Teşrîn-i Evvel 1323
84-90	Tuyğularım	Mesnevi	Yok	110 beyit	Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	10 Kânûn-ı şânî 1320
146-150	Nefir-i Näsüt	Mesnevi	Yok	33 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	22 Kânûn-ı şânî 1329
152-155	Perde-i Esrâr	Mesnevi	Yok	31 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	13 Teşrîn-i şânî 1329
401-403	Nâime İhsân hanıma ihdâ	Mesnevi	Fânî	17 beyit	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)	12 Eylül 1329
515-519	Tahmîd-i Bârî	Mesnevi	Reşîd	62 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün	1 Şubât 1308

2.1.4. Gazel

Divan şiirinin kalbi²³⁷ olan gazel, “kadınlarla âşıkâne sohbet etmek” manasında Arapça bir kelimedir.²³⁸ Türk edebiyatına, İran edebiyatından bağımsız bir nazım biçimi olarak giren gazel, Türk şairler tarafından en çok sevilen ve kullanılan bir nazım biçimi olarak yüzyıllar boyunca şiirimizde yerini korumuştur.²³⁹ Gazelde XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra şekil bakımından değişimler olduğu görülür. Şairler, şiir formatı üzerinde yapmış olduğu birtakım tasarruflarla yüzyıllar boyunca belli kurallara bağlı kalınarak yazılan gazel şeklinin kalın çizgilerini yumuşatmaya yönelik denemeler yapmışlardır. Bu dönemde şairler, gazelin dış yapısı üzerinde oynamalar yaparak şekil dışı eklemelerde bulunmuşlardır. Mahlassız veya beyit sayısı beşten az

²³⁷ Akün, *Divan Edebiyatı*, 90.

²³⁸ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 104.

²³⁹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 105.

gazellere sıklıkla rastlanır. Bazı gazellere başlık verildiği görülür. Bazı zamanlarda gazelin kafiye sistemine uymayan farklı kafiyeler uygulanmıştır.²⁴⁰

Her ne kadar gazel şeklinin iç yapısında ve muhtevada çözümler ve dağılmalar olsa da XIX. asır şairleri tarafından en çok kullanılan nazım şekli gazel olmuştur. Tanzimat sonrası şairlerimizin yazdığı gazeller çoğunlukla 5-15 beyit arasındadır. Fakat beş beyitten kısa, on beş beyitten uzun gazellerin de yazıldığı görülmektedir.²⁴¹

Gazel nazım şekli, Reşid Fânî'nin şiirlerinde en fazla kullandığı nazım şeklidir. Reşid Fânî, çocukluk ve gençlik yaşlarında Leyla Hanım, Fuzûlî gibi şairlerin gazellerine yazdığı nazirelerle şiir yazma kabiliyetini geliştirmiş ve daha sonra da bu şekli kullanmayı sürdürmüştür. *Fânî Çiçekler* adlı eserde toplam 203 adet gazel nazım şekli ile yazılmış şiir tespit ettik. Bu gazellerin büyük çoğunluğu, eser içerisinde “Dîvânçe-i Fânî” başlığı altında bulunmaktadır. Diğer gazeller ise “Bazı Gazeliyyât”, “Âveng-i Gazeliyyât” ve “Perâkende Gazeller” başlıkları altında yazılmıştır. Az sayıda gazel ise eser içerisinde muhtelif yerlerde bulunmaktadır.

Reşid Fânî, 203 adet gazelin beşinde mahlas kullanmamış, mahlas kullandığı gazelerde ise *Reşid* veya *Fânî* mahlaslarını kullanmıştır. Yazdığı beş adet gazelde başlık bulunmaktadır. Diğer şiirler, derleyen tarafından bulunduğu bölümdeki sırasına göre numaralandırılmıştır. Ayrıca şairin, “Dîvânçe-i Fânî” bölümünde her harften en az bir gazel yazdığı görülmektedir. Reşid Fânî'nin yazmış olduğu gazellerin büyük çoğunluğu tasavvufî ve dinî içeriklidir. Bu manzumelerin konuları çalışmamızın muhteva bölümünde incelenecektir.

Gazeller genel olarak 5-15 beyit arasında yazılır. Ancak az sayıda 4 beyitli gazellerin veyahut 15 beyitten uzun gazellerin de yazıldığı ifade edilmektedir. Reşid Fânî'nin 15'den fazla beyit içeren on altı adet gazel şeklinde manzumesi bulunmaktadır. Bu şiirlerin gazel mi kaside mi olduğu konusunda şiirin muhtevasını ölçü aldık. Buna göre, Reşid Fânî'nin 15 beyitten fazla, gazel-i mutavvel olarak yazmış olduğu 14 adet manzumesinin bulunduğunu ifade edebiliriz. Bu manzumelerin bir

²⁴⁰ Andı, “Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel”, 10.

²⁴¹ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 106.

tanesi 16 beyit, iki tanesi 17 beyit, bir tanesi 19 beyit, üç tanesi 20 beyit, üç tanesi 21 beyit, iki tanesi 25 beyit, bir tanesi 27 beyit, bir tanesi 30 beyitten oluşmaktadır. Bu manzumelerde şairin içinden gelen ilhamla anlatmak istediğini 15 beyit içerisinde ifade edemediğini ve bundan dolayı ek beyitlerle şiirini uzattığını söyleyebiliriz.

Reşid Fânî'nin bir gazelinde²⁴², matla beytinin musarra olmadığı görülmektedir. Şiirin hem Dîvânçe-i Fânî bölümünde yer alması hem de “r” harfinden yazılan ilk manzume olması dolayısıyla bu şiire gazel nazım şeklinin içerisinde yer verdik.

Çalışmamızın bu bölümünde, Reşid Fânî'nin gazel nazım şekli ile yazmış olduğu şiirlerini diğer nazım şekillerinde yaptığımız gibi bir tablo ile göstermeyi uygun gördük. Tabloda şiirlerin *Fânî Çiçekler*'de yer aldığı sayfa numarasını, şiirin hangi başlık altında yer aldığı, şiirde hangi mahlasların kullanıldığı, beyit sayısı, şiirin vezni, yazılış tarihi ve nerede yazıldığını içeren bilgiler bulunmaktadır.

²⁴² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 322.

Tablo 5. Gazel Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

	Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Beyit Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
1.	66-67	Ba'zı Ğazeliyyât- 1	Gazel	Reşîd	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	3 Kânûn-ı evvel 1319	Erba'a
2.	67-68	Ba'zı Ğazeliyyât- 2	Gazel	Reşîd	7 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	2 Şubat 1320	Mecidözü
3.	69	Ba'zı Ğazeliyyât- 3	Gazel	Reşîd	7 beyit	Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mefâ'ilü Fâ'ilün	31 Temmûz 1321	Mecidözü
4.	69-70	Ba'zı Ğazeliyyât- 4	Gazel	Reşîd	5 beyit	Mefâ'ilün Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün (Fa'lün)	4 Mart 1323	Gümüşhacıköy
5.	70-71	Ba'zı Ğazeliyyât- 5	Gazel	Fânî	7 beyit	Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün	10 Eylül 1323	Gümüşhacıköy
6.	116	Dervîşâne Bir Ğazel	Gazel	Fânî	5 beyit	Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün	23 Mayıs 1327	Beşiktaş
7.	117-119	Samî Beg'in Bir Ğazeline Nazîre	Gazel-Nazire	Fânî	12 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	14 Nisân 1329	Beşiktaş
8.	125-126	Sâmî Beg'in Diğer Bir Ğazeline Nazîre	Gazel-Nazire	Fânî	6 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	11 Teşrîn-i evvel 1329	Beşiktaş
9.	160-162	Âveng-i Ğazeliyyât-1	Gazel	Fânî	13 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün	7 Kânûn-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa
10.	162-163	Âveng-i Ğazeliyyât-2	Gazel	Fânî	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	25 Teşrîn-i evvel 1329	Çocamuştafapaşa
11.	163	Âveng-i Ğazeliyyât-3	Gazel	Fânî	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9 Kânûn-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa
12.	164	Âveng-i Ğazeliyyât-4	Gazel	Fânî	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	5 Kânûn-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa
13.	164-165	Âveng-i Ğazeliyyât-5	Gazel	Fânî	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	14 Kânûn-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa

14.	166	Āveng-i Ġazeliyyāt-6	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	8 Kânün-ı şânī 1329	Ḳocamuştafapaşa
15.	167	Āveng-i Ġazeliyyāt-7	Gazel	Fānī	5 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	4 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
16.	168	Āveng-i Ġazeliyyāt-8	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	25 Kânün-ı şânī 1329	Ḳocamuştafapaşa
17.	169	Āveng-i Ġazeliyyāt-9	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	7 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
18.	170	Āveng-i Ġazeliyyāt-10	Gazel	Fānī	8 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	4 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
19.	171	Āveng-i Ġazeliyyāt-11	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	28 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
20.	172	Āveng-i Ġazeliyyāt-12	Gazel	Fānī	10 beyit	15'li hece ölçüsü	30 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
21.	173-175	Āveng-i Ġazeliyyāt-13	Gazel-i mutavvel	Fānī	17 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	4 Kânün-i şânī 1329	Ḳocamuştafapaşa
22.	175-176	Āveng-i Ġazeliyyāt-14	Gazel	Fānī	12 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
23.	177-178	Āveng-i Ġazeliyyāt-15	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	8 Kânün-ı şânī 1329	Ḳocamuştafapaşa
24.	179-180	Āveng-i Ġazeliyyāt-16	Gazel	Fānī	13 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	30 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
25.	180-182	Āveng-i Ġazeliyyāt-17	Gazel-i mutavvel	Fānī	20 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	8 Şubât 1329	Ḳocamuştafapaşa
26.	183	Āveng-i Ġazeliyyāt-18	Gazel	Fānī	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	12 Teşrîn-i şânī 1329	Beşiktaş
27.	183-184	Āveng-i Ġazeliyyāt-19	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	15 Kânün-ı şânī 1329	Ḳocamuştafapaşa

28.	185	Āveng-i Ġazeliyyāt-20	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	1 Teşrîn-i şânî 1329	Beşiktaş
29.	186	Āveng-i Ġazeliyyāt-21	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	20 Kânün-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa
30.	260-261	Tuĥfe-i Şükrân	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	19 Ağustos 1333	Boyābād
31.	262	Taĥdīs-i Vecīz	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	7 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
32.	300	‘Adem	Gazel	Fānī	7 beyit	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'ilün)	27 Nisân 1335	Boyābād
33.	301	DĪVĀNÇE-İ FĀNĪ- Elif -1	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	19 Temmūz 1331	Lādik
34.	302	Elif - 2	Gazel	Fānī	12 beyit	Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün	22 Ağustos 1331	Lādik
35.	303-304	Elif- 3	Gazel	Fānī	15 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	22 Ağustos 1331	Lādik
36.	304-305	Elif- 4	Gazel	Fānī	12 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Ağustos 1331	Lādik
37.	306	Elif - 5	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	27 Ağustos 1331	Lādik
38.	306	Elif - 6	Gazel	Fānī	7 beyit	Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün	6 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
39.	307	Be - 1	Gazel	Fānī	14 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	21 Temmūz 1331	Lādik
40.	308	Be - 2	Gazel	Fānī	11 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	8 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
41.	308	Be - 3	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	8 Kânün-ı evvel 1332	Giresun

42.	309	Be - 4	Gazel	Fānī	5 beyit	Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün	8 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
43.	310	Be - 5	Gazel	Fānī	6 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	8 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
44.	310	Be - 6	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	10 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
45.	311	Te - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	22 Temmüz 1331	Giresun
46.	312	Te - 2	Gazel	Fānī	14 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	11 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
47.	312- 313	Te - 3	Gazel	Fānī	7 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	11 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
48.	313- 314	Te - 4	Gazel-i mutavvel	Fānī	25 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	11 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
49.	315- 316	Şe - 1	Gazel	Yok	16 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	23 Temmüz 1331	Lâdik
50.	316	Cim - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	24 Temmüz 1331	Lâdik
51.	317	Ha - 1	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	25 Temmüz 1331	Lâdik
52.	317	Ha - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	25 Temmüz 1331	Lâdik
53.	318	Hı - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	26 Temmüz 1331	Lâdik
54.	319	Dal - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün	26 Temmüz 1331	Lâdik
55.	320	Dal - 2	Gazel	Fānī	10 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	13 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun

56.	320	Dal - 3	Gazel	Fānī	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	15 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
57.	321	Zel - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	28 Temmüz 1331	Lādik
58.	322	Ra - 1	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9 Temmüz 1331	Lādik
59.	323	Ra - 2	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	19 Ağustos 1331	Lādik
60.	324	Ra - 3	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	20 Ağustos 1331	Lādik
61.	324	Ra - 4	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	20 Ağustos 1331	Lādik
62.	325	Ze - 1	Gazel	Fānī	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	28 Temmüz 1331	Lādik
63.	325	Ze - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	29 Temmüz 1330	Lādik
64.	326	Sin - 1	Gazel	Fānī	11 beyit	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	30 Temmüz 1331	Lādik
65.	327	Şin - 1	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	2 Ağustos 1331	Lādik
66.	327	Şin - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	3 Ağustos 1331	Lādik
67.	328	Şad - 1	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	3 Ağustos 1331	Lādik
68.	328	Şad - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5 Ağustos 1331	Lādik

69.	329	Đad - 1	Gazel	Fānī	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	4 Ağustos 1331	Lādik
70.	329	Đad - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	5 Ağustos 1331	Lādik
71.	330	Ṭı - 1	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	6 Ağustos 1331	Lādik
72.	331	Zı - 1	Gazel	Fānī	12 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	7 Ağustos 1331	Lādik
73.	332	‘Ayn - 1	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9 Ağustos 1331	Lādik
74.	333	‘Ayn - 2	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	15 Kānūn-ı evvel 1332	Giresun
75.	334	Ġayn - 1	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	11 Ağustos 1331	Lādik
76.	335	Fe - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün	14 Ağustos 1331	Lādik
77.	336	Fe - 2	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	17 Ağustos 1331	Lādik
78.	337	Ḳaf - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	17 Temmüz 1331	Lādik
79.	337- 338	Ḳaf - 2	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
80.	338	Ḳaf - 3	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
81.	338- 339	Ḳaf - 4	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		

82.	339	Ḳaf - 5	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
83.	339- 340	Ḳaf - 6	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
84.	340	Ḳaf - 7	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
85.	341	Ḳaf - 8	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
86.	341	Ḳaf - 9	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
87.	342	Ḳaf - 10	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	19 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
88.	343- 344	Kef - 1	Gazel-i mutavvel	Fānī	20 beyit	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	30 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
89.	345	Kef - 2	Gazel	Fānī	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	30 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
90.	345	Kef - 3	Gazel	Fānī	8 beyit	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'lün)	30 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
91.	346	Lam - 1	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	3 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
92.	346- 347	Lam - 2	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	3 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
93.	347- 348	Lam - 3	Gazel-i mutavvel	Fānī	19 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
94.	349	Mim - 1	Gazel	Fānī	9 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	8 Mart 1330	Ḳocamuştafapaşa
95.	352- 353	Mim - 2	Gazel	Fānī	15 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	11 Kânün-ı şânî 1332	Giresun

96.	353-354	Mim - 3	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	14 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
97.	354-355	Mim - 5	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	14 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
98.	355-356	Mim - 6	Gazel	Fānī	9 beyit	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'lün)	17 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
99.	356	Mim - 7	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	18 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
100.	357	Mim - 8	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	18 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
101.	357-358	Mim - 9	Gazel	Fānī	17 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	19 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
102.	359-360	Nun - 1	Gazel-i mutavvel	Fānī	21 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	24 Temmüz 1331	Lādīk
103.	360-361	Nun - 2	Gazel	Fānī	10 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	24 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
104.	361	Nun - 3	Gazel	Fānī	6 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	24 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
105.	362	Nun - 4	Gazel	Fānī	7 beyit	Me'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	24 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
106.	362-363	Nun - 5	Gazel	Fānī	8 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	27 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
107.	363	Nun - 6	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
108.	363-364	Nun - 7	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Kânün-1 şānī 1332	Giresun
109.	365	Nun - 8	Gazel	Fānī	13 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	18 Temmüz 1333	Boyābād

110.	365-366	Nun - 9	Gazel	Fānī	8 beyit	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	19 Temmüz 1333	Boyābād
111.	366	Nun - 10	Gazel	Fānī	9 beyit	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	19 Temmüz 1333	Boyābād
112.	367-368	Nun - 11	Gazel	Fānī	15 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	20 Temmüz 1333	Boyābād
113.	368-369	Nun - 12	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün</i>	28 Temmüz 1333	Boyābād
114.	369	Nun - 13	Gazel	Fānī	9 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	1 Ağustos 1333	Boyābād
115.	370	Nun - 14	Gazel	Fānī	9 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	10 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
116.	371	Nun - 15	Gazel	Fānī	12 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	10 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
117.	372	Nun - 16	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	11 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
118.	373	Nun - 17	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün</i>	11 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
119.	373	Nun - 18	Gazel	Fānī	9 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	11 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
120.	374	Nun - 19	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün</i>	11 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
121.	375	Vav - 1	Gazel	Fānī	11 beyit	<i>Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)</i>	17 Kânün-ı şānī 1332	Boyābād
122.	375-376	Vav - 2	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	14 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
123.	376-377	Vav - 3	Gazel	Fānī	12 beyit	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	24 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād

124.	377-378	Vav - 4	Gazel-i mutavvel	Fānī	20 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	25 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
125.	378	Vav - 5	Gazel	Fānī	6 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
126.	379	He - 1	Gazel	Yok	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	11 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
127.	379-381	He - 2	Gazel	Fānī	24 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	15 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
128.	383-384	He - 4	Gazel	Fānī	13 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	31 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
129.	387-388	Lam Elif - 1	Gazel	Fānī	12 beyit	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	30 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
130.	388	Lam Elif - 2	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	31 Kânün-ı evvel 1333	Boyābād
131.	389	Ye - 1	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	25 Kânün-ı evvel 1331	Lādiķ
132.	389-391	Ye - 2	Gazel	Fānī	12 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	2 Ağustos 1332	Giresun- Samail kıyısında
133.	391	Ye - 3	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	3 Kânün-ı şānī 1332	Giresun
134.	392	Ye - 4	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26 Kânün-ı şānī 1332	Giresun
135.	392-393	Ye - 5	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	27 Kânün-ı şānī 1332	Giresun
136.	393-394	Ye - 6	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	17 Temmūz 1333	Giresun

137.	394	Ye - 7	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	18 Teşrîn-i evvel 1333	Boyâbâd - Koloş Karandu karyesinde
138.	395	Ye - 8	Gazel	Fānī	7 beyit	Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün	16 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
139.	395- 396	Ye - 9	Gazel	Fānī	10 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	20 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
140.	396- 397	Ye - 10	Gazel	Fānī	8 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	20 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
141.	397- 398	Ye - 11	Gazel	Fānī	9 beyit	Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün	21 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
142.	398- 399	Ye - 12	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	23 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
143.	399	Ye - 13	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	23 Kânün-ı evvel 1333	Boyâbâd
144.	400	Ye - 14	Gazel	Fānī	7 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	28 Kanün-ı evvel 1333	Boyâbâd
145.	400	Ye - 15	Gazel	Fānī	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	28 Kanün-ı evvel 1333	Boyâbâd
146.	510	On beş yaşında: İlk gazellerim - 1	Gazel	Reşîd	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9 Şubât 1305 ilâ 17 Hâzîrân 1308	Yeñişehir
147.	510- 511	On beş yaşında: İlk gazellerim - 2	Gazel	Reşîd	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9 Şubât 1305 ilâ 17 Hâzîrân 1308	Yeñişehir
148.	513- 514	Mektebiñ birinci senesinde:	Gazel	Reşîd	13 beyit	Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'ilün)	7 Kânün-ı şânî 1308	Şehzâdebaşı

149.	522-523	Kırkçeşmeli Ahmed Hilmî Beg'le birlikte inşâd-ı gazel-i müsterek - 1	Gazel-i müsterek	Reşîd	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün		
150.	523	Kırkçeşmeli Ahmed Hilmî Beg'le birlikte inşâd-ı gazel-i müsterek - 2	Gazel-i müsterek	Yok	5 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
151.	524	1310 sene-i milliyyesi Ramazân-ı Şerîf'i yâdgârları:	Gazel	Yok	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
152.	525	Fuzulî'ye Nazire	Gazel/ Nazire	Yok	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün		
153.	601-602	Perâkende Gazeller - 1	Gazel	Fânî	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	17 Ağustos 1331	Lâdik
154.	602-603	Perâkende Gazeller - 2	Gazel	Fânî	7 beyit	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)	29 Teşrîn-i şânî 1332	Giresun
155.	603-605	Perâkende Gazeller - 3	Gazel-i mutavvel	Fânî	21 beyit	Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün	6 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
156.	606	Perâkende Gazeller - 4	Gazel	Fânî	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	10 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
157.	606	Perâkende Gazeller - 5	Gazel	Fânî	5 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	13 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun
158.	607	Perâkende Gazeller - 6	Gazel	Fânî	7 beyit	Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	13 Kânûn-ı evvel 1332	Giresun

159.	607-609	Perākende Ğazeller - 7	Gazel-i mutavvel	Fānī	25 beyit	Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün	13 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
160.	610	Perākende Ğazeller - 8	Gazel	Fānī	11 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	15 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
161.	611	Perākende Ğazeller - 9	Gazel	Fānī	5 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	15 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
162.	611-612	Perākende Ğazeller - 10	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün	20 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
163.	612-613	Perākende Ğazeller - 11	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün	26 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
164.	613-614	Perākende Ğazeller - 12	Gazel	Fānī	9 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	26 Kânün-ı evvel 1332	Giresun
165.	614-615	Perākende Ğazeller - 13	Gazel	Fānī	11 beyit	Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün (Fâ'lün)	30 Kanün-ı evvel 1332	Giresun
166.	615	Perākende Ğazeller - 14	Gazel	Fānī	11 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	2 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
167.	616	Perākende Ğazeller - 15	Gazel	Fānī	7 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	3 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
168.	616-617	Perākende Ğazeller - 16	Gazel	Fānī	8 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	3 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
169.	617-618	Perākende Ğazeller - 17	Gazel	Fānī	9 beyit	Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün	7 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
170.	618-619	Perākende Ğazeller - 18	Gazel-i mutavvel	Yok	30 beyit	Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün	6 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
171.	620	Perākende Ğazeller - 19	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün	7 Kânün-ı şânî 1332	Giresun

172.	620-621	Perākende Ğazeller - 20	Gazel-i mutavvel	Fānī	16 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
173.	622-623	Perākende Ğazeller - 21	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
174.	623-624	Perākende Ğazeller - 22	Gazel-i mutavvel	Fānī	27 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	21 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
175.	625	Perākende Ğazeller - 23	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'ilün)	24 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
176.	625-626	Perākende Ğazeller - 24	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
177.	626-627	Perākende Ğazeller - 25	Gazel	Fānī	7 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26 Kânün-ı şânî 1332	Giresun
178.	627-628	Perākende Ğazeller - 26	Gazel	Fānī	11 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	18 Teşrîn-i evvel 1333	Boyabād
179.	628-630	Perākende Ğazeller - 27	Gazel-i mutavvel	Fānī	21 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	23 Teşrîn-i şânî 1333	Boyabād
180.	630-631	Perākende Ğazeller - 28	Gazel	Fānī	15 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9 Kânün-ı evvel 1333	Boyabād
181.	631-633	Perākende Ğazeller - 29	Gazel	Fānī	14 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	13 Kânün-ı evvel 1333	Boyabād
182.	633-634	Perākende Ğazeller - 30	Gazel	Fānī	9 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	16 Kânün-ı evvel 1333	Boyabād
183.	634-636	Perākende Ğazeller - 31	Gazel	Fānī	16 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	3 Mayıs 1335	Boyabād
184.	636-638	Perākende Ğazeller - 32	Gazel-i mutavvel	Fānī	17 beyit	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	4 Mayıs 1335	Boyabād

185.	638-640	Perākende Ğazeller - 33	Gazel	Fānī	13 beyit	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	23 Mayıs 1335	Sinop
186.	640	Perākende Ğazeller - 34	Gazel	Fānī	11 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	10 Hızırân 1335	Sinop
187.	641	Perākende Ğazeller - 35	Gazel	Fānī	6 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	10 Hızırân 1335	Sinop
188.	641	Perākende Ğazeller - 36	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	13 Hızırân 1335	Sinop
189.	642	Perākende Ğazeller - 37	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	13 Hızırân 1335	Sinop
190.	642-643	Perākende Ğazeller - 38	Gazel	Fānī	9 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	14 Hızırân 1335	Sinop
191.	643-644	Perākende Ğazeller - 39	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	15 Hızırân 1335	Sinop
192.	644	Perākende Ğazeller - 40	Gazel	Fānī	14 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	15 Hızırân 1335	Sinop
193.	645	Perākende Ğazeller - 41	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	16 Hızırân 1335	Sinop
194.	645	Perākende Ğazeller - 42	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	16 Hızırân 1335	Sinop
195.	646	Perākende Ğazeller - 43	Gazel	Fānī	10 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	17 Hızırân 1335	Sinop
196.	646-647	Perākende Ğazeller - 44	Gazel	Fānī	7 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	18 Hızırân 1335	Sinop
197.	647	Perākende Ğazeller - 45	Gazel	Fānī	6 beyit	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	18 Hızırân 1335	Sinop

198.	648	Perākende Ğazeller - 46	Gazel	Fānī	6 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	18 Hızırân 1335	Sinop
199.	648	Perākende Ğazeller - 47	Gazel	Fānī	5 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	19 Hızırân 1335	Sinop
200.	649	Perākende Ğazeller - 48	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	21 Hızırân 1335	Sinop
201.	649	Perākende Ğazeller - 49	Gazel	Fānī	7 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	22 Hızırân 1335	Sinop
202.	650	Perākende Ğazeller - 50	Gazel	Fānī	6 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	23 Hızırân 1335	Sinop
203.	650	Perākende Ğazeller - 51	Gazel	Fānī	6 beyit	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	23 Hızırân 1335	Sinop

2.1.5. Kaside

Kaside, “niyet etmek, yaklaşmak” manalarında kullanılan Arapça kökenli bir kelimedir. Edebiyatımızda daha çok, bir kişiyi övmek ve karşılığında yardım talep etmek için yazılmıştır. Arap edebiyatında doğan kaside nazım şekli, İran’da bazı değişikliklere uğrayarak Türk edebiyatına girmiştir.²⁴³

Kafiye şeması, gazelde olduğu gibi “aa xa xa xa ...” şeklinde devam eden, aynı kafiye ve aynı vezin üzere en az 15 beyit olarak yazılan Divan edebiyatı nazım şeklidir.

Klasik bir kaside nazım şekliyle yazılan şiirler dört bölümden oluşur. Bu bölümler nesîb/teşbîb, medhiye, fahriye ve dua bölümleridir. Kasidenin içerisinde söylenen gazellere “tegazzül” adı verilir. Ayrıca matla beytinin kafiyesi ile söylenmiş beyitlere “tecdîd-i matla” denir. Belirttiğimiz bu bölümler, her kasidede bulunmayabilir. Kasideler; konularına, rediflerine, kafiyelerine göre adlandırılabilir: Münacat, Naat, Bahariyye, ‘İydiyye, Su Kasidesi vb.

Tanzimat sonrası yeni arayışlar içerisinde olan şairlerimiz de kaside nazım şekli ile pek çok şiir yazmıştır. Bu devirde yazılan kasidelerde, muhteva yönünden birtakım tasarruflarda bulunduğu görülür. Şekil yönünden kasideye benzeyen bu şiirlerin, muhteva bakımından kaside nazım şekli ile bir alakası görünmemektedir. Bu şekilde yazılan şiirlere Akif Paşa’nın Adem Kasidesi’ni, Sadullah Paşa’nın On Dokuzuncu Asır Kasidesi’ni örnek verebiliriz.²⁴⁴

Reşid Fânî’nin *Fânî Çiçekler* adlı eserinde kaside nazım şekli ile yazıldığını tespit ettiğimiz dört adet manzumesi bulunmaktadır. Bunlardan biri 15 beyitten müteşekkil olup “Fuzûlîzâde İzzet Molla nâm merd-i kâmil hakkında medhiyye” başlığı ile kaleme alınmıştır. Medhiyye türünde olduğu için bu manzumeyi kaside nazım şekli içerisine dâhil ettik. İkinci kaside ise 31 beyitten oluşmaktadır. Bu kasidedeki farklılık, birinci ve ikinci mısralarının matla beyti ile aynı kafiye olduğu dokuz adet beytin bulunmasıdır. Üçüncü kaside 25 beyitten oluşmaktadır. Naat türü ile yazılan bu kasidede Peygamber Efendimiz’den şefaet talep edilmiştir. Kaside nazım şekli ile yazılmış dördüncü manzumede Reşid Fânî’nin Namık Kemal’in etkisi

²⁴³ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018), 40.

²⁴⁴ Andı, *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 192.

altında kaldığı görülür. “Büyük Namık Kemal’in ruh-ı pâk-i giryânına ithaf” notu ile yazılan “Bed-baht Vatanıma Hitabe” adlı manzume 21 beyitten oluşmaktadır.

Tablo 6. Kaside Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
123-125	Fuzûlî-zâde ‘İzzet Monlâ Nâm Merd-i Kâmil Hakkında Medhiyye	Kaside	Yok	16 beyit	Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün	7 Nîsân 1329	Bilecik
350-352	Mim-2	Kaside	Fânî	31 beyit	Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün	10 Kânûn-ı şânî 1332	Giresun
381-383	He-3	Kaside	Fânî	25 beyit	Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün Mefâ‘lün	29 Kânûn-ı evvel 1333	Boyâbâd
567-569	Bed-baht Vatanıma Hiţâbe	Kaside	Fânî	21 beyit	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	27 Mayıs 1335	Sinop

2.1.6. Şarkı

Şarkı, Türk edebiyatına özgü bir nazım şeklidir. Halk edebiyatındaki türkünün Divan edebiyatındaki karşılığıdır. Çoğunlukla dörder mısralı bentlerden oluşmakla birlikte; beşer, altışar mısradan oluşan bentlerle yazılmış şarkılar da vardır. Bent sayıları 3-5 arasındadır.

Şarkıların bentlerdeki üçüncü mısralarına “miyân”, bent sonlarında tekrar eden mısralara da “nakarat” denir. Miyânların en güzel mısra olmasına dikkat edilir. Çoğunlukla aşk ve sevgilinin güzelliğine dair yazılmakla birlikte Tanzimat sonrası edebiyatımızda farklı konuları içine alan şarkılar da yazılmıştır.²⁴⁵

²⁴⁵ Andı, *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri*, 240.

Beş ve altı mısradan oluşan bentlerle kurulu şarkılar olsa da Reşid Fânî'nin bu şekilde yazmış olduğu şarkı bulunmadığı için bunların kafiye düzenine çalışmamızda yer vermedik.

Reşid Fânî'nin eserinde on adet şarkı nazım şekli ile yazmış olduğu şiiri bulunmaktadır. Bunların beşini “Bazı Şarkılar” başlığı altında toplamış, ikisini “Âşıkâne iki şarkı” başlığı ile yazmıştır. Diğer üç şarkı ise eser içerisinde farklı yerlerdedir. Bu şiirlerden biri hariç tamamı yukarıda yazdığımız kafiye düzenlerine uygun şekilde yazılmıştır. Ancak 106. Sayfada “Bir Kanto ve Bir Şarkı” başlığı altında yazılan manzumenin kafiye düzeni farklı olarak “aaaa aabb aacc aadd” şeklinde kafiyeleşmiştir. İki şarkı ise yalnızca birer bent kullanılarak yazılmıştır. 79. sayfada bulunan beş numaralı şarkının birinci bendi dört mısralı, ikinci bendi beş mısralıdır. Bu iki şarkıda bulunan farklılıkları, Reşid Fânî'nin şiirde yeni arayışlar içerisine girerek yeni şekilleri şiirinde denediği şeklinde yorumlayabiliriz.

Tablo 7. Şarkı Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
36-37	Enîn-i Muhtażırâne	Şarkı	Yok	4 bent	Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilü Fe'ûlün	15 Mayıs 1313	Der Sa'âdet
76-77	Ba'zı Şarkılar - 1	Şarkı	Yok	5 bent	Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilü Fe'ûlün	10 Hâziran 1321	Mecidözü
77-78	Ba'zı Şarkılar - 2	Şarkı	Yok	3 bent	Müstefîlâtün Müstefîlâtün	27 Kânûn-ı şânî 1322	Gümüşhacı köy
78	Ba'zı Şarkılar - 3	Şarkı	Yok	2 bent	Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilü Fe'ûlün	19 Ağustos 1323	Gümüşhacı köy
79	Ba'zı Şarkılar - 4	Şarkı	Yok	1 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	Nisân 1326	Yeñişehir
79	Ba'zı Şarkılar - 5	Şarkı	Yok	1 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	25 Mayıs 1327	Der Sa'âdet
106-107	Bir Kanto ve Bir Şarkı	Şarkı	Yok	6 bent	Müstefîlâtün Müstefîlâtün	20 Teşrin-i şânî 1329	Çumkapı
551	Bir Şarkı	Şarkı	Yok	3 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	28 Teşrin-i şânî 1330	Lâdik

570	‘Āşıkāne İki Şarkı - 1	Şarkı	Yok	3 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	27 Mayıs 1335	Sinop
571	‘Āşıkāne İki Şarkı - 2	Şarkı	Yok	2 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	28 Mayıs 1335	Sinop

2.1.7. Muhammes

Muhammes, kelime olarak “beşli” manasına gelmektedir. Beşer mısralı bentlerden oluşan Divan şiiri nazım şeklidir. Genellikle 4-8 bent arasında yazıldığı görülür. 12-13 bentlere kadar uzayan muhammesler olsa da bunların sayısı azdır. Muhammesler, kafiyeleşimine göre ikiye ayrılır.²⁴⁶

Her konuda yazılabilen muhammesler; felsefi bir fikri, bir düşünceyi, bir dünya görüşünü, sevgiliye duyulan aşkı ve özlemi, birisine söylenecek övgü dolu sözleri içerisinde barındırabilir.

Edebiyatımızda çok kullanılan bir nazım şekli olmasına rağmen, Reşid Fânî’nin bu şekilde az sayıda şiir kaleme aldığı görülür. *Fânî Çiçekler* adlı eserinde üç adet muhammes yazmıştır. Bu manzumelerin iki tanesi beş bentten, bir tanesi de on bir bentten oluşmaktadır. Bunların ikisi muhammes-i müzdevic, biri ise muhammes-i mütekerrirdir.

Tablo 8. Muhammes Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
519-520	Muhammes	Muhammes-i Müzdevic	Reşid	5 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	15 Mâys 1309	Şehzâdebaşı
660-662	Muhammes	Muhammes-i Müzdevic	Fânî	11 bent	<i>Mef‘ûlü Mef‘ûlün Fe‘ûlün</i>	4 Hâzîrân 1335	Sinop
662-664	Muhammes	Muhammes-i Mütekerrir	Fânî	5 bent	<i>Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün</i>	9 Hâzîrân 1335	Sinop

²⁴⁶ Andı, *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişmeleri*, 225.

2.1.8. Tahmis

Tahmis, kelime olarak “beşleme” manasına gelmektedir. Beşer beyitlik bentlerden oluştuğu için aslında bir muhammestir. Beyitlerle yazılmış manzumelerin yani gazel veya kasidenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiye de üçer mısra eklenerek beş mısralı bentler oluşturulmasına tahmis adı verilir.²⁴⁷

Daha çok gazellere yapılan tahmislerin kaside ve kıtalara da yapıldığı görülmektedir. Eklenen mısraların tahmis yapılan şiire manaca uygun olması gerekir. Eklenen mısraların anlamca uyuşmadığı manzumeler başarılı tahmis sayılmaz. Bir şair, kendi şiirine tahmis yapabilir.

Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler* eserinde beş adet tahmis yazmıştır. Bunlardan ikisi Reşid Akif Paşa’nın gazeline, ikisi Recep Vahyî’nin gazeline, biri de Râzî Dede’nin gazeline yapılmıştır.

Tablo 9. Tahmis Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
80-81	Tahmîs-i Ğazel-i Reşid ‘Akif Paşa	Tahmis	Reşid	6 bent	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	2 Temmüz 1322	Hacıköy
82-83	Tahmîs-i Ğazel-i Diğer	Tahmis	Reşid	6 bent	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	3 Temmüz 1322	Hacıköy
127-128	Tahmîs-i Ğazel-i Râzî Dede	Tahmis	Fânî	7 bent	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	22 Teşrîn-i evvel 1329	Beşiktaş
651-656	Şâ‘ir-i ilâhî-nevâ Muhterem Receb Vahyî Beg Efendi’niñ bî-bedel bir ğazelini tahmîs	Tahmis	Fânî	15 bent	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	10 Teşrîn-i şânî 1334	Boyabâd
656-660	Tahmis-i Diğer	Tahmis	Fânî	11 bent	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	12 Teşrîn-i şânî 1334	Boyabâd

²⁴⁷ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 223.

2.1.9. Müseddes

Altı mısralı bentlerin aynı vezinde yazılmasıyla meydana getirilen musammatlara müseddes adı verilir. Muhammedte olduğu gibi bent sonlarında mısraların mütekerrir ve müzdevic olmasına göre ikiye ayrılır.²⁴⁸

Bu şekillerin dışında beş ve altıncı mısraların birbiriyle kafiyeli olduğu müseddesler de yazılmıştır. Klasik edebiyatımızda görülen bu şekillerin yanında nazım şekillerinde şairlerin yeni arayış içerisinde bulunduğu Tanzimat sonrası şiirimizde farklı kafiye sistemleri ile yazılmış müseddesler de görülür. Reşid Fânî'nin yazmış olduğu dokuz adet müseddesten iki tanesi farklı hususiyetleri ile dikkat çekmektedir. Yedi bentle oluşturulmuş “Nazm-ı Nev-zâd” isimli müseddeste ilk altı bendin son iki mısraları mütekerrir olarak tekrar etmektedir. Son bentte şair, nakarat olarak tekrarlanan mısraları değiştirerek aynı kafiye başta mısralar yazmıştır. Yukarıda yazdığımız şekil özelliklerinden farklı olan diğer bir şiir ise “Şikâyet-nâme” başlıklı manzumedir. İlk bendi normal kafiye düzeninin aksine aaaabb şeklinde yazılan şiirin diğer bentlerinin son iki mısraı ilk bendin son mısraları ile kafiyelidir. Şair, altışar mısradan oluşan on bir bentten sonra şiirine iki adet beyit eklemiştir.

Tablo 10. Müseddes Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
91-92	Manzûme-i Dervîş Nihâd	Müseddes-i mütekerrir	Reşîd	5 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	29 Mayıs 1321	Mecidözü
100-102	Nazm-ı Nev-zâd	Müseddes-i mütekerrir	Fânî	7 bent	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	Eylül 1323	Hacıköy
110-111	Feryâd-ı İntibâh	Müseddes-i müzdevic	Yok	4 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	10 Hazîrân 1323	Hacıköy

²⁴⁸ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 227.

245-246	Hâtıra-i Harb-ı Umûmî	Müseddes-i mütekerrir	Yok	5 bent	Müsteʿilün Müsteʿilün Müsteʿilün Müsteʿilün	9 Temmûz 1331	Lâdik
251-253	Enfâs-ı İnşirâh	Müseddes-i mütekerrir	Yok	7 bent	Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün	27 Şubâţ 1329	Kocamuştafa paşa
561-563	Karadeniz İçin	Müseddes-i mütekerrir	Fânî	7 bent	Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün	11 Mayıs 1335	Sinop
580-582	Temâşâ	Müseddes-i mütekerrir	Fânî	6 bent	Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün	7 Hazirân 1335	Sinop
582-	Şikâyet-nâme	Müseddes-i müzdevic	Fânî	13 bent	Müfteʿilün Fâʿilün Müfteʿilün Fâʿilün	8 Hazirân 1335	Sinop
664-667	Müseddes	Müseddes-i mütekerrir	Fânî	11 bent	Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün	20 Hazirân 1335	Sinop

2.1.10. Müsemmen

Aynı vezinde sekizer mısralı bentlerle yazılan nazım şekline “müsemmen” adı verilir. Reşid Fânî’nin sekizer mısradan oluşan bu nazım şekli ile yazmış olduğu tek şiiri vardır. Beş bentten oluşan manzumenin kafiye düzeni, müsemmen şeklinde kullanılan kafiye düzenlerinden farklılıklar göstermektedir. Tüm şiir aynı kafiye düzeni ile devam etmekte olup bentlerdeki son iki mısralar nakarat olarak tekrar edilmektedir. Şiirin kafiye şeması “aaaaaaAA aaaaaaAA ...” şeklindedir.²⁴⁹

²⁴⁹ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 230.

Tablo 11. Müsemmen Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
385	Hamdiyye	Müsemmen	Fânî	5 bent	Müstefîlâtün Müstefîlâtün	21 Kânûn-ı evvel 1333	Boyâbâd

2.1.11. Terkibibent

Aynı vezinde, gazel nazım şeklinin kafiye düzeni ile yazılmış 8-20 mısradan oluşan bentlerin birleştirilmesiyle yapılan nazım şekline “terkibibent” denir. Bent sayıları genel olarak 5-7 bent arasındadır. Bent sayısı bu sayıdan az ya da çok olan terkibibentler de vardır.

“Hane” adı verilen bentler musarra beyitlerle birleşir. Bentleri birleştiren bu beyitlere “vasıta” adı verilir. Hane ve vasıtanın tümüne bent denilir. Şairlerin son bentte mahlasını söylediği terkibibendin kafiye düzeni ya gazelde olduğu gibi beyit beyittir ya da bentteki bütün mısralar birbirleriyle kafiyelidir. Bu kafiye şekli, terkibibendi müsemmen ve mu‘aşşer gibi musammatlardan ayıran en önemli özelliktir.²⁵⁰

Edebiyatımızda çok kullanılmış olan bu nazım şekli ile hemen her konuda şiirler yazılmıştır. Reşid Fânî’nin eserinde, tespit ettiğimiz dört adet terkibibent bulunmaktadır. Bunlardan 93-100 sayfaları arasında bulunan “Eş‘âr-ı Dervîşân” adlı manzumede, şekil özellikleri bakımından farklılıkların olduğu görülmektedir. Dört bentten oluşan manzumenin ilk üç bendi otuz dört mısradan oluşmaktadır. Son bent ise sekiz mısradan müteşekkildir. İlk üç bentte gazel nazım şeklinin kafiye düzenini kullanan şair, son bentteki tüm mısraları vasıta beytinin kafiyesi ile yazmıştır. Şairin ayrıca iki terkibibendi mahlas kullanmadan yazması dikkat çekmektedir. Terkibibentlerin mahlas kullanılarak yazılmasına rağmen yapı bakımından benzerlik taşıdığı için bu şiirleri bu bölüme almayı uygun gördük.

Tablo 12. Terkibibent Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

²⁵⁰ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 115.

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
24-29	Bu Bir Şi'r Degil midir	Terkibibent	Yok	8 bent	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	7 Kânûn-ı şânî 1322	Gümüşhacıköy
46-47	Terâne-i İntizâr	Terkibibent	Yok	5 bent	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	25 Temmüz 1321	Mecidözü
93-100	Eş'âr-ı Dervişâne	Terkibibent	<i>Fânî</i>	4 bent	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	10 Teşrîn-i evvel 1323	Gümüşhacıköy
142- 145	Muḥâtaba-i Nefs u Rûḥ	Terkibibent	<i>Fânî</i>	10 bent	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün</i>	11 Kânûn-ı şânî 1329	Çocamuştafapaşa

2.1.12. Terciibent

Şekil özellikleri ve diğer hususiyetleri bakımından terkibibentten aynısı olan terciibentten tek farkı, her hanenin sonunda gelen vasıta beyitlerinin terkibibentteki gibi her seferinde değişmeyip, birinci hanede yer alan vasıta beytinin her hanede tekrar edilmesidir.²⁵¹ Vasıta beyitleri her hanede tekrar edildiği için, şiirde daha fazla fikrî bütünlük görülmektedir.

Reşid Fânî, mecmuasında altı adet terciibent kaleme almıştır. Bunlardan bir tanesinde iki farklı vasıta beyti kullandığı görülmektedir. 56-58. sayfalar arasında bulunan “Kasım Çiçekleri ile Hasb-i hâlim” başlıklı şiir beş bentten oluşmaktadır. 1-3-5 numaralı hanelerin vasıta beyitleri ile 2-4 numaralı bentlerin vasıta beyitleri aynıdır. Terkiibentte olduğu gibi iki şiirinde mahlas kullanmamıştır.

²⁵¹ İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, 116.

Tablo 13. Terciibent Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
30-31	Küçük Bir Terci'-bend	Terciibent	Reşid	6 bent	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	20 Mayıs 1323	Gümüşhacıköy
56-58	Ḳāsım Çiçekleriyle Ḥasb-i ḥālīm	Terciibent	Fānī	5 bent	Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün	29 Teşrin-i evvel 1323	Esnā-yı rāhda: Merzifon ilā Amasya
122- 123	Merşiyeye-i Ḥazret-i Peder	Terciibent	Fānī	4 bent	Mef'ûlū Mefâ'ilū Mefâ'ilū Fe'ûlün	12 Teşrin-i evvel 1328	Yenişehir
139- 141	Peyām-ı İlhām	Terciibent	Fānī	4 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	31 Teşrin-i evvel 1329	Büyükdere
242- 244	Arş ileri Ḳafkasya'ya	Terciibent	Yok	7 bent	Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün	22 Kânûn-ı evvel 1330	Lâdik
254- 255	Maḥsūs	Terciibent	Yok	3 bent	Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)	20 Şubâṭ 1329	Ḳocamuştafapaşa

2.2. Halk Şiiri Nazım Şekilleri

Reşid Fânî, Divan şiiri nazım şekillerinin yanında Halk şiiri nazım şekillerini de kullanarak şiirler yazmıştır. Sayı bakımından az olan bu şiirler mânî ve nefeslerden oluşmaktadır.

2.2.1. Mânî

Halk şiirindeki en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli dört dizeden oluşan mânîlerin birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri kafiyelidir. Birinci ve üçüncü dizeleri serbest, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan mânîler de bulunmaktadır. İlk iki dize temel düşünceye giriş yapmak için söylenir. Temel duygu ve düşünce mânînin son dizesinde ortaya çıkar.²⁵²

Reşid Fânî, eserinde 102-105 sayfaları arasında “Birkaç Mânî” başlığı altında on sekiz adet mânîye yer vermiştir.²⁵³ Bu mânîler hem kendi içinde hem de bir bütün olarak anlam bütünlüğünü korumaktadır.

2.2.2. Koşma - Nefes

Bektaşî şairlerin yazdıkları tasavvufî şiirler için kullanılan bir terim olan nefes, Halk şiiri nazım şekillerinden koşma ile şekil olarak benzerlikler taşımaktadır.²⁵⁴ Reşid Fânî’nin bu şekli kullanarak yazdığı şiirler her ne kadar koşma nazım şeklinin özelliklerini taşısa da şair, şiirlerini “Nefeslerim” başlığı altında topladığı için biz de “Koşma-Nefes” başlığı altında toplamayı uygun gördük. Bu şekli kullanarak altı adet şiir yazan Reşid Fânî’nin, sadece 462-464 sayfalar arasındaki şiirinde şekil yönünden değişiklikler yaptığı görülür. Şiirde mahlas bulunmamakta ve üç dörtlük üçer dizeden oluşmaktadır.

²⁵² Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 279.

²⁵³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 102-105.

²⁵⁴ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 346.

Tablo 14. Koşma - Nefes Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Dörtlük Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
214-217	Nefeslerim-1	Koşma	Fānī	16 dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	22 Kānūn-ı şānī 1334	Boyābād (Kızıl Oğlan kıyısında)
217-220	Nefeslerim-2	Koşma	Fānī	13 Dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	24 Kānūn-ı şānī 1334	Boyābād (Enbiyeli kıyısında)
220-222	Nefeslerim -3	Koşma	Fānī	11 Dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	26 Kānūn-ı şānī 1334	Boyābād (Yukarıarım kıyısında)
223-224	Nefeslerim-4	Koşma	Fānī	6 Dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	27 Kānūn-ı şānī 1334	Boyābād (Alpaşalı kıyısında)
459-462	Nefes-1	Koşma	Fānī	13 dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	11 Hāzīrān 1335	Sinop
462-465	Nefes-2	Koşma	Yok	11 dörtlük	11'li Hece Ölçüsü	12 Hāzīrān 1335	Sinop

2.3. Batılı ve Yeni Nazım Şekilleri

2.3.1. Düz Kafiye

Fransız şiirinden edebiyatımıza geçmiş olan düz kafiye, kafiye düzeni bakımından Divan şiiri nazım şekillerinden mesnevi nazım şeklinin aynısıdır. Mısralar (aa bb cc dd ...) şeklinde kafiyeleştirilir. Şekil olarak mesnevinin aynısı olsa da bazı farklar bulunmaktadır. Mesneviler aruzun kısa kalıpları kullanılarak yazılır. Düz kafiye nazım şekli ise aruzun her kalıbı ya da hece vezni kullanılarak yazılabilir. Mesnevide her beyit kendi içerisinde bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Düz kafiye şiirlerde böyle bir şart aranmamakla birlikte beyitler arasında sıkı bir anlam ilişkisinin olması gerekir.²⁵⁵

Her ne kadar yukarıda saydığımız şekli ile iki nazım şeklinin arasında belirli farklar olsa da bunları birbirinden ayırmak zordur. Düz kafiye bir şiir de mesnevinin kısa aruz kalıpları ile yazılmış olabilir. Mesneviler de düz kafiye şiirler gibi aruzun kısa kalıpları ile yazılabilir.

²⁵⁵ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 279.

Bu iki nazım şeklini ayırmada kesin bir kıstasın olmayışı nedeniyle biz, şiirlerde başlıkların olması ve muhtevadan hareketle bir tasnif metodu uyguladık. Fakat yaptığımız bu ayırmada kesin bir mutlaklığın söz konusu olmadığını, her iki şeklin de kullanılmış olabileceğini belirtmek isteriz.

Reşid Fânî, eserinde düz kafiye nazım şeklini kullanarak on adet şiir yazmıştır.

Tablo 15. Düz Kafiye Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	beyit-Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
1-4	Mu‘ammā-yı Hayāt	Düz Kafiye	Yok	6 bent	<i>Mef‘ûlün Fe‘îlâtün Mef‘ûlün Fe‘îlün</i>	20 Kânun-ı evvel 1321	Mecidözü
11-14	Bî-çâre Gülşüm	Düz Kafiye	Yok	16 bent	Bu manzume üç farklı aruz ölçüsü ile yazılmıştır.	10 Kânûn-ı şânî 1326	Yenişehir
58-62	İşhaklı'da Lağlakıyyât	Düz Kafiye	Yok	32 beyit	Bu manzume iki farklı aruz ölçüsü ile yazılmıştır.	8 Hâzîrân 1325	İşhaklı
109	Bir Hâtıra-i Şebâne	Düz Kafiye	Yok	1 bent	<i>Mef‘ûlû Mef‘ûlû Mef‘ûlû Fe‘ûlün</i>	26 Kânûn-ı evvel 1318	Şonisa
114-115	Nikât-ı Hayāt	Düz Kafiye	Fânî	15 beyit	<i>Mef‘ûlû Mef‘ûlû Mef‘ûlû Fe‘ûlün</i>	7 Eylül 1326	Yenişehir
117	Mutaşavvifâne Bir Nazm	Düz Kafiye	Fânî	7 beyit	<i>Mef‘ûlû Fâ‘îlâtün Mef‘ûlû Fâ‘îlâtün</i>	18 Nisân 1329	(Plevne vapurunda) medâyine – der Sa‘âdet
156-157	Remz-i Kudsi	Düz Kafiye	Fânî	15 beyit	11'li hece ölçüsü	21 Teşrin-i şânî 1329	Çocamuştafapaşa
507	On iki, on üç yaşlarımā ‘â‘id yâdgârlar:	Düz Kafiye	Yok	18 beyit	<i>Fâ‘îlâtün Fâ‘îlâtün Fâ‘îlün</i>	20 Ağustos 1304 ilâ 9 Şubât 1305	İstanbul

511	Ecnebî lisânını ta'lim ve ta'allümde müterazzi bulunanlara yazılmıştır:	Düz Kafiy e	Yok	4 beyit	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	22 Teşrin-i evvel 1307	Yenişehir
560	Donanma Rozeti	Düz Kafiy e	Yok	7 beyit	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	23 Temmuz 1333	Boyabâd

2.3.2. Çapraz Kafiye

Dört dizeli bentlerle kurulan bir nazım biçimi olan çapraz kafiye edebiyatımıza Fransız şiirinden geçmiştir. Her dörtlükte birinci ve üçüncü dizeler kendi arasında, ikinci ve dördüncü dizeler kendi arasında (abab cdcd efef ...) şeklinde kafiyelenir. Yazım kolaylığı nedeniyle her türlü konuya uygundur. Şiirde konu ve dörtlük bakımından bir sınırlama bulunmamaktadır.

Reşid Fânî'nin çapraz kafiye nazım şeklini kullanarak yazdığı şiir sayısı dördür.

Tablo 16. Çapraz Kafiye Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
15-16	Heybeli Ada'ya Bir Hitâbe	Çapraz Kafiye	<i>Fânî</i>	5 bent	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	25 Mayıs 1327	Der Sa'âdet
17-18	Endişe	Çapraz Kafiye	Yok	5 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	27 Temmuz 1327	Yenişehir
62-64	Temennî-i Muḥâl	Çapraz Kafiye	<i>Fânî</i>	7 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	10 Ağustos 1327	Yenişehir
136- 137	Büyüksün Allâh'ım	Çapraz Kafiye	<i>Fânî</i>	6 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	9 Eylül 1329	Beşiktaş

2.3.3. Sarma Kafiye

Batı edebiyatı nazım şekli olan sarma kafiye, dört dizeli bentlerle yazılır. Her bendin birinci ve dördüncü dizeleri kendi arasında, ikinci ve üçüncü dizeleri kendi arasında kafiyeleşir. Buna göre kafiye düzeni (abba cddc effe ...) şeklinde gösterilebilir. Şiirlerde konu ve bent sayısının sınırlaması yoktur.

Reşid Fânî, sarma kafiye nazım şeklini kullanarak, eserinde iki adet şiire yer vermiştir.

Tablo 17. Sarma Kafiye Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
4-5	Hasb-i Hâl	Sarma Kafiye	Fânî	5 bent	Mef'ûlû Mef'â'îlû Mef'â'îlû Fe'ûlûn	31 Teşrin-i evvel 1326	Yenişehir
132-133	Ebr-i emel	Sarma Kafiye	Yok	4 bent	Mef'ûlû Mef'â'îlû Mef'â'îlû Fe'ûlûn	23 Teşrin-i evvel 1329	Beşiktaş

2.4.Yeni ve Serbest Şekiller

Tanzimat sonrası yeni arayışlar içerisinde olan Türk şairleri, şiirde daha önce rastlanılmayan yenilikleri denemişlerdir. Mevcut olan sabit şekillerin dışına çıkmış, serbest ve yeni nazım şekilleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekiller, Divan şiiri ve Batı edebiyatının nazım şekillerinden farklı yapıdadır. Bir kısmı değişik sayıda dizelerden oluşmuş ve düzenli kafiye örgüsüne sahip bentlerden meydana gelmiştir. Bir kısmı ise kafiye düzeni ve mısra dizilişleri bakımından herhangi bir düzene sahip değildir.²⁵⁶

Reşid Fânî'nin yazmış olduğu şiirlerden bir kısmını şekil özellikleri itibarıyla Divan ve Batı şiiri nazım şekillerinden ayrı tutarak farklı bir tasnif içerisinde gruplandırdık. Bu gruplandırmayı yaparken mısraların oluşturduğu bent ve kafiye

²⁵⁶ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 311.

düzenlerini esas aldık. Yaşadığı dönemin edebî akımlarına uyarak farklı yenilikleri şiirlerinde deneyen Reşid Fânî'nin, bu şekilde yazmış olduğu şiirleri;

- Eşit düzenli biçimler
- Karışık düzenli biçimler
- Serbest düzenli biçimler

olarak üç başlık altında gruplandırılmıştır. Şiirlerin sahip olduğu şekil özellikleri bu başlıklar altında aktarılacaktır.

2.4.1. Eşit Düzenli Biçimler

Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* adlı eserinde, bu nazım şeklini şöyle tanımlamıştır: “*Bentleri eşit sayıda dizelerle kurulmuş biçimlerdir. Bu biçimlerde şiirin bütününde bir ölçü kullanıldığı gibi, bentlerin uyak düzeni de birbirinin aynıdır.*”²⁵⁷ Ancak Reşid Fânî'nin bu sınıflandırmaya dâhil ettiğimiz şiirleri, yukarıda ifade edilen özelliklerin tamamına sahip değildir. Yukarıdaki kurallarda ifade edildiği gibi şiirlerin bentlerinde bulunan dize sayısı eşittir ve şiirlerin bütününde aruz ya da hece ölçüsü kullanılmıştır. Fakat kafiye düzenine baktığımızda; şiirlerin büyük çoğunluğunda sistemli bir kafiye düzeninin olmadığı görülmektedir. Kafiye düzeni karışık olsa da şiirlerin bentleri oluşturan dize sayıları eşittir. Bundan dolayı bent sayıları eşit olan ve aynı ölçüyle yazılan şiirleri bu kategori altında sınıflandırmayı uygun gördük. Reşid Fânî'nin bu şekilde yazmış olduğu on bir adet manzumesi bulunmaktadır.

²⁵⁷ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 375.

Tablo 18. Eşit Düzenli Biçimler ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
6-8.	Hüsni ü 'Aşk	Eşit Düzenli Biçimler- Dörtlüler	Fānī	11 bent	Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilü Fe'ûlün	24 Teşrîn-i şânî 1326	Yenişehir
9-10.	Sükût-ı İctimâ'î	Eşit Düzenli Biçimler- Sekizliler	Yok	4 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26 Kânûn-ı evvel 1326	Yenişehir
120- 121	Niyâz-ı 'Aşkâne	Eşit Düzenli Biçimler- Beşliler	Yok	6 bent	Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün	14 Hazîrân 1328	Yenişehir
256- 257	Züleyhâ-yı Emel	Eşit Düzenli Biçimler- Altılılar	Yok	5 bent	Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün	25 Şubât 1329	Çocamuş- tafapaşa
453- 455	Ak Şuyum Ak	Eşit Düzenli Biçimler- Altılılar	Yok	9 bent	8'li Hece Ölçüsü	30 Temmûz 1332	Giresun Dereli Köyünde
526- 527	Düşündüm	Eşit Düzenli Biçimler- Dörtlüler	Yok	6 bent + 1 beyit	Mef'ûlü Mef'â'ilün Fe'ûlün		
530- 534	Mektebiñ Dördüncü Senesinde:	Eşit Düzenli Biçimler- On birliler	Yok	5 bent	Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün		
552	Küçük Âfet	Eşit Düzenli Biçimler- Altılılar	Yok	7 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	23 Ağustos 1331	Ladik
553- 555	Serserî	Eşit Düzenli Biçimler- Dörtlüler	Fānī	9 bent	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	30 Temmûz 1332	Giresun

561	Bir Fotoğraf Zahrına	Eşit Düzenli Biçimler- Dörtlüler	<i>Fânî</i>	2 bent	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün</i>	8 Şubât 1335	Boyâbâd
564- 566	Biraz da “ha” diyelim, hep “hı” demeyelim ya	Eşit Düzenli Biçimler- Altılılar	<i>Fânî</i>	7 Bent	<i>Me'ûlû Me'fâ'ilü Me'fâ'ilü Fe'ûlün</i>	14 Mayıs 1335	Sinop

2.4.2. Karışık Düzenli Biçimler

Bentleri oluşturan dize sayılarının bentlere göre değişiklik gösterdiği biçimlerdir. Reşid Fânî, bu tarzda yazdığı şiirlerini aynı ölçüde yazmıştır. Fakat şiirleri oluşturan bent sayıları farklılık göstermektedir. Bazı şiirleri ikişer ya da üçer mısralı bentlerle yazmış, bazılarını dörder üçer mısralı bentlerle yazmıştır. Dizelerin sayısının daha farklı olduğu bentlerle yazılmış şiirler de vardır. Şiirin yazıldığı aruz ya da hece ölçüsü şiirin tamamında korunmuş olsa da şiirlerin tamamında düzenli bir kafiye örgüsünün devam ettirildiği söylenemez. Şair, bu şekilde yazmış olduğu şiirlerinde belli bir kafiye düzenine uymamış, ahengi esas alarak gönlünce bir kafiye düzeni uygulamıştır. Bazı bentler kendi içerisinde kafiyeli gelirken bir sonraki bent abab, aab, baa gibi farklı düzenlerle yazılmıştır. Aynı ölçü ile ve farklı dize sayıları ile oluşturulan bentlerle yazılan bu şiirleri “karışık düzenli biçimler” olarak sınıflandırdık. Reşid Fânî’nin bu şekilde yazmış olduğu yirmi dokuz adet manzumesi bulunmaktadır.

Tablo 19. Karışık Düzenli Biçimler ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
16-17	Heybeli’ye İkinci Bir Hiştâbe	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	3 bent	<i>Me'ûlû Me'fâ'ilün Fe'ûlün</i>	25 Mayıs 1327	Der Sa'âdet
18-21	Te'ellüm	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	8 bent	<i>Me'ûlû Me'fâ'ilü Me'fâ'ilü Fe'ûlün</i>	1 Ağustos 1327	Yeñişehir
31-36	Fânî Çiçekler	Karışık Düzenli Biçimler	<i>Fânî</i>	6 bent	<i>Me'ûlû Fâ'ilâtün Me'ûlû Fâ'ilâtün</i>	27 Ağustos 1323	Gümüşhacıköy

41-42	Per-i Periřān-ḥāl	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	5 bent	<i>Müsteḥsilün Müsteḥsilün</i>	22 Teřrīn-i řānī 1319	Erba'a
43-44	Nevḥa-i Ġurbet	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	4 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün</i>	15 Mayıs 1321	Mecidözü
64-66	Ŧoĝmak ve Ölmek	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	8 bent	<i>Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)</i>	22 Aĝustos 1327	Yeñişehir
133- 136	Ey Vaṭan	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	15 bent	<i>Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'lün)</i>	5 Teřrīn- i řānī 1329	Beşiktaş
138- 139	Tefâḥur-ı řā'irāne	Karışık Düzenli Biçimler	<i>Fānī</i>	6 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	18 Eylöl 1329	Beyoĝlu
150- 151	Temāřā-yı Ḥaḳ	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	9 bent	<i>Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün</i>	10 Kānūn-ı řānī 1329	Ėocamuřtafapařa
158- 160	Yan Ey Göñöl Yan	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	9 bent	<i>Müsteḥilâtün Müsteḥilâtün</i>	15 Teřrīn-i řānī 1329	Ayaşofya
187- 190	Ma'rifet	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	8 bent	<i>Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'lün)</i>	16 řubāt 1329	Ėocamuřtafapařa
191- 192	Terāne-i Ṭayyāre	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	9 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	19 řubāt 1329	Ėocamuřtafapařa
192- 196	Oĝlum Adam Ol	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	11 bent	<i>15'li Hece Ölçüsü</i>	15 řubāt 1329	Ėocamuřtafapařa
197- 199	Dileklerim	Karışık Düzenli Biçimler	<i>Fānī</i>	6 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	22 Nīsān 1335	Boyābād
199- 201	İhsān Celī Beg'e	Karışık Düzenli Biçimler	<i>Fānī</i>	8 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	24 Nīsān 1335	Boyābād
202- 204	Fānī ile hem-ḥāl bir 'āřık-ı řeydāya	Karışık Düzenli Biçimler	<i>Fānī</i>	12 bent	<i>Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün</i>	26 Nīsān 1335	Boyābād

204-208	Yine Ona	Karışık Düzenli Biçimler	Fānī	22 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün</i>	30 Nisân 1335	Boyâbâd
209-212	Dileklerim-5	Karışık Düzenli Biçimler	Fānī	16 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün</i>	18 Mâys 1335	Sinop
212-213	Bed-baht bir kadına ihdâ	Karışık Düzenli Biçimler	Fānī	4 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün</i>	21 Mâys 1335	Sinop
225-229	Şaṭhiyyât	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	24 bent	7'li Hece Ölçüsü	15 Nisân 1335	Boyâbâd
230-232	Kızılıрмаğ	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	15 bent	8+7=15'li Hece Ölçüsü	8 Teşrin-i şânî 1330	Lâdik
233-235	Ey Gâziler	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	7 bent	8+7=15'li Hece Ölçüsü	12 Teşrin-i şânî 1330	Lâdik
236-239	Ey Vaṭan	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	10 bent	11'li Hece Ölçüsü	14 Teşrin-i şânî 1330	Lâdik
239-242	Ḳahramân Kadınlarımız	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	9 bent	8+7=15'li Hece Ölçüsü	24 Teşrin-i şânî 1330	Lâdik
247-250	Ey Kamer	Karışık Düzenli Biçimler	Fānī	16 bent	<i>Feʿilâtün (Fâʿilâtün) Feʿilâtün Feʿilâtün Feʿilün (Fâʿlün)</i>	21 Mayıs 1335	Sinop
257-260	Eleğ Tağı'nı Geçerken	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	14 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün</i>	14 Ağustos 1333	Boyâbâd
451-453	Türkçe Şi'rleri	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	7 bent	11'li Hece Ölçüsü	7 Mart 1330	Ḳocamuştafapaşa
455-458	Şan'at	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	6 bent	15'li Hece Ölçüsü	17 Şubât 1329	Ḳocamuştafapaşa
535-538	Mâziden Bir Levḥa	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	15 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün</i>	Ağustos 1311	Çırçır
555-559	Rü'yâ-yı Ğarâm	Karışık Düzenli Biçimler	Yok	36 bent	<i>Mefʿûlü Mefâʿilün Feʿûlün</i>	3 Şubât 1332	Giresun

2.4.3. Serbest Düzenli Biçimler

Genel anlamda ölçü ve kafiye kurallarına bağlı olmayan şiidir. Reşid Fânî'nin bu şekilde yazdığı şiirlerinde aruz ya da hece ölçüsü bulunmamaktadır. Ayrıca şiirlerin belirli bir kafiye düzeni de yoktur. Bentler farklı sayıda dizelerden oluşmaktadır.

Reşid Fânî, serbest düzenli olarak dört adet manzume yazmıştır. Bunlardan ikisi çocuk yaşlarında yazmış olduğu şiirlerdir. Bu yaşlarda yazdığı şiirlerin vezin ve kafiye külfetinden âzâde olduğunu, ahengi esas alarak söylediğini kendisi de belirtmektedir.

Tablo 20. Serbest Düzenli Biçimler ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
263-299	Zavallı Beşeriyet	Serbest Düzenli Biçimler	Fânî	????	?????	30 Teşrîn-i şânî 1334	Boyâbâd
501-502	Eski Şeyler	Serbest Düzenli Biçimler	Yok	3 bent	?????	15 Mayıs 1300	Amasya
502-503	Şabâvet yâdgârlarımdan ikinci nazm:	Serbest Düzenli Biçimler	Yok	3 bent	?????	21 Ağustos 1300	Amasya
571-579	Şafâ-yı Rustâ'î	Serbest Düzenli Biçimler	Fânî	25 bent	?????	5 Hazîrân 1335	Sinop

2.4.4. Serbest Müstezat

Müstezat, “artılmış, eklenmiş” manalarına gelmektedir. Divan şiirine özgü bir nazım şeklinin adıdır. Gazelden türeyen bu şekil, gazelin her mısrasından sonra birer kısa mısra eklenerek beyitlerin dört mısraya çıkarılmasıyla oluşturulmuştur. “Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fe’ûlün” kalıbıyla yazılır ve her mısraya “mef’ûlü fe’ûlün” cüzlerinden oluşan kısa bir mısra daha eklenir.²⁵⁸ Servet-i Fünûn edebiyatı sonrası, bu şekil biraz değişikliğe uğrayarak “Serbest Müstezat” denilen başka bir nazım şekli

²⁵⁸ Andı, *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 352.

ortaya çıkmıştır. Müstezat gibi aruz vezni kullanılarak yazılan serbest müstezatta, şiir içinde uzun ve kısa mısralar bir düzene bağlı kalmadan yerleştirilir. Serbest müstezat, aruzun her vezniyle yazılabilir.²⁵⁹

Reşid Fânî, bu nazım şeklini kullanarak üç adet şiir yazmıştır. Beyitler arasına eklenen mısralar belli bir düzen içerisinde olmadığı için bu manzumeler serbest müstezat olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 21. Serbest Müstezat Nazım Şekli ile Yazılmış Manzumeler

Sayfa	Şiir Adı	Nazım Şekli	Mahlas	Bent Sayısı	Vezin	Tarih	Yer
44-45	Efsâne-i Mestâne	Serbest Müstezat	Yok	5 bent	<i>Meʿûlü Meʿâʿilü Meʿâʿilü Feʿûlün</i>	17 Hâzîrân 1321	Mecidözü
107-108	Perâkende Baʿzî Manzûmeler - 1	Serbest Müstezat	Yok	6 bent	<i>Meʿûlü Meʿâʿilü Meʿâʿilü Feʿûlün</i>	5 Kânûn-ı evvel 1318	Erbaʿa
508-509	Bir Müstezâd	Serbest müstezat	<i>Reşid</i>	2 bent	<i>Meʿûlü Meʿâʿilü Meʿâʿilü Feʿûlün</i>		

2.5. Vezin Hususiyetleri

Aruz vezni, Tanzimat sonrası Batı edebiyatının tesiriyle yenileşen Türk şiirinde, Divan şiirine nazaran daha kusursuz bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Mehmet Akif ve Tefvîk Fikret, sade bir dille yazılmış şiirlerindeki konuşma dilini aruz kalıplarına kolaylıkla sokmuş, aruz kalıplarıyla Türkçe seslere sahip kelimelerle mükemmel denebilecek şiirler yazmış ve aruz hatasına düşmeden başarı ile manzumeler yazmışlardır.²⁶⁰

Reşid Fânî, manzumelerinin büyük çoğunluğunu aruz vezni ile yazmıştır. Dönemin edebî hususiyetleri gereği zaman zaman konuya göre vezin seçmeye çalıştığı görülür. *Fânî Çiçekler* adlı eserde kullanılan vezinler kullanım sıklığına göre şu şekildedir:

²⁵⁹ Andı, *Servet-i Fünun'a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*, 353.

²⁶⁰ Hasan Akay, *Servet-i Fünun Şiir Estetiği* (İstanbul: Şule Yayınları, 2020), 292-293.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün – 143 kez

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün – 82 kez

Mef' ülü Mefâ' ilü Mefâ' ilü Fe' ülün – 57 kez

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün – 15 kez

Mefâ' ilün Fe' ilâtün Mefâ' ilün Fe' ilün – 8 kez

Mef' ülü Mefâ' ilün Fe' ülün – 9 kez

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün – 12 kez

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün – 9 kez

Mef' ülü Fâ' ilâtün Mef' ülü Fâ' ilâtün – 7 kez

Müstef' ilâtün Müstef' ilâtün – 5 kez

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün – 4 kez

Mütefâ' ilün Mütefâ' ilün Mütefâ' ilün Mütefâ' ilün – 2 kez

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün – 2 kez

Müfte' ilün Fâ' ilün Müfte' ilün Fâ' ilün – 1 kez

Müfte' ilün Müfte' ilün Müfte' ilün Müfte' ilün – 1 kez

Mütefâ' ilün Mütefâ' ilün – 1 kez

Bunların yanında Reşid Fânî'nin hece vezni ile yazmış olduğu manzumeleri de bulunmaktadır. "Oğlum Adam Ol" başlıklı manzumesine düştüğü dipnotta, bu şiirinin parmak hesabıyla yazılmış ilk şiiri olduğunu ve *Halka Doğru* gazetesinde neşredildiğini söylemektedir:

Parmak hesabıyla yazılmış ilk şi'rimdir ki Halka Doğru nâm 'avâm gazetesiniñ 3 Nisân 1330 târîhiyle ve 52 numaralı nüshasında sâha-i intişâra çıkarılmıştır.²⁶¹

15 Şubat 1329 (28 Şubat 1914) tarihinde Kocamustafapaşa'da yazılan manzumeye düşülen nottan anlaşıldığı üzere Reşid Fânî, 37 yaşına gelinceye kadar

²⁶¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 192.

hece ile şiir yazmayı denememiş ve hep aruz ölçüsünü kullanmıştır. *Fânî Çiçekler* adlı mecmuada 17 adet manzume hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Reşid Fânî'nin aruz veznini kullandığı şiirlerinde bazı vezin kusurlarına rastlanmaktadır. Aşağıdaki beytin ikinci mısraında yer alan “ya” eki fazla olduğundan metinden çıkarılmıştır. Bu şekilde vezin gereği çıkartılması gereken heceler parantez “()” içerisinde gösterilmiştir:

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

Cebre'îl-i 'aşka etmem ser-fürü bir lahza ben

Ya bir âteş-pâreyim, (ya) hâkisterim illâ vü lâ²⁶²

Aşağıdaki müstezadın birinci beytinin birinci mısraında vezinde eksiklik olduğu için beytin genel manasını bozmayacak şekilde “dan” hecesi tarafımızca eklenerek aksaklık giderilmiştir. Bu şekilde vezin gereği eklenen hece ya da kelimeler köşeli parantez “[]” içine alınmıştır:

Mef'ûlü Fâ' ilâtün Mef'ûlü Fâ' ilâtün

Al[**dan**]dım 'âkıbet ben el'tâf-ı nev-bahârda

Ağyâr imiş meger ol pek beñzemişdi yâra²⁶³

Ünlü ile biten bir kelimenin arkasına yine ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde, beyti vezne uydurmak için iki ünlüden birinin düşürülmesi ve yine vezin gerektiğinde kelimelerden bir harf (ses) kaldırılması Divan şiirinin özelliklerindendir.²⁶⁴ Reşid Fânî'nin de vezin zarureti sebebiyle şiirlerinde bu yola başvurduğu görülür:

Fânî yine **n'oldu** saña kurbân-ı gam olduñ

Şûlhâne düzen ver sâza rakşân olayım tek²⁶⁵

²⁶² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 388.

²⁶³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 32.

²⁶⁴ Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 85.

²⁶⁵ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 616.

N'eylesin dünyâyı dîni vechine hayrân olan

Fark eder mi cism ü cânı böyle ser-gerdân olan²⁶⁶

Ey vaţan n'oldu saña yâreleriñ pek mi derin

Yakşıyor mu güzel leblerine böyle enîn²⁶⁷

Hemen hemen bütün şairlerimizin şiirlerinde tesadüf olunan zihaf ve imale gibi kusurlar, Reşid Fânî'nin şiirlerinde de bulunmaktadır. Şiirlerinde imale kullanımı oldukça yoğundur. Özellikle Türkçe kelime grupları ve eklerde, atıf vavlarında, izafet kesrelerinde şair imale yaparak şiirini vezne uydurmuştur. Fakat “e” sesinin imale yapılarak kullanımı, edebî açıdan aruz kullanımında nakıslık olarak değerlendirilmektedir. Çünkü “e” ünlüsü “ı” ve “i” ünlüsü kadar imaleye mütahammil değildir.²⁶⁸ Reşid Fânî'nin bu şekilde yapmış olduğu kusurlar bulunmaktadır:

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

Biñlerce sene sâkin olup hâk-i fenâda

Yerlerde deñizlerde dolaşmağdan uşandı²⁶⁹

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

Görünce gözlerim âyîne-i ezel yüzünü

Şifâ bulurdu temâşâ ile dil-i mecrûh²⁷⁰

Reşid Fânî, mahlasını kullandığı beyitler de olmak üzere “gâhî” gibi kelimelerin ikinci hecesini zaman zaman zihafı kullanmıştır. Bu kullanımlar aruz açısından kusurlu sayılsa da söyleyiş bakımından Türkçe'ye öyle yerleştiği için mazur görülebilir cinstendir. Aynı durum mahlası olan “Fânî” kelimesinde de geçerlidir. Vezne göre bu kelimeyi “Fâni” olarak kullanmıştır.

²⁶⁶ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 633.

²⁶⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 134.

²⁶⁸ Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, 86.

²⁶⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 190.

²⁷⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 254.

Gāhīr hāndān gāhīr giryān eyleyip ‘aşıkları

Dā’imā bir başka reng ibrāz eder sīmā-yı ‘aşk²⁷¹

Bu ‘abd-i Fānī müncezib semā-yı hüsni-i yāre hep

Vişāl umar sehāb-ı cism-i nā-tuvānı n’eylesin²⁷²

Yukarıda ifade ettiğimiz beyitler çerçevesinde şairin Divan şiirinin algılayışı içerisinde vezni nasıl kullandığını göstermeye çalıştık. Görüldüğü üzere şair, aruz ölçüsünü kullandığı şiirlerinde önemli aruz kusurlarına düşmemiş, şiirlerini vezne uygun bir şekilde yazmıştır. Bir şiirinde bunun Hak vergisi olduğundan bahsederek, bazı şiirlerini aruzla bazısını aruz kullanmadan vezinsiz bir şekilde yazdığını söylemiş, “mef’ülü mefā’il” ile kendisini yoramayacağını ifade etmiştir:

Hak vergisidir dād u sitādımdan uşanmam

Bī-vezn-i ‘arūz ba’zısı ebhāra da gelmez

Mef’ül u mefā’il ile mefkūremi yormam

Bī-kāfiye inşādımı tekrāra da gelmez²⁷³

2.6. Kafiye ve Redif

Divan şiirimizde kafiye, vezinle beraber şiirin dış ahengini sağlayan en önemli unsurlardan biri olarak görülmüştür. Eski şiir nazariyatçıları tarafından şiir, “mevzun ve mukaffa” söz olarak nitelendirilmiş, sözlerin ancak vezin ve kafiye ile şiire dönüşebileceği ifade edilmiştir. Kafiyenin şiirimizdeki önemine binaen belagat kitaplarında kafiye büyük ölçüde yer verilmekle bu hususta pek çok müstakil eser yazılmıştır.²⁷⁴ Tanzimat’tan sonra yeni arayışlar içerisinde olan Türk edebiyatında ise kafiye üzerine ilk tartışmalar yapılmaya başlanmıştır. Divan şiirinin “göz uyağı”

²⁷¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 341.

²⁷² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 372.

²⁷³ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 638.

²⁷⁴ Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, 89.

anlayışı eleştirilerek seslerin ağızdan çıkışı itibariyle “kulak uyağı” anlayışı savunulmuştur. Bu görüş, kafiyein şiir içerisindeki gerçek görevini ve değerini belirtmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu görüşü ilk ortaya atan ise dönemin şairlerinden Recâizâde Mahmud Ekrem olmuştur.²⁷⁵

Reşid Fânî’nin şiirlerinde her iki anlayışın da etkili olduğu kafiye düzenlerine rastlamak mümkündür. Ayrıca belli bir düzene sahip olmadan kafiyeleşmiş şiirler de mevcuttur. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeler kendi aralarında kafiyeleştiği gibi karışık olarak da kafiyeleşmiştir. Kelime kökleri bakımından kafiyeleşenler şu örnekler ile verebiliriz:

Arapça-Arapça	Bâ-i bismillâh ile ettim kitâba ibtidâ Nokta-i kalbimdeki cânâna kıldım iktidâ (s. 301) ²⁷⁶
Arapça-Arapça	Nüşa-i pâk-i vücûduñ ‘âşıkâ Ümmü’l-kitâb Kâbe kavseyni ev ednâ’dan dile eyler hitâb (s. 307)
Arapça-Farsça	Olmuştu nefir-i bedenim bir gece menfûh Ez-cân u dil Allâh diye haykırmışım ey şûh (s. 318)
Arapça-Farsça	Leyle-i yeldâ-yı gam ettikçe etti imtidâd Yok mu istimdâdına yâ Rabbi bir lebbeyk-i dâd (s.320)
Farsça-Farsça	Yine n’olduñ gönül etmektesin şâm u seher nâliş Garîbâne akan gözyaşları bulmakda efzâyiş (s. 327)

²⁷⁵ Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 83.

²⁷⁶ Beyit sonlarında parantez içerisinde yer alan sayfa numaraları, *Fânî Çiçekler* adlı eserin sayfa numaralarını ifade etmektedir.

Farsça-Farsça *Eynemā küntüm hıṭāb etmiş baña ol Zāt-ı pāk*
 Şahv u maḥvımdan geçip olsam ne ğam bir ḳabza ḥāk
 (s. 345)

Türkçe-Türkçe *Cānānını cāndan seven cevrenden uşanmaz ola*
Vuşlat şarābından içen ol şerbete ḳanmaz ola (s. 387)

Farsça- Türkçe *Ġonca-i ümmidimi şoldurma ey sultān-ı nāz*
Meclis-i ‘uşşākı tenvīr et n’olur māhım biraz (s. 325)

Arapça-Türkçe *Gel seniñle çıkalım ḳol ḳola şahrāya melek*
Ġam-ı dünyāyı ferāmūş edelim eglenerek (s.345)

Reşid Fânî, şiirlerinde rediften çokça yararlanmışır. Redifleri daha çok Türkçe kelimelerle yaptığı görölmektedir:

Redif Örnekleri:

Reftār-ı levendāneñi Ṭübā’ya deġişmem

Dil-cū lebiñi ġonca-i zībāya deġişmem (s. 349)

Maḳām-ı ünse gel iġvā-yı nefsinden hirāsān ol

Behīmiyyet şifātından tecerrüd eyle insān ol (s. 347)

Ey mürde-dil ġam çekme gel ehlinden istīmān gerek

Ve’l-ba‘şü ba‘de’l-mevt okur çeşmānı bir sultān gerek (s. 343)

Hāḳıḳat şehrini ben ‘alleme’l-esmā’dan öğrendim

O şehriñ rāhını bir ḥüsn-i müsteşnādan öğrendim (s. 349)

Kim ki k yunda seni   asbe'l-kader mehc r olur
  te -i  asretle d  lar  albini ma h r olur (s. 323)

D 'im  ser-mest-i 'a  ım b de olsun olmasın
 C -be-c  'i  u  arab  m de olsun olmasın (s. 363)

 f t-ı z tına  a  'ı  zem n u  sum n  ayr n
 Tecelliyy t-ı g n- -g nuna  ems-i cih n  ayr n (s. 364)

Nefy   i b tım  her dem s ylerim *ill  v  l *
 Nok a-i n n i re mekn n ge herim *ill  v  l * (s. 388)

3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Reşid Fânî'nin şiirleri, yüzyıllar boyunca Divan şiirini besleyen kaynaklardan oluşan kültür birikiminden izler taşır. Şiirlerde, çeşitli İslami ve beşerî ilimlerden, peygamberlerden, ayet ve hadislerden, toplumun önem verdiği hususiyetlerden etkiler görülür. İslam medeniyeti dairesi içerisinde oluşan inanç, gelenek, telakki ve düşünceler Reşid Fânî'nin şiirinin şekillenmesinde ve muhtevasının belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Ayrıca, yaşadığı devirdeki büyük siyasi ve toplumsal olaylara şiirlerinde yer verir.

Özellikle tasavvufî neşve içerisinde yazdığı gazellerde, ayet ve hadislerden çokça yararlandığı görülmektedir. Tasavvuf şiirinin kendine özgü mazmunlarını da şiirlerinde kullanır. Devrin padişahı ve siyasi liderleri pek çok yönleriyle şiirlerinde anılır. Reşid Fânî'nin şiirleri, muhteva bakımından Divan şiirinin temel özelliklerini barındırmakla beraber, klasik üslubun dışına çıktığı durumlar da olmuştur. Yaşadığı dönemin edebî hususiyetlerinin gereği olarak Divan şiirinde yer almayan bazı temaları da işleyerek şiir dünyasının sınırlarını genişletmiştir.

Reşid Fânî, ülkemizin çeşitli yerlerinde kaymakam olarak hizmet etmiş ve bulunduğu bölgelerdeki edebî muhit içerisinde şairliği ile tanınmış bir simadır. Çeşitli dergilerde şiirleri neşredilmiş olsa da günümüze kadar adı unutulmuş şairlerimizdendir. Onun yazdığı şiirlerin daha iyi anlaşılabilmesi için muhteva özelliklerinin çeşitli yönlerden incelenmesi gerekir. Bu sebeple çalışmamızın bu bölümünde, Reşid Fânî'nin *Fânî Çiçekler* adlı eserinde bulunan şiirlerin “Din, Tasavvuf, Cemiyet, Tabiat” temaları içerisinde tahlili yapılacaktır.

3.1. DİN

3.1.1. Allah

Reşid Fânî şiirlerinde; Cenab-ı Allah'ı; “Allâh, Hudâ, Hakk, Rabb-i müste‘ân, Lem-yezel, Tanrı, Rab, İlâhü'l-‘âlemîn, Hayy, Bâkî, Hâlık, Lâ-mekân, Kayyûm, Mütekebbir, Kavî, Cebbâr, Kakhâr, Mu‘izz, Müzill, Kâbız, Bâsıt, Mudill, Vücûd-ı vâcib, Lâ-yezâl, Perverdgâr, Sâni‘, Feyyâz, Kâdir, Mâlikü'l-mülk, Zâhir, Bâtın, Hallâk, Kâdir-i mutlak, Rabbu'l-‘âlemîn” gibi birçok isim ve sıfatıyla zikretmiştir. Şair

şiiirlerinde bu isim ve sıfatları kullanarak, bazı zamanlarda dua ve hamd ü sena bazı zamanlarda da vecd içerisinde hâlini arz eder:

Gönlüm leb-â-leb oldu envâr-ı **Hak**'la el-hak

Tavşife kudretim yok ol 'âşıkâne hâli (s. 70)

Açıl hemîşe şubh-dem fenâdan etme ihtirâz

Açıl ki hall ola cemâl-i **Lem-yazel**'de gizli râz (s. 131)

Sev **Taîrî**'yı sūr uğruna sevmek bize ihsân-ı **Hak**

Her sūya bak **Allāh**'ı gör nez' et şu dilden işkili (s. 116)

Tahmîd ederim 'aczim ile zâtıña yâ **Rab**

Tevhîd ederim 'aşkıñ ile şâm u sehergâh

Hayrân olurum şevk ile âyâtıña yâ **Rab**

'Afv eyle günâhım ki büyüksün büyük **Allāh** (s. 137)

Hayy olan **Kayyûm** olan ancak O'dur **Bâkî** hayâl

Nuţfeni der-hâţır eyle aşlını iz'ân için (s. 181)

Ey **Hâlık**-ı çün u çirâ şaldıñ beni gavgâlara

Kurtar dil-i divânemi etmiş ezel imân saña (s. 306)

İnsanın tek dayanağı ve sığınağı yüce yaratıcı Allah'tır. Yapılacak tüm davranış ve amellerde, hayatın her anında hiçbir endişe ve kaygıya mahal verilmeden O'na tevekkül edilmelidir. Aşağıdaki beyit, "Allah bes baki heves" fikrinin güzel bir ifadesidir:

Fānī göñül pek bağladıñ hūbānına dehriñ yine

Bir gonca biñ hār içredir bākī heves **Allāh** bes (s. 327)

Allah, zaman ve mekândan münezzehtir. Zaman ve mekân mahluk yani yaratılmıştır. Mekân bir zan, zaman ise bir vehimdir:

Mekân bir nisbet ü zandır **îlāhī lā-mekānsıñ** sen

Zamān bir vehm-i aḥsendir **îlāhī bî-zamānsıñ** sen (s. 146)

Ezel ve ebedin sahibi olan Allah, vâcibu'l-vücûd olan tek varlıktır. Her şeyin tek sahibi ve yaratıcısıdır. Eşi ve benzeri yoktur:

Büyüksüñ yā **îlāhe'l-‘ālemīn** birsiñ naẓīriñ yok

Münezzeh zāt-ı baḥtiñ şeş-cihetten fevķ u zīriñ yok (s. 147)

Allah, kullarına sonsuz nimetler bahşeder. Zengin fakir, mümin kâfir ayırt etmeksizin tüm kullarına sonsuz rahmet kapılarını açmıştır. İnsanlar farkında olarak ya da olmadan bu nimetler içerisinde yaşayıp giderler:

Lâkin yed-i **Feyyāz**-ı kâder böyle degildir

İn‘ām-ı **Ḥudā** bay u gedā mü'min u münkir

Tevfīķ-i şunūf etmeyerek cümleye şādır

Hep ni‘met-i **Yezdān** ile şen şākir ü mākir (s. 6)

Allah, kendisiyle var olan, var olması için başka bir varlığa muhtaç bulunmayandır. Akıl, Allah'ın zatını kavramakta âcizdir:

‘Aķl ile bulmaķ ne mümkündür **Vücūd-ı vācib**'i

Aldanır mevcûda insān derk-i ma‘ķūlāt eder (s. 322)

Hayy ve Baki olan ancak Allah'tır. O'nun kudreti, feyzi, nuru insanda tecelli eder. Tüm mahlukat O'nu zikretmektedir:

Ki sensiñ **Ḥayy** u **Bākī** âdem-i aḥsen de fānīdir

Seniñ vech-i cemāliñ mā-‘adāsı sende fānīdir

Tecellî eylediñ ser-tā-be-pā ādemde ey **Hālîk**

Seni inkār eden ikrār eden hepsi saña ‘aşıq

Seni tesbîh eder tehlîl eder her zerre-i imkân

Ki sensiñ lâ-mekânıñ pâdişâhı bî-şek u nokşân (s. 147)

3.1.2. Melekler

Melekler, farklı suretlere girebilen ve duyularla algılanamayan varlıklardır. *Kur'an-ı Kerim*'de ve hadislerde, melekler inanç esasları arasında zikredilmektedir.²⁷⁷ Allah'tan gelen ilahi emirleri gerçekleştirmekle görevli olan melekler, Allah'ın vermiş olduğu kudretle daima zikir ve tesbih içerisinde olan nurdan yaratılmış varlıklardır. Dişi veya erkek değildir. Yemek yemezler, bir şey içmezler, uyumazlar. Reşid Fânî bu durumu, şiirinde şöyle ifade etmiştir:

Seniñdir şayısız bunca **melekler**

Seniñ emriñle devreyler felekler

Meleklerde bulunmaz dişi erkek

Dağı yatmak oturmak yemek içmek (s. 516)

Meleklerin içerisinde dört tanesi büyük melekler olarak bilinir. Kerrûbiyyûn olarak da anılan bu dört melek “Cebrail, Mikâil, İsrâfil ve Azrail”dir. Reşid Fânî, şiirlerinde bu dört büyük melekten yalnızca Cebrail ve İsrâfil'den bahsetmektedir:

Çuvâldızdan geçer mi fil nedir esrâr-ı **İsrâfil**

‘Aceb kim oldu **Cebrâ'il** bunu bilmek degil mümkün (s. 372)

²⁷⁷ M. Sait Özervarlı, “Melek (İslâm İnancında Melek)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/40.

Cebraîl (a.s.) Cibrîl, Cibrîl-i Emîn, Rûhu'l-kuds isimleriyle anılmıştır. *Kur'an-ı Kerim*'de yer alan insanın yaratılışında ruhuna üfürülmesi konusuna telmihte bulunulmuştur:

Nefh-ı rûh etti müşekkel hâke **Cibrîl-i Emîn**

Dest-i kudretle yazıldı ibtidâ imlâ-yı 'aşk (s. 339)

Hakk'ın zuhuru sebep olan aşk, mutasavvıflara göre Hak yoluna giren kimseyi Allah'a ulaştıran en kısa yoldur. Reşid Fânî, aşkı Rûhu'l-kuds'e benzetmiştir:

Kābe kavseyi ev ednâ'dır makâm-ı akdesi

Nürdür **Rûhu'l-kudûs**'dür ahsen-i hüsnâ-yı 'aşk (s. 340)

Büyü ve sihirde meşhur melekler olan Hârût ve Mârût'un isimleri *Kur'an-ı Kerim*'de geçmektedir.²⁷⁸ Şiirinde Hârût ve Mârût'a²⁷⁹ telmihte bulunan şair, insanoğlunun çaresiz bir şekilde daima aşk sebebiyle perişan olduğunu ifade etmektedir:

Kışa-i **Hârût u Mârût** ehliniñ ma'lûmudur

N'eylesin bî-çâre âdem dâ'imâ rüsvâ-yı 'aşk (s. 340)

²⁷⁸ Hârût ve Mârût'un isminin zikredildiği âyet için bkz. Bakara, 2/102. "Onlar, Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil'de iki meleğe, Hârût'la Mârût'a indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki bu iki melek, "Biz ancak imtihan vasıtasıyız; sakın küfre sapma!" demedikçe hiç kimseye bilgi vermezlerdi. Fakat onlar bu iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah'ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar veremezlerdi. Yine de kendilerine fayda sağlayan değil zarar veren öğreniyorlardı. Andolsun onlar, bunu (sihri) satın alan kimsenin âhiretten nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür, bir bilselerdi!"

²⁷⁹ Hârût ve Mârût'un isimleri *Kur'an-ı Kerim*'de yer alsada haklarında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Tefsirlerde anlatılan çeşitli rivâyetler vardır. İsrailiyyâtan olan bu rivâyetlerin en meşhurunda, dünyaya imtihan amacıyla gönderilen iki meleğin nefis ve şehvetlerine hâkim olamamaları sonucunda Babil kuyularına hapsedildiği anlatılmaktadır. Bu anlatı üzerine edebiyatımızda birçok mazmûn ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2014), 194.

3.1.3. Kitaplar

Reşid Fânî, şiirlerinde yalnızca Hz. Peygamber’e indirilmiş son kutsal kitap olan *Kur’an-ı Kerim*’den bahsetmektedir. Şair, bir beytinde *Kur’an*’ı sure sure ezber ettiğini söylemektedir. Bu ifadeden hareketle onun hafız-ı *Kur’an* olduğunu söyleyebiliriz. Ancak elimizde bununla ilgili başka bir delil bulunmamaktadır:

Sûre sûre ezber ettim Hâzret-i **Ḳur’ân**’ı ben

Ğaşy olup Ümmü’l-kitâb içre işittim âmîn (s. 373)

Kur’an içerisinde “râtib ve yâbis” ne varsa bulunmaktadır. En’âm suresinin 59. ayetine²⁸⁰ telmih yapan şair, cihan içerisinde bulunan her şeyin *Kur’an*’da ve “Ümmü’l-kitâb” olan Fâtîha suresi içerisinde saklandığını belirtmiştir:

Râtib u yâbis ne varsa Hâzret-i **Ḳur’ân**’dadır

Şaklamış Ümmü’l-kitâb içre cihânı ol kâdîm (s. 357)

Kur’an’ın hakikatine ve manasına vâkıf olan kimse için birçok sır perdesi aralanmıştır. Bu kişiler hafız-ı *Kur’an* olmasa da *Kur’an-ı Kerim*’i ezberden okur:

Seb’u’l-meşânî vechini seyrân eden kalb-i kemâl

Hâfız değil lâkin okur **Ḳur’ân**’ı ez-berden ebed (s. 319)

Ehl-i *Kur’an*, yukarıda ifade ettiğimiz gibi birçok delile maliktir. Reşid Fânî, savaş yıllarında vatanın alınındaki kara yazının Allah’ın kudretiyle silineceğini, zafere kavuşacaklarını ve buna da *Kur’an* ehlinin malik olduğunu söylemektedir:

Vaṭanımıñ alnı kâra yazısı

Silinecek Hakk’ıñ kudret eliyle

Pek yakında toğar zafer yıldızı

Ḳur’ân ehli mâlik nice delîle (s. 239)

²⁸⁰ “Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.” (En’âm, 6/59)

Şair, gönlüne yani kendine seslenerek hakikat bezmine gelmesini ve *Kur'an* okumasını söylemektedir. Gönül ve ruh, gerçek bilgi ve rehberlik kaynağı olan *Kur'an*'dan beslenerek şifa bulur. Ayrıca *Kur'an* içerisinde bulunan bazı ayetlerin açıkça anlaşılabilir olmadığı, derin ve gizli manalarının çaba gösterilerek anlaşılabilceği şair tarafından vurgulanmaktadır.:

Gel hâkikat bezmine ey dil bize **Ḳur'ân** oku

Ġayra fâş etme nice âyâtını pinhân oku (s.378)

Reşid Fânî, şiirlerinde *Kur'an-ı Kerim*'den birçok ayete yer vermiştir. Bunlar ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.1.4. Peygamberler

Peygamberler, Allah'ın buyruk ve emirlerini insanlara haber veren, Allah tarafından seçilen elçilerdir. Reşid Fânî eserinde birçok peygamberin ismini zikrederek peygamber kıssalarına ve peygamberlerin özelliklerine telmihte bulunur. Şiirlerde zikredilen peygamberler; Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Eyyûb, Hz. Yûnus, Hz. Süleyman, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir. Şiirlerde en fazla, nebiler sultanı Hz. Muhammed'in ismi anılır ve O'nun özellikleri zikredilir. Diğer peygamberler içerisinde ise en fazla Hz. Âdem'e telmihte bulunmaktadır. Şiirlerde Âdem peygamberin kıssalarından büyük ölçüde yararlanılmıştır. Yasak meyveye el uzatılması konusu birçok defa zikredilmektedir:

Dâne-i hikmetle **Âdem** düştü cennetten cüdâ

Bilmeyen esrârını böyle peşimân ağlasın (s. 178)

Hz. Âdem ve Hz. Havva, bir habbe yüzünden cennetten çıkarılarak dünyaya gönderilmişlerdir. Ancak onların zürriyetlerinden nefis ve şeytana uyan kişiler, bu “habbeyi bin kubbe yaparak” dünyada çeşitli kavgalara sebep olmuştur. Bu kişilerin davaları, karşısındakini kötü görmek ve yalnızca kendini iyilerden saymalarıdır:

Âdem baba bir **ḥabbeye** almış iken bu ḳubbeyi

Evlâdı paylaşmak için biñ ḳubbe yaptı ḥabbeyi

Da‘vâları sensiñ kötü ancağ benim bunda eyi
 Sen giyme yeme ben yiyem keyfim gibi olsun deyi
 Ey sâkî-i gül-çehre gel ‘uşşâka şun peymâneler
 Teskîn-i hicrân eylesin gülsün yine dîvâneler (s. 246)

Kâinat, ıssız bir yer iken Hz. Âdem ve Hz. Havva ile şenlenmiştir:

İn‘ikâs-ı noktadan pür-nûr olur bunca şifât

Âdem ü Havvâ ile şenlendi ıssız kâ’inât (s. 328)

Hz. Âdem’in, son peygamber Hz. Muhammed’e duyduğu muhabbet dolayısıyla cenneti terk eylediği ifade edilmektedir:

‘Aşkîñla seniñ cenneti terk eyledi **Âdem**

Zürriyyet-i **Havvâ**’ya şefâ‘atsiñ Efendim (s. 515)

Şair, aşağıdaki beyitte de hüsnütalil sanatını kullanarak, benzer bir ifade ile Hz. Âdem’in Hz. Muhammed’i ayne’l-yakîn görmek için bu dünyaya geldiğini söylemektedir:

Görmege geldi seni **Âdem baba** ‘ayne’l-yakîn

Sîne-i **Havvâ**’ya ‘ismetsiñ Habîb-i Kibriyâ (s. 302)

Reşid Fânî, aşkı anlattığı gazellerinde Âdem ve Havva kıssalarına telmihte bulunarak, onların bu vahdethânede çift olmak istediklerini ifade etmiştir. Dünya onlar için aşk uğruna sürgün edildikleri yer olmuştur:

Şevk ile **Âdem** baba cennette cevân eyleyip

Teşne-dil kalmış arardı kendine mecrâ-yı ‘aşk

Tek meger çift olmak istermiş bu vahdet-hânede

Münferid bir keşreti tevlid eder ferdâ-yı ‘aşk

Cüş edip **Âdem** demi **Ḥavvā**'ya hem-dem eyledi

Böylece yağmāya verdi kendini yektā-yı 'aşk

Âdem ü Ḥavvā'ya oldu yeryüzü menfā-yı 'aşk

Âh ile gözyaşlarıyla doldu bu feyfā-yı 'aşk

Cenneti bî-şübhe etmezdi fedā bir **ḥabbeye**

Dām-ı taḳdīre tutulmuş n'eylesin 'anḳā-yı 'aşk

Âdem ü Ḥavvā bahāne hāle oldu ḥikmete

Ġarḳ-ı nūr etmek dilermiş arz-ı şems-ārā-yı 'aşk (s. 339)

Uzun ömürlü bir hayat sürmüş olması ile tanınan Hz. Nuh, Reşid Fânî'nin şiirinde kendisine inananlarla birlikte tufandan kurtulduğu gemisinden bahsedilerek zikredilmektedir. Dağlar kadar büyük dalgalar arasında yüzen Nuh'un gemisi, Allah'a inanan kavmini helak olmaktan kurtarmıştır. Reşid Fânî, karanlık bir denizde cahillik gemisi içerisinde bulunanları Nuh'un gelip kurtarmasını dilemiş, bu kıssaya telmihte bulunmuştur:

Ḳarañlık bir deñizde her kişi **keşti**-i cehl içre

Amān yā Rabbī **Nūḥ**'um gönderip kırtar bu ḥāletten (s. 94)

Aynı şekilde bir başka beyitte Hz. Nuh'a telmihte bulunulmuş, onun tufandan kavmini kurtardığı gibi gönül gemisinin yokluk tufanından kurtarılması ifade edilmiştir:

Şal fülk-i dili yokluğa ġā'ib ola eflāk

Ṭūfān-ı 'ademden seni taḥlīş ede bir **Nūḥ** (s. 607)

Allah'ın sevgi ve dostluğunu kazanmış olmasıyla *Kur'an*'da “Halil, Halilullah” sıfatları ile anılan Hz. İbrahim, Nemrud tarafından ateşe atılması ve oğlu

İsmail'i Allah'a kurban etmesi ile bilinmektedir. Reşid Fânî, şiirinde bu kıssalara telmihte bulunarak şöyle demektedir:

Sensiñ **İsmâ'îl**'iñi **İbrâhîm**'e mezbûh eden

Nâr-ı Nemrûd içre gülzâr-ı İrem maṭrûh eden (s. 654)

Aynı kıssaya telmihte bulunularak, İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmesi ve ateşin çiçekler içinde bir bahçeye dönüşmesinin "aşk" sebebiyle olduğu ifade edilmektedir:

Zebḥa kalker zât-ı **İsmâ'îl**'i **İbrâhîm**-i Hâk

Gâhî nârı nûr eder gülzâr eder büşrâ-yı 'aşk (s. 342)

Hz. İsmail, teslimiyetin ve Allâh'ın zatının bilinmesinin temsilidir:

Gâhî **İsmâ'îl** olup teslîm-i gerden etmişim

Gâhî Mûsâ-veş hüküm-rân olmuşum yâ Rab meded (s. 610)

İbrahim peygamberin torunu, İshak peygamberin oğlu olan Yakup (a.s.)'ın adı, şiirlerde bir yerde geçmektedir:

Ḳays u Leylâ Yûsuf u **Ya'ḳûb** ararsañ bendedir

Vâdi-i 'aşk içre Ken'ân olmuşum yâ Rab meded (s. 609)

Hz. Yakup'un on iki oğlu dünyaya gelmiştir. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kuyuya attıktan sonra onun hasretiyle "Beytü'l-ahzen" denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri görmez olmuştur. Reşid Fânî'nin şiirinde bu kıssaya telmih yapılarak gönül beytü'l-hazene benzetilmiştir:

Göñül meşgûl-i ğamdır ḥasretiñle rûz u şeb olsun

"Gel ey ma'sûḳa-i rûḥum" anıñ her laḥza feryadı

Sevindirmek zamânı geldi zannım ḳalb-i nâ-şadı

Ḳudümünle bulur **beytü'l-hazen** ezvâḳ u âbâdı

Hemân teşrîfe rağbet eyle kim dil pür-ṭarab olsun (s. 120)

Bir beyitte, insanın dünyası ve dünya hayatı beytü'l-ahzene benzetilmiştir:

Pür-ḥ^vāb u hevā geçmede eyyām-ı ḥayātîñ

Beytü'l-ḥüzn-i 'āleme rü'yāda mı geldiñ (s. 170)

Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf, güzelliğiyle ve Kenan'dan Mısır'a gelerek buraya sultan oluşuyla meşhurdur. Reşid Fânî, şiirinde Hz. Yusuf'un güzelliğine Züleyha gibi hayran olduğunu söylemektedir:

Yūsuf-ı ḥüsnünde ḥayrānım Züleyhālar gibi

Bir nefeste nefḥ-ı rûḥ ettiñ Mesihālar gibi (s. 185)

Bir başka beyitte, Yusuf'un güzelliğini Züleyha'nın güzelliğine değişmeyeceğini ifade etmektedir:

Şeh-rāh aramak kūy-ı nigār içre ne ḥaddim

Ben **Yūsuf** umu vech-i Züleyhā'ya deḡışmem (s. 349)

Musa Peygamber'in birçok mucize ve kıssaları edebiyatımızda yaygın biçimde kullanılmıştır. Bunlar Allah ile konuşması, ejderha olabilen asası, yed-i beyzası, Firavun'un suda boğulmasıdır. *Kur'an-ı Kerim*'de, Hz. Musa'nın peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler olan Hızr (a.s.) ile macerası anlatılır. Bu kıssaya telmihte bulunan şair, Hz. Peygambere duyduğu sevgiyi Hızr ile Musa arasındaki muhabbetten öğrendiğini söylemektedir:

Hemîşe 'aşḳ-ı Maḥmūd u Muḥammed'le yanıp tüttüm

Bu ḥāl-i ihtirākı Hızr ile **Mūsā**'dan öğrendim (s. 351)

Şiirde, Hz. Musa'nın aydınlığının kaynağını Hz. Peygamber'in cemalinden aldığı söylenmektedir:

Ḥazret-i **Mūsā** cemāliñle tenevvür eyledi

Vech-i 'İsā'ya şabāḥatsiñ Ḥabīb-i Kibriyā (s. 302)

Saltanatı ve dünya hâkimiyeti yönü ile bilinen Süleyman peygamber, Reşid Fânî'nin şiirinde mûr (karınca) ile olan kıssasına telmihte bulunularak anılır:

Seniñ tek mūr-ı miskini **Süleymān**-ı zamān n'etsin

Hayālâtıñ seni zincire çaķmıř añladım etsin (s. 143)

Reşid Fānî, şeyhini Süleyman peygambere, kendisini karıncaya teşbih ederek şöyle demektedir:

Himmet-i ķudsiyesiyle seyr-i cānān eyledim

Mazhariyyettir **Süleymān**'ıñ olursam mūru ben (s. 179)

Hız. İsa, Hız. Meryem ile birlikte anılmıştır. Sevgi, aşķ ve muhabbet baēına giren Fānî, bu hususta kendini İsa ve Meryem'e benzetmiştir:

Ya Yūnus-ı Emre gibi **İsā** ile **Meryem** gibi

Dalıñ muhabbet ēamzına Fānî 'aceb ēammāz ola (s. 388)

Hız. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve göēe yükselmesi kıssasına telmih yapılmaktadır:

Ťanin-endāz-ı vahdet olmada her kūşede nākūs

Çelipā-veř 'urūcu Hāzret-i **İsā**'dan öğrendim (s.352)

Elini sürdüēü hastaları derhal iyi etmesinden dolayı "Mesih" lakabını alan Hız. İsa, şiirlerde de bununla anılmıştır:

Yūsuf-ı hūsnūñde hayrānım Zūleyhālar gibi

Bir nefeste nefl-ı rūh ettiñ **Mesihālar** gibi (s. 184)

Reşid Fānî, şeyhi için yazmış olduēu bir manzumede; şeyhinin bakışlarını Mesih gibi hayat kaynaēı, diriliş sebebi olarak ifade etmiştir:

Kelīmāne kelāmı Ťavrı ēarķ-ı ihtizār eyler

Mesihāne nigāhı bā'is-i ihyā imiş bildim (.358)

Eyyūb peygamber, çektiēi sıkıntılara acılara katlanarak, sabır ve şükür imtihanını kazanmıştır. Bundan dolayı Allah'ın "Sabūr" isminin mazharı olmuştur. Edebiyatımızda sabır ve sabırlılık konusunda çokça anılır. Allah'ın izni olmadan

bulunduğu yeri terk eden ve bir balığın karnında günlerce kalan Yûnus peygamberle birlikte Eyyûb peygamberin kıssalarına telmihte bulunulmuştur:

Yûnus u **Eyyûb** ararsaň gel bu bâğ-ı şabra gir

Serçesi seyrân eder kâf üzre ‘anķālar gibi (s. 185)

Hiz. Âdem’den itibaren evlattan evlada geçen “son peygamberlik nuru” Hiz. Muhammed’de sahibini bulmuştur. Hiz. Muhammed’in diğler peygamberlere nazaran edebiyatımızda ayrı bir yeri vardır. Her şair, O’nun hakkında naatlar yazmıştır. Hiz. Peygamber’in hayatı, savaşları, mücadeleleri, sözleri, davranışları birçok edebî esere konu olmuştur. Şairler, O’nun hilyesi, sîreti, şemali hakkında manzumeler yazmış, bununla beraber birçok edebî tür ortaya çıkmıştır. Reşid Fânî, Hiz. Peygamber’den şefaât ummak maksadıyla birçok naat kaleme alan şairlerimizdendir. Muhammed, Ahmed, Mahmûd, Müctebâ, Mustafâ, Sultân-ı Zîşân, Habîb-i Kibriyâ, Resûlullâh, ravza-i ezhâr-ı safvet, dürre-i ser-tâc-ı hilkat, melce-i fevz u necât, şefî‘u’l-müznibîn gibi isim ve sıfatlarla, Reşid Fânî’nin şiirlerinde kendisinden en fazla bahsedilen peygamber, Hiz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Şair, Hiz. Peygambere yazdığı naatlarla kalbinin ferahladığını, sabah akşam O’nu anmanın cihandaki tüm söz ve kelimadan daha üstün olduğunu söylemektedir:

Yine kalbim nu‘ûtuñla müferreh yâ **Resûlallâh**

Ki rûhum râh-ı ‘aşkıñla mürevveh yâ **Resûlallâh**

Saňa ez-cân u dil şâm u seherde eş-şalât etmek

Cihânıñ kıl ü kâlınden müreccağ yâ **Resûlallâh** (s. 642)

Şairlerin naat kaleme almadaki asıl amacı, Hiz. Peygamber’den şefaât talep etmektir. Reşid Fânî de beyitlerinde bu durumu dile getirmiştir:

Ne deñli olsa takşirim keşir, ben kesmezim ümmid

Şefâ‘at bâbına var i‘timâdım yâ **Resûlallâh** (s. 642)

Şefaât isterken, başka şairlerin kullanmış olduğu ifadelere yer veren şair Reşid Fânî, aşağıdaki beyitlerde Zekâyî Dede'nin şiirinden iktibas yapmıştır:

Ubûdiyyet şafâ-yı Lem-yezel'dir 'âşıkâ her gâh

“Ğarîk-i bahır-ı ‘işyânım şefâ‘at yâ Rasûlallâh” (s. 155)

Kapuında rû-siyâh Fânî-i pür-takşîr gene söyler:

“Ğarîk-i bahır-ı ‘işyânız şefâ‘at yâ Resûlallâh” (s. 640)

Şair, şefaât mülkünün tek ve eşsiz sultanının Hz. Muhammed olduğunu ve bunun da birçok ayet (işaret) ile ispat edildiğini söyler:

Şefâ‘at mülkünün sultân-ı ‘âlî-şânısıñ yektâ

Nice âyât ile var ihticâcım yâ Resûlallâh (s. 641)

Şair, divançesinde her harften birer naat yazmaya gayret göstermiştir. Ancak elimizdeki şiirlerini incelediğimizde bunu başaramadığını görüyoruz. Reşid Fânî te, ha, ra, sin, şın, dat, ‘ayn, kef, mim harfleri ile naatlarını yazmıştır:

Nu‘ütumda hürûf etti tecemmu‘ yâ Resûlallâh

Seni tavşîf içindir bu tenevvü‘ yâ Resûlallâh (s. 650)

Peygamberlerin serveri, âdemoğlunun baş tacı Hz. Peygamber'dir. Herkes O'ndan bağışlanma ve ihsan beklemektedir:

Şufûf-ı enbiyânîñ serveri ser-tâc-ı âdemsîñ

‘Umûmuñ maqşadı senden ‘atâdır yâ Resûlallâh (s. 380)

O'nun güzelliğini gören hayranlığından mihrabı fark etmez, O'nun yüzü evliyanın kiblegâhıdır:

Gören dîdârıñı hayrân olur mihrâbı fark etmez

Cemâlîñ kiblegâh-ı evliyâdır yâ Resûlallâh (s. 379)

Bu dünyaya, sözün açık ve etkili kullanımında, senin sözünün güzelliği gibi söz söyleyen sana eş olabilecek kimse gelmedi. Senin sözün, bülbül ve tutinin nağmelerinden bile daha açık, daha güzel:

Feşâhatte belâğatte nazîriñ gelmedi dehre

Lisânîñ bülbül ü tütiden efşah yâ **Resûlallâh** (s. 642)

Reşid Fânî'nin yazdığı naatlarda genel olarak Hz. Peygamber'in âlemlerin efendisi, Nebilerin serveri olduğu, tüm insanlığın O'ndan şefaet beklediği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in günahkârlara ve müzniblere şefkatli davranarak ahirette onları yalnız bırakmamasını talep etmiştir. Fânî, naatları gazel şeklinde yazmıştır. Tamamıyla naat türünde yazılmamış manzumelerde de Hz. Peygamber sevgisinin dile getirildiği mısralar görülmektedir. Yine Reşid Fânî, Hz. Peygamber'in birçok hadisini lafzen ve manen iktibas ederek şiirlerinde kullanmıştır. Şiirlerde geçen hadisleri ileride ele alacağımız için burada yer vermiyoruz.

3.1.5. Ehl-i Beyt ve Dört Halife

Peygamberimizin ev halkına “ehl-i beyt” denmektedir. Ev halkından maksat, O'nun kendisi, damadı Hz. Ali, kızı Fatıma, torunları Hasan ve Hüseyin'dir. Bir rivayete göre, Ahzab suresinin “Ey Ehl-i beyt! Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister.” mealindeki 33. ayeti nazil olduğunda Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i abasının altına almış, “Allahım, benim ehl-i beytim işte bunlardır, onların kusurlarını gider, tertemiz yap” diye dua etmiştir. Bu hadiseden dolayı Ehl-i beyte “âl-i abâ” da denilmektedir.²⁸¹ Reşid Fânî, şiirlerinde Ehl-i beyte telmihte bulunmuş, onları âl-i abâ, âl-i Muhammed sıfatlarıyla zikretmiştir. Onların ayağının tozu olabilmeyi murat etmiştir:

Fâniyâ gel hâk-i pây ol **ehl-i beyt**-i Aḥmed'e

Onları görmek seni mustağrak-ı lezzât eder (s. 322)

²⁸¹ Süleyman Uludağ, “Âl-i Abâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/306.

Âl-i ‘abāya ‘aşk eden bā’ noktasından meşk eden

Bilmez nedir rūḥ u beden ser-mest ü ser-gerdān gerek (s. 344)

Añladım gözyaşları yakmış ḥarāb etmiş seni

Ehl-i beytiñ pāyine ey dil turāb etmiş seni

Nükhet-i **Âl-i Muḥammed** ğaşy edip cān u tenim

Pāk edip her ğuşşadan pākīze-āb etmiş seni (s. 392)

Kāse-i **Âl-i ‘abā**dan cür‘acık iḥsān edip

Vāḳıf-ı seyrān-ı Ḥaḳ ḥayrān-ı dīdār et beni (s. 393)

Reşid Fânî şiiirlerinde dört halifeden de hürmetle bahseder:

Ebü Bekr u ‘**Ömer** ‘**Osmān** ‘**Alī** bunlar ki dört yārı

Muḥibb-i yār olanlar sevmedi, sevmez de aġyārı (s. 155)

Hz. Ali’nin lakaplarından biri de “Haydar-ı kerrār”dır. Döne döne hamle yapan aslan manasına gelen bu ifade şiiirlerde yer almaktadır:

Fāni-i kemter seni bilmek seni görmek diler

Vāşıl-ı yār et beni ey **Ḥaydar-ı kerrār**-ı Hū (s. 378)

Dosta şerbet düşmana derd eylerim tevzī‘ müdām

Ḥaydar-ı kerrār elinde bir tolu peymāneyim (s. 639)

3.1.6. Ahiret ve Ahiretle İlgili Mefhumlar

İslam iman esaslarından biri olan ahiret, sözlüklerde “son ikamet mahalli, öbür dünya, öteki dünya” olarak tanımlanmaktadır. *Kur’an-ı Kerim*’in birçok ayetinde ahiretten bahsedilir. Kıyametin kopmasının ardından dünya üzerinde bulunan tüm

varlıklar yok olacak ve ahiret hayatı başlayacaktır. Bu hayat, insanın dünyada işlediği amellere göre cennet veya cehennemde devam edecektir.

Reşid Fânî'nin şiirlerinde ahireti ifade eden kelimelerin çoğunlukla dünya kelimesi ile kullanıldığı görülmektedir. Ahiret, genel olarak “ukbâ” kelimesiyle ifade edilmiştir.

Reşid Fânî, halifenin cihat ilan etmesinden sonra, İslam ümmetini savaşa davet eden şiirler kaleme almıştır. Bunlardan birinde, gazi veya şehit olmanın iki büyük nimet olduğunu, dünya ve ahirette bundan yüksek mertebe bulunmadığını söylemiştir:

Ġâzî veyâ şehîd olmak iki büyük ni‘mettir
Bundan yüce mertebe yok **ahirette** dünyâda
Ölüm çañı çalınırken İslâm olan uyumaz
Mazlûm âhı yerde kıalmaz dökülen kan yine az (s. 235)

Hiz. Peygamber'in dünyada ve ahirette aşığa mutluluk kaynağı olduğu söylenmektedir:

‘Âşıkân dünyâda **ukbâ**da seniñle şâd olur
Server-i cân-ı sa‘âdetsiñ Habîb-i Kibriyâ (s. 304)

Reşid Fânî, şiirlerinin dünyada ve ahirette basiret sahiplerine her an ibretle dolu manzaralar getirdiğini söylemektedir:

Gehî dünyâ gehî **ukbâ** terennüm eyleyip hâmem
Açar pîşi ulû'l-ebşâra her dem pür-‘iber elvâh (s. 317)

Bu dünyada kör kalan gözler ahiret yurdunda bile açılmaz. Bundan dolayı basiret gözünü bu dünyada açıp Sevgili'ye dünyada kavuşmak gerektir:

Yazık ki kör kıalan gözler açılmaz dâr-ı **ukbâ**da
Başiret çeşmini yâhû açıp mevşûl-i cânân ol (s. 348)

Reşid Fânî, Hiz. Peygamber'e seslenerek, O'ndan ahirette şefaât talep etmektedir:

Bu Fânî ‘abdiñi ‘**ukbâ**da olsun bârî ağlatma

Göñül feryâd eder mahrûm-ı bâliş yâ Resûlallâh (s. 647)

Hiz. Peygamber’e ve O’nun getirdiğı dine bağılı olan, O’nun aşkı ile yanan kimse dünyada ve ahirette lezzetlerin en güzelini tadar:

Bu ‘aşkı her kim eylerse tefevvüz yâ Resûlallâh

Eder dünyâda ‘**ukbâ**da tefeyyüz yâ Resûlallâh (s. 649)

Reşid Fânî’nin mutasavvıf bir şair olmadığını, şiiri duygu ve düşüncelerini söylemek için yazdığını daha önce ifade etmiştik. Şairin, ahiret inancı ile ilgili çokça kullanılan mazmun ve manaları kullanmadığı bu durumu doğrular niteliktedir. Mesela mutasavvıf şairlerin şiirleri incelendiğinde; insanın asıl yurdunun ahiret olduğu, dünya hayatının geçici bir yer olduğu manasına gelen beyitlerle çokça karşılaşılır. Öğüt verme maksadıyla yazılan bu şiirlerde insanlara ahiret hayatını kazanmanın yolları anlatılır. Reşid Fânî’nin şiirlerinde bu manada ifadeler bulunmamaktadır.

Kıyamet, dünyanın sonunu ve ölümden sonraki hayatın başlangıcını ifade etmektedir. *Kur’an-ı Kerim*’de kıyamet hakkındaki ayetlerin hemen hepsinde azamet ve dehşetli sahneler tasvir edilmektedir. Şiirlerde ise daha çok fitne ile veya “kıyâm, kad, kamet” kelimeleri ile anlam ilişkisi kurularak ele alınır.²⁸²

Reşid Fânî’nin yaşadığı dönem, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın vukua geldiği, insanların türlü zahmet ve eziyetlere maruz kaldığı bir dönemdir. Şair, bu durumu insanoğlu için kıyametin kopması olarak ifade etmektedir:

Dünyâ niye devrânını etmekte pür-şevk u ıtarab

Şems ü kamer toğmağdadır envâr u elvân içre hep

Kuşlar yine pür-zemzeme ezhâr açar la’l u zeheb

Evlâd-ı Âdem başına kopmuş **kıyâmet** mi ‘aceb (s. 246)

Hiz. Peygamber, kıyamet gününde müminlere ve günahkâr kullara şefaattir. O’nun cömertliği ve keremi, müminlerin ümit kapısıdır:

²⁸² Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 275.

‘Ātıfet senden olur mü’minlere müzniblere

Eşfa‘-ı **yevm-i kıyāmet**siñ Ḥabīb-i Kibriyā (s. 304)

Kıyamet kopunca, tüm mahlukat sonsuz bir sükûnete erer. Mahşer günü, insanlar bu dünyada yapıp ettiklerinin karşılığını muhakkak alacaktır:

Ȧpar elbette āhir bir **kıyāmet**

Bulur devrān sükūn-ı bī-nihāyet

Gelir elbette bir gün **ān-ı mahşer**

Görür elbet cezāsın ḥayr ile şer (s. 516)

Reşid Fânî, şiirlerinde kıyamet kelimesini mecaz anlamıyla da kullanmıştır. Sevgilinin boy ve endamında bir kıyamet olduğunu yani olağanüstü bir güzelliğın varlığını ifade etmektedir:

Pek al olmuş ‘işvekārım buseden leblerine

Āşumān-ı ḥalvetinden toğdu kevkebler yine

Şūḥ u şirīn kāmetine bir **kıyāmet** var yine

Ḥüsni ḥatmi meşş edersin çıkdı bülbüller yine (s. 554)

Yine benzer bir ifade ile, sevgilinin kaddinin kıyamet yağdırdığı ifade edilmektedir:

Pür-velvele pür-dağdağa geçdi ḥayātım uğruna

Ȧddi **kıyāmet** yağdırır bir şūḥ-ı müsteḥnā imiş (s. 603)

Ahiret hayatının önemli kavramlarından bir diğeri ise cennet cehennem kavramlarıdır. İki yerde bu iki kavramın birlikte kullanıldığı görülür. Zahide bir göndermede bulunarak, onun huri ve gılman beklediğini, cennetteki alacağı zevk ve nimetlerin peşinde olduğunu söyleyerek cennet ve cehennem zevkini bu dünyada tatmak gerektiğini ifade etmiştir:

Zāhid ne bilsin nār u nūr bekler o hep ğilmān u ḥūr

Cennet cehennem zevkine dünyāda itmi’nān gerek (s. 344)

Benzer manayı bir başka beytinde yine kullanan şair, dünyanın her zehrini içen kişinin, ahirette türlü lezzetlere mazhar olacağını ifade eder:

Cennet cehennem zevkîni dünyâda öğrenmek gerek

Her zehrini içmek gerek kim mazhar-ı i'zâz ola (s. 387)

Gönülden aşk ile Allah diyenin türlü ayrılık ve cefalara katlandığı bu mihnetgâh, âşığın cenneti olur:

Diyelim biz daği hemân Allâh

Tâ ki **cennet** ola bu mihnetgâh (s. 50)

Reşid Fânî, Allah'a kavuşmayı arzu eden ilahi aşk ile coşmaktadır. Tıpkı Yûnus Emre'nin "bana seni gerek seni" dediği gibi cennette sadece Allah'a kavuşmayı istemektedir. O takdir ederse, O'nun olduğu yerde cehennem bile mesut bir sığınaktır:

Sensiz baña **cennet** de harâm hûri vü ğilmân

Sen ol da **cehennem** baña bir melce-i mes'ûd

Sensiz baña gülzâr-ı münevver kara zindân

Sen ol da yeter olmaya dünyâdaki mevcûd (s. 136)

Yukarıdaki manaya benzer bir ifadeyi aşağıdaki beyitte de söyleyen şair; cenneti ve içindeki cennet nimetlerini istememekte sadece Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmayı talep etmektedir:

Ne bâğ-ı **cennet** isterim ne hûr u ğilmân isterim

Rızâ-yı dil-ber isterim bu yerde olmasın bisât (s. 330)

Şair, dünyayı cehenneme benzeterek, burada cennet zevklerini tattığını, bu zevklerle cûşa geldiğini ifade etmektedir:

Dûzah-ı dünyâda **cennet** zevkîni tattım müdâm

Gerçi devrân eyledim çaldım ney u şanbûru ben (s. 179)

Cennet, özellikle Yûnus Emre'nin şiirlerinde çokça karşılaştığımız eski Türkçede kullanılan “uçmak” kelimesi ile de ifade edilmiştir. Kişi, insanların vesveselerinden kurtulup, gönlünü Allah’a açarsa, yanlış bilip doğruları bulursa onun dünyası cennet olur:

Aç bağırını Allāh’a kaç vesvās-ı nāsı terk edip
Bil egriyi bul toğruyu dünyā bize **uçmak** ili (s. 116)

Reşid Fânî, yaşadığı dönemde gerçekleşen savaşları cehenneme benzetmiştir. Yeryüzünde her yer kızarmış, dereler kan rengine boyanmış, binlerce ceset dereelerde ve denizlerde yüzer olmuştur:

Harb degil gūyā **cehennem** kükremiş inmiş yere
Bir degil biñ yangın icād eylemiş birdenbire
Fetha-i âteş-feşân olmuş kızarmış her dere
Şad hezār ecsād-ı âdem nakleder baħr u bere
Yeryüzünde kıptu bir tarrāka-i dehşet-nümün
Dil ħarāb dil-ber ħarāb oldu kırıldı erģanūn (s. 666)

3.1.7. İbadet

İbadet, kulun yaratıcısı olan Allah’a saygı ve tazim göstererek üzerinde bulunan vecibeleri yerine getirmesi demektir. Allah’a karşı olan borç yerine getirilerek, kişinin kalbindeki iman kuvvet bulur. İbadetin yapılaş gayesi, cennete girmeyi ümit etme ve Allah’ın rızasını kazanma arzusudur.²⁸³

Reşid Fânî’nin şiirleri incelendiğinde ibadete dair kavramların az olduğu görülmektedir. İbadet kelimesine üç beyitte rastlanır. Bunlardan birinde, ibadet ederek kişinin Allah’a yakınlaşacağı ve yakın derecesinde O’nu bileceği ifade edilmektedir:

²⁸³ Ahmet Hamdi Akseki, *İslām Dini* (Ankara: Başnur Matbaası, 1972), 110.

Rabbine eyle ‘**ibādet** tā yakīn gelsin saña

Fehmedip ol nükteyi aldım ele çeng u rebāb (s. 307)

Diğer beyitte ise, meleklerin gece gündüz hiç durmadan Rablerine taat ve ibadet ettiklerini söylemektedir:

Meleklerde bulunmaz dişi erkek

Dağı yatmak oturmak yemek içmek

Ederler rûz u şeb tāt ‘**ibādet**

Ederler emrine dā’im itāt (s. 516)

İbadet kelimesinin geçtiği üçüncü beyit, Karadeniz için yazılmış bir manzumenin içerisinde bulunmaktadır. Deniz içerisinde bulunan dalgalar, Cenab-ı Allah’a ibadet içerisinde:

Gündüz gece deryâyı temāşā ne sa’adet

Her tala eder Hâlık-ı Zî-şân’a ‘**ibādet** (s. 562)

İbadet mefhumu ile ilgili olarak eser içerisinde yer alan “amel” kavramına da değinmek gerekir. Reşid Fânî, münacat türünde yazmış olduğu bir manzumesinde, günahının, kusur ve hatalarının çok olduğundan ve Allah’a layık bir amelinin olmadığından bahsederek bağışlanma dilemiştir:

Günāhım cürm ü işyānım benim çok

Saña lāyık dağı bir ‘amelim yok (s. 518)

Tasavvufta zikir, kulun Rabbine yaklaşmasını sağlayan en büyük ibadet olarak kabul edilir. Nefsi terbiye etmek için önde gelen esaslardan biri zikirdir. Bir şeyi anmak, hatırlamak manalarına gelen zikir kelimesi, dinî literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak maksadıyla gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır.²⁸⁴ Reşid Fânî, şiirlerinde zikir ve ezkâr kavramlarını daha çok kullanmıştır. Tasavvufta

²⁸⁴ Reşat Öngören, “Zikir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/409.

zikir de bir ibadet sayıldığından dolayı zikir konusunda yazılmış beyitleri bu bölümde ele almayı uygun gördük.

Allah'ın birliğini, O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığını zikreden, devamlı surette Allah diyen gönül, o münevver lafızdan ve Allah'tan ebediyyen ayrı kalamaz:

Ey dil hüva'llāhü'l-eḥad **zikre**yle Allāhu'ş-şamed

Allāh diyen ayrılmaz ol lafz-ı münevverden ebed (s. 319)

Âşık, gecelerini Allah'ı anmakla geçirir. Özellikle en uzun gece olan “şeb-i yeldâ” âşık için en sevgiliye yakınlaşmaya büyük bir vesiledir. Yılın en uzun gecesinde âşık sevgilisini daha uzun anar ve Allah'tan gelen tecelliye mazhar olur:

Leyle-i yeldâyı ihyâ eyle 'âşık zıkr ile

Gör nasıl eyler **tecelli** matla'ı eşḫâr-ı Hû (s. 377)

3.1.8. Ayet ve Hadisler

Divan şiirinin ve özellikle tasavvufi şiirin en önemli kaynakları *Kur'an-ı Kerim* ayetleri ve Hz. Peygamber'in sözlerini içeren hadis-i şeriflerdir. Şairler, bu iki kaynağı doğrudan iktibas yaparak ya da telmih yolu ile şiirlerinde kullanmışlardır. Reşid Fânî'nin şiirlerine baktığımızda, onun da lafzen ve manen birçok ayet ve hadis iktibasına yer verdiğini görmekteyiz. Reşid Fânî, şiirlerinin satır aralarında toplamda 54 ayete lafzen ya da manen yer vermiştir. Şiirlerde, ayetlere karşılık hadis-i şeriflerin kullanımının daha az olduğu görülmektedir. Reşid Fânî'nin şiirlerinde yer alan 12 hadis-i şerifin bir kısmı kaynaklarda sahih hadis olarak zikredilmemektedir. Biz bu tartışmaya girmeyerek kaynaklarda bulunmayan hadisleri de hadis başlığı altında değerlendirdik.

Reşid Fânî'nin şiirlerindeki ayet ve hadis iktibasları, onun dinî duyarlılığını ve tasavvufi anlayışını gözler önüne serer. Dinî motifler, şairin hayat felsefesine ve inanç dünyasına derin bir şekilde işlemiştir. Şiirlerindeki bu dinî zenginlik ve içtenlik, onun edebî kimliğini ve sanatsal tarzını belirleyen önemli unsurlardır.

Şiirlerde geçen ayet ve hadisler aşağıda başlıklandırılarak aktarılmıştır.

3.1.8.1. Ayetler

1. “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ / **Ḳābe ḳavseyni ev ednā**”

“Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) **iki yay kadar, hatta daha yakın** oldu.”

(Necm, 53/9)

Nüşha-i kübrâyı tekbîr eylerim Allāh için

Ḳābe ḳavseyni ev ednā sırrına āgāh için

Āh için Allāh için geldim cihāna böyle bil

Bir şehāb-ı muḫlimim ḳoynumdaki ol māh için (s. 74)

Eḥadla Aḥmed esrārın bilir ol Ḥāmīd u Maḥmūd

Girilmez **ḳābe ḳavseyn**’e meger bir mīm ola mevcūd (s. 152)

Ḳābe ḳavseyni ev ednā sırrına üftādeyim

‘Āşıḳa senden meded ey bî-nişānım dost dost (s. 165)

Leyletü’l-esrāda ḳaldıñ **ḳābe ḳavseyni** Ḥuda

Sācid u mescūd-ı şūretsiñ Ḥabīb-i Kibriyā (s. 303)

Nüşha-i pāk-i vücūdun ‘āşıḳa *Ümmü’l-kitāb*

Ḳābe ḳavseyni ev ednā’dan dile eyler ḥitāb (s. 307)

Ḳābe ḳavseyni ev ednā’dır maḳām-ı aḳdesi

Nūrdur Rūḥu’l-ḳudūs’dür aḥsen-i ḥüsnā-yı ‘aşḳ (s. 340)

Vech-i pāk-i Zü’l-celālīñden ayırma ‘āşıḳı

Ḳābe ḳavseyn içre pinhān u bedīdār et beni (s. 393)

Ağlamakla āh ile ol gonca gül geçmez ele
 Hālîk-ı zî-şāna yalvarmak gerek bî-velvele
Ḳābe ḳavseyni ev ednā dersini öğren hele
 Rû-be-rû ḳalmaq dilerseñ Hāzret-i Cānān ile
 Ḥaydar-ı Kerrār'a toğru çek 'inān-ı düldülü (s. 663)

2. “لَنْ تَرَانِي” / Len terānī

“Musa, belirlediğimiz yere (Tur’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da “**Beni (dünyada) katiyen göremezsın**. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Musa da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” (A’raf 7/143)

Aşfiyāyı tā Şafiyyullāh’a tensîḳ eyledim
Len terānī emrini eşyāya taṭbîḳ eyledim
 Bir ḥayā-yı Hāḳ ile ekvānı teşrîḳ eyledim
 Bîkr-i fikrimle suṭūr-ı aşḳı tenmîḳ eyledim
 Nūr-ı ra’yimle bütün esrārı taḥḳîḳ eyledim (s. 83)

3. “تَحْتَ الثَّرَى” / Taḥte’s-serā

“Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve **toprağın altındaki** her şey, yalnızca O’nundur.” (Tāhâ, 20/6.)

Baḳıp ḥayret ile **taḥte’s-serā** fevḳa’s-süreyyāya
 Severdim hem cemîli hem de ḳorḳardım celāletten (s. 93)

4. “سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ” / Subḥāneke’llāhümme”

“Bunların oradaki duaları, “**Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah’ım!**”, aralarındaki esenlik dilekleri, “selam”; dualarının sonu ise, “Hamd âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur” sözleridir.” (Yûnus, 10/10)

Çıkıp mirşād-ı dehre halka baktım çeşm-i ‘ibretle

Dedim **subḥāneke’llāhümme** her bir hāle ḥayretle (s. 98)

5. “لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ” / Lā taqneṭū min raḥmeti’llāh”

“De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak gûnahta haddi aşan kullarım! **Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin.** Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” (Zümer, 39/53)

Düşündüm âyet-i **lā taqneṭū min raḥmeti’llāh’ı**

Hemān tā’ib olup ḥamd eyledim kenz-i ‘ayāndır bu (s. 97)

Ümîdim kesmezim **lā taqneṭū’dan**

Benim nûr-ı sevādım sensiñ Allāh (s. 160)

6. “مَا زَاغَ الْبَصَرُ” / Māzāga’l-başar”

Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” (Necm, 53/17)

Ser-nüviştım söylemekten ‘āleme ettim ḥazer

Dām-ı dünyā içre yalnız ādeme kıldım nazar

Dāne-i ‘ömrüm şikār olduk da **mā-zāga’l-başar**

Şanma kim ben şu cihānda ḥārice ettim güzer

On sekiz biñ ‘ālem içre gerçi seyrān eyledim (s. 127)

Fāniyā seyreyle **mā-zāga’l-başar** sulṭānını

Ḥamd ola bāb-ı Hüseyin’e kemterim illā vu lā (s. 388)

Ol makām-ı akdesiñ evşafını ancak bilir

Lā-mekān şehrinde **mā-zāga'l-başar** mihmān olan (s. 634)

7. “ **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ** / Küllü şey'in hālikun”

O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O'nun zatından başka **her şey yok olacaktır**.
Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.” (Kasas, 28/88)

Küllü şey'in hālikun esrār-ı İsrāfīl'e sor

Olmuş ammā evvel ü āhır eder Hāk'dan şudūr

Māverā-yı perdeden gör kim neler eyler zuhūr

Görmüyorsañ sen beni çeşmiñdedir bil ki kuşūr

Yoksa ehl-i dillere vechim nümāyān eyledim (s. 127)

Küllü şey'in hālikun sırrındadır seyr-i beķā

Zıll-i fānīdir bu dünyā gerçi her ne var odur (s. 166)

8. “ **الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى** / ‘Ale'l-‘arşı'stevā”

“**Rahman arşa kurulmuştur.**” (Tâ-hâ, 20/5)

Naşıl **Rahmān** olan Mevlā **ale'l-‘arşı'stevā** olmuş

Naşıl bir nokta-i bā mazhar-ı bî-intihā olmuş (s. 154)

Vech-i Rahmān'ın kılıp dā'im **‘ale'l-‘arşı's-tevā**

Rahmeten li'l-‘ālemīn etti O'nu kübrā-yı ‘aşk (s. 338)

Ne mümkündür temāşā eylemek hāķķıyla Rahmān'ı

‘Ale'l-‘arşı's-tevā fermānına ‘arş āsitān hayrān

9. **ثُمَّ وَجْهَ اللَّهِ / Semme vechu'llāh**

“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz **Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır**. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.” (Bakara, 2/115)

Şeş-cihet âyine-i vaḥdet cemāl-i pākine

Semme vechu'llāh ile gördüm cihānım dost dost (s. 165)

Semme vechu'llāh ile yakdım ıfık düştüm yola

Fitnesinden kōrkarım nefsim beni eyler helāk (s. 345)

10. **فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ / Fedḥulūhā ḥālidīn**

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selam olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi **ebedi kalmak üzere buraya girin**." (Zümer, 39/73)

Bu ifadenin başına “ḥāzihī” ifadesi ve Taha suresinin 76. ayetinde geçen “cennātü ‘adnin” ifadesi getirilerek bir terkip oluşturulmuştur. Bu terkip (ḥāzihī cennātü ‘adnin fedḥulūhā ḥālidīn) Divan şiirinde çokça kullanılmıştır.

Ḥālidīn olmak dilerseñ **fedḥulūhā** emrine

Muşḥaf-ı ḥüsnü oku ḥaṭṭ-ı celīli ‘aşk imiş

Gel Ḥüseynī bāğına gül kōkla bülbul diñle hem

Hāzihī cennātü ‘adnin’de cemīli ‘aşk imiş (s. 168)

Hāzihī cennātu ‘adnin fedḥulūhā ḥālidīn

Āyet-i feyzi baña mengūş-ı gūş-ı intisāb (s. 307)

11. رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ / Raḥmeten lil-‘ālemīn”

“(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 21/107)

Küntü kenzen sırrına üftâde olmuş zât-ı pāk

Raḥmeten li’l-‘ālemīn etmiş anı dīvān için (s. 182)

Vech-i Raḥmān’ın kılıp dā’im ‘ale’l-‘arşı’s-tevā

Raḥmeten li’l-‘ālemīn etti O’nu kübrā-yı ‘aşk (s. 338)

12. عِلْمَ الْأَسْمَاءِ كُلِّهَا / ‘Alleme’l-esmāe küllehā”

“Allah Adem’e **bütün isimleri, öğretti**. Sonra onları önce meleklerle arz edip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” (Bakara, 2/31)

Bir muḥīṭ-i mātem-engiz içre rūḥum ağladı

Zir u bālā ‘arş-ı a‘lā ‘alleme’l-esmā siyāh (s. 182)

Haḳīkat şehrini ben ‘alleme’l-esmā’dan öğrendim

O şehriñ rāhını bir ḥüsn-i müsteşnādan öğrendim (s. 349)

Küllehā esmāsına vākıf bir er var şübhesiz

Söyler innī cā’ilun fi’l-arzi bu güftār-ı Hū (s. 377)

13. سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى / Subḥāne’llezī esrā”

“Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya **götüren Allah’ın şanı yücedir**. Hiç şübhesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” (İsrâ, 17/1)

Sırr-ı subḥāne’llezī esrā anıñ her nazrası

Sûre-i seb‘u’l-meşânî nakş-ı vech-i ecmeli (s. 186)

14. “وَالْفَجْرِ / Ve’l-fecr”

“Tan yerinin ağarmasına andolsun.” (Fecr 89/1)

Göz bağlı gönül bağlı karanlıkta tolaşsın

Ve’l-fecr okuyan ‘aşıkâ kabil mi ulaşsın (s. 204)

Gözleri **ve’l-fecri** okur nûr idi

Kaşları kirpikleri semmûr idi

Şanki benim cennetime hûr idi

Đarbe-i vaşlımla o mesrûr idi (s. 552)

15. “وَالَّتَيْنِ / Ve’t-tîn”

“Yemin olsun incire ve zeytine.” (Tin, 95/1)

Kime terk eylediñ Filistin’i

Niye birleşmediñ ‘Irâk ile sen

Hani Şâm’ıñ Medîne Bağdâd’ıñ

Hani kaşrı o şehr-i şeddâd’ıñ

Ne Hüseyin kaldı ‘âkıbet ne Hasan!

Sen unuttuñ demek ki **ve’t-tîn**’i (s. 293)

16. “وَاعْفِرْ لَنَا / V’agfirlenā”

“Bizi bağışla” manasına gelen bu ifade *Kur’an-ı Kerim*’in birçok suresinde geçmektedir. (Al-i İmran 3/16, Al-i İmran 3/193, Tahrir 66/8, Müminun 23/109)

Kābūs-ı derde dalmışım mahrûm-ı t̤ā‘at kalmışım

‘Ayn-i kabāḥat olmuşum **v’agfirlenā** yā Rabbenā (s. 302)

17. “كُنْ فَيَكُونُ” / Kün fe-yekün”

Bu söz edebiyatımızda “kün fe-kān” olarak geçmektedir. Kur’ân’da “ol, hemen olur” manasına gelen “kün fe-yekün” ayetinin (Bakara, 2/117; Al-i İmran, 3/47, 59; En’am, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yasin, 36/82; Mü’min, 40/68) edebiyatımızda kullanımıdır.

Merhabā ser-mest-i cām-ı **kün fe-kān**ım merhabā

Merhabā ey kenzi maḥfī içre kânım merhabā (s. 305)

18. “أُمُّ الْكِتَابِ” / Ümmü’l-kitāb”

“Şüphesiz o, katımızdaki **ana kitapta** (Levh-i Mahfuz’da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.” (Zuhurf, 43/4)

Ey sâlik-i tarîkat birdir tarîķi Ḥaḳḳ’ıñ

Allāh ile Muḥammed **Ümmü’l-kitāb**’ı naḳliñ (s. 117)

O’dur esrār-ı zātıñ maḥremi lü’lü’-i meknūnu

O’dur **Ümmü’l-kitāb**’ıñ elf u bāsı kāf ve’l-nūnu (s. 152)

Açıldı ḥamd ola fetḥ-i mübîn **Ümmü’l-kitāb** içre

Nedir bildim ‘ubūdiyyet rubūbiyyet ḥitāb içre (s. 155)

Nüşa-i pāk-i vücūdun ‘aşıķa **Ümmü’l-kitāb**

Ḳābe ḳavseyni ev ednā’dan dile eyler ḥitāb (s. 307)

19. “قَالُوا بَلَىٰ” / Ḳālū belā”

“Hani Rabbın (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da “**Evet, şahit olduk** (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.” (Araf, 7/172)

Dedi maḥbûb-ı müsteşnâ-yı Ḥaḳ'dır sevdigim cānān
Seniñ **ḳālū belā** bezmindeki imānına bā'is (s. 315)

Muḳaddem gülşen-i **ḳālū**'da bir bûlbûl idim efsûs
Mu'ahḥar iğtirāb içre ğarābım yā Resûlallāh (s. 382)

20. أُولِي الْأَبْصَارِ / Uli'l-ebşār

“O, kitap ehlinden inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey **basiret sahipleri**, ibret alın.” (Haşr, 59/2)

Gehî dünyā gehî 'uḳbā terennüm eyleyip ḥāmem
Açar pîşi **uli'l-ebşāra** her dem pür-‘iber elvāḥ (s. 317)

21. هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ / Hüva'llāhü'l-eḥad - اللَّهُ الصَّمَدُ / Allāhu's-şamed

De ki: **O, Allah birdir. Allah sameddir.** O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur. (İhlas, 112/1-4)

Aşağıdaki ilk beyitte İhlas suresinin ilk iki ayetinden lafzi iktibas yapılmış, ikinci beyitte ise son iki ayet manen iktibas edilmiştir.

Ey dil **hüva'llāhü'l-eḥad** zikreyle **Allāhu's-şamed**
Allāh diyen ayrılmaz ol lafz-ı münevverden ebed

Yokdur küfüvv u eḥadi toğmaz toğurmaz lā-yezāl
Gir ravza-i cennātime iç āb-ı kevşerden ebed (s. 319)

22. “سَبْعُ الْمِثَالِي / Seb‘u’l-mesānī”

“Ant olsun, biz sana tekrarlanan **yedi ayeti** ve büyük Kur’an’ı verdik.” (Hicr, 15/87)

Sırr-ı subhāne’llezī esrā anıñ her nazrası

Sûre-i seb‘u’l-meşānī nakş-ı vech-i ecmeli (s. 186)

Seb‘u’l-meşānī vechini seyrân eden kalb-i kemâl

Hâfız degil lâkin okur Qur’ân’ı ez-berden ebed (s. 319)

23. “يَوْمَ التَّنَادِ / Yevme’t-tenād”

“Ey kavmin! Gerçekten sizin için, o **bağrışıp çağırma gününden**, arkanıza dönüp kaçmaya çalışacağınız günden korkuyorum.” (Mümin, 40/32)

İştîyāk-ı tal‘at-ı dîdār ile nāy olmuşum

İñlesin dursun mu şeydā ol ilā yevme’t-tenād (s. 320)

24. “لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ / Laṭīfun bi-‘ibādihi”

“Allah, **kullarına çok lütufkârdır**, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.” (Şûra, 42/19)

Hafidir luṭfu dildārıñ laṭīfun bi’l-‘ibād olmuş

Şikāyet eyledikçe derdime dermān olur maḥzūz (s. 331)

25. “سَقَاهُمْ رَبُّهُمْ / Seqāhum rabbuhum”

“Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.” (İnsan, 76/21)

Harām ettim şafā-yı sekrimi bîgāne-i ḥamra

Seqāhum rabbuhum’dan lebleri reyyān olur maḥzūz (s. 331)

26. وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ / Vallāhu ḥayru'l-mākirin

Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. **Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır.** (Al-i İmran, 3/54)

Fitne nefsimdir benim **vallāhu ḥayru'l-mākirin**

Cümle mevcūdâtı hattâ kapladı belvā-yı 'aşk (s. 340)

27. سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ / Selāmun ḳavlen min rabbi'r-raḥīm

“Çok merhametli olan Rab’den bir söz olarak (kendilerine) “Selam” (vardır).” (Yasin, 36/58)

Ḳavlen selāmundan beni dūr etmesin **Rabbu'r-raḥīm**

Söyler yine dil ḥarf-i mīm bir ḥāfız-ı Ḳurʿān gerek (s. 344)

28. أَيْنَ مَا كُنْتُمْ / Eynemā küntüm

“O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra arşa kurulandır. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. **Nerede olsanız**, O sizinle beraberdir. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” (Hadid, 57/4)

Eynemā küntüm ḥiṭāb etmiş baña ol Zāt-ı pāk

Şahv u maḥvımdan geçip olsam ne ğam bir ḳabza ḥāk (s. 345)

29. مُوتُوا / Mūtū

“Binlerce kişi oldukları hâlde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah, onlara “ölün” dedi, sonra da onları diriltti. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lütuf ve ikram sahibidir. Ama insanların çoğu şükretmezler.” (Bakara, 1/243)

Çalındı şūr-ı **mūtū** gāhī öldüm gāhī ḥay oldum

Yanıp pervāne-veş devrānı Mevlānā’dan öğrendim (s. 351)

30. “الْلُّوْلُو وَالْمَرْجَانُ” / Lü'lü'ü ve'l-mercân”

“O denizlerin her ikisinden de **inci ve mercan** çıkar.” (Rahman, 55/22)

Mevce mevce bir haķikatle zevi'l-ebşarı hep

Şahid-i lü'lü'ü ve'l-mercân eder ebhârı Hû (s. 377)

31. “مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ” / Merace'l-bahreyni yelteķiyân”

32. “فَبَآيَ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ” / Febi'eyyi âlai tukezzibân”

“(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar.”
(Rahman, 55/19)

Merace'l-bahreyn daħi yelteķiyân

Çıkar ondan lü'lü' ile ve'l-mercân

Febi'eyyi âlai tukezzibân

Bilmeyene bunu beyân etmeyiz

33. “إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ” / İnnî cā'ilun fî'l-arzi”

“Hani, Rabbin meleklere, “**Ben yeryüzünde** bir halife **yaratacağım**” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.” (Bakara, 2/30)

Küllehā esmāsına vāķıf bir er var şübhesiz

Söyler innî cā'ilun fî'l-arzi bu güftâr-ı Hû (s. 377)

34. “هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ” / Hāzā şırāṭun müstaķīm”

“Bana kulluk edin, **doğru yol budur**.” (Yasin 36/61)

Vârlığın yok et de Firdevs-i rızâda ol muķīm

Her nefesde Haķķ'a git hāzā şırāṭun müstaķīm (s. 76)

Varlığı yok et gönül bāb-ı rızāda ol muķīm

Her nefesde Hakk’a git **işte şırāṭa’l-müstakīm** (s. 357)

35. “فَفِرُّوا / Fefirrū”

“O hâlde Allah’a **koşun**. Şüphesiz ben, size O’nun katından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım.” (Zariyat, 51/50)

36. “أَيْنَ الْمَفَرِّ / Eyne’l-mefer”

“O gün insan **kaçış nereye** diyecektir.” (Kıyâme, 75/10)

Memerr-i hayr u şer her dem beşerdir dār-ı miḥnette

Fefirrū kavlini idrāk ile **eyne’l-mefer** söyle (s. 384)

37. “سُنْدُسٍ وَاسْتَبْرَقٍ / Sündüsin ve istebrakın”

“İnce **ipekten ve parlak atlastan** elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar. (Duhan, 44/53)

Sümdüs ü istebrak olsa istemem yār isterim

‘Arş u kürsî küster olsa şeh-perim illā vü lā (s. 388)

38. “هَلْ جَزَاءُ / Hel cezā”

“İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir.” (Rahman, 55/60)

Şānıña reddeylemek düşmez daḥilek yā ‘Azîz

Hel cezā âyâtını zikreylesem el-ḥaḳ yeri (s. 394)

39. “هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ / Hel atā ‘ale’l-insāni ḥinun mine’d-dehri”

“İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı **uzun bir süre geçmedi mi?**” (İnsan, 76/1)

Fāni-i ender-ḥaṭā senden diler ‘afv u ‘aṭā

Hel atā ḥīnun mine’d-dehri turāb et aḥḳari (s. 394)

40. فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ / Fa‘ālun limā yūrīdū”

“Dilediğini mutlaka yapandır.” (Burūc, 85/16)

Fa‘ālun limā yūrīdū Allāh

Elden ne gelir Ḥudā’ya karşı (s. 526)

41. عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ / ‘Alleme’l-insāne mā lem-ya‘lem”

“O, insana bilmediğini öğretendir.” (Alak, 96/5)

‘Alleme’l-insāne mā-lem ya‘lem iḥsānından al

Muşḥaf-ı ḥüsnünde meşṭūr sūre-i Ḳur’ān’a bak (s. 612)

42. ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ / Ṣümme entüm temterūn”

“O öyle bir Rab’dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O’nun katındadır. **Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.**” (En’âm, 6/2)

Ṭīn iken aşlında şimdi ṣümme entüm temterūn

Sırrına mazḥar olan bāzīçe-i insāna bak (s. 613)

43. عَلَّمَ الْقُرْآنَ / ‘Alleme’l-Ḳur’ān”

“Kur’ân’ı öğretti.” (Rahman, 55/2)

‘Alleme’l-Ḳur’ān okur bilmez faḳaṭ Ḳur’ān nedir

Ḥāsibū emriyle sen a‘mālını mizāna bak (s. 613)

44. “كُلُّ يَوْمٍ / Külle yevmin”

“Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, **her an** yeni bir ilahi tasarruftadır.” (Rahmân 55/29)

45. “فَانْفُذُوا / Fe’nfüzū”

“Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin uçlarından bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yeterse **geçip gidin**. Büyük bir güç olmadıkça geçip gidemezsiniz.” (Rahman, 55/33)

Külle yevmin sırrına el’ân kemā-kān vākıf ol

Fe’nfüzū emreyler aķtār içre gel sulţāna baķ (s. 613)

46. “لَا خَوْفٌ –“Velā hüm yahzenūn” / وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ”

“Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir **korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.**” (Yûnus, 10/62)

Cennetân içre maķām-ı Rabbi’ne ta’zîm eder

Hem **velā hüm yahzenūn** tebşîr eden fermāna baķ (s. 613)

Neş’e-yāb-ı zevķ idi bir gûne derdi yok idi

Bāde-i **lā-ħavf** ile çekdi **velāhum yahzenūn**

İltifāt-ı ‘abd ile Mevlā çağırdı nā-gehān

“Muşţafā Şafvet” dedi “İnnā ileyhi rāci’ûn” (s. 410)

47. “كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ / Küllü men ‘aleyhā fân”

“Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır.” (Rahman 55/26)

48. “وَجْهٌ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ / Vechü Rabbike zü’l-Celāl”

“Ancak **azamet** ve ikram sahibi **Rabbinin zatı** baki kalacaktır. (Rahman 55/27)

Küllü men fânî ve yebkâ vech-i Rabb-i zü'l-celâl

Gayrıdan vazgeç gönül bâkî o hüsni ü âna bak (s. 613)

49. “فِي صُدُورِ النَّاسِ / Fî sudûri'n-nâs”

“Ki o, insanların göğüslerine vesvese verir.” (Nas, 114/5)

Temâşâ eylerim esrâr-ı kalbi fî-şudûri'n-nâs

Mürâyâ-yı beşerde Hâk-şinâsım yâ Resûlallâh (s. 646)

50. “كُلُّ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ / Küllün ledeynâ muhđarûn”

“Onların **hepsi** de mutlaka toplanıp (hesap için) **huzurumuza çıkarılacaklardır.**” (Yasin, 36/32)

Haylî dem zevk u sefâhatle uyurken dehr-i dñn

Nâ-gehân bir şûr-ı mahşerle uyandı kâfirûn

Havf u haşyetle açıldı Şark u Ğarb içre ‘uyûn

Öyle bir hâlet ki bu küllün ledeynâ muhđarûn

Yeryüzünde kıptu bir tarrâka-i dehşet-nümûn

Dil harâb dil-ber harâb oldu kırıldı erĝanûn (s. 664)

51. “مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ / Ma‘şera'l-cinni ve'l-insi”

“Ey **cin ve insan toplulukları!** Göklerin ve yerin çevresini aşp geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin! Ama Allah'ın verdiği bir güç olmaksızın geçemezsiniz ki!” (Rahman, 55/33)

Hû deyip eyle tecerrüd ‘âlem-i tecrîdden

Ma‘şer-i ins u cin içre huṭbe-i ‘irfân oku (s. 378)

52. “إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ / İlâ yevmi'l-kıyâmeti”

Kur'an-ı Kerim'de iki yerde geçmektedir.

“(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta **kıyamet gününe kadar** aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?” (Kasas, 28/71)

“Allah -ki ondan başka hiçbir tanrı yoktur- elbette sizi **kıyamet günü** toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah’tan daha doğru kim vardır!” (Nisa, 4/87)

Kemâl-i âdemiyyet pertev-i hüsnüñle kâ’imdir

Seniñ hükümüñ **ilâ yevmi’l-kıyâm** dünyâda dâ’imdir (s. 21)

53. “وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ / Ve lâ-raṭṭbin ve lâ-yābisin”

“Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, **hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki** apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.” (En’âm, 6/59)

Râṭib u yābis ne varsa Hâzret-i Kır’ân’dadır

Şaklamış Ümmü’l-kitâb içre cihânı ol kâdîm (s. 357)

Râṭib u yābis ne varsa hepsi Furkân içredir

Müncelî her yaprağında evvelîn u âḫirîn (s. 373)

54. “إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ” / Innâ ileyhi rāci’ūn”

Onlar; başlarına bir musibet gelince, “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aitiz ve **şüphesiz O’na döneceğiz**” derler. (Bakara, 2/156)

Neş’e-yâb-ı zevk idi bir gûne derdi yok idi

Bâde-i **lâ-havf** ile çekdi **velâhum yaḥzenūn**

İltifât-ı ‘abd ile Mevlâ çağırdı nâ-gehân

“Muştafâ Şafvet” dedi “Innâ ileyhi rāci’ūn” (s. 410)

3.1.8.2. Hadisler

İslam inancının ve Türk İslam Edebiyatı'nın iki temel kaynağından biri olan hadisler, Reşid Fânî'nin şiirlerinde ayetler kadar olmasa da bazen mana olarak bazen de kısmi ve tam iktibas yoluyla yer almaktadır. Kullanılan hadislerin bir kısmı sıhhat bakımından zayıf kabul edilmektedir. Ancak bu hadislerin edebiyatımızda şairler tarafından çokça kullanıldığı görülmektedir. Biz konumuz gereği bu hadislerin sahih olup olmadığı hususundaki tartışmalara girmeyeceğiz. Kullanılan hadislerin manası ve kaynağı aktararak, beyitlerde ne şekilde yer aldığı aşağıda başlıklar hâlinde bulunmaktadır.

1. “أنا مدينة العلم و علي بابها” / Ene medînetü'l-‘ilmi ve ‘Aliyyün bâbuhâ ”

“Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır.”²⁸⁵

Ene medînetü'l-‘ilmü bâbuhâ

Kimdir dedim dediler ki tahte'l-bâ

Bir noktadır o bulunur der-‘abâ

Esrârını ğayra ‘ayân etmeyiz (s. 460)

2. “الحكمة ضالة المؤمن” / El-ḥikmetü zālletü'l-mü'min ”

“Hikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa alır.”²⁸⁶

Zālletü'l-mü'min olan ḥikmeti nerde aradıñ

Tuvalet etmegi bildiñ yüzüne saç taradıñ

Ġarbiñ ‘irfânı gelince evini sen yan çizdiñ

Nerde eglence oyun var ise koştun oraya

Ġoşmuş ahlâk ile döndüñ a ḥayırsız buraya

İnci ışımladığın iplige boncuğ dizdiñ (s. 189)

²⁸⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/203-204.

²⁸⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/363-364.

3. “أَطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّهْدِ” / Uṭlubu’l-‘ilme mine’l-mehdi ile’l-lahd ”

“Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz.” manasına gelen bu söz birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

Uṭlubu’l-ilme mine’l-mehdi ile’l-lahd ile biz
Emrolunmuşken anıñ bilmeyerek kıymetini
Ağzımızda dilimiz var iken olduk dilsî
Ehl-i Ğarb eyledi takdîr bu ‘ilim ni‘metini (s. 187)

4. “كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا” / Küntü kenzen maḥfiyyen”

“Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.”²⁸⁷

Nüşha-i kübrā-yı hıkmetti vücûduñ Fāniyā
Küntü kenzen emriniñ hem ḥāmil-i esrārı sen (s. 176)

Küntü kenzen sırrına üftāde olmuş zāt-ı pāk
Raḥmeten li’l-‘ālemîn etmiş anı dīvān için (s. 182)

Merḥabā ser-mest-i cām-ı kün fe-kānım merḥabā
Merḥabā ey kenzi maḥfi içre kânım merḥabā (s. 305)

Kendini kendi temāşā eylemek etdi murād
Aḥmed’i mir’āt edendi ḥüsn ü müsteşnā-yı ‘aşk (s. 338)

Nūr u nār-ı hikmet-i Yezdān ile titrer müdām
Vākıf-ı ‘ilm-i Hudā kenz-i ḥafāyâdır göñül (s. 620)

²⁸⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II/132.

Kenzi maḥfî sendedir bil kıymet-i ḥalkıyyetiñ

Dest-res olmaz faḫaṭ ol kenze vîrân olmayan (s. 632)

5. “لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ / Levlāke levlāk”

“Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.”²⁸⁸

O’dur maḫhar ḫıṭāb-ı ‘izzet-i **levlāke levlāk**’e

O’dur şāḫib-ḫırān-ı kibriyā bi’l-cümle eflāke

Maḫhar-ı esrār-ı **levlāk** maşdar-ı **eflāk** O’dur

Nūr-ı vaḫdetle temevvüc eyledi deryā-yı ‘aşk (s. 338)

Nağme-i **levlāk** ile rūḫum ‘urūc etmek diler

‘Aşkıñ ol mi‘rācına muḫlim-ten etmez iştirāk (s. 345)

6. “رُتْبَةُ الْعِلْمِ أَعْلَى الرُّتْبِ / Rūtbetü’l-‘ilmi ‘ale’r-rüteb”

“İlim rütbesi, rütbelerin en yücesidir.” manasına gelen bu söz birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

Bu kenzi bilmedi ‘ilm-i beşer izḫār-ı ‘aciz etti

Denildi **rütbe-i ‘ilme** n’için **a’le’r-rüteb** ey rūḫ (s. 317)

7. “مَنْ رَأَى / Men ra’ānî”

“Kim (rüyasında) **beni görürse** şüphesiz gerçekten görmüştür.”²⁸⁹

Şeh-şuvār-ı ‘arşa-i lāḫūt O’dur cānān O’dur

Men ra’ānî müjdesiyle eyledi iḫyā-yı ‘aşk (s. 340)

²⁸⁸ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II/164.

²⁸⁹ Buhârî, Ta‘bîr, 10.

Veren sensiñ beşâret **men ra'ânî** kavı-i nûruyla
Münevver oldu çeşm-i incizâbım yâ Resûlallâh (s. 382)

Zulmet-i endişeden kırtar vücûdum zıllını
Men re'ânî müjde-i vaşlıyla i'câr et beni (s. 393)

8. “لی مع الله / Lî-me'allâh”

“Benim Allah ile öyle anlarım olur ki ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.”²⁹⁰

Sürûrum serverim ser-tâc-ı faḥrim uykuya dal dal
Serîr-i **lî-me'allâh**'a gidip bir kâse-i 'aşk al
Babañ Fânî gibi şeydâ kalıp gözyaşını şal şal
Hudâ bâkî ide kardeşleriñle Şevket'im şad sâl (s. 101)

Serîr-i **lî-me'allâh**'ın O'dur sulṭân-ı zîşânı
Kulûb-ı evliyânıñ nûrudur vech-i dıraḥşânı (s. 152)

Ka'be-i dîdâr-ı cānānıñ delili 'aşk imiş
Ol ḥarîm-i **lî-me'allâh**'ıñ daḥîli 'aşk imiş (s. 167)

Serîr-i **lî-me'allâh**'a şeref verdiñ vücûduñla
Ki sensiñ dürre-i ser-tâc-ı hılkat yâ Resûlallâh (s. 640)

²⁹⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II/173-174.

9. “كَنْزُ لَا يَفْنَا / Kenzün lā-yefnā”

“Kanaat **tükenmeyen bir hazinedir.**”²⁹¹

Ey vezîr-i ‘âlem-ârâ çok mu olsam mâdihiñ
Nûrunu taşvîre yeltensem o şems-i lâmihiñ
Kenz-i lā yefnā-yı hikmettir Reşîdâ sânihiñ
Eyleyip taḥmîsini tanzîr cenâb-ı Sâmiḥ’iñ
Ben de ol şi‘r-i zarîfi ḳalbe taṭvîḳ eyledim (s. 84)

Kenz-i lā-yefnā benim zâtımda maḥfiken n’için
Düşmüşüm bâzâr-ı ‘aşḳa vermişim faḳra revâc (s. 316)

Kenz-i lā-yefnā-yı hikmet şüphesiz cānāndadır
Ben o kenzi cān u dilde ḥıfzeden vîrāneyim (s. 639)

10. “نَجْنِي مِنْ مَا خَافَ / Neccinī min-mā-neḥāf”

“Korktuklarımdan beni emin kıl.” manasına gelen bu söz birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

Kûy-i yârı şevḳ ile ettikçe şeydâ dil ṭavâf
Dâ’imâ söyler îlâhî **neccinī min-mā neḥāf**

Ben ḥarîm-i Ka‘be-i ‘aşḳında ser-gerdân u mest
Söylerim her dem anıñ-çün **neccinī min-mā neḥāf** (s. 336)

²⁹¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II/102.

11. “الْكَاسِبُ حَبِيبُ اللَّهِ / El-kāsibu ḥabību’llāh”

“Çalışıp kazanan Allah’ın sevgilisidir.” manasına gelen bu söz, birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

El-kāsibu ḥabību’llāh şerefine mazhar ol

Dünyā saña çırağ olsun öyle ebû hüner ol (s. 458)

12. “والبعث بعد الموت / Ve’l-ba’sü ba’d-e’l-mevti”

“Ölümden sonra dirilme...” anlamına gelen bu ifade, “Cibril hadisi” olarak bilinen hadis-i şerifte iman esasları arasında zikredilmektedir.²⁹²

Ey mürde-dil ğam çekme gel ehlinden istīmān gerek

Ve’l-ba’sü ba’d-e’l-mevt okur çeşmānı bir sultān gerek (s. 343)

Ne ğam yāhū ölüp kalsam veya bir bahre dalsam da

Şafā-yı ba’sü ba’d-e’l-mevti gül-sīmādan öğrendim (s. 351)

3.1.9. Diğer Dinî Mefhumlar

Bu başlık altında, Reşid Fânî’nin şiirlerinde diğer konulara göre daha az yer tutan dinî muhtevalı konu başlıkları yer almaktadır. Burada yer alan kavramlar genellikle birkaç beyit içerisinde geçmektedir.

Kelime-i tevhid, İslam dininin inanç esasları arasında yer alır. Dinin özünü oluşturan iki temel üzerine kurulmuştur. Bu temellerin ilki Allah’ın yüceliğini ve birliğini tanımak, diğeri de O’nun insanlarla münasebetini sağlayan nübüvveti vurgulamaktır.²⁹³ Reşid Fânî şiirlerinde, kelime-i tevhidin *lâ* ve *illâ* kısımlarını iktibas etmiştir:

²⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned-i Ahmed*, Hadis no: 63961

²⁹³ Hatice Kelpetin Arpağuş, “Kelime-i Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/214.

Nefy ü işbâtımla her dem söylerim **illā** vü **lā**

Noқта-i nūn içre meknūn gevherim **illā** vü **lā** (s. 388)

İman; inanmak, emin olmak, kabul etmek demektir. Dinî olarak, Allah’a ve peygamberi Hz. Muhammed’e inanmak, Allah tarafından peygambere verilenlere kesin olarak inanmak ve bütün bunları dil ile söyleyip kalben tasdik ve ikrar etmektir. İman kelimesi farklı ifade şekilleri ile şiirlerde yer almaktadır:

Naşıl **īmān**ımı ikrār ede dil

Benim dīn ü ‘imādım sensiñ Allāh (s. 161)

Dünyadaki her şeyden vazgeçip, can u dilden ihlas ile Allah’a iman etmek gerektir:

İnkārı kārı terk edip ağyār u yārından geçip

Ez-cān u dil ikrār edip ihlāş ile imān gerek (s. 343)

Reşîd Fânî, bir grup insanı yermek için bu insanların imana sahip olmadığını, Allah korkusundan uzak olduğu söylemektedir. Savaş yıllarında, toplumun maddi olarak sıkıntı çektiği günlerde vurgunculuk yapanları, ürünleri fahiş fiyatlardan satanları dinsiz ve imansız olarak nitelendirmiştir:

Muhtekirde ne dīn vardır ne **īmān**

İnsāniyyet ne bilecek o hayvān

Aşılı boynunda bir torba şaman

Halkı şoyup şoğan etmek isterler (s. 218)

İman ehli kimseler, Allah’ın yardımıyla birçok zorluğun üstesinden gelir, sıkıntılara sabreder, gelecek güzel günler için Allah’tan yardım talep ederler. Bu inançla vatanını savunur, gerekirse canlarını feda ederler:

Top patladı düşmanlarıñ eñsesinde ‘ākıbet

Hak tanımaz zālimleriñ Allāh alır öcünü

Her müslümān şarf ediyor varlığını gücünü

İmān ehli dīn uğrunda esirgemez cān elbet (s. 232)

Dayanamaz bu zillate vahşete
 Damarında bir damlacık kan olan
 Kalbinde Hağ korkusu **imān** olan
 Silāhını kapar koşar elbette
 Arkadaşlar haydi silāh başına
 Yetişelim vaṭanıñ gözyaşına
 Alnı kara yazılı ey vaṭanım
 Fırsat iken seni de kurtaralım (s. 238-239)

İman kelimesi, zıt manası olan küfür kelimesi ile birlikte kullanılmıştır:

Put-ḥānede bir fitnesidir **küfr** ile **imān**
 Destinde rebāb ol da ne derlerse desinler (s. 167)

Şirk, Allah’a ortak koşmak demektir. Yani, Allah’ın zâtında, sıfatlarında, fiillerinde veya O’na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğu inanmaktır. Reşid Fânî, ruhunun şirkten kurtulmasını, azade olmasını dilemiştir:

Rūḥumu āzāde-i **şirk** et hemān yā Rabbenā
 Sen şefā‘at kıl bu ‘abde ey şifā-baḥşā-yı ‘aşk (s. 342)

Mā-dām ki enfās u beşer aḳşar u ma‘dūd
 Āzāde-i **şirk** eyle beni vāşıl-ı ma‘būd (s. 610)

Miraç, Peygamberimizin göğe yükselmesidir. Hz. Muhammed, Recep ayının yirmi yedinci gecesinde Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya gelmesine İsrâ denilmektedir. Peygamberimizin Mescid-i Aksa’dan Cebrail’in rehberliğinde arşa çıkarak Sidre-i Müntehâ’ya olan yolculuğuna miraç denir. Kur’an-ı Kerim’de bu hadise İsrâ suresinde anlatılmaktadır. Reşid Fânî, şiirlerinde bu hadiseye telmihte

bulunmuş, Hz. Peygamber’in miraçta Allah ile yakın olduğu gibi kendisinin Hak’la miracının gerçekleşmesini dilemiştir:

Bu Fânî ‘abdiñi sen mazhar-ı **mi‘râc**-ı Hâkķ eyle

Hemîşe el-emân-h^vân ‘ukûdum yâ Resûlallâh (s. 644)

Mi‘râcına şâhid arayan ‘aşķına düşsün

Sen reh-ber-i şeh-râh-ı selâmetiñ Efendim (s. 353)

Şeytan kavramı, şiirlerde daha çok nefis kavramı ile kullanılmaktadır. Nefis de şeytan da insanı benzer konularda kötülüğe sevk eder ve kişiyi yoldan çıkarmak için ısrarcı davranır. Şiirlerde nefis ve şeytanın arzularından kurtularak, hakikate ulaşma, dünyalık işlerden uzak durma konuları işlenmiştir:

Kendini lâyıķ mı zelîl eylemek

Nefsini **şeytân**a hacîl eylemek (s. 86)

Yâ ahî hoş gör cihânı her nefes şükret hemân

Nefs ü **şeytân**ıñ kapılma veddine ‘udvânına (s. 112)

Bil kendini hokkâme-i şeytânâ kapılma

İncitme gönül kim güç olur soñra yapılma (s. 115)

Maşûn et rûḥumu âḫir nefesde şerr-i **şeytân**dan

Çıķar bir gün bu ‘âriyyet libâsım yâ Resûlallâh (s. 646)

Zamân âḫir zamân sū-i ķarînim nefis ile **şeytân**

Nihâs-ı tende dâ’im bî-raşâşım yâ Resûlallâh (s. 648)

Reşid Fânî, şiirlerinde ayrıca, cennet kadınlarını ifade eden “**huri**” ile cennet ehlinin hizmeti ile görevlendirilen “**gilmân**” ifadelerine yer vermiştir. Klasik

edebiyatımızda sevgililer, hurilerin güzelliği sebebiyle onlara benzetilse de Reşid Fânî şiirlerinde sevgili-huri mazmununu kullanmamıştır. Yûnus Emre'nin şiirlerinde geçtiği üzere şair, cennetten ve içindekilerden daha da önemli olarak asıl sevgiliye yani yaratıcısına kavuşma aşkı ile yanmaktadır. Şair, Allah'ın rızasını kazanmayı ve O'nun sevgisine nail olmayı dilemektedir:

Ne bâğ-ı cennet isterim, ne **hûr** u **gılmân** isterim

Rızâ-yı dil-ber isterim bu yerde olmasın bisâf (s. 330)

Peygamberimiz (s.a.v.)'i anlatan şiirlerde huri ve gılmân, âlemlerin sevgilisinin güzelliğine hayrandır:

Âşufte hırâmânına hep **hûr** ile **gılmân**

Ol rütbe güzel kıamet-i dil-cû-yı Muhammed (s. 320)

Klasik ve tasavvuf edebiyatımızda sıkça işlenen konulardan biri de zahit-âşık atışmasıdır. Zahit, gerçek güzellikleri göremez. Tek isteği cennete kavuşmaktır. Yaratılışın hakikatine vâkıf olamayan bu kimseler şiirde şöyle tasvir edilir:

Zâhid ne bilsin nâr u nûr bekler o hep **gılmân** u **hûr**

Cennet cehennem zevkine dünyâda içmi'nân gerek (s. 343)

3.2. TASAVVUF

Reşid Fânî, Küçük Hüseyin Efendi'ye intisap etmiş, Nakşî tarikatına bağlı bir şairdir. Tasavvufla hayatının orta yaşlarında tanışmıştır. Onun bir şeyhe bağlanması, şiirlerinin muhteva ve anlatım tarzını da etkilemiştir. Mutasavvıf şairlerce çokça kullanılan mazmunlara şiirlerinde yer vermiştir. Ancak mutasavvıf şairler gibi şiirlerini halkı irşat etmek amacıyla eğitici ve öğretici bir biçimde yazmamıştır. Şiirlerinde tasavvufi anlatım söz konusu olsa da bütün şiirlerini bu amaçla yazmadığı için onun mutasavvıf bir şair olduğunu söyleyemeyiz. Onun şiirlerinde tasavvufa dair pek çok kelime ve kavrama rastlamak mümkündür. Çalışmamızın bu bölümünde, şairin *Fânî Çiçekler* adlı eserindeki şiirlerin tasavvufi muhtevası incelenecektir.

Şiirlerde tasavvufa dair kavramları aktarmadan önce, Reşid Fânî'nin tasavvufla ilgili düşüncelerini aktarmak gerekir. Mutasavvıflar, marifetullahı tamamen bir ilm-i ledün olarak görür. Şair, diğer mutasavvıf şairlerde görüldüğü gibi tasavvufu “ilm-i ledün” olarak kabul eder. İlm-i ledün, kitaplardan öğrenilecek bir ilim değildir. Kişi, manevi bir eğitimle ve nefsini bilmekle bu mertebeye erişebilir:

Ey sâlik-i minhâc-ı Hâk ‘ilm-i ledünden al sebak

Manţûk-ı Hâk’dır her varak gûş etmege ‘irfân gerek (s. 343)

Gizli ilimlere sahip olan kişiler de bu ilmi bilmezler. Tüm ilimler ledün ilmi karşısında âcizdir, kâhin bu durum karşısında hayrete düşer:

Ledüniyyât-ı Hâk’ı hey’et ü cefr u remel bilmez

‘Ulûm izhâr-ı ‘acz eyler tehayyur içredir kâhin (s. 372)

Şair, ilm-i ledünden bir haber aldığını, gizlenmiş olan bilgileri oradan öğrendiğini ifade etmektedir:

Bir haber geldi baña ‘ilm-i ledünden diñledim

Müstetir qalmış idi ol cümle içre mübtedâ (s. 301)

3.2.1. Arif

Arif, irfan sahibi demektir. Yani Allah'ı tanıyan kişiye denir. Sufiler, irfanın bir Allah vergisi olduğunu söylerler. Bu yüzden irfan, onlara göre ilimden üstündür.²⁹⁴ Hz. Mevlana'nın *Mesnevi*'sinin ilk 18 beytinde anlatılan neyden muradın arif olduğu mesnevi şârihleri tarafından açıklanmaktadır. Neyin ayrılıklardan şikâyet etmesi, arifin ruhani âlemden ayrılıp dünyada bulunması ve burada türlü sıkıntılara düşer olması sebebiyledir.²⁹⁵ Bu bağlamda arif, Allah'ın varlığını idrak ederek O'nun varlığı ile var olan kişidir. Şairler, şiirlerinde sevdikleri kişileri anlatırken onları arif kisvesiyle vafederler. Şiirlerde arif her şeyi bilir, ona tarif gerekmez. Az sözle çok şey anlarlar. Reşid Fânî şiirinde bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Eger 'arîf iseñ ma'rûfu ta'rîfe ne hâcet var
Güneş meydandadır sen bahşedersîñ hep hayâletden
Eger 'âlim iseñ ma'lûmu ta'lîme ne hâcet var
Henüz 'ilm-i beşer kırtulmadı yâhû cehâletden (s. 93)

İslam ümmetinin ahirette, havz-ı kevser başında Peygamberimizle buluşacağı bildirilmektedir. Arif, havz-ı kevseri değil, âlemlerin sevgilisini istemekte, O'nunla kavuşacağı anı arzulamaktadır:

Havz-ı Kevşer n'eylesin sensiñ murâdı 'arîfiñ
Teşnegâna maḥz-ı rahmetsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ (s. 304)

Şair, *Fânî Çiçekler* adlı eserinde arif kelimesiyle ilgili olarak "arif-i billâh" kelimelerine de yer vermiştir:

Mâ-sivânîñ zulmetinden kalbi taḥîr eyleyip
'Arîf-i bi'llâh eder 'âşıkları envâr-ı Hû (s. 377)

²⁹⁴ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 26.

²⁹⁵ İsa Çelik, "Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5 (2004), 44.

3.2.2. Aşk

Bir kimseye ya da bir şeye aşırı sevgi manasına gelen aşk, muhabbetin son mertebesidir. Aşk kavramı, Divan edebiyatının ve tasavvufî Türk edebiyatının belkemiğini oluşturur.²⁹⁶ Sufilerin görüşüne göre, Hakk'ın zuhuruna aşk sebep olmuştur. “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.” kudsî hadisinin içeriğinde aşk vardır. Allah'ın bilinmeyi arzulaması, bu arzu ve aşk, kâinatın yaratılmasına sebep olmuştur. Reşid Fânî şiirinde bunu şöyle ifade eder:

Kendini kendi temâşâ eylemek etdi murâd

Ahmed'i mir'ât edendi hüsn ü müsteşnâ-yı 'aşk (s. 338)

Bundan dolayı aşk, insan yaratılışındaki güzelliğin temelini oluşturmaktadır. Türk kültür, edebiyat ve sanatında aşk konusu mahiyet ve işleniş bakımında geniş bir rağbet görmüş, farklı sahalarda birçok eserin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁹⁷

Mutasavvıflar aşkı, mecazi ve hakiki olmak üzere ikiye ayırırlar. Reşid Fânî şiirlerinde aşkı, bu iki anlamda da kullanmıştır. Redif olarak “aşk” kelimesini kullandığı dokuz adet gazeli vardır. Bu gazeller “Destan-ı Aşk” başlığı ile *Ceride-i Sûfiyye*'de yayımlanmıştır.²⁹⁸ Reşid Fânî, bu manzumelerinde aşk kavramının fikir ve ruh âlemine kazandırdığı anlamları, tasavvufî bir yorumla dile getirmiştir.

Şair, aşktan hiçbir zaman ayrı kalmamayı, eteklerini açarak nur bahçesinden sonsuza kadar çiçekler toplamayı istemiştir:

Pîrâmen-i 'aşkı şakın terk eyleme aç dâmeniñ

Şolmaz çiçekler deste et gülzâr-ı envârdan ebed (s. 319)

İlahi aşka vasıl olmak için dünyadaki tüm zevklerden vazgeçmek gerekir. İnsan, akli fikri terk edip sadece aşka yönelir, kâinata aşk nazarıyla bakar, Hak'tan başka her türlü varlıktan hatta kendi varlığından bile kalben uzaklaşırsa belki bir gün Hakk'ın varlığında fânî olur:

²⁹⁶ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 38.

²⁹⁷ Mustafa İsmet Uzun, “Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/18.

²⁹⁸ Reşid Fânî, “Destân-ı Aşk”, *Ceride-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 320-322.

‘Akl u fikri terk edip ‘aşk’a tevessül eyle kim

Terk-i hestî belki bir gün vâşıl-ı hâcât eder (s. 322)

Dünyadan vazgeçip aşk yolunda tüm benliğini feda etmek kolay değildir. Aşkın yolculuğunda çektiği sıkıntıları, şair şöyle itiraf etmektedir:

Sâlik-i minhâc-ı ‘aşk olmak meger müşkil imiş

‘Aczimi etsem huzûrunda n’ola ben i’tirâf (s. 336)

İnsanın yaratılışı aşk iledir. Cebrail, insana ruhu üflerken aşkla üflemiştir. Âdem (a.s.)’ın yaratılışı, tek iken çift olmayı dilemesi aşk yüzündendir. Vuslattan sonra cennetten ayrılarak firkatin başlaması şair tarafından güzel bir üslupla dile getirilmiştir:

Nefh-ı rûh etdi müşekkel hâke Cibrîl-i Emîn

Dest-i kudretle yazıldı ibtidâ imlâ-yı ‘aşk

...

Tek meger çift olmak istermiş bu vahdet-hânede

Münferid bir keşreti tevlîd eder ferdâ-yı ‘aşk

...

Fâniyâ vuşlat şoñu firkat imiş vâ-hasretâ

‘Âkıbet ol çifti tefriķ eyledi igvâ-yı ‘aşk (s. 339)

Aşk, “habbe-i memnu” sebebiyle ifşa olmuştur. Aşk yüzünden bir habbeden bin kubbe peyda olmuştur:

Habbe-i memnû‘adır hep bâ‘is-i ifşâ-yı ‘aşk

Habbeden biñ kubbe peydâ eyledi faḥşâ-yı ‘aşk (s. 340)

Reşid Fânî, yazmış olduğu manzumelerinde aşktan çokça bahsetmiş, insanın yaratılışının, dünyaya gönderilmesinin, sonrasında dünya üzerinde çıkan kavgaların, iyiliklerin ve kötülüklerin, Hz. İsmail’in kurban edilmesinin, Hz. İbrahim’in atıldığı ateşin çiçek bahçesine dönüşmesinin, Hz. Musa’ya Tur dağında Allah’ın tecelli

etmesinin, balık karnında kulu Yûnus'u Allah'ın mihman etmesinin sebeplerini hep aşka bağlamıştır. Bu söylediklerini hal edecek (çözecek) bir kimsenin cihana gelmeyeceğini de ifade etmiştir:

Gelmedi gelmez cihāna hāl eden bu ‘uğdeyi

İñleşem āh eylesem çok mu rebābāsā-yı ‘aşk (s. 340)

Pervane, Divan şiirinde âşığı temsil etmektedir. Muma âşık olan pervane, mumun ışığının çevresinde döner döner ve en sonunda kendini mumun alevlerine bırakır. Aşk için canını feda eder. Vahdet yolundaki dervişin fena âleminde yok oluşu da buna benzetilmektedir. Mumun ışığı ilahi aşk, pervane bu aşk uğruna yanıp kavruken derviştir.²⁹⁹ Şair, kendine pervaneyi örnek göstererek, ilahi aşkı pervaneden öğrenmesini söylemektedir:

‘Aşk öğren Fāniyā pervāneden

Tuy ki pervāne diyor “Pervā neden”

Yandığım Allāh için ey dostān

Hāk deyip geçdim dil-i divāneden (s. 73)

Aşk, âşık, maşuk hakkında şairlerin sözü asla bitmez. Reşid Fânî de bunların hakkında yukarıda bir kısmını aktardığımız birçok söz söylemiştir. Her vesile ile aşktan konuşmuş gerek ilahi aşkı gerek mecazi aşkı gönlünden geçtiği şekilde satırlara aktarmıştır. Sevmekten ve sevilmekten asla yorulmamış başkalarının kınamasından çekinmemiştir:

Sevmek mi ‘aceb yoksa sevilmek mi kabāhat

Qānūn-ı muḥabbetde ‘aceb var mı şarāhat (s. 208)

3.2.3. Bî-nişân, Lâ-mekân

Farsçada “bî”, Arapçada “lâ” olumsuzluk ekleridir. Önüne geldikleri kelimeye “-sız, -siz” anlamı verirler. Buna göre bî-nişân “nişansız”, lâ-mekân “mekânsız”

²⁹⁹ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 370.

anlamlarına gelmektedir. Allah'ı bilip tanımak için O'nu bize gösteren bir işaret yoktur. O'nun isim ve sıfatları varlığının belirtisidir. Allah'ın mutlak zatı ve fena makamı “bî-nişân” kelimesi ile ifade edilir. “Lâ-mekân” ise zaman ve mekânın üzerinde gerçek varlık olan Allah'ı ifade etmek için kullanılır.

Sen ey hüsn-i bekā fānī cemāle zīb u şānsıñ sen

Bütün şey sensiz olmaz āh lākin **bî-nişānsıñ** sen (s. 150)

Ḳābe kavseyni ev ednā sırrına üftādeyim

‘Āşıka senden meded ey **bî-nişān**ım dost dost (s. 165)

Kâinatta her bir zerrecik devamlı surette Allah'ı tesbih eder. Lâ-mekânın şeksiz şüphesiz padişahı Allah'tır:

Seni tesbîḥ eder tehlîl eder her zerre-i imkān

Ki sensiñ **lā-mekān**ıñ pādişāhı bî-şek u nokşān (s. 148)

Görünürde senin lâ-mekânından ayrı düşmüş bir garip olsam da şimdi can içre olan gizliliğimi aşikâr ettim:

Lā-mekānından cüdā düşmüş ġarîbim şüretā

Şimdi cān içre nihān etdim ‘ayānım dost dost (s. 164)

Senin zaman ve mekânın üzerinde bir varlık olduğunu mantık ve akıl hiç kavrayabilir mi?

Mantıḳ u mîzān-ı ‘aḳla hîç şıḡar mı **lā-mekān**

Cümle mevcūdâtı setr-i zātına ālet eder (s. 322)

Ya Resulallah! Zaman ve mekânı aşıp giden senin nice âşıkların vardır. Onları görünce dil kanatsız bir kuş gibi kimsesiz ve yalnız kaldı:

Nice ‘âşıḳlarıñ vardır ki ṭayy-i **lā-mekān** eyler

Ḳanatsız kuş gibi dil ḳaldı bî-kes yā Resūlallāh (s. 646)

3.2.4. Ene'l-Hak

“Ene'l-Hak” ifadesi, Hallâc-ı Mansûr adı ile bilinen büyük sufinin vecd halinde ve aşk makamında iken söylemiş olduğu ibaredir. “Ben Hakk’ım” anlamındaki söz Mansûr’un katline sebep olmuştur. Söylendiği günden itibaren hemen bütün tasavvufî konuların ve meclislerin gündemini oluşturmuş, büyük sufilerin zihnini meşgul etmiştir.³⁰⁰ Hallâc’ın Tanrılık iddiasında bulunduğunu ileri sürüp onun kâfir ve zındık olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu sözü diğer sufilerin şathiyyeleri gibi görüp fena, sekr ve tevhid hâlinde söylenildiğine dair açıklamalar yapanlar da olmuştur. Hallâc’ın bu sözü söylediği doğrudur, ancak bu sözüyle Tanrılık iddiasında bulunduğu şeklindeki hükümler kesinlikle yanlıştır.³⁰¹ Tasavvuf şairlerince benimsenip söylenen bu söz şiirlerde işlenmiştir. Bu sözü söylemekle cezbe hâlini anlatan şairler, daha çok Hallâc’ı söz konusu ederler.³⁰² Divan şiirinde Hallâc-ı Mansûr, daha çok darağacı münasebetiyle sıklıkla anılır. İnancı uğruna can vermenin sebebi olarak bilinir.³⁰³

Reşîd Fânî şiirlerinde “ene'l-Hak” sözü ve Mansûr kavramlarını şöyle ifade etmiştir:

Muhabbet etmemek kâbil midir maḥbûbuna âyâ

Ene'l-Hak sırrına gencine-i pinhân olur maḥzûz (s. 331)

Verir her goncası bûy-ı **ene'l-Hak**

Ḥaḳîkat sırrına gülşen şerî'at (s. 606)

Cism ü cânın perde etmez vaşl-ı cânân isteyen

Ḥaḳlı buldum Ḥaḳ için **ḥaḳkım** diyen **Manşûr**'u ben (s. 179)

Şerî'at uğruna **Manşûr**'u ber-dâr eyleyen etti

³⁰⁰ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (İstanbul: Kitabevi, 2000), 192.

³⁰¹ Süleyman Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/379.

³⁰² Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 139.

³⁰³ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 186.

Bu setr-i ‘avreti ben Ādem ü Havvā’dan öğrendim (s. 350)

Açıldı şafha şafha levhalar bî-reng u bî-nîreng

Temâşasıyla gönlüm Hâk dedi **Manşûr**-ı şûr oldu (s. 398)

3.2.5. Fakr

Fakr, fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık manalarına gelmektedir. Tasavvufta, marifete ulaşmak isteyen dervişin hiçbir şeye malik olmadığıının şuurunda olması ve kendisini daima Allah’a muhtaç bilmesidir.³⁰⁴ Hadis kaynaklarında mevzu bir hadis olarak bildirilen “Fakr (yoksulluk) benim övüncümdür, diğer peygamberlere onunla övünürüm.” manasındaki hadisten dolayı, tasavvufta fakr kavramı önemli bir yer tutmuştur. Tasavvufa göre bu yoksulluk maddi değil manevidir. Yani mevhum varlığı yok etmek, varlıktan geçmek ve kendini Allah’ta yok etmektir.³⁰⁵ Reşid Fânî, tasavvufi muhtevalı şiirlerinde fakr kavramına da yer vermiştir:

O rütbe kâmkârım hamdu lillâh âsitâneñde

Değişmem tâc-ı sultâna bu **fahr-ı fakr**ı ben bi’llâh (s.184)

Zîb u zînet **fakr** imiş ‘âşıklara Fânî meger

Qurb-ı Hâk’dır saltanat Behlûl-i Dâñā’lar gibi (s. 186)

Kenz-i lâ-yefnâ benim zâtımda mahfîken n’için

Düşmüşüm bâzâr-ı ‘aşka vermişim **fakr**a revâc (s. 317)

Niyâza başla Fâniyâ yeter bu râz-ı Kibriyâ

Bilir mi **fakr**ı aġniyâ cihân cihân-ı câna bâġ (s. 334)

³⁰⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 184.

³⁰⁵ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 146.

Kimi şervet umar kimi fakrı

Fakr ile bulmak ister ol fahrı (s. 283)

3.2.6. Gönül / Kalp

Gönül, Türk edebiyatının en önemli ve en çok işlenen konularındandır. Türkçede “yürek”, Farsçada “dil”, Arapçada “kalp” kelimelerinin karşılığıdır. İnsanın yaşaması için bir gönle ihtiyacı vardır. Sevgi ve muhabbetin büyüyüp geliştiği yer gönüldür. Gami, kederi, hüznü, sevinci, aşkı içerisinde barındırır. Kimi zaman bir kuştur. Bazen türlü cefa ve eziyetlere katlanır. Sevgiliden ümidi asla kesmeyen gönül, ondan gelen eziyetler yüzünden biçaredir, haraptır, dertlidir.³⁰⁶ Tasavvufi düşüncede, ilahi hitabın mahalli ve muhatabı, marifet ve irfanın kaynağı, keşf ve ilham mahalli, Allah’ın isim ve sıfatlarıyla tecelli ettiği yer, Allah’ın evi anlamlarına gelmektedir.³⁰⁷ Gönül, birçok teşbih ve mecaza konu olmuştur.³⁰⁸ Memleketler, padişahlar, sevgililer gönle benzetilmiştir.

Reşid Fânî, gönül kavramını şiirlerinde çokça kullanmıştır. Gönül kelimesini redif olarak kullandığı manzumeleri bulunmaktadır. Gönül, aşk derdi ile inlemekte, bu gizli derdi ağyara aşikâr etmektedir:

Hemîşe derd-i ‘aşk ile figân edersin ey **gönül**

N’için bu gizli derdini ‘ayân edersin ey **gönül** (s. 346)

Gönül, Allah’ın sıfatlarının tecelli ettiği, zatının mazhar olduğu yerdir:

Mazhar-ı zât u şifât-ı Hak Te‘âlâ’dır **gönül**

Maşdar-ı esmâ-yı küll ‘ayn-ı müsemmedır **gönül**

Gönül, bismillâh lafzında saklı bir manadır:

Âşinâ-yı noktadan öğren nikât-ı dil-beri

³⁰⁶ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 168.

³⁰⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 296.

³⁰⁸ Gönül hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cemal Kurnaz, “Gönül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996).

Bā-i bismillāh içinde şaklı ma‘nādır **göñül**

Şair, gönlünün gaflet uykusundan uyanması gerektiğini, hakikat bağlarından çiçekler toplayıp geldiğini söylemektedir:

Zehī gaflet **göñül** artık uyan h^vāb-ı keşāfetden

Çiçekler topladım gel al saña bāğ-ı leṭāfetden (s. 93)

Fena âleminde gönül aynasını temiz tutan, kendini dünya kavgasında gelip geçici işlerde bulmaz:

Bezm-i fenā içre **göñül** āyīnesin taṭhīr eden

Ğavḡāya şalmaz kendini eyler şafā yā Rabbenā (s. 302)

Gönül, gece gündüz inlemekte, sevgiliden ayrı kaldığı için gözyaşlarının akmasına sebep olmaktadır:

Yine n’olduñ **göñül** etmekdesiñ şām u seḥer nāliš

Ġarībāne akan gözyaşları bulmaḡda efzāyiş (s. 326)

Sevgilinin cemalini görmek istersen fitili aşk olan kalp mumunu yak:

Görmek isterseñ cemāl-i yāri şem‘-i **kalb**i yak

Yanmaz ol kibrīte muḥtācdır fitili ‘aşḡ imiş (s. 167)

Şarāb-ı ‘aşḡ ile reyyān u şād et **kalb**-i ‘aṭşānı

Çözölsün ‘uḡdeler zölf-i nigāre vermesin şūriş (s. 327)

3.2.7. Harf / Hurûf

Alfabeyi meydana getiren işaretlerin her birine harf denir. İslam düşüncesinde harflere tasavvufi yorumlar getirilmiştir. Bu yorumlar, harflerle ilgili telakkilerin odak noktasını oluşturmaktadır. Tasavvufa göre varlığın başlangıcı ve Cenab-ı Allah’ın külli iradesinin ilk tecellisi “kün” emri ile meydana gelmiştir. “Kün” emri şiirlerimizde “kâf u nûn” şeklinde mazmunlaşmıştır. Harfler, sözlerin ve seslerin sembolik

işaretleridir. Her varlığa birer isim verilmiştir, isimleri oluşturan kelimeler harflerden müteşekkildir. Dolayısıyla tüm yaratılmışlar ile harfler arasında kuvvetli bir ilgi bulunmaktadır.³⁰⁹ Kâinata, eşyanın hakikatine taalluk eden birtakım sırları içinde barındırdığına inanılan harfler “simya” ilminin doğuşuna sebep olmuştur. Simya ilmine “ilm-i esrâr-ı l-hurûf” ya da “ilm-i sagır” de denilmektedir.

Allah’ın yaratma iradesi “kûn” emri ile başlamıştır. Dolayısıyla bütün yaratılmışların menşei kâf ve nûn’dur:

O’dur esrâr-ı zâtıñ maḥremi lü’lû-i meknûnu

O’dur Ümmü’l-kitâb ‘ıñ **elf u bâsı kâf ve’l-nûnu** (s. 152)

Sana kavuşmanın sarhoşluğu ile vücudunu, ruhunu unuttur. Kâf u nûn denizinde gark olanın şikayetleri işitilmez:

Dadanan şarâb-ı vişâline unuttur vücūdunu rūḥunu

İşidilmez âh-ı şikâyeti o ğarîḳ-i lücce-i nûn u kâf (s. 335)

Kur’an-ı Kerim’in yirmi dokuz suresinin başında bazen bir bazen de birkaç harften oluşan rumuzlar bulunmaktadır. Bu harflere “hurûf-ı mukatta’ât” adı verilir. Her birinin gerçek manalarını yalnızca Allah ve Resulünün bildiği bu 14 harfin kendine ait sırları olduğu kabul edilir.³¹⁰ Reşid Fânî şiirlerinde bu harfleri de kullanmıştır:

Açılsa gözleri seyreylese “**ḥā mīm ‘ayn sîn kâf**”

Görürdü kim imiş “**ḥā mīm elif lām ra**” ve “**yāsîn kâf**” (s. 154)

Fânî yine sıra geldi noktaya

Dikkat ile bârî bu şöñ nükteye

Elif lām mīm dedim geldi güfteye

Sâz elimde kaldı fiğân etmeyiz (s. 462) nokta

³⁰⁹ Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 205.

³¹⁰ Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 206.

Nokta, alfabenin ve harflerin en küçük ve en gizemli unsurudur. Bütün harflerin kühüdür. Noktaların birleşmesi ile harfler, harflerin birleşmesi ile kelime ve terkipler oluşur. Kelimeler ve terkipler birleşerek ilimleri oluşturur. Dolayısıyla ilimlerin ve sırların noktada gizli olduğu kanaati harflerin bu oluşumuna dayanmaktadır. “İlim bir nokta idi. Onu cahiller çoğalttı.” sözü bu manaya delalet etmektedir. Arif kişi noktada harfi, harfte noktayı müşahade edebilir.³¹¹

Nokta sırrın bul kitāb-ı keşret içre dā'im ol

Zir u fevkinde derūnunda **hurūf**uñ kâ'im ol (s. 114)

Bütün bildiklerim bir kaçredir deryā-yı 'ilmiñden

Hurūf-ı 'āliyānıñ **nokta**-i 'irfānısıñ 'izzet (s. 124)

Nokta oldum harf içinde şaklandım

Bulamazlar beni kitābta şandım

Cīm karnında her cefāya katlandım

Anıñ için baña mecnūn dediler (s. 216)

Hakikatle münevver zulmet-i dünyāda bir **nokta**

Nigāh-ı Ādem ü Havvā dañi ol **nokta**ya ma'ṭūf (s. 336)

Bilir elbet bu aḥvāli emānāta olan şāhib

'Aceb bir **nokta**dır ki **nokta** içre kâ'ināt kâ'in (s. 372)

Nokta nokta dizilerek **harf** oldu

Bir araya geldi **harfler** zarf oldu

Mazrūf kaldı hafī mevcūd şarf oldu

³¹¹ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, 206.

Añlayana ‘aynı ‘ayān etmeyiz (s. 459)

“Be” harfinin altındaki nokta, ehadiyyetten vahidiyyete nüzule işarettir. Hz. Ali’nin “Ben besmeledeki be harfinin altında bulunan noktayım.” buyurması bu sebeptedir.³¹²

Nokta-i bāda niqāt-ı yārı seyrān eyledim

Pençe-i āl-i ‘abāda seyr-i cānān eyledim (s. 126)

Naşıl rahmān olan Mevlā *ale’l-‘arşi’stevā* olmuş

Naşıl bir **nokta-i bā** mazhar-ı bī-intihā olmuş (s. 154)

Ḥūr u ğilmān cennet ü nīrān ne varsa ondadır

Muşḥaf-ı ḥüsn içre gerçi nokta-i bādır göñül (s. 620)

Nûn suresinin birinci ayetindeki “nûn” harfinin noktası da Allah’ın zatına delalet eder.

Nefy ü işbâtımla her dem söylerim illā vü lā

Nokta-i nûn içre meknûn gevherim illā vü lā (s. 388)

Bir **nokta-i nûn** eyleyen **nûn** içre medfûn eyleyen

Mevşûl-ı cānān eyleyen sensiñ beni sevdim seni (s. 398)

Neler çıkdı bak ol **nûn noktasından**

Meger maḥşer imiş ol ḥarfde meskûn (s. 360)

³¹² Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 206.

3.2.8. Hicap

Utanma, sıkılma, mahcubiyet manalarına gelen hicap kelimesi tasavvufta gönülde hakkın tecellisine ve ilahi hakikatleri görmeye engel olan ve insanı Allah'tan uzaklaştıran maddi ve manevi her şey anlamındadır.³¹³ Âşığı maşuktan uzak tutan manilere, kalbe yerleşen ve hakikatlerin orada tecelli etmesine engel olan suretlere denir. Maddi âlem ile manevi âlem arasında bir perde bulunmaktadır. Derviş bu perdeyi ortadan kaldıramadığı sürece Hakk'a vasıl olamaz. Bu perdeyi kaldırması için nefis terbiyesi ve riyazet gerekir.³¹⁴

Götürdün dilleri didāra sen ref-i **hicāb** etdin

Demek didār-ı Hakk'ın burka-i pinhānıñ 'izzet (s. 124)

Benlige riyā perde olur vuşlata **Fānī**

Bī-‘ār u **hicāb** ol da ne derlerse desinler (s. 167)

Görmek isterseñ cemāl-i yāri gerçek perdesiz

Cism ü cānından geçip kaldır **hicāb**-ı ‘ārı sen (s. 176)

Qalmamış sende **hicāb**-ı ādemiyetden eṣer

Āteş-i ‘aşkıñla yanmış dīn ü imānıñ seniñ (s. 627)

Giriftār-ı **hicāb** oldum qarīn-i ihticāb oldum

Sen iḥsān eyle dermānım daḥīlek yā Resūlallāh (s. 650)

3.2.9. Hüsn

Hüsn, güzellik manasına gelmektedir. Bir zatta bulunan olgunluklara ve kemaliyyete denir. Âlemdeki bütün güzelliklerin sahibi Allah'tır, güzeller O'nun

³¹³ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), 1284.

³¹⁴ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 206.

güzelliğindendir.³¹⁵ Reşid Fânî, tek güzellik olarak Allah'ı ifade etmek için sufiler tarafından sıklıkla kullanılan “hüsn-i mutlak” ve “hüsn-i müstesna” terkiplerine şiirlerinde yer vermiştir:

Geç bu ünsiyyetden artık âdem ol da Hakk'ı bul

Hüsn-i mutlakdır temâşâ dide-i 'irfân için (s. 181)

Merhabâ ey pâdişâh-ı **hüsn ü anım** merhabâ

Merhabâ ey mihr ü mâh-ı âsumânım merhabâ (s. 304)

Müncezib oldum nihâyet **hüsn-i mutlak** şem'ine

Seng-i harâ mûm olur destinde derlerse şavâb (s. 307)

Hüsn-i mutlakdır hemîşe bâ'is-i âhım benim

Hâlimi ta'yib ederse çok mu nâ-binâ-yı 'aşk (s. 337)

Kendini kendi temâşâ eylemek etdi murâd

Ahmed'i mir'ât edendi **hüsn ü müstesnâ**-yı 'aşk

Hüsn-i mutlakdır ser-â-pâ cism-i pâk-i müctebâ

'Âşık u ma'sûk O'dur yokdur oña hem-tâ-yı 'aşk (s. 340)

Hakikat şehrini ben 'alleme'l-esmâ'dan öğrendim

O şehriñ râhını bir **hüsn-i müstesnâ**dan öğrendim (s. 349)

Nağd-i cânım kâmilên kâlây-ı 'aşka vermişim

³¹⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 252.

Hüsn-i mutlakdır benim dünyadaki sāmânım ey (s. 390)

3.2.10. Nefis

Arapça bir kelime olan nefis, ruh, öz varlık, zat manalarına gelmektedir. Ruh ile nefis aynı şeydir. Ancak insan iyi işlere yönelirse ruh, dünya işlerine ve kötü şeylere yönelince nefis adını alır.³¹⁶ Dinî, tasavvufî terim olarak; ruh, akıl, insan bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyyet, işkence, ukûbet, arzu, murâd anlamlarında kullanılır.³¹⁷

Aşağıdaki beyitte nefis kelimesi ile insanın kendisi kastedilmiştir. Kendine adaletli davranamayan, başka insanlara da iyilik yapamaz:

Nefsine dād etmeyen gayra mürüvvet eylemez

‘Âkıl u âzāde-ser bir ferde minnet eylemez (s. 75)

Şair, din ve Allah’tan gelen ilahi kelimeler ile nefsin kontrol altına alınabileceğini, kötü insanlarla beraber olmanın nefis terbiyesine zarar vereceğini ifade etmektedir:

Nefsini nîk eyle hemân dîn ile

Hem-dem-i şer olma o bedbîn ile (s. 88)

Şair beyitlerde, nefsinin oyuncağı olmaktan, onu terbiye edememekten şikâyet etmektedir. Genel olarak beyitlerde nefis kavramı, insanın iç dünyasındaki mücadeleyi ve manevi yolculuğu ele almak için kullanılmıştır. Şair, insanın içindeki kötü eğilimlerin nefsi terbiye ederek giderilebileceğini düşünmektedir:

Pençe-i takdîre oyuncağ beşer

Nefsini bilmez ki bile hayr u şer (s. 90)

Yâ ahî hoş gör cihânı her nefes şükret hemân

Nefs ü şeytânın ıkapılma veddine ‘udvânına (s. 112)

³¹⁶ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 355.

³¹⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayınları, 1997), 545.

Neler çekdim neler bu **nefs**-i bed-ḥūyuñ elinden āh
Çıkar biñ nağme-i şekvā anıñ her gün telinden āh (s. 142)

İnanmam **nefs**-i emmāre ki beñzersiñ büyük māra
Yutarsıñ hem yakın olsam saña yalvara yalvara (s. 143)

Nefsiñ hemişe şalveti her dāneye pür-iḥtirāş
Ye's ü elem tevlid eder şubḥ u mesā yā Rabbenā (s. 302)

Bildim ki cihān mel'abe-i **nefs** ü hevādır
Pāk eyle bu çirkāba düşen cānımı yā Rab (s. 308)

Nefs ile rūḥu'l-beşer etmez bedende imtizāc
Şabb-ı emred pīrezenle hīç eder mi izdivāc (s. 316)

Çekdiğim hep **nefs**-i bed-elvān elindendir müdām
Fitnesinden el-‘iyāz yā Rab kemā-kān el-‘iyāz (s. 321)

Nefsine kıl olma rūḥundan gelen fermāna bak
Cāzib u dāfi‘ ‘aceb kuvvetler etmiş ictimā‘ (s. 322)

Fānī ne zamān uşlanacak **nefs**-i şeririñ
Sen ḥayr ile gel yanıma ḥayrān olayım ben (s. 362)

Ğarīk-i baḥr-ı ‘işyānım hemişe rū-siyāhım ben
Bu dil bāzīçe-i **nefs** ü hevādır yā Resūlallāh (s. 380)

Neden bilmem ki **nefs**-i şūma uydum mişl-i büm oldum

Nedāmet nārına düştüm ḥarābım yā Resūlallāh (s. 382)

3.2.11. Ruh

Ruh, “canlılarda hayatı sağlayan unsur” şeklinde tanımlanmaktadır.³¹⁸ Tasavvufta ilk zahid ve sufiler insanın mahiyetini açıklarken daha çok olumlu ve olumsuz yönleriyle nefis ve kalp üzerinde durmuşlardır. Ruh kelimesinin Kur’an ayetlerinde ve hadis-i şeriflerde geçmesi sebebiyle, kelamcılar ve İslam filozofları ruh hakkında tartışmaya başlamıştır. Bu tartışma, sufilerin ruhun mahiyetine dair görüş bildirmelerine yol açmıştır.³¹⁹ İnsan vücudunda bulunan birçok melekenin menşei ruhtur. Ruhun zuhuru, “...ona ruhumdan üflediğim zaman...” (15/29) ayetinde geçtiği üzere Cenab-ı Hakk’ın zatındandır.³²⁰

Dikkat ile et dād u sitādı deme heyhāt

Fānî bu fenāda açılır **rūḥa** fütūḥāt (s. 115)

Yūsuf-ı ḥüsnünde ḥayrānım Züleyḥālar gibi

Bir nefeste nefḥ-ı **rūḥ** ettiñ Mesīḥālar gibi (s. 184)

Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler* adlı eserinde “Muhataba-i Nefs u Ruh” başlıklı bir müseddes kaleme almış, bu manzumede nefis ve ruhu karşılıklı konuşturmuştur. Şair, kötü huylu nefsin elinden çok çektiğini, her gün binlerce nağme ile kendisini aldatmaya çalıştığını söyler. Nefis şairin bu ithamlarına karşı kendini savunur. Ruhun da tartışmaya dâhil olması ile manzume devam etmektedir:

Seni ben **rūḥ**-ı nālānım hemîşe gūş-ı cān etdim

Seni ben şaklamıştım şimdi derdimle ‘ayān etdim (s. 143)

³¹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, “Ruh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 35/187.

³¹⁹ Süleyman Uludağ, “Ruh (Tasavvuf)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2018), 35/192.

³²⁰ Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 267.

Seniñ nuşhuñla **rūḥ**um muṭma‘in oldum yeter yandım

Baňa benlik libāsı dā‘imā bākī kalır şandım (s. 145)

“Ey ruh” redifli bir gazel yazan şair, ruh hakkındaki düşüncelerini bu gazelde ifade etmiştir. Gazelin matla beyti şu şekildedir:

Mu‘ammā-yı vüçüduñ añlaşılmaz mı ‘aceb ey rūḥ

N’için bilmem ki olduñ böyle mechül-i ireb ey rūḥ (s. 317)

3.2.12. Sırr / Esrar

Sır, kelime anlamı olarak bilinmesi ve açıklanması istenmeyen, gizli tutulan şey demektir. Allah, sevdiği kullarına bazı özel nimetler vermiştir. Sır da böyledir. “Gönül ehlinde ve keşif sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlara, tasavvufi duygular ve bilgilere sır denir.”³²¹ Bu hâl, Allah ile sevdiği kulu arasında gizlidir. Maddi ve manevi varlıklar hakkında Allah tarafından sadece gönül ehline bildirilen hakikatlerdir.

Öğrenip **sırr**-ı vişāli ḥālet-i pervāneden

Bā‘is-i hicrān olan ‘aşk u hevādan geçmişiz (s. 66)

Nokta **sırr**ın bul kitāb-ı keşret içre dā‘im ol

Zir u fevkinde, derūnunda ḥurūfuñ kâ‘im ol (s. 113)

Su’ale başlayacaktım o yār-ı cān dedi şuş

Bu **sırr**-ı ḥilḳat-i Ḥaḳ’dır muṭābaḳat-ı maḥsūs (s. 254)

Bilmez bu **sırrı** her kişi hep kıl ile kâldır işi

‘Uryān u giryān ortada ḳalmış faḳaṭ kitmān gerek (s. 343)

³²¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 469.

Âdemiyyet **sırrı**nı bilmek dilerseñ *Fâniyâ*

Sâlik-i rāh-ı rızâsı olmak eslemdir ‘azîz (s. 602)

3.2.13. Şeriat / Tarikat / Hakikat / Marifet

Allah’a erişme yolundaki dört makamdır. Tasavvufta şeriat, bir dış duvar olarak ele alınmış, duvarın iç yüzüne hakikat denmiştir. Şeriattan hakikate ulaşmak için bir yola ihtiyaç vardır. Bu yola tarikat denir. Sâlik, bir mürşide bağlanır ve onun emri ile belli kurallar içerisinde varlığını terk ederek hakikate ulaşır. Hakikate ulaşanların sırlarını gizleyerek şeriata uymalarına marifet denir. Reşid Fânî, tasavvufun ana esaslarını oluşturan bu ifadeleri şiirlerinde şöyle kullanmıştır:

Şerî’at evvel ü âhîr **tarîkat** bâtın u zâhir

Hakîkat söylenilmez sır imiş şahbâdan öğrendim (s. 350)

Hakîkat dil-ber-i maḥbûb **tarîkat** perde-i maḥbûb

Şerî’at azhar u marḡûb imiş fetvâdan öğrendim (s. 351)

Şerî’atle **tarîkat** ‘aynı yoldur kûy-ı maḥbûba

Rivâyet ihtilâfa uğramış gavḡâdan öğrendim (s. 351)

Reşid Fânî, bir şeyhe mürit olup tarikat yolunda olmaktan mutludur. Hakikat hazinesine malik olduğu için Allah’a şükreder:

Sâlik-i evc-i **tarîkat** eyleyen sensiñ beni

Mâlik-i genc-i **hakîkat** eyleyen sensiñ beni (s. 398)

Marifet kapılarını şeyhinin yüzünün nuru ile açan Fânî, bu vesile ile saadet evine dâhil olur:

Pertev-i ḥüsnüñle buldum **ma’rifet** ebvâbını

Dāhîl-i beyt-i sa‘âdet eyleyen sensiñ beni (s. 395)

Hakikat denizine dalgıç gibi dalıp inciler topla, tasavvuf dersini alıp irfan ehlinin ayağının tozu ol diyen şair, hakikati bir denize benzetmiştir:

Hakikat bahrine ğavvâş olup dürr iktîfâf eyle

Tasavvuf dersini al hâk-i pây-i ehl-i ‘irfân ol (s. 348)

Şair, bazı insanların Hak’tan bahsedip hakikate vâkıf olmadığı belirtir:

Dem urur Hâk’dan faķaķ bilmez **hakikat** bābını

Daķ eden ebvābını şādān gelir şādān gider (s. 627)

3.2.14. Tecelli

Tecelli sözlükte “görünme, belirme, zuhur etme” anlamlarına gelmektedir. Mecazi olarak “kader, talih” anlamında da kullanılan tecelli kelimesinin tasavvufi manası ise “Salikin kalbinde gayb âlemine ait nurun belirmesi, ilahi feyzin müminin kalbinde zuhuru”³²² şeklinde yorumlanmaktadır. Aynı kökten gelen “cilve” kelimesi ile eş anlamlıdır. Salikin kalbine giren bu ledünni bilgiler ve nurlar “ilham, varidat, levâih, sünûhât” gibi kelimelerle de anılır.³²³ Salik, kalbine doğan tecelli ile kimi zaman cezbe, kimi zaman da sükûn hâlinindedir.³²⁴ Avam, yani sıradan insan, üzerindeki setr perdesi dolayısıyla bu ilahi nuru bilemez, ancak Allah’a yakınlaşmış salik ve arif kişi devamlı olarak tecelli hâlini temaşa eder durumdadır.³²⁵

Ben istiyorum terbiyeniñ bilginiñ aşlā

Te’sîrine bağlanmayarak Hâlik’ı bulmak

Ben istiyorum münkeşif olsun bütün eşyā

Vaħdetde ve keşretde **tecellî** ola muṭlaķ (s. 63)

³²² Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3069.

³²³ Semih Ceyhan, “Tecellî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/241.

³²⁴ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 514.

³²⁵ Kuşeyri, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991), 205.

Tecellî eylediñ ser-tâ-be-pâ âdemde ey Hâlik

Seni inkâr eden ikrâr eden hepsi saña ‘âşık (s. 148)

Luţfeder ‘âşıkā bî-şübhe ki ma‘şûk-ı ezel

Eyler elbette **tecellî** bize leylâ-yı ‘adem (s. 300)

Mâ-sivâyı perde etme göster Allâh’ım yüzün

Fâni-i kemter **tecelliyyât**ına olsun fedâ (s. 301)

Fâniyâ vecd-i **tecelliyyât** ile kal bî-vücûd

Tâ ki rûhuñ eylesin eşmâr-ı vaşlı iktitâf (s. 336)

Leyle-i yeldâyı ihyâ eyle ‘âşık zıkr ile

Gör nasıl eyler **tecellî** maṭla‘-ı eşhâr-ı Hû (s. 377)

Ey **tecellî** şemsi doğ meşhûn-ı envâr et beni

Derd-i ‘aşkıñla yok oldum luţfedip var et beni (s. 393)

3.2.15. Tevekkül

Tevekkül, her türlü tedbiri aldıktan sonra işi Allah’ın takdirine bırakıp kadere rıza göstermektir. Kur’an-ı Kerim’de Âl-i İmrân suresinin 159. ayetinde tanımı yapılmaktadır: “*Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.*” Tasavvufta tevekkül bir makam ve hâl olarak kabul edilir. Tevekkülün birçok merteye ve çeşidinden bahsedilir.

Tevfik-i Hudâ yâver olur ehl-i şebâta

Müşkil ne demek ‘azme bedel ey yüce insân

İhlâş u **tevekkül** ile her iş olur âsân

“İkdām u taḥammül gerek erbāb-ı ḥayāta” (s. 5)

Mütecellî irāde-i küll ile

Mütesellî olup **tevekkül** ile

Diyelim biz daḥi hemān Allāh

Tā ki cennet ola bu miḥnetgāh (s. 50)

Tut rişte-i **tevekkül**ü iḳbāl u zevkî gör

Aç dīde-i başireti kim zīr u fevḳî gör (s. 74)

Tevekkül eyle Ḥālîḳ’a te’ellüm etme sâbıḳa

Teraḥḥüm et ḥalā’ika ki olmasın yolunda āḡ (s. 334)

3.2.16. Tevhid

Tevhid, kelime olarak birkaç şeyi bir araya getirip bir yapma birleştirme manalarına gelmektedir. Allah’ın vahdaniyetine, bir, tek ve eşsiz oluşuna inanmaktır.³²⁶ Allah’ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söylemektir. Bu, “lâ ilâhe illallah” zikrini söylemekle olur. Kâinatı yaratan ve yöneten en yüce varlık Allah’tır. Allah’ın mevcudiyeti inancı, insanın selim fitratının önemli bir özelliğini teşkil eder. O’nun bir ve tek oluşu da O’ndan ayrı düşünülemez bir vasıftır. Bezm-i eleste insanın yaratılışı sırasında Allah ile insanlar arasında yapılan sözleşmede insanoğlunun şirke düşmemeleri de şart konulmuştur.³²⁷ Tevhid inancı edebiyatımızda da sıkça işlenmiş bununla ilgili müstakil eserler ortaya çıkmıştır. Özellikle manzum tevhidlerde kelam ve akaid ilminin metotlarıyla terimleri başarılı

³²⁶ Kuşeyri, *Kuşeyrî Risâlesi*, 473.

³²⁷ Mevlüt Özler, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/18.

bir anlatımla işlenmiştir. Bunda, çoğunluğu medrese tahsili gören veya tekkelerden yetişen şairlerin konu hakkındaki birikimleri etkili olmuştur.³²⁸

Reşid Fânî, beyitlerde tevhid inancı ile ifadeler kullanmıştır. Yazmış olduğu müstakil tevhid türünde şiirleri de vardır. “Büyüksün Allah’ım” başlığı ile yazmış olduğu manzumesinde Cenab-ı Allah’ın yaratıcılığından ve birliğinden bahsederek kudretinin sonsuz olduğunu ifade etmiştir. Gece gündüz Allah’ı zikreden Fânî, bağışlanma talep ederek şiirini bitirmiştir:

Tahmîd ederim ‘aczim ile zâtıña yâ Rab

Tevhîd ederim ‘aşkıñ ile şâm u sehergâh

Hayrân olurum şevk ile âyâtıña yâ Rab

‘Afv eyle günâhım ki büyüksün büyük Allâh (s. 136-137)

Edeb, tevhid cezbesi ile âşıklara hoş bir güzellik, letafet verir:

Cezbe-i **tevhîd** ile ‘uşşâka hoş revnak verir

Çünkü yâhû şeb-çerâğ-ı bezm-i esrâdır edeb (s. 308)

Gül bahçesi içerisinde açan taze çiçek gibi âşıklar, seni tesbih ve tevhid ederek güzel koku ve renklerle dolmuşlardır:

Seniñ tesbîh u **tevhîd**iñ ile pür-reng u bû olmuş

Gülistân-ı şafâ içre açan ezhâr-ı ter ‘âşık (s. 337)

Reşid Fânî, şiirlerinde tevhid kelimesini “gülbang-ı tevhid” terkihiyle birlikte kullanmıştır. Gülbank, muhtelif tarikatların âyinlerinde yüksek sesle okunan ilahi ve duadır. Bir kişi tarafından okunan gülbanga diğerleri “Allah” ya da “hû” zikri ile katılır.

Çekdi bir gül-bāng-ı **tevhîd** levhı pür-nûr eyledi

Hağ Muhammed’le çekildi böylece tuğrâ-yı ‘aşk (s. 339)

³²⁸ Mustafa İsmet Uzun, “Tevhid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/24.

Gül-bang-ı **tevḥīd** nūş edip ‘aşk ile dā’im cūş edip

Bāb-ı rızāsında muḳīm divāneler ḥandān gerek (s. 344)

Her çiçek Allah’ın varlığına delildir. Her varak, Allah’ın söz ve kelimidir. Yüz binlerce çeşit renk ile çiçekler Allah’ı “hû” zikri ile tevhid ve tesbih eder:

Her çiçek burhān-ı Ḥaḳ’dır her varak mantûḳ-ı Ḥaḳ

Şad hezār envār ile **tevḥīd** eder gülzār-ı Hû (s. 377)

Hak yolunda tevhid cezbesi ile yol al. Tevhid zikri ile yol almayan gideceği yere yani Hakk’a ulaşamaz:

Şāh-rāh-ı Ḥaḳ’da yol al cezbe-i **tevḥīd** ile

Vāşıl-ı ser-menzil olmaz böyle pūyān olmayan (s. 632)

3.2.17. Vücûd ve Adem

Vücûd, sözlükte “var olmak, varlık” anlamlarına gelmektedir. Allah’ın gerçekliğinin bulunduğunu ve yokluğunun düşünölemeyeceğini belirten sıfattır.³²⁹ Vücûd yani varlık kelimesinin karşıtı “adem”dir. Yokluk, hiçlik anlamlarına gelen adem, vahdet-i vücûd anlayışında Allah’ın tekliğini, var zannedilen mevcûdatın hakikatte yok olduğunu ifade etmektedir. Bu yokluk Allah’ın tecelli ettiği, göröndüğü bir ayna durumundadır.³³⁰ Reşid Fânî, şiirlerinde bu kelimeleri farklı anlamlara gelecek şekilde sıklıkla kullanmıştır. Biz tasavvufi anlamda kullanmış olduğu beyitleri burada aktaracağız.

Cümle mevcudâtın varlığının kaynağı Cenab-ı Allah’tır. Hata kuldan, bağışlama sonsuz cömert sahibi Allah’a aittir:

Vücûduñ vâcib olmuştur ilâhî cümle mevcûda

Ḥaṭā benden ‘aṭā senden nihāyet var mı bu cûda (s. 148)

³²⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “Vücûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/136.

³³⁰ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 28.

Hâl ehli, varlıkta yok olarak senden ihsan ve cömertlik beklemektedir. Senin cemalinin zevki ile sana secde eylemektedir:

Hâl ehli olmuş bî-**vücûd** senden umar in‘âm u cûd

Zevk-i cemâliñle sücûd eyler saña yâ Rabbenâ (s. 302)

Varlık âlemi, Hz. Peygamber’in zatının nuruyla kaimdir. Tüm mahlukatın yaratılış sebebi Hz. Muhammed’dır:

Pertev-i zâtıñla kıya’imdir bu iklim-i **vücûd**

Bâ‘is-i esrâr-ı hilkatsiñ Habîb-i Kibriyâ (s. 303)

Vücûd-ı vâcibi akıl ile bulmak, öğrenmek mümkün değildir. İnsan mevcûd olana aldanarak akılla bilinebilecek şeyleri idrak eder:

‘Akl ile bulmak ne mümkündür **Vücûd**-ı vâcib’i

Aldanır mevcûda insân derk-i ma‘kûlât eder (s. 322)

Şair, yokluk âleminde var olduğu esnada bir gamı ve derdi olmadığını söylemektedir:

Yok idi bir gamım ‘**adem**de benim

Hîç idi hem-demim ‘**adem**de benim (s. 263)

Arif olan kişiye, varlık da yokluk da birdir. Kalplere, dertlere şifa ancak nefy ü ispattır. Yani “lâ ilâhe illâllâh” zikridir.

Bir imiş ehline **vücûd** u ‘**adem**;

Nefy ü işbât imiş devâ derde (s. 289)

Yokluk bahçesi, Hz. Peygamber’e duyduğu aşk ile goncalar açtı:

Gülzâr-ı ‘**adem** ‘aşkıñ ile goncalar açdı

Sen bülbül-i yektâ-yı şehâdetsiñ Efendim (s. 352)

3.2.18. Vuslat

Sözlükte “ulaşmak, erişmek” manalarına gelmektedir. “Fasl, firkat, hicrân” kelimelerinin karşıtıdır. İlk dönem sufileri, içlerinde ilahi aşkın sonsuzluğunu eserlerinde vuslat ve hicran kelimeleri ile ifade etmeye çalışmışlardır.³³¹ Bu tabirler, manevi bir hâli ifade eder. Allah yolunda ilahi aşkla yanan kişi O’na ulaştığında maddi olmayan bu vuslatın “firkatsiz, ebedî” olduğunu anlar.³³² Şiirlerde vuslat yeri manasında “vuslatgâh ve haclegâh” kelimeleri kullanılır.

Yâr ile vahdet-güzîn-i **vuşlat** olmak isteyen

Bir leb-â-leb ‘aşk ile kaçsın yeşil âğuşuña (s. 15)

Zevk-i **vuşlat**la n’ola çāk eylesem pîrâhenim

Fânî-i âzâdeyi rüsvâ-yı sevdâ kıldı ‘aşk (s. 169)

Bî-haber yanmak kül olmakdır murâdı ‘aşıkîñ

Gâh firkat gâh **vuşlat** şübhesiz insân için (s. 181)

Pertev-i vechiñle kâbildir temâşâ-yı cemâl

‘Âşıka mir’ât-ı **vuşlatsıñ** Hâbîb-i Kibriyâ (s. 304)

Hemîşe zevk-i **vuşlat** içre mest olur kalır gider

Cihânı cism ü cânı n’eylesin bu hâle âşinâ (s. 306)

Fânî yine bir **vuşlat** ile vâlih u giryân

Gözyaşları yazsın nice destânımı yâ Rab (s. 308)

³³¹ Semih Ceyhan, “Vüsûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/143.

³³² Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 288.

Âteş-i **vuşlat** ile yansam n'ola pervâne-veş
Büseler aldım nigârîñ la'l-i nâbından leziz (s. 321)

Fâniyâ dem-beste-i teslîm olup bak zevkine
Mazhar-ı **vuşlat** eder elbet seni 'aşk u niyâz (s. 325)

Fâniyâ **vuşlat** demi bir cür'a nûş etmiş idim
Şimdi cânımdan geçip kaldım humâr-ı iftirâk (s. 612)

3.2.19. Zâhid

Zâhid, dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, takva sahibi, dindar ve müttakî bir kimseye denir. Allah'ın emirlerini yerine getirip, şüpheli şeylerden de titizlikle kaçır. Divan edebiyatında, zâhid kavramına karşılık gelen kişiler kaba sofı olarak anılır. Çok dindardırlar ama irfanları eksiktir. Her işi ancak dış kabuğunda gördükleriyle kabul eder, ilim ve imanı dış görünüşten ibaret zannederler. Bu kişiler devamlı surette topluma nasihat vererek onlara düzen verdiklerini düşünürler. Şairler, daima zâhidin karşısında âşığı görürler. Zâhid aşkı inkâr eder, onun tek emeli cennete kavuşmak ve oradaki nimetlerden faydalanmaktır.³³³

Reşid Fânî, zâhidin huri ve gılman için cenneti istediğini şiirlerinde aktarmış, zâhid kavramını Divan şiirinde kullandığı şekli ile ifade etmiştir:

Zâhid ne bilsin nâr u nûr bekler o hep gılmân u hûr
Cennet cehennem zevkine dünyâda içmi'nân gerek (s. 344)

Cennette bile **zâhid** arar hûr ile gılmân
Dünyâda benim koçlamağa yâsemenim yok (s. 614)

³³³ Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 488.

3.2.20. Zikir

Zikir, Cenab-ı Allah'ı takdis ve tesbih etmektir. Allah'ın isimlerini söyleyerek yapılan ibadete denir. Kur'an-ı Kerim'de bir ibadet tarzı olarak geçmektedir. “Allah'ı çokça zikrediniz.” (62/10), “Rabbinin ismini zikret ve bütünüyle O'na yönel.” (73/8) gibi ayetlerde Allah kendisinin anılmasını istemiştir. Sufiler, Hz. Peygamber'in bir hadisinden yola çıkarak Allah katında en makbul fiilin zikir olduğunu söylemektedir. Bu konuya işaret ettiğini düşündükleri hadis şu şekildedir: “Size amellerin en hayırlısını, Rabbiniz katında en makbulünü, altın ve gümüşlerin infakından, ölümüne savaştığınız cihat meydanlarına koşmanızdan daha hayırlısını haber vereyim mi? O nedir Ya Resulallah? diye sorduklarında Zikrullah cevabını vermiştir.” Ayrıca bir hadiste de zikir meclislerinin cennet bahçeleri olduğu buyurulmuştur.³³⁴

Ey dil hüva'llāhü'l-eḥad, **zikre**yle Allāhu'ş-şamed

Allāh diyen ayrılmaz ol lafz-ı münevverden ebed (s. 319)

Nakşibendiyye tarikatı gibi silsilesi Hz. Ebubekir'e dayanan Yeseviyye tarikatında zikir, hançereden testere sesi gibi bir ses çıkarılarak yapılır. Bu zikre “zikr-i erre” denir.³³⁵

Bir balık kırnında gāhī ‘abdinî mihmān eder

Gāhī **zikr-i erre**ye münce olur şekvā-yı ‘aşk (s. 341)

Reşid Fânî, “ezkâr-ı Hû” redifli bir gazel nazmetmiştir. Bu manzumede Hû zikrinin faziletlerinden bahseder:

‘Āşıkı ğark-ı tecelliyyât eder **ezkâr-ı Hû**

‘Ārifî âyât-ı Ḥaqq eyler dili **tezkâr-ı Hû**

Mā-sivānîñ zûlmetinden kalbi taṭhîr eyleyip

‘Ārif-i bi’llāh eder ‘āşıkları envār-ı **Hû**

³³⁴ Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, 294-295.

³³⁵ Öngören, “Zikir”, 44/412.

Zevk-i illâ'llâh ile **Hû zıkrine** eyle devâm

Tâ ki meftûh-ı dil olsun kendine pâzâr-ı Hû (s. 377)

3.3. CEMİYET

Reşid Fânî, yüzyıllar boyunca kıtalar boyu hüküm sürmüş Osmanlı İmparatorluğu'nun son demlerinde yaşamış, devlet kademesinde halkına kaymakam olarak hizmet etmiş şair bir devlet adamıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından ülkemizin düşman işgalinden kurtuluşuna ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahit olmuştur. Zorlu geçen bu günlerde, halkın içinde bulunup onların dertlerine derman arayan yönetici konumundadır. Milletin çekmiş olduğu acılara, halifenin cihat ilan etmesine, ordunun savaşa ve zafere koşmasına, İslam ümmetinin vatanı ve dinini korumak için vermiş olduğu mücadelelere tanıklık etmiştir. Şiirlerinde bu konuları işleyen Fânî, yaşadığı devrin toplumu hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Yakın dostluklar kurduğu kişilere şiirlerini ithaf etmiş, bazı arkadaşlarının talebi üzerine manzumeler kaleme almıştır.

Reşid Fânî'nin *Fânî Çiçekler* adlı eserinin “Cemiyet” ana başlığı altında muhteva incelemesi yapacağımız bu bölümde eser içerisinde toplumu ilgilendiren, toplumla ilgili tasvirlerin yapıldığı beyit ve şiirler başlıklar halinde aktarılacaktır.

3.3.1. Vatan Sevgisi

Reşid Fânî'nin şiirlerinde vatan sevgisi önemli bir yere sahiptir. Ülkenin düşman işgali altında olmasına hüznülenmiş, kurtuluş için her vatan evladının canını ortaya koyarak savaşmasını arzulamış, diğer Türk illerinde ve özellikle Kafkasya'da meydana gelen zulümler karşısında duygularını ifade eden şiirler yazmıştır. Ayrıca, içinde bulunduğu kötü durum itibarıyla vatanı “nazlı, şanlı, mâder-i müşfik, mâder-i zîşân, garip, dertli ana, alnı kara yazılı, kınalı, telli pullu, bedbaht” gibi ifadelerle nitelendirmiştir.

Dünya hayatına hasbe'l-kader düşen insan, yaşadığı müddet boyunca namusunu koruyarak saadet içerisinde yaşamalı, düşmüşlere kol kanat germelidir. Vatanın şerefi ve yüceliği için tüm benliğini bu yolda feda etmelidir:

Mā-dām ki düştüñ bu cedelgāh-ı hayāta
Nāmūs u sa‘ādetle yaşa düşmüşe cūd et
A‘lā-yı **vaṭan** uğruna ifnā-yı vücūd et (s. 5)

Vatanı korumak, ona sahip çıkmak birlik olmakla mümkündür. Kardeşlik bilinci, kuvvet ve kudret birlik ile meydana gelir. Nasıl ki bir evlat annesinden ayrılamazsa, vatan evladı da doğup büyüdüğü bu topraklardan ayrılamaz. Onsuz yaşayamaz. Vatan, evlatlarına şefkat kanatlarını açan müşfik bir anne gibidir:

Birlik ile hāşıl olur āşār-ı uhuvvet
Birlik ile meydāna gelir kudret ü kuvvet
Evlād anadan ayrılamaz ayrılamaz āh
Gel üzme bu **müşfik anay**ı ey yaramaz āh
Āh ayrılamaz ayrılamaz anneden evlād
Ey **nāzlı vaṭan şānlı vaṭan** hep saña feryād (s. 20-21)

Bu dünyada insanın sahip olduğu en değerli varlığı kendi canıdır. Ancak o canı besleyip büyüten de içinde bulunduğu vatandır:

Dünyāda degerli gerçi tendir
Ammā teni besleyen **vaṭan**dır (s. 55)

“Ey Vatan” başlığı ile bir manzume inşat eden Fânî, bu şiirinde vatana seslenerek onun çekmiş olduğu acıları dile getirmiştir. Allah’tan acımasını, yardım etmesini dileyerek, vatan içerisinde bulunan öksüzlere sahip çıkmasını istemiştir:

Uzatıp leblerimi öpmege ben kıymaz iken
Düşmanıñ hançer-i gadriyle mi çāk oldu o ten
Acı yā Rabbī anıñ ‘ismet-i bî-çāresine

Acı yâ Rabbî anıñ yavruları öksüzü var

Saňa çevrildi Һazîn gözleri belki sözü var (s. 133)

Düşmanın ayakları altına onun güzel saçlarını aldirmamasını, küçük yavruları yılanın ağzına attirmamasını istemiştir:

Düşmanıñ pâyine döktürme güzel saçlarını

Yılanıñ ağzına attırma küçük açlarını (s. 133)

Vatan, içinde bulunduğu sıkıntılı durum nedeniyle ağlayıp ah etmektedir. Reşid Fânî, bu durumu gördükçe kahrolmakta adete ölüp gitmektedir. Güzel vatanına bu inleyişleri yakıştıramaz, onun bir an evvel düşman çizmeleri altında çiğnenmesinden kurtulmasını ister:

Ey vatan öyle ğarîbâne nigâh etme baňa

Ağlama ağlama öldüm yeter âh etme baňa

Ey vatan n’oldu saňa yâreleriñ pek mi derin

Yaşıyor mu güzel leblerine böyle enîn (s. 134)

Şiirin devamında vatan ehline seslenen Fânî, vatanın yaralarını sarmak için çalışıp çabalamalarını istemiştir. Herkesin gaflet uykusundan uyanıp el ele vererek bir “kütle-i kahhar” olmasını dilemiş, düşmanın güldürülmemesini söylemiştir:

Kalkın Allâh için ey ehl-i vatan sa’y edelim

Vataniñ yâresini silmege olsun gidelim

Şağ iken ölmeyelim düşmanı güldürmeyelim

O derin uykuları terk ile bîdâr olalım

Verelim el ele bir kütle-i ƣahhâr olalım (s. 134-135)

Hep beraber birleşerek malımızı, canımızı feda edelim, çalışıp çabalayarak şanlı annemizi kurtaralım diyen Fânî, kesede ne varsa vermek gerektiğini, zengine zor olsa da en çok yardımı onun yapmasını istemiştir:

Verelim müttefiƣan mâlımızı cânımızı

Sa'y ile kırtaralım mäder-i zîşânımızı
 Verelim âteş-i ğayretle ne varsa kîsede
 Verecek zenginimiz vermek aña güç ise de (s. 135)

Anadolu topraklarında yaşayan her insanın vatanının kıymetini, ona sağladığı imkânları ve verdiği nimetleri bilmesi gerekir. Cehalet, bu topraklar için en kötü şeydir. Cahil insan beraber yaşadığı kişileri, toplumu geriye götürür. Bu cehalet nice milletleri mahvetmiştir. Bizler, üzerine çalışma ve ilim farz olmuş bir milletiz. Atalarımız ve ceddimiz bu emre tabi olarak nice başarılarla imza atmış, övünç kaynağımız olan zaferler kazanmıştır. Onların bu büyük hizmetlerini yad ederek, üzerinde yaşadığımız bu toprakların kıymetini bilmemiz gerekir:

Dîn ü ahlâkımızı hüsn-i şıyânet ederek
 Ğarbdan 'irfân u şanâyi' alalım öğrenelim
 Bizi âtîden ümîdvâr edecek ancak 'ilim
 Nice milletleri mahvetdi cehâlet bî-şek
 Biz ise 'uhdesine sa'y u 'ilim farz olmuş
 Yine ol emre temessük ile sulţân olmuş
 Pür-mefâhîr koca mâzîlere mâlik kıvmiz
 Cân u baş ile Hudâ râhına sâlik kıvmiz
 Şanlı ecdâdımızıñ yâd ederek hıdmetini
 Bilelim ni'met-i 'uzmâ-yı vatan kıymetini (s. 189-190)

Reşid Fânî, zamanının ilerisinde düşünen bir devlet adamıdır. Yeniliklere açıktır. Çalışıp kazanmaya önem gösterir. Batı milletlerinin yapmış olduğu icat ve yeniliklerle savaşmadan ülkesine girdiğini, doğu milletlerinin ise uykuda olduğunu söyler. Kahvehane köşelerinde vakit geçiren halkına seslenen Fânî, artık ataletten sıyrılmalarını ve vatanları için çalışıp çabalamalarını ister:

Otomobil şimendifer vapur filân der iken

Telli telsiz telegraf elektrik röntgen
 Daha buña beñzer nice hârikalar ile Ğarb
 Karanlığa toĝru ziyâ saçıp eder hareket
 Yaklaşıyor şokuluyor saña toĝru bilâ-harb
 Çok uyuduñ uyan ey Şark ey ‘ömrüne bereket
 Kahve-hâne peykesinden kaldır artık başını
 Koşa koşa öp vaṭanıñ toprağını taşını (s. 195)

Reşid Fânî şiirinde, halifenin 15 Kasım 1914’te ilan etmiş olduĝu “cihad-ı mukaddes”e de yer vermiştir. Bu ilanın ardından bütün millet öz vatanını kurtarmaya iman etmiştir:

Sesi geldi birdenbire yer gök dedi intikâm
 Ulu Tañrı yardımıyla hâkânımız bu makâm
 Bütün İslâm ülkesine cihâd fermân eyledi
 Öz **vaṭanı** kurtarmaĝa millet imân eyledi (s. 231)

1300 yılından 1922 yılına kadar hüküm sürmüş ve üç kıtaya egemen olmuş Osmanlı Devleti, son zamanlarında birçok toprak kaybetmiştir. Reşid Fânî, Ege ve Arap yarımadasında kaybedilen topraklar için duyduĝu üzüntüyü şiirlerinde aktarmıştır. Onlara yapılan zulmün yüreğini daĝladığını söyler:

Mısır Tûnus Trablusĝarb Cezâ’ir
 Kıbrıs Girid Saķız Rodos vesâ’ir
Vaṭanımdan ayrı düşen beldeler
 Ey mübârek şānlı ‘Ārab yataĝı
 Ey Akdeñiz mâlikesi otaĝı
 Size olan zulüm yürekler deler (s. 237)

Damarında bir damla kanı, kalbinde Allah korkusu ve imanı olan, vatanın içinde bulunduğu bu duruma dayanamaz. Elbette silahını kapıp cepheye koşar. Reşid Fânî, herkesi silah başına çağırarak “alnı kara yazılı” bu mukaddes vatani kurtarmayı istemiştir:

Dayanamaz bu zillate vahşete
 Damarında bir damlacık kan olan
 Kalbinde Hak korkusu imân olan
 Silâhını kıpar koşar elbette
 Arkadaşlar haydi silâh başına
 Yetişelim **vaṭanı**n gözyaşına
Alnı kara yazılı ey **vaṭan**ım
 Fırsat iken seni de kurtaralım (s. 238-239)

Görüldüğü üzere Reşid Fânî, her Türk vatandaşı gibi vatan sevgisini en üst düzeyde yaşayan bir şairdir. Onu bir ana olarak görür ve incitilmesine hiçbir şekilde razı gelmez. Konu ile ilgili olarak aktardığımız manzumeler haricinde vatan sevgisi hakkında yazmış olduğu daha birçok ifade bulunmaktadır.

3.3.2. Bayrak Sevgisi

Bayrak, binlerce yıldır ellerde ve başta taşınan, evlerin, okulların, binaların yaşadığımız her yerin en güzel yerlerine asılan bizim en değerli millî varlığımızdır. Mutlu günümüzde, acılı günümüzde, şehitliklerde, tabut üzerinde hep yanımızdadır. Uğruna nice vatan evladı can vermiştir. Bayrak, Türk milletinin bağımsızlığının sembolüdür. Reşid Fânî, vatan temalı şiirlerinde bayraktan da bahsetmiştir. Bayrak onun şiirlerinde genel olarak “sancak”, “al bayrak” ya da “ay yıldızlı bayrak” olarak nitelendirilmiştir:

Yine **al bayrağımız** düşmana meydân okusun
 Pür-zafer tağda deñizde yine fermân okusun (s. 135)

Al bayrağımızın üzerinde bulunan yıldız ve ay gökyüzünün süsüdür. Bu bayrak gökyüzünde dalgalandıkça, onu yüksekte tutmak daha ileri taşımak için durmadan çalışılmalıdır:

Al bayrağının necm ü hilâli göğ'e zînet

Oldukça terakkiye çalış ey medeniyet (s. 192)

Bayrak Türk milletine ve Türk gencine şan verir. Bu mübarek vatanını seven insan, bayrağı uğrunda yeri gelirse canını da verir. Karadeniz ve Akdeniz, vatanın etrafını çevrelemiş, ay yıldızın süsü olmuştur:

Ay yıldızlı bayrağımız Türk gencine şan verir

Bu mübarek vatanını seven insân cân verir

Al bayraktır babayigit sînesinin lâlesi

Akdenizle Karadeniz ay yıldızın hâlesi (s. 196)

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşında kötü yaratılışlı, soysuz devletler bayrağımıza kastetmiştir. Milletin namusu uğruna, bayrağımızı yerlerde süründürmekten ise ölmek daha şerefli dir:

Üç devlet-i bed-înetin kaçdettiği **sancağımız**

Nâmûs-ı millet uğruna olsun fedâ hep çağımız

Bayrağımız yerde sürünmekten ise ölmek şeref

Üç alçağı ser-tâ-be-pâ berbâd u mahvetmek hedef (s. 243)

Türkler, Oğuz ve Osman sancağı altında toplanarak, el ele vermişler, vatanın namusunu kurtarmak için şevk ile toplanmışlardır:

Oğuz 'Osman **sancağının** altındadır Türk olan

Arslan özlü hep müslümân kardaşları el ele

Vatanını nâmûsunu kurtarmağa şevk ile

Toplandılar **Hak bayrağı** altındadır bu cihân (s. 232)

3.3.3. Türklük ve Osmanlılık

Türkler, gelenek ve göreneklerine kuvvetle bağlıdır. Yayılıp yerleştikleri yerlerde benliklerini ve dillerini büyük bir titizlikle korumuşlar, âdeti kutsal bir varlık gibi kendi öz değerlerine sahip çıkmışlardır.³³⁶ Türkler, bu konuda yiğitlikleri, kahramanlıkları ile bir “mesel” hâline gelmişlerdir. Düşmanlar bile zaman zaman bunu itiraf etmek zorunda kalmıştır.³³⁷

Tanzimat’a kadar, Osmanlı devletinde bulunan halklar, “müslim” ve “gayrimüslim” olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Bu iki grup arasında, haklar bakımından bazı farklılıklar vardı. Tanzimat ile bu ayrılık ortadan kaldırılmak istendi. Her çeşitten oluşan milletleri birleştirmek için “Osmanlı” deyimini ortaya çıkarıldı. Artık Müslüman ve Hristiyan tebaa, Osmanlı adı altında birleştirilerek eşit haklarla devlet yönetimine dâhil oldu. Tanzimatçılar, bu dönemde millet ve milliyet kelimelerini açıkça söylemekten çekinerek Osmanlı kelimesine de yeterli açıklık verememişlerdir. “Millet-i Osmaniye” kavramı ile İmparatorluk içerisinde bulunan türlü milletlerden toplanmış siyasal bir birliği kastederler. Bu milletler, Tanzimatçıların sandığının aksine birleşmek yerine, her fırsatta aradaki bağı koparmaya çalışmışlardır. Devletin giderek zayıfladığı dönemlerde yabancı devletlerin kışkırtmaları ile, haklarını aşan isteklerde bulunmaya başladılar. Bunun sonucunda da bazı ayaklanmalar ortaya çıkmıştır.³³⁸ Bu dönem, Osmanlı’nın Batıya yönelip eskiyi eleştirmeye başladığı, yönetim içerisinde yeni arayışların başladığı bir dönemdir.

XIX. yüzyılda Batıya yönelimin ardından fikir ve edebiyatta da değişimler başlamıştır. Fransızcadan Türkçeye çevrilen roman ve tiyatrolarla birlikte yerli konular edebiyatta görülmeye başlanmıştır. Şiirde ise “Vatan kasidesi” gibi daha önce ele alınmamış konular görülmüştür.³³⁹ Zaman geçtikçe şairler ve yazarlar, ruhlarında saklı olan bu asil duyguyu ortaya çıkarmışlardır. 1313 Yunan savaşında Türk askerinin kazandığı zafer hepsini coşturmuş, Recaizâde Ekrem’e *Kırmızı markuplar*’ı, Ali Ekrem’e, *Vasiyyet*’i, Halit Ziya’ya *Osman*’ı, Cenap Şehabettin’e *Eytâm-ı Şühedâ*’yı,

³³⁶ Agâh Sırrı Levend, “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 9 (01 Ocak 1962), 147.

³³⁷ Levend, “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, 154.

³³⁸ Levend, “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, 156-157.

³³⁹ Levend, “Türkçülük ve Millî Edebiyat”, 158.

Tevfik Fikret'e *Hasan'ın Gazası*'nı yazdırmıştır. Tüm bunlardan sonra, yine bu zafer nedeniyle, Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerde "Türk" kavramını kullanması ortaya başka bir özlük ve özelliğin çıkmasına sebep olmuştur:³⁴⁰

Ben bir Türküm dinim, cinsim uludur

Sinem, özüüm ateş ile doludur

İnsan olan vatanının kuludur

Türk evlâdı evde durmaz; giderim

İşte böyle bir dönemde yaşayan ve şiirler kaleme alan Reşid Fânî, döneminin şairlerinden etkilenmiş, onların ifadelerini ve şiir tarzlarını örnek almıştır. Şiirlerindeki "vatan, bayrak, Türk" kavramlarının kullanımı, Millî Edebiyat Dönemi'nin özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Ona göre Türkler, Oğuz ve Osman sancağı altında toplanmıştır. İçlerinde arslan gibi bir cesaret vardır. Müslüman kardeşleri ile hep el ele tutuşarak vatan namusunu kurtarmaya azmederler:

Oğuz 'Osman sancağınıñ altındadır **Türk** olan

Arslan özlü hep müslümân kardeşleri el ele

Vatanını nâmûsunu kurtarmağa şevk ile

Toplandılar Hâk bayrağı altındadır bu cihân (s. 232)

Türk illeri ve Türk coğrafyaları kenetlendiği sürece üzerindeki zincirleri kırıp atma gücüne sahiptir. Bu da çalışıp çabalamakla mümkündür:

Türk illeri kavuşacak birbirine ne muṭlu

Bütün İslâm kurtulacak zincirlerden ne kuṭlu

Haydi kardeş çalışalım şân alalım şân günü

Gözümüzü dört açalım ana baba cân günü (s. 232)

³⁴⁰ Levend, "Türkçülük ve Millî Edebiyat", 171-172.

Vatan bir ana, Türk ise o ananın evladıdır. Türk evladı, düşmandan zulüm gören ananın koynuna hasrettir:

‘Aşırlarca anacığım boynuña

Eyvāh esir tōmruğunu taqdılar

Biñ zulm ile yüregini yaqdılar

Türk evlādı hasret qaldı koynuña (s. 236)

Zamanın en büyük düşmanlarından biri de Rusya’dır. Özellikle Kafkas halkları onların zulmünden çok çekmiş, binbir eziyete katlanmıştır. Reşid Fânî şiirlerinde “Moskof” olarak andığı düşmanın zalim pençesinden Türklerin kurtulmasını dilemiş, Allah’ın yardımıyla zaferin yakın olduğunu söylemiştir:

Haydi qardaş biz de Allāh diye qoşup gidelim

Birkaç yumruk indirelim düşmanıñ eñsesine

Baykuş qondu damlarına revnaq verdi sesine

Moskof adı yeryüzünde qalmasın cenk edelim

Türk ‘unşuru bilmez iken meskeneti zilleti

Birkaç ‘aşır bu zālimiñ pençesinde iñledi

Medeniyyet āhımızı güle güle diñledi

Mādem ki nuşret bizim qurtaralım milleti

Uyan ey **Türk** uyan artık uyandığıñ elverir

Qādir Tañrım esirgemez dileyene şān verir (s. 241-242)

3.3.4. Şahıslar

Reşid Fânî hem kaymakamlık yaptığı yerlerde hem de şiirlerinin yayımlandığı dergi ve gazeteler vasıtasıyla çeşitli dostluklar kurmuş; bazen bir arkadaşı için şiir kaleme almış bazen de onların isteği ile şiirler yazmıştır. Şiirlerinin satır aralarında dönemin önemli şairlerine ithaflarda bulunmuştur. Bazı şairlerin şiirlerinden iktibaslar yapmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde Reşid Fânî'nin şiirlerinde yer alan şahısları “Biyografisi Bilinen Şahıslar ve Biyografisi Bilinmeyen Şahıslar” başlıkları altında yer vereceğiz ve onlarla ilgili beyitleri aktaracağız.

3.3.4.1. Biyografisi Bilinen Şahıslar

3.3.4.1.1. Reşid Akif Paşa (1863 / 1920)

Reşid Akif Paşa'nın asıl adı Mustafa Salih Reşid'dir. H 1279 / M 1863'da Yanya'da dünyaya gelmiştir. Şûrâ-yı Devlet Reisi Kalkandelenli Akif Paşa'nın oğludur. Galatasaray Sultani Mektebi mezunlarından olup; Arapça, Farsça, Fransızca, tarih, hendese, coğrafya dersleri almıştır. Şûrâ-yı Devlet azalığı ve Mülkiye Dairesi azalığı görevleri yaptıktan sonra 1902 yılında Sivas vilayeti valiliğine atanmıştır. 1908 yılına kadar bu görevde kaldıktan sonra Dâhiliye Nezaretinde görevlendirilse de hastalığı nedeniyle vazifeye başlamadan istifa etmiştir. 1909 yılında Ayan azalığına ve 1918'de Ahmed İzzet Paşa'nın kabinesinde Şûrâ-yı Devlet reisliği görevlerinde bulunmuştur. 1919'da Damat Ferit Paşa'nın kabinesinde Meclis-i Vükelâ'ya memur olarak hizmetine devam etmiştir. 15 Nisan 1920'de seretan-ı kebedî (karaciğer kanseri) hastalığının ilerlemesi nedeniyle vefat eden Reşid Akif Paşa, Fatih türbesi haziresinde babasının yanına defnedilmiştir.³⁴¹ Kaynaklarda, Reşid Akif Paşa'nın bulunduğu devlet işlerindeki mühim vazifelerde dirayet ve dürüstlikle görevini yerine getirdiği ifade edilmektedir.³⁴²

Son Asır Türk Şairleri'nde geçen bilgilere göre; Reşid Akif Paşa zeki, nazik, dilnevaz bir kişiliğe sahiptir. Konağı bir misafirhane gibi yolculara, sıkıntıya

³⁴¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 4/1883.

³⁴² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 2/338.

uğrayanlara, misafirlere her zaman açık olmuştur. Sivas valiliği esnasında görevindeki adilane tavrı diğer valilere örnek olmuştur. Gençliğinden beri şiir ile meşgul olmuş, edip ve şairlerle vakit geçirmiştir. Divan teşkil edecek kadar manzume yazmıştır. Ancak bu şiirlerin büyük çoğunluğu evinde çıkan yangın sebebiyle yok olmuş, geriye mektuplarında dostlarına göndermiş olduğu manzumeler kalmıştır.³⁴³

Reşid Fânî, Reşid Akif Paşa'nın Sivas vilayeti valiliğini yaptığı esnada vilayete bağlı Erbaa, Mecitözü ve Gümüşhacıköy kazalarında kaymakamlık görevinde bulunmuştur. Yazmış olduğu *Şikâyetnâme*'de bu durumu dile getiren Fânî, altı yıl boyunca onun emri altında kaldığını ve bu süre boyunca Paşa'dan hiçbir sıkıntı görmediğini, onun gölgesi altındayken daima mutlu olduğunu ve bununla iftihar ettiğini, onun adalet için her an hazır olduğunu ifade etmiştir. Sonraki dönemde Reşid Fânî, şantaja uğradığını ve türlü iftiralarla milleti kandırdıklarını söyler:

Vâlî Reşîd 'Âkîf' iñ zîr-i cenâhında ben
Altı sene kaymakâm kaldım ise bî-minen
Müftehîr ü şen idim görmedim aşlâ mihen
Çünkü müheyyâ idi 'adl için ol mu'temen
Çıktdı faķať nâ-gehân bir sürü şantajcılar
Süslü ifâdât ile milleti aldatdılar (s. 585)

Şairlerle dostluklar kurduğu, şiirlerini başkalarına gönderip okutmayı sevdiği, konağını şairlere açtığı kaynaklarda zikredilen Reşid Akif Paşa, Reşid Fânî'den bir gazelini tahmis etmesini istemiştir. *Fânî Çiçekler* adlı eserde "Tahmis-i Gazel-i Reşid Akif Paşa" başlığı ile yazılan manzumeye, "Paşa-yı müşârun ileyhin arzularına binâen tahmis edilmiştir" notu düşülmüştür. İki şair de bu manzumede "Reşid" mahlasını kullanmıştır. Manzumenin son iki bendi şu şekildedir:

Külfet-i âlâyişe degmez şu üç günlük hayât
Nîk-hûlardan kalır bâķî kalırsa hâtırât

³⁴³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 4/1885-1886.

Bak ne telmih eyliyor bir şâ'ir-i 'ulvî nükât
 Öyle imrâr et *Reşîdâ* 'ömrünü ba'de'l-vefât
 Kâfirân âh eylesin gebr u müselmân ağlasın

Ey vezîr-i 'âlem-ârâ-yı me'âlî i'tiyâd
 Ağlayıp gözyaşımı eş'arıma ettim midâd
 Sâye-i luṭfuṇda şâd oldu *Reşîd-i* ğam-nihâd
 'Ömr u iḳbâlîñ sa'âdet içre etsin izdiyâd
 Yâd-ı en'âmîñla her dem ḳalb-i şükrân ağlasın (s. 81)

Reşid Fânî'nin, Reşid Akif Paşa'nın gazeline yapmış olduğu bir tahmis daha bulunmaktadır. Bu manzumeye yazılan dipnotta belirtildiğine göre Paşa'nın hususi kâtibi Sâmih Fethi Bey, Reşid Akif Paşa'nın gazelini tahmis eylemiş, Reşid Fânî de bu manzumeye nazire yaparak aynı gazeli tekrar tahmis etmiştir. Bu iki tahmis Paşa'nın huzurunda takdim edilmiştir:

Hak gelir bâṭıl zehûḳ eyler her işte dâ'imâ
 Şems-i 'âlem-tâb ile zâ'il şeb-i zulmet-nümâ
 İşte ḫal etdi bu râzî şâ'ir-i müşkil-güşâ
 Bir bilip aşl-ı vücûd-ı 'âlemi ser-tâ-be-pâ
 Hakk'ı bâṭıldan *Reşîdâ* böyle tefriḳ eyledim

Ey vezîr-i 'âlem-ârâ çok mu olsam mâdihiñ
 Nûrunu taṣvîre yeltensem o şems-i lâmihiñ
 Kenz-i lâ-yefnâyı ḫikmetdir *Reşîdâ* sânihiñ
 Eyleyip taḫmîsini tanzîr cenâb-ı Sâmih'iñ
 Ben de ol şî'r-i zarîfi ḳalbe taṭvîḳ eyledim (s. 83)

3.3.4.1.2. Sâmi̇ Fethi Bey (M. Turhan Tan) (1885 / 1939)

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Sâmi̇ Fethi Bey, Reşid Fânî'nin Sivas vilayetine bağılı kazalarda kaymakamlık yaptığı esnada tanış olduğı bir zattır. Reşid Akif Paşa'nın hususi kâtipliğini yapmıştır. Aslen Sivaslı olup, Sivas'ın tanınmış isimlerinden Ahmet Fethi Bey'in oğludur. Reşid Akif Paşa'nın yanındaki görevinin ardından Sivas vilayetinin resmî gazetesinde başyazarlık, bazı okullarda Türkçe ve tarih öğretmenliği yapar.³⁴⁴ Millî Mücadele döneminde Sivas Kongresi'ne katılarak Sivas mebusu seçilir. Üsküdar mutasarrıflığı yapar. M. Turhan Tan adıyla *Cumhuriyet* ve *Tan* gazetelerinde yazılar yazmıştır. Birçok tarihi roman kaleme almıştır. 1939 yılında vefat eden Sâmi̇ Fethi Bey, Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir.³⁴⁵

Fânî Çiçekler'de Sâmi̇ Fethi Bey'in adı bir yerde geçmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Sâmi̇ Fethi Bey, Reşid Akif Paşa'nın şiirini tahmis yapmış, Reşid Fânî de ona mukabele ederek aynı şiiri tahmis etmiştir. Eserde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Paşa-yı müşârun ileyhiñ bu ğazel-i mutaşavvıfânesini kâtib-i huşûşıyyesi Sâmi̇ Fethi Bey tahmîs eylemiş olduğundan bi'l-mukâbele Tahmîs-i Sâmi̇'ye söylenmiş ve huzûr-ı müşârun ileyhe bu da taķdîm edilmiştir.” (s. 82)

3.3.4.1.3. Recep Vahyî (1867 / 1923)

H 1284 / M 1867 yılında Girit / Kandiye'de doğmuştur. Kandiye ahalisinden eskici Hacı Ali'nin oğludur.³⁴⁶ İstanbul'da askerî okullarda eğitim alarak Osmanlı ordusunda görev yapmış Miralay rütbesine kadar ulaşmıştır. Üsküdar Atlamataşı Mülki Rüşdi Mektebinde başlayan eğitim hayatı 1882'de girdiğı Bursa Askerî İdadisinde devam etmiştir. Genç yaşlarında edebiyata merak salmış; gençlik dönemlerinde yaşadığı devrin önemli şairlerinden Tevfik Fikret ile mektuplaşmaları olmuştur. Yapmış olduğu askerî hizmetlerin ardından 1908'de kaymakam, 1910'da Miralay olmuştur. 1914'te emekli olduktan sonra 1919'da Erkân-ı Harbiyye-i

³⁴⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 4/2131.

³⁴⁵ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 4/2131-2132.

³⁴⁶ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 5/2416.

Umûmiyye Dairesinde tekrar görevlendirilse de bu görevinde uzun durmamış bir yıl sonra ayrılmıştır. Okul ve askerî hayatı başarılarla geçmiş, birçok madalya ile taltif almıştır. 1923 yılında Üsküdar'da vefat eden Recep Vahyî, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir.³⁴⁷ Asker olması nedeniyle eserlerinde savaş, kahramanlık, vatan gibi kavramlar yoğun bir şekilde işlenmiştir. Şiir ve yazılarının yanında birçok dilden yaptığı çevirilerle de tanınmaktadır. Bu diller Fransızca, Rumca, Farsça, Arapça ve Rusçadır.³⁴⁸

Reşid Fânî, Recep Vahyî ile *Cerîde-i Sûfiyye*'de yayımlanan şiirleri vasıtasıyla tanışmıştır. Dergi üzerinden birbirine hediye şiirler armağan eden iki şair, karşılıklı nazire ve tahmisler yapmıştır. Reşid Fânî, “şair-i kuds-i nevâ Receb Vahyî Beyefendi'ye” notu ile “Tahdîs-i Vecîz” başlığında yazmış olduğu gazeli Recep Vahyî'ye ithaf eder. Bu manzume hem *Fânî Çiçekler*'de³⁴⁹ hem de *Cerîde-i Sûfiyye*'de bulunmaktadır. Reşid Fânî bu şiiri, Recep Vahyî'nin “Bir tuhfe-i Nâ-çîz” başlığındaki şiirine mukabele olarak yazdığı görülmektedir. *Cerîde-i Sûfiyye*'de “Üstad-ı muhterem Receb Vahyî Beyefendi'ye” notu ile paylaşılmıştır.³⁵⁰

Reşid Fânî, şiirinde Recep Vahyî'den övgü ile bahseder. Vahyî'nin tatlı esintileri gül bahçesinde estikçe, ondan gelen güzel kokularla feryadım ve ruhum cûş eder demektedir. Yani Recep Vahyî'nin şiirlerini okudukça ondan çok etkilendiğini, bu şiirlerden lezzet aldığını ifade etmektedir:

Hubûb etdikce gülşende nesîm-i “**Hâzret-i Vahyî**”

Şafâ-yı nefhasıyla cûş eder elbette feryâdım (s. 262)

Reşid Fânî ile Recep Vahyî arasında on yaş vardır. Yaş bakımında Recep Vahyî daha büyüktür. Şair, Recep Vahyî adını daha çocuk yaşlarda duyduğunu, bundan dolayı da kalbinde kendisine karşı hep hürmet bulunduğunu ifade eder:

³⁴⁷ Cafer Gariper, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 1-7.

³⁴⁸ Gariper, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, 314-315.

³⁴⁹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 262-263.

³⁵⁰ Reşid Fânî, “Tahdîs-i Vecîz (Üstad-ı Muhterem Receb Vahyî Beyefendi'ye)”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/135 (03 Mart 1334), 356.

“Receb Vahyî” bu nām-ı bā-kemālî tıfl iken tıydum

Anın-çün kûşe-i kalbimde hürmet oldu mu‘tādım (s. 262)

Recep Vahyî’yi bir üstat olarak gören Fânî, onun şiir ve irfan halkasının öncülerinden olduğunu söylemektedir:

Sen ey kuds-i nevā bir şeh-süvār-ı şî‘r u ‘irfānsıñ

Hemān cevlan edip tilmîzini şād eyle üstādım (s. 262)

Recep Vahyî için dokuz beyitlik bir gazel kaleme alan şair, onu tasavvufta “Muhyiddin-i Sâni”ye teşbih ederek vasfını birkaç satırla anlatamayacağını söylemektedir:

“Receb Vahyî” ki Muhyî’d-dîn-ı şānîdir taşavvufda

Ne mümkün vasfını birkaç satırla böyle irādım (s. 262)

Bir sonraki başlıkta anlatacağımız Mustafa Fevzi’nin Recep Vahyî ile Reşid Fânî’ye ithafen yazmış olduğu bir şiirine mukabele yazan Fânî, Recep Vahyî gibi bir şairle eş tutulmanın haddi olmadığını bu iltifatlarla hicap duyduğunu ifade etmektedir:

Ne haddim “Hâzret-i Vahyî” gibi şā‘irle eş olmak

Bu ifrāt-ı nüvâzişle giriftâr-ı hicâb oldum (s. 261)

3.3.4.1.4. Mustafa Fevzi (1872 / 1924)

Aslen Eğinli olan Mustafa Fevzi Efendi’nin babasının adı Numan’dır. 1872 yılında Eğin’de dünyaya gelmiştir.³⁵¹ Küçük yaşlarında İstanbul’a gelip burada ilk eğitimini almıştır. Hocası Kasabzâde Vaiz Efendi’ye damat olmuştur. Bahriye dairesindeki kâtiplik görevinden dolayı “kâtip” namıyla tanınmıştır.³⁵² Gümüşhaneli Ahmet Ziyaüddin Efendi’ye intisap ederek ondan hilafet almıştır. *Cerîde-i Sûfiyye*’nin ser-muharrirliğini yapan Mustafa Fevzi Efendi, bu dergide yayımladığı şiir ve tasavvufî makaleleri ile meşhurdur. Dergide yazdığı makalelerin ve şiirlerin

³⁵¹ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/639.

³⁵² Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, 2/343.

tamamında Mustafa Fevzi ismini kullanmasına rağmen kitaplarında Mustafa Fevzi b. Numan ismini kullandığı görülmektedir. Bunun sebebi ise, Gümüşhaneli dergâhının son şeyhi Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi ile karıştırılmasını istememesidir.³⁵³ 2 Ağustos 1924'te vefat eden Mustafa Fevzi Efendi, Mustafa Paşa Tekkesi civarında metfundur.³⁵⁴

Reşid Fânî'nin Mustafa Fevzi Efendi ile tanışıklığı *Cerîde-i Sûfiyye*'de neşredilen şiirleri sebebiyledir. Ancak ikisinin de Nakşibendi tarikatının Hâlidî koluna bağlı olması nedeniyle tarikat yönünden de tanışmış olabileceklerini düşünüyoruz. Mustafa Fevzi Efendi, *Cerîde-i Sûfiyye*'de “Çifte Bülbüle Selam” başlığı ile bir manzume kaleme almış, bu manzumeyi Recep Vahyî ve Reşid Fânî'ye ithaf etmiştir.³⁵⁵ Çifte bülbülden kasıt bu iki şairdir. Reşid Fânî, bu hediye şiire mukabele olarak “Tuhfe-i Şükrân” başlığı ile 11 beyitlik bir gazel nazmetmiştir. Bu şiir *Cerîde-i Sûfiyye*'de “Fâzıl-ı muhterem Mustafa Fevzi Efendi'ye” notu ile³⁵⁶, *Fânî Çiçekler*'de “Cerîde-i Sûfiyye ser-muharrir-i muhteremi Mustafa Fevzi Beyefendi'ye” notu ile neşretmiştir.

Şiirde Reşid Fânî, Mustafa Fevzi Efendi'nin göndermiş olduğu selamı aldığını, bununla çok mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bu mutluluğa sebep olduğu için Mustafa Fevzi Efendi'ye şükranlarını arz eder:

Bu hâletle okurken şafha-i kalbimde Kur'ân'ı

Selâm-ı yâri aldım mazhar-ı luṭf-i ḡiyâb oldum

Meger cānān ilinde bülbülân feryâda bed' etmiş

O lâhûtî nevâ güftârı tıyduṃ kām-yâb oldum

³⁵³ Mustafa İsmet Uzun, “Fevzi Efendi, Kâtib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/509.

³⁵⁴ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/639.

³⁵⁵ Mustafa Fevzi, “Çifte Bülbüle Selam”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/129 (01 Ağustos 1333), 308.

³⁵⁶ Reşid Fânî, “Tuhfe-i Şükrân (Fâzıl-ı Muhterem Mustafa Fevzi Beyefendi'ye)”, *Cerîde-i Sûfiyye* V/130 (Teşrinievvel 1333), 315.

Huzûr-ı “**Muṣṭafa Fevzi**”ye takdîm eylerim şükrân

Zalâm-ı hicr içinde ğark-ı envâr-ı hîṭâb oldum (s. 261)

Tasavvuf yolunda kendinden çokça üstün bir mertebede olan Mustafa Fevzi’ye hürmetlerini ileten Fânî, onun ayağının tozu olmayı şeref bilmiştir:

Gubâr-ı pây-i erbâb-ı dil olmakdır şeref Fânî

Anın-çün dest-i dil-berde niyâz eyler rebâb oldum (s. 261)

3.3.4.1.5. İsmail Safa (1867 / 1901)

Trabzonlu şair Mehmet Behçet Efendi’nin oğlu olan İsmail Safa, 21 Mart 1867’de Mekke’de dünyaya gelmiştir. Çocukluk yılları Mekke’de geçmiştir. Annesinin ve babasının vefatı üzerine İstanbul’a geldikten sonra eğitimine burada devam etmiştir. Mekteb-i İdadi-i Mülki’de ve Vefa İdadisinde edebiyat muallimliği yapmıştır.³⁵⁷ İsmail Safa’nın ailesi, edebiyatla yakından ilgilidir. Babası Mehmet Behçet Efendi’nin bir divan teşkil edecek kadar şiiri bulunmaktadır. Kardeşleri Ahmet Vefa ve Ali Kâmi de şairlikleri ile tanınmaktadır. Gazeteci İlhami Safa, romancı ve fikir adamı Peyami Safa, İsmail Safa’nın oğullarıdır.³⁵⁸

İsmail Safa’nın adı, Jön Türklerle ilişkisi yüzünden zaman zaman siyasi olaylara karışmıştır. II. Abdulhamid’e karşı, İngiltere’nin desteğini sağlamak amacıyla yazmış olduğu siyasi bir metin nedeniyle Dâhiliye Nezaretinin 29 Nisan 1900 tarihli yazısı ile Sivas’a tayin edilmiş ve 24 Mart 1901’de burada vefat etmiştir. Sivas Garipler Mezarlığı’na defnedilen naaşı daha sonra Sivas Ali Ağa Camii haziresine taşınmıştır. Ancak cami haziresinde bugün İsmail Safa adında bir mezar bulunmamaktadır.³⁵⁹

Reşid Fânî’nin Vefa İdadisinde okuduğu yıllarda edebiyat öğretmenliğini yapan İsmail Safa’nın adı, *Fânî Çiçekler*’de iki yerde geçmektedir. Bunlardan birinde İsmail Safa’nın naaşının nakledilmesi aktarılmaktadır. “Zavallı Beşeriyet” adlı

³⁵⁷ Alâattin Karaca, “İsmâil Safâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/121.

³⁵⁸ Karaca, “İsmâil Safâ”, 23/121.

³⁵⁹ Karaca, “İsmâil Safâ”, 23/121.

manzumede kabir ehlinden bahseden şair, yer altında yatanların hor görülmemesini onlara saygılı davranılmasını ister. İsmail Safa'nın ruhunun incitilmemesini şiirinde ifade etmiştir.

Demek ister ki “ey zevi'l-‘irfān
 Koydu dest-i ‘adem bu şekle bizi”
 Hor görüp çigneme şakın kafayı
 O yabancı değil qaribiñdir
 Belki bir dil-ber garibiñdir

Kırma rūh-ı **Şafā**'yı Muştafā'yı (s. 272)

İsmail Safa'nın adının geçtiği yere not düşen Fânî, eserinde şöyle demektedir:

“Menfiyen Sivas'da irtihāl-i dār-ı bekā buyuran üstād-ı zī-şerefim merhūm ve mağfūrun leh İsmā‘il Şafā'nıñ bekāyā-yı ‘azānıñ bi-hasebi’z-zamān başka mahalle naql u defnolunduguna işaretdir. Muştafā ise şive-i tekellum iktizāsı “Mostafa” okunacaktır”

Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*'de gençlik yıllarında yazmış olduğu şiirleri aktarırken mektebin üçüncü senesinde Edebiyyat-ı Osmaniyye muallimi İsmail Safa Bey'in kendilerine Farsça bir rubainin nesren tercümesini ödev verdiğini, kendisinin bu ödevi manzum olarak yaptığı için hocasının takdirini aldığını söylemiştir. *Fânî Çiçekler*'de yer alan ilgili kısım ve beyitler şu şekildedir:

“Edebiyyāt-ı ‘Osmāniyye mu‘allimi üstād-ı muhteremim Merhūm Şafā Beg Efendi ber-vech-i ātī Fārisī rubā‘iniñ neşren tercümesini vazīfe verdikleri hālde ‘abd-i ‘āciz nazmen tercümeyle musāra‘atle nā‘il-i mükāfāt olmuş idim:”

ایام بهار است گل و لاله و نسرين
 از خاک بر آیند تو در خاک چرایی

چون ابر بهاران بروم زار بکیریم

در قبر تو چندان که توا از خاک برای

Tercümesi:

Gül ü nesrîn çıkıyor geldi bak eyyâm-ı bahâr

Sen n'îçin olmasaîñ hûk-sāye içre nihân

Gideyim ebr-i bahārân gibi kabriñde seniñ

O kadar ağlayayım kim bulasîñ sen dañi cān

3.3.4.1.6. Muallim Naci (1850 / 1893)

Asıl adı Ömer olan Muallim Naci, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Yedi yaşlarındayken babasının vefatının ardından annesi ve ağabeyi ile Varna'ya yerleşmiştir. Hat muallimi Abdulhalim Efendi'den hat dersleri almıştır. Giritli Aziz Ali Efendi'nin *Muhayyelât* adlı kitabında geçen bir kahramanın adı olarak Naci'yi kendisine mahlas seçmiştir. Kürt Said Paşa'nın Varna'ya mutasarrıf olmasıyla onun hususi kâtibi olarak göreve başlamıştır. Onun yanında, İstanbul, Halep, Diyarbakır, Elâzığ, Sivas, Erzurum, Trabzon ve çevresinde dokuz ay dolaşmıştır. İstanbul'a döndükten sonra Ahmet Mithat Efendi'nin isteği ile *Tercümân-ı Hakikat*'in edebî sütununu yönetmeye başlamıştır. Burada neşrettiği şiirler ve Fransızcadan yaptığı çevirilerle kısa zamanda adını duyurmuştur. Yaşadığı devirde, eski edebiyat anlayışının bayraktarı olarak tanıtılmıştır. Şiirleri geniş bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmiş, ilk şiir denemesini yapan birçok şair ondan etkilenmiştir. Bu şairler arasında İsmail Safa, Cenep Şehabettin, Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim zikredilebilir.³⁶⁰

Reşid Fânî de diğer şairler gibi Muallim Naci'yi örnek almış, şiirlerini taklit ederek şairliğini geliştirmiştir. Şehzâdebaşı'nda Vefa İdadisinde okuduğu yıllarda Muallim Naci'nin bir gazeline nazire yaparak yazmış olduğu muhammes şeklinde

³⁶⁰ Abdullah Uçman, "Muallim Nâci", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/313-314.

manzumesi bulunmaktadır. Reşid Fânî'nin şiire yazmış olduğu notu ve muhammesin ilk bendini aşağıya yazıyoruz:

Mu'allim Nâcî merhûmuñ:

“Meşhedimden şevk-i kûyuñla revândır kan henüz

Görmedi tîğîñ benim ka'bemde bir kurbân henüz”³⁶¹ maṭla'lı ğazel-i bî-bedeline naẓîre-i nâ-çîz olmak üzere inşâd edilmiştir.

Cânımı kıldım fedâ dâd etmiyor cânân henüz

Kalmadı âzâde cevrinde göñül bir ân henüz

Merhamet etmez baña hicr ile dil sūzân henüz

Çeşm-i hûn-efşânım âh leyl ü nehâr giryân henüz

Koymadı bir şâniye hurrem dili hicrân henüz (s. 519)

3.3.4.1.7. Ziya Paşa (1829 / 1880)

Ziya Paşa'nın asıl ismi ile ilgili kaynaklarda ihtilafli bilgiler bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda Abdulhamid Ziya, bazı kaynaklarda ise Abdulhamid Ziyaeddin şeklindedir.³⁶² Mahmud Kemal İnal, eserinde Ziya Paşa'nın isminin Abdulhamid Ziyaeddin olduğunu mühründe bu şekilde yazıldığını ifade eder.³⁶³ 1829 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ziya Paşa, küçük yaşlarında edebiyata merak salmış, aruzu ve şiir bilgisini Fatîn Efendi'den öğrenmiştir. Ömrü boyunca birçok yer değişikliği yapmıştır. Hırslı yapısı, görevine düşkünlüğü, açık sözlü ve dosdoğru özellikte bir karaktere sahiptir. Şairliğinin ötesinde başarılı bir devlet adamıdır. Yeni arayışlar içerisinde olan Tanzimat Edebiyatı'nın belli başlı özelliklerini şiirinde kullanan Ziya Paşa, Divan şiirinin son temsilcilerinden kabul edilmekle birlikte şiirlerinde yer verdiği yenilikler nedeniyle Şinasi'den ve Namık Kemal'den sonra Batı kültürü

³⁶¹ Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, 143.

³⁶² Abdullah Şengül - Mehmet Arslan, “Ziya Paşa”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Erişim 10 Mart 2023).

³⁶³ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 5/2497.

etkisinde gelişen Yeni Türk Edebiyatı'nın kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Çağdaşı olan şairler tarafından çok beğenilip takip edilmiş bir şairdir.³⁶⁴

Reşid Fânî'nin, şiirlerinde Ziya Paşa'yı örnek aldığı, onun şiirlerine benzer şiirler kaleme aldığı, kendi şiirinde onun ifadelerini kullandığı görülür. Ziya Paşa'nın Terkibibent'inden “meydana düşen kurtulamaz seng-i kazadan” beytini iktibas yapmış bunu da şiire düştüğü notta açıklamıştır. Ondan “şair-i hakîm” olarak bahseder:

Qābil ise şaklanmalı enzār-ı beşerden

“Meydāna düşen kurtulamaz seng-i kazā var” (s. 630)

Şā'ir-i hakîm Ziyā Paşa merhūmuñ nāmını tebcilen yazılmıştır.

Reşid Fânî'nin Tahmîd-i Bârî adlı şiiri ile Ziya Paşa'nın Tevhid-i Bari şiirlerinin arasındaki benzerliği çalışmamızın birinci bölümünde aktarmıştık. Bu iki şiir incelendiğinde, Reşid Fânî'nin Ziya Paşa'nın şiirini örnek alarak bir manzume yazdığı görülmektedir.

3.3.4.1.8. Namık Kemal (1840 / 1888)

Namık Kemal, XIX. asrın ikinci yarısında Türk edebiyatı ve siyasi hayatında büyük tesirler meydana getirmiş bir isimdir. Vatan ve hürriyet şairi olarak tanınmaktadır. Ziya Paşa, Muallim Naci, Cenap Şehabettin, Tevfik Fikret gibi şiir ve eserleriyle kendi döneminde yaşayan diğer şairleri etkilemiştir. Reşid Fânî kendisinden “âşık-ı ümm-i vatan” olarak bahseder:

Ey büyük Nāmık Kemāl ey ‘âşık-ı ümm-i vaṭan

Qabr-i pür-nūruñda ağla yād-ı ecdād et bugün (s. 568)

“Büyük Namık Kemal'in rûh-ı pāk-i giryânına ithaf” notu ile neşrettiği “Bedbaht Vatanıma Hitabe” adlı şiirde, Namık Kemal'in “Hürriyyet-i Vatan Marşı” adlı manzumesinden etkilendiği görülmektedir. Onun yazmış olduğu ifadelere ve üsluba benzer bir şekilde şiir kaleme almıştır. Namık Kemal'in nihavend makamında marş olarak bestelenen bu manzumesi, onun hayatını ve şiirlerini konu edinen

³⁶⁴ Şengül - Arslan, “Ziya Paşa”.

yayınlarda bulunmayan bir manzumedir.³⁶⁵ Namık Kemal'in bu manzumesinin ilk beyti şu şekildedir:

Ey vatan ey ümm-i müşfik şâd u handân ol bugün
‘Âlem-i ‘Osmâniyâna pertev-efşân ol bugün

Reşid Fânî, Namık Kemal'e ithaf ettiği “Bedbaht Vatanıma Hitabe” adlı manzumesine şu beyitle başlamıştır:

Ey vaṭan ey ümm-i müşfik âh u feryâd et bugün
‘Âlem-i ‘Osmâniyân’ı mâtem-âbâd et bugün (s. 567-569)

3.3.4.1.9. Ahmed Hilmi Cerid (1879 / 1940)

Reşid Fânî'nin mülkiyeden sınıf arkadaşıdır. 1879'da dünyaya gelen Ahmed Hilmi, Reşid Fânî ile 30 Temmuz 1899'da Mülkiye'nin yüksek kısmından mezun olmuştur. Elazığ'da kaymakamlık stajını bitirdikten sonra Kahta'ya atanmıştır. Sırasıyla Akçadağ, Kuruçay, Tercan, Ma'ra, Birecik, Garzan, Çarsancak, Çemişkezek, Pötürge, Arapkir, Tarsus kazalarında kaymakamlık yapmıştır. Görevlerinde göstermiş olduğu başarılar neticesinde mutasarrıflık makamına yükseltilmiştir. Osmaniye ve Mersin Sancaklarının mutasarrıflık görevlerinin ardından Mersin Valiliği'ne terfi etmiştir. 1926'da bu görevinden azledilmiş ve bir süre açıkta kalmıştır. Daha sonra 2. sınıf ve 1. sınıf mülkiye müfettişliği görevinde bulunmuştur. 2 Mart 1940 günü İstanbul'da vefat etmiştir.³⁶⁶

Reşid Fânî, sınıf arkadaşının şiir ve inşaya hevesli olduğunu söylemektedir. Birlikte iki tane gazel-i müşterek inşad etmişlerdir. Şair, bu iki şiire *Fânî Çiçekler*'de yer vermiştir.³⁶⁷

Reşid Fânî son sınıfta mektep kıyafeti ile fotoğraf çektiğini, fotoğrafın arkasına kısa manzumeler yazarak üç arkadaşına hediye ettiğini söylemektedir. Ahmed Hilmi Bey'e hediye ettiği fotoğrafın arkasında şu satırlar yazmaktadır:

³⁶⁵ Demir, “Eş’âr-ı Namık Kemal’e Zeyl: Gözden Kaçmış Bir Namık Kemal Şiiri”, 34.

³⁶⁶ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, 3/816-817.

³⁶⁷ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 322-323.

Hilmî Efendi'ye

Ṭālî'lerimiz mi yoksa tev'em

Māzî bize āh acıklı medfen

Ātî ise bir ḥayāl-i ebkem

Ṭağlar bize olmadı mesken (s. 534)

3.3.4.1.10. Memduh Sermed (1876 / 1922)

Reşid Fânî'nin Mülkiye'den sınıf arkadaşıdır. 1876 yılında Erzurum'da doğan Memduh Sermed Bey, Erzurum Vilayeti Maiyet memurluğunda stajını tamamlamış, çeşitli öğretmenlik ve idari görevlerin ardından Cide Kaymakamı olarak görevine devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Sultan Abdulhamit tarafından oluşturulan "Hıttâ-i Irakıyye Islah Heyeti" başkâtipliğine getirilmiş, bir yıl sonra kaymakamlık görevine geri dönerek sırasıyla Nevrekop, Kosova kaymakamlıklarını yapmıştır. Kaymakamlıktan mutasarrıflığa terfî ederek Senice, Tokat, Erzincan Sancakları mutasarrıflıklarına atanmıştır. Bitlis, Bağdat ve Musul valiliği yapmış, Musul'un düşmesi sonucunda İstanbul'a geri dönmüştür. Damat Ferit Hükûmeti tarafından tevkif edilmiş, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının hapsedildiği Bekirağa Bölüğü olarak bilinen hapisshanede altı ay tutulmuş sonra da Malta'ya sürgün edilmiştir. TBMM'nin aldığı karar ile Malta'dan Ankara'ya getirilen Memduh Sermed, Millî Hükûmet'e katılmıştır. İzmir'de Kasım 1922'de geçirdiği trafik kazası neticesinde vefat etmiştir.³⁶⁸

Reşid Fânî, son sınıfta çektiirdiği fotoğrafı Memduh Sermed Bey'e de hediye etmiş ve arkasına onun için şu satırları yazmıştır:

Memdūh Beg'e:

Ḳalbimiñ Memdūh-ı bî-hem-tāsısıñ sen ḳardaşım

Mündericdir şafḥa-i dilde inanmazsañ oḳu (s. 534)

³⁶⁸ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, 3/818.

3.3.4.1.11. Ömer Nuri (1879 / ?)

Reşid Fânî'nin sınıf arkadaşlarından olan Ömer Nuri Bey, 1879 İstanbul doğumludur. Mülkiye'den mezun olduktan sonra İstanbul Gümrüğünde memur olarak göreve başlamıştır. 1902'de Rûsûmat Emaneti Müfettiş Muavinliğine terfi etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanında çıkarılan Tensikat Kanunu ile açığa alınmış, uzun yıllar açıkta kalmıştır. Damat Ferit Hükûmeti tarafından Haydarpaşa Rûsûmat Müdürlüğüne memur olarak atanmıştır. Gümrük müdürlüğünün çeşitli kademelerinde memurluğa devam etmiştir. İstanbul Hükûmeti'nin ilgası ile görevine son verilmiştir. Vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.³⁶⁹

Reşid Fânî'nin fotoğrafını hediye ettiği üçüncü arkadaşı Ömer Nuri'dir. Fotoğrafın arkasında şu satırları yazmıştır:

Nûrî Efendi'ye:

Gönlüm seni pek sever şamîmî

Ger var ise şübheñiz sözümde

Bak çeşmime kim hafâ-yı kâlbîñ

Âyînesidir a nûr-ı dîde (s. 534)

3.3.4.2. Biyografisi Bilinmeyen Şahıslar

Reşid Fânî, çevresindeki dost ve arkadaşlarına, tanış oldukları kişilere hediye şiirler yazarak onların güzel özelliklerini, karakterlerini methetmiştir. Bazen arkadaşlarının mutlu ve acı günlerine tarihler düşerek onların duygularına ortak olmaya çalışmıştır. *Fânî Çiçekler* adlı eserde yer alan ve kim olduğunu tespit edemediğimiz isimleri aktarıp onlar için yazılan beyit ve şiirleri aşağıda başlıklar hâlinde aktaracağız.

³⁶⁹ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, 3/824.

3.3.4.2.1. Hafız Kutsî Efendi

Reşid Fânî, “İhvandan Hafız Kutsî Efendi’ye” notu ile “Remz-i Kutsî” adında düz kafiye nazım şekli ile hece ölçüsünde yazılmış 15 beyitlik bir manzume kaleme almıştır. Şiirde bir yârdan bahsedilmektedir. İhvanından bir kişiye bu şiiri yazmış olduğunu düşünerek yârdan kastın şeyhleri Küçük Hüseyin Efendi olduğunu ifade edebiliriz. Reşid Fânî, şiirinde bir kuş olup yârin bağına uçmayı, daldan dala konarak onu temâşâ etmeyi istemektedir. Ayrıca şiir içerisinde tasavvufî manada kullanılabilecek pîşmek, yanmak, bülbül gibi kavramlar kullanılmıştır.

Bir kuş olsam uçsam yâriñ bağına

Daldan dala kınsam bakşam tağına

Taglar taşlar baña derki yâr nerde

O nerdedir sen neredesin yan derde

Yârsız o bāğ baña zindân dar gelir

Görmeksizin yâri dönmek ‘âr gelir³⁷⁰

(...)

3.3.4.2.2. Râzî Dede

Kaynaklarda Râzî Dede adında bir şaire ulaşamadık. Reşid Fânî, Râzî Dede’nin bir gazeline tahmis yapmıştır. Tasavvufi muhtevalı bu şiirin son bendi şu şekildedir:

Bülbül-i şûrîdeyim şubh-ı şafâdan gör beni

Sünbül-i jülîdeyim bāğ-ı vefâdan gör beni

Fâniyâ sen de fenâyâb ol beğâdan gör beni

Gel oku bir fâtiha bâbu’r-rızâdan gör beni

³⁷⁰ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 156-157.

Rāzīyi seb‘u’l-meşānī içre pinhān eyledim (s. 128-129)

3.3.4.2.3. Fuzûlîzâde İzzet Molla

Kaynaklarda bu isimde bir kişi bulamadık. *Fânî Çiçekler*’de, Reşid Fânî kendisi hakkında yazmış olduğu manzumeye “Fuzûlîzâde İzzet Molla nâm merd-i kâmil hakkında methiye” notunu düşmüştür. İzzet Molla’nın tasavvufî özellikleri ve ahlaki güzelliklerinin anlatıldığı manzumede, kendisi “tasavvuf mülkünün sultanı”, “tasavvuf ehlinin burhanı”, “hurûf-ı âliyânın nokta-i irfânı”, “bahr-i kemâlin Nûh’u”, “câm-ı cihânın cânı”, dîdâr-ı Hakk’ın burka-i pinhânı”, “melamet tacının dürdâne-i imanı”, “Furkân-ı Kerim’in kaf ve’l-nun hânı”, “Hakk’ın âni”, “nokta-i bânın serâir-dânı” gibi terkiplerle vasfedilmiştir. Manzumenin ilk üç beyti şu şekildedir:

Taşarruf mülkünüñ sulţânısıñ sen Hâzret-i ‘İzzet

Taşavvuf ehliniñ burhânısıñ sen Hâzret-i ‘İzzet

Bütün bildiklerim bir kaçredir deryâ-yı ‘ilmiñden

Hurûf-ı ‘âliyânıñ nokta-i ‘irfânısıñ ‘izzet

Mülâkî oldu dil gerçi nice aşhâb-ı îkâna

Fakaţ bahr-ı kemâliñ Nûh’u keştibânısıñ ‘İzzet (s. 124-125)

Şairin oluşturduğu indeks bölümünde bu şiire “Fuzûlî-Zâde ‘İzzet Monlâ nâmında ve şüretde a‘mâ sîretde başîr bir merd-i kâmil için medhîyye” başlığı yazılmıştır. Bu nottan anlaşıldığına göre Fuzûlîzâde İzzet Molla’nın âmâ bir zat olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.4.2.4. Derviş Nihad

Reşid Fânî, “Manzûme-i Derviş Nihad” başlığındaki şiirine düşmüş olduğu notta “Mecitözü’nde bulunduğum esnada ihvandan Derviş Nihad Efendi’ye hediyeten yazılmıştır” demektedir. Şiir müseddes-i mütekerrir şeklinde yazılmış olup beş bentten oluşmaktadır. Son iki mısra bent sonlarında tekrarlanmaktadır. Şiirin üçüncü bendinde

Memduh adında birinin Derviş Nihad’a “meveddet itiyat” lakabını verdiği anlatılmaktadır.

 alb-i řāfi  y r u a y ra “meveddet i’tiy d”
 Lu fedip bir z t-ı Memd   eylemiştir b yle y d
 Ger i g rmem kimseni   albinde bir  n i  ir d
 D ’im  hıfz u d d et sen yine Derviş Nih d
 G ld  der a y rı amm  a layan derviş g r
  hı y rinden bile şa lar o d r-endişi g r (s. 91)

“Derviş Nih d’a meveddet i’tiy d şan’atı Memd   n mında bir z t  arafından verildi ine iş retidir.”

3.3.4.2.5.  hsan Cel  Bey

Kim oldu u bilinmemektedir. Reşid F n ’nin Boyabat’ta g rev yapt  ı esnada kaleme alınd  ı i in, Boyabat eşrafından birisi oldu u tahmin edilmektedir. “ hsan Celi Bey’e” notu ile yazılan şiirde iki arkadaşın bir deniz kenarında baş başa kalıp, badelerini yudumlarken mest olmaları ve t rl  hayallere dalmaları anlatılmaktadır.

Olsun dilerim mev i imiz bir leb-i dery 
 Her  al a seni  p yi ne gelsin de hur ş n
  umlarda  a ıllarda  alıp h l-i periş n
  ektiklerimi na l u hik ye sa a etsin
 Bir h yl  k p kler d kerek ol geri gitsin
 Her mevce demek sırrımı iş aya m heyy  (s. 200-201)

3.3.4.2.6. Mal M d r  Cevdet Mustafa

Reşid F n ’nin Boyabat’ta bulundu u sırada kendisi i in şiir kaleme aldı ı bir di er arkadaşıdır. şathiyat t r nde yazılan manzumenin başlı ı “Horozum g zel olsun da sesi olsun olmasın yahut Horozum  ts n de kendi g zel olsun olmasın” şeklinde dir. Mal M d r  Cevdet Mustafa Bey’e ithaf edilmiştir. şiirde iskambil k  ıtlarından

bahsedilmekte olup alaycı bir üslup hakimdir. “Üürüü horozum” ifadesi şiirde sıkça tekrarlanmaktadır. İspati, maça, papaz, kupa, sinek gibi iskambil kâğıtlarında yer alan isimler kullanılmıştır. Şiirin bir dost ortamında, arkadaşlarla muhabbet halinde iken yazıldığı düşünülmektedir:

Pek güzelsiñ horozum

Bugünlerde çoğozum

Qazanırım oyunu

Olsa elimde çozum

Üürüü horozum

Qalmadı bir tek çozum

İspatiniñ birlisi

Çamaşırıñ kirlisi

Haydi temizlen de gel

Alacaqsıñ nergisi

Üürüü horozum

Maçanıñ ikilisi

Kör qandilimiñ isi

Maḥmūr bağışlarına

Bağışladım Kilis'i (s. 225)

3.3.4.2.7. Naili

Reşid Fânî'nin Yenişehir'de görev yaptığı esnada oradaki tahrirat kâtibi olan Naili isminde birinin Kirmasti'ye (Mustafakemalpaşa) tayini çıkması dolayısıyla, kendisi için hediye olarak bir şiir kaleme alınmış ve bu şiirle Naili'nin yol harçlığı tedarik edilmiştir. Şiirde bu şiirin bir hayır için yazıldığı, herkesin kendi miktarınca

hayrının mizanına yazılacağı, memur olarak görev yapanların elbet bir gün ayrılıkla karşılaşacağı ifade edilmiş, Naili'ye ve diğer kişilere bazı nasihatlerde bulunulmuştur.

Nâ'îlî 'arz-ı vedâ' eyler bugün ihvânına

Şübhesiz me'mûr olan uğrar firâk-âvânına

...

Nâ'îlî Kirmasti sevdâsıyla artık yolcudur

Yardım etmek şân-ı merdîdir kişi mihmânına

Fâniyâ yazdım bu şaṭhiyyâtı emr-i ḥayr için

Herkesiñ miḳdâr-ı ḥayrî kendiniñ mîzânına (s. 111-113)

3.3.4.2.8. Fahri

Hakkında bilgi sahibi olamadığımız diğer bir isim Fahri'dir. Kendisine “Kardeşim Fahri'ye” notu ile “n'eylesin” redifli bir gazel ithaf edilmiştir. Şiir Boyabat'ta kaleme alınmış olup, Reşid Fânî'nin buradaki dostlarından olabileceği düşünülmektedir. Şiir tasavvufî içeriklidir. İçerisinde yukarıda adı geçen Fahri hakkında herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Sadece ona ithaf edildiği görülmektedir.³⁷¹

3.3.4.2.9. Hacı Nuri Bey

Reşid Fânî'nin düştüğü nota göre Hacı Nuri Bey ile aynı tarikata intisap ettiklerini anlıyoruz. “İhvân-ı ba-safâdan Hacı Nuri Bey kerimesi Naime İhsan hanıma ihdâ” şeklinde açıklama bulunmaktadır. Reşid Fânî bu şiirinde, arkadaşının yeni doğan kızı için tarih düşmüştür. Mesnevi nazım şekli ile yazılan manzume 17 beyitten oluşmaktadır. Şiirin ilk kısmında mayıs ayı olduğu, baharın gelmesiyle renk renk çiçeklerin açıp güzel kokularını etrafa yaydığı, bu güzel anlarda bir annenin “kemâl-i vecd” ile doğum yaptığı açıklanmaktadır. Cenab-ı Allah'ın sonsuz kerem ve lütfu ile

³⁷¹ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 371.

onlara bir evlat verdiği müjdelenmektedir. Manzumenin son kısmında ise doğan çocuğun adı zikredilerek tarih düşürülmüştür:

“Na‘īme” nāmına mazhar olup o dürdāne
Kemāl-i feyz ile “İhsān” olundu meydāne

Yeter bu rāz u rumūz ehl-i hāle ey Fānī
Hemān hūlūş u ihvetle söyle tārīhi

Çıkıp dedi yediler yazki tām ola ihsān
Na‘īme ni‘met-i ni‘me’l-vesīle-i Raḥmān (s. 402-403)
“1329”

3.3.4.2.10. Mazhar Bey

Mazhar Bey, Kastamonu Aşâir ve Muhâcirîn Müdürü olarak görev yapmaktadır. Reşid Fânî, Mazhar Bey’in evinde misafir olarak kaldığı esnada ev sahibinin bir kızı dünyaya gelir. Reşid Fânî, çocuğun doğduğu gün bir şiir kaleme alır ve hediye olarak bu şiirini takdim eder. Reşid Fânî, şiire düştüğü notta bu durumu şöyle aktarmaktadır:

“Kaşamonu ‘Aşâ’ir ve Muhâcirîn Müdürü Mazhar Beg’iñ hānesinden misâfiraten muḳīm bulunduğum eşnāda tevellüd eden kerîmesi Faḥru’n-nisā Kām-rān hanım için inşād edilmiş ve yevm-i vilādetde, bir hāṭıra olmak üzere mîr-i mûmā ileyhe tevdî’an ihdā kılınmıştı”³⁷²

Reşid Fânî, bir önceki başlıkta aktardığımız Hacı Nuri Bey’in kızı için yazmış olduğu tarihe başladığı gibi bu şiire de bahar tasviri yaparak başlamıştır. Çiçeklerin açıldığı, her yerde goncaların olduğu, bülbüllerin öttüğü, ırmakların aktığı ifade edilmiştir. Bir haftadır misafir olarak kaldığı evde, bir sabah evdeki bebek sesi ile

³⁷² Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 403.

uyandığını anlatmaktadır. İçine doğan ilham ile şiiri yazdığını, yeni bebeğin adının tarih-i tam olduğunu, bebeğe ve kardeşlerine dua ederek şiirini sonlandırır:

Üç yüz otuz beş sâliniñ Şa‘bân ayında yümn ile
Dünyāya geldi nūr gibi bir duĥter-i pākīze-şān

Tārīhini yazmak dilerken neşve-i mevlūd ile
Tebşīr-i inşād eyledi ilhām-ı Rabb-i müste‘ān

Nev-zādıñ ismi kendine tarīĥ-i tām oldu ne hoş
Bir tuĥfe-i bercestedir “Faĥru’n-nisā’ Kām-rān”

Mevlā uzun bir ‘ömr ile mes‘ūd u ĥurrem eylesin
Bülbül gibi olsun şeţāretle şafā-yı āşiyān (s. 403-404)

3.3.4.2.11. Ekrem Kamran Bey

Boyabat müddeiumumisi (savcı) olarak görev yapmaktadır. Reşid Fânî, Ekrem Bey’in yeni doğan çocuğu Advīye Şükran’ın doğumu için tarih düşürmüştür. Allah’ın Kamran beye bir kız ihsan ettiğini, anne babanın hamd ile bu durum ilan ettiğini ifade eden Reşid Fânî, anne babayı tebrik ederek son beyitte hem rumi takvimle hem de hicri takvimle tarih düşmüştür:

Baĥtiyār olsun hemişe vālideyni baĥtiyār
Şīr u sükkerle pūr olsun her zamān peymānesi

‘An-şamīm tebrīk ile yaz Fāniyā tārīhini
İsterim olsun mücevher mışra‘ıñ her dānesi

Şehr-i Boyābād'a geldi "Adviye Şükrân" hanım

1334

Toğdu bā yumn u kudūm haḳḳā ki bir nūr pāresi (s. 405)

1336

3.3.4.2.12. Doktor Lütfi Bey

Şiir Boyabat'ta kaleme alınmıştır. Reşid Fânî'nin "ihvanımızdan" ifadesinden anladığımıza göre Lütfi Bey ile aynı tarikata mensuptur. Lütfi Bey, henüz anne karnında olan yavrusu için Reşid Fânî'den bir şiir yazmasını istemiştir. Kız mı erkek mi olacağı belli olmayan bebek için Reşid Fânî, iki cinsiyete de uyacak Hikmet Ferruh ismini şiirinde kullanmıştır. Yeni doğacak bebeğin kız olacağını işaret eden ifadelerde bulunmuştur. Dört beyitlik bu manzumeyi ve şiir üzerine alınan notları aşağıda aktarıyoruz:

Hem laṭif olsun ve hem tārīḥ-i tām olsun dedim

İsm-i pāk-i hū çıkıp ol "Hikmet Ferruh" dedi

Kız mı ya oğlan mıdır şordum ricāl-i ğayba ben

Ḥazret-i Ḥaḳ'dan hediye geldi ol gül-ruh dedi

Gösterir elbette âti-i ḳarīb bu remzimi

Baḳ nasıl bir nev imiş toğsun hele ol şūḥ dedi

Yādgār olsun dedim bu naẓm-ı Fānī Luṭfi'ye

Baṭn-ı māderde görüp nev-zādı Doktor oḥ dedi (s. 406)

"Henüz oğlan mı kız mı? Nev-zād-ı müstaḳbel mechül olduğu ḥālde mūmā ileyh tārīḥ-i vilādet gösterecek bir ism-i tesmiyesini daḥi 'ilāveten ārzū eylesine bināen

erkek ve kız bir çocuğa tesmiyede mahzûr görülemeyen Hikmet Ferruh intihâb edilmiş ve ism-i hû erkâmı olan 11 çıkdıkda sene-i vilâdet tezâhür eylemiştir.”

Vakti geldiğinde bebek doğduktan sonra bir beyitlik bir manzume ile Lamia adındaki yeni bebeğe hediyesini göndermiştir:

“Mûmâ ileyh Dođtor Luţfî Beg’iñ 13 Nîsân 1335 Perşembe günü ‘ale’s-şabâh dünyâyâ gelen ve cenîn hâlinde kendisine muḳaddemâ târiḥ yazılan nev-zâd-ı melâḥat-pâresi mini mini Lâmi‘a yigenim için”:

Söyle bir târiḥ-i tām Fânî du‘â-yı câmi‘a

Bâ-kemâlu’l-‘âfiye olsun mu‘ammer Lâmi‘a (s. 407)

1335 Rûmî

3.3.4.2.12. Hafız Abdurrahman Şeref Efendi

*Fânî Çiçekler’*de yer alan bilgilere göre, Boyabat Posta Telgraf Müdürü olarak görev yapmış, aslen Taşköprülü’dür. Reşid Fânî, Abdurrahman Şeref Efendi’nin çocukları Salih Vehbi ve Cahid Fethi’nin doğum tarihleri için iki manzume kaleme almıştır. İki şiirde de çocuklara dualar edilip anne baba tebrik edilmiştir. Şiirlerin tarih düşürülen beyitleri şu şekildedir:

İsm-i pâk-i Hû çekip yazdım iki târiḥ-i tām

Mışra‘-ı şânide Fânî sâl-i rûmîdir hedef

Bâreka’llâh “toğdı Şâlih Vehbi güyâ mâh-ı nev”

1331

“Mehdi pür-nûr eyledi bildim ki bu ibn-i Şeref” (s. 408)

1329

“Dehre geldiñ Mîr Cāhid Fethî el-ḥaḳ yümn ile”

1334

Mıṣra‘-ı bālā saña tārîḥ-i hicrî nev-zemîn

Geldi üçler söyledim Fânî yine tārîḥ-i tām

“Bāreka’llāh tıfl-ı nev-zād-ı Şeref bedr-i behîn” (s. 409)

1332

3.3.4.2.13. Hacı Mustafa Safvet Bey

Görevi ve mesleği hakkında bir bilgimiz bulunmamaktadır. Reşid Fânî, Polis müdürlüğünden emekli, Boyabat mal müdürü Mahrumi Cevdet Bey’in yanında misafir iken aniden vefat eden Hacı Mustafa Safvet Bey için hem rumi hem de hicri takvime göre birer kıta ile tarih düştürmüştür:

“Polis müdiriyyetinden mutekâ'id olup Boyābād'da Mal Müdürü bulunan Maḥrûmî Cevdet Beg nezdinde misâfiraten muḳîm iken bükra fec'eten irtihâl-i dâr-ı bekâ eyleyen Hâcî Muṣṭafâ Şafvet Beg için”:

Tārîḥ-i İrtihâl-i Hicrî

Neş'e-yâb-ı zevḳ idi bir gûne derdi yok idi

Bāde-i lâ-ḥavf ile çekdi velāhum yaḥzenûn

İltifât-ı ‘abd ile Mevlâ çağırdı nâ-gehân

“Muṣṭafâ Şafvet” dedi “İnnâ ileyhi rāci‘ûn”

1337

Tārîḥ-i İrtihâl-i Rûmî

Aḥmed u Maḥmûd-ı Ḥaḳ'sın cümleñ cānānısın

Sen şefâ'at-kānısın rûz-ı cezâ sulṭānısın

Aṭvel-i ‘ömr u sa‘âdet ver onuñ ferzendine

“Muştafâ Şafvet” seniñdir al livâ-yı ḥamdine (s. 410)

1335

3.3.4.2.14. Yörükzâde İlyas Efendi

Eserde yer alan bilgilere göre Boyabat eşrafından olduğu anlaşılmaktadır. Genç yaşta vefat eden kızı Azize için mezar taşına yazılmak üzere şiir kaleme alan Fânî, bu şiirde vefat tarihini düşmüştür:

Kitābe-i Seng-i Mezār

Ey Zā’ir, Boyābād eşrāfından Yörük-zāde İlyās Efendi kerīmesi ‘Azīze’niñ rûḥunu Fâtihāsız geçme ve merḥūmeniñ lisān-ı ḥālını diñle:

On toḳuz yirmi yaşında bâkire bir kız idim

Dāder ü hemşîrem içre hem de emşālsiz idim

Bir sa‘âdet görmeden dünyāda ḥattâ toymadan

Gördüğüñ kabır-i ğarīb oldu baña ārāmgāh

İsm-i pāk-i Hū çıkıp târîḥ-i cevher söyledi

Mışra‘-ı şānī daḥi tām oldu eyle iktināh

“Vālideynim ğark-ı aḥzān eyledim şoldum yazık”

“Genc yaşımda gömdüler topraklara eyvāh vāh” (s. 432)

1333

3.3.4.2.15. Dizdarzâde Eşref Bey

Dizdarzâde Eşref Bey, Reşid Fânî'nin düştüğü notta belirtildiğine göre Giresun ve Fatsa hanedanındandır. Bir gece görmüş olduğu bir rüyayı Reşid Fânî'ye anlattıktan sonra, rüyasını nazma dökmesini ister. Şiire düşülen notta şöyle denmektedir:

“Mîr-i mûmâ ileyhiñ baña naklettigi rü'yâsını ve hayâtını takdîran ve ârzûsuna binâen nazm edilmiştir.”

Eşref Bey rüyasında bir güzelle buluşur. Ona kavuşmayı arzular. Sevgilinin türlü cefa ve eziyetlerinden sonra sonunda isteğine kavuşur. Benzer rüyayı kendi eşinin ya da sevgilisinin gördüğünü de öğrenir. Birbirlerine görmüş oldukları rüyayı anlatırlar ve gülüp eğlenirler. Belli bir şekil ve kafiye düzeni ile yazılmamış olan manzumede “mefûlü mefâilün feûlün” vezni kullanılmıştır. Manzumenin son beyti şu şekildedir:

Rü'yâlarımız teķâbül etdi

Bir ğoncayı böyle bülbül etdi (s. 556-559)

3.3.4.2.16. Kastamonu Valisi İbrahim Bey

Reşid Fânî, kendisine on altı beyitten müteşekkil “kalmaz” redifli bir gazel hediye etmiştir. Manzumede, dünya hayatının, mal mülkün, güzelliğin, makam mevkinin vb. hususların gelip geçiciliği; bu nimetlere sahip olan insanlara kalmayacağı anlatılmıştır. Manzumenin ilk ve son beyitleri şu şekildedir:

Dehriñ sitemi dehr-i sitemkâra da ҡalmaz

Dolab-ı cihân dest-i keremkâra da ҡalmaz

...

İķbâl ile edbâr bir imiş hey gidi Fânî

Ma'mûreleriñ naķşî ҡalemkâra da ҡalmaz (s. 634-636)

3.3.4.3. Kadınlar

Reşid Fânî, eserinde “Kahraman Kadınlarımız” başlığı ile bir manzume yazmıştır. Bu manzumede Birinci Dünya Savaşı’na damga vuran, kahramanlıkları ile adlarını tarihe yazdıran Mebruke Hanım ve Kara Fatma’dan bahsedilmektedir. Kaynaklarda yer alan bilgiler göre Mebruke Hanım, Teşkilat-ı Mahsusa’nın ilk kadın ajanıdır. Trablusgarp Savaşı’ndaki kahramanlığı düşmanı hayrete düşürmüştür. Reşid Fânî bu olayı şiirinde işlemiş, bir kolunu savaşta kaybetse de yine vazgeçemediğini aktarmıştır:

Bilir misin **Mebrûke**’yi o kâhramân kadını
 Trablus gazâsında birkaç mücâhid ile
 Birleşerek kılıcını çekdi meydân okudu
 Haftalarca âciz kaldı karşısında bir ordu
 Kâbilesi zaferine bu hânımdır vesîle
 Müslümânlık târîhine yazdı güzel adını
 Top götürdü bir kolunu yine geri dönmedi
 Tek elinde yalın kılıç ileriye atıldı
 Düşman onuñ şalvetiyle birbirine katıldı
 İtalya’nıñ kumandanı Mebrûke’ye pes dedi (s. 239-240)

“Kahraman Kadınlarımız” şiirinde yer alan diğer bir isim Kara Fatma’dır. I. Dünya Savaşı sırasında yapmış olduğu kahramanlıklar adını altın harflerle şanlı tarihimize yazdırmıştır. Kadınları örgütlemiş, kurduğu küçük savunma çeteleriyle düşmanın yurt içinde ilerleyişine engel olmuştur. Kurtuluş Savaşı’nda onbaşı rütbesiyle görevlendirilmiştir. Reşid Fânî şiirinde Kara Fatma’dan şu şekilde bahseder:

Kara Fâtma adı elbet hâfızında kalmıştır
 Moskof ile cengimizde büyük oyun oynadı
 Türk iline destân oldu onuñ şerefli adı

Cebhāneler āteşlemiş nice kal‘a almıştır

Bu hānımıñ yaptıkları bir hārika bir sırdı

Düşman bile karşısında şaştı parmak ışırdı (s. 240)

Hanımlar, yani annelerimiz bebeklerini uyuturken onlara türlü hikâye ve masal anlatır. Onların güzel yetişmesi, ahlakının iyi olması, iyi insan olması için çalışır. Ancak bu anlatılan masal ve hikâyelerde hurafeler çokça yer almaktadır. Reşid Fânî, büyüklerin anlattıkları bu hurafelere karşı çıkarak asrın getirdiği yeniliklere ayak uydurulmasını, eski batıl inanışlarla vakit kaybedilmemesini istemektedir. Şiirinde bu durumu ifade eden Fânî, Türk gencinin ilhamını ve cesaretini bayrağından almasını, yirminci asra göre çalışıp çabalamasını istemektedir. Türk gencinin amacı, vatanını ve ülkesini daha ileriye taşımak olmalıdır. “Oğlum Adam Ol” başlıklı şiirinde yer alan “masalını dinleyemem artık hanım ninenin” mısraına Reşid Fânî şu notu düşmüştür:

Çok şallandım ninnisiyle eski bir ‘ân‘aneniñ

Maşalını diñleyemem artık hānım nineniñ

Ben yaşamak ben çalışmak çabalanmak isterim

Bu pek ‘aziz hayâtımı ben kazanmak isterim

Mezelleyle yaşamakdan ise ölmek evlâdır

Ay yıldızlı bayrağımız Türk gencine şân verir

Bu mübârek vaţanını seven insân cân verir

Al bayrağdır babayigit sînesiniñ lâlesi

Akdeñizle Karadeñiz ay yıldızıñ hâlesi

Şu yirminci ‘aşra göre çalış oğlum adam ol

İnsân gibi yaşamağa çalış oğlum adam ol

“Yirminci ‘aşr medeniyyetiñ etvâr-ı hakîkat cüyānesiyle kâbil te’lif olmayacak bir şüret-i cāhilānede evlād u ahfādına telkîn-i hurāfāt hevesinden ayrılmayan ba‘zı ihtiyār kadınlarımıza telmiḥan yazılmıştır.” (s. 196)

3.3.5. Mekânlar

Reşid Fânî, eserinde vefat ve doğum tarihleri düştüğü gibi bir caminin yeniden inşa edilmesine de tarih düşmüştür. Mustafa Bey tarafından Mimar Sinan’a yaptırılan eser, Kocamustafapaşa’da bulunmaktadır. Maalesef, mescidin tam yapım tarihi kesin olarak belirlenemese de Yavuz Sultan Selim’in hükümdarlığı döneminde yani 16. yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Mustafa Bey’in Mısır seferine katılması da bunu destekleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır Kaynaklar, mescidin 19. yüzyılda büyük bir onarımdan geçtiğini fakat bununla ilgili kesin bir belgenin olmadığını söylemektedir.³⁷³ Reşid Fânî’nin düşmüş olduğu bu tarih, Duhânizâde Mustafa Bey Mescidi’nin yeniden inşasına dair bir belge niteliği taşımaktadır. Şiirde; Mescidin bânisinin Duhânizâde Mustafa Bey olduğu, Yavuz Selim devrinde inşa edildiği, bir zamanlar ayakta dururken şimdilerde harap bir vaziyette olduğu, Hafız Mahmud ve İbrahim Efendiler ile Osman Ferid Bey’in girişimleri neticesinde yeniden inşa edildiği ifade edilmektedir. Fânî, mescidin bânisine ve yeniden inşa ettirenlere hayır duada bulunarak son beyitlerde tarih düşürmüş ve şiirini sonlandırmıştır. Şiirin tamamını, Duhânizâde Mescidi’nin yeniden onarımına dair bir belge niteliği taşıması nedeniyle çalışmamızın bu bölümünde aktarıyoruz:

Duhânizâde Mescid-i Şerîfî’niñ tecdîden inşâsına târîhdir:

- 1 Bâni-i Mescid Duhânizâde ismi Muştafâ
Hâzret-i Yavuz Selîm ‘ahdinde etmişti binâ
- 2 Bir zamân ma‘mûr iken kalmıştı şoñra mûnhedim
Şimdi tecdîden yine ihyâ olundu hâbbezâ
- 3 Hâzret-i Sulţân-ı Mehmed hân-ı hâmis ‘aşrınıñ

³⁷³ Emine Naza, “Duhanizâde Mescidi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994), 105.

Ehl-i ḥayr u berrine reh-ber olup nūru'l-hüdā

4 Ḥāfız-ı Maḥmūd u İbrāhīm Efendiler ile
Şāhib-i seyf u ḳalem ‘Oṣmān Ferīd Beg hākezā

5 Bir nice iḥvān-ı dīn teşmīr-i sāḳḳ-ı ‘azm edip
Ḳıldılar bezl-i vücūd inşāsına şubḥ u mesā

6 Ḥamd ola ḥāl-i ḳadīminden dil-ārā yaptılar
Çünkü ol nūru'l-himem olmazdı anlardan cüdā

7 Raḥmetiñle yarlıḡa yā Rab Duḥānī-zāde’yi
Ehl-i ḥayra ḳıl şefā‘at yā Ḥabīb-i Kibriyā

8 Beyt-i vāḥidle iki tārīḡ-i gevher söyledim
Fāni-i kemter diler senden emān yā Rabbenā

9 “Ḥamdu lillāh dil-nişīn inşā olundu beyt-i Ḥaḳ” (1332)
“Ravza-i cennet hüveydā bundadır dersem sezā” (1332)

10 Ḥāl ile ḥal et çıkar tārīḡ-i tam u gevherin
“Ḥāzihī cennātu ‘adnin fe’d-ḥulūhā ḥālidīñ”

1332=1332

5 Kānūn-ı evvel 1329: Fındıklı (s. 421-422)

Reşid Fânî, zaman zaman sevdiği yerlere ve mekânlara hitaben şiirler kaleme almıştır. Bu şiirlerde, yazılan mekânların güzelliği dikkat çekmektedir. İstanbul’un güneyinde yer alan Heybeliada, Reşid Fânî’nin çok sevdiği, kendini huzurlu hissettiği mekânların başında gelir. “Heybeliada’ya Hitabe” başlığı altında iki adet manzumesi bulunmaktadır. Heybeliada’yı, “behişt-âbâd”, “cezire-i şûh” gibi sıfatlarla nitelendirir. Gündüzler ve geceler boyu Heybeliada’da vakit geçirmek isteyen Fânî, dünya derdini unutmak için Heybeliada’da bir ağaç altında kalmanın kâfi geleceğini söylemektedir. Âşıkların birlikte vakit geçireceği, çam kokuları arasında badesiz mest olacağı bir yer olarak tavsif etmektedir. Heybeliada’ya yazmış olduğu birinci manzumenin son benti şu şekildedir:

Heybeli ey hüsni ü ‘aşkıñ heykel-i pâk u teri
 Dâ’imâ kılsam sezâ pâyiñde şeydâ serseri
 Böyle ‘âşıkken saña Fânî’ye müşkil ayrılık
 Bahtiyâr ol sen yine ben ağladıkca ey perî (s. 16)

Reşid Fânî, diğer Türk milletlerini ve Türk coğrafyalarını kendi vatanından ayırtmaz. Düşman çizmesi altında inleyen o topraklarını dedelerinden birer emanet olarak görür. Şair, şiirinde Türk milletlerinin ve Türk coğrafyalarının kaderini ve tarihini dile getirirken, mekân tasvirleri aracılığıyla Türklerin tarihsel bağlarını ve coğrafi yayılışını anlatarak aynı zamanda bu topraklarda yaşanan acıları ve mücadeleleri de vurgulamaktadır. Kafkasya’nın düşman işgalinden kurtulması, oraların yeniden kazanılması için “Arş İleri Kafkasya” başlığı ile yazmış olduğu manzumede; cihat ilan edilmesiyle birlikte onların bu işgalden artık kurtulacağını ümit etmiştir:

Turan ile Kafkasya’da ecdâdımız mağberleri
 Yüzlerce yıl mâtemdedir ol kıt‘anın her bir yeri
 Ağlar akar ırmaqları inler hemîşe meşceri
 Boynunda Moskof zincîri feryâd eden ol dil-beri
 Hâkânımız kurtarmaya ‘azm eyledi Hâk reh-beri

İslâm'a tebşîr etdi hamd olsun cihād-ı ekberi

‘Osmānlı ceng-āverleri meydān-ı harbiñ erleri

Arş ileri **Kafkasya**’ya gündüz gece arş ileri (s. 242)

Bu şiirde şair, Türk milletlerinin ve Türk coğrafyalarının kaderini ve tarihini ele almaktadır. Mekân tasvirleri, Türklerin tarihsel bağlarını ve coğrafi yayılışını anlatırken aynı zamanda bu topraklarda yaşanan acıları ve mücadeleleri vurgulamaktadır. Gözyaşlarının akıp gittiği, yüreklerin sürekli acı içinde olduğu, bu coğrafyanın her tarafının yas içinde olduğu anlatılmaktadır. Burada yaşayan insanların Rus zulmü altında acı çektiği ve kurtuluş için çırpındığı belirtilmektedir. Ayrıca, Türklerin inancı ve mücadele azmi vurgulanmakta; Osmanlı cengaverleri ve meydanın harp erlerine yapılan vurgu Türk askerlerinin cesaretini ve savaşçı kimliğini yansıtmaktadır. Şiir, Türklerin Kafkasya’da ve diğer coğrafyalarda ilerlemeye devam edeceğini ve tarih boyunca göğüsleyecekleri zorluklara karşı cesurca mücadele edeceklerini ifade etmektedir. Bu metin, Türk milletinin tarihsel deneyimlerini ve coğrafi yayılışını vurgulayarak, acı dolu geçmişin yanı sıra onların inanç, mücadele azmi ve savaşçı ruhunu da yansıtmaktadır.

3.3.6. İctimai Hayat

Reşid Fânî şiirlerinde, toplumun yaşantısı, ekonomisi, gelenekleri vb. hususlar hakkında bilgi vermiş, zaman zaman kendi düşüncelerini paylaşmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde, *Fânî Çiçekler* adlı eserde yer alan toplumsal hayatı ilgilendiren hususları başlıklar hâlinde aktaracağız.

Reşid Fânî’nin eserinde toplumsal hayatı ilgilendiren temel unsurlardan biri ekonomidir. Şair, dönemin ekonomik koşullarını ve toplumdaki ekonomik sıkıntıları işaret eder. Tarım, ticaret ve zanaat gibi ekonomik faaliyetlerin önemini vurgular ve çeşitli meslek gruplarının toplum içindeki rolünü betimler.

3.3.6.1. Köylü Hayatı

Reşid Fânî, “Safa-yı Rüstâ’î yahut Köylü Hayatı” başlığı ile kaleme aldığı manzumesinde, köylünün ve köylü hayatının güzelliklerini anlatır. Şiirine, köyde yaşanan hayatın medeni bir şehir hayatına tercih edilecek kadar değerli olduğunu belirten Fânî, böyle bir yaşantıyla sakin bir ömür sürebileceğini ifade eden mısralarla şiirine başlamıştır:

Medenî bir hayât şehre bedel
Ederim köy hayâtını tercih
Geçer ‘ömrüm bilâ şadâ-yı cedel
Edemez kimse derdimi teşrih (s. 571)

Bu mısralardan sonra köy hayatının ve köylünün tasviri yapılmıştır. Köy hayatını tasvir ederken bahar mevsiminin güzelliklerini de anlatır. Baharın gelmesiyle açan leleler her tarafı güzelliklerle donatır. Tavuklar koşturur, koyunlar meleşir, hayvanlar birbirleriyle koklaşır. Tüm bu manzaralar köy içerisinde yüzlerce farklı ahenk meydana getirir. Şiirde daha sonra tüm bu güzellikler arasında köyde yaşayan bir kadın ve erkek tasvirine geçilir. Belinde peştemali, elinde bakracı ile çıplak ayaklı başında yazmalı bir kadın ve erkek, omuzlarındaki saban ve kazma ile akşama kadar çalışıp çabalar. Bu esnada da dudaklarındaki gülümseme eksik olmaz. Fânî’ye göre köyde yaşayanlar emel ve elemden uzaktırlar. Şiirde bu mutlu ve huzurlu hayatın şu mısralarla yer alır:

İşte bak bir kadınla bir erkek
Peştemâl belde bakracı elde
Ayak ‘uryân başında bir yazma
Omuzunda şabanla bir kazma
Tolaşır leblerinde bir hande
Bilmez onlar emel elem ne demek (s. 573)

Şiirin devamında köylünün sabahdan akşama kadar ter içerisinde kalarak çalıştığını, eve yorgun geldiğini ve bu hayat telaşesinden dolayı aklına hiç dünya gamının gelmediği ifade edilmiştir. Evine gelen köylü bir çanak çorba, bir testi su ve bir kucak dal ile keyfine bakar:

İştihā uyku hepsi āmāde
 Ğam-ı dünyā gelir mi hiç yāde
 Bir çanak çorba işte memlūdur
 Şāf u billūr şu destide töludur
 Bir kucak dal bulur ocağda yağar
 Yer iç er yan gelir de keyfe bakar (s. 573)

Şiirin sonraki kısımda şair en çok sevdiği çiçeğin menekşe olduğunu söyleyerek menekşenin hikâyesini anlatır. Daha sonra ise çobanların tek yoldaşı kavalıdan söz eder. Kaval, şairin en çok sevdiği müzik aletidir. Köylü tüm bu güzelliklerin içinde mutlu mesut yaşıyor gibi görünse de nihayetinde o da bir insandır. İçerisinde türlü dert ve keder barındırır. Köylü, anlatmak istediklerini gamını, derdini kaval ile anlatır:

Qavalıñ nağmesinde şaklı ğamı
 Baña tanbūr kemān ve ‘ūd diyemez
 Ney u kânūn u def qalır a‘cez
 Severim ben şamīmī şāf nağmı (s. 578)

Kendisinin de şiiriyle bir kaval çaldığını söyleyen Fânî, yaşadığı zamana göre şiirde geçen düşüncelerinin nahoş olabileceğini ama kendisine ait bir düşünce olduğu ifade eder. Son kısımda, köylüleri sevdiğini ve bu vatanın onlarla ilerleyeceğini söyler:

İşte şi‘rimle bir qaval çaldım
 Belki fikrimde yalnız qaldım
 Baña ‘ā’id qalır bu mefküre

Belki nā-ḥoş gelir zamāna göre
 Ey nefā'is-perest mūsikī bil
 Belki sâz fi'l-ḥakīka böyle degil
 Bu benim kendi hâş düşüncelerim
 Biz benim şık dokur ve incelerim
 Sever elbette Fânî köylüleri
 Köylülerle gider vaṭan illeri (s. 579)

Bu şekilde Reşid Fânî, "Safa-yı Rüstâ'î yahut Köylü Hayatı" başlıklı manzumesinde, köy hayatının güzelliklerini ve köylünün yaşamını etkileyici bir şekilde anlatarak, kendi düşüncelerini de okuyucuya yansıtmıştır.

3.3.6.2. Meslekler

Reşid Fânî, yazmış olduğu "Sanat" isimli manzumede sanatçıların, esnafların, tüccarların, zanaatkârların, doktorların, gazetecilerin ve diğer meslek gruplarının sosyal hayatlarını ve çalışma disiplinlerini yansıtan bir bakış açısını ele almaktadır. Şiir, farklı meslek gruplarından insanların hayatlarını ve günlük işlerini nasıl yürüttüklerini anlatmaktadır. İşi bilerek yapmanın, çalışma ve çabalamanın öneminden bahseden şair, marifet olmadan sanatın ilerleyemeyeceğini söyler. Ona göre, işi bilmek marifettir, onu yapmak ise sanattır. Bu şiirde birçok meslek ismini zikreden şair, şafak vakti uyanıp işinin başına geçenlerin, dükkanını açanların, kazançlarından zevk alacaklarını ifade etmiştir. Şiirde anlatılan bakkal, attar, kunduracı, terzi, ekmekçi gibi mesleklerde bulunan kişiler, sanat ve ticaret ehli olarak zikredilmiştir. Bu kişiler dükkanını açar, ticaretini yapar, akşam evine kazancının zevki ile gider. Memuriyet mesleğinde olan doktor, hoca, gazeteci, yazıcı gibi kişiler de gece gündüz çalışmaktadır. Şiirinde bu meslekleri örnek gösteren Fânî, tembellikten kurtulup artık çalışma zamanı olduğunu, kazananın Allah'ın sevgilisi olduğunu bir hadisle açıklar:

Bakḳal 'aṭṭār kunduracı terzi ile etmekci
 Daha bunlar gibi şan'at ticāret ehli olan
 Şafak vakti uyanarak heves ile 'aşk ile

Dükkânını açar alışveriş eder kazanır
 Akşam olur hânesinde kazancından zevk alır
 Doktor hâ'ce 'arz-ı hâlcî gazeteci yazıcı
 Me'mûriyyet mesleğinde yuvarlanıp çalkanan
 Mütefekkir nice insân daîhi onlarla bile
 Çalışırken gece gündüz sen ey yigit uyuma
 Vazgeç artık 'atâletden haydi kalk git uyuma
El kāsibu ḥabību'llāh şerefine mazhar ol
 Dünyā saña cırağ olsun öyle ebû hüner ol (s. 458)

Şair, çeşitli meslek gruplarının günlük yaşamlarını ve çalışma kültürünü anlatarak toplumsal hayatın işleyişini tasvir eder. Çeşitli mesleklerdeki insanların emek ve gayretle çalışarak topluma katkı sağladığını vurgulayarak çalışma etiğinin önemini vurgular.

3.3.6.3. Muhtekir

Reşid Fânî'nin eserinde, muhtekir kelimesiyle tanımlanan kötü niyetli kişilerin toplumsal hayatta nasıl yer bulduğu anlatılmaktadır. Muhtekirler, zor zamanlarda fırsatçılık yaparak malları kâr etmek amacıyla toplayıp yüksek fiyata satan ve halkı sömürmeye çalışan insanlardır. İnsanları sömürmeye çalışan bu kötü niyetli kişiler, şimdi olduğu gibi geçmiş zamanlarda da vardı. Reşid Fânî, savaş yıllarında yaşanan ekonomik zorluğu, fiyatların artmasını, fırsatçıların halkı nasıl soymak istediğini şiirinde anlatmıştır. Şiirde, muhtekirlerin insanlara karşı hoş görünüp arkalarından haksız kazanç sağlamak istedikleri anlatılmaktadır. Onlar zengin veya fakir olsalar da buldukları malı yemek isterler. Ancak bu tavrın altında din ve insanlık gibi değerlerin olmadığı vurgulanır. Muhtekirlerin insaniyete uzak, hayvanca bir davranış sergilediği ifade edilir:

Zengîn fakîr fırsat geçince ele
 Buldukları malı yemek isterler

Hoş görüşüp hoş geçinip halk ile

Müşterekiz saña demek isterler (s. 217)

Vurgunculuk yapan muhtekirlerde din ve iman yoktur. Muhtekirleri hayvanlarla ilişkilendiren şair, onların insanlık değerlerinden yoksun olduklarını ve topluma zarar verdiklerini vurgular. Onları boynunda saman torbası asılı hayvanlara benzeterek, onların sömürücü ve acımasız tavırlarını tasvir eder:

Muhtekirde ne dîn vardır ne imân

İnsāniyyet ne bilecek o hayvân

Aşılı boynunda bir torba şaman

Halkı şoyup şoğan etmek isterler (s. 218)

Şiir, toplumun yaşadığı ekonomik zorlukları ve fırsatçıların nasıl ortaya çıktığını anlatarak sosyal hayatın bazı olumsuz yönlerine dikkat çeker. Şair, güzel bir üslup ve hece ölçüsüyle dörtlükler halinde bu mesajı aktarır.

Reşid Fânî şiirinde, toplumun geçmişte ve günümüzde karşılaştığı bazı olumsuz durumları anlatarak dikkat çekici bir sosyal eleştiri sunar. Aynı zamanda, insanlık değerlerine sadık kalarak dürüstlüğün, hoşgörünün ve empatinin önemini vurgular.

3.4. TABİAT

XIX. yüzyılın ardından Türk edebiyatındaki yenileşme ve değişme süreci ile klasik edebiyatımızda yer alan tabiat olgularının şairane bir tarzda ve sanat yapma gayesiyle soyut kavramlarla işlenmesi yerini objektif bakış açılarına ve gerçekçi doğa tasvirlerine bırakmıştır. Yazılan “şitâiyye” ve “bahâriyye”lerle suni bir tabiat divanlarda yer almıştır. Divan edebiyatında şairler dış dünyadaki tabiatı değil, hayal dünyalarında kendi yarattıkları tabiatı tasvir etmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı, Divan edebiyatındaki bu hayalî tabiat anlayışını şu şekilde ifade etmektedir:

“Divan edebiyatı şairi, tabiatı, bizi güzellikleriyle hayran eden, şiddetleriyle ezen, yıkan tabiatı buğulu gözlerle görür; gördükten sonra gözlerini yumar ve gördüklerini kafasındaki mecazlar diline adapte eder de öyle yazar. Ve tabiidir ki bu çeşit anlatılan tabiat, tabîlikten çıkmıştır. Divan edebiyatının tabiatı, bir odanın ortasında düzülen yahut küçük bir sahifeye binbir renkle çizilen bir tabiattır. Mesela Fuzulî’ye göre gece şudur: “Yeni ay anahtarı, hazinesini açar, kâinat kadehini mücevherlerle doldurur. Felek testisi, güneş kaynağının suyunu gizler, katra katra yıldızları saçar. Akşam kızılığıyla mavi renkli gök, lale rengine boyanır, âdeta cam bir kadehten gül renkli şarabın görünüşüne döner. Zaman sâkîsi, yeni ay kadehini döndürmeye başlar. İşret fidanı, bu şarabın sızıntılarından gelişip yetiştirmeye koyulur.”³⁷⁴

Türk edebiyatındaki tabiat algısının değişiminde edebiyattaki yenileşme ve değişimlerin en yoğun görüldüğü Servet-i Fünûn edebiyatının önemli bir yeri vardır. Edebiyatımızda tabiat ve doğa algısı bu dönemde büyük yer tutar.³⁷⁵ Edebî eser, insanın yaşadığı gerçeklere ait zaman, mekân, durum ve olayların şairin ya da sanatkarın idrakinden geçerek yeni bir bütünlüğe kavuşmasıdır. Bu yeni bütünlük yaşanmışlıklara ait birtakım izler taşır.³⁷⁶ Sanatçının oluşturduğu eserler yazarların tabiat, çevre ve eşya karşısındaki tavırlarını bizlere yansıtır. Bundan dolayı şiirlerde ve nesir türlerinde vatanımızın güzelliklerinin ve düzenlenmiş çevrelerinin

³⁷⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945), 19.

³⁷⁵ Hazel Melek Akdik, *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 2.

³⁷⁶ Sadık Tural, “Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar”, *Türk Edebiyatında Tabiat* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1993), 3.

yansımalarını buluruz. Bu yansımalar bazen güzellikleri, bazen çirkinleştirme ve yok etme karşısındaki şairin duygularını ifade eder. Bu durumlar karşısında şairin veya yazarın duymuş olduğu haz ve elem metinler yolu ile bizlere aktarılır.³⁷⁷

Şairlerin şiirlerinde yer alan en zengin ilham kaynağı olan tabiat unsurları Reşid Fânî'nin şiirlerinde de ana unsurlarından birisi olarak görülmektedir. Tabiatın ilkbahar (nev-bahar) ve sonbahar (hazan) mevsimlerindeki hâli, şairin içinde bulunan ilhamı harekete geçiren, ondaki sevinç ve hüznün duygularını uyandıran etkenlerdendir. İlkbaharın gelişiyile doğanın canlanması, çiçeklerin açması, kuşların cıvıltısı ve yeşilliklerin yayılması gibi görsel ve işitsel unsurlar Reşid Fânî'yi coşkulu ve sevinçli duygulara sürükler. Şair, doğanın bu güzelliklerini gözlemleyerek ve hayranlıkla tasvir ederek şiirlerine yansıtır. Öte yandan sonbahar mevsimi tabiatın dönüşümünü ve hüznü bir atmosferi beraberinde getirir. Ağaçların yapraklarını dökmesi, doğanın yavaş yavaş uykuya dönmesi, çiçeklerin solması Reşid Fânî'yi hüznlendiren unsurlardır. Reşid Fânî'nin şiirleri incelendiğinde birçok şiirde tabiatın mevsimlere göre uğradığı değişikliklerin gösterdiği güzellikler karşımıza çıkmaktadır. Tabiatın mevsimlere göre yaşadığı bu değişimler şiire renklilik ve derinlik katmaktadır.

Reşid Fânî'nin şiirlerinde tabiat unsurları, sevgili ile vakit geçirilen veya onunla beraber olunmasını istediği romantik mekânlar olarak da kullanılmıştır. Aynı zamanda mevsimlerin değişmesi bahar gelmesi ile açan çiçeklerle her yerin yeşil renge bürünmesi, bülbül ve diğer kuşların nağmeleriyle çıkan musiki ve baharın sona erip hazan mevsimi ile çiçeklerin solması sonucunda şairin hissettiği hüznün de şiirlerde yer almaktadır. Bu mevsimlerin geçişiyile birlikte şairin iç dünyasında duygu değişimleri yaşanır. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri şairin sevinç ve hüznün duygularına göre seçilmektedir. Kış mevsiminde oluşan manzaralar ve yağın karla birlikte oynanan kar topları ve kar üzerinde kızakta kayma şair için sevgili ile geçirebileceği eğlenceli zamanlardandır. Reşid Fânî deniz, ırmak kenarı, kuşlar, çiçekler, bülbül, gül, seher, ay, şems, kevkeb, mesâ, subh, kar gibi kavramlarla çizdiği manzaralarının içine sevgilisini de yerleştirir. Bu şekilde tabiat, şairin sevgiliyile birlikte yaşadığı duygusal

³⁷⁷ Tural, "Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar", 4.

anları ve romantik mekânları hayal dünyasında canlandıran önemli bir motif olarak karşımıza çıkar.

Reşid Fânî, evren içerisinde yer alan tabiat kavramlarına hem Divan edebiyatında kullanıldığı şekli ile soyut olarak hem de yeni Türk edebiyatı şairleri gibi somut olarak şiirlerinde yer vermiştir. Divan edebiyatının estetik anlayışına uygun olarak tabiatı özlem ve aşk temasında kullanarak soyut ve mecazi bir dil kullanmıştır. Ancak aynı zamanda yeni Türk edebiyatı şairleri gibi somut ve gerçekçi bir anlatım tarzıyla da tabiatı işlemiştir. Doğanın görsel güzelliklerini somut bir şekilde aktarmış ve tabiatın canlılığını şiirlerine yansıtmıştır. Zaman zaman tabiat ile sohbet etmiş, oradan aldığı ilhamı ve gördüğü güzellikleri şiirlerinde işlemiştir. Çiçeklerden, mevsimlerden, tabiatın güzelliğinden sıklıkla bahseder.

Çalışmamızın bu bölümünde, Reşid Fânî'nin tabiat konusuna olan yaklaşımı ve şiirlerinde tabiatın nasıl işlendiği ele alınacaktır. Şairin hem soyut hem de somut anlatım tarzlarıyla tabiatı işlemesi onun şiirlerinin zenginliğini gösterir. Doğadan aldığı ilham ve tabiatın güzelliklerine olan hayranlığı onun eserlerine derinlik ve canlılık kazandırmıştır.

3.4.1. Su, Irmak, Deniz

Su, varoluşun temeline dair anlamları içerisinde barındıran zengin bir içerikle Allah'ın insanlığa vermiş olduğu en büyük nimetlerdendir. Hayatın kaynağı olarak bilinen su, dünya üzerindeki yaşam döngüsünün devam edebilmesi için hayatî öneme sahiptir. Bu nedenle, su ve suyun değişik halleri (yağmur, ırmak, deniz vb.) insanın her türlü ihtiyacını gidermesinden dolayı mimariden resme, şiirden musikiye sanatın hemen bütün dallarında önemli bir öge olarak yer alır.³⁷⁸

Reşid Fânî, şiirlerinde su kavramını birçok yerde kullanmıştır. “Muhâtaba-i Nefs u Rûh” adlı manzumesinde ruhuna seslenen Fânî, bu dünya hayatı için kendisine bir yudum suyun ve bir tutam ekmeğin yeteceğini, ruhunun kanaatkâr olması için kendisine telkinlerde bulunmasını istediğini söylemektedir:

³⁷⁸ İskender Pala, “Su (Kültür ve Medeniyet)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/442.

Saňa lāyık degil ey rūḥ-ı pākım iftirā etmek

Baňa endiſe ancak bir yudum **ſu** tutam etmek

Ḳanā‘at ḥırķasını başıma ister iseñ sen çek

Sesim çıkmaz zavāllı ādemim sen tut elimden pek (s. 143-144)

Suyu Allah’ın yarattığı en büyük nimetlerden biri olarak gören ſair, bir damlacık sudan büyük ibretler alınacağını söyler. ſair, suyun büyüklüğünü ve önemini anlatırken "damlacık bir su" ifadesini kullanarak suyun küçük bir damlacık gibi görünse de aslında içinde sakladığı büyük anlamlara dikkat çekmektedir. Su sayesinde her tarafın canlılarla dolu olduğunu ifade eder:

Büyük bir ‘ālem-i ‘ibret-nümādır damlacık bir **ſu**

Leb-ā-lebdir nihāyetsiz zevi’l-ervāḥ ile her sū (s. 148)

Şairin bu anlatımıyla su, sadece bir fiziksel ihtiyaç değil aynı zamanda manevi bir değer de taşıyor. Suyun önemini kavrayan bir insan, ondan büyük ibretler ve anlamlar çıkararak doğanın kusursuz işleyişine ve Allah’ın kudretine şahit olur.

Türk şiirinde su, çeşitli durumlar ve duyguları ifade etmek için sıkça kullanılan önemli bir kavramdır. Bu kavram, şiirdeki birçok tema ve duyguyla bütünleştirilir ve çok çeşitli anlamlar taşır. Şairler, suyun farklı formlarını ve özelliklerini kullanarak insanın iç dünyasını, duygusal durumlarını ve aşkı anlatırken suyu etkili bir biçimde kullanırlar. Suyun hemen bütün durumlarının işlendiği Türk şiirinde, su insanla bütünleştirilmiştir. Özellikle dağlardan çağlayarak gürül gürül akan derelerden, denizlere kadar olan suyun akışı, insanın içindeki duyguları ve aşkı ifade etmek için sıkça tercih edilen bir metafordur. Su, coşkulu bir şekilde akarak ve çağlayarak şairin içindeki hasret, aşk veya özlem duygularını anlatır. Reşid Fânî, şiirinde sevgiliye olan hasretinin su gibi akıp çağladığını söyler:

Kākül-i leylāya gönül bağladım

Dide-i ſehlāyı sevip ağladım

Bir **ſu** gibi gāḥī akıp çağladım

Āteş-i ḥasretle yürek dāğladım

Ben daḥi bilmem o ne ḥālet idi

Sevdiceğim bir küçük āfet idi (s. 552)

İnsanın hayatını devam ettirebilmesi için suyunun ve yiyecek ekmeğinin olması yeterlidir. Reşid Fânî'nin köylü hayatından bahsettiği şiirde bir testi içerisinde saf ve berrak bir suyun memnuniyet kaynağı olduğu anlatılır. Köylü için hayatın temel ihtiyaçlarından biri olan su, onun için büyük bir mutluluk ve zenginlik kaynağıdır. Şair, suyu "Şāf u billūr" yani "saf ve berrak su" olarak tasvir eder. Bu tasvirle suyun temizliği ve saflığı vurgulanarak içindeki bolluğun ve bereketin ifadesi yapılır. Testinin içindeki su, köylü için adeta bir hazine gibidir ve ona huzur ve memnuniyet sağlar:

Bir çanak çorba işte memlûdur

Şāf u billūr şū destîde töludur

Bir kucak dal bulur ocağda yağar

Yer içer yan gelir de keyfe bakar (s. 583)

Reşid Fânî şiirinde su kelimesini Arapça ve Farsça karşılıkları olan “mâ” ve “âb” kelimeleri ile de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte insan suya teşbih edilmiştir. Şair, "mâ'-i muḳaṭṭar" olarak nitelendirdiği insanoğlunun, damıtılmış ve arındırılmış bir su gibi saf ve temiz bir vicdana sahip olduğunu ifade eder. "Vicdānı pāk" yani "temiz vicdanı" ifadesiyle insanın iç dünyasının saf ve arı olduğu vurgulanır:

Mâ'-i muḳaṭṭar gibi vicdānı pāk

Olsa da bir gün ḳalacak ḡuşşanāk (s. 89)

Ancak şair aynı beyitte, insanoğlunun bir gün mutlaka kederli olacağını da belirtir. "Bir gün ḳalacak ḡuşşanāk" ifadesiyle, saf ve temiz bir vicdana sahip olan insanın bile hayatın kaçınılmaz sıkıntılarından ve üzüntülerinden kaçamayacağını anlatır. Bu metafor, suyun arıtılarak temizlenmesi ve saf hale getirilmesiyle insanoğlunun vicdanının da temiz ve saf olabileceği düşüncesini yansıtır. Ancak hayatın içindeki zorluklar ve acılar insanoğlunun bu saf vicdanını zaman zaman zedeler ve onu hüzünlü bir hale sokar.

Şair, su kelimesini Allah'ın yaratıcılığını ve hikmetlerini anlatmak için de kullanmıştır. Allah bu âlemi insanın idrakinde yetersiz kalacağı sayısız hikmetlerle var etmiştir. Bir saltanata benzetilen evren hava içerisinde dönmekte, dünyanın büyük bir bölümünü oluşturan deryalar bir damla su içerisine gizlenmiştir:

Büyük bir salţanat dönmekte zerrāt-ı havā içre

Nice **deryā**larıñ pür-mevcedir bir kaţre **mā**’ içre (s. 148)

Bu beyitte su kelimesi, evrenin sırlarını ve yaratıcılığını ifade eden bir sembol olarak kullanılır. Şair, suyu evrenin bir aynası gibi görerek içinde gizlenen derin anlamlara ve hikmetlere işaret eder. Bu beyit, insanın bilgi ve idrakinin sınırlarını hatırlatarak Allah'ın yaratıcılığının sonsuzluğunu ve evrenin büyüklüğünü vurgular.

Reşid Fânî, Allah'ın Âdem peygamberi bir balçık ve su damlasından yaratmasına telmihte bulunmuştur. Âdem'in toprak ve su karışımından yaratıldığını belirtir. Bu ifade, insanın yaratılışının Allah'ın elinde olduğunu ve onun yaratma gücünün sınırsız olduğunu ifade eder. Allah'ın yaratmasının yüce ve üstün olduğunun vurgulandığı beyitte; toprak ve su gibi maddi unsurlardan yaratılan Âdem'in yaratılışının sıradan bir olay olmadığı açıklanmaktadır. Allah'ın yaratma gücü, bu sıradan unsurlardan bile üstündür ve insanın yaratılışı bir mucizedir:

Yaratdı Âdem'i Hâk tîn u **mā**’dan

Olur mu hâk için mā-fevķ u mā-dûn (s. 359)

Reşid Fânî, insan hayatını tasvir ettiği bu şiirinde hayatı temiz bir ırmağa benzetir. İnsanın hayatının beşikten başlayıp mezara kadar akıp giden bir su yoluna benzediğini ifade ederek, insan hayatının tasvir etmeye gerek olmadığını vurgular:

Hayāt-ı âdemi taşvîre hâcet var mı ey Fânî

Beşikden laħde cārî selsebîl-i mā’ imiş bildim (s. 624)

Reşid Fânî'nin su kelimesinin Farsça karşılığı olan “âb” kelimesini daha çok terkiplerle birlikte kullandığı görülür. Bu terkipler, edebiyatımızda yaygın olarak kullanılan ifadelerdir ve şairin tasavvufi şiirlerinde insanı veya kendini tasvir ederken sıkça yer almıştır. Zehr-âb, âteş u âb, âb-ı kevser, âb-ı hayat, âb-ı âteş, âb-ı zülâl, gird-âb, âb-rû, çirk-âb, gibi ifadeler, şairin tasavvufi şiirlerinde insanı veya kendini

tasvir ederken kullanılmıştır. Aşağıda bu kullanımlara örnek olarak birer beyit aktarıyoruz:

Leb-â-leb olsa da **zehr-âb** ile bu peymâne
Yegâne cür'asına gönlüm oldu dīvâne (s. 4)

Bu tatlı bir hitâbdır hayâta **âb u tâb**dır
Bu levha-i şebâbdır bu bir şiir değil midir (s. 27)

Gerçi güçdür imtizâcî **âb u âteş**den anıñ
Rengi yok nîrengi çok her hâleti şühânedir (s. 118)

Ġarķa-i lezzât-ı zât oldum gülüp feryâda ben
Âbı âteş âteşi **âb** eyledim şahbâda ben (s. 128)

Şarâb-ı vaşl-ı dil-bere deġişmem **âb-ı kevseri**
Bu şiddet-i cünûna mübtelâ cinânı n'eyesin (s. 371)

Reşid Fânî'nin şiirlerinde akarsu ve ırmak kavramlarını; ölümler, acılar, heyecanlar ve coşkuları anlatmak için kullanılmıştır. Şair, çektiği acılar karşısında akan gözyaşlarını ırmağa benzeterek hüznün içerisindeki durumunu dile getirir. Akşam vakti geldiğinde boynu bükük bir şekilde ortada kalan şairin gözyaşları, sabaha kadar ırmak gibi çağlar:

Akşam olacak boynu bükük ortada kalsam
Tâ şubha kadar gözyaşım **ırmak** gibi şalsam
Kimse acımaz hâlime hûn içre bunalsam
Her yâreniñ ammâ yine bir çâresi vardır (s. 77)

Şair, içinde bulunduğu sıkıntılı duruma rağmen her yaranın bir çaresi olduğuna inanır ve bu acılarına dayanmaya çalışır. Reşid Fânî'nin şarkı türünde yazmış olduğu manzumesinden aldığımız bu dizeleri, duygusal yoğunluğu ve iç dünyasının zenginliğiyle dikkat çeker. Şair, akarsu ve ırmak metaforunu kullanarak acılarını ve içinde bulunduğu hüznü etkileyici bir şekilde anlatmaktadır.

Batılılaşma ile yeni arayışlar içerisinde giren Türk şiirinde tabiat tasvirleri yapılmış, Divan şiirinin kalıplaşmış soyut kavramlarından uzaklaşmıştır. Reşid Fânî, şair ruhlu kişiliği ile doğadan ilham alarak şiirlerini inşad etmiştir. Kızılırmak'ı tasvir ettiği bir şiirinde, onunla sohbet ederek vatanın içinde bulunduğu zor durumu anlatır. Ona göre Kızılırmak Sivas'ın büyük bir dileğidir ve geçtiği her yere taze hayat hediye eder:

Antişoros silsilesi Köse Dağı etegi
Menba'ını teşkil eder çağlar akar gidersin
Her geçdiğin yere taze hayat ihdâ edersin
Sivas ili toprağının sensin büyük dileği (s. 230)

Kızılırmak'ı tasvir ettiği şiirinde onunla sohbet ederek vatanın içinde bulunduğu zor durumu anlatır. Kızılırmak, Sivas'ın büyük bir dileğidir ve geçtiği her yere taze hayatı hediye eder. Nevşehir, Kastamonu, Kırıkkale, Ankara, Çankırı, Sinop gibi birçok ilin geçtiği Kızılırmak; dere tepe, ova demeden dolaşarak birçok akarsu ve çay da içine alır ve onlarla âdetâ dert ortağı olur:

Nevşehri'nden Haymana'dan Kaşamonu'dan aşır
Dere tepe yayla ova demeyerek dolaşır
Biñe yakın kilometre gelir yeşil yatağın
Gökırmağ Şab Dere Devrek yollarda derd ortağın (s. 230)

Reşid Fânî, Kızılırmak sahilinde gezindiği esnada yazmış olduğu bu şiirde Kızılırmak'ın hazin hazin akmasını düşünmektedir. O sırada Kızılırmak vatanın derdi ile kızıl kanlar dökerek çağıldığını, kendisi gibi nice ırmak ve gölün düşman elinde

inlediğini anlatmaktadır. Kafkasya ve Aras, İslam yurdu iken kilise çanları asılmış, Türk illeri moskof ile dolmuş medreseler basılmıştır:

Ağlar gibi titrek bir ses gâyet yavaş diyordu
 “Ğarīb vaṭan derdli ana ben iñlerim ağlarım”
 “Seniñ derdiñ ile kıızıl kanlar döker çağlarım”
 “Yüzlerce yıl hâlimizi kim añladı kim şordu”
 “Benim gibi nice ırmağ nice göller nice şu”
 “Tuna Meriç Struma Vardar İnce Kırışu”
 “Hâ’in düşmanlar ellerinde gece gündüz iñlerken”
 “Öz vaṭanıñ evlâdları kurtarmadı bu neden”
 “Kafkas Aras İslâm yurdu iken çağlar aşıldı”
 “Tûran moskof ile doldu medreseler başıldı” (s. 231)

Şiirlerindeki bu tabiat tasvirleri, Reşid Fânî’nin duygusal ve millî bir duyarlılıkla, vatanın zor durumlarını dile getirdiği örnekler arasındadır. Doğadan aldığı ilhamla eserlerini şekillendiren şair, tabiatın güzellikleri ve acıları aracılığıyla vatanın içinde bulunduğu durumu anlatarak duygusal bir vurgu yapmıştır. Bu şiirler, Türk edebiyatının Batılılaşma sürecindeki yeni arayışlar ve doğaya dönüşlerini yansıtan önemli bir örnektir.

Reşid Fânî, kaymakamlık görevini Batı Karadeniz bölgesinde, özellikle Karadeniz sahiline yakın yerlerde yapmıştır. Bundan dolayı da Karadeniz sahili kendisinin derdini paylaştığı, hoş vakit geçirdiği, arkadaşlarıyla beraber olduğu özel bir mekândır. Fânî’nin Karadeniz’e olan sevgisi ve bağlılığı, iki manzumesine de yansımıştır. “Karadeniz İçin” başlıklı yazdığı ilk manzumede bir hayli zamandan beri ondan uzak kaldığını, dalga seslerinin verdiği huzuru çok aradığını ve sonunda ona kavuştuğunu belirtir. Dalgaların çıkarttığı her ses onun sinesindeki ahlarla birleşmektedir. Gece gündüz denizi seyretmesi onun için büyük bir mutluluktur. Son bentte kendisine seslenen Fânî, beyhude emellerle ömrünü geçirmemesini, bir dalga gibi oradan oraya sürüklenmemesini ister:

Fānī bu fenā-ḥānede aṣlā keder etme
 Beyhūde emellerle bu ‘ömrü heder etme
 Bir ʔalğa gibi kendini hep der-be-der etme
 Baḳ keyfine sāḥilde şafādan ḥazer etme
 Özlerdi gönül gördü bu şeb baḥr-ı siyāhı
 Tā şubḥa ḳadar diñledi deryādaki āhı (s. 563)

“Yine Karadeniz İçin” başlıklı ikinci manzumede Karadeniz sahilinde doğup büyüdüğünü bundan dolayı onu çok sevdiğini söylemektedir. Karadeniz’e olan sevgisini açıkça dile getirirken binlerce hatırasının bu denizde saklı olduğunu ve burada yaşadığı birçok olayı zihninde sakladığını belirtir. Bu nedenle Karadeniz’in kendisi için özel ve anlamlı olduğunu ifade eder. Hatırlarında hep Karadeniz vardır. Karadeniz’e kara sıfatını kim koyduysa yalan olduğunu, aslında bir nur deryası olduğunu söylemektedir:

Ḳaradeñiz seni cidden severim
 Çünkü ʔoḡdum sāḥilinde büyüdüm
 Seni gördüm ben uyandım uyudum

Ḳaradeñiz seni elbet ögerim
 Çünkü sende biñ ḥāṭıram var
 Emvācıñda şaklı nice dram var

Saña ḳara kim demişse yalandır
 Emvācını göster oña inandır
 Ḳara degil nūr deryāsı bu deñiz
 Seyredelim gel seniñle ikimiz (s.464-465)

Reşid Fânî'nin Karadeniz'le olan bu özel bağlantısı onun şiirlerine yansımış ve ona ilham kaynağı olmuştur. Karadeniz'in güzellikleri ve etkileyici doğası, onun şiirlerinde yer alan tabiat tasvirlerinin bir parçası olarak okuyucuya sunulmuştur.

XIX. yüzyıl Osmanlı'sında denizde yapılan sandal gezileri, kültürel yaşantının kaynaşma biçimlerinden biri olarak önemli bir rol oynamıştır. Özellikle İstanbul boğazında gerçekleştirilen bu geziler, ulaşım ve eğlence amacıyla sıkça tercih edilmiş ve bu doğal güzellikler etrafında yeni Türk edebiyatında romanlar ve şiirler kaleme alınmıştır. İnsanların denizle buluştuğu bu geziler sosyal etkileşimi artırmış, insanlar arasında güçlü bir bağ ve dayanışma duygusu oluşturmuştur. Aynı zamanda boğazın ihtişamı ve güzellikleri şairler ve yazarlar için ilham kaynağı olmuş, edebiyatta deniz temalı eserlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Deniz, güncel hayatın içinde olan bir doğa unsuru hâline gelmiştir.³⁷⁹ Divan şiirinde aşk, deniz olarak tasvir edilirken âşık da denizde yol alan bir kayığa benzetilmiştir. Reşid Fânî de denizin ve sandal gezilerinin güzelliğini şiirlerinde yansıtmıştır.

Fânî'nin hayalinde, sevgili ile dolunaylı bir gecede deniz üzerinde bir sandalda gezinti yapmak vardır. Ayın ve yıldızların parlak ışıkları altında, sandalın sallanıp dans etmesini hayal etmektedir. Şair, şiir içinde denizcilikle ilgili kavramları da kullanarak denizin dinginliğini ve güzelliğini vurgular. "Lenger" ve "yelken" gibi terimler, deniz yolculuğunun heyecanını ve özgürlüğünü anlatır. Aşağıdaki dizelerde, Reşid Fânî'nin denizle olan hayali ve tabiatın güzelliklerine olan hayranlığı açıkça kendini gösterir.

Meh-tâb ile sîmîn deñiziñ talgalarında
Varsın o kayık şūh u rakîk şallana tursun;
İsterse deñiz kıskanarak soñra kudursun;
Sâhil bize dūr olmadı ya işte yakında (s. 205)

Özetle, Reşid Fânî'nin şiirlerinde su ve deniz temaları, doğanın güzelliklerini ve insanın iç dünyasını yansıtmak için önemli bir rol oynamaktadır. Su, hayatın kaynağı ve arınma sembolü olarak betimlenirken deniz insanın karşısında duran

³⁷⁹ Akdik, *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*, 66.

coşkuyu ve sonsuzluğu simgeleyen bir unsurdur. Şair, bu tabiat unsurlarını şiirlerinde ustaca işleyerek okuyucuya derin duygular ve imgeler sunar.

3.4.2. Çiçekler

Divan şiirinde çiçek, güzelliği tasvir etmek için kullanılan bir motiftir. Şiirlerde divan şairlerinin en çok kullandığı çiçek, gül olmuştur. Gülden sonra lale, sümbül, nergis, yasemin ve menekşe de oldukça sık kullanılan çiçeklerdendir. Saydığımız çiçeklere nazaran daha az sayıda kullanılan çiçekler ise reyhan, sûsen, erguvan, karanfil, şebboy, safran ve zambak çiçekleridir.³⁸⁰ Divan şiirinde çiçekler daha çok sevgilinin ya da güzelin yanak, yüz, dudak, ağız, saç ve göz gibi uzuvlarını tasvir etmek için kullanılmıştır.³⁸¹ Tanzimat sonrası yenileşen edebiyatımızda, çiçek adlarının belirli mazmunlar içerisinde kullanımı sona ermiş, dönemin ruhuna uygun olarak farklı kullanımlar ortaya çıkmıştır. Şinasi, gül ile fikir zenginliğini; Namık Kemal vatan sevgisini anlatmıştır.³⁸² Bu arayışlar ve yeni kullanımlarla birlikte, çiçek unsurları geniş ve farklı biçimlerde şiirlerde yer almıştır. Şairler öncelikli olarak duygularının ve iç dünyasının yansıtılmasında soyut bir kavram olarak çiçeklerden yararlanmışlardır. Çiçeklerle ilgili terkipler de Servet-i Fünûn edebiyatı döneminde kullanılmaya başlamıştır.³⁸³ Reşid Fânî'nin de bu akımlardan etkilenerek kitabına *Fânî Çiçekler* adını vermiş olabileceği düşünülebilir.

Reşid Fânî'nin çiçeklere karşı ayrı bir sevgisi ve ilgisi bulunmaktadır. Çiçekleri çok sever, onlarla daima sohbet halinde olur. Çiçeklere şiirler yazar, onların açması, büyüüp yeşermesi ile sevinir, zamanı gelip solgunlaşmaya başlayınca da üzülür. Şairin, romantik akım etkisiyle çiçeklere özel şiirleri yazdığı ve onlara şiirlerinde yer verdiği anlaşılmaktadır. Çalışmamızın konusunu oluşturan *Fânî Çiçekler* adlı eserin adının çiçeklere özel yazılmış bir manzumeden gelmesi de bunun göstergesidir. Şair,

³⁸⁰ Yavuz Bayram, "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili Çiçekler", *Journal of Turkish Studies* Volume 2 Issue 4/2 (2007), 217.

³⁸¹ Bayram, "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili Çiçekler", 218.

³⁸² Akdik, *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*, 226-227.

³⁸³ Akdik, *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*, 227. Mai ve Siyah'ta "emel çiçekleri", *Aşk-ı Memnu*'da "hülya çiçekleri", Tevfik Fikret'te "ezhâr-ı tesliyet" şeklinde geçen terkiplere rastlanır.

çiçeklerin, ırmakların, kuşların her zaman kendisi için bir sığınma yeri olduğunu buralarda rahatladığını söylemektedir:

Tecemmül etse çok mu bık-r-i fikrim lafz u ma‘nāsız

Çiçekler cūylar kuşlar benim her dem penāhımdır (s. 126)

Reşid Fânî’nin çiçeklerle ilgili şiirlerinde, doğanın güzellikleri ve insanın doğayla olan uyumu ön plandadır. Doğanın içinde bulunan çiçekler, şairin iç dünyasına paralellik göstererek onun duygusal ve romantik yönlerini yansıtır. Çiçekler, şairin iç dünyasının yansıması gibi görünse de aynı zamanda doğanın güzellikleriyle de bütünleşir. Reşid Fânî, bu tür doğa ve çiçek temalı şiirleriyle hem doğanın büyüleyici güzelliğine hayranlığını dile getirir hem de romantik ve duygusal yönlerini okuyucuya aktarır.

Reşid Fânî şiirlerinde zambak, leylak, gül, sümbül, yasemin, karanfil, krizantem (kasımpatı), şebboy, reyhan, şebnem, çiğdem, lale, menekşe, erguvan çiçeklerine yer vermiştir. Bazen şiirlerinin satır aralarında bu çiçekleri anmış bazen de çiçeklere müstakil şiirler kaleme almıştır. Çiçekler, gençlik ve tazelik gibi anlamlara geldiği gibi aynı zamanda kısa ömürlü olmalarıyla da anılır. Narin yapıları, hava ve doğa şartlarından hemen etkilenmeleri nedeniyle kısa ömürlüdür. Onların bu durumu, dünya üzerindeki tüm yaratılmışların fâniliğini gösteren bir metafordur. Ölümlü ve fâni oluşları Reşid Fânî tarafından şiirlerde sıkça işlenmiş, çiçeklerin bu fâni yaşantısı şaire mahlas olmasına sebep olmuştur. Reşid Fânî’nin kitabına ad olan “Fânî Çiçekler” adlı manzumede, baharın gelmesi tabiata birçok lütuf bahsettiğinden ve bu lütuflara aldanan çiçeklerin açıp güzelleştiğinden bahsedilmiştir. Ancak bu güzellikler bir gün son bulmuş ve çiçeklerin “fânî” oluşu konu edilmiştir. Ayrıca bu şiir, Reşid Fânî’nin “Fânî” mahlasını kullandığı ilk şiiridir.³⁸⁴ Şair bu şiirde, çiçeklerin kısa ömürlü doğasıyla insanın yaşamının benzerliğine dikkat çeker. Reşid Fânî’nin çiçeklere duyduğu sevgi ve hayranlık, onları sadece güzellikleriyle değil aynı zamanda geçiciliğiyle de anlamlandırmasına yol açar.

³⁸⁴ Reşid Fânî, *Fânî Çiçekler*, 32-36.

Şairin en çok kasımpatı çiçeğini sevdiği, bu çiçeğe yazmış olduğu iki manzume ile anlaşılmaktadır. Kasım çiçeği olarak da adlandırılan bu çiçeğin Fransızca adı krizantemdir. Anadolu’da dilber kirpiği adı da verilen çiçek için yazılan şiirlerin başlıkları “Kasım Çiçekleri ile Hasbihâlim” ve “Kasım Çiçeklerine yahut Krizantemlere” adını taşımaktadır. Şair bu şiirlerinde de çiçeklerin fâniliğinden, bir dönem güzelleşip sonra yok olup gitmesinden bahseder. “Kasım Çiçekleri ile Hasbihâlim” şiirinde bulunan vasıta beytinde yer alan ifadeye göre çiçekler köhne bahara gelin olup gitmiştir:

Fâni çiçek fâni çiçek gönlümün ‘irfânı çiçek

Köhne bahâra gelin olduñ yazık ey fâni çiçek (s. 56)

Reşid Fânî şiirlerinde bülbülün güle olan aşkından ve gülün güzelliğinden de sıkça bahsetmiştir. Bülbülün gülün dalına konup ötmesi, baharın gelmesi ile açan gonca güllerin bülbüle yaptığı naz şiirlerde anlatılmıştır. Şairin bülbül redifli yazdığı gazelde, bülbülün güle âşık olup olmadığı hakkındaki gerçeği öğrenmek istediği anlaşılmaktadır::

Seniñ-çün güllere ‘âşık diyorlar var mıdır aşlı

Haқиқat derdini söyle beni irşâd et ey bülbül (s. 622)

Şiirlerinde çiçek tasvirlerini daha çok “fânilik” sıfatı ile ele alan şair, güzelliklerin gelip geçiciliğinden bahsetmiştir. Çiçekler, onun sıkıntı ve dertlerinden kaçıp uzaklaştığı sohbet arkadaşıdır. Şair, kendisini bu dünyada gül bahçesinde çiçeklerle birlikte nağmeler söyleyen, her goncanın kulağına dert şiirlerini okuyan bir şarkıcı gibi olduğunu tasvir etmektedir:

Fânî ise hestî-i cihân içre nevâ-sâz

Gülşende çiçekler ile meşgûl-i terennüm

Her gonca okur gûşuna eş‘âr-ı te’ellüm

Bir derd ile ma‘lûl u muqayyed ki devâ-sâz (s. 138)

Bu mısralarda şair, dünyanın geçiciliğine ve insanın fâniliğine işaret ederken çiçeklerin güzelliklerinin ve nağmelerinin kısa ömürlü oluşunu bir metafor olarak

kullanmıştır. Şiirlerindeki bu çiçek tasvirleri doğanın güzelliklerinin insanın iç dünyasına yansımaları ve duygularını ifade etmesini simgeler. Çiçekler, şairin iç dünyasındaki duygusal seyahatlerinde ve sanatında önemli bir rol oynar.

“Solgun Çiçek” başlıklı şiirinde şair, dalından koparılmış bir gonca gülün solup gitmesiyle yaşadığı acıyı ve güzelliğin geçiciliğini anlatmaktadır. Şiirde bülbül, gülün güzellik ve tazelik dolu günlerini hatırlayarak onun özlemiyle yanıp tutuşur ve ondan uzak kalmaktan dert yanar. Daha sonra bülbül, çiçeği minik bir tabuta koyarak coşkun bir dereye bırakır ve onun ardından gözyaşı döker:

Bir gün yine onu düşünür iken
 Bir bülbülüň gağasında gördüm ben
 Derdli bülbül dedim böyle nereye
 Gömeceğim dedi coşgun dereye
 Mini mini tabutuna ağladım
 Bir damlacık gözyaşında çağladım (s. 453)

Kısaca Reşid Fânî, Divan şiiri geleneğine bağlı kalarak ve yeni anlamlar da yükleyerek şiirlerinde çiçek motifini sıkça kullanmıştır. Şiirlerinde gül, lale, sümbül gibi çiçeklerle güzellik, aşk, fâniyet ve duygusal derinlikleri anlatır. Çiçekler, onun için doğanın güzelliklerini ve insanın duygusal seyahatlerini yansıtan önemli bir sembolik dil oluşturur. Aynı zamanda çiçekler fânî yaşamın simgesi olarak insanın kırılganlığına ve hayatın geçiciliğine dikkat çeker.

3.4.3. Mevsimler

Mevsim, kelime olarak Arapça damgalamak, işaretlemek manasına gelen “vesm” kelimesinden türemekte olup “hayvanları damgalama zamanı” demektir. Bir takvim yılının iklim şartları bakımından farklılık gösterdiği ilkbahar, yaz, sonbahar, kış diye adlandırılan bölümlerinden her birine denir.³⁸⁵ Divan şiirinde, daha çok kasidelerin “teşbîb” kısmında yer alan “bahâriyye” ve “şitâiyye” bölümleri, bahar ve kış mevsimlerinin getirmiş olduğu manzaraların şiire aksettirildiği bölümlerdir.

³⁸⁵ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2075.

Kasidelerin bu bölümler “der vasf-ı bahâr” başlığını taşıyorsa bahardan, “der vasf-ı şitâ” başlığını taşıyorsa kıştan bahseder.³⁸⁶ Bu tür başlıkların yer aldığı kasideler, bilhassa XVI. yüzyıldan itibaren şiirimizde yaygınlık kazanmış, özellikle ramazan veya bayramların kışa rastladığı yıllarda, şairlerin şiirlerini yazarken itibar ettiği manzumeler olmuştur.³⁸⁷ Nihad Sami Banarlı’ya göre, eski edebiyatımızda yazılan “mevsim şiirleri” daha çok bahar tasvirlerinin yer aldığı şiirlerdir. Kış ve kar, şiirimize daha çok mevsimin son zamanlarında yerini bahara terk ederken girebilmiştir.³⁸⁸ Divan şiirinde yaz mevsiminin daha çok “temmuziyye”ler ile sonbahar mevsiminin ise “hazan” kelimesi ile kullanıldığı görülmektedir.

Reşid Fânî, şiirlerinde mevsimleri doğanın güzellikleri olarak işlemiştir ve Allah’ın yaratmış olduğu bu tabiat güzelliklerine göndermeler yapmıştır. "Bu Bir Şiir Değil midir" başlıklı manzumesinde, "nev-bahâr" ve "köhne-bahâr" başlıkları altında baharı iki ayrı bölümde ele almıştır. “Nev-bahâr” bölümünde, baharın gelmesi ile yeryüzünün yeşil bir örtü ile kaplandığı, çiçeklerin açtığı, gökyüzünün, denizlerin, toprağın letâfet içinde handelere gark olduğu yazılmış; baharın gelişi, dünya üzerindeki tüm yaratılmışlara güzel haberler getiren bir dönem olarak tasvir edilmiştir:

Bahâr olur yeşil giyer zemîn açar şükûfeler
 Ğarîk-i ħandedir semâ leţâfet içre baħr u ber
 Semâ o mavi bir deñiz seħâbı bâdbân u yer
 Zemîn o bir yeşil semâ cibâli ebr-i ħoşter (s. 23)

Şair, her tarafın tüm bu güzelliklerle kedersiz ve gamsız olmasına rağmen gönlünün hala gam ve kederle dolu olduğunu dile getirir:

Şafâlar içre her taraf cihânda yok iken keder
 Göñül yine ğarîk-i ğam fiğân eder dem-i seħer (s. 24)

³⁸⁶ Kâzım Yetiş, “Bahâriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/473.

³⁸⁷ Hasan Aksoy, “Şitâiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/216.

³⁸⁸ Nihad Sami Banarlı, *Edebiyat Sohbetleri* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007), 147.

“Köhne bahâr” adlı bölümde ise, hazân mevsiminin gelmesiyle yeşilliklerin solduğunu, çiçek bahçelerinin harap olduğunu söyleyen şair, bu değişimlerin etkisiyle yeryüzü ve gökyüzünün bir hüznün ve acı içinde ağlayıp inlediğini söylemektedir. Şair, güneşin doğmasına rağmen onun ışıklarının bile artık hüznün saçtığını ifade eder. Kuşlar da şarkılarına ara vermiş, doğanın değişen koşullarında kendilerine güvenli yuvalar aramaktadır:

Hazân olur çemen şolar ẖarâb olur bu gül-sitân

Semâyı ağlatır zemîni iṉletir ğam-ı nihân

Nikâb-ı zerd ile ‘aceb ne mâtem içredir cihân

Ȧoğarsa da güneş eşi‘asında ẖüzn olur ‘ayân (s. 24)

Bu dizelerde Reşid Fânî, doğanın mevsimlere göre değişimine ve çevrenin hüznle dolmasına dikkat çekerken tabiattaki bu değişimin insan hayatındaki fânî ve geçiciliğindeki benzerliğine işaret eder. Mevsimlerin dönüşü ve doğadaki güzelliklerin solup gitmesi, insanın yaşamında da benzer döngülerin olduğunu hatırlatır. Şair, doğanın doğal bir şekilde bu değişimlere uyum sağlamasını, insanın da hayatındaki değişimlere sabırla katlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca şiirdeki tabiat güzellikleri ve hüznü dolu atmosfer, insanın duygu dünyasını ve içsel çelişkilerini yansıtan bir ayna gibidir. Şiirdeki ifadelerde doğa ile insan arasında bir benzerlik ve uyum söz konusudur. Şair, doğa ve insan arasındaki bu paralelliği vurgulayarak insanın iç dünyasında da mevsimlerin yaşandığına, umutla açılan çiçeklerin zamanla solup gittiğine ve insanın da hayatının dönemsel olarak değiştiğine dikkat çekmektedir.

“Niyâz-ı Âşıkâne” isimli şiirde bahar mevsiminin gelmesiyle doğanın güzelliklerini ve canlılığını anlatmaktadır. Şair, sabah esintisinin gelip sevgiliye selam götürmesini istemekte ve ona söylemektedir ki, artık âşığın gönlünde sabra tahammül kalmamıştır. Baharın gelmesiyle birlikte bahçelerde güller, leleler ve sümbüller açmıştır. Bununla birlikte dünya, bülbüllerin coşkulu ötüşleriyle ve güzelliklerle dolup taşmıştır. Şair, sevgilisini ikna etmeye ve onunla bir araya gelmeye dair isteğini şiirde dile getirir:

Es ey bād-ı seher git gūş-ı cānāna selām eyle

De kim şeydā gönülde kalmadı şabra taḥammüller

Açıldı bāğıñızda gonca güller lāle sünbüller

Bahār oldu cihān pür-şevk öter gülşende bülbüller

Diyip ol yāri iḳnā‘ etmege sa‘y-i müdām eyle

Şair, bahar mevsimini çiçeklerin açması, yeryüzünün rengârenk olması ve kuşların ötmesi gibi doğanın canlanmasıyla anlatmıştır. Baharın güzellikleri, şaire ve onun şiirlerine canlılık katmıştır. Bahar geldiğinde doğa adeta canlanmış, çiçekler birbirinden güzel renklerle açmış, gökyüzü ve toprak muhteşem güzelliklerle dolmuştur. Şiirde yer alan kuşlar baharın tadını çiçeklerin kokusuyla dolu bir atmosferde şarkılar söyleyerek kutlamaktadır. Şair, baharın güzelliklerine olan hayranlığını ve coşkusunu baharın doğanın tüm canlılarına huzur ve neşe getirdiği düşüncesini şiirinde ifade etmiştir.:

Bahār oldu açıldı cā-be-cā ezhār reng-ā-reng

Zemīn u āsumān ğarḳ-ı bedāyi‘ oldu ser-tā-ser

İçer kuşlar mu‘aṭṭar goncalardan bāde-i kevşer

Uçar ebr-i seher müştāk-ı sevdā şad hezār āheng (s. 256)

Yeryüzündeki tüm güzellikler baharın gelmesiyle artar. Binbir çeşit renk ile açar bahar çiçekleri:

Güzellik nev-bahār faşlında artar

Açar elvān-ı gūn-ā-gūnla ezhār (s. 516)

Bahar mevsiminin gelmesiyle birlikte çiçeklerin tekrar açması şair için bir ibret kaynağıdır. Şair, çiçeklerin güzellikleri ve renklerinin, sanki bir kitap sayfası gibi Allah’ın yaratıcılığının bir yansıması olduğunu düşünür. Bu açıdan çiçekler, insanlara Allah’ın sonsuz sanatını hatırlatan, onun varlık ve kudretini yansıtan güzelliklerdir. Her çiçek farklı bir renk ve desenle açar, bu da onların Allah’ın sonsuz yaratıcılığının muhteşem birer örneği olduğunu gösterir. Şair, doğadaki bu güzellikleri

gözlemleyerek ve ibretle yaklaşarak Allah'ın yaratma gücüne hayranlıkla bakar ve bu güzelliklerden ilham alarak şiirlerinde tabiatı ve baharı anlatır.:

Verir bir ders-i 'ibret her şükûfe

Açılmış şanki reng-â-reng şahîfe (s. 516)

Baharın ardından yaz mevsiminin gelmesiyle birlikte doğa daha da canlanır. Artan sıcaklıkla birlikte bitki ve ağaçlar çiçek açma dönemini geride bırakır ve meyve verme aşamasına geçer. Dallar meyve ve yemişlerin ağırlığı altında eğilir ve doğa bolluk içinde bir görünüm kazanır. Şair, baharın ardından gelen yaz mevsiminin doğadaki bu canlılığını ve bolluğunu ifade ederek mevsimler arasındaki geçişleri tabiat güzellikleriyle anlatmıştır:

Gelince faşl-ı şayf artar harâret

Yemişler dalda kesb eyler tarâvet (s. 517)

Yazdan sonraki mevsim sonbahar mevsimidir. Hazân vaktinin gelmesiyle yaprakları dökülen ağaçlar çıplak bir şekilde kalır ve bağlar, bahçeler solgun bir görünüm alır. Baharın ve yazın güzellikleri artık yerini solgunluğa bırakır, çiçeklerin ve yeşilliklerin eski canlılığı kaybolur. Gün geçtikçe doğanın durgunluğu artar. Bu dönemde yasemin çiçeğinin iniltisi duyurur. Sonbahar mevsimi, doğadaki dönüşüm ve değişimin bir yansımasıdır ve çevredeki tüm canlılar bu mevsimin etkisi altındadır. Şair, doğadaki bu döngüyü ve sonbaharın güzelliklerini şiirinde tasvir ederken mevsimler arasındaki farklılıkları ve doğanın sürekli değişen hâlini vurgulamıştır:

Hazân vakti kalır her bāğçe 'uryān

Düşer hâke şolup berg-i dırahtān

Eşer kalmaz çiçeklerden çemenden

Çıkar bir lahn-ı mâtem yâsemenden (s. 517)

Kış mevsiminin gelmesi hem zorlukları hem de sevinci beraberinde getirir. Soğuk artık dünyayı kaplamış, kar taneleri beyaz bir örtü oluşturmuştur. Soğukun

insan için getirmiş olduğu zorluklar olsa da kış mevsiminin başka bir zevki ve eğlencesi olduğu şair tarafından dile getirilir:

Şitâ faşlı gelir giryân u hândân

Burûdetle eder dünyâyı vîrân

Beyâz karla tezeyyün eyler eṭrâf

Bize bir başka ezvâķ eyler ithâf (s. 517)

Baharın gelmesiyle birlikte ilk açan çiçeklerden biri laledir. Renk renk tavuklar etrafta koşuşmaya, ağılda yüzlerce koyun meleşmeye başlar. Hayvanlar sevinçten birbirleriyle koklaşır. Bu canlı ve coşkulu atmosfer dünyayı yüzlerce güzellikle kaplar:

Gelir evvel bahâr açar lâle

Ṭuyulur her ṭarafda bir nâle

Ḳoşuşur mâkiyân reng-â-reng

Meleşir bir ağılda şad-ağnâm

Ḳoklaşır çâr-pâ-yı bî-ârâm

Ḳaplar eṭrâfı şad hezâr âheng (s. 572)

Sonbahar, Reşid Fânî'nin şiirlerinde "hazân" ve "köhne bahâr" isimleriyle ifade edilmiştir. Bahar mevsiminde açan renk renk çiçekler sonbaharın gelmesi ile ömrünü tamamlamış, şairin tabiriyle "köhne bahâra gelin" olmuştur:

Fâni çiçek fâni çiçek göñlümün 'irfânı çiçek

Köhne bahâra gelin olduñ yazık ey fâni çiçek (s. 56)

Şair, şiirlerinde "hazân" kelimesini genellikle mutluluğun, sevincin, umutların ya da ömrün sona ermesini ifade etmek için kullanmıştır. Şiirlerinde kendi iç dünyasındaki istekleri ve arzuları bir bahçeye benzetir ve bu bahçede büyüyen mutluluğunun sonunun gelmesini "hazân" mevsimine benzetir. Özlem duyduğu güzelliklerin ya da sevinçlerin zamanla solup gitmesini mevsimlerin dönüşü gibi

algılayarak dile getirir. Şair, kendi iç dünyasındaki duyguları doğanın döngüsüyle özdeşleştirerek anlatır ve bu yolla okuyucuya duygu ve düşüncelerini aktarır:

Bāğ-ı emelim içre şalınsın oyalansın

Dūcār-ı hāzān eyleme şādānımı yā Rab (s. 308)

Şair, şiirlerinde sonbaharı ve dökülen yaprakları insan hayatının doğal bir akışı içindeki ölüm ve yaşlanma sürecini simgeleyen bir metafor olarak kullanır. Sonbaharın gelmesiyle ağaçların yapraklarını dökmesi, doğanın yaşlanma ve ölüm sürecini yansıtır. Bu durumu kendi yaşamına da benzeten şair zamanın hızla akıp geçmesiyle ömrünün sonbaharına geldiğini hissederek.

Şair, baharın güzellikleriyle dolu hayatının artık sona erdiğini düşünerek hayıflanır. Geçmişte yaşadığı mutluluk dolu günleri hatırlarken onları tekrar yaşamak arzusu içindedir. Ancak zamanın hızla akıp geçtiğini ve geçmişteki baharların bir daha geri gelmeyeceğini fark eder. Bu nedenle ömrünün sonbaharına geldiğini hissederek zamanın değerini kavramıştır. Şairin bu duygusal ifadesi, insan yaşamının geçiciliğini ve anın önemini vurgulayan derin bir içsel duygusallığı yansıtır:

Nihāyet ihtiyārım gitdi elden Fāniyā eyvāh

Bahār-ı ‘ömrümü görmeksizin berk-i hāzān oldum (s. 354)

Reşid Fânî, doğayı şiirlerinde tasvir ederken gözlem ve duygu yoğunluğunu bir araya getirir. Baharın güzellikleriyle birlikte çiçeklerin açması, yeşilliklerin canlanması, kuşların şakıması gibi doğal olayları şiirlerinde canlı bir şekilde yansıtan şair, kış mevsimini de bir başka güzellikle anlatır. Karların beyazlığı ve doğanın bembeyaz bir örtüyle kaplanması, onun için başka bir estetik zevk sunar. Bu beyaz manzara, şairin ruhunu etkiler ve ona huzur ve içsel dinginlik verir. Reşid Fânî’nin doğa tasvirleri, onun doğaya olan hayranlığını ve onunla kurduğu duygusal bağı açıkça gösterir:

Eyyām-ı şitāyı severim qarlı, dumanlı

Taglar tepeler başka letāfet eder ibrāz

Pūşide-i ebyaz çekilir toprağa şanlı

Ol manzara bî-şübhe eder rûhumu i'zâz (s. 208-209)

Şair, semadan yağan beyaz kar tanelerini kuş tüyü ya da ak kelebek zanneder. Onları bu yokluk âleminde kaçıp gitmek için birer araç olarak görür:

Kar parçaları kuş başı yağdıkça semâdan

Kuş tüyleri yâhûd şanırim aķ kelebekler

Rakşân u girizân olarak hep beni bekler

Birlikde uçup kaçmak için semt-i fenâdan (s. 209)

Şair, sevgilisiyle birlikte olma arzusunu kış mevsimine özgü beyaz bir yuvada hayal etmektedir. Bu hayal gerçekleşirse kışın soğuk ve beyaz günlerini sevgilisiyle sıcaklık içinde geçirecektir. Onunla birlikte geçirilen anılar, onun hayal gücünde canlı bir şekilde yaşayacak ve yaz mevsiminde de onu mutlu edecek bir hatıra olarak kalacaktır. Şairin bu hayali, kışın zorluklarına rağmen içinde taşıdığı sevgilisiyle geçireceği güzel anları hayal etmesini ve onunla olan aşkını sürekli canlı tutmasını göstermektedir:

Olsun dilerim kış günü bir lâne-i ebyaz

Yârimle beni sîne-i pür-ḥârine alsın

Tâ şubḥa kadar âh edeyim ḥâtıra kıalsın

Mes'ûd olayım yâd-ı ḥayâliyle bütün yaz (s. 209)

Kış mevsiminde doğada meydana gelen olaylar şair tarafından şiirinde anlatılmıştır. Şair, kışın etkilerini ve doğanın değişimini vurgulayarak güzel bir üslupla doğanın kışla birlikte nasıl farklılaştığını ifade etmiştir:

Karlarla kapansın o güzel karşı yamaçlar

Kurtlar sürüden ayrı düşüp ḥaylî acıksın

Deryâ kıdurup talgaları tağ gibi olsun

Taşlar kayalar şayḥa-i emvâc ile tıolsun (s. 210)

Bu mısralarda, kış mevsiminin doğa üzerinde getirdiği değişiklikler dile getirilirken aynı zamanda şairin hayal gücüyle kış manzarasına farklı bir boyut

kazandırılmıştır. Karla kaplanan yamaçlar, kurtların aç kalması, denizdeki kuduran dalgalar ve taşların dalgalarla dolması, kış mevsiminin gücünü ve etkileyiciliğini vurgulamaktadır. Şairin şiirindeki bu betimlemeler, okuyucuya kışın doğal güzellikleri ve doğanın dönüşümünü resmederek etkileyici bir tablo sunar.

Şair, kış mevsiminin zorluklarını sevgilisinin sevgisiyle hafifletmek, soğukluğun içinde dahi onunla sıcak bir duygu paylaşmak ve onunla birlikte olmanın verdiği mutluluğu yaşamak istemektedir. Her şeyde kış mevsiminin getirmiş olduğu şiddetli zorluklar olsa da şairin tek dileği sevgilisi ile bu mücadeleyi birlikte seyretmesidir:

Her şeyde hüküm-rân iken ol şiddet-i şavlet

Ben istiyorum yâr ile birlikde temâşâ

Cânânı seven cân için eyler mi temâşâ

Her ‘âşıka mümkün degil elbette bu devlet (s. 210)

Bu manzumede doğa tasviriyle sevgilisi ile hayaller kurması, kar manzarası eşliğinde kar topu oynaması, bir ağaç altında durup üzerine kar kütlelerinin inmesi, şairin romantiklik akımından etkilenerek bu şiiri kaleme aldığını göstermektedir. Şairin sevgilisine olan aşkı, doğanın kış güzellikleriyle birleşerek etkileyici bir şekilde ifade edilmiştir:

İẖzâr edeyim bir topu cânân baña atsın

Çarpsın yüzüme parçalanıp şöñra dökülsün

Karlar ki mülemma^c baña bakdıkça o gülsün

İsterse pamuk elleri bir top daha atsın

Emreyler ise bir fidan altında ıalıp ben

ıuvvetle onuñ dallarını silkelesin yâr

ıarlar dökölüp düş-ı perîşânıma bisyâr

Mestür olayım berf ile olsun güzelim şen (s. 210-211)

Bu manzume, kış mevsiminin doğaya getirdiği örtüyü ve yaşanan güzel anları şiirsel bir şekilde anlatmaktadır. Göllerin ve derelerin buzla kaplanması, sevgiliyle birlikte kızak kaymanın keyfi, kahkahaların yükseldiği eğlenceli anlar ve avcının kuşları avlaması, şairin hayallerini yansıtan sahnelerdir. Bu güzelliklerin yanı sıra, manzumede Allah'a olan inanç da vurgulanmaktadır. Son beyitte şair, Allah'tan bu hayallerini gerçekleştirmesini dileyerek şiirini bitirir:

Yār ile faķaķ ben dilerim faşl-ı şitāy

Fānī kıluna Hāķ verir elbet bu ‘aķāy (s. 212)

Reşid Fânî'nin şiirlerinin büyük çoğunluğu, Divan edebiyatının etkisi altında yazılmıştır. Ancak onun şiirlerinde özellikle mevsimler ve doğa motifleriyle birlikte romantik ve natüralist unsurlara da rastlanabilir. Divan edebiyatında doğa ve mevsimlerin güzelliklerini şiirlerine yansıtmaları natüralist akımın etkisini gösterir. Natüralizm, doğanın gerçekçi bir şekilde yansıtılması ve insan doğasıyla çevrenin ilişkisinin incelenmesi üzerine odaklanan bir edebiyat akımıdır.

Ayrıca Reşid Fânî'nin şiirlerinde dönemin diğer önemli edebî akımlarından biri olan romantizmin izleri de görülebilir. Romantizm, duygu ve hayal gücünün ön planda olduğu, doğaya ve iç dünyaya vurgu yapan bir akımdır. Reşid Fânî'nin şiirlerinde duygu dolu anlatım ve doğanın etkileyici betimlemeleri romantik edebiyatın etkilerini gösterir.

Sonuç olarak, Reşid Fânî'nin şiirlerinde Divan edebiyatının etkisi altında olmasının yanı sıra natüralist ve romantik akımlardan da izler taşıdığı söylenebilir. Bu farklı edebî akımların sentezi, onun şiirlerinin zenginliğini ve çeşitliliğini ortaya koyar.

3.4.4. Bahçe, Orman

Bahçe, Divan şiirinden yeni Türk şiirine kadar edebiyatımızda geniş bir kullanıma sahiptir. Bahçe, insanın fayda ve ihtiyaçları doğrultusunda toprağı kendisi için dönüştürdüğü bir mekândır. Zaman içerisinde tarihin belirli dönemlerinin kültür ve estetik zevkini bizlere yansıtır.³⁸⁹

³⁸⁹ Akdik, *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*, 179.

Divan şiirinde bahçe; gülistan, gülşen, gülzâr, bağ, ravza gibi kelimelerle kullanılmış, içerisinde barındırdığı türlü çiçek, ağaç ve kuşlarla şairin hayal dünyasında yer alan unsurların tasvirinde yer almıştır. Yukarıda saydığımız kelimelere ek olarak hadika, firdevs, cennet, bostan gibi kelimeler de bahçenin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bahçe, güzel ve hoş manzarası, içinde açan çiçeklerin kokusu ile insana huzur verir.

Tabiatın güzelliklerinden ilham alan Reşid Fânî, şiirlerinde bahçe motifine sıkça yer vermiştir. Bahçe, onun hayal dünyasında önemli bir yer tutar ve çeşitli şiirlerinde farklı kelimelerle tasvir edilir. Bahçe, içindeki çiçeklerin güzellikleri ve kuşların şarkılarıyla insanı huzura götüren, gözleri ve ruhu okşayan bir mekândır. Reşid Fânî'nin şiirlerinde bahçe, doğanın insan tarafından en güzel şekilde düzenlendiği, estetik bir yaşam alanı olarak betimlenir. Bu bahçelerde çiçeklerin ve ağaçların yanı sıra insan sevgilisine duyulan özlem ve aşk da sıklıkla dile getirilir.

Şair, bahçe motifini kullanarak doğanın güzelliklerini yüceltirken, aynı zamanda iç dünyasındaki duyguları da bu güzelliklerle harmanlar. Bahçenin güzelliği, şairin içindeki aşk ateşini ve duygusal durumunu yansıtır. Bazen bahçe, aşkın ve ayrılığın sembolü hâline gelir, bazen de doğanın eşsiz tasvirlerinin yapıldığı bir ortam olarak karşımıza çıkar. Çalışmamızın bu bölümünde Reşid Fânî'nin şiirlerinde bahçe kavramına nasıl yer verdiğini inceleyeceğiz.

Şair, aşağıdaki mısralarda hayatın anlamını bulmakta zorlandığını ve gerçek amaç ve isteklerinin anlaşılmadığını ifade eder. Dört yanı karanlıkla çevriliyken bir ışık araması, zorluklar içinde olduğu zamanlarda ise huzur ve ferahlık bulmak için bir bahçe köşesi arzusu, içsel sıkıntılara ve duygusal arayışlarına işaret eder. Bahçe, onun için güvenli, huzurlu ve doğanın güzellikleriyle dolu bir sığınak haline gelmiştir. Bu şekilde, şair hayatın getirdiği sıkıntılar karşısında kendisine güç ve ilham verecek bir umut kaynağı olarak “bağ” kelimesi ile bahçe metaforunu kullanmaktadır.:

Hayâtı beñzetebilsem de ĩn u āna çi-sūd

Bilinmiyor ŗu lügaz añlařılmıyor maķřūd

Ķarañlık içre iken dört yanım çerāğ aradım

Neden bu çöllere düşdüm kenâr-ı **bâğ** aradım (s. 4)

Yanında sevgilisi ya da sevdiği dostu olmadan bir bahçede bulunmak, şaire zindan gibi gelmektedir. Bahçe ne kadar güzel ve geniş olursa olsun ona dar gelir:

Yârsız o **bâğ** baña zindân dar gelir

Görmeksizin yâri dönmek ‘âr gelir (s. 156)

Şair, şiirinde bahçe tasvirini kullanarak sevgilisiyle birlikte bir bahçede kalmanın hayalini dile getirir. Bahçenin güzellikleri, sevgilisinin güzelliğiyle birleşerek şiirde önemli bir rol oynar. Bu bahçe, şairin ruh hâlini ve duygularını yansıtan bir metafordur:

Yâ Rab ne olur yâr ile bir **bâğ**çede kılsam

Leylâklar onuñ başına bir şemsiyye açsa

Gül goncaları bî-ser ü ben koynuna kaçsa

Bir lâle daği kâkül-i zerrîne dokunsa

Birkaç kelebek sine-i şannâzına kınsa

Ben mest-i şafâ gâşy olarak seyrine dalsam (s. 200)

Yukarıdaki mısralarda yer alan leylak, gül, lale gibi çiçekler, bahçenin güzelliklerini temsil eder ve aynı zamanda sevgilinin güzelliğiyle benzetilir. Şair, sevgilisinin güzelliğine o kadar hayrandır ki, bahçedeki çiçeklerin onun güzelliğine güzellik kattığını düşünür. Leylaklar sevgilisinin başına bir şemsiye gibi açılıp ona gölge yaparken, gül goncaları hem onun başını süsler hem de şairin kucağına düşer. Laleler ise sevgilisinin saçlarına dokunarak onun güzelliğine katkıda bulunur. Kelebekler de onun göğsüne konarak onun güzelliklerini daha da vurgular.

Bahçeyi gerçek manasında kullandığı zaman daha çok sevgili ile vakit geçirmek istediği bir yer olarak tasvir eden Reşid Fânî, “bağ-ı fenâ, bağ-ı emel, bağ-ı vuslat, bağ-ı vefâ, bağ-ı takdir, bağ-ı Hüseyin, bağ-ı vahdet, bağ-ı sabr, bağ-ı lâhût, bağ-ı nisâ, bağ-ı emel, bağ-ı adem, bağ-ı cennet, bağ-ı dil, bağ-ı iman, bağ-ı akdes” gibi terkiplerle anlatmak istediği kavramın güzelliğini, belirttiği zamanı ya da mekânı mecazi olarak ifade etmek için de kullanmıştır. Mesela, Gülsüm adında birinin

başından geçen olayları anlattığı bir şiirinde Gülsüm'ü tasvir ederken gençliğinde çok güzel bir kız olduğunu ancak ilerleyen zamanda çektiği sıkıntılar sonucu değersiz bir hâle düştüğünü “bağ-ı nisviyyet” terkibi ile ifade etmiş, “bağ” kelimesini zaman manasında kullanmıştır. Bu kullanım, bahçeyi zaman ve mekânla ilişkilendirerek mecazi bir anlam kazandırır:

On yıl evvel pāk u ma‘şūm kızcağızdı ol güzel

Şimdi lâkin **bāğ-ı nisviyyet** içinde mübtezel (s. 11)

Yukarıda değindiğimiz konuya başka bir örnek verecek olursak, şairin "bağ-ı vuslat" ifadesinde, "vuslatgâh" yani kavuşma yeri anlamına gelen kelimeyi mekân olarak kullanması, bahçeyi gerçek bir bahçe olmaktan çıkararak mecazi bir anlam yüklemesidir. Şiirdeki bahçe, fiziksel bir mekânı değil, sevgilisiyle buluşma ve kavuşma arzusunu ifade eder. Bu mecazi anlamda "bağ-ı vuslat", sevgilisiyle buluşma mekânı olarak düşünülmüş ve tasvir edilmiştir. Şair, sevgilisine olan hasretini bahçe vasıtasıyla ifade ederken aslında onunla bir araya gelme özlemini anlatmaktadır:

Koçladım gül-destesin güller yine saçdım meded

Bāğ-ı vuslat bābını buldum yine açdım meded (s. 47)

Kasım çiçeği diğer bir adıyla kasımpatı, gülşende açmasıyla şair tarafından sevgilinin saçına benzetilmiştir:

Kāsım çiçekleri de aldandı şöñ bahāra

Gülşende çok açıldı beñzerdi zülf-i yāra (s. 34)

Sabah rüzgarına seslenen şair, sevgilisinin yanına giderek ona selam göndermesini, sevgilisine baharın gelmesiyle bahçelerin güzelliklerle dolup taşıdığını, gonca güllerin, lalelerin ve sümbüllerin açıldığını, bahçelerde bülbüllerin şevkle öttüğünü anlatmasını ve bu güzelliklerin habercisi olarak sevgilisini etkilemesini istemektedir:

Es ey bād-ı seher git gūş-ı cānāna selām eyle

De kim şeydā gönülde kalmadı şabra taḥammüller

Açıldı **bāğ**ınızda gonca güller lāle sünbüller

Bahār oldu cihān pür-şevk öter gülşende bülbüller

Diyip ol yāri iḳnā' etmege sa'y-i müdām eyle (s. 119)

Şair gönlünü bir bülbüle benzeterek, gülşende pervasızca uçtuğunu ancak derdinin sadece gül olmadığını bütün çiçekleri istediğini söylemektedir:

Göñül bir 'andelib olmuş uçar **gülşen**de bī-pervā

Onuñ feryādı şanma gül için ezhār içindir hep (s. 310)

Allah'ın "Feyyāz" ism-i şerifini redif olarak kullanıldığı bir gazelde kendisinin pejmürde hâlini görenlere seslenen şair, bu hâlinin kınanmamasını Feyyāz olan Allah'ın nice kurumuş verimsiz toprakları yemyeşil bahçelere çevirdiğini ifade etmektedir:

Görüp pejmurde ḥālim kem nazar 'atf etme ey zā'ir

Zemīn-i şürezārı **gülşen** u **būstān** eder Feyyāz (s. 329)

Klasik Türk edebiyatı şairleri, kendi şairlik kudret ve yeteneklerini çevrelerinde bulunan tabiat unsurları ile ifade ederek çevreye olan ilgilerini her fırsatta dile getirmeye çalışmışlardır.³⁹⁰ Aşağıdaki beyitte, şair Reşid Fânî, şiirlerini bir bahçeye benzeterek, sevgilisinin kırmızı dudaklarından aldığı ilhamla şiirlerini şeker ve şarap gibi tatlı ve coşkulu hale getirdiğini ifade etmektedir. "Lâl-i leb" ifadesi, sevgilisinin dudaklarının kırmızı rengini ifade ederken, "şîr ü şeker" ise tatlı ve güzel şeyleri temsil eder. Şair, bu tatlılık ve güzellikten aldığı ilham sayesinde şiir bahçesinde "terzebân" (hazırcevap) sıfatıyla kendini övmektedir:

İçip la'l-i lebinden dā'imā şîr u şeker aldım

Anın-çün **gülşen**-i şî'rimde böyle terzebân oldum (s. 354)

Şair, baharın gelmesiyle, bahçenin yeşil elbisesini giydiğini ve bütün güzellikleriyle göz kamaştırdığını belirtir. Ardından şair, bu güzel bahçede binlerce bülbülün sevinç içinde olduğunu ve coşkuyla şarkılar söylediğini anlatmaktadır:

³⁹⁰ Mustafa Çınar, "16. Yüzyıl Dıvan Edebiyatında Bahçe Tasviri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11/26 (26 Şubat 2010), 155.

Bahār oldu leṭāfet-pūş-ı ḥaḍrā cā-be-cā **gölşen**

Hezārān nağmeler icād eder murğān-ı şeydā şen (s. 369)

Reşid Fânî, şiirlerinde sıkça "gölşen" ve "gölzâr" gibi kelimeleri kullanarak doğanın güzelliklerini ve aşkın coşkusunu anlatmıştır. Bu iki kelime bahçe ve çiçeklerle ilgili tasvirlerde ve doğanın renkli güzellikleriyle sevgilinin güzelliğini özdeşleştirmek amacıyla sıklıkla yer almıştır. Ancak dikkat çeken bir nokta olarak, Fânî "gölstan" kelimesine şiirlerinde daha az yer vermiştir. Bu durum, şairin tercih ve vurgularında farklılık gösterdiğini göstermektedir. "Gölstan" kelimesi de yine bahçe anlamına gelir ve "gölşen" ile benzer bir anlamı taşır. Ancak şair, şiirlerinde "gölşen" ve "gölzâr" kelimelerine daha fazla ağırlık vererek, sevgilinin güzelliğini ve baharın coşkusunu daha belirgin bir şekilde aktarmıştır.

Fânî Çiçekler adlı eserinde "gölşen" kelimesinin 58 defa, "gölzâr" kelimesinin ise 41 defa geçtiği görülmektedir. Bu istatistikler, şairin bahçe ve çiçek temalarını şiirlerinde ön plana çıkardığını ve sevgilisiyle bahçede hoş vakit geçirme temalarını sıklıkla işlediğini göstermektedir. Şair, doğanın güzelliklerini ve aşkın coşkusunu bahçe ve çiçek imgeleriyle başarılı bir şekilde ifade ederek şiirlerinde kullanmıştır.

Reşid Fânî, şiirlerinde doğanın başka bir güzellik kaynağı olan ormanlara da yer vermiştir. Şair, yolculuk ettiği bir sabah, ormanın içinden geçerek özgürce yol aldığını ifade etmektedir. Ormanın yüksek ve sağlam ağaçlarının büyük gölgeleri altında yolculuk ederken, her bakışta gözünü bir tabloya çeviriyormuşçasına ormanın güzelliklerini hayranlıkla seyretmektedir. Ormanda bulunan farklı türdeki ağaçlar, dağları süslemiş ve ormanı eşsiz kılmıştır. Şair, bu dizelerde doğanın doğal güzelliklerini betimlerken, kendisini çevreleyen ormanın büyüleyici atmosferini anlatarak okuyucuya tabiatın görkemini aktarmaktadır. Doğanın zenginlikleriyle bezenen bu manzara, şairin hayal dünyasının etkisini göstermektedir:

Bir şubḥ idi çıkdım yola āzāde-i endūḥ

Pür-zıll-i şafā **orman** içinden gidiyordum

Her nazrada bir levḥa temāşā ediyordum

Envā'-ı meşācirle müzeyyen idi ol kūḥ (s. 257)

Meşe ve gürgen ağaçları altında yolculuğuna devam eden şair, çam ağaçlarının yüksekliğine ve güzelliğine hayran olduğunu söylemektedir. Her birini birer minareye, yapraklarını güzel kokulu bir mızraba, kozalaklarını yeşil yumurtaya benzeterek, çam ağaçlarının dağları kaplayan orman içerisindeki eşsiz görüntüsüne şiirinde yer vermiştir:

Her yerde bedîdâr idi gerçi meşe gürgen
 Lâkin yine çam cümlesiniñ fevķ-i serinde
 Manzûr-ı leţâfet idi yollarda giderken
 Bir başka leţâfet var idi berg u berinde
 Sipsivri çıkan sâfi birer şanlı minâre
 Yapraklarınıñ telleri mızrâbı mu‘aţţar
 Her bir kozalak şanki birer beyza-i zümrüd
 Her vechile çam etmiş idi tağda teferrüd (s. 257-258)

Reşid Fânî, bu şiirinde doğanın farklı yönlerini yansıtarak, okuyucularını ormanın büyümlü atmosferine götürmektedir. Doğanın güzelliklerine hayranlıkla bakan şair, tabiatın büyüleyici görüntülerini şiirlerinde ustalıkla işlemiştir.

Reşid Fânî'nin şiirlerinde bahçe ve çiçek tasvirleri, Divan şiirinin doğa güzellikleri ile ilişkisini yansıtırken, sevgiliye olan aşk ve özlem de edebiyatımızın önemli teması olan "aşk şiiri" geleneğine uygun bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca, bahçe ve orman imgeleri, Divan edebiyatında sıkça kullanılan "gölşen," "gölzâr," "gölistan," "bağ" gibi terimlerle ifade edilmiş, Reşid Fânî bu terimleri şiirlerinde sıklıkla kullanarak geleneksel şiir anlayışına sadık kalmıştır.

Reşid Fânî'nin şiirleri aynı zamanda Tanzimat edebiyatının etkilerini de taşır. Tanzimat dönemi, Batı etkisinde gerçekleşen edebî ve sosyal değışimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde edebiyatta sadeleşme ve yenilik arayışları öne çıkmıştır. Reşid Fânî'nin şiirlerindeki doğa tasvirleri ve tabiat güzelliklerine olan hayranlığı Tanzimat edebiyatının doğa sevgisi ve sahici duygulara vurgu yapma eğilimleriyle

uyumludur. Aynı zamanda onun duygu ve düşüncelerini daha açık ve anlaşılır bir dil kullanarak ifade etme çabaları Tanzimat döneminin sadeleşme hareketlerini yansıtan özelliklerdir.

Reşid Fânî'nin şiirlerinde yer verdiği aşk, tabiat, güzellik ve duygusal temalar hem Divan edebiyatının geleneksel motiflerine hem de Tanzimat döneminin yenilikçi eğilimlerine uyumlu bir şekilde işlenmiştir. Onun şiirleri, geleneksel edebiyatımızın zengin mirasını taşıırken aynı zamanda döneminin değişen edebî anlayışına ve estetik zevklere uygun bir biçimde şekillenmiştir. Bu nedenle Reşid Fânî hem klasik Divan geleneğine hem de Tanzimat döneminin yenilikçi akımlarına katkıda bulunarak şiirlerini nazmetmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

1. NÜSHA TAVSİFİ

Şahsi kütüphanemizde bulunan *Fânî Çiçekler*, bizzat şair tarafından derlenmiş, içerisinde sadece kendi şiirlerinin yer aldığı tek nüsha bir şiir mecmuasıdır. Tarafımıza eski eserlerin satımının yapıldığı bir müzayededen satın alma yolu ile geçmiştir. Kitabın sırt tarafında eserin adı ve şairin ismi bulunmaktadır.

Cilt: Siyah renkli, üzerinde herhangi bir işleme ve süsleme bulunmayan, deri kaplı mukavva cilt.

Kâğıt: Sarı renkli, uzunlamasına dikdörtgen çizgili kâğıtta taç resimli filigran bulunmaktadır.

Yazı Tipi: Eser içerisindeki tüm yazılar rika hattı ile yazılmıştır.

Mürekkep: Eserin tamamına yakını siyah mürekkeple yazılmış, sadece birkaç manzumede mor renkli mürekkep kullanılmıştır.

Satır: Sayfalardaki satır sayısı düzenli değildir. Şairin şiiri hangi nazım şekli ile yazdığına ya da şiiri sayfaya nasıl yerleştirdiğine göre değişkenlik göstermektedir.

Sayfa Sayısı: Defter toplamda 751 sayfadan ve ek olarak 14 sayfa fihrist bölümünden oluşmaktadır. Şair, kullanmış olduğu her sayfayı numaralandırmış, boş bıraktığı sayfalara numara vermemiş ancak yazmaya başladığı yerde atladığı sayfaları da hesaba katarak numaralandırmaya devam etmiştir. Kapağı açınca ilk dört sayfa boş bırakılmış, beşinci sayfa “1” ile numaralandırılarak eserin sayfa numaraları şair tarafından oluşturulmuştur.

Ebat: 290x134 mm.

Eser, 1 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911 tarihinde yazılan bir “mukaddime” ile yazılmaya başlanmıştır. Kitap içerisindeki boş sayfalar ve bazı başlıkların altının doldurulmaması, eserin tam olarak tamamlanmadığını göstermektedir.

Başı: **Mukaddime**

Şahâ'îf-i eş'arım kitâb-ı kâ'inâtdan bir nokţadır; bu nokţanın fezâ-yı nâ-mütenâhî gibi tevessu'a isti'dâdı var ise de kıdret-i kâhire-i Hudâ'ya karşı bir hîçden 'ibâretidir. Binâ'en 'aleyh bu 'âlem-i hîçde bir mevcûdiyyet-i fânîye gösterebilsem bile yine pek müte'ellim kalacağıma şübhe yokdur; çünkü...

Sonu: Yeryüzünde kopdu bir tarrâka-i dehşet-nümün

Dil harâb dil-ber harâb oldu kırıldı erğanün

2. METİN NEŞRİNDE İZLENİLEN YÖNTEM

1. *Fânî Çiçekler* adlı eserin transkripsiyonlu metni oluşturulurken çalışmamızın başında belirtilen transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

2. Çalışmamızda, elimizde bulunan eserin bilinen tek nüshası esas alınmıştır.

3. Şairin eserinde vermiş olduğu sayfa numaraları, çalışmamızda köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir.

4. Metinde şair tarafından yazılan başlıklar ve şiirin konusu hakkındaki notlar, transkripsiyonlu metinde **bold** olarak yazılmıştır.

5. Beyitler ve bentler tek tek numaralandırılmıştır.

6. Şiirlerin vezin ve ölçüsü, varsa başlığın veya şiir numarasının altında italik olarak verilmiştir.

7. Şair, şiirlerinde kendi ya da yazdığı şiir hakkında bazı bilgileri dipnot olarak vermiştir. Reşid Fânî'nin vermiş olduğu bu dipnotlar, çalışmamızda * işareti ile gösterilmiştir.

8. *Fânî Çiçekler*, şairin kendi oluşturduğu içerisinde farklı nazım şekilleri bulunan bir eserdir. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken, şairin kendi kitap düzenine sadık kalınmış ve şiirler ile başlıklar eserde olduğu sırayla aktarılmıştır.

9. Yazma nüshaya büyük ölçüde sadık kalınmakla birlikte vezin ya da anlam gereği eklenen harf ve heceler köşeli parantez [] içerisinde, çıkarılan harf ve heceler ise normal parantez () içerisinde gösterilmiştir.

10. Okunamayan kelimelerin yazma eserdeki şekli metin içerisinde resim olarak ayrıca belirtilmiştir.

11. Vezin gereği yapılan zihafklar metin içerisinde italik olarak gösterilmiştir. “Fânî, gâhî vb.”

12. Transkripsiyonlu metin oluşturulurken, şair Reşid Fânî’nin *Fânî Çiçekler* adlı eserini yazdığı dönemin dil ve imla hususiyetleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu eser, XX. yüzyılda yazılmış bir edebî yapıt olduğu için Türkçe kelimelerin yazımında o döneme ait Türkçe dil yapısına, imla kurallarına ve günümüz konuşma Türkçesine riayet edilmiştir.

13. Şair, metin üzerinde birçok noktalama işareti kullanmıştır. Eserin transkripsiyonlu metni oluşturulurken şairin kullandığı noktalama işaretleri aktarılmamıştır. Bunun nedeni, şairin döneminde kullanılan noktalama işaretleriyle günümüzdeki standart kullanım arasında farklılıklar olması veya şairin noktalama işaretleri kullanımında kendi tarzına özgü bir yaklaşım sergilemiş olmasıdır. Anlam karışıklığına yol açmamak için şairin kullandığı noktalama işaretlerine çalışmamızda yer verilmemiştir.

14. Metinde bulunan özel isimler büyük harfle yazılmış, anlam karışıklığını önlemek amacıyla kendisinden sonra gelen ekler ise kesme işareti ile ayrılmıştır.

15. Eserde yer alan lafzî ayet ve hadis iktibasları, bazı Arapça ve Farsça ifadeler transkripsiyon alfabesi ile italik olarak yazılmıştır.

16. Şiirlerde geçen şairin “Fânî” ve “Reşid” mahlasları italik olarak yazılmıştır.

17. Şair, bazı şiirlerinde düzenlemeler yapmış, bu düzenlemelerin bir kısmını hangi tarihte yaptığını not düşmüştür. Çoğunlukla 1928 yılında yapılan bu düzenlemeler, metinde şairin son yaptığı şekli ile alınmış, şiirin ilk yazıldığı hâli ise dipnotta belirtilmiştir.

2.1. Türkçe Bazı Ekler ve Kelimelerin İmlası

Son dönem Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olan *Fânî Çiçekler*, dönem hususiyetleri itibarıyla günümüz konuşma Türkçesine oldukça yakındır. Bundan dolayı Türkçe kelime ve eklerde günümüz Türkçesinin imla özellikleri esas alınmıştır. Buna göre:

a. İsme ve fiillere gelen birinci tekil şahıs ekleri “ederim, severim, eylerim” şeklinde vokali düz-dar olarak yazılmıştır.

b. İyelik eklerinin tamamı, günümüz Türkçesinde olduğu gibi düzlük yuvarlaklık uyumu esas alınarak yazılmıştır:

‘ömrüñ, emeliñ, hâlimiz vb.

c. Tamlayan eki ünlü, ünsüz uyumu dikkate alınarak -ıñ, -iñ, -uñ, -üñ, -nıñ, -niñ, -nuñ, -nüñ şeklinde yazılmıştır:

terbiyeniñ, kefeniñ, füsünüñ, oğlunuñ, gözünüñ vb.

d. Soru ekinin vokali kendisinden önceki kelime ile düzlük yuvarlaklık uyumuna göre yazılmıştır:

ayılır mı, rü’yâda mı, çok mu, olsun mu vb.

e. Bildirme ekinin vokali, kelimedeki düzlük yuvarlaklık uyumuna göre yazılmıştır:

nûrudur, kudurmuşdur, pervânedir, hâzretiñdir vb.

f. Sesli ile biten bir kelimedden sonra yine sesli harfle başlayan başka bir kelime geldiğinde vezin gereği sesli harflerden biri düşürülünce iki kelime bitişik yazılarak sesli harfin düştüğü yer kesme işareti ile belirtilmiştir:

n’ola, n’eyleyim, n’eylesin, n’için vb.

g. Türkçe kelimelerde vezin gereği de olsa uzatma kullanılmamıştır.

h. Metinde, ünsüzden sonra gelen ünsüzlerin yazımında sert ve yumuşak ünsüzlere göre sertleşme ve yumuşama kurallarına uyulmamış, şairin yazdığı şekli ile transkribe edilmiştir:

çekdim, etdim, rahmetden, hikmetden, talebde vb.

ı. Bazı Türkçe kelimelerde, şairin yazmış olduğu metne sadık kalarak yazıldığı şekli ile transkripsiyon edilmiştir:

tuyğu, tağıldı, tağınık, tağlar vb.

i. Kalub, gelüb, gidüb, kalsun, gelsün, gitsün şeklinde yazılan Türkçe kelimeler, dönemin hususiyetleri göz önünde bulundurularak “kalıp, gelip, gidip, kalsın, gelsin, gitsin” şeklinde yazılmıştır.

2.2. Arapça ve Farsça Ek, Kelime ve Terkiplerin İmlası

a. Arapça ve Farsça kelimelerin transkripsiyon harflerine aktarımında, kelimelerin aslında bulunan harflerin yazılmasına dikkat edilmiştir.

şübhe, hîç, mevcüdiyyet, şūrīde, kaḥbe vb.

b. Arapça terkipler şu şekilde yazılmıştır:

‘alleme’l-esmā, ve’l-ba‘śü, Hüve’l-bākī, bi’t-teşādüf vb.

c. Besmele ve Allah lafzı ile birleşen isimler a maddesindeki imlaya dâhil edilmemiştir:

Bismillāh, ḥamdu lillāh, billāh vb.

d. Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelen edat ve ön ekler tire işareti kullanılarak yazılmıştır. Kelimenin başına gelen ek veya edatların ikisinin arka arkaya gelip birleşmesi durumunda bunlar birbirinden ayrılmadan tek edat gibi yazılmıştır:

nā-gāh, nā-puḥtem, nā-ṣār, mā-fī-hā, mā-fevḵ, ber-vefḵ, ber-kemāl, vā-ḥayfā, bilā-pervā, ez-cümle, ez-cān u dil, bā-kemāl vb.

e. Aynı iki kelimenin arasına bir edat girdiğinde tire işareti ile birleştirilmiştir:

Ḥicāb-ender-ḥicāb, dem-be-dem, cā-be-cā, ber-ā-ber vb.

f. Ḥaḫḫ, Rabb gibi kelimelerin sonundaki şeddeli harfler “Ḥak, Rab” şeklinde tek olarak yazılmıştır.

g. Kelime sonlarına gelen edat ve eklerin yazımında İsmail Ünver’in “Çevriyazıda İmla Birliği Üzerine Öneriler”³⁹¹ isimli makalesindeki ilkeler dikkate alınmıştır.

³⁹¹ İsmail Ünver, “Çevriyazıda İmla Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46.

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1] Muḳaddime

Şahā'if-i eş'arım kitāb-ı kâ'inâtdan bir nokţadır; bu nokţanın fezâ-yı nâ-mütenâhî gibi tevessu'a isti'dadı var ise de kudret-i kâhire-i Hudâ'ya karşı bir hîçden 'ibâretidir. Binâ'en 'aleyh bu 'âlem-i hîçde bir mevcûdiyyet-i fâniye gösterebilsem bile yine pek müte'ellim kalacağıma şübhe yokdur; çünkü.....

1 Ağustos 1327: Yeñişehir

Fânî

Mu'ammā-yı Ḥayāt

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1 Ḥayâtı pek severim olsa da raḥîḳ-i sitem
Ḥayāta hem-dem olur ḥandeler şehîḳ-i sitem
Ne ibtisāmına dehriñ faḥûrveş olurum
Ne infi'âline şûride-i miḥen olurum
Cefâsı sa'd u şafâsı hep i'tibârîdir
Ne gelse başa güzel çünkü emr-i bârîdir
- [2] Kederli bir şeb-i yeldâ olur şabâḥ-ı sürûr
Bugün ferih ise ferdâ eder elemle mürûr
Nesinde reng-i beḳâ var şu kaḥbe dünyânî
N'îçin esîr-i fenâsı beşer şu fiğânî
'Amā-yı ğaflete düşdü ḥakîm u bînâsı
Bu râzı bilmedi Râzîsi İbn-i Sînâsı
- 2 Ḥayâtı beñzetirim çağlayıp akan dereye
Gezer çimenleri uğrar cibâle meşcereye

Teşādüf eyleyerek şad hezār manzaraya
Gidersiñ ey dere ammā bilir misiñ nereye

- 3 Hayâtı beñzetirim ağlayıp gülen bebege
‘Aceb ne tıyğusu var muhtedir degil demege
Bükālar içre alır hıç olan bahāne için
Gülersiñ ey bebek ammā bilir misiñ ne için

[3]

- 4 Hayâtı beñzetirim bir girān-bahā çiçege
Nümüvv-i tāma bedel müşkilāt-ı dehri çeke
Verildi bunca emek nev-demīde olmak için
Açıldı ‘ākıbet ammā yazık ki şolmak için

- 5 Hayâtı beñzetirim ‘andelīb-i nālāna
Bahar gülleri olmuş iken āña lāne
Sükūnet istemeyip muttasıl eder feryād
Sevimli nağmeleriyle ‘aceb ne eyler yād
Amān a bülbül-i şūrīde öt bahār olsun
O nağmeler arab-ı hābgāh-ı yār olsun

- 6 Hayâtı beñzetebilsem de īn u āna çı-sūd
Bilinmiyor şu lügaz añlaşılmıyor maşūd
arañlık içre iken dört yanım çerāğ aradım
Neden bu çöllere düşdüm kenār-ı bāğ aradım

- [4] H̄ayātı pek severim istemem anı tedk̄ik
 O rütbe çekmege gelmez kopar bu h̄ayt-ı rak̄ik
 Leb-ā-leb olsa da zehr-āb ile bu peymāne
 Yegāne cür‘asına göñlüm oldu dīvāne
 ‘Aceb ne sih̄r ile nūşin imişsiñ ey bāde
 Fak̄ir u bay-ı beşer hep seniñ-çün āmāde
 Naşībimiz ne ise t̄ul içip h̄arāb olalım
 Esāsa ric‘at edip bir avuç turāb olalım

20 Kānun-ı evvel 1321: Mecidözü

H̄asb-i H̄āl

Mef‘ûlû Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 ‘İbretle naz̄ar eyle ki mir‘āt-ı şu‘ûna
 Her gün yeñi bir tablo eder çeşmiñe izz̄ār
 Her gün saña bir başka h̄ak̄ikat eder iḥzār
 Dikk̄at ile naḫş eyleyedur levḥ-i derûna
- [5]
- 2 İḳāza yarar h̄at̄ıralar vaḫt-i ḫat̄arda
 Dür-bin gibi ātiyi eder naz̄rada tenv̄ir
 Ber-vefḳ-i emel tecrübe eyler işi tedv̄ir
 Tedbire ḫar̄in ekşeriyā ḫükm-i ḫaderde
- 3 Tefḫ̄-i Hudā yāver olur ehl-i şebāta
 Müşkil ne demek ‘azme bedel ey yüce insān

İhlâş u tevekkül ile her iş olur âsân

“İkdâm u tahammül gerek erbâb-ı hayâta”³⁹²

- 4 ‘Osmânlıların mürşid-i ahrârı Kemâl’iñ
Zikreyledigim mışra‘-ı bercestesi kâfî
Fânî bırakıp meskeneti lâf u güzâfî
Sa‘y eyle ki mes‘ûd ola günden güne hâliñ

- 5 Mâ-dâm ki düşdüñ bu cedelgâh-ı hayâta
Nâmûs u sa‘âdetle yaşa düşmüşe cûd et
A‘lâ-yı vañan uğruna ifnâ-yı vücûd et
İnsân olarak eyle rücû‘ ân-ı memâta

31 Teşrîn-i evvel 1326: Yeñişehir

³⁹² Namık Kemal’e ait bir kıtada yer alan mısraın tamamı şu şekildedir:

İbzâl-i mesaide kusur etme ki olmuş

Vâ-beste bu âlemde sükûnün harekâta

Mevte yakışır var ise râhat döşeğinde

İkdâm u tahammül gerek erbâb-ı hayâta

Önder Göçgün, *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999), 365.

[6] **Hüsn ü ‘Aşk**

Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ûlün

- 1 İnsân ne kadar olsa mürüvvet ile meftûr
Mağlûb-ı tefekkür emel-efzâ-yı hevesdir
În‘âmına mazhar birisi dîgeri mehcûr
Âmâl-i beşer ba‘zı e‘az ba‘zı ehasdir
- 2 Hâk verse saña şervet ü ikbâl u sa‘âdet
Hep bildigine sevdigine mün‘im olursuñ
Âlâmını nev‘ini öğrenmegi ‘âdet
Etmez de yine nefsiñe sen mükrim olursun
- 3 Lâkin yed-i Feyyâz-ı kader böyle degildir
În‘âm-ı Hudâ bay u gedâ mü’min u münkir
Tefrîk-i şunûf etmeyerek cümleye şâdir
Hep ni‘met-i Yezdân ile şen şâkir ü mâkir
- 4 Gör neyyir-i tâbânı naşıl nâşir-i envâr
Gülşenlere külhanlara uğrar hâzer etmez
- [7] Ebnâ-yı beşer şanmadadır ‘âlemi ağıâr
Bilmem ki bu benlik ne içindir niye bitmez
- 5 İn‘âm-ı Hudâ’dan beri ez-cümle güzellik
İnsânı eder şiddet ile kendine meshûr
Hiç ummadığıñ ‘â’ileler de buña mâlik

Bir cāzibe kim ğıbta-fezā-yı melek u hūr

- 6 Meydān okuyan ‘āleme erbāb-ı celādet
 Bir şāhibe-i hūsne olur bende-i mecnūn
 Bilmem ki naşıl cāzibedir pāy-ı metānet
 Titrer aña pes-pāye de olsa yine meftūn

- 7 Dünyāyı eden kendine bāzıçe-i satvet
 Bir gözleri āhūya zebūn oldu da ƙaldı
 Yā Rab bu ne esrār-ı ħalā’ik bu ne ħikmet
 Dāhileri bī-çāre edip ğaflete şaldı

- 8 Ey hūsni-i şafākār-ı ƙulūb-ı ezeliyyet
 [8] Āheng-i ħayāt-ı beşeriñ nāzımı sensiñ
 Dünyādaki ma‘mūreleriñ ħādimi sensiñ
 Şükrān-ı ħayātı saña medyūn beşeriyyet

- 9 Āşār-ı muħabbetle vüçūd buldu bu dünyā
 Āşār-ı muħabbetle döner arz u ‘avālim
 Āşār-ı muħabbet iledir Ādem ü Havvā
 Āşār-ı muħabbet iledir nesli -ki dā’im-

- 10 Ƙuşlar ki öter cümlesi bir ‘aşƙ ile dem-sāz
 Tağlar dereler meşcereler hepsi güzeldir
 Pinhān u celī cümle bedāyi‘ ki ħikem-sāz

Mirʿāt-ı Hudā levḥa-i Feyyāz-ı ezeldir³⁹³

- 11 Sevmek gibi dünyāda ‘aceb tatlı ne şey var
 Bir kuvve-i berkıyye gibi müşbet ü menfî
 Sevmekle ber-ā-ber arada bir ney u mey var
 Fānî yetişir nûktelerim ehline kâfî

24 Teşrîn-i şânî 1326: Yeñişehir

[9] **Sûkût-ı İctimāʿ***

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Yirmi yıl evvel tanırdım ben o zâtı genc idi
 Hâli şûḥ u neşve-efzâ kâli nûkte-senc idi
 Şoñ moda kostüm severdi dâʿimâ zînet-perest
 Gözde gözlük ellerinde eldivenler pek zarîf
 Şol kolunda pardesu sağ elde şık baston hafîf
 Bağlı isķarpinle tîz-reftâr idi ol çire-dest
 Gördüğümde mültefit dâʿim beşûş u şen idi
 Her taş altından çıkar her iş aña rûşen idi
- 2 Vâlid u mâder bırakmışdı aña birkaç gurus
 Kendisi yârân-ı iķbâl sözleriyle pür-ḥurûş

³⁹³ Şair bu mısraı sonradan düzenlemiştir. İlk hâli şu şekildedir:
 Hep âyîne-i kudret-i Feyyāz-ı ezeldir

* Hâķikî bir vakʿayı muşavverdir.

Pür-emel pür-güft u gū düşmüşdü deşt-i hayrete
 Her tarafından çalķanıp alkış sesi mest-i ğurūr
 Böyle hāy u hūy ile etmiş nice yıllar mūrūr
 ‘Āķibet gelmiş melāmet kūsū gūş-ı ‘ibrete
 Kalmamış lākin avucda elde bir şeyler çi-sūd
 Şanki bir yangın ki sönmüş çıkmada āheste dūd

[10]

3 Yirmi yıl soñra göründü bi’t-teşādūf ol kişi
 Pek bunalmış yokluk içre dostā düşmüşdü işi
 Bir kıyāfet ki tecessüm eylemiş bī-çārelik
 Yağlı bir fes başda yırtık pañtalon patlak foñin
 Şaç şakāl kır yüz buruşmuş abdal olmuş ol fañin
 Kāplamış cismen ve rūhen pek hāzīn āvārelik
 Geldi bayram bir i‘āne defteri sen aç dedi
 Ben açım üç gün refīķam yavrular hep aç dedi

4 Hāl u māzīsin düşündükçe beni ğam kāpladı
 Şanki bir tīĝ-i te’ellüm kālbgāha şapladı
 Şervet-i ‘ilmiyye hūsn-i terbiye mīrāşını
 Her kim evlāda bıraķdıysa aşıl ābā odur
 Māl-ı mūrveşden muţarrā atlas-ı dībā odur
 İstemezseñ ey peder ahlāfa ğam īrāşını
 Şan‘at u ‘ilm ü edeb öğret hemān evlādına
 Cān tayanmaz soñra böyle oĝlunuñ feryādına
 26 Kanun-ı evvel 1326: Yeñişehir

[11] **Bî-çāre Gülşüm***

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 On yıl evvel pāk u ma'şūm kızcağızdı ol güzel
 Şimdi lākin bāğ-ı nisviyyet içinde mübtezel
 On yaşında kaldı öksüz vālidī pīr u faķīr
 Dāder ü hāher küçükdü yokdu başka dest-gīr
 Oldu peydā birkaç ay soñra bu evde bir ana
 Māder-i şefkat degil cellād demek lāyık aña
 Hırpalandı yavrucağlar rūz u şeb ħor u ħaķīr
 Ğoncalar pejmurde-ĥāl oldu eserdi zemherīr
 'Aķıbet ĥıdmetci oldu gitdi Gülşüm bir yere
 Cevher-i nāmūs ile düşdü küçük kız maķbere
 Kaldı oğlan ortada her gün şıgır gütmek işi
 Bir bebek dünyāya geldi baĥtiyār oldu kişi
 Girdi gūyā intizāma āşiyān-ı 'āile
 Pek ṭabī'ī geldi Muḥsin 'Emmi'ye bu hā'ile
 Rezmğāh-ı 'ālem içre köylü ğaflet içredir
 Kimse bilmez köylüyü dā'im sefālet içredir

[12]

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 2 Gezerdi bir güzel kōnak içinde şānlı bir perī
 Dudak yanağ pūr-i ĥmirār beyāzdı vech-i enveri
 On altı yaşlarında bir ĥarāret-i şebāb ile

* Ḥaķīķī bir vaķ'ayı muşavverdir.

Cevābı hoş hitābı hoşdu tatlı bir hicāb ile
 Kolunda halhalı belinde önlüğü koşardı hep
 Kolay gelirdi iş aña 'itāba yokdu bir sebeb
 Lepişka saçlarıyla kākül-i laṭif ile o māh
 Hilāl-i hāledārı aındırırđı āsumānda gāh
 Zavallı kız günüñ birinde bir husūfa uğradı
 Tağıldı gonca-i emel yed-i maḥūfa uğradı
 Arardı çāre-i ḥalāş faķaṭ yazık ki ol muḥiṭ
 O şızladıķça dāmda şikār ederdi pek basit
 Nedir bu kuvve-i saḥife ki yutar da rāstgele
 Tuyulmuyor şadā-yı iştikā ne geçiyor ele
 Sever telaffuz-ı 'adāleti hemişe Şark u Ğarb
 Fakat za'ife ḥaķ sözü düşer kıpmaya meyl-i ḥarb

[13]

- 3 Köyünden iftirākı Gülşüm'ün tam on yıl olmuşdu
 Şebābet çağını bulmuş faķaṭ bī-çare şolmuşdu
 Elinde eski bir boğça ayağında yarım terlik
 Siyāh şolmuş cār altında mücessem mātem-i hālik
 Çürük göz evleri eşk-i felāketle ḥarāb olmuş
 Yazık ol ḥüsn-i müsteşnā ḥayātında turāb olmuş
 Şadefden ayrılıp çirk-āba düşmüş şanki bir inci
 Kalaydı faķr ile köyde olaydı kāşki bir çiftçi
 Açıldı 'ākıbet āğūş-ı vālid ilticā etdi
 Rehā buldu bu zulden māh-ı 'iffet incilā etdi
 Katiķsız bir siyāh etmek anın-çün pek leziz oldu

Varup bir kâhramāna māder oldu neşve-rîz oldu
 Zārûret gerçi âteşden eşedd gömlek denilmiştir
 Edebden bî-naşîb adam da şeytāna yenilmiştir
 Hayâtı sevmeyen yokdur gerek ‘ālî gerek ednâ
 Faķat nāmûs ile şartdır hayâtı bilmiş ol ra‘nâ

[14]

Müstefîlâtün Müstefîlâtün

4 Bî-çāre Gülşüm bî-çāre Gülşüm
 Gāhî nedir bu zehr-i tebessüm

Ŧoğduñ anañdan pākîze-sîret
 Bir nūr ƣopuyduñ maşnū[‘]-ı fıtrat

Bir ğonca-güldüñ bāĝ-ı nisāda
 Düşdüñ ne çāre kevn ü fesāda

Sen ƣoğduĝuñda yokdu ƣuşūruñ
 Bir haclegāh-ı ĝam oldu sūruñ

Ey dürr-i ‘işmet kāfî bu zārîñ
 Ma‘nen sen öldüñ dünyā mezārîñ

Şabr u şebāt et rāh-ı edebde
 Feryāda şimdi yok bir sebeb de

Çok tünd-bādîñ ey şahñ-ı dünyā

İnsānı şayda pençeñ müheyyā

Ey ibn-i Ādem dā'im başir ol

Düşme ve düşmüş varsa zahir ol

10 Kānūn-ı şānī 1326: Yeñişehir

[15]

Heybeli Ada'ya Bir Hıṭābe

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Çam limanıñ çamlığıñla ey behişt-ābād ada
 Kudretiñ dünyāda bir enmūzec-i ibdā'ısıñ
 Fecr u şāmıñ pek güzeldir günlerim olsun fedā
 Çünkü bikr-i fikrimiñ taḥlīşger-i işbā'ısıñ
- 2 Sāhiliñde bir ağaç altında kalmak gizlice
 Derd-i dünyāyı ferāmūş etmege kāfī gelir
 Māh-tāb olsun hele deryāda kılsam bir gece
 Taḡalardan gūş-ı cāna tesliyet vāfī gelir
- 3 Būy u hūyu çamlarıñ 'āşıkları tehziz eder
 Bir şadā-yı ma'nevī gūyā selām eyler bize
 Bādesiz mest-i mūdām eyler dili telziz eder
 Āşinālardan bir kelām eyler bize

- 4 Yār ile vahdet-güzin-i vuşlat olmak isteyen
 Bir leb-ā-leb ‘aşk ile kaçsın yeşil āgūşuñā
 [16] Şaklayıp şeydāları sineñde eyle şād u şen
 Bir sükūnet ver kılūbüñ darbe-i pür-cūşuna

- 5 Heybeli ey hūsn ü ‘aşkıñ heykel-i pāk u teri
 Dā’imā kılsam sezā pāyiñde şeydā serserī
 Böyle ‘aşıkken sañā Fānī’ye müşkil ayrılık
 Bahtiyār ol sen yine ben ağladıkça ey perī

25 Mayıs 1327: Der-Sa‘ādet

Heybeli’ye İkinci Bir Hıtābe

Mef‘ûlū Mef‘â’ilün Fe‘ûlün

- 1 Ey Heybeli ey cezīre-i şūḥ
 Hūsnüñle seniñ şafādadır rūḥ
 Āfāk-ı bedāyi’iñ gözümde
 Oldukça gelir mi göñle endūh
 2 Her kūşesi kūşe-i çeşmdir
 Bakdıkça derim zamān zamān oḥ
 [17] Bulmak diliyorsañ ey dil-i zār
 Tūfān-ı gama sefīne-i Nūḥ

- 3 al Heybeli'de řafālar ire
İşte deñiz işte amlı bir küh

25 Mayıs 1327: Der-Sa'adet

Endişe

Mef'ūlū Mef'ā'ilū Mef'ā'ilū Fe'ūlūn

- 1 Oldu olaca olmayaca dadaasıyla
Gemekde olan nāzlı hayātım heder oldu
Dünyāda sa'adetle ta'ayyüş hevesiyle
Eyyām-ı řafā pür-elem ü pür-keder oldu

- 2 Bir yol ki gider hufre-i nisyāna arañlı
Fānūs-ı fenā yolcuya gūyā bir ıřıdır
Bir yol ki bütün oşmada ğafletle hālā'ı
At hātveyi diatle menāzil arışıdır

[18]

- 3 Ey taqları deryāları bāzie eden hāl
Bir uş gibi ey cev-v-i semāda uan insān
Artdıa hayātın yükü sen yatma hemān kalk
Dā'im yürü git kim edesiñ müşkili āsān

- 4 Akřā-yı emel sırr-ı Te'ālā ola zāhir
Da'vāsını encāmını sen eyle temāřā
Aħkām-ı meşiyyet görüne gözlere bāhir

Seyyān ola ol dem beg efendi ağa paşa

- 5 Ey kitle-i pür-velvele ḥod-bīn beşeriyyet
 Ey ḥırş u ṭama‘ reh-ber-i ‘ömrü olan ādem
 Bir gün bulur elbette bu çarpışma nihāyet
 Bilmem o zamān kim olacaḳdır saña hem-dem

27 Temmūz 1327: Yeñişehir

Te‘ellüm

Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ûlün

- 1 Beynim uyuşuk elde ḳalem muḡber ü maḡbūn
 Ḳalben yine bir hātif-i mübrim bana yaz der
- [19] Mecbūr olurum yazmaḡa eş‘ār-ı ciger-ḥūn
 Ağlar o zamān ḥālime bir rūḡ-ı mükedder
- 2 Bir rūḡ-ı mükedder o zamān ḥālime ağlar
 Gelmiş gelecek başa neler varsa vaḳāyi‘
 Hep canlanarak resm-i geçid yapmaḡa başlar
 Eyvāh ile olmuş görürüm ‘ömrümü žāyi‘
- 3 Māzī mütevālī beni eyler müte‘essir
 Ḥālīñ ise timşālī medīd āh-ı şikāyet
 Ātiye gönül ye’s ü emelle müteḥassir
 Bilmem ki n’olur böyle güzārişle nihāyet

4 Bilmem ki cihān mı ‘acabā ben mi fenāyım
 Hep gördüğüm olmakda n’için böyle fenālık
 Yetmez mi derin uykular ey kitle-i nā’im
 Biz uykuda ammā uyanık cümle ḥalā’ik

5 Bed-bīn ise dil gösteriyor manzara-i nık
 [20] Ḳāni‘ olarak ben de seniñle bile her dem
 Mesrūr u feraḥnāk olayım her şeb-i tārık
 Āh eylemeyem inlemeyem böyle dem-ā-dem

6 Hıdmet diye feryād ediyor nāzlı vaṭan āh
 Mazīdeki çekdikleri elverdi yazıkdır
 Benlik ile pek hırpaladık şimdi de nā-gāh
 Birlik ile gel kaldıralım derdi yazıkdır

7 Düşmüş bakıyor dört köşeden ḥāne-i yāre
 Aḥvālımız āgyāra güzel muḍḥike oldu
 Bir yāreliye hīç açılır mı yeñi yāre
 Hürriyyete ol ni‘mete karşı bu ne oldu

8 Birlik ile ḥāşıl olur āşār-ı uhuvvet
 Birlik ile meydāna gelir kudret ü kuvvet
 Evlād anadan ayrılamaz ayrılamaz āh
 Gel üzme bu müşfik anayı ey yaramaz āh

[21] Āh ayrılamaz ayrılamaz anneden evlād

Ey nâzlı vaṭan şanlı vaṭan hep saña feryād

1 Ağustos 1327: Yeñişehir

Perî-i Hürriyyet

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 ‘Aceb bir nüṣṣa-i kübrâsın ey dîdâr-ı hürriyyet
Münaḳkaş vech-i pâkiñde yed-i ḳudretle her âyet
- 2 Kemâl-i âdemiyyet pertev-i ḥüsnüñle ḳâ'imdir
Seniñ ḥükmüñ *ilâ yevmi'l-ḳiyâm*³⁹⁴ dünyâda dâ'imdir
- 3 ‘Ulüvv-i şânıñı tebciñ eden dâ'im mübecceldir
Seniñ uğrunda bezl-i cân eden insân-ı ekmeldir
- 4 Vaṭan ol mâder-i müşfiḳ saña kehvâre-i i'zâz
Anıñ âğuş-ı nerminde edip biñ ibtisâm-ı nâz
- 5 Nigâh-ı iltifâtıñla bütün milletleri şâd et
Eḳâlîm-i cihânı âdeme bir cennet-âbâd et

³⁹⁴ *ilâ yevmi'l-ḳiyâm*: Kıyâmete kadar

Kur'an-ı Kerim'de farklı surelerde *إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ* şeklinde geçmektedir. Ayet mealleri şu şekildedir:

“(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâla işitmeyecek misiniz?” Kasas, 28/71.

“Allah -ki ondan başka hiçbir tanrı yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!” Nisâ, 4/87.

- 6 Güzelsiñ pek güzelsiñ ‘âcizim tavşîf-i âniñda
 Ne yazsam söylesem azdır seniñ tekrîm-i şâniñda
 [22]
- 7 Düşündüm bir laţîf-endâmı yüksek bir maķâm üzre
 Ayak üstünde тұrmuş Hâlîķ’a zıkr-i müdâm üzre
- 8 Dökülmüş saçları belden aşağı düş-ı nâzında
 Süzülmüş gözleri Allâh’ına dâ’im niyâzında
- 9 Ufukdan bir zîya ol şeh-levende in‘itâf etmiş
 O lâhûti likâyı şanki ‘âşıklar tavâf etmiş
- 10 Bir âheng-i muhabbet mün‘akis olmuşdu dūr-â-dūr
 Çiçekler zir-i pâyinde açılmış şevķ ile pūr-nūr
- 11 Temâşâ ile bî-hüş-ı şafâ kalmışdı her mevcūd
 Tecellî-i cemâli şanki olmuş ‘âleme mescūd
- 12 Açıldı nâ-gehân fevķ-i serinde al beyâz bayrak
 Hulûl etmiş meger on Temmûz üç yüz yirmi dört³⁹⁵ el-haķ

³⁹⁵ Osmanlı Devleti’nde 10 Temmuz 1324 günü II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve bu tarihten itibaren Meşrutiyet Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Bayram kutlamalarının bir Osmanlılık bilinci inşa etmesi düşünülmüştür.

- 13 Ufûl etdi o dem pîşimde ol ma‘şûka-i yektâ
 ẓulû‘ etdi yerinde der-‘aķab bir şems-i bî-hem-tâ
- 14 Şabāhu’l-ḥayr millet olmuş eṭrāfa nigāh etdim
 Tecevvüd eylemiş dünyâyı kalbe cilvegāh etdim
- [23]
- 15 Şadā-yı şükr ile bir gulgule düşmüşdü eṭrāfa
 Çalışmaķla teşekkür etmeli dā’im bu elṭāfa
- 16 Beyāz al renk çiçekler serpilirdi şanki bālādan
 Melekler eylese tebrîk sezādır ‘arş-ı a‘lādan
- 17 Bugün cānān-ı hürriyyet o ma‘şûk-ı cihān geldi
 Bugün cānān-ı hürriyyet degil emvāta cān geldi

12 Temmūz 1325: Bolvadin

Bu Bir Şi‘r Degil midir?

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

Nev-bahār

- 1 Bahār olur yeşil giyer zemîn açar şükûfeler
 Ğarîķ-i ḥandedir semā leṭāfet içre baḥr u ber
 Semā o mavi bir deñiz seḥābı bādbān u yer
 Zemîn o bir yeşil semā cibāli ebr-i ḥoşter
 Ğurûb eder ẓulû‘ eder şegāfla neyyir ü kamer

Hubûb eder nesîm-i müşk-bû verir güzel haber

Menâbir-i terennümât-ı kuşlara gûşûn-ı ter

[24] Menâbi'-i cebel şadâ-yı şevk ile aķar gider

Şafâlar içre her taraf cihânda yok iken keder

Göñül yine ğarîķ-i ğam figân eder dem-i seher

Bu haclegâh-ı yârdır bu hud'a-i nigârdır

Bu levha-i bahârdır bu bir şî'r değil midir

Köhne Bahar

2 Hazân olur çemen şolar harâb olur bu gül-sitân

Semâyı ağlatır zemîni iñletir ğam-ı nihân

Nikâb-ı zerd ile 'aceb ne mâtem içredir cihân

Toĝarsa da güneş eşi'asında hüzn olur 'ayân

Hubûb eder bedel nesîme şimdi bād-ı bî-emân

Keser terennümâtını tıyûr arar birer mekân

Şitâ tefekkürüyle titremekte pîr-i nâ-tuvân

Şafâ taḥayyülüyle neş'eler içinde nev-civân

Nedir bu renk nedir bu jenk nasıl bu revnaķ-ı cinân

Bu mâtem içre sûr eden 'aceb olur mu kâm-rân

Bu sihr-i ḥâkdândır zülâl-i teşnegândır

Bu levha-i hazândır bu bir şî'r değil midir

[25] **Gündüz**

- 3 Şabâh olur füsûn-ı hüsnünü ‘ayân eder o yâr
 Selâm eder bütün cihâna çeşm-i enver-i nigâr
 Zemîne sâye-sâz olur leţâfet içre kühsâr
 Şükûfezârı bûs eder şetâret içre cûybâr
 Faķat zevi’l-hayât için açıldı bâb-ı kârzâr
 Uçan dumanlarıyla işte oldu bir köy âşikâr
 Koyun şıgır naşib arar gezer çemende bî-ķarâr
 Yazık ki tağ başında gurk u şîr bekliyor şikâr
 Amân çoban ķaval çalıp o rûtbe olma kâmkâr
 Hucûm-ı nâ-gehânla ķâr-pâlar oldu târmâr

 Bu cilvegâh-ı yârdır bu sırr-ı Girdgâr’dır
 Bu levha-i nehârdır bu bir şi’r değil midir

Gece

- 4 Hûlûl-ı şeble ‘âleme çekildi perde-i siyâh
 Şahîfe-i şabâhın altına yazıldı şanki âh
 Serâ’ir-i cihânı seyr için göründü işte mâh
 Nücûm-ı lâ-yu‘ad ki rû-nümâ Hudâ’ya hep güvâh

 [26] Ne bir ķarab var ortada ne bir fiğân-ı cângâh
 Sûkûnet içre sûretâ gunûdedir şu kînegâh
 Faķat inanma rengine açıp dü-çeşm-i intibâh
 Tecessüs et göñülleri bu sırrı eyle iktinâh
 Uyum iken firâş-ı zevķ içinde şâhib-i refâh

Bükâlar içre terk-i cân eder ğarīb-i bī-penāh

Bu maḥşer-i vişâldir menām-ı gülñihâldir

Bu levḥa-i leyâldir bu bir şi'r degil midir

Şebâb

- 5 Sa'âdet-i şabâvet intihâsıdır dem-i şebâb
 Havâriḳ-i ḥayât için faḳaṭ bu ibtidâ-yı bâb
 Olur semâ-yı 'aşḳa dil muḳîm-i ḥâk iken seḥâb
 Görünce çehre-i nigârı her tarafda bī-niḳâb
 Verir ḥayâle zîb u fer şanır cihânı bir serâb
 Tevehhümât-ı serd ile eder vücūdunu ḥarâb
 Faḳaṭ nigâh-ı dirlübâ verince bir ḳadeḥ şarâb
 Gelir şimâḥ-ı cânına hemân şu nağme-i rebâb
 O yârı sev ziyâde sev ki ṭatlıdır bu ıztırâb
 [27] Fuyûz-ı 'aşḳ ile ḳazandı cânı bir avuç turâb

Bu ṭatlı bir ḥitâbdır ḥayâta âb u tâbdır

Bu levḥa-i şebâbdır bu bir şi'r degil midir

Şeyḥūhet

- 6 Kitâb-ı 'ömr-i âdemiñ ḥurūfu olsa hep elem
 Cihân yine dü-çeşm-i iştiyâḳa ravza-i İrem
 Ağardı saç şaḳal yetişdi işte mevsim-i herem
 Döküldü dişi büküldü bel uzatdı aña 'adem

Faķaķ şafa-yı nev-civāna teşne pīr-i muķterem
 Gōñül uşanmıyor demek ne rütbe görse de sitem
 ˘oĝar bebek fiĝān ile atar memāta bir ķadem
 Bu ĥatveler şitāb eder mezāra ˘oĝru dem-be-dem
 Bütün beşer bilir iken fenā-yı ‘ömrü lā-cerem
 N’iķin bu pīr-i teşne-dil ĥayāta eylesin nedem

O gerķi iķtiyārdır heremle baķtiyārdır
 Bu levĥa-i luţf-ı yārdır bu bir şi‘r degil midir

[28]

Ĥayāt

- 7 Fenā-yı ‘ömrü yād edip beķāda buldu dil ĥuzūr
 Feşāne-i ĥayāta cān şıķar mı şāĥib-i şu‘ūr
 Nedir bu girye-i elem nedir bu ĥande-i sürūr
 Bırak ki kendi ĥāline ĥayātı eylesin mürūr
 Baķ işte ķarşımızda bir peder ki dā’imā şekūr
 Meşāķķ-ı dehre şabreder cefādan eylemez fütūr
 Sevimli yavrusu anıñ iķin vesīle-i ĝurūr
 Kemāl-i şevķ ile yaşar eder şu mātem iķre sūr
 Refīķa-i şefīķası anıñ bu cennetinde ĥūr
 Ĥayāt-ı izdivāc eder zālām-ı ‘ömrü böyle nūr

Bu nūr-ı kā’inātdır faķaķ muķadderātdır
 Bu levĥa-i ĥayātdır bu bir şi‘r degil midir

Memât

- 8 Yegâne goncasıydı bir eviñ şu duĥter-i nizâr
 Terâne-i ŧeĥâretiyle gülŧeninde bir hezâr
 Ederdi vâlideynini sa‘âdetiyle baĥtiyâr
 Yetiŧdi ŧarŧar-ı ecel o gonca oldu ŧarumâr
 ŧaĥıldı zülf-i sünbülü o ŧimdi bir avuç ğubâr
- [29] Göründü serviler içinde iŧte seng-i bî-ŧumâr
 Muĥât-ı ŧamt idi o yer ŧuyulmuyordu âh u zâr
 Faĥaĥ bilâ-ŧadâ tekellüm eyliyordu ol diyâr
 Diyordu ey cihâna ŧoymayan civân u iĥtiyâr
 Günün birinde bî-ĥaber olursuñuz bizimle yâr
- Bu söz ki pür-nikâtdır ‘ademden iltifâtdır
 Bu levĥa-i memâtdır bu bir ŧi‘r degil midir

7 Kânûn-ı ŧânî 1322: Gümüŧĥâcıköy

Küçük Bir Terci‘-bend

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

- 1 Cefâ-neverd-i cihânım cemâli ben severim
 Terâne-cû-yı fiĝânım melâli ben severim
 Diraĥt-ı serv aramam nev-nihâli ben severim
 O rütbe lafza uzanmam me‘âli ben severim

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim
 Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

2 Göñül sever şu cihān içre hep fesāneleri

[30] Ḥayāta merşiyedir kuşların terāneleri
 Kan ağlamış göze beñzer açılsa lāleleri
 Birer sirişk-i elemdir saçılma jāleleri

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim
 Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

3 Uzun emekle açan goncalar ḳarīn-i zevāl
 Devām eden nice ḥoş nağme şimdi ebkem ü lāl
 Emel için elem-efzā olan da ḥāk u ḥayāl
 Netice bāğ-ı fenā hep cesedle mālāmāl

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim
 Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

4 N’için yalancı emeller için fiğān edeyim
 Tıutup tevekkül ipi derdimi nihān edeyim
 Cihāna arḳa dönüp kendimi cihān edeyim
 Leyāle bağlayarak gönlü imtiḥān edeyim

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim

Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

5 Unutdurur bütün ekdārımı neşīdelerim

Uyuşdurur bütün efkārımı neşīdelerim

Tecemmül eyledi ebkārımı neşīdelerim

[31] Taḥammül eyledi her kārımı neşīdelerim

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim

Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

6 Ne çāre ḥükm-i kâdermiş ki oldu böyle bedīd

Cihāna istemeden geldi bak zavāllı *Reşīd*

Anıñ için o kadar oldu āhı böyle medīd

Ḥayātı ber-ṭaraf etdim memāta yok mu berīd

Seherde derd-i nihān var leyālī ben severim

Haḳīkat olsa da ra‘nā ḥayālī ben severim

20 Mayıs 1323: Gümüşhacıköy

Fānī Çiçekler

Mef'ûlû Fâ'ilâtün Mef'ûlû Fâ'ilâtün

- 1 Gülşende şaklanıp ben seyreyledim bahārı
 Birçok kıyāfet içre gördüm yegāne yārı
 Bākī göründü evvel fānī imiş meger ol
 Fānī göründü evvel bākī imiş meger ol
- [32] Şüretde keşret içre kalmış zavāllı zanbağ
 Zanbağ mıdır zavāllı 'ibret gözüyle sen bağ
 Ma'nāda vahdet içre kılmağda reng u būlar
 Hep bir babaya rāci' var olsa da ebūlar
 Lāyık mı güft-gūlar tā ki tekevvün etsin
 İnsān da bir çiçek mi dā'im televvün etsin
 Al[dan]dım 'ākıbet ben elṭāf-ı nev-bahārda
 Ağyār imiş meger ol pek beñzemişdi yāra
 Bir gonca-i emeldir hep aldatan o ḥāre
 Ḥār içre kaldı dāmen olsun mu pāre pāre
 Gülşende eyledikçe 'aṭf-ı nigāh-ı 'ibret
 Her derdimi unuttum derd-i nigāra düşdüm
- Mecnūn-ı 'aşk olup ben şahrā-yı yāre düşdüm
 Feryādım oldu ḥayret her ḥālim oldu ḥayret
- 2 Elṭāf-ı nev-bahāra aldandı leylāk açdı
 Şalkımları göründü her dalda parlağ açdı
- [33] Yapraklarında vardı bir cānrübā yeşil renk

Olmuşdu şanki cāma ol zühre-i perīye
 Buldum fidanlarında bir āşiyān-ı nīrenk
 Leylāklar olsa medfen lāyık bu serserīye

Leylāk çiçekleriyle dil āşinālık etdi
 Bunlar da şoldu āḫir dūnyā fenālık etdi

- 3 Elṭāf-ı nev-bahāra aldandı da gül açdı
 Zannetmeyīñ o şūḥu derd ile bülbül açdı
 Sünbül mü yāsemen mi şordum güzel hezāra
 Gül gül diyip zavāllı düşdü figān u zāra
 Şordum yine o şūḥu şeb-būy u erguvāna
 Gülşen içinde ḥattā rāst geldigim civāna
 Ezhār-ı murğzārıñ mümtāz u ser-firāzı
 Güldür denildi güldür bilmez iseñ bu rāzı
 Leylāk degil bu güldür dūnyāda bilmeyen yok
 Müştāk olup da yāre gözyaşı silmeyen yok

Gül-goncalar ile dil çok āşinālık etdi

- [34] Bunlar da şoldu āḫir dūnyā fenālık etdi

- 4 Elṭāf-ı nev-bahāra ḫandı ḫaranfıl açdı
 Pek çok çeşidleriyle ol zühre-i dil açdı
 Her gıncasında vardı bir başḫa reng u revnaḫ
 Ḳatmer yalın ḫat olsun hepsi güzeldi el-ḫaḫ

Ebrûlî erguvânî toz penbe mor gövez al
Her nev'î nazrapîrâ bir deste sen daği al

Birçok karanfîl içre dil âşinâlık etdi
Bunlar da şoldu âhîr dünyâ fenâlık etdi

- 5 Kâsım çiçekleri de aldandı soñ bahâra
Gülşende çok açıldı beñzerdi zülf-i yâra
Kirpik mi dil-bere bu dil-berde mi bu kirpik*
Kâkûl desem sezâdır her târî kâkûl ilmik
Memlû şükûfedânım ezhâr ile ne mes'ûd
Pîrâmeninde hâmem olmaz mı mizmar u 'ûd
- [35] Hîkmet güzel çiçekler dünyâda yâde geldi
Bunlardan oldu meşher dem bitdi bâde geldi*
Her goncası şafâlı dil-ber mi bâğbânı
Kaldırdı 'âkıbet bu bir zehre kârbânı
Dikkat çiçek katarı yollar şitâya müncer
Şolgun varaklarıyla bak karşıımızda meşcer

Kâsım çiçekleriyle dil âşinâlık etdi
Bunlar da şoldu âhîr dünyâ fenâlık etdi

* Anaṭolu dâhîlinde kâsım çiçeklerinin bir ismi de dilber kirpiğidir.

* Amerîka'da Krizantem Sergisi açıldığına işâretidir.

- 6 Aldandı gerçi cismim elṭāf-ı nev-bahāra
 Aldanmıyor faḳaṭ dil ol bī-vefā nigāra
 Gösterdi ibtisāmı gösterdi zehr-i sāmı
 Gülmem gül olsa ‘ālem içmem mül olsa cāmı
 Ben neyleyim gül ü mül gül şoldu bāde bitdi
 Ben neyleyim a bülbül ses geldi bāde gitdi
 Ben istemem bahārı göñlüm benim bahārım
 Leyl oldu maḥrem-i dil leylim benim nehārım
- [36] Çok sürdü gerçi āhım yok bunda bir günāhım
 Çokdur benim günāhım dergāh-ı Hāḳ penāhım
 Şād oldu hep göñüller ebvāb-ı raḥmet añdım
 Virānem oldu ābād erbāb-ı raḥmet añdım
- Fānī fenālīḳ içre bulmaḳ diler beḳāyı
 Görmek diler cihānda bir şolmayan liḳāyı*

27 Ağustos 1323: Gümüşhacıköy

Enīn-i Muḥtażırāne

Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün

- 1 Māzī yine giryān ṭuruyor pīş u pesimde
 Raḳşān oluyor āh yine ol āh-ı resimde
 Gözler n’için öyle n’için ey ṭayf-ı füsünkār

* Fānī maḥlaşı bu şiirimin inşādında sāniḥ olmuş ve ilk def’a bu şiirde yazılmışdır.

Ağlatma hiç olmazsa beni şöñ nefesimde

- 2 Ver lebleriñi leblerime ey melek-i ān
Dök zülf-i semen-büyunu da çehreme ol ān
- [37] Terk et beni ol hāl ile terk et vereyim cān
Gel üzme hiç olmazsa beni şöñ nefesimde

- 3 Zehr-āb-ı firāk işlemede qalb-i nizāra
Sevdā gömüyor işte beni kanlı mezāra
Cānān diyerek cān çekişen ‘āşık-ı zāra
Raḥmeyle de gel yanıma gel şöñ nefesimde

- 4 Bir nazra ümīdi bile hūlyā-yı muḥāl āh
İşte şarıyor rūḥumu zulmāt-ı leyāl āh
Raḫşān u girizān olan ey nāzlı ḫayāl āh
Terk eyleme sen bārī beni şöñ nefesimde

15 Mayıs 1313: Der-Sa‘ādet

Cūşîş-i ‘Aşk

Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

- 1 Bir yaz gecesi leṭāfet-āmuz
Etmişdi ḫulūl-i şehir-i Temmūz
- 2 Meh-tāb ile her taraf münevver

- [38] İsmiñde riyāḥ-ı rūḥ-perver
- 3 Müştāk-ı cemāl-i yār olanlar
Cānān ile baḥtiyār olanlar
- 4 Feryād u terennümāt içinde
Ve'l-ḥāşılı kâ'ināt içinde
- 5 Tağlar dereler zemīn u deryā
Bir buḳ'a-i cennet oldu gūyā
- 6 Reşk-āver-i ḥāk idi şüreyyā
Her sūda idi ṭarab müheyyā
- 7 Yokdu bu şeb-i şafāda māhım
Zulmetler olup benim penāhım
- 8 Āvāre gönül ḥayāle ṭaldı
‘Āşıklığını düşündü ḳaldı
- 9 Yād eyledi bir zamānki ḥālī
Āteşler içindeki vişālī
- 10 Āh eyleyip aḡlardı nihāyet
Allāh idi eyleyen ‘ināyet

- 11 Endiſe-i ‘aſk ile bu mecnūn
 [39] Leylā’yı añıp dūſündü efzūn
- 12 Cūſ etdi yine akıp kemendin
 Ŗaḥrā-yı cūñūna Ŗaldı kendin
- 13 Pervāne-i bī-ḡarār oldu
 Mūſtāk-ı viſāl-i yār oldu
- 14 Bir bezm-i elem niſān arardı
 Bir āteſ-i ḥūn-feſān arardı
- 15 Bu ḡālet-i vecd ile olaſdım
 Encām bir ‘āleme ulaſdım
- 16 “Bir cemm-i ḡafir hep yanıklar”
 “Her ādemi bir melek Ŗayıklar”
- 17 “Gūlſen idi yerleri ḡarañlık”
 “Fānūsları aydı dense lāyık”
- 18 “Mecma‘ları bir ḡavuz kenārı”
 “Ezhār ile pūr bütūn civārı”

19 “Her sözleri hüsn ü ‘aşka dā’ir”
 “Olmaz idi kıl ü kāl sā’ir”

20 Erbāb-ı dile olup mülākī
 [40] Her dilde görüp Hūdā’yı bākī

21 Allāh deyu sükūta vardım
 Her yāremi şabr oduyla şardım

22 Vuşlatları nakleden mübāhiş
 Teskīn-i ğama olurdu bā’iş

23 Vaqtā ki açıldı baḥş-i hicrān
 Her sūda tıyuldu āh u efġān

24 Yā Rab ne idi o ḥāl-i miḥnet
 Bulmaz idi giryeler nihāyet

25 Bir ḥālet idi taḥammül-efken
 Bir bezm-i elem nişān ararken

26 Ḥasretgede-i ‘azāba düşdüm
 Bir maḥşer-i ıztırāba düşdüm

27 Yandım yine nār-ı ‘aşka eyvāh
Yetmez mi bu çille ey cefā-ḥvāh

28 Ārzūladı dil vişāl-i yārı
Tebrik ediñiz bu baḥtiyārı

[41]

29 Terk etdim o gülşen-i cefāyı
Buldum yine ḥacle-i şafāyı

30 Maḥzūn iken ol meh-i mu‘allā
Mecnūnunu şen görünce leylā

31 Bir nāz ile oldu kim ḥırāmān
Maḥvoldu gönülde şabr u sāmān

32 Düşdüm de dü-pāyine bayıldım
Bir büse-i ‘aşk ile ayıldım

4 Temmūz 1318: İzmīd

Perī-i Perīşān-ḥāl

Müstefilün Müstefilün

1 Germ-ābeden çıkmış perī
Öpsem de sevsem var yeri
Gül-güne ten pāk u laṭīf

Baygın dü-çeşm-i enveri

2 Sünbül mü bir deste ‘aceb

Dökmüş güzel kākülleri

Dürdāne-i ‘anber-nişār

[42] Vechinde her kaçre teri

3 Maḥmūr u bī-tābım dese

Kim terk eder ol dil-beri

‘Uryānsa da kıalsın biraz

Sīnem anıñ rāḥat yeri

4 Gördüm ki var nīm-iḥtirāz

Çekdim ḥarāretle beri

Ser-tā-be-pā būs eyleyip

Emdim dü-pistān-ı teri

5 Talmışdı ol ḥūr uyķuya

Ben nūş ederdim kevşeri

Bilmem naşıl efsūn ile

Nā-geh çekip başın geri

‘Aṭf etdi bir muḥriķ-nigāh

Cūş etdim oldum serserī

22 Teşrīn-i şānī 1319: Erba‘a

Nevḥa-i Ğurbet

[43] *Mefʿûlû Mefâʿilün Feʿûlün*

- 1 Gülşende tırurken âşiyānem
 Vîrāneye atdı bād-ı mātem
 Elden gideli o ḥandezārım
 Ben böyle enīs-i āḥ u zārım
 Der-ḥāṭır edince eski ḥālī
 Ağlardı göñül ʿaleʿt-tevalī

 - 2 Eylerse de dil ḥazîn terāne
 Ṭabʿım yine pek ḳalenderāne
 Söyler o dil-i cefā-pereste
 “N’olduñ yine ey per-i şikeste
 Vîrāne mi baḳ bu yer de maʿmūr
 Gülşende öter hezār-ı maḥmūr
 Meşḡul-i şafā bütün ahālī
 Her kūşesi bir ṭarabla mālī”

 - 3 Dūḳār olacaḳ göñül ʿitāba
 Başlar yine şöyle bir cevāba
 “Maʿmüre degil bu bir ḥarābe
 Bülbülli beñziyor ḡurāba
 Gülşenleri mātem içre manzūr
- [44] Her ḡoncası bāʿiṣ ızṭırāba

- 4 Ben vāḥa-i tesliyyet ararken
 Düſdüm yine bir derin sarāya
 Kābūsunu eylerim de ſekvā
 Țalmağ yine isterim bu ḥāba
 Ma‘zūr görüñüz vaṭan-cüdāyım
 Feryād ile beñzesem rebāba”

15 Mayıs 1321: Mecidözü

Efsāne-i Mestāne

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 İçmem meyi içdikçe eder derdimi efzûn
 Eyler beni maḥzûn
 Bed-baḥt olanı mey bile etmez mütesellî
 Yā Rab ne tecellî

- 2 İçdikçe eder dilde nice mevce-i ğam cûſ
 Bir yāralı kuş ḳalbi anıñ olsa da bî-hûſ
 Rü’yāda bile derdi aña yār-ı cefā-pûſ
 Ḳābil mi ferāmûſ

[45]

- 3 Bir bāde için verme ſaḳın ‘ömrüñü bāde
 Şıfru’l-yed olup çıkdı giren dād u sitāde
 Bir sāḥiredir cāzibesı zehri ziyāde
 Āzādeleri dāmene etmekde futāde

Sen bakma Nihād'e*

- 4 Vermiş ise ĩnsāna Ĥudā nūr-ı bařiret
 Lāyık mı anı zŭlmete ilkā ede ‘işret
 ĩnsāna muĥařřař iken her řūret u sīret
 ĩnsānlıęı bir bādeye tebdīline ĥayret
 Mest olmadım ammā yine feryād ederim ben
 Ķurbān-ı meyi raĥmet ile yād ederim ben
- 5 Bāę-ı emeliñ ĝoncaları ey elem-ālūd
 Ĝŭl-ğŭn ise de rengine aldanma sem-ālūd
 Deryā-dil olup zevķine baķ olma ĝam-ālūd
 “Feryād ez-ĩn nev vŭcūd-ı ‘adem-ālūd”³⁹⁶

17 Ĥazirān 1321: Mecidözŭ

* Mecidözŭ’nde bulunduğum eřnāda iĥvāndan Dervīř Nihād Efendi’ye telmiĥan yazılmışdır.

³⁹⁶ Bu mısra, Yavuz Sultan Selim’e ait olan aşağıdaki beytin ikinci mısraından iktibas edilmiştir. Beytin Tŭrkçe karşılığı řu şekildedir: “Ey řŭh! Senin derd-i hicrānından ne diriyim ne de űlŭ. Yoklukla karışmış olan bűyle varlıktan feryad!” Ĝŭltekin, “Yavuz Sultan Selim’in Farsça Beyitleriyle Tercŭmeleri”, 1232.

نه زنده ام از هجر تو اي شوح نه مرده

فرياد از اين نو وجود عدم آلود

Yavuz Sultan Selim, *I. Sultan Selim Divanı* (1904) Gazel No: 132/4.

[46] **Terāne-i İntizār**

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Kim ki yārinden diyārından bile mehcūr olur
 Rūz-ı nūr-efşān aña bir leyle-i deycūr olur
 Şiddet-i ḥasretle ağlar āh eder maḫhūr olur
 Cennet-i ḥūlyāsına ancak ḥayālî ḥūr olur

Böyle çāh-ı ḥasrete düşmeksizin kaçdım meded
 Şabr imiş miftāhı bāb-ı vuşlatı açdım meded

- 2 Gerçi āteşden eşedd derler 'azāb-ı intizār
 Şabr ile güller açar bir gün nihāl-i āh u zār
 Bir çemenzār-ı şafā teşkîl eder derd-i hezār
 'Andelîb-i bāğ-ı vuşlatdır o dem ḳalb-i nizār

Şabr imiş miftāhı bāb-ı vuşlatı açdım meded
 Bir 'aceb cennet ki āteşle yine şaçdım meded

- 3 Kışkânır da saçları örterse rūy-ı nāzını
 Kḳoklarım ben de perîşān kākül-i dil-bāzını
 Mest ü maḥmūrāne görsem çeşm-i efsūn sāzını

[47] **Şaḳlarım āgūş-ı cān içre ser-i ṭannāzını**

Bir 'aceb cennet ki āteşler yine şaçdım meded
 Yandım āteşlerde yare yalvarıp kaçdım meded

- 4 Gül mü yoksa yâsemen mi reng u bûy-ı nâzenîn
 Şubhâ dek etsem n'ola pâyinde âvâz u enîn
 Pek şarılısam incinir belki o kadd-i yâsemîn
 Mest eder şoñra beni zülf-i perîşân u berîn

Yandım âteşlerde yare yalvarıp kaçdım meded
 Koçladım gül-destesin güller yine saçdım meded

- 5 Gördüm ol âfet ki bî-hûş uykuya talmış yatır
 Ruğlarında leblerinde hândeler kalmış yatır
 Kaşları kirpikleri hûş sâyeler şalmış yatır
 ʿÂşık-ı nālânını âgûşuna almış yatır

Koçladım gül-destesin güller yine saçdım meded
 Bâğ-ı vuşlat bâbını buldum yine açdım meded

25 Temmûz 1321: Mecidözü

[48] **Hikāye-i Hayāt**

Feʿilâtün (Fâʿilâtün) Mefʿâʿilün Feʿilün (Faʿlün)

- 1 Yine taldım gönül hayâle bugün
 Yine ben teşneyim vişâle bugün
- 2 Gerçi bî-çâre ten bu hâk üzere

Dil faķaķ tenden infikāk üzere

3 Müte'ellim iken Şen oldu gōñül
Müterennim ü rüşen oldu gōñül

4 Ben esirim faķaķ gōñül āzād
Zerreyim ben faķaķ o Şems-ābād

5 Gerçi hoşdur niķāf içinde varlık
Bu da bir rūḥ-ı Őāf için ķārlık

6 Neyleyim ben bu teng-nāy içre
Oldu bir nevḥa dil bu nāy içre

7 Geleli 'āleme fiķān ederim
Yārdan derdimi nihān ederim

8 Bu miḥen-ḥāne içre maḥrem-i enīs
Bulmadım ben ki eyleyim taķdīs

9 Beni hep söyleten bu ḥālimdir
Derdime āşinā ḥayālimdir

[49]

10 Ne ķadar eylesem faķaķ feryād
'Aks-i Őavtımdır eyleyen beni yād

- 11 Yetişir iřtikā-yı tīr-i ader
Yalñız ben mi sīne-āk-ı keder
- 12 Gezdırır āh ile zavallı beşer
Bir kck başda bir byk maħřer
- 13 Bu adar ille ne ey insānlar
Size mşkil mi oldu āsānlar
- 14 Geri ok şey'e ibtilā ederiz
Neye bilmem ki ibtinā ederiz
- 15 Bu emellerdir artıran eleme
Getiren genc iken budur heremi
- 16 Ādemoęlu değil miyiz hepimiz
Yaışır mı uħuvvet ire sitiz
- 17 Bu fenā ire hī olur mu vefā
Yaışır mı şafiye başka řafā
- 18 Acıdır szlerim haıkatdır
Dr-niřār řimāħ-ı diatdır

- 19 Seheri terk eyle leyâli seven
 [50] Bu hayâl-hânedede hayâli seven
- 20 Bu kadar güft-güy-ı rāz etmez
 O kadar nāzlıya niyāz etmez
- 21 El verir vādî-i fenāda sözüm
 Pek uzak görmüyor kararlı gözüm
- 22 Yine semt-i hayāle dek gideyim
 Size tatlı hikāye nakledeyim
- 23 Münkesif gerçi göz önünde cihān
 Münkeşifdir nice cihān-ı nihān
- 24 Ben bu ʿālemde gördüm ʿālemler
 Münkalib oldu sūra mātemler
- 25 İşidilmez şadā-yı āh u ʿarab
 Bütün eşyā faķaķ diyor yā Rab
- 26 Zāhir ü bāṭına nigāh edelim
 Bāṭıl u haķķı iktināh edelim

- 27 Mütecellî irāde-i küll ile
Mütesellî olup tevekkül ile
- 28 Diyelim biz daḥi hemān Allāh
Tā ki cennet ola bu miḥnetgāh
[51]
- 29 Gelelim naḳş u naḳle kışşamızı
Alalım kışşadan da ḥişşemizi
- 30 Duvaḳ altında bir gelin gibi yaz
Gelerek eylemişdi cilve vü nāz
- 31 Dıḳḳat etsem güler gibiydi yüzü
Faḳaṭ aḡlar gibi ṭururdu yüzü
- 32 Yaḳışan şayfa lem‘alar mı ‘aceb
Yoksa dürdāne dem‘alar mı ‘aceb
- 33 Bunu erbāb-ı ḥāle terk edelim
Gezerek ḳarşı bāḡa dek gidelim
- 34 Yola çıkdık faḳaṭ nişīb u firāz
Bitmiyordu gelirdi dūr u dirāz

- 35 Ne güzel bak ağaçlı yol uzuyor
Gölgelerden yine güneş süzüyor
- 36 Bu sıcak ne bu gölgeler ne için
Bu taşarruf ne o lekeler ne için
- 37 Sağa bakdım su'âle bir ses yok
Şola döndüm yanımda bir kes yok
- 38 Añladım yolda yalnız kaldım
[52] Hakk'a teslim olup nefes aldım
- 39 Deme ey dil ziyâ-yı şemse sıcak
Bu sıcak artsa var mı yer kaçacak
- 40 Birleşip kudretiyle âteş u âb
H'âbgâh oldu sâkinâna turâb
- 41 Çıkarıp kıl ü kâli hâtırdan
Dileyip 'afv-ı ilâh fâtırdan
- 42 Yoluma şükr ile devâm etdim
Bu hâtarlı yolu tamâm etdim

- 43 Vāşıl oldum nihāyet ol bāğa
Düşdü lākin yine gönül dāğa
- 44 Dere çağlardı āh ederdi hezār
Güş-ı cāna gelirdi nāle vü zār
- 45 Açılırdı çiçekleri ğam ile
Kelebekler uçardı mātem ile
- 46 Adı gülşen ne hoş bu şivengāh
Der iken çıkdı üç çocuk nā-gāh
- 47 Şarı saç māi gözlü hepsi bebek
Ellerinde ölü birer kelebek
- [53]
- 48 Tutarak geldi yanıma ḥandān
Dedi ey ‘ākıl u serā’irdān*
- 49 N’için öldü n’için bu cānlı çiçek
Kötülük eylemez bu bir kelebek
- 50 Dedim ey yavrular o ölmemiş o
Uyumuş uykuya o üç gül-rū

* Tarz-ı ḥayālīde nazm eylemiş olmağla bebeklerle muḥāvere-i mesrūdede be’is görülmemiştir.

- 51 Dediler söyle de uyansın bu
Verelim bāğçeden oña şeb-bū
- 52 Düşünüp hayret içre kaldı gönül
Yem-i ğafletde pek bunaldı gönül
- 53 Yok idi bir su'ālīm oldu su'āl
Diyemem ben yine bu hāle ne hāl
- 17 Hazīrān 1323: Gümüşhacıköy

Taşvīr-i Nefer*

Mef'ûlū Mef'â'ilün Fe'ûlün

- 1 Bir 'askeri gösteren şu taşvīr
Etdirdi baña bu nazmı taḥrīr
- [54]
- 2 Kimdir 'acabā bu şīr-peyker
'Askerlige verdi şān-ı dīger
- 3 Timşāl-i mücessim-i celādet
Ārāmiş-i ḥalk için sa'ādet

* Merzifon'da misāfiraten bulunduğum eşnāda Qā'im-maḳām Süleymān Necmi Beg'in ārzusuyla iḥvāndan Ḥüsni Efendi'nin fotoğrafına yazılmıştır.

- 12 Kendisine başladım hıṭāba
El-ḥaḳ o da başladı ‘itāba
- 13 “İnsān için ey büyük hüviyyet
Ciddiyyet-i dil ḥulūṣ-ı niyyet
- 14 Etdiñ baña sen su’āl-i vāfi
Şā‘irligine olur münāfi
- 15 ‘Askerligimi beyān içinse
‘Oṣmānlı demek degil mi kāfi”
- 16 Dünyāda degerli gerçi tendir
Ammā teni besleyen vaṭandır
- 17 Yazdım bunu ben bilā-tefekür
Necmi Beg’e eyle sen teşekkür
- 18 Ol mîr-i vefî delâlet etdi
İlhām-ı ḥafî ‘ināyet etdi
- 19 Hüsniimize yâdgârım olsun
Taşvîr-i nefer nigârım olsun

[56] **Ḳāsım Çiçekleriyle Ḥasb-i ḥālīm**

Müfte‘ilün Müfte‘ilün Müfte‘ilün Müfte‘ilün

- 1 Şayf u şafā geçdi vefā kalmadı dünyāda çiçek
 Düşdü fenā ‘ālemine uğradı bir bāde çiçek
 Gülşen için tarḥ-ı nevīn başladı bünyāda çiçek
 Yok idi ḥātırda faḳaṭ geldi yine yāde çiçek
 Sīnede serde ṭolaşır leblere bir bāde çiçek
 Seyredelim rūy-ı dīl-ārāmını āmāde çiçek

Fānī çiçek fānī çiçek gönlümün ‘irfānı çiçek
 Köhne bahāra gelin olduñ yazık ey fānī çiçek

- 2 Kıırma şaḳın dalımızı dād ile şor ḥālimizi
 Ben ise maḳşad el uzatma vereyim ḥālimizi
 Eşk-i ḥazānla büyütüp ḡonca-i āmālimizi
 Taze gelin etdi felek ṭopraḡa emşālimizi
 Vāḳıf-ı sır olmak için bilmeli aḥvālimizi
 Ḡoncamızı almak için vermeli dīl mālimizi

Etme göñül gitme göñül sev beni sen olsa melek
 Köhne bahāra gelin etmiş ise de ḳaḥpe felek

[57]

- 3 Nāzlı çiçek işte çiçeklik saña gel yanımıza
 Merhem-i kāfī oluver yāre-i pinhānımıza
 Naḳş ediyorsuñ ḳara ḥülyāları ezhānımıza

İşledi firkat elemi cān ile cānānımıza
 Gel güzelim yanımıza başlayıp elhānımıza
 ‘Aşk ile terk eyleyelim vārlığı zīşānımıza

Fānī çiçek fānī çiçek gönlümün ‘irfānı çiçek
 Köhne bahāra gelin olduñ yazık ey fānī çiçek

- 4 Ben gelemem yanıñıza çünkü çiçeklik baña yer
 Nāz ile perverde edip yavrusunu kendisi yer
 Fānī çiçek zan ile sen görme beni hūār-ı hüner
 Derk ederek şānī‘imi şan‘atına eyle nazar
 Çarh-ı felek içre düşen böyle yanar böyle döner
 Merhem-i kāfī olamaz yāre-i fāniye bir er

Etme göñül gitme göñül sev beni sen olsa melek
 Köhne bahāra gelin etmiş ise de kaḥpe felek

- 5 ‘Akıbet öldüñ mü çiçek sen de bu Fāniye mişāl
 [58] Başladı efsūs ile ammā soñu bir tatlı vişāl
 Zehre-i kāsım bu çiçek būs edeyim her yeñi sāl
 Būs edeyim şükr ile hem nūş edeyim cām-ı cemāl
 Nūş ile bī-hūş olayım vārlığım olsun aña māl

Fānī çiçek fānī çiçek gönlümün ‘irfānı çiçek
 Köhne bahāra gelin olduñ yazık ey fānī çiçek

29 Teşrîn-i evvel 1323

Esnâ-yı rāhda: Merzifon ilā Amasya

İşhaklı'da Laḳlaḳıyyāt*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Üç refîḳ İşhâḳlı'da ḳalmış idik bî-iḥtiyār
Yād edip ḥālât-ı māziyi olurduk baḥtiyār
- 2 Ḥasb-i ḥāl eyler idik ḥasretle genclikden bütün
Laḳlaḳıyyâtın devāmıyla geçerdî dün bugün
- 3 Kimseniñ yanında yokdu bir cerîde bir kitāb
Şoḥbet-i yārāna vermişdik ne çāre āb u tāb
- [59]
- 4 Şānlı taḡlar sāyedār ormanları yād eyledik
Bülbül olduk şanki güller içre feryād eyledik
- 5 'Āşıkāne ser-güzeştler añlatır diñler idik
Āh-ı āteşyār ile ḳalbî ḥafî iñler idik
- 6 Bir refîḳ-i nükte-perdāzın uzun oflar ile
Cüş edip Ḳartal ḥayātı naḳli pek hoşdu hele*

* İşhaklı Ḳaraḥişār şāhib sancağı dāḥilinde Bolvadin ḳazāsına mülḥaḳ bir nāḥiye merkezidir.

* Refîḳimiziñ Ḳartal ḳazāsına 'ā'id ḥāṭırātına işāretidir.

- 7 Dīgeri baẖsetmek isterdi taṣavvuf felsefe
Diñleyen olmazdı başlardı yine naḳle efe
- 8 “Āh efendim ben naşıl ‘arz eyleyim tavṣīfini
Söyleyenden diñleyen ‘ārif gerek ta‘rīfini”
- 9 Nağmesiyle ḥ^vāh u nā-ḥ^vāh bir maşal başlar yine
Uyḳudan yāḥud evetden şallanır başlar yine
- 10 Kışsa-ḥ^vān ü feylesof bezminde ben de ‘āḳıbet
Boş boğazlık eyleyip inşād-ı şī‘r etdim evet
- 11 İ‘tirāfımla girībānım ele gitmiş idi
Yaz bize işḥaklı’da ıṣrārı bed’ etmiş idi
- 12 Zorla söylenmez sünūḥāt toğmalı ḳalbe dedim
Ebcedi bilmem daha ben şī‘re elif be dedim
- [60]
- 13 Sözleriyle gerçi istiğnāya saçmak istedim
Olmadı te’ṣīri baḳdım ki gönüller münhedim
- 14 Kāğıd u ḥāme elimde başladım bu nazma ben
Eskiden ḳalmış ḥarābe içre oldum nağme-zen

15 Ben nasıl yād etmeyim bir haftalık işhâklî'yı
 Kaldım hâksızlar içinde bulmadım bir hâklîyî

16 İşte bir manzûme-i hîcî-nümâ ki söyledim
 Boş boğazlıktan neler hâşıl olurmuş belledim

Mef'ûlû Mefâ'ilün Fe'ûlün

17 Yâ Rab ne idi benim günâhım
 Oldu bu harâbeler penâhım

18 Bir dâ'ire bu elem-fezâdır
 Leylek yuvası desem sezâdır*

19 Toprak şıvalı kâmişla mestûr
 Baykuş gibi sâkinânı meftûr

20 Her çehrede bir hüzün hüküm-rân
 Her yerde celî gumûm-ı pinhân

21 Bir dâ'ire-i hükûmet-i dâd
 Tursun mu yine bu hâlde feryâd

[61]

22 Bir köy ki mücessem-i sefâlet

* Nâhiye hükûmet dâ'iresi

Şervetler içinde fakra hayret

23 Hep evleri toprak üstü toprak
Yirminci ‘aşırda hāle bir bak

24 Bilmem ki şu gördüğüm bebek mi
Tesbîh böceği mi köstebek mi

25 Yā Rab ne kadar acıklı hālet
Dünyāda nümüne-i sefālet

26 Olduk bu kadar hazā’ın içre
Kaldık senelerce hā’ın içre

27 Allāh’a şükür ‘ināyet etdi
Toldu çilemiz hidāyet etdi

28 Kurtuldu vaţan diriltti millet
Şıhhat gelerek def’ oldu ‘illet

29 İhvān-ı vaţanla dest-i hem-dest
Peymāne-i ittiḥād ile mest

30 Pür-şevk u ʔarab ḥayāta mazhar
Her dürlü ma‘āliyyāta mazhar

31 Mes'ūd olalım hemīşe mes'ūd

[62] Elṭāf-ı Hūdā bu yolda mev'ūd

32 Elzem bize dā'imā çalışmak

Sa'ye göre ni'meti verir Hāk

8 Hāzīrān 1325: İshaklı

Temennī-i Muḥāl

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

1 Bir başka tefekkürle taḥassüsle yaşardım

Bir kerre daha doğmak eger kābil olaydı

Evhām u ḥurāfāta uyan 'aqla şaşardım

Hāk'dan ser-i mû dönmege ger mā'il olaydı

2 İdrāk-i benī Ādem'e bir zıll bu zevāhir

Ref' eyle o zıllı görüne şems-i ḥaḳīkat

Buṭlān ile ilhrāz edemez kimse mefāḥir

İsterse eger göklere çıksın medeniyet

3 Kālbiñ ölü kaldıkça ḥayātın şayılır mı

Envār-ı ma'ārifle ṭolu olsa da bī-sūd

[63] Bed-mest olan evvel 'aceb āḥir ayılır mı

Dünyadaki gavgā-yı 'ilimden n'ola maḳşūd

- 4 Taglar ovalar arzdaki ebhār-ı muḥīte
 Bir başka şerā'it ile ḥāşıl eder ecsām
 İnsānda mı tābi' 'acabā böyle muḥīte
 Ensāl-i beşerde görünür bir nice aḡsām
- 5 Her nerde yaşarsam yine tābi' olacaḡsa
 Ḳānūn-ı cihāna ḡarekātım sekenātım
 Hep tuyḡularım ḡālīme rāci' olacaḡsa
 Ma'ḡlūl u muḡayyed ḡalacak böyle ḡayātım
- 6 Ben istiyorum terbiyeniñ bilginiñ aḡlā
 Te'şirine baḡlanmayarak ḡālīḡ'ı bulmaḡ
 Ben istiyorum münkeşif olsun bütūn eşyā
 Vaḡdetde ve keşretde tecellī ola muḡlak
- 7 İdrāk-i beşer baḡlı ise şekl-i ḡayāta
- [64] Bir süslü kelām olmalı ḡürriyyet-i vicdān
 Fānī yetişir uğrama artık 'aḡabāta
 Ḳul işte Cihān işte Seniñ hep ulu Yezdān

10 Ağustos 1327: Yeñişehir

Ȧoġmak ve Ȧlmek

Mefâ'ılün Fe'ilâtün Mefâ'ılün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Bilir misiñ ne idiñ gelmeden bu 'āleme sen
 'Adem diyārına 'ā'id peyāmını söyle
 'Aceb o yerde de var mı devām-ı zevk-i hāzen
 Şıklıma rūhuñ o dem ibtisāmını söyle

- 2 Bilir misiñ seni māder toġurmadan ne gibi
 Taḥassüsāt ile meşġül idiñ düşün yād et
 Teḥaṭṭur eylemeziseñ bu ān-ı münkalibi
 Velādetiñdeki aḥvālī bārī irād et

- 3 O ġün ki 'ālem-i hestiye bī-ḥaber geldiñ
 Bükā vü şayḫalarıñ bā'is-i sürūr oldu
- [65] O ġün ki 'āleme 'uryān u der-be-der geldiñ
 Açıldı sine-i şefkat seniñle sūr oldu

- 4 O demde nā'il olup ni'met-i ḥayāta bebek
 Emekle bunca meşakḳatle nev-civān oldu
 Anıñ bu 'āleme gelmek muḳadderātı demek
 Yine o sā'ik ile 'ākıbet nihān oldu

- 5 Ḥayātı sevmeyen olmaz cihānda pīr u civān
 Gerek şafā ile geḫsin 'ömür gerek ġam ile
 Faḫaṭ ölüm denilen ḫāti'-i ḥayāta inan

Günün birinde keser rişteñi bu ‘ālem ile

- 6 Ölüm ki zikri bile pek soğuk gelir cāna
 Günüñ birinde seni bī-ḥaber bulur nā-çār
 O gelmeden göz açıp sen ḥāzırlan ol āna
 Büyük küçük taşıyan cān bu ḥālete dūçār

- 7 Faķat ölüm diyerek ķorkma ey ḥayātı seven
 [66] Seniñ ḥāzırlığına bakmadan gelir ol ān
 O dem ne sīne-i şefķat yarar ne pīrāhen
 O demde ‘āleme gelmek ve gitmek hep seyyān

- 8 Naşıl ki ‘āleme ‘uryān u der-be-der geldiñ
 ‘Adem diyārına öyle revān olur bedeniñ
 Naşıl ki ‘āleme ḥayrān u bī-ḥaber geldiñ
 Seniñ bu ḥātime-i ‘ömrüñe güler kefeniñ

22 Ağustos 1327: Yeñişehir

Ba‘zı Ğazeliyyât

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Gülşen-i vaḥdet bulup ol bî-vefâdan geĉmişiz
Nûş edip râḥ-ı muşaffâyı şafâdan geĉmişiz
- 2 Öğrenip sırr-ı vişâli ḥâlet-i pervâneneden
Bâ‘iş-i hicrân olan ‘aşķ u hevâdan geĉmişiz
[67]
- 3 Bir ‘aceb mestiz eyâ te’sîri olmaz bâdeniñ
Fikret-i bâķi ile ḥubb-i fenâdan geĉmişiz
- 4 Şûretâ gerçi perîşânız faķaķ muḥkem-diliz
Ḥaķķ’a rabṭ-ı ķalb edip ḥalka riyâdan geĉmişiz
- 5 Yağsa da bārân-ı ğam endîşe vermez ḥâtıra
Ğarķ olup def‘ât ile baḥr-ı belâdan geĉmişiz
- 6 Minnet etmezsem n’ola ğayrı ş u baḥt-ı ķeb-reve
Ḥaylî demler ķenber-i dehr-i dü-tâdan geĉmişiz
- 7 Ḥayr u şer her ķâr ki Ḥaķ’dan gelir ḥoşdur *Reşîd*
Beste-i teslim olup ķûn u ķirâdan geĉmişiz

3 Kânûn-ı evvel 1319: Erba‘a

-2-

Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

- 1 Ser-rişte-i tedbîri tuta tuta uşandım
Peymāne-i takdîre tevekkül ile kıandım
- 2 Ben dîde-i mazlûm idim ol âfet-i tannâz
Bir zehr-i sitem şundu ki nûş etdim utandım
- [68]
- 3 Bed-mest-i elem kıldı beni t̃ālî'-i nâ-sâz
Ĥayfâ baña kim 'âlemi kendim gibi şandım
- 4 Aylarca görüp titrer iken berf-i vücûdu
Kânûn-ı şitâ içre 'aceb âteşe yandım
- 5 Her rûz u şebim oldu birer kışşa-i ekdâr
Kâbûs-ı ĥayâl içre yatıp ģamla uyandım
- 6 Şerĥ eyler iken râz-ı dili zûlmet-i leyle
Giryân u esef-ĥân olarak kıana boyandım
- 7 Şabreyle Reşîdâ ki bu bir cîlve-i Ĥaķ'dır
Bir ĥaylî zamân ben daĥi böyle oyalandım

2 Şubat 1320: Mecidözû

-3-

Mef'ûlû Fâ'ilâtün Mefâ'ilü Fâ'ilün

1 Yâ Rab tükenmeyecek mi bu çille-i 'azâb
Bir lahza-i sa'âdet için bunca ıztırâb

2 Gerçi taḥammül eyler idim bir zamân medîd
Heyhât ten-i naḥîfim ise şimdi pek ḥarâb

[69]

3 Bir seyl ḡam ü belâ ki aḡar rûz u şeb şedîd
Taşlar ṭayanmaya naşıl ṭayanır bir avuç ṭurâb³⁹⁷

4 Hîç gelmiyordu ḥâtıra oldu neler bedîd
Baḡ vâḥa-i letâfet imiş düşdügüm serâb

5 Bir nev-civân-ı tâze idi gördüğün ḡadîd
Bûlbûl idi şimdi faḡaṭ seḡer ile ḡurâb

6 Bir rûz-ı siyeh ki olur leyle-i sefid
Bir leyle-i ḡalâm ise bir rûz-ı nûr u tâb

7 Terk eyleyip şikâyeti şükr et hemân Reşîd
Evvel cefâyı gör(üp de) ol soñra kâm-yâb
31 Temmûz 1321: Mecidözü

³⁹⁷ Bu mısra da vezin aksamaktadır.

-4-

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Hubûb edince nesîm-i seher laţif laţif
Şimâh-ı rûha okur kıssalar laţif laţif
- 2 Dem-i seher hoş olur nev-bahâr-ı 'ömr içre
Görür cihânı o dem her nazar laţif laţif
- [70]
- 3 Faķat ne çâre ki şeydâ göñül leyâli sever
Güler şu hâlîme necm ü kamer laţif laţif
- 4 Hulûl-ı şubh ile mâhım gider figân ederim
Görünse fâ'ide ne baħr u ber laţif laţif
- 5 Enîs-i râz-ı leyâl olduñ ey Reşid-i ğarîb
Selâm eder bize bu şi'r-i ter laţif laţif

4 Mart 1323: Gümüşhacıköy

-5-

Mef'ûlû Fâ'ilâtün Mef'ûlû Fâ'ilâtün

- 1 Zülmet içinde taşvîr eyler iken leyâli
Âfâk-ı 'ömrü pür-nûr etdi anıñ hayâli
- 2 Gönlüm leb-â-leb oldu envâr-ı Hâk'la el-hâk
Tavşife kudretim yok ol 'âşıkâne hâli
- 3 Kaldım tahayyur içre taldım bihâr-ı 'aşka
Gavvâş-ı dil hemîşe toplar idi le'âli
- 4 Manzûme-i hayâtım bir deste inci olsun
Versin cihâna hayret dürdânemiñ me'âli
- [71]
- 5 Destân-ı ser-nüviştım dillerde dâ'ir olsun
Esdikçe âh-ı kalbim sevsin nice nihâli
- 6 Vîrāneyim egerçi sīnem define-i 'aşk
Zānnetme yek nazarda fūshat-sarāy-ı hālī
- 7 Fānī cihān-ı fānī 'uşşāka olmadı yār
Pervāneden işitdim yokmuş anıñ vişālī

10 Eylül 1323: Gümüşhacıköy

Kıta'at ve Rubā'ıyyāt

-1-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Dehriñ sitemi ehl-i dili bulsa da dâ'im
 Bir luṭf-i nevîn 'add ile olmaz müte'ellim
 Zevk u kederiñ bâ'ışı hep Ḥazret-i Allāh
 Te'sir-i kaderden kalamaz bir kişi sālīm
 15 Kānun-ı evvel 1318: Erba'a

-2-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Zannetme ki ey yār olurum cevr ile bîzār
 [72] Tîr-i sitemiñ yāresi eyler dili gülzār
 Öldürmek ise kâsdıñ eger 'âşıkı ey mālḥ
 Çek ṭiğîni tek etme benim kalbimi āzār
 15 Kānun-ı evvel 1318: Erba'a

-3-

Mütefâ'ilûn Mütefâ'ilûn

- 1 Gözüümüñ öñünde gezer perî
 Deli gönlüm aḳsa da var yeri
 Gözü sihr okur sözü bend eder
 Bu gidişle dil yine serserî
 11 Mart 1318: Der-Sa'âdet

-4-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Gelseydi bahâr olsa idi şevk u hâdâret
Eglerdi dil-i gam-zedeyi belki tabî'at
Berf u yağa bakdıkça gönül titredi üç mâh
Âteşlere yansam yine toymazdı harâret
2 Şubat 1320: Mecidözü

-5-

Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilâtûn Fâ'ilûn

- 1 'Âlem içre herkesiñ gönlünce gerçi yârı var
Gördüğüñ her yâre aldanma anıñ biñ hârı var
[73] Gülşen içre şaklanıp seyreyle zevk-i 'âlemi
Her gülüñ bir revnaķı her bûlbülüñ bir kârı var
11 Temmûz 1321: Mecidözü

-6-

Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn Mefâ'ilûn

- 1 Kişiniñ kadri müzdâd olması hep 'ilme gayretle
Cehâletle ne añlar baksa âdem dehre hayretle
Egerçi tenbele baldır döşek üstünde yan gelmek
Fakať gördükçe gayyûruñ şafâsın oldu hasretle
20 Eylül 1323: Gümüşhacıköy

-7-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 'Aşk'ı öğren Fāniyā pervāneden
 Tuy ki pervāne diyor "pervā neden"
 Yandığım Allāh için ey dostān
 Hāk deyip geçdim dil-i divāneden
 8 Mart 1324: Gümüştacıköy

-8-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ne rütbe gön'lüm olduysa perestişkār-ı ünsiyyet
 O deñlü dāğdār-ı sū' -i hāl oldu huşūşiiyyet
 Benim hāl-āşinā şandıklarım bīgāne dil çıkdı
 [74] Nihāyet kalmamış ādemde bildim ki şamīmiyyet
 10 Eylül 1326: Yeñişehir

-9-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Nüşa-i kübrāyı tekbīr eylerim Allāh için
 Kābe kavseyni ev ednā³⁹⁸ sırrına āgāh için
 Āh için Allāh için geldim cihāna böyle bil
 Bir seḥāb-ı muzlimim koynumdaki ol māh için

³⁹⁸ Kābe kavseyni ev ednā: "iki yay aralığı kadar hatta daha da yakın." İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." Necm, 53/9.

10 Mayıs 1327: Der-Sa‘adet

-10-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Raḥm-i māderden bebek feryād ile eyler zuhūr
İster ol bay u gedā ‘ālemde ister şîr u mūr
Ağlamak gülmek gülüp ağlatmak artık ber-devām
Rište-i ‘ömrüm biter bitmez şu‘ünāt-ı duhūr
2 Hāzīrān 1327: Der-Sa‘adet

-11-

Mef‘ûlü Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

*El-ḥukmü li-men ğaleb*³⁹⁹ bu düstūr
İnsānı eder esîr u meftūr
Ġālib bu cihānda Ḥaqq’a kuvvet
Sen mātem içinde eyle hep sūr
2 Hāzīrān 1327: Der-Sa‘adet

³⁹⁹ “Hüküm galip olanındır” anlamında Arap atasözü.

[75] **Müfredât-ı Ebyât**

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Fulyalar taşkmış şalınmış bak 'arūs-ı nev-bahār
Sünbülü bir haclegāha hāndeler eyler nişār

-2-

Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün

- 1 Rü'yāda mı bu hālet hülyā mı yoksa bilmem
Bir şūha terk-i cānlar olmuş idi muşammem

-3-

Mef'ûlü Mef'â'ilü Mef'â'ilü Fâ'ilün

- 1 Tūt rişte-i tevekkülü ikbāl u zevkī gör
Aç dīde-i başireti kim zīr u fevkī gör

-4-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Nefsine dād etmeyen gayra mürüvvat eylemez
'Âkil u āzāde-ser bir ferde minnet eylemez

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Āh-ı pinhānım gibi her dilde oldum mevce-zen
Ağlayıp gülsün temāşā eyledikçe merd ü zen

-6-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Görüp biñ 'ālemi bir laḥzada ḳalb-i nihān içre
Dedim *Fānī* eṣerler var ki bākīdir cihān içre
[76]

-7-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Nihānı āşikār etdi nihāyet dil-şikārım āh
Anın-çün dām-ı dehr içre bütün āh oldu kārım āh

-8-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Yazdığım bir āhdır ezhār-ı reng-ā-reng ile
Bir nefesdir aldığım hep şad hezār āheng ile

-9-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Vārlığın yoḳ et de Firdevs-i rızāda ol muḳīm
Her nefesde Ḥaḳḳ'a git *hāzā sırātun müstaḳīm*⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:
"Bana kulluk edin, doğru yol budur." Yâsîn 36/61.

Ba‘zı Şarkılar

-1-

Mef‘ûlû Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 Āvāre dili zabt edemem yāresi vardır
Her yāreniñ ammā yine bir çāresi vardır
Şızlar yüregi kim ki ciger-pāresi vardır
Her yāreniñ ammā yine bir çāresi vardır
- 2 Dört yanıma bakdım yine ol rūḥ-ı revān yok
Ḥasret cigerim yakdı da ḥālā inanan yok
Bildim anı kim yāre benim gibi yanan yok
Her yāreniñ ammā yine bir çāresi vardır
- [77]
- 3 Lezzetle çeker miḥnetini ‘aşka düşen merd
Bir derd ile nālān u zebūn gerçi bütün ferd
Ġurbet gibi dünyāda faķať yok acı bir derd
Her yāreniñ ammā yine bir çāresi vardır
- 4 Akşām olacak boynu bükük ortada kıalsam
Tā şubḥa kıadar gözyaşım ırmaķ gibi şalsam
Kimse acımaz ḥālīme ḥūn içre bunalsam
Her yāreniñ ammā yine bir çāresi vardır
- 5 Ġurbet deyu maġlūb-ı keder olma metīn ol
Mevlā’ya bırak ḥālīni ātīden emīn ol

Müşkil ise de yâresi sevdāya  ar n ol
Her y reni  amm  yine bir   resi vardır

10 H zir n 1321:Mecid z 

-2-

M ste il t n M ste il t n

- 1 Fery d-      m oldu bed d r
Ferh d-      m Mecn n-  d d r
Pinh n u peyd  yer yer h veyd 
Man  r-  didem her yerde dild r
- [78]
- 2 Ma zen-i va   m memn n-  hicr n
Meft r-  zev  m meft n-  Yezd n
Bilmem ne h let dilde h k m-r n
Dil-ber mi dil mi kimdir bu  add r

- 3 Cism-i niz r m  h mla yand 
Zehr-i fir k  dil i di  and 
Leyl -y   albim art   uyand 
Ba t-  siy h m olmaz mı b d r

27 K n n-    ni 1322: G m       

-3-

Meʿûlü Meʿîlü Meʿîlü Feʿûlün

- 1 Bir gonca-femiñ gonca-feme cilve vü nâzı
Şems ü kameriñ gökdeki seyrânına beñzer
Şeydâ gönülün yoşmalara meyl u niyâzı
Pervâneleriñ şemʿada devrânına beñzer

- 2 Seyreyle gönül goncalarıñ işte açıldı
Şaçlar saçılıp sîne-i güldeste açıldı
Ėarķ oldu gözüm nûra dil-i Ėaste açıldı
Ol gonca femiñ dide-i Ėandânına beñzer
[79] Pervâneleriñ şemʿada devrânına beñzer

19 Ağustos 1323: Gümüşhacıköy

-4-

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Pek Ėarâb oldu vücūdum derd-i rûz-efzün ile
Nerde olsam böyle bed-bağtım dil-i mağzün ile
Ėayr-ı ķābildir barışmaķ dehr-i pür-efsün ile
Nerde olsam böyle bed-bağtım dil-i mağzün ile

Nisân 1326: Yeñişehir

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Hasretiñle ağlayım tek sen şafāya nā'il ol
 Böyle mecnūn gezdirip bir gün vişāle kâ'il ol
 Gülmediñ güldürmediñ etdiñ beni her dem harāb
 Elverir etdikleriñ gayrı şafāya mā'il ol

25 Mayıs 1327: Der-Sa'adet

[80]

Tahmīs-i Ğazel-i Reşid 'Ākif Paşa*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bādbān-ı himmeti açmış felek siz şevk ediñ
 Zevrak-ı ikbāli bir vefk-i emel siz şevk ediñ
 Varsa bir endişeñiz baħr-ı şafāda ğark ediñ
 Ey hezārān ārzūyān-ı vaṭan siz zevk ediñ
 Derd-i hicr-i yār ile her dem ğarībān ağlasın
- 2 Bir zamān bāĝ-ı irem içre yaşarken kām-rān
 Nev-bahār-ı 'ömrüm oldu şimdi hem-ḫāl-i ḫazān
 Çeşm-i ḫayretle baña aĝlar iken eflākiyān
 Ber-ṭaraf-sāz-ı ğumūm olsun gülüp biĝānegān
 Ḫāl-i ehl-i ḫāle hep hāl-āşināyān ağlasın

* Paşa-yı müşārün ileyiñ ārzūlarına binā'en tahmīs edilmiştir.

- 3 Ye's ile 'ömr-i 'azîz olmuş idi düşümde yâr
 Nazra-i laţîfle ihyâ etdi bir 'âlî-tebâr
 Ter-zebân oldum yine ebkem iken bî-ihtiyâr
 Dil bir âteşzârdır eşkim meşîl-i cûybâr
 Cem'-i ezdâd eyledim âteş-zebânân ağlasın

[81]

- 4 Gördüm âşâr-ı fenâ ekvânı ta'mîk eylemem
 Etse de baş-ı bedâyi' meyli tevşîk eylemem
 Olsa da şûretde çirkin hâkķı temhîk eylemem
 Fıtraten bir hâķ-perestârım ki tefriķ eylemem
 Bir fakîri bir ğanîden hûd-perestân ağlasın
- 5 Kûlfet-i âlâyişe degmez şu üç günlük hayât
 Nîk-hûlardan kalır bâķî kalırsa hâţırât
 Baķ ne telmîh eyliyor bir şâ'ir-i 'ulvî nûkât
 Öyle imrâr et Reşîdâ 'ömrünü ba'de'l-vefât
 Kâfirân âh eylesin gebr u müselmân ağlasın

- 6 Ey vezîr-i 'âlem-ârâ-yı me'âlî i'tiyâd
 Ağlayıp gözyaşımı eş'ârıma etdim midâd
 Sâye-i luţfuñda şâd oldu Reşîd-i ğam-nihâd
 'Ömr u iķbâliñ sa'âdet içre etsin izdiyâd
 Yâd-ı en'âmıñla her dem ķalb-i şükrân ağlasın

[82]

Tahmīs-i Ğazel-i Diğer**Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*

1 Aşfiyâyı tâ Şafiyyullāh’a tensik eyledim

*Len terāni*⁴⁰¹ emrini eşyāya taṭbik eyledim

Bir hayā-yı Hāk ile ekvānı teşrik eyledim

Bikr-i fikrimle suṭūr-ı aşkı tenmik eyledim

Nūr-ı ra’yimle bütün esrārı taḥkik eyledim

2 Ser-be-ser etdikçe şivengāhı böyle iktināh

Āşinālar içre kaldım bir ğarīb-i Hāk-penāh

Maṭlabımca yok henüz şeydā dile ārāmghāh

Meşrebimce bulmadım bir ‘arīf-i billāh āh

Kā’inātı mezheb-i ‘irfāna tesvik eyledim

3 Eylerim taḥdīs-i hayretle o ‘ulvī fıtratın

Eylerim taḥdīs-i hürmetle lisān-ı kudretin

Bilmedi bir kalb-i ‘arīf şübhesiz māhiyyetin

* Paşa-yı müşārün ileyhiñ bu ğazel-i mutaşavvıfānesini kâtib-i huşûşıyyesi Sâmiḥ Fethi Bey tahmīs eylemiş olduğundan bi’l-mukābele Tahmīs-i Sâmiḥi’ye söylenmiş ve huzūr-ı müşārün ileyhe bu da taḥdim edilmiştir.

⁴⁰¹ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da, “Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi.” A‘râf 7/143.

Etmedi takdîr-i ber-ḥālîş ‘ıyārîñ kıymetin
Dehri ben sencîde-i mîzāna tedkîk eyledim

[83]

4 Zâtını gördüm münezzeh kâ’inâtı seyredip
Añladım sırr-ı vücûb-ı mümkinâtı seyredip
Mest-i şükrânım şu qudsî sâniḥâtı seyredip
Vechiñe baḳdım ḥurûf-i ‘âliyânı seyredip
Zîr u bâlâ-yı Kitābu’llāh’ı ta‘mîk eyledim

5 Ḥaḳ gelir bâṭıl zehûḳ eyler her işde dâ’imā
Şems-i ‘âlem-tâb ile zâ’ıl şeb-i zulmet-nümā
İşte ḥalletdi bu râzı şâ‘ir-i müşkil-güşā
Bir bilip aşl-ı vücûd-ı ‘âlemi ser-tā-be-pā
Ḥaḳḳ’ı bâṭıldan Reşîdā böyle tefrîḳ eyledim

6 Ey vezîr-i ‘âlem-ārā çok mu olsam mādihîñ
Nûrunu taşvîre yeltensem o şems-i lâmiḥîñ
Kenz-i lâ-yefnāy⁴⁰² ḥikmetdir Reşîdā sâniḥîñ
Eyleyip taḥmîsini tanzîr cenāb-ı Sâmiḥ’iñ
Ben de ol şî‘r-i zarîfi ḳalbe taṭvîḳ eyledim

3 Temmûz 1322: Ḥacıköy

⁴⁰² İktibasta bulunulan hadis-i şerifin tamamı mealen şu şekildedir: “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 2/102.

[84]

Ṭuyğularım*Müfte 'ilün Müfte 'ilün Fâ 'ilün*

- 1 Ey dil-i üftâde-i deryâ-yı ğam
Kendiñe gel ki geçe rü'yâ-yı ğam
- 2 Gözleriñi aç ki şafâ içresiñ
Bağ ne güzel bâğ-ı vefâ içresiñ
- 3 Gör naẓar-ı 'ibret ile 'âlemi
Diñle şu âheng-i benî Âdemi
- 4 Görgülerin levha-i diqqat-fezâ
Ṭuyğularıñ nağme-i rikḳat-fezâ
- 5 Gördüğünü ańlamak olmuş muḥâl
Ṭuyğularıñla bize et ḥasb-i ḥâl
- 6 Nebze-i 'irfânıñı diñlet bize
Ṭuymak için olmalı âlet bize
- 7 Safsaṭayı terk ile dūr u dirâz
Eyledi dil âh ile bir şerḥ-i râz

- 8 Hîç iken oldum bu cihānda bedīd
Nîk ü bedi bilmeden oldum *Reşīd*
- 9 Sür‘at ile geçdi şabāvet demi
Añlamadım zevk-i vehm-i ādemi
- 10 Emn u huzū‘ içre alırken bu hāk
Olmağa bā‘is ne idi derdnāk
- 11 Aḥsen-i takvīm ile var oldu ten
Dūzaḥa yakmağdaki hikmet neden
- 12 Çok sürececek geldi baña faşl u bāb
Ebkem olur telleri yok bir rebāb
- 13 Gelmiş iken luṭf ile bu gülşene
Eglenelim her vakit endīşe ne
- 14 Geçdi çocukluk demi geldi şebāb
atre-i sākin ‘aceb oldu ḥabāb
- [85]
- 15 ‘Aşk u hevā içre alıp bir zamān
Ḥākime-i cān idi ol bī-emān

- 16 Gerçi göñül cevır ile bîzâr idi
Âteş-i hicrân baña gülzâr idi
- 17 Ağlasa tûfâna dönerdi serim
Gülse gülistân idi zîr u berim
- 18 Ötse de bülbülleri gelse bahâr
Gülleri tîr-i sitem olmazsa yâr
- 19 Kimle bu bî-çâre dili egleyim
Gülleri sünbülleri ben n'eyleyim
- 20 Mûnis-i cân olsa gerek serd u tâb
Şayf u şitâyı getiren âfitâb
- 21 Böyle devâm eyler ise âh u zâr
Mehd-i tesellî baña derdim mezâr
- 22 İçdim ise zehr idi peymâneler
Başıma geldi nice efsâneler
- 23 Geçdi de bildim önü kâbûs imiş
Zevk-i şebâbıñ soñu efsûs imiş

- 24 Pek hoş olurdu yine gelse bu hāb
Olmasa cārī ‘ademe böyle āb
- 25 Uyku degil ni‘met-i Yezdān imiş
Nūş edelim kevşer-i ābdān imiş
- 26 Aşk u hevāya şaķın aldanma sen
Bāde-i zehr-i felege ķanma sen
- 27 Kim ki ser-āsīme-i āmāl olur
Artıramaz ķadrini pā-māl olur
- 28 Gökde naşıl varsa hisābsız nūcūm
Şükr-i ğam ķalbine eyler hūcūm
- 29 Tiĝ-i nedem yāresi işler mūdām
Nefsine a‘dā ķuramaz böyle dām
- 30 Leyl ü nehārı geçer eyvāh ile
Sīnesini dökse ķi-sūd āh ile
- [86]
- 31 Terk edelim gençliĝin evhāmını
Derk edelim puķtesini hāmını

- 32 Olmadı hayvân bile pâ-bend-i bâh
‘Âkıl olan ‘ömrünü etmez tebâh
- 33 Kuş bile hisseyledi dünyâsını
Mezc edip a‘mâline hülyâsını
- 34 Lânesine verdi nice ihtimâm
Yavrusuna etdi taqayyüd tamâm
- 35 Eşref-i maḥlûk olan insân ise
Süllem-i rif‘at aña âsân ise
- 36 Varlığını vakf-ı huzuzât edip
Nurunu güm-geşte-i zulmât edip
- 37 Kendini lâyıḳ mı zelîl eylemek
Nefsini şeytâna hacîl eylemek
- 38 Dilde hurûş etse enâniyyeti
‘Âleme fâ’ik yaşamak niyyeti
- 39 Qalbine dolmuş ise kibr u riyâ
Şerrini def‘ eyleye ol Kibriyâ

- 40 Bakma anıñ çehre-i zibāsına
Kāmet-i mevzūnuna dībāsına
- 41 Şaşma anıñ tavr-ı niyāzkārına
Revnaķ u cūşıř verecek kārına
- 42 Zıřt u dūrūřt var nice Һayvān u mār
Böyle fenālıķ edemez bī-řumār
- 43 Vermiř iken luťf ile Һaķ zihn u hūř
Şařdı anıñ řerrine cin u vuĥūř
- 44 Ğāye bulunmazsa bu ĥālātına
Başlayalım naķl-i kemālātına
- 45 Gerçi var insānda nice seyyi'āt
Aĥsen-i aĥvāline çok beyyināt
- 46 Һilm ü tevāzu' vera' vü ittikā
Şabr u řecā'at heves-i irtikā
- 47 Riķķat u řefķat kerem-i bī-‘adād
‘Ahde vefā dūřmana in‘ām u dād

48 Hakkı sever bātılı teb‘id eder
Sa‘y ile ‘irfānını tezyid eder

[87]

49 Oldu haqīkat nice efsāneler
Sāḥa-i imkāna komuşdur neler

50 Kaṭre faḳaṭ istese deryā olur
Zerre faḳaṭ gāhī süreyyā olur

51 Destine bāzīçe iken āhenin
Mūra bile vermedi renc u enin

52 Kendi güzel sīreti anın güzel
Yer melegi sanki yaratmış ezel

53 Söz diyecek yoksa da evşāfına
Pek yine aldanma sen inşāfına

54 Rūḥu melek olsa da kendi beşer
Zāhir olur anda nīce ḥayr u şer

55 ‘Aqlını kıl etmese ‘ādetlere
Maḫhar olur başka sa‘ādetlere

- 56 Hālîk'ı bahşetmiş aña ihtiyār
Eyleyemez kendisini bahṭiyār
- 57 Mi'cesi hisseylese ālām-ı cū'c
Şerr u nifāka hemān eyler rücū'c
- 58 Gözleri görse zen-i meh-peykeri
Müşkil olur nefsinı almak geri
- 59 Oldu mu insānlığa lāyık bu hāl
Ādeme gerçi melek olmak muḥāl
- 60 Yapdığını yapmadı ḥayvān bile
Nefret ola ḥāline bu 'aql ile
- 61 Gerçi zamān devre-i vahşet degil
Şimdi emān içre faḫaṭ müzmaḥil
- 62 Yeñdi zekā kuvvet-i bāzusunu
Eyledi efzūn nice ārzūsunu
- 63 Cehd edip āşārını kıldı keşir
Her eşeri kendini etdi esir

- 64 Münteşir oldu muraḥḥaṣ ihtiyāc
Vā-esefā ki buña yokdur ‘ilāc
- 65 Derd-i zarūret ederek iştidād
Yāreler açdı beşere bî-‘adād
- 66 İstemez olduñsa güneş gömlegi
Ki bakalım şimdi āteş gömlegi
[88]
- 67 Nefsini görmekden ise böyle ḥvār
Etdi sebük-mağz olanı intiḥār
- 68 Ba‘zıları buldu şifā fitnede
Kız b u riyāda gönül incitmede
- 69 Nef u ḥuzūzātına cānlar fedā
Hep bu hevesde nice bay u gedā
- 70 Şād u şen olmuşsa da tağ başları
Ağlıyor amma deresi taşları
- 71 Nazra-firīb olsa da kāşāneler
Gir kapusundan göreceksiñ neler

- 72 Şa‘şa‘a mı süslü felâketleri
Zemzeme mi sâhte nezâketleri
- 73 Baḥş-i denâ’etleri kıâmûs olur
Her varakı mâḥî-i nâmûs olur
- 74 Feyz u ‘aṭâ-yı medeniyyet bu mu
Naḳş u ḥaṭâ-yı bedeviyyet bu mu
- 75 Yapmadı vaḥşet bu cinâyetleri
Kendiniñ olsun o ‘inâyetleri
- 76 Bedreḳa-i rāḥ-ı necât oldu dîn
Dîne temessük eden oldu metîn
- 77 Kılbine şer verse de şad-bârîḳa
Ḥavf-i îlâhî siper-i şâ‘îḳa
- 78 Nefsini nîk eyle hemân dîn ile
Hem-dem-i şer olma o bedbîn ile
- 79 İşte şu mışra‘ saña ḥayru’l-kelâm
Dûzahı et ‘aḳl ile dârü’s-selâm

- 80 Farz edelim fîtratı aḥsen cevān
Rāh-ı tekemmül bulup olmuş revān
- 81 ‘Aşḳ u hevā bādesine ḳanmamış
Gencligiñ evhāmına aldanmamış
- 82 Ma‘rifet ü fende bulup her ṭadı
Kesb-i kemāl etmek anıñ maḳsadı
- [89]
- 83 ‘Āṭıfet ü şefḳati deryā gibi
Şu‘le-i ‘irfānı şüreyyā gibi
- 84 Şāhid-i gül-ḳehre kitāblar aña
Her güzel etmekde ḥitāblar aña
- 85 Beyt-i mesā‘ī aña gülşen olur
Sa‘y ile ḳalmaz kederi şen olur
- 86 Mā’-i muḳaṭṭar gibi vicdānı pāk
Olsa da bir gün ḳalacak ğuşşanāk
- 87 Gerçi bu ḥāletle te‘ālī eder
Miḥnet-i ‘ālemde tevālī eder

- 88 Şabr ile ta'kīb-i merām etse de
Nefsine ezvākı arām etse de
- 89 ‘Aczini añlar da nihāyet cevān
Pek acı hüsran ile eyler fiğān
- 90 “Bilmemeliydim bu haķıķatleri
Çekmez idim böyle meşakķatleri”
- 91 “Gelmemeliydim şu miħen-hāneye
Geldim ise dönmeli pervāneye”
- 92 Böyle ‘aceb sūz u güdāz etse de
Ağlayarak Hāk yoluna gitse de
- 93 Dest-i ķader muşt-zen-i ser olur
Sersem olur baħtına muğber olur
- 94 Hacle-i āmāli olur muħterik
Yükselemez ğayrı ķanadlar kırık
- 95 Ğamla geçer gündüzü ferdā olur
Her gecesi bir şeb-i yeldā olur

- 96 Sen eyi ol ister iseñ ol melek
Cāhil u bed-ḥūya muḵārin felek
- 97 Ḥilḵat-i ‘ālemde bulan intizām
Bulmadı ādemde muḵarrer niẓām
- 98 Bir naẓar et kevkeb u seyyāreye
Bir de beşerde açılan yāreye
- 99 Lā-yeteğayyar ise ḵānūnları
Terk edelim ḥandeleri ḥūnları
- 100 Rāḥat-ı dünyā denilen bir hü mā
Ya ki var insānda ‘aceb bir ‘amā
- [90]
- 101 Manşıb u şervet mi sa‘ādetleri
Faẓl u mürüvvet mi sa‘ādetleri
- 102 Faḵr u żarūretde kimi kām-bīn
Sīm ü zer içre kimi eyler enīn
- 103 Levḥaları var nice taşvīri güç
Nevḥaları var nice taḵdīri güç

- 104 Çeşm-i başıretle görüp ‘ālemi
Dinledim āheng-i benī Ādemi
- 105 Çokça kapıldım felegiñ rengine
Vākıfım ammā nice nīrengiñe
- 106 Baḥşı uzatdımsa da dūr u dirāz
Muhtaşaran işte saña şerḥ-i rāz
- 107 Bir kuru yaprağı naşıl rūzgār
Sevḳ ederek eyledi āḥir ğubār
- 108 Pençe-i takdīre oyuncaḳ beşer
Nefsini bilmez ki bile ḥayr u şer
- 109 ‘Arşa-i āfāta atılmış gider
Seyl-i ḥurūşāna katılmış gider
- 110 Nuḥbe-i aḥvāl-i beşer işte bu
Tuḥfe-i leylā-yı keder işte bu

10 Kānūn-ı şānī 1320: Mecidözü

Manzūme-i Dervīş Nihād*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey sefer-ber gaflet etme pîşvâyı pîşi gör
- [91] Reh-güzārıñ gülşen amma şaqlanan biñ nîşi gör
 Kim ki gördüm derse rāḥat sînesinde rîşi gör
 Bir ḳalender meşreb ol ammā ḥumār-ı 'îşi gör
 Güldü der aḡyārı ammā aḡlayan dervîşi gör
 Āhı yārinden bile şaqlar o dūr-endîşi gör
- 2 Hırḳası döşünde başı ṭaşda elde bādesi
 Ḥaclegāh-ı ḳalbine girmiş anıñ dildādesi
 Gerçi yokdur meskeni her yer anıñ kâşānesi
 Leşker-i ḡamdan maşūn yerdir faḳaṭ vîrānesi
 Güldü der aḡyārı ammā aḡlayan dervîşi gör
 Āhı yārinden bile şaqlar o dūr-endîşi gör
- 3 Ḳalb-i şāfıñ yār u aḡyāra “meveddet i'tiyād”
 Luṭfedip bir zāt-ı Memdūḥ eylemişdir böyle yād*
 Gerçi görmem kimseniñ ḳalbinde bir ān ittîrād
 Dā'imā ḥıfz u dād et sen yine Dervīş Nihād
 Güldü der aḡyārı ammā aḡlayan dervîşi gör
 Āhı yārinden bile şaqlar o dūr-endîşi gör
- [92]
- 4 Neyleyim iḳbāl u cāhı mā'il-i idbār olur

* Mecidözü'nde bulunduğum eşnâda ihvāndan Dervīş Nihād Efendi'ye hediye ten yazılmışdır.

* Dervīş Nihād'a meveddet i'tiyād şan'atı Memdūḥ nāmında bir zāt tarafından verildigine işāret dir.

Āfitāb'ın şu'lesi bir leyl-i zulmet-bār olur
 Bir sa'adet gelmesin bed-bahta şonu bār olur
 Seng-i ta'rîz eksik olmaz nerde berg u bār olur
 Güldü der ağıyarı ammā ağlayan dervîşi gör
 Âhı yârinden bile şağlar o dūr-endîşi gör

- 5 Gerçi nāmımdır Reşîd muhtâc-ı irşâdım yine
 Pîç u tâba düşdü a'dâ çünkü dil-şâdım yine
 Gülşen-i 'irfâna hayret verdi feryâdım yine
 Mest ederse çok mu bir dervîşi inşâdım yine
 Güldü der ağıyarı ammā ağlayan dervîşi gör
 Âhı yârinden bile şağlar o dūr-endîşi gör

29 Mayıs 1321: Mecidözü

[93]

Eş'âr-ı Dervîşâne*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Zehî gaflet gönül artık uyan h'âb-ı keşâfetden
 Çiçekler topladım gel al saña bâğ-ı leţâfetden
 Şağın şoldurma ezhârı güzel hıfzet cihân içre
 Cihân içre nihân et kim hâlâş olsunlar âfetden
 Açıp çeşm-i 'iber her yaprağından bir hâkikat bul
 O bir yaprak değil dürr ü güher kân-ı sa'adetten

* “Esrârlı kıyu” nâmında esâtiri bir hikâyeme 'â'id olmak üzere yazılmışdır.

Şakın şahş-ı zarīfe gonca-i yektāyı gösterme
 O bilmez zarf u mazrūfu bilir belki zarāfetden
 Kālıp bāğ-ı şafā-yı vahdet içre merd-i kāmīl ol
 Be-hey ādem naşibiñ var ise al ādemiyyetten
 Eger ‘ārīf iseñ ma‘rūfu ta‘rīfe ne hācet var
 Güneş meydandadır sen bahsedersin hep hayāletden
 Eger ‘ālim iseñ ma‘lūmu ta‘līme ne hācet var
 Henüz ‘ilm-i beşer kurtulmadı yāhū cehāletden
 [94] Ne hāletdir cehālet içre bulmak kân-ı ‘irfānı
 Bu kem-ālāt ile [bulmak] kemālātı hidāyetden
 ‘Aceb bir kâbiliyyetdir tarīk-i Hakk’ı ister şād
 Ne hāşıl gözsüze elvān u envāra delāletden
 Zemīn u āsumāna dā’imā bakmakla bir aḥmak
 Ne bilsin cevher ü a‘rāzı kurtulmaz belāhetden
 Karañlık bir deñizde her kişi keştī-i cehl içre
 Amān yā Rabbī Nūḥ’um gönderip kurtar bu hāletden
 Bakıp hayret ile taḥte’s-serā⁴⁰³ fevka’s-süreyyāya
 Severdim hem cemīli hem de qorqardım celāletden
 ‘Aceb bir būriyāken nāy u hāyı haylī öğrendim
 Yetişdi bir elif imdāda ebvāb-ı ‘ināyetden
 Elif bā lām elif yā derken oldum ben de ebced-ḥvān
 Bu ebceddir degil ced eb çıkār bed’ u nihāyetden
 Çıkar her zerreden bir gül çıkar gülden bütün zerrāt

⁴⁰³ taḥte’s-serā: “Toprağın altı..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca O’nundur.” Tâhâ, 20/6.

Nihāyetden bidāyet çıkdı bed' etdim bidāyetden

[95] Hicāyı bellemek isterseñ işte beyt-i berceste

Ki merr u ner ile söyler göñül imlā bedāhetden

Nedir mār-ı mehān bildim nedir bu mīr u mūr bildim

Nedir nār-ı nihān bildim nedir bu nīr u nūr bildim

2 Neler hālk eylemiş Hālīk düşün bir kerre ey insān

Düşünmekle olur müşkilleriñ hep halleri āsān

Düşün māhīyi deryāyı ve fehm et sehm ile yayı

Hedef ādem bu def ādem çekip çal dā'im al ihsān

Bu feyfā-yı hevā içre yaşar fil u peleng u şīr

Ṭuyūr u mūr u mār-ı bī-şumārıñ hepsi bī-noķşān

Hudā vermiş cevāriḥ cümlesi ceng u cidāl içre

Faķaṭ bu ceng-cūlarda emel birdir ki hıfz-ı cān

Bu deñli ṭatlı cānı cāna etmekden ise taslīṭ

Anı nezr eyleyip cānāna bul ārāmiş ey iḥvān

Ne rütbe kıl ü kāl etsem kalan mīşāk için bir söz

Yine bir sāķa müncerdir ta'addud etse de aķşān

[96] Şitā vaktinde güçdür reng u būyu şaķlamak yoksa

Açar her bir çiçek evvel bahār içre gelir nisyān

Eyā burc-ı kerāmet bir naẓar et 'abd-i nā-çize

Güneş gülşenleri gülhanları tenvīr eder seyyān

Bu künbed içre bīgāne kalıp bir hāle dūş oldum

Tenim talan-ı derd oldu göñül nālende-i evşān

Mecālim yok yine dil dā'imā Hāk'dan cemāl ister
 Yanar pervāneveş her dem arar ruhsāre-i sūzān
 Nedir hālīm melūlum ya ki behlūlum daḥi bilmem
 Benim-çün nūr u zulmet yüsr u 'usret mihr ü meh yek-sān
 Nedir dünyā vü mā-fi-hā ne dürlü mā-sivādır bu
 "Gelen bilmez giden gelmez" bu olmuş subḥa-i ezmān
 Bilir maşnū' u var şāni' faḫaṭ esrār-ı şan'at ne
 Baḫar zenbūre dām-ı 'ankebūta var yine zīşān
 Nedir kāşāneler zūlf-i küşāde şāneler bilmem
 Cihānıñ varsa bir ma'mūresi işte mezāristān
 [97] Düşün deryāyı māhiyi düşün sırr-ı ilāhī'yi
 Hevā içre hevā-yı nefse dalmaz şāhib-i ikān
 İşit Fānī tınını tās-ı gerdūna atıp bir tır
 Hedef ādem bu def ādem imiş çal çeng olup rakşān

Çıkıp mirşād-ı dehre ḫalka baḫdım çeşm-i 'ibretle
 Dedim subḥāneke'llāhümme⁴⁰⁴ her bir ḫāle ḫayretle

- 3 Zehī mirşād-ı 'ālem luṭf-i Rabb-i müste'ān'dır bu
 Nice mirḫāt 'uluvviyyāta mālīk āsitāndır bu
 'Aceb miş'ād-ı 'ālem bu kıyām etdim rükū' etdim
 Sücūd etdim ḫu'ūd etdim maḫām-ı cāvidāndır bu

⁴⁰⁴ subḥāneke'llāhümme: "Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım!" İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Bunların oradaki duaları, "Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım!", aralarındaki esenlik dilekleri, "selām"; dualarının sonu ise, "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur" sözleridir." Yûnus, 10/10.

Su'ūd etdikçe kâdrim artdı artdıķça huzū' etdim
*Daḥīlek*⁴⁰⁵yā Nebī daķ eyledim kaşr-ı emāndır bu
 Düşündüm āyet-i *lā-taķneṭū min rahmeti'llāh*⁴⁰⁶₁
 Hemān tā'ib olup ḥamd eyledim kenz-i 'ayāndır bu
 Çıkıp mirşāda dūr-bīn ile baķdım zīr u bālāya
 Dedim esrār ile memlū zemīn u āsumāndır bu

- [98] Tūlū' eyler güneş tenvīr eder gūyā eķālīmī
 Bütün insānları bed-mest eden pīr-i muġāndır bu
 Çıkar ay aldatır ebḥārı naķş-ı serv-i sīmīnle
 Nice 'uşşāķa lākin bāde-i āh u fiġāndır bu
 Semā kevkebler ile lem'adār olduķça nevm artar
 Muşanna' dürr ü gevherle liḥāf-ı ḥākdāndır bu
 Uyar kehvāre-i arz içre insānlar bebek olmuş
 Uyanmaz nevme kanmaz şallanır ḥaylī zamāndır bu
 Semādan çeşm-i tedķīķi zemīne eyledim tevcīh
 Taḥayyur içre kaldım söylemek güç imtiḥāndır bu
 Ne rütbe ķīl ü ķāl olsa sebeb bir īn u ān u hīç
 Mede'l-eyyām okur 'ālem tükenmez dāsītāndır bu
 Leb-ā-leb gördüm a'mālar ile firdevs-i dünyāyı
 'Aceb dünyā mı cennet yoksa dūzaḥda nişāndır bu
 Ölenler bir kıalanlar bir fenā içre kıalan var bir

⁴⁰⁵ Daḥīlek: "Sana sığınırım" anlamına gelmektedir. Özellikle mutasavvıfların, Hz. Peygamber'in yardım ve şefaatinı talep etmek için söyledikleri sözdür.

⁴⁰⁶ Lā-taķneṭū min rahmeti'llāh: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "De ki (Allah şöyle buyuruyor): "Ey kendi aleyhlerine olarak gūnahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir." Zümer, 39/53.

Ḥayāt olmuş memāt olmuş ‘aceb sırr-ı nihāndır bu

- [99] Göñül derler cihānıñ var anı i‘māra ğayret et
 Müşekkel tende mihmān u ḥafī bir mihrbāndır bu
 Naşıl isterseñ al ey dil bu gülşen içre her şey var
 Darılmaz nīk ü bed topla saḥī bir bāġbāndır bu
 Başiretle dolaş *Fānī* çiçek zannıyla sem alma
 Semāsi kekkeşān ammā zemīni ḥūn-feşāndır bu

Atıp dūr-bīni elden bāġ-ı taḳdīre selām etdim
 Hüve’l-bāḳī deyip āhir-cihānı nefse rām etdim

- 4 Açıldım baḥre keştī-i cihāna bādbān oldum
 Düşündüm ḳadr-i Allāh’ı düşündüm ter-zebān oldum
 Göñüllerde dönen esrār-ı Ḥaḳḳ’a tercümān oldum
 Riyāz-ı ḥuld-ı şī‘r içre bulunmaz nev-civān oldum
 Leb-ā-leb eyleyip mīnāyı dā’im ḥavz-ı kevşerden
 Şarāb içdim içirdim ‘āḳıbet pīr-i muġān oldum

[100]

Nihāyet ben daḥi dünyāya Ḥaḳ’dan armağan oldum*
 Vücūd nāyında iñler bir nevācık bir fiġān oldum

10 Teşrīn-i evvel 1323: Gümüşhacıköy

* “Armağan” ebced ḥesābıyla sene-i māliyye-i velādetim olan 1292’ye işāretidir.

Nazm-ı Nev-zād

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Beşik üstünde yatmış bir bebek söyler idi sözler
Anıñ her laḥza aḥvālin başında māderi gözler
N' için ḥandān iken meşḥūn-ı dem'āt oldu ol gözler
Benim ḥālim midir āyā ki ben evlādını özler
Cihānıñ ḥālini ḡāfillere söyler idi Şevket
Sünūhāt-ı dili Fānī'ye bir ḥāver idi Şevket*
- 2 Beşik yanında durmuş māderi hoş ninniler söyler
Güler ağlar bebek durmaz yine söylerdi bir şeyler
O rütbe vaḳf-ı gūş etdim bilinmezdi o sir ezher
Meger olmuş muḥāṭab ol söze bir çok perī-peyker
Cihānıñ ḥālini ḡāfillere söyler idi Şevket
Sünūhāt-ı dili Fānī'ye bir ḥāver idi Şevket

[101]

- 3 Dökülmüş gül yanaḳlar üstüne saçlar perīşāndır
Süzülmüş mā'i gözler mübtesem ḡāhī dūr-efşāndır
O saçlar ya ipekdir ya ki şemse maṭla'-ı şāndır
O gözler ya çiçekdir ya ki cennāta nıgehbāndır
Cihānıñ ḥālini ḡāfillere söyler idi Şevket
Sünūhāt-ı dili Fānī'ye bir ḥāver idi Şevket

* Dördüncü oğlum Muştafa Şevket'in büyük bir ḥastalıklardan ifāḳat bulduğunda söylenmiştir.

4 Ne ağlarsın bebek pervâneñ oldu vâlid u mâder
 Saña āgūş-ı mâder işte oğlum tatlı bir bester
 Emip şîr şafâ-yı ẖvâba dal handân u per-âver
 Melekler bekliyor ravzâta uç gez gel içip kevşer
 Cihânın ẖalini ġāfillere söyler idi Şevket
 Sünühât-ı dili Fânî'ye bir ẖâver idi Şevket

5 Sürûrum serverim ser-tâc-ı faḥrim uykuya dal dal
 Serîr-i lî-me⁴⁰⁷allâh⁴⁰⁷ a gidip bir kâse-i 'aşk al
 Babañ Fânî gibi şeydâ kalıp gözyaşını şal şal
 Hudâ bâkî ide kardeşleriñle Şevket'im şad sâl
 Cihânın ẖalini ġāfillere söyler idi Şevket
 Sünühât-ı dili Fânî'ye bir ẖâver idi Şevket

[102]

6 Ne rütbe söylesem dalmaz tükendi ġayrı âvâzım
 Güler gözler yumup ahvâlîme vâkıf mı dem-sâzım
 Pamuk ellerle bir şeyler işâret etdi hem-râzım
 Gül artık ẖâlîme yavrum sözüm yok hem kırık sâzım
 Cihânın ẖalini ġāfillere söyler idi Şevket
 Sünühât-ı dili Fânî'ye bir ẖâver idi Şevket

7 Tecelliyyât-ı Hâk'dır söyleten hep laḳlaḳiyyâtı

⁴⁰⁷ Bu ifadenin geçtiği hadis-i şerifin manası şu şekildedir: “Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, s. 173-174. (Hadis No: 2159)

Ledünniyyât-ı Zât'ı bilmeyen bilmez o lezzâtı
 Bulur bir hâric-i kısmet bilen taķsîm u kerrâtı
 ‘Aceb mi söylesem ‘aczimle artık hayf u heyhâtı
 Lisân-ı hâl ile ġāfillere söyler imiş Şevket
 Meger sırr-ı veliyyu'l-lâh'a dek mażhar imiş Şevket*

Eylül 1323: Hacıköy

Birkaç Mânî

4+3=7 heceli

Gel yuvamın bülbülü
 Bülbülüñ nâzlı gülü
 Hâsretiñe kalmadı
 Gönlümüñ taḥammülü
 Nereerde kaldıñ sen
 Uyķuya mı daldıñ sen
 Çileñ tamām olmamış
 Felekden ders aldıñ sen

[103]

Görmeyeli gül yüzüñ
 İşitmeyeli sözüñ
 Bak ne hâle geldim ben
 İnanmayacak gözüñ

* Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî ḳuddise sırruhu'l-‘azîz efendimiziñ himmet-i ḳudsiyeleriyle ifākât bulduġuna işâretidir.

Ay ışığı gelince
 Seni gelmiş şanırdım
 řayıķlayıp her gece
 Uyur oyalanırdım

Gece ķarañlık vakti
 Yoldaş idi ĥayālĩñ
 Gözyaşımı akıtdı
 Maĥzũn duran cemālĩñ

Gece yarısı rũzgār
 Getirirdi ķokuñu
 Āhım ile ey nigār
 Aldım hicrān oķuñu

Vaķtiyle kıymetini
 Ėaflet edip bilmedim
 Çekdim nedāmetini
 Gözyaşımı silmedim

Lāyık baña bu cezā
 Her ne ki etseñ sezā
 Çünkü řuçuñ yok iken
 Etmiş idim çok ezā

Ḥaḳḳ'ıñ baña iḥsānı

Bir eşi yok meleksiñ

[104] Üzme artık insānı

Ne vakit geleceksiñ

Senden ayrılalı ben

Rūḥu yok oldum beden

Etdigini bulacak

Ḥaḳsız ḥaḳāret eden

Şimdi pervāneñ oldum

Deli dīvāneñ oldum

Gördüğünde añlarsıñ

Bilmem ki ben ne'ñ oldum

Gözlerim yolda kaldı

Yārime daldı kaldı

Gel yetiş imdādıma

Yürecigim bunaldı

Yārimiñ arabası

Görünecek ovan

Deyu unuttum yası

Uçacağım yuvadan

Gül-goncalarım nerde
 Şoldular mı o yerde
 Ağlama derdli ana
 Bu da varmış kaderde

Bir yaralı kuş gibi
 İki kanadıñ açık
 Çok içmiş sarhoş gibi
 Söyledim kaçık kaçık

[105]

Ġā'ib etdim eşimi
 Ayımı güneşimi
 Avutayım ne ile
 Dil-i sevdā-keşimi

Yıllar kadar uzadı
 On iki ay iştiyāk
 Sensiz 'ömrüñ yok tadı
 Sînem açık işte yak

Gel yuvamın bülbülü
 Bülbülüñ nāzlı gülü
 Hasetiñe kalmadı
 Göñlümüñ taḥammülü
 5 Eylül 1325: Bolvadin

Bir Kanto ve Bir Şarkı

- 1 Hastayım hâlim yok
 Zügürtüm mālım yok
 Bülbülüm dalım yok
 Amān amān cān sağ olsun
 Cānān var olsun
- 2 Derdliyim sözüm yok
 Demege yüzüm yok
 Dünyāda gözüm yok
 [106] Sözüm çok sazım yok
 Nāzlıyım nāzım yok
 Yāre niyāzım yok
 Āh amān amān cān sağ olsun
 Cānān var olsun

10 Ağustos 1323: Hacıköy

Müstefîlâtün Müstefîlâtün

- 1 Cānān elinde bir mendil olsam
 Gül-būsesiyle günlerce dolsam
 Kıvrılsa cānım koyunda kılsam
 Her bir terinden bir damla alsam
- 2 Cānān elinde bir bāde olsam

Peymāne olsam yārimle dolsam
 İçsem içilsem geçsem dudakdan
 Şeftālî alsam daldan budağdan

3 Cānān elinde āyine olsam
 ‘Uryān vücūdu ‘aksiyle ʔolsam
 Başdan ayağa etsem temāşā
 Gizli emeller hep olsa ifşā

4 Cānān elinde yelpāze olsam
 Gül-çehresinde bir ġāze olsam
 Şallansa ‘ömrüm nāzik elinde
 Dest-i niyāzım ʔalsa belinde

[107]

5 Cānān elinde bir sūnbül olsam
 Ötsem dalında bir bülbül olsam
 Bir va‘d-i vuşlat görsem gözünde
 Feryāda başlar durmaz sözünde

6 Cānān elinde dīvāne olsam
 Pervāne olsam vīrāne olsam
 Şeyda göñülden hoşlanmaz aşlā
 Ben de şaşırdım bilmem ne olsam

20 Teşrīn-i şānī 1329: ʔumʔapı

Perākende Ba'zı Manzûmeler

-1-

Tazallumât-ı Sevdâ

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

1 Hırçın yaramaz gönlümü teşhîr eden ey yâr

Ey şûh-ı füsûnkâr

Takdîr ederim kuvve-i şehhâreñi billâh

Tebrîk ederim cāzibe-i hüsnuñü ey mâh

Lâkin baña eyvâh

Bir gonca-i tersiñ ki göñül bûyuña kıanmaz

Ey âfet-i tannâz

Cevriñ dikenî batsa da cāngâhıma ey mâh

Dil râzı yine âh

[108]

2 Çokdan beri râhat der iken bu dil-i şeydâ

Âzâde-i sevdâ

Bilmem ne füsûnuñla şaşıp kıaldı da nâ-çâr

Bî-çâre göñül oldu yazık aşkıñla dūçâr

Ey yâr-ı cefâkâr

3 Lâyık mı yakıp gönlümü de seyrine kıakmak

Olsun mu firâkıñla akan yaşlarım ırmağ

Cevriñle meger cānıma kıaşdıñ ola muṭlak

Sen mâ'il iseñ de buña kıâ'il olamaz Hâk

Ancağ olurum ‘aşk ile mecnûn

Yâ vuşlatı-ı Şîrîn ile maḥnûn

4 Bağ yalvarıyor işte esîriñ saña cânân

Ey neyyir-i tâbân

Cânım da seniñ ben de seniñ bendeñim her ân

Dil-sîr-i vişâliñ olayım tek vereyim cân

5 Çekdimse de çille-i cefâyı

Buldum yine ‘âkıbet şafâyı

Vaşlıñ beni şâdmân etdi

Bir bende-i kām-rân etdi

[109]

6 Maḥmûr gözleriñ açılsın

Gül-ḥandeleriñ amân saçılsın

Gül-güne-i vech-i yâre karşı

Pek hoş olacak terennümâtım

Revnağ bulacak benim ḥayâtım

5 Kânûn-ı evvel 1318: Erba‘a

-2-

Bir Ḥâtıra-i Şebâne

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

1 Cân gelmiş idi bir gece bu cism-i nizāra

‘Arz eyler idim hālîmi sūzişle o yāra
 Bir tîr-i sitemle beni hayretde bıraķdı
 Hengām-ı vişālînde bile cānımı yaķdı
 Vaķtā ki anıñ mebhāş-i evşāfı açıldı
 Gül-ḥandeleri nāz ile eṭrāfa saçıldı
 Sākit kalarak diñle dedi zevķ ile cānān
 Bir ṭavr-ı tessürle dedi şöylece bir ān

“Olsaydı eger zerre kadar bir degerim āh
 Bir goncayı bir çöplüğe atmaz idi Allāh”

26 Kānūn-ı evvel 1318: Şonisa

[110]

-3-

Feryād-ı İntibāh

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Tende cān bilmez iken rāz-ı nihān-ı ḳalbimi
 Duymamışken yār-ı hem-derdim fiğān-ı ḳalbimi
 ‘Āķibet aġyāra gösterdim cihān-ı ḳalbimi
 Ṭopladım gerçi nedāmetle ‘inān-ı ḳalbimi
 Şalıyordum āh ile eşk-i revān-ı ḳalbimi
- 2 ‘Ālem içre bir ‘aceb gencîne-i esrār idim
 Āsumānım içre şaklı māh-ı āteş-bār idim
 Baḫr u berde yokdum ammā hem-dem-i ebrār idim

Her gönülde mevce āver āh-ı efsünkār idim
 Tende cān bilmez iken rāz-ı nihān-ı albimi
 ‘Āķibet āgyāra osterdim cihān-ı albimi

- 3 Ben naıl feryād ile izhār-ı hūsrān etmeyim
 Baıma alar urup āk-ı girībān etmeyim
 Aıdıp özyaımı seyl-i hūrūān etmeyim
 Varlıımdan cānımı böyle peimān etmeyim
 Duymamıken yār-ı hem-derdim fiān-ı albimi
 ‘Āķibet āgyāra osterdim cihān-ı albimi

[111]

- 4 Sen sen ol ey ā’ıl-i nādım belāhet eyleme
 Derdini tafif iin derdler cibāyet eyleme
 Sırrına sırdır ādef ayra emānet eyleme
 Kendini ilā-yı zindān-ı hacālet eyleme
 Topladım geri nedāmetle ‘inān-ı albimi
 alıyordum āh ile ek-i revān-ı albimi

10 Hazırān 1323: Hacıköy

-4-

Fārisī İki Beyit⁴⁰⁸*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

جان من پیرامن گلزار شود

افتراقت بر من و تو زار شود

کرچه این بازار دل هرآن کشاد

هست کالای تر و داد و ستاد

19 Eylül 1323: Hacıköy

-5-

Nā'ili'ye Şaṭhiyyāt*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

- 1 Nā'ili' 'arz-ı vedā' eyler bugün ihvânına
şübhesiz me'mûr olan uğrar firāk-âvânına*

[112]

- 2 Mukteẓā-yı âdemiyyetdir te'āvün cinsine
Ver biraz maṅır da maẓhar ol saḥī 'unvânına

⁴⁰⁸ Şairin yazmış olduğu Farsça beyitler anlam olarak zayıftır. Reşid Fânî'nin Farsça'ya çok hakim olmadığını ve kelimeleri kafiye için seçtiğini göstermektedir. Beyitlere mana vermek istediğimizde şöyle bir anlam ortaya çıkmaktadır:
Benim canım çiçeklerle çevrili olsun
Ayrılıktan ben ve sen çok ağlayıp inledik

Bu gönül pazarında ne varsa o serilip gösterilmektedir
Bu alışverişteki ürün ise en değerlisidir

* Nā'ili bulunduğum bir kıtada taḥrîrât kâtibi idi. Başka bir kıtaya taḥvîlinde hediye yazıldı ve bu nazm ile yol harçlığı tedârik edildi!

- 3 Hâk selâmet hüsni-ül fet eyleyip ihsân aña
Hoş görünsün vech-i zibâsıyla hem a'vânına
- 4 Kalmaz ümmîd eylerim artık şadâ-yı ıstikâ
Çok nigâh etmezse dehriñ bu'l-‘aceb elvânına
- 5 Yâ ahlî hoş gör cihânı her nefes şükr et hemân
Nefs ü şeytânıñ kapılma veddine ‘udvânına
- 6 İ’timâd olmaz bu dünyânıñ zer ü sāmânına
Pek yapışma yırtılır u‘cûbeniñ dāmânına
- 7 Öyle bir kaşr-ı füsûnkâr-ı aremdir kâ’inât
Nağş-gîr-i intibâh olmuş “fenâ” eyvânına
- 8 Sevgili ecdâdını evlâdını der-hâtır et
Muṭṭali‘ olmak eger ister iseñ burhânına
- 9 Düşmeyen Hâk’dır benî Âdem düşer kalkar gider
Çâresiz olmak hünerdir bir ğarîb efġânına
- [113]
- 10 Yâdgâr olsun firâkıyyem mürüvvet ehline
Vaz‘ edip bir çok me‘ânî nazra-i im‘ânına
- 11 Nâ’ilî Kirmasti sevdâsıyla artık yolcudur

Yardım etmek şân-ı merdîdir kişi mihmânına

- 12 *Fâniyâ* yazdım bu şaṭhiyyâtı emr-i ḥayr için
Herkesiñ miḳdâr-ı ḥayrı kendiniñ mîzânına

1 Mayıs 1326: Yeñişehir

-6-

Mutaşavvifâne Üç Beyit

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Râh-ı Hâḳ’dan dūr eden nâsı münimm da‘vâsıdır
Ey meniden men olan âdem bu ne ğavġâsıdır
- 2 Nokṭa sırrın bul kitâb-ı keşret içre dâ’im ol
Zîr u fevķinde derûnunda ḥurûfuñ kâ’im ol
- 3 Varlığın yok et de firdevs-i rızâda ol muķîm
Her nefesde Hâḳḳ’a git *hâzâ sırâṭun müstaķîm*⁴⁰⁹

1 Eylûl 1326: Yeñişehir

⁴⁰⁹ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Bana kulluk edin, doğru yol budur.” Yâsîn 36/61.

[114]

-7-

Nikāt-ı Hayāt**Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn*

- 1 Milyarca benî âdemiñ eşkâline baksañ
Yek-diğeriniñ 'aynı degil şüret-i insân
- 2 Şüretde naşıl ğayr ise sîret daħi böyle
Cem' eyleyip ezdâdı hâkîkat bize söyle
- 3 Ey ṭab'-ı beşer sen ki heveskâr-ı hevâsıñ
At benligini hâkkı gözet yok mu havâssıñ
- 4 Mir'ât-ı vücûdunda 'aceb kim ola mevcûd
Sen Ka'be-i dilde kimi bulduñ ola mescûd
- 5 Ey gözleri dünyâya nıgehbân olan âdem
Dünyâ kaçıyor 'ömr-i 'azîziñle dem-â-dem
- 6 Bir yâr-ı vefâ şanma ṭarabgâh-ı cihânı
Aç sâmi'a-i 'ibreti duy derd-i nihânı
- 7 Herkes koşuyor bir emeliñ pîş u pesinde
Rü'yâ mı bu hülyâ mı çıkar şoñ nefesinde

* Yeñişehir'de ticâretle me'lûf bir zâta ihdâ edilmiş idi.

[115]

- 8 Bir ukla gibi sen ile ben şahmede seyyār
İp dest-i meşiyetde telāşın nedir ey yār
- 9 Dünyā ki temāşāgeh-i erbāb-ı ‘iberdir
Her hādise-i hikmeti bir başka haberdir
- 10 Kır nefsi-i hevākārı ki kārın ola müzdād
Bir dāmın esiri bütün ādem saña bī-dād
- 11 Her dānesi şayyād u şikārı yine sensin
Evvel ne idiñ şimdi nesiñ soñra ne densin
- 12 Bir nüşha-i kübrā ki serā’ir ile mālī
Bir nuḥbe-i ğarrā ki zevāhir ile ḥālī
- 13 Bil kendini ḥodkāme-i şeytāna apılma
İncitme gönül kim güç olur soñra yapılma
- 14 Dükkānını pāzār-ı uhuvvetde güşād et
Hoş sözle güler yüz ile yārānını şād et
- 15 Dikḫat ile et dād u sitādı deme heyhāt
Fānī bu fenāda açılır rūḥa fütūḥāt
7 Eylül 1326: Yeñişehir

[116] **Dervîşâne Bir Ğazel**

Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün

- 1 Ey ‘âşık-ı şūrîde-dil sil şübheyi pāk et dili
Bülbül olup uç gül-sitān içre bilip bir kuşdili
- 2 Aç bağırını Allāh’a kaç vesvās-ı nāsı terk edip
Bil egriyi bul toğruyu dünyā bize uçmak ili
- 3 Sev Tañrı’yı sūr uğruna sevmek bize ihsān-ı Hāk
Her sūya bak Allāh’ı gör nez‘ et şu dilden işkili
- 4 Öp destini pîr-i muğānıñ iç şarāb-ı kevşeri
Bezm-i elestde çün dediñ sen ‘aşk u şevk ile belī
- 5 Fānī kulağ ver hāk söze ħor bakma zinhār bir göze
Gelmek dilerseñ yüz yüze tut dāmen-i āl-i ‘Alī

23 Mayıs 1327: Beşiktaş

Mutaşavvifâne Bir Nazm

Mef‘ûlû Fâ‘ilâtün Mef‘ûlû Fâ‘ilâtün

- 1 Ey sālîk-i ʔarîkat ve’y rāğıb-ı me‘ānī
Ey mālîk-i ħaķîkat ve’y ʔālîb-i me‘ālī

[117]

- 2 Bilmem neden bu ğaflet aĥkām-ı Hākķ’a karşı

Envār içinde zulmet lāyık mı halka karşı

3 Ey sālīk-i ʔarīkat birdir ʔarīkī Ḥaḫḫ'īñ
Allāh ile Muḥammed Ūmmū'l-kitāb⁴¹⁰ı naḫliñ

4 Ve'y rāḡīb-ı me'ānī terk et bu kıl ü ḳālī
Zīrā bu güft u gūlar örter cemāl-i ḫālī

5 Ey mālīk-i ḫaḫīkat enfās-ı rūḫu dīñle
Ayrılma bir nefes kim Ḥaḫ dā'imā seniñle

6 Ve'y ṭālīb-i me'ālī 'aşḫ 'āleminde yüksel
Nūş et şarābı vaşlı zinhār verme fayşal

7 Miftāḫ-ı bāb-ı 'ilmi bulmaḫ diler bu Fānī
Girmek diler o şehre görmek diler cihānı

18 Nisān 1329: (Plevne vapurunda) medāyine – Der-Sa'ādet

Samī Beg'īñ Bir Ġazeline Naẓīre

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Bezm-i nūr-ı Ḥaḫ için yanmış bu dil pervānedir
Cism ü cānından geçen 'āşık için pervā nedir

⁴¹⁰ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.” Zuhruf, 43/4.

[118]

- 2 Bî-şu‘ürân içre vardır var ise âzâdelik
 Kıyd-ı cân u māl ile âdem bugün dīvānedir
- 3 Her biri bir ibtilā-yı hāl ile ma‘lûl olup
 Muhterişdir müfterisdir bâdesiz mestānedir
- 4 Bir güzel kızdır bu dünyā el verir ‘âşıklara
 Nīm-nigāh iltifâtı sükkerin peymānedir
- 5 Merd iseñ taht-ı nigāha al ki rām olsun saña
 Haclegāhı şübhesiz ol kaḥbeniñ mey-ḥānedir
- 6 Gerçi gücdür imtizacı āb u âteşden anıñ
 Rengi yok nîrengi çok her ḥāleti şūḥānedir
- 7 Daḳḳ-ı bâb etme şaḳın nâ-ḥaḳ yere şûr ehline
 Gezdirip derlerse çal işte evi şu ḥānedir
- 8 Gezdirirler ḥāne ḥāne eglenirler cā-be-cā
 Yok o şūḥuñ ḥānesi her yer aña kâşānedir
- 9 Nefsiñi dünyāñı bil rü’yāñı bil ḥülyāñı bil
 ‘Uḳde-i zülf-i ḥaḳīḳat üzre ‘aḳlñ şānedir

[119]

10 Sözlerim esrār-ı Hāk'dan bir nefesdir 'āşıkā
Şüretā gerçi mecāziler için efsānedir

11 Sāmiyā hoş gör beni *huz mā-şafā da' mā-keder*
Zāde-i ṭab'-ı dilim ma'nāya pek bīgānedir

12 Lücce-i 'aşk-ı bekā içre boğulmuş *Fānī*'yim
Hāzret-i Pīr-i Velī taḥlīşime āmādedir

14 Nisān 1329: Beşiktaş

Niyāz-ı 'Āşıkāne

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Es ey bād-ı seher git gūş-ı cānāna selām eyle
De kim şeydā gönülde kalmadı şabra taḥammüller
Açıldı bāğınızda gonca-güller lāle sünbüller
Bahār oldu cihān pür-şevk öter gülşende bülbüller
Diyip ol yāri iḵnā' etmege sa'y-i müdām eyle

2 Gönül meşgūl-i ğamdır ḥasretiñle rūz u şeb olsun

[120] “Gel ey ma'şūka-i rūḥum” anıñ her laḥza feryādı
Sevindirmek zamānı geldi zannım ḳalb-i nā-şadı
Ḳudümüñle bulur beytü'l-ḥazen ezvāk u ābādı
Hemān teşrīfe raġbet eyle kim dil pür-ṭarab olsun

3 Dem-i firķatde hem-dem ‘āşıkā nāzlı hayālîndir
 Nażargāhımda bākî şubħa dek şūhāne eţvārîñ
 Kārañlıklarda pertev-sāz olur gül-gonca ruĥsārîñ
 Hayātımdır desem cā’iz seniñ ĥūlyā-yı dīdārîñ
 Cānım her bir nefesde teşne-i cām-ı vişālîndir

4 Eger dūçār olaydıñ biñde bir buĥrān-ı sevdāya
 Bilirdiñ şübhesiz bir nebżecik aĥvāl-i ‘uşşākı
 Acırdıñ belki çekdirmez idiñ ol rütbe meşākı
 Ĥarām etdiñ firākıñla baña her dürlü eşvākı
 Yeter çekdiklerim rahmeyle artık ĥalb-i şeydāya

[121]

5 Gel ey dürdāne-i aşdāf-ı ‘aşķım yār-ı efsūnkār
 Vücūduñla seniñ beytü’l-ĥazen bir ĥaclegāh olsun
 Açılsın zūlf-i zertār içre ruĥlar mihr ü māh olsun
 Göñül pervānesi şem‘-i vişālîñde tebāh olsun
 Bu bir ĥūlyā-yı mecnūnāne bir rü‘yā-yı pür-ezhār

6 Gel ey şīrīn u şūĥ u şāh-ı ĥūbānım efendim gel
 Gecem gündüz seniñle māh-ı tābānım efendim gel
 “Gel ey ma‘şūķa-i rūĥum” Benim her dem terānemdir
 Temenniyyāt-ı dildir bu niyāz-ı kemterānemdir

14 Ĥazīrān 1328: Yeñişehir

Mersîyye-i Hâzret-i Peder

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Ölmüş deyu duydum babamı âh mine'l-mevt
İznim var iken fırsatı etdim niye ben fevt*

[122] Yazsam kıanamam hâlîme böyle nice biñ beyt

Ben sağ iken öldüm babam ölmüş deyu bir meyt

Bilmem ki haberler mi kara (gün mü kara) ben mi kıarayım

Teslîm-i kâzâ bâbına gelmiş fuķarâyım

- 2 Yıpranmış o rûhuñ cesedi toprağa mâ'il

Bir kıatre iken oldu demek baırına nâ'il

Hallâķ ile maḥlûķa nasıl olmalı hâ'il

Cüz' külle rücû' eyledi rûhum buña kâ'il

Bilmem ki haberler mi kara (gün mü kara) ben mi kıarayım

Teslîm-i kâzâ bâbına gelmiş fuķarâyım

- 3 Çok gördü mübârek eliñi öpmegi gerdûn

Hasretle baña aldı seni Kâdir-i bîcûn

Ben nây-ı fenâ iñler iken böyle ciger-hûn

Kânûn-ı kader etdi seni toprağa medfûn

Bilmem ki haberler mi kara (gün mü kara) ben mi kıarayım

Teslîm-i kâzâ bâbına gelmiş fuķarâyım

* On gün me' zûniyyet nezâretinde tebliğ olunmuş iken nâ-gehâni Balkan Harbi'nin hudûsa gelmesi hasebiyle Merhûm babacığımıñ vazîfe-yi ziyârete terciḥ ḥuşûşundaki emr u işâretlerine imtişâlen Der-Sa'âdet'e azîmetden şarf-ı naẓar edilmiş ve bu eṣnâda ğaybûbet-i ebediyyesi vukû'a gelmiştir. Bâķi huva'llâhu'l-'azîm

[123]

- 4 Ey annecigim geldi babam aç aña āğūş*
 Ol manzara-i vuşlata Fānī ola bī-hūş
 Bir tek kuzuñuz da yine ol hacleye mefrūş
 Olmak diliyor rūh-ı eb u ümm ile hāmūş
 Bilmem ki haberler mi kara (gün mü kara) ben mi karayım
 Teslīm-i kazā bābına gelmiş fuḳarāyım

12 Teşrīn-i evvel 1328: Yeñişehir

Fuzūlī-zāde ‘İzzet Monlā Nām Merd-i Kāmil Hakkında Medhiyye*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*

- 1 Taşarruf mülkünün sultānısıñ sen Hāzret-i ‘İzzet
 Taşavvuf ehliniñ burhānısıñ sen Hāzret-i ‘İzzet

- 2 Bütün bildiklerim bir kaçredir deryā-yı ‘ilmiñden
 Hurūf-ı ‘āliyānıñ nokta-i ‘irfānısıñ ‘İzzet

[124]

- 3 Mülākī oldu dil gerçi nice aşhāb-ı ikāna
 Faḳaṭ baḫr-ı kemāliñ Nūḫ’u keştibānısıñ ‘İzzet
- 4 Şunup cām-ı ezelden cür‘alar ‘uşşākı mest etdiñ

* Sevgili annecigim Kafkasyalı Hadice Kişver Nūr Muhterem Babam İbrāhim Rāgıb bin el-ḥāc ‘Adnī Efendi ibn Abdullāh ibn Abdurrahmān el-Ḳonevī rahmetullāhi ‘aleyhim cemī‘an Üsküdar Ḳaraca Aḫmed Sultān türbesi civārında firāş-ı ebediyyetde günūde-i şükrān olduğuna ve ‘abd-i pür-taḳşīr Reşīd Fānī’den başka evladları dünyāya gelmedigine telmihen yazılmışdır.

‘Aceb cām-ı cihānıñ cānısıñ cānānısıñ ‘İzzet

5 Götürdüñ dilleri dīdāra sen ref‘-i hicāb etdiñ
Demek dīdār-ı Hakk’ıñ burka‘-i pinhānısıñ ‘İzzet

6 Şaşırdım hālimi hāliñle hal oldu bütün ahvāl
O hāliñ sen daḥi bī-şübhe kim ḥayrānısıñ ‘İzzet

7 *Fütūḥāt* u *Fuṣūṣ*’uñ rūḥuñ olmuş rükn-ı merşūṣu
Melāmet tācınıñ dūrdāne-i imānısıñ ‘İzzet

8 Hudā rāzı şeved ez-mā ve ez pīr-i muḡān ‘İzzet
Cūdā keştīm ze-bāḡ lā-mekāneş ü figān ‘İzzet

9 ‘Aceb āh eylesem ben ağlasam çok mu firākıñla
O bāḡ-ı lā-mekānıñ murḡ-ı pūr-elḥānısıñ ‘İzzet

10 ‘Aceb nūr-ı vüçüduñla münevver şimdi kimlerdir
Ki Furkān-ı Kerīm’iñ *kaḫve*’-l-nūn ḥvānısıñ ‘İzzet

[125]

11 Cemāliñle cīm olmuş cānı gördüm *ve’d-ḍuḥā* içre
Ḥaḫīkat zūlfünüñ sen şāne-i pūr-şānısıñ ‘İzzet

12 Celāliñle hilāl olmuş kamer bedr-i me‘ānide
Meger sen ‘ālem-i ‘aşkıñ semā peymānısıñ ‘İzzet

- 13 Palas-püş-ı zarûret şûretâ bir gerd-i a‘mâsîñ
Faķať sîretde âdemođlu âdem ķanısıñ ‘İzzet
- 14 Desinler kâfir u mü’min desinler ‘âķil u mecnûn
Erenler hoş görür anı ki Hakk’ın ânısıñ ‘İzzet
- 15 Yazılmaķla tükenmez vaşfıñı taşvîre ğâyet yok
Ki sen ol nokta-i bânıñ serâ’ir-dânısıñ ‘İzzet
- 16 Hudâ râzı şeved ez-mâ ve ez-pîr-i muĝân ‘İzzet
Cüdâ keştîm ze-bâĝ lâ-mekâneş ü figân ‘İzzet

7 Nîsân 1329: Bilecik

Sâmî Beg’in Diğer Bir Ğazeline Nazîre

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Serîr-i semt-i cânâna hayâlim şâh-râhımdır
Sitîz-i tîz-i nâlem nâvek-i nâverdgâhımdır
- [126]
- 2 Göñül bu rezm-i râz içre ķalender der-be-der şeydâ
Gezer bî-sîm ü zer gülzâr-ı zârım câh u çâhımdır
- 3 Tecemmül etse çok mu bîkr-i fikrim lafz u ma‘nâsız
Çiçekler cûylar ķuşlar benim her dem penâhımdır

- 4 Nigāh etsem nigārım çeşmime bākī görür kendin
O lebler dideler her lahza mescūd-ı nigāhımdır
- 5 Karamlıklarda ol zülf-i siyāhım sāyebānımdır
Kızarmış ruhları koynumda şaklı mihr ü māhımdır
- 6 Yeter bu mışra‘-ı berceste-i Sāmī saña Fānī
“Şorarlarsa ger aḥvālīm cevābım Hakk’a āhımdır”

11 Teşrîn-i evvel 1329: Beşiktaş

Tahmīs-i Ğazel-i Rāzī Dede

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Nokta-i bâda niķāt-ı yārı seyrān eyledim
Pençe-i āl-i ‘abāda seyr-i cānān eyledim
Gerçi nāy oldum nevā-yı ‘aşkı pinhān eyledim
- [127] Zā’irā seng-i mezārım hoşca dīvān eyledim
Gel oku ādāb ile çok sırrı i‘lān eyledim
- 2 Ser-nüviştım söylemekden ‘āleme etdim ḥazer
Dām-ı dünyā içre yalnız ādeme kıldım nazar
Dāne-i ‘ömrüm şikār olduk da mā-zāġa’l-başar⁴¹¹
Şanma kim ben şu cihānda ḥārice etdim güzer
On sekiz biñ ‘ālem içre gerçi seyrān eyledim

⁴¹¹ mā-zāġa’l başar: “Göz kaymadı..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm, 53/17.

- 3 Pür-ğubār olmuş vücūdum olsa da ārām-cū
 Bāng-i tevḥīd urmada sebz-i mezārım sū-be-sū
 Nükhet-i āl-i Muḥammed vermede her reng u bū
 Ben bu dünyāda seniñle hem-nişinim rū-be-rū
 Yalnız ‘unşur libāsı içre devrān eyledim
- 4 Küllü şey’in hālikun⁴¹² esrār-ı İsrāfīl’e şor
 Olmuş ammā evvel ü āḥir eder Ḥaḳ’dan şudūr
 Māverā-yı perdeden gör kim neler eyler zuhūr
 [128] Görmüyorsañ sen beni çeşmiñdedir bil ki kuşūr
 Yoksa ehl-i dillere vechim nümāyān eyledim
- 5 Elde bir peymāneyim leb-rīz-i dāmānıñdayım
 Leblerinde bādeyim ebvāb-ı āmānıñdayım
 Ayrı ğayrı yok bizim-çün ‘ayn-ı cānānıñdayım
 Ben seniñ cismiñde hem ‘aqlıñda hem cānıñdayım
 Çünkü rūḥum rūḥuñ içre özge pinhān eyledim
- 6 Gelmeden ma‘mūr idim gerçi ḥarāb-ābāda ben
 Ğarḳa-i lezzāt-ı zāt oldum gülüp feryāda ben
 Ābı āteş āteşi āb eyledim şahbāda ben
 Tām edip cennet cehennem zevḳini dünyāda ben

⁴¹² Küllü şey’in hālikun: “O’nun zātından başka her şey helāk olacaktır..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Sen Allah ile beraber başka bir ilāha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilāh yoktur. O’nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.” Kasas, 28/88.

Ölmeden öldüm dirildim cânı cânân eyledim

- 7 Bülbul-i şūrīdeyim şubḥ-ı şafādan gör beni
 Sünbül-i jülīdeyim bāğ-ı vefādan gör beni
 Fāniyā sen de fenā-yāb ol beḳādan gör beni
- [129] Gel oḳu bir fātiḥa bābu'r-rızādan gör beni
 Rāzīyi seb'ū'l-meṣānī⁴¹³ içre pinhān eyledim

22 Teşrīn-i evvel 1329: Beşiktaş

Ḳāsım Güllerine yaḥūd Ḳrizantemlere

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ḥazān oldu açıldı güllerim köhne bahār oldu
 Ġarībāne kalan bāğım tenezzühgāh-ı yār oldu
- 2 Vücūd-ı nāzını biñ dürlü isti'nā ile örten
 O ḳadd-i şeh-levende ḥāk-i sebzim der-kenār oldu
- 3 Ḳudūm-i yār ile şeydā gönül sūr-ı sūrūr içre
 Ḳalıp sevdi sevildi 'ākıbet mest-i nigār oldu
- 4 Düşünce şāne başdan seyredip zülf-i perīşānı
 O dām-ı 'aşḳa mecnūnāne dil ṭatlı şikār oldu

⁴¹³ seb'ū'l-meṣānī: "İkililerden yedi.." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:
 "Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kur'an'ı verdik." Hicr, 15/87.

- 5 Dedim gel vecd u ‘ibretle temāşā eyle kim bāğ
Riyāḥ-ı zemherîre güllerim hep yādgār oldu
- [130]
- 6 Dedi ol gıncalarla ḥasb-ḥāl et diñleyim bî-hūş
O bûlbûlsüz toğan güllerle göñlüm dāgdār oldu
- 7 Dedim ey gıncalar ey zemherîriñ zehre-i nāzı
Eyā cānānımıñ köhne bahāra ğamz-ı ṭannāzı
- 8 Yeşil bir lāne-i gülşende sen kehvāre-zîb olduñ
O sık sık tomrucuk pistānveşle dil-firîb olduñ
- 9 Ne ḥāl oldu ‘aceb bilsem saña ey naḥl-i bûstānım
Beyāzlandıñ morardıñ penbeleşdiñ gül-cemāl olduñ
- 10 Benim yārim misiñ sen yoksa ey zûlf-i perîşānım
Şarardıñ bûsegāhımda kızardıñ lāle ḥāl olduñ
- 11 Ṭabî‘at sevdi ‘uşşāka seni bir nev-‘arūs etdi
Pamuk ellerde gezdirdi nice leblerle bûs etdi
- 12 O nermîn yāsemîn yapraklarıñla oynadı güldü
Nihāyet şoldurup gül-ruḥlarıñ pāy-ı şümûs etdi

[131]

- 13 Kāsım çiçekleriyle ḥasb-i ḥālīme devām edip
O yār-ı dil-şikārı böyle nāʾil-i merām edip
- 14 Uzunca boylu ben anıñla vuşlata ḥarīş idim
O ḥacle-i şafāda çünkü ben aña enīs idim
- 15 Ne çāre başladı vezān-ı zemherīr-i zehirnāk
Güzel çiçeklerimden oldu bir kaç fīrāş-ı ḥāk
- 16 Demek ki çeşm-i dil-bere göründü varṭa-i helāk
Büründü cār-ı ḥārīne yanımdan etdi infikāk
- 17 O dem dil-i cünün-şumārım oldu güllere hezār
Sirişk-i iftirāk ile o bāğa jāle kārzār
- 18 Amān kāsım çiçekleri güzel kāsım çiçekleri
Açıl saçıl şafā ile çiçekleriñ melekleri
- 19 Açıl hemīşe şubḥ-dem fenādan etme ihtirāz
Açıl ki ḥall ola cemāl-i Lem-yazel’de gizli rāz

15 Teşrīn-i evvel 1329: Beşiktaş

[132] **Ebr-i emel**

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

- 1 Ey ebr-i emel naḥl-i çemenzârıma gelme
Eşkimle açan goncalarım hep saña muğber
Şekvâda gönül şübhesiz onlarla berâber
Geç benden uzak yerlere enzârıma gelme

- 2 Git lâne-i sevdâlara tevzî'-i selâm et
Leblerde uçan büselere zıll-i nevîn ol
Âfâk-ı muḥabbetde dolaş âh u enîn ol
Ağyârıma yârânıma ta'lim-i ḥirâm et

- 3 Ey ebr-i emel bâriḳa-i nâzîñ göster
Fertûte-i dehriñ yüzü gülsün de sevin sin
Bâlîn-i şafâdan sürünüp yerlere insin
Çık nâfına başdan başa ol şâ'ıka-güster

- 4 Ey ebr-i emel bâr-ı elem zâde-i şarşar
Geç benden uzak yerlere gülzârıma gelme
Bir damlañı da istemiyor ḳalb-i mükesser

[133] **Bârân-ı belâdan kaçan enzârıma gelme**

- 5 Eşkimle açan goncalarım tâze şulandı
Fevḳimde havâ şanki ümîdimce bulandı
23 Teşrîn-i evvel 1329: Beşiktaş

Ey Vaṭan

Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün (Fâ'lün)

- 1 Uzatıp leblerimi öpmege ben kıymaz iken
Düşmanıñ hançer-i gadriyle mi çāk oldu o ten
- 2 Acı yā Rabbī anıñ 'ismet-i bî-çāresine
Acı yā Rabbī anıñ yavruları öksüzü var
Saña çevrildi ḥazīn gözleri belki sözü var
- 3 Düşmanıñ pāyine dökdürme güzel saçlarını
Yılanıñ ağzına atdırma küçük açlarını
Yine senden umuyor çāre büyük yārasına
- [134]
- 4 Ey vaṭan öyle ġarībāne nigāh etme baña
Ağlama ağlama öldüm yeter āh etme baña
- 5 Ey vaṭan n'oldu saña yāreleriñ pek mi derin
Yaķışır mıydı güzel leblerine böyle enīn
- 6 Saña kaşdetdi demek tīg-i sitemkār-ı felek
Hani biñ nāz ile perverde olan evlādıñ
İşidip cān kulağıyla o boğuk feryādın
- 7 Koşarak çigneyerek birbirini gelmedi mi
Hani taḥlīşe seni cümlesi āmāde idi

O vefâsızlığa an ağıladı g klerde melek

8 ulağ aşmazdı fakat uğrardı şimdi derde
Nerdesiñ nâzlı vaan ey R meli  h nerde

9 alkın All h iin ey ehl-i vaan sa'y edelim
Vaanıñ y resini silmege olsun gidelim

10 ağ iken  lmeyelim d şmanı g ld rmeyelim
[135] O derin uykuları terk ile b d r olalım
Verelim el ele bir k tle-i ahh r olalım

11 Yıldıırım yağıdalım d şmanı ber-b d edelim
 hed  r hunu ağılatmayalım ş d edelim
B y k h k nlarımız   diliyor durmayalım

12 Verelim m ttefik n m l m z  c n m z 
Sa'y ile urtaralım m der-i z ş n m z 

13 Verelim  teş-i ayretle ne varsa k sede
Verecek zeng nimiz vermek a na g  ise de

14 Verelim damlacık olsun da sevinsin anamız
Ağıyor bağ ne diyor Akdeñiz dalğaları
“Kimi ister kimi s nem bırakın avğ ları”

- 15 Çağlıyor Tunca Meriç hep bu temennâlar ile
 Kızılırmak'la Fırat cümlesi onlarla bile
 Verelim cevher-i nāmūsuna ağlar karı kız

[136]

- 16 Yine âl bayrağımız düşmana meydân okusun
 Pür-zafer tağda deñizde yine fermân okusun

5 Teşrîn-i şânî 1329: Beşiktaş

Büyüksüñ Allāh'ım

Mef'ûlû Mef'â'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Sensiz baña cennet de Һarām hūri vü ğilmān
 Sen ol da cehennem baña bir melce-i mes'ūd
 Sensiz baña gülzār-ı münevver Һara zindān
 Sen ol da yeter olmaya dünyādaki mevcūd
- 2 Sensiñ nice leblerde uçan buseye āgāh
 Sensiñ bütün erbāb-ı diliñ sırrına vākıf
 Benden saña bir sehm-i sitem āh-ı seҺergāh
 Senden baña bir luṭf-i nevīn Һande-i hātif
- 3 Gördükçe seni secde-i şükrāna Һapandım
 Bir cāzibesin gözlerine pīr u civānıñ
 Dillerdeki tevḥide bakıp hep seni şandım

Her ne var ise cümlesi münkād-ı ‘inānıñ

[137]

- 4 İdrāk edeyim kudretine yok ki nihāyet
 Mir’āt-ı muşaffā-yı cemālīñ bütün eşyā
 Bir cilvesidir kudretiniñ nūr ile zulmet
 Gündüz gece sensiñ yine pinhān u hüveydā

- 5 Biñ şems-i haqīkatle nehār olsa münevver
 ‘Āşık yine hicrān-zede-i semt-i vişālīñ
 Allāh deyu oldumsa eger çok mu sülhanver
 Fānī kulu da zerrecegiz vākıf-ı hālīñ

- 6 Tahmīd ederim ‘aczim ile zātıña yā Rab
 Tevhīd ederim ‘aşkıñ ile şām u sehergāh
 Hayrān olurum şevk ile āyātıña yā Rab
 ‘Afv eyle günāhım ki büyüksün büyük Allāh

9 Eylöl 1329: Beşiktaş

Tefāhur-ı Şā‘irāne

Mef’ülü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ülün

- 1 Şā‘irde tefāhur var imiş söyledi ihvān
 [138] Şā‘ir ne demek bilsem eger şā‘ir olurdum
 Şi‘rimle bütün ehl-i dile sāhir olurdum
 Şā‘ir ki debistān-ı cemāl içre sebak-ı h’vān

2 ‘Āşık ne demek bilsem eger ‘āşık olurdum
 ‘Āşık ki serā’ir-zede-i beyt-i Hudā’dır
 ‘Āşık ki aña cān ile cānāna fedādır
 ‘Āşık ile hem-bezm-i şafā şādık olurdum

3 *Fānī* ise hestī-i cihān içre nevā-sāz
 Gülşende çiçekler ile meşgūl-i terennüm
 Her gonca okur gūşuna eş‘ār-ı te’ellüm
 Bir derd ile ma’lūl u muḳayyed ki devā-sāz

4 *Fānī* ise mestī-i cihān içre muḥammer
 Ḥum-ḥānede sāḳī ile hem-dest-i şafādır
 Bī-ḫūn u çirā cūr‘a-keş-i zehr-i sefādır
 Dīvāne ki yok onda bir endiše-i mużmer

[139]

5 Dermān arayan derdine hīç şā’ir olur mu
 Hestī-i fenā şā’ir için süslü oyuncak
 Serşār-ı şarāb-ı ezelī ‘āşıkā ancak
 Bir muḍḥikedir perdeleri zāhir olur mu

6 Şā’irde tefāḥur var imiş var ise olsun
 Boş kalmasın ol kāse de zehr-āb ile dolsun

18 Eylöl 1329: Beyoğlu

Peyām-ı İlhām

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bî-emân olmuş bugünler hançer-i ebrûlarıñ
 Bir bakışda şayde çıkmış dîde-i dil-cûlarıñ
 Bir cemâl-i Lem-yezel mihrâbıdır gül-rûlarıñ
 Sen perestişgâhısıñ sünbülleriñ şeb-bûlarıñ
 Hüsni reng-â-reng alır karşımda reng u bûlarıñ
 Fîtneler şalmış cihâna pek karışmış mûlarıñ
 Bî-şadâ 'uşşâkı gâşy eyler yine hû hûlarıñ
- [140] Ben nasıl çıldırmayım âh etmeyim of etmeyim
 Ben nasıl şeydâ dili cennetle me'lûf etmeyim
- 2 Dil yine feryâda düşdü yâd-ı gülzâr eyledi
 Gezdiği yerlerde hep leylâyı efkâr eyledi
 Añladı cânân benim cânımda bir kâr eyledi
 Durmaz oldu ârzû-yı semt-i dildâr eyledi
 'Arz edip biñ iştiyâkın yâri bîzâr eyledi
 Ol habîr-i râz-ı hâli şanki inkâr eyledi
 Yâr-ı cânı perde-i gâfletle âgyâr eyledi
 Ben nasıl çıldırmayım âh etmeyim of etmeyim
 Ben nasıl şeydâ dili cennetle me'lûf etmeyim
- 3 Hacle-i vuşlatdasıñ bitmez mi efgânıñ seniñ
 Âşikâr olmuş demek esrâr-ı pinhânıñ seniñ
 Añlaşıldı leblerinde kalmamış cânıñ seniñ

Lübb-i rūḥ olmuş meger cismiñde cānānıñ seniñ

Āteş-i ‘aşkınla yanmış dīn ü imānıñ seniñ

[141] Bilsem o mecnūn göñülde kim ḥüküm-rānıñ seniñ

Rūz u şeb timşāl-i āh ol yān ki zīşānıñ seniñ

Ben nasıl çıldırmayım āh etmeyim of etmeyim

Ben nasıl şeydā dili cennetle me’lūf etmeyim

4 Añladım gözyaşları yakmış ḥarāb etmiş seni

Ehl-i beyte ḥāk-i pāy etmiş turāb etmiş seni

Baḥr-ı pāk-i Aḥmed’i bir damla āb etmiş seni

Ḥ’ān-ı iḥsān-ı Ḥudā’dan ḥişşe-yāb etmiş seni

Kāse-i gerdūn için nūşin-şarāb etmiş seni

Bezm-i ‘uşşāk içre inler bir rebāb etmiş seni

Fāniyā ol gonca-gül pür-āb u tāb etmiş seni

Ben nasıl çıldırmayım āh etmeyim of etmeyim

Ben nasıl şeydā dili cennetle me’lūf etmeyim

31 Teşrīn-i evvel 1329: Büyükdere

[142]

Muḥāṭaba-i Nefs u Rūḥ

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

1 Neler çekdim neler bu nefsi bed-ḥūyuñ elinden āh

Çıkar biñ nağme-i şekvā anıñ her gün telinden āh

Hemîşe şarşılır dil-ḥānesi iğvā elinden āh

Uşandım büm-ı nefsiñ ol nidā-yı esfelinden āh

Nedir bā'is bu feryāda su'āl etdim aña nā-gāh
Baña şöyle cevāb etdi şaşırđım kendimi billāh

- 2 Cihānda var mıdır baķ ben gibi maħlūk-ı mestāne
Bütün insānlarıñ fevķinde ħalk etmiş beni Mevlā
Egerçi görmedim Ĥallāk'ı inkāra mecāl ammā
Anıñ ġayrı ne varsa hepsine ben fā'ikim a'lā

Baña benden meded olmaz ne çāre olmuşum ben şāh
Beni bend eyledi zincir-i istibdādına Allāh

- 3 Dedim ey nefis-i ĥodbīnim ne cūr'etdir beyānātıñ
Seni ilķā eder zindān-ı ĥüsrāna bu niyyātıñ
Oķu āfāķ u enfüsde yazılmış nice āyātıñ
Bilip Ĥaķķ'ı Ĥudā-bīn ol da gör Ĥaķķ'ın 'ināyātıñ

- [143] Seniñ tek mūr-ı miskini Süleymān-ı zamān n'etsin
Ĥayālātıñ seni zincire çakmış añladım etsin

- 4 Dedi ey rūķ-ı mecnūnum baña sen bārī raķmeyle
Saña ben derdimi dökdüm sözümde ĥālī fehmeyle
Baña senden meded cānım gelip dermān-ı zaķmeyle
Çözüp zincir-i istibdādımı āzād-ı vehm eyle
Seni ben rūķ-ı nālānım hemişe ġuş-ı cān etdim
Seni ben şaklamışđım şimdi derdimle 'ayān etdim

5 İnanmam nefis-i emmāre ki beñzersiñ büyük mārā
 Yutarsıñ hem yakın olsam saña yalvara yalvara
 Gez işte böyle aç u bî-‘ilāc esvākı āvāre
 Mülevves bir kıyāfetle çıkılmaz yāra hünkāra
 Naẓif ol beñze bir müddet dañi bir başka hayvāna
 Seni derd-i ma‘āş ālūde etmiş yüz biñ elvāna

6 Saña lāyık degil ey rūḥ-ı pākim iftirā etmek
 Baña endişe ancak bir yudum şu tutam etmek
 [144] Kanā‘at hırkasını başıma ister iseñ sen çek
 Sesim çıkmaz zavāllı ādemim sen tut elimden pek
 Dürüştāne hıtābıñla beni incitme cānānım
 Unutdum kendimi işte saña üftāde hayrānım

7 Ne hoş bir tilkilik boynu bükük karşımda feryādıñ
 Yalanlarla beni kandırmağa hep sa‘y-i müzdādıñ
 Eşeklikdir bu ma‘nāda kanā‘at bahşini yādıñ
 Yutarsın verseler dünyāyı hattā duymadan tādın
 Eger bir varlığa düşseñ kaçır senden peleng u şir
 Kaçır a‘māk-ı bahre hep balıklar çāk olur şimşir

8 Devām etdim söze ol nefis-i levvāmı görüp ben lāl
 Eger varlık olaydı sende ey perverde-i āmāl
 Ocağlar söndürüp cānlar yakardıñ zulm ile der-ḥāl
 Nice dürdāne-i ‘iffet olurdu keyfiñe pāmāl

Anıñ-çün Hâk seni böyle sefil u bî-niyâz etdi
Beni pinhân edip senden saña hem ser-firâz etdi

[145]

- 9 Seniñ nuşhuñla rūḥum muṭma‘in oldum yeter yandım
Baña benlik libâsı dâ‘imâ bâkî kalır şandım
Baña pek hoş gelirdi zevk-i dünyâ şimdi uşlandım
Seniñ olsun enâniyyet libâsı işte ben kândım
- Amân ey rūḥ-ı dānâ sen delîl ol yollarım korkunç
Kalaylandım bakır oldum demir kat bârî et bir tunc
- 10 Nedâmet âteşinde gerçi yandırmakdasıñ cismi
Enâniyyet libâsından tecerrüd güç imiş resmi
Bu ism ü cismi yak ‘âşk âteşine kalmaya kısmı
Meger râzı ola senden Hudâ bahşede bir ismi
- O dem pırlanta altın inci hep sende leb-â-lebdir
O dem gül-büse-i ruḥsâra Fânî lebleriñ lebdir

11 Kânûn-ı şânî 1329: Kocamuştafapaşa

Nefir-i Nāsūt

Madde ve Kuvvet mü’ellifi Louis Büchner’e

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

[146]

- 1 İlâhî nūr-ı arz u âsumânsıñ ben saña bakdım
Ne ḥaddimdir benim bakmak ki ben senden saña bakdım

- 2 Semāvāt üzre gördüm bir çekilmiş haţţ-ı nūrānī
O nūruñ lā-yu‘ad yıldızlar olmuş çeşm-i hayrānī
- 3 Şanırdım bir güzel yıldız ki tek kalmış semā içre
Meger şaklanmış ebhār-ı nücūm ol yek-nümā içre
- 4 Nice şems ü kamer vardır henüz gelmez bize nūru
Nice nūr içreyiz kim yokdur artık cism-i tennūru
- 5 Mekān bir nisbet ü zandır İlāhī lā-mekānsıñ sen
Zamān bir vehm-i aḥsendir İlāhī bī-zamānsıñ sen
- 6 Ki senden iftirāk olmaz saña bir iltihāk olmaz
Ki sensiz ihtirāk olmaz vifāk olmaz nifāk olmaz
- 7 Ki sendendir taşarruf kā’ināta bâṭın u zāhir
Seniñ nūr-ı cemāliñle münevver evvel ü āḥir
- 8 Nice ecrām-ı bī-a‘dād ile memlū fezālar var
Nice bī-intihā manzūme-i ḥayret-fezālar var
- [147]
- 9 Binip ṭayyāre-i ‘irfāna milyarlarca yıl gitsem
Nihāyet yok İlāhī zātıñı kimden su’āl etsem

- 10 Büyüksün yâ ilāhe'l-‘ālemîn birsiñ nazîriñ yok
Münezzeh zāt-ı bahtıñ şeş-cihetden fevķ u zîriñ yok
- 11 Hemān vaħdetde sensiñ kâ'ināt āyîne-i keşret
Bu keşret içre ķalmıř bir ġarîbim ġarķa-i ĥayret
- 12 İlāhî ‘ālem-i şuġrāya tevcîh-i nazār etdim
Nice deryāya daldım bulmadım ķa‘rın derin gitdim
- 13 Bu ‘ālemler görölmez gözle ařlā ĥurde-bîn ister
Bu esrārı temāşāya faķaķ ķeşm-i mübîn ister
- 14 Büyük bir ‘ālem-i ‘ibret-nümādır damlacık bir şu
Leb-ā-lebdir nihāyetsiz zevi'l-ervāķ ile her sū
- 15 Toġarlar toġdururlar hem ölürler öldürürler āh
O sākın zerrecikler maķşer-i velvāl imiş eyvāh
- [148]
- 16 Büyük bir salţanat dönmekde zerrāt-ı havā içre
Nice deryālarıñ pür-mevcedir bir ķatre mā' içre
- 17 Vücūduñ vācib olmuřdur İlāhî cümle mevcūda
Ĥaķā benden ‘aķā senden nihāyet var mı bu cūda

- 18 Ki sensiñ Ḥayy u Bākī ādem-i aḥsen de fānīdir
Seniñ vech-i celāliñ mā-‘adāsı sende fānīdir
- 19 Nihāyetsiz bu şuğrādan bu kübrādan çekip perde
Nihān olduñ faķať cānā düşürdüñ ‘āşıkı derde
- 20 Tecellī eylediñ ser-tā-be-pā ādemde ey Ḥālīķ
Seni inkār eden iķrār eden hepsi saña ‘āşık
- 21 Seni tesbīḥ eder tehlīl eder her zerre-i imkān
Ki sensiñ lā-mekānıñ pādişāhı bī-şek u nokşān
- 22 Hemān vaḥdetde sensiñ kā’ināt āyīne-i keşret
Bu keşret içre ķalmış bir ġarībim ġarķa-i ḥayret
- 23 İlāhī ‘ālem-i meşhūda bir müddet nigāh etdim
Şadā-yı tīz u peste vaķf-ı ġuş-ı intibāh etdim
- [149]
- 24 Ki senden ḥālī olsun duymadım ses görmedim bir reng
Seni söyler dil-i şeydāya dā’im şad hezār āheng
- 25 Temāşā-yı cemāliñle kızarmış lāleler güller
Leb-i cānānı görmüş de köpürmüş şübhesiz müller

- 26 Nihālistān-ı sebz içre öter ‘aşkıñla bülbüller
Şafā-yı şevk-i hüsnüñle açılmış gonca sünbüller
- 27 Cigerlerden kopup kalbi yağan pür-āteşin efgān
Eşinden ayrılan ‘aşığ gözünde jāle-i giryān
- 28 Nice ‘aşıqları bir nazrada mecnūn eden dīde
Uyanmış kirpik altından gülen ol çeşm-i hū‘ābīde
- 29 Dem-i vuşlatda leblerden taşan gül-būse-i nūşin
Miyān-ı nāz-ı dil-berden çıkan ol nefhā-i müşkīn
- 30 Bayıltan bir nefesde kuvve-i i‘cāz-ı efsūnkār
Ayıltan ‘aşıkı bir darbede a‘cūbe-i mekkār
- 31 ‘Aceb senden ilāhī ayrı bir şeyler midir bunlar
Düşündükçe seni görmeksizin kalb-i hazīn ağlar
- [150]
- 32 Sen ey hüsn-i beķā fānī cemāle zīb u şānsiñ sen
Bütün şey sensiz olmaz āh lākin bī-nişānsiñ sen
- 33 Hemān vaḥdetde sensiñ kā’ināt āyīne-i keşret
Bu keşretgāh içinde bir ġarībim ġarķa-i ḥayret

Temāṣā-yı Hakk

İhvān-ı şu‘ārādan Sāmī Beg’e

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

1 Gel seniñle gidelim Hakk’ı temāṣāya bugün
‘İd-i ‘aşk eyleyelim gör ne güzeldir bu düğün
Leb-i deryâyı nişimen edelim kendimize

2 Atalım olṭamızı bahre biraz bekleyelim
Çekelim cür‘a-i mey çift ise hem tekleyelim

3 Yemi āyine-i rūşen edelim kendimize
Görelim ki ne düşer dāmgeh-i ‘irfāna
Görelim kim gelecek derdimize dermāna

[151]

4 Gel seniñle gidelim Hakk’ı temāṣāya bu şeb
Şehrāyīn edelim gör ki nedir zevk u ṭarab
Yaḳalım şem‘-i muḥabbet olalım pervāne

5 Vech-i maḥbūba bakıp vechimizi yok edelim
Böyle ser-mest-i şafā yokluk içinde gidelim

6 Belki maṭlūba erer böyle dil-i dīvāne
Görelim ki ne ṭoğar şubḥ-ı dil-i ‘āşıka āh
Görelim kim gelecek Ka‘be-i ḳalbe nā-gāh

7 Gel seniñle gidelim Hakk'ı temāşāya hemān
Gece gündüz diyerek nefsine sen verme emān
Her nefesde dile dīdārını ki cānıñ odur

8 Seni sen bilmez iseñ kim bilecek hālını vāh
Saña sen olmaz iseñ çāre bulunmaz eyvāh

9 O seniñ tatlı cānın perde-i cānānıñ odur
Pek ağır perde ile bağısıñ ey 'āşık-ı Hāk
Meger ol perdeyi bir dest-i kerem eyleye şak

10 Kānūn-ı şānī 1329: Kocamuştafapaşa

[152]

Perde-i Esrār

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Yem-i feyyāz-ı kudretde sefinem hubb-i Aḥmed'dir
Dem-i āgāz-ı fıtratda definem hubb-i Aḥmed'dir

2 Anıñ 'aşkıyla ben toğdum cihānım hep Muḥammed'dir
'Ayān etsem n'ola derd-i nihānım hep Muḥammed'dir

3 Eḥadla Aḥmed esrārın bilir ol Hāmid u Maḥmūd
Girilmez kâbe kavseyn'e⁴¹⁴ meger bir mīm ola mevcūd

⁴¹⁴ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." Necm, 53/9.

- 4 Hārīm-i ḥalvet-i āl-i ‘abādır Müctebā’dır O
Ğubār-ı pāyı ser-tāc-ı şafādır Muşţafā’dır O
- 5 Serīr-i *lī-me‘allāh*⁴¹⁵ın O’dur sulţān-ı zīşānı
Kulūb-ı evliyānıñ nūrudur vech-i dıraḥşānı
- 6 O’dur nāmūs-ı ekberle eden göklerde seyrānı
O’dur dīdār-ı Hakk’ın perdesiz bī-şübhe ḥayrānı
- 7 O’dur esrār-ı zātıñ maḥremi lü’lü’-i meknūnu
O’dur Ümmü’l-kitāb⁴¹⁶ıñ *elf* u *bāsı kāf* ve’l-nūnu
- 8 O’dur vaḥdet-sarāy-ı ḥalvet içre ādem-i yektā
O’dur Mūsā odur ‘İsā ve Rūḥu’l-kuds-i bī-hem-tā
- [153]
- 9 O’dur mazḥar ḥiṭāb-ı ‘izzet-i *levlāke levlāk’e*⁴¹⁷
O’dur şāḥib-ķırān-ı kibriyā bi’l-cümle eflāke
- 10 O’dur dūr-dāne-i ḥilkāt O’dur maḥbūb-ı müsteşnā
O’dur ‘ālemlere raḥmet bi-ḥakkın *‘alleme’l-esmā*⁴¹⁸

⁴¹⁵ “ Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C. II, s. 173-174. (Hadis No: 2159)

⁴¹⁶ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz’da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.” Zuhruf, 43/4.

⁴¹⁷ “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” anlamındaki kudsî hadisten iktibas edilmiştir. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C. II, s. 164. (Hadis No: 2123)

⁴¹⁸ ‘alleme’l-esmā: “İsimleri öğretti...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “Allah Âdem'e

- 11 O'dur mir'ât-ı Hâk kim ki ola didârına müştâk
Anıñ vechinde vechu'llâh'a bak yâ eyyuhe'l-‘uşşâk
- 12 Muḥammed'siz ne mümkündür temâşâ-yı Cemâlu'llâh
Yaḳar bir naḫrada pervâne-i ‘aşkı Celâlu'llâh
- 13 Leṭâ'ifden geçip sâlik fenâ fi'ş-şeyḥe yâr olsa
Fenâ fi'ş-şeyḥi de geçse Rasûlullâh'a ġâr olsa
- 14 Fenâ-yı fî Rasûlullâh ile bulsa fenâ fi'llâh
Fenâ fi'llâh'ı da geçse görüp sâlik beḳâ billâh
- 15 Fenâ fi'z-zât ile yansa vücûdu ḳalmasa zerre
O lezzât-ı vişâl içre uyansa rûḫu bir kerre
- 16 Açılsa gözleri seyreylese “ḥâ mîm ‘ayn sîn ḳâf”
Görürdü kim imiş “ḥâ mîm eliflâm ra” ve “yâsîn ḳâf”
- [154]
- 17 Naşıl *rahmân* olan Mevlâ *ale'l-‘arşi'stevâ*⁴¹⁹ olmuş
Naşıl bir nokṭa-i bâ maḫhar-ı bî-intihâ olmuş

bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” Bakara, 1/31.

⁴¹⁹ Bu mısra da yer alan ayetin meali şu şekildedir: “Rahmân arşa kurulmuştur.” Tâhâ, 20/5.

- 17 Bilirdi kim imiş kendi ve kimden geldi kim gitdi
Naşıl bir kaçrede deryā-yı vahdet böyle cūş etdi
- 18 Bilirdi *ihdinā* kimdir diyen hem kim demiş *yehdī*
Kim ol Ādem baba kimdir Muḥammed kim imiş Mehdi
- 19 Nedir iblīs-i müstekbir kim ol deccāl-i bed-encām
Nedir ye'cūc ile me'cūc nedir ol yevm-i nā-fercām
- 20 N'îçin evlād-ı âdem toprağı al kana ğarķ etmiş
Kılınçlar parlamış top patlamış ma'ûreler bitmiş
- 21 Yer altında yer üstünde deñiz altında üstünde
Nedir koşmak dolaşmak binmek ol tayyāre-i tende
- 22 Nedir evvel nedir āḫir naşıl esrār-ı âdem bu
Kim olmuş zāhir ü bāṭın bu 'âlem bī dem-â-dem o
- 23 Hidāyet hāsını gözlük edip göz eyledim mîmi
Yapışdım ḫalka-i iḥlāşa çaldım bāb-ı teslîmi
- [155]
- 24 Açıldı ḥamd ola fetḥ-i mübîn *Ümmü'l-kitāb*⁴²⁰ içre
Nedir bildim 'ubūdiyyet rubūbiyyet ḫıtab içre

⁴²⁰ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur.” Zuhruf, 43/4.

- 25 Nedir bildim şadef dürdâne-i Mevlâ'ya bismillâh
Kim olmuş yâr-ı cânı yâr-ı ğârı hep olup âgâh
- 26 Dedim *subhâneke'llāhumme*⁴²¹ her bir hâle hayretle
Baķıp yandım yakıldım hikmet-i esrâra 'ibretle
- 27 Muṭahhar ehl-i beyt-i Aḥmed'in bâbında kaṭreyim
Anın aşhâbına aḥbâbına teslim u tevķirim
- 28 Muḥibb-i ḥānedānım münkirānın ḳalbine dāğım
Muḥammed'dir gül-i cânım 'Alī'dir bülbul-i bâğım
- 29 Kaşım kirpiklerim ḥāk-i derinde ḥāk-rûb olsun
Baña beytü'l-muḳaddes hep o maḥbûbu'l-ḳulûb olsun
- 30 Ebû Bekr u 'Ömer 'Osmân 'Alī bunlar ki dört yârı
Muḥibb-i yâr olanlar sevmedi sevmez de aġyârı
- 31 Ubûdiyyet şafâ-yı Lem-yezel'dir 'aşıķa her gâh
"Ġarîķ-i baḥr-ı 'işıyanım şefâ'at yâ Rasûlallâh⁴²²"

⁴²¹ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Bunların oradaki duaları, "Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım!", aralarındaki esenlik dilekleri, "selâm"; dualarının sonu ise, "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur" sözleridir." Yûnus, 10/10.

⁴²² Şair burada Zekâyî Dede'nin na't-ı şerifinden iktibas yapmıştır. İktibas yapılan mısraın bulunduğu beyit şu şekildedir:

Ġarîķ-ı baḥr-i isyânım şefâat yâ Resûlallâh

Esîr-i nefis-i nâ-dânım şefâat yâ Resûlallâh

13 Teşrîn-i şânî 1329: Beşiktaş

[156]

Remz-i Kudsî

İhvāndan Hâfız Kudsî Efendi'ye

11'li hece ölçüsü

- 1 Bir kuş olsam uçsam yârîñ bāğına
Daldan dala kınsam bakşam ıağına
- 2 Tağlar ıaşlar baña derki yâr nerde
O nerdedir sen nerdesiñ yan derde
- 3 Yârsız o bāğ baña zindân dar gelir
Görmeksizin yâri dönmek 'âr gelir
- 4 Dört yanımı yoklar onu beklerim
Güllerini kıqlar onu beklerim
- 5 Añlarım ki ben var iken o gelmez
Yanmak lâzım aña kıvuşmağa tez
- 6 Allâh Allâh yandı birdenbire ten
Bülbül imiş ten kafesinde öten

- 7 Āzāde-ser uçuyordu aradan
Kendisine aldı onu Yaradan
- 8 Döngel olma acı buruk kalırsıñ
Üzüm olmaz şöñra kavruk kalırsın
- [157]
- 9 Yāriñ dudağından geçmek dilerseñ
İyice piş güneşinde kavrul sen
- 10 Dayan dayan tecelliyyātına yan
Bir uykuya dal ki öñünde uyan
- 11 Uyanasıñ göresiñ ki bāğ odur
Çoş kendisi olmuş yine dāğ odur
- 12 Sen kendini ne zannetdiñ a benci
Deryāsına dal ki olasın inci
- 13 *Fānī* kara koyun sevdi aķ olur
Çalkandıkça yağ olur kaymak olur
- 14 Şıcacık südüne şu katma şaķın
Tatlı cānı caķīme atma şaķın

- 15 Pek güç imiş dostlarım yüz karası
Olma şakın karnaval maskarası

21 Teşrîn-i şânî 1329: Kocamuştafapaşa

[158]

Yan Ey Göñül Yan

Müstefîlâtün Müstefîlâtün

- 1 ‘Aşkıyla sūzān şevkiyle giryān
Vaşlıyla ḥandān oldum güñül yān
Yan ey göñül yan pervāneveş yan
Cān oldu ḥurrem toğdu güneş yan

- 2 Maḥvoldu varım yārim diyārim
Āh oldu kārım kār-ı kerrārim
Ben nerdeyim āh nerde nigārim
Dil-ḥānesinde perverdgārim

- 3 Yan ey göñül yan pervāneveş yan
Cān oldu ḥurrem toğdu güneş yan

- 4 Bir derdmendim mecnūn-menendim
Derd-i bülendim dermān derdim

[159]

- 5 ‘Aşk ile dā’im feyfā-neverdim
Zincîr-i zülfü bāğım kemendim
Görsün bu ḥālî yārim efendim

Gülsün bu hâle ol şeh-levendim

6 Yan ey gönül yan pervâneveş yan
Cân oldu hurrem toğdu güneş yan

7 Geldi Muḥarrem mäh-ı mükerrem
Lâl oldu bülbül dil oldu ebkem
Gülşende ezḥâr çeşmân mâtem
İñler şehergâh ağlar dem-â-dem
Levh-i ezelde ol dest-i aḥkem
Elvâḥ-ı mâtem etmiş murakḳam
Bir cilvedir bu şabr ile muḥkem
Dârında var mı ḥalḳdan erḥam
Giymiş siyâhlar beyt-i mu‘azzam
Olmaḳ dilerseñ onlarla hem-dem
Derd ile dök sen ḳalben ḳızıl dem

[160]

8 Gün batdı şandık ḳaldık ḳarañlık
Nûr içre ḳaldık gün toğdu şandık
Bilmek dilerseñ Ḥālḳ ḥalâ’ik
Görmek dilerseñ Rabbü’l-meşârik

9 Yan ey gönül yan pervâneveş yan
Cân oldu hurrem toğdu güneş yan
15 Teşrîn-i şânî 1329: Ayaşofya

Āveng-i Ġazeliyyāt

-1-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

1 Mürīdim ben murādım sensiñ Allāh
Müfīdim ben mufādım sensiñ Allāh

2 Ümīdim kesmezim *lā taḳneṭū*⁴²³‘dan
Benim nūr-ı sevādım sensiñ Allāh

3 Ḳoma pāzār-ı ‘aşkıñda tehī dest
Hemān dād u sitādım sensiñ Allāh

[161]

4 Göñül bir ḳaṭredir baḥrinde ḥayrān
Ki mevc-i bī-medādım sensiñ Allāh

5 Naşıl imānımı iḳrār ede dil
Benim dīn ü ‘imādım sensiñ Allāh

6 Seniñ mir’atıñı mir’āt edendim
Vedūdum hem vedādım sensiñ Allāh

⁴²³ *lā taḳneṭū*: “Ümit kesmeyin.” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak gūnahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün gūnahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” Zümer, 39/53.

7 Benim bŭd u nebŭdum hepsi senden
Anın-çŭn yād u dādım sensiñ Allāh

8 Güşādıñla göñŭl şād oldu her dem
Saña açdım kanadım sensiñ Allāh

9 Çıkardım Ka'be'den lāt u menātı
Harīm-i dilde hādım sensiñ Allāh

10 Cemālīñdir münacātım hemīşe
Temennā-yı nihādım sensiñ Allāh

11 Muḥammed Muşṭafā'nıñ ḥürmetine
Mededkār-ı me'ādım sensiñ Allāh

[162]

12 Kuluñ Fānī ki bī-ma'nā lafızdır
Dem-ā-dem müstefādım sensiñ Allāh

13 *Ağsinī yā ğıyāşe'l-müsteğīsin*
Medār-ı istinādım sensiñ Allāh

7 Kānŭn-ı şānī 1329: Kocamuşṭafapaşa

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dil bir âteşzâra düştü gül yanar bülbül yanar*
Câme-i h^vâbım yanar destimde cām-ı mül yanar
- 2 Sāye-i zülf-i nigāra kaçmak isterdim faķat
Gördüm âteşler içinde kākül-i sünbül yanar
- 3 Göz gözü görmez 'alevler içre kalmış kâ'ināt
Ol sarāy-ı lā-mekānda ğayrı cüz' u küll yanar
[163]
- 4 'Aşk odu düşmüş meger ma'sūķa 'āşık n'eylesin
Şu'le-rîz olmuş kızarmış ruķları ol gül yanar
- 5 Öyle yan kim Fāniyā bir zerre varlık kalmasın
Var olan ancak odur zātında 'aķl-ı küll yanar

25 Teşrîn-i evvel 1329: Kocamuştafapaşa

-3-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Cism-i bî-cāndır cihān yā Rabbenā sensiz baňa
Çāh-ı zulmetdir bu dünyā vech-i aķsensiz baňa

* Sultānu'l-'ārifin, ğavşu'l-vāşilin, hādî-i ŧarîķ-ı hidāyet, nūr-ı vucūd-ı haķîķat, gül-gonca-i bāğ-ı Feyz'ullāh el-Ħālidi Ħazret-i Ħüseyn Velî Efendimize eşnā-yı intisābda irticālen yazılmışdır.

- 2 Gül-‘izārımla hemîşe geşt-i gülzâr eylerim
Ruşenâ olmaz Hudâ çün rûy-ı rûşensiz baña
- 3 Cûy-ı dil-cûlar bakar aḥvâlîme aḡlar aḡar
Servler etmez selâm ol sâye-efgensiz baña
- 4 Güç imiş te’lîf-i âlâ’ eylemek illâ ile
Nefs-i reng-â-rengimi dost ile düşmensiz baña
- 5 Nûr-ı zâtından cüdâ kıılma bu Fânî kemteri
Nefy ü işbâtıñla râhm eyle reh-zensiz baña
9 Kânûn-ı şânî 1329: Kocamuştafapaşa

[164]

-4-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Hâclegâh-ı vuşlatım bî-şübhe giryândır baña*
Girye-bârım gerçi şimdi girye giryândır baña
- 2 Bir zamânki ḡahḡahât-ı vaşlımı yâd eyleyip
Câme ḡvâbımda ḡalan her câme giryândır baña
- 3 Rûzgârımla daḡıtdım âşiyân-ı ḡurremi
Âh eder iñler nihâl-i lâne giryândır baña

* Ḥayât-ı ḡuşûşıyyeme ‘â’id bir ḡazeldir.

4 El uzatdım h̄arzār içre kanatdım ‘ākıbet
Añladım nev-bāve-i ‘ömrüm de giryāndır baña

5 Zülfi-yār olmaz oyuncağ Fāniyā el çek biraz
Korğarım ol kākül-i nālende giryāndır baña

5 Kānūn-ı şānī 1329: Kocamuştapaşa

-5-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Dost ilinden gelmişim dā’im fiğānım dost dost
Āşikār olsun mu esrār-ı nihānım dost dost

2 Lā-mekānından cüdā düşmüş ġarībim şūretā
Şimdi cān içre nihān etdim ‘ayānım dost dost

[165]

3 Tā ezel bezminde yandım şu‘le-i ħüsnüyle āh
Nerdedir pervāne-i bī-cism ü cānım dost dost

4 Zīr u bālā-yı kitābu’llāha bakdım ‘aşk ile
Çağlayıp ağıdı yine eşk-i revānım dost dost

5 Kābe kavseyni ev ednā⁴²⁴ sırrına üftādeyim

⁴²⁴ Kābe kavseyni ev ednā: “iki yay aralığı kadar hatta daha da yakın.” İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

‘Āşıka senden meded ey bî-nişānım dost dost

- 6 Şeş-cihet āyīne-i vaḥdet cemāl-i pākine
 Şemme vechu’llāh⁴²⁵ ile gördüm cihānım dost dost

- 7 Vech-i Rabb-i zü’l-celālinden ayırma ‘āşığı
 Küllü şey’ Fānī anın-çün el-amānım dost dost

14 Kānūn-ı s̄anī 1329: Kocamuştafapaşa

-6-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ben anıñ mecnūnuyum ‘aqlım odur hūşyār odur
 Yok anıñ özge nazīri yār odur aġyār odur

[166]

- 2 Ben anıñ bir zerre-i nā-çiziyim şemsim odur
 Nūr odur pür-nūr odur hem nā’ir ü nevvār odur

- 3 Baş açık yalın ayak bir sâ’ ilim bābında ben
 Kār odur efkār odur ben kemterim hūnkār odur

“Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” Necm, 53/9.

⁴²⁵ Şemme vechu’llāh: “Allah’ın yüzü (zâtı) oradadır.” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü (zatı) oradadır. Şüphesiz Allah’(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir.” Bakara, 2/115.

- 4 Ben naşıl izhâr-ı mâ-fî'l-bâle kudret-yâb olam
Târ odur güftâr odur her vechile settâr odur
- 5 Hem 'uyûbum hem zünûbum setr u gufrânındadır
Sîne-i 'uşşâka her dem âh-ı âteş-bâr odur
- 6 Öyle bir dil-ber ki o kevn ü mekân eglencesi
Küllü yevm-i lâ-mekânda şâbit u seyyâr odur
- 7 'Akl ile kâbil mi bî-reng u nişânı aîlamak
Bahr odur şayyâd odur dürdâne-i şehvâr odur
- 8 Küllü şey'in hâlikun⁴²⁶ sırrındadır seyr-i beķâ
Zıll-i fânîdir bu dünyâ gerçi her ne var odur
- 9 Dâmen-i pîr-ı muġânı pekçe tût kim Fâniyâ
Şem'-i zât-ı pâkine pervâne-i devvâr odur

8 Kânûn-ı şânî 1329: Kocamuştâfapaşa

⁴²⁶ Küllü şey'in hâlikun illâ vechehû: "O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır.." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz." Kasas, 28/88.

[167]

-7-

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Pâyinde turâb ol da ne derlerse desinler
 'Aşkıyla harâb ol da ne derlerse desinler
- 2 Kır şîşe-i nāmûsu atıl bezm-i nigāra
 Cāmında şarâb ol da ne derlerse desinler
- 3 Put-hānede bir fitnesidir küfr ile imān
 Destinde rebâb ol da ne derlerse desinler
- 4 Dal ka'rına bî-sevb u şevâb baħr-ı şafânıñ
 Dürdâne-i nâb ol da ne derlerse desinler
- 5 Benlikle riyâ perde olur vuşlata Fānî
 Bî-ār u hicâb ol da ne derlerse desinler

4 Teşrîn-i şânî 1329: Beşiktaş

-8-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ka'be-i dîdâr-ı cānānıñ delili 'aşk imiş
 Ol harîm-i lî-me'allāh⁴²⁷ ın dahîli 'aşk imiş

⁴²⁷ “ Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, s. 173-174. (Hadis No: 2159)

[168]

- 2 La‘l-i nābından anıñ içmek dilerseñ şerbeti
Hāzır et ey teşne ke’s-i selsebili ‘aşk imiş
- 3 Görmek isterseñ cemāl-i yāri şem‘-i kalbi yak
Yanmaz ol kibrīte muhtācdır fitili ‘aşk imiş
- 4 Hālını ‘arz etme ağıyar añlamaz hāl-i dili
Yāre teslīm ol anıñ ni‘me’l-vekīli ‘aşk imiş
- 5 Çık şadefden ma‘rifet lü‘lülerin şayd etmege
Āfitāb-ı zātınıñ zıll-ı zalīli ‘aşk imiş
- 6 Hālidīn olmak dilerseñ *fedhulūhā*⁴²⁸ emrine
Muşhaf-ı hüsnü oku hatt-ı celīli ‘aşk imiş
- 7 Gel Hüseynī bāğına gül қоқла bülbül diñle hem
Hāzīhī cennātü ‘adnīn’de cemīli ‘aşk imiş
- 8 Müjdeler geldi yine būy-ı Muḥammed’den dile
Būs edip bildim ki dest-i Cebra’īl’i ‘aşk imiş

⁴²⁸ fedhulūhā hālidīn: “Ebedi kalmak üzere buraya girin...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selam olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedi kalmak üzere buraya girin." Zümer, 39/73

- 9 Terk ile bildiklerim buldum ḥaḳīḳat *Fāniyā*
 Kūy-ı cānān cān imiş rāh-ı sūheyli ‘aşḳ imiş

25 Kānūn-ı s̱ānī 1329: Kocamuṣṭafapaşa

[169]

-9-

İḥvān-ı şu‘arādan Sāmī Beg’e

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 ‘Āşıḳa şaḳlanmadı ḥüsnüñ hüveydā kıldı ‘aşḳ
 Bezm-i ‘uṣṣāḳı anıñ-çün böyle şeydā kıldı ‘aşḳ
- 2 Gösterip Ferhād’a Şirīn taḡları çāk eyledi
 Kays’ı Mecnūn eyleyip meftūn-ı Leylā kıldı ‘aşḳ
- 3 Kim baḳan Mecnūn gözünden kim idi Leylā’da göz
 Göz göz oldu kendini kendi temāşā kıldı ‘aşḳ
- 4 Teşnegān-ı ḥüsnüñü kevşerle seyr-āb eyleyip
 Çeşm-i āḥ içre nice biñ çeşme peydā kıldı ‘aşḳ
- 5 Beste-i zincīri olmuşken semavāt u zemīn
 Sīne-i ‘uṣṣāḳı ḥamd olsun ki me’vā kıldı ‘aşḳ
- 6 Zevḳ-i vuşlatla n’ola çāk eylesem pīrāhenim
 Fāni-i āzādeyi rüsvā-yı sevdā kıldı ‘aşḳ

- 7 Hâzret-i Hakkı'yı tanzîr eylemek hakkım değil*
Mîr-i Sâmi'yi edip âlet temennâ kıldı 'aşk

7 Teşrîn-i şânî 1329: Beşiktaş

[170]

-10-

Me'ûlû Me'ûlû Me'ûlû Fe'ûlûn

- 1 Ey dil yine n'oldu saña feryâda mı geldiñ
 Kân ağlayarak ol güzeli yâda mı geldiñ
- 2 Cânân iliniñ yolları hep hâr ile doldu
 Bir gonca için 'ömrüñü berbâda mı geldiñ
- 3 Toğduñ büyüdüñ giryeleriñ bitmedi hâlâ
 Cânâna 'aceb tâ ezel üftâde mi geldiñ
- 4 Hâliñ n'olacak böyle seniñ mest ü perîşân
 Âyîn-i cem-i dil-ber için bâde mi geldiñ
- 5 Her yerde güzel gözlüler olmakda me'tâfiñ
 Eş'ârını hep onlara inşâda mı geldiñ
- 6 Bilmem ki nedir gözler ile dâd u sitâdiñ

* Şâhib-i Ma'rifet-nâme İbrâhim Hakkı hâzretlerine işâretidir.

Ken‘ān iliniñ hālını icāda mı geldiñ

- 7 Pür-ḥ^vāb u hevā geçmede eyyām-ı ḥayātıñ
Beytü’l-ḥüzn-i ‘āleme rü’yāda mı geldiñ

- 8 Fānī utanıp ḥāline el çekdi fenādan
Vīrānemi sen āh ile bünyāda mı geldiñ
4 Teşrīn-i şānī 1329: Beşiktaş

[171]

-11-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Bir ‘aceb mest-i elest oldum yine dünyā kızıl
Dil kızıl dil-ber kızıl destimdeki şahbā kızıl
- 2 Geşt-i gülzār eyledim bilmem nasıl efsūn ile
Gül kızıl bülbül kızıl her gonca-i zībā kızıl
- 3 Şayḥa-i ḥayretle kaçdım ‘ākıbet dildāra ben
Gördüm ol cānāneyi ser-tā-be-pā ra‘nā kızıl
- 4 Mest-i lā-ya‘kıl olup kaldım kızıllık içre ben
Gördüm ol dem kim degil dünyā bütün ‘uqbā kızıl
- 5 Bir kızıl āteş-feşān olmuş cehennem kükremiş
Ḥūriler giymiş kızıklar cennet-i a‘lā kızıl

6 Allāh Allāh kim kızıl dīvāne olmaz görse kim
Terk-i hestī terk-i terk olmuş kızıl illā kızıl

7 Bir kızılbaş mı kızıl ādem mi olduñ Fāniyā
Baş degil yalnız kızıl cismiñde her a‘zā kızıl
28 Teşrîn-i şānī 1329: Beşiktaş

[172]

-12-

15’li hece ölçüsü

- 1 Yeşil ağı olmuş seni öldürüyor yemekler
Kıpkırmızı bakır olduñ kalaycıya git de gel
- 2 Bir kurd olmuş kemiriyor hubb-i dünyā kalbiñi
Dünyā saña el bağlasın sen bağlama aña el
- 3 Allāh yeter saña ‘aşık her işiñi Hāk’la yap
İnsān ölür ağaç kurur dayama bir şey’e bel
- 4 Yağmuruna başıñı aç dolusuna avuç aç
Deñizine damla gelmez kükremiş olsa da sel
- 5 Hākķ erenler okuna uğrama ziyān dokunur
Bir gün olur ‘arz-ı hālīñ okunur etme cedel

- 6 K̄ara yılan gibi seni eñse kökünden emer
N'için şardıñ doladıñ başına bir dest-i emel
- 7 Kış ortasında ilkbahār koçuları bekleme
Keyfiñe mizān olamaz sünbüle burc-ı h̄amel
- 8 Muḥarremde saña ḥarām mı oldu beytü'l-ḥaram
Ḥacı nefsim gözüñü aç ḥāç ile doldu beğal
- [173]
- 10 Fānī yine saçmaladıñ gülecekler sözüne
Ne yapalım böyle çalmış deyiver s̄az-ı ezel
- 30 Teşrīn-i şānī 1329: Beşiktaş

-13-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Derd-i bī-dermānıma beyhūde dermān isterim
Ser-nigūn oldum yine şahrāda cevlan isterim
- 2 Bir 'aceb pāzār-ı 'aşka uğradı şeydā gönül
Cān veren cānāna çok ben cān-ı cānān isterim
- 3 Cān bulup bī-cān iken oldum sarāyımda muķīm
Şimdi iķlīm-i vücūdum içre tālān isterim

- 4 Bir çürük çöplük kafesde bağlanır mı murğ-ı ‘aşk
Ben anı sîmurğ olup kâf üzre nālân isterim
- 5 Şıçrasın uçsun havalansın hemân âzâde-ser
Ravza-i cānân içinde böyle perrân isterim
- 6 Fıkr u zıkrı neyleyim yâ Rab seniñ hayrânıñım
Göster Allâh’ım yüzün her yerde her ân isterim
- [174]
- 7 Dil kımıldanmaz gözüüm görmez gönül derk eylemez
Yanmağa pervâneveş bir şem‘-i sūzân isterim
- 8 Baħr-ı bî-pâyân-ı kudretsiñ eyâ ma‘rûf-ı küll
Bilmege yâ Rab seni bir kaṭre ‘irfân isterim
- 9 Nazra-i luṭfuñla kaṭre şübhesiz ‘ummân olur
Bî-kenâr ol kalb-i şeydâ içre tūfân isterim
- 10 Ağlasın âteş-perestân sunsun âteşlerine
Lavları ecsâd-ı âdem öyle bürkân isterim
- 11 Bir ‘aceb toħm-ı nifāk atdım yine dünyāya ben
Kız mı oğlan mı bile bir bîkr-i fettân isterim

- 12 Āh u feryādım şaķın incitmesin ‘āşıkları
Bāğ-ı vaḥdetde hemīşe derd-i ḥandān isterim
- 13 Lāl olursam lāleler dil-ḥūn olur ağlar baña
Silmege lü’lülerin bir deste reyḥān isterim
- 14 Bir nefesle nāy-i ‘aşķ oldum ezel bezminde ben
Evvel ü āḥir anın-çün böyle efgān isterim
- [175]
- 15 Çınlasın āzān-ı ihvānım nefirimden yine
Dā’imā keşķül-bedestim Ḥaķ’dan iḥsān isterim
- 16 Yād edip ‘ismet-sarāy-ı ehl-i beyt-i Aḥmed’i
Sofra-i āl-i ‘abādan loķma-i nān isterim
- 17 Fāniyā seyreyle yüz biñ perdeden bir yārı sen
Āşikār etme şaķın esrārı pinhān isterim

4 Kānūn-i s̄nī 1329: Kocamuştafapaşa

-14-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ey dil-i şeydā yine pek özlediñ dīdārı sen
On sekiz biñ ‘ālem içre görmediñ mi yārı sen

- 2 Dūd-ı dünyādan kararmış gözleriñ vā-ḥasretā
Çāh-ı zulmet şandıñ ol pür-nūr olan gülzārı sen
- 3 Her biri ‘ilm-i ledünde bir sebağdır ‘āşıkā
Çeşm-i ‘ibretle temāşā et güzel ezhārı sen
- 4 Hep ḥuṭūṭ-ı kudret olmuş naḡş-ı tevḥīd eyliyor
Gör naşıl inşād-ı eş‘ār eylemiş eşcārı sen
- [176]
- 5 Şaf şaf olmuş arka arka yan yana baş kaldırır
Görmediñ mi ḥālīka ṭaḥmīd eden kühsārı sen
- 6 Kendini taşdan taşā çarpar yine çağlar gider
Görmediñ mi baḥr için feryād eden enhārı sen
- 7 Ġāhī tağda gāhī bāğda lāneler inşā edip
Ṭayr-ı illā’llāh eden murgān-ı pür-ezkārı sen
- 8 Mūr u zenbūr ‘ankebūt hep bu’l-‘acep ‘āşıkları
Ḥāk u āb içre zevi’l-ervāh nice seyyārı sen
- 9 Görmediñ mi görmediñ mi ben naşıl ta‘dād edem
Yok mu şandıñ ḥvābgāhı ‘ālemiñ bīdārı sen

- 10 Ba'de-mā etme şikāyet bahşedip ağıyārdan
Eyledim taḥkīk meger ol ḡoncanıñ ağıyārı sen
- 11 Görmek isterseñ cemāl-i yāri gerçek perdesiz
Cism ü cānıñdan geçip kaldır ḥicāb-ı ʿārı sen
- 12 Nüşḥa-i kübrā-yı ḥikmetdi vücūduñ Fāniyā
Küntü kenzen⁴²⁹ emriniñ hem ḥāmil-i esrārı sen

27 Teşrīn-i şānī 1329: Beşiktaş

[177]

-15-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Derd-i hicriyle o yāriñ rūḥ-ı nālān ağlasın
Çāk çāk olsun bu sīnem ḳalb-i sūzān ağlasın
- 2 Nerde ḳaldı bülbül ü gül nerde ol cānān ʿaceb
Yād edip bezm-i şafāyı āḥ u efgān ağlasın
- 3 Neyleyim şeb-būy u sūnbül neyleyim bülbül seni
Leblerinden ayrı düşdüm leblerim ḳan ağlasın
- 4 Bir zamān nūr-ı cemālīñle fūrūḡ-efşān iken

⁴²⁹ “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, C. II, s. 132. (Hadis No: 2016)

Şimdi bir zindān-ı esfel içreyim cān ağlasın

5 Ay güneş kör kandil oldu hücre-i hicrānıma
Öyle bir âteşle sūzānım ki nīrān ağlasın

6 Gözlerim yā Rab nasıl baksın seniñ ağıyārına
Lā-mekānından seniñ ayrıldım ekvān ağlasın

7 Gerçi yok ağıyārıñ Allāh'ım benim ağıyār baña
Beste-i zincīr-i 'unşur olduğum ān ağlasın

[178]

8 Bir müretteb perdedir dünyā vü mā-fī-hā saña
Hāl-i ruḥsārıñ gören her vech-i insān ağlasın

9 Kaygusuz 'āşıklarıñ dūzaḥ-nişin olmak diler
Kalmamış dūzaḥ deyu âteş-perestān ağlasın

10 Dāne-i hikmetle Ādem düşdü cennetden cūdā
Bilmeyen esrārını böyle peşimān ağlasın

11 Fāniyā gel ḥazretiñ taht-ı livāü'l-ḥamdine
Gözleriñ görsün güzel ḥayrān u ḥayrān ağlasın

8 Kānūn-ı s̄anī 1329: Kocamuştafapaşa

-16-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Rûz-ı pür-nûrum nigârımdır şeb-i deycûru ben
Gülleri ağyâr elinde hâr ile rencûru ben
- 2 Kûşe-i firkatde ney olsam nefes ses hep odur
Yok iken hicrân aña vâ-hasretâ mehcûru ben
- [179]
- 3 Âşikâr oldum o mestûr oldu 'âşık n'eylesin
Âşikâr ancak Hudâ'dır şuretâ mestûru ben
- 4 Cism ü cânın perde etmez vaşl-ı cânân isteyen
Haklı buldum Hak için hakkım diyen Manşûr'u ben
- 5 Hamdu lillâh gerçi içdim tâ ezel Hak şerbeti
Câm-ı vaḥdetde şarâb oldur anıñ engûru ben
- 6 Kalb-ı nâ-puhtem kebâb olsun elinde ḥazretiñ
Mey odur engûr odur ancak anıñ maḥmûru ben
- 7 Himmet-i kudsiyyesiyle seyr-i cânân eyledim
Mazhariyyetdir Süleymân'ın olursam mûru ben
- 8 Hep seni bilmek seni görmek diler bir 'âşıkım
Bî-ḥaber zühhâda bahşetdim behişt u ḥûru ben

9 Dūzaḥ-ı dünyāda cennet zevḳını tatdım mūdām
Gerçi devrān eyledim çaldım ney u ṭanbūru ben

10 Sözlerim şehd ü şeker tevzī^c eder zevḳ ehline
N'eyleyim bezm-i şafāda bī-^casel zenbūru ben

[180]

11 Hāṭır-ı cānān için def^c-i havāṭır eyledim
Yoksa bir gün parçalardım kāse-i billūru ben

12 Böyle serbestāne izhār-ı rumūz etmez idim
Şāhib-i seyf-i Hudā'dan almasam destūru ben

13 Zūlf-i yāre el uzatmak Fāniyā ḥaddim degil
Leblerimle eylerim taḳbīl o zūlf-i nūru ben

30 Teşrīn-i s̄anī 1329: Beşiktaş

-17-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Zārī zārī ağlıyor dil firḳat-i cānān için
Gelmişim muṭlak cihāna āh için efgān için

2 Öyle meşgūlüm temennā-yı vişāl-i yār ile
Cism ü cānımdan geçip yandım o yār-ı cān için

- 3 Merhamet luṭf u meded senden ilāhī ‘āşıka
 Kalmadı artık taḥammül yanmağa hicrân için
- 4 Göz ne mümkündür temāşā eylesin yā Rab seni
 Kuvvet ü kudret meger senden ola seyrân için
- [181]
- 5 Vech-i pāk-i dil-beri seyretmege cânım gider
 Senden özge bir temāşā yok dil-i ḥayrân için
- 6 Zāhir ü bāṭın hemān sensiñ seniñ ḥayrānıñım
 Perde-i ‘aşkı n’ola çāk eylesem devrân için
- 7 Şem‘-i ruḥsârında bir pervāneyim mest-i müdām
 Bilmezim pervāne kimdir âteş-i sūzân için
- 8 Bî-ḥaber yanmak kül olmakdır murādı ‘āşıkıñ
 Gāh firḳat gāh vuşlat şübhesiz insân için
- 9 Geç bu ünsiyyetden artık âdem ol da Ḥaḳḳ’ı bul
 Hüsn-i muṭlakdır temāşā dide-i ‘irfân için
- 10 İsm-i nūr etmiş tecellî gerçi var yüz biñ ziyā
 Seyreden seyrân olan birdir hemān her ân için

11 H̱ayy olan Ḵayyūm olan ancak O'dur Bākī ḥayāl
Nuṭfeni der-ḥāṭır eyle aṣlını iz'ān için

12 Şekline aldanma gördükçe zevi'l-ervāḥı sen
Bülbül ü tūṭī 'aceb bir cilvedir fettān için

[182]

13 Beste-i zincīr-i 'unşur eylemiş Ḥālīk seni
Geç bu varlıktan şehinşāh ol bütün ekvān için

14 Görmedin dünyāda ḥürriyyet 'adālet kaydını
Muḥteriş olmuş kudurmuşdur beşer fermān için

15 Sende meknūn sırrā ḵul olmuş iken bu ḵā'ināt
Nefs-i bed-elvāna ḵul olduñ kuru bir nān için

16 Böyle keşretgāh-ı pür-velvāl içinde ey esīr
Ḵorḳarım cānıñ gider bir loḳmacık iḥsāñ için

17 Gel bu keşret içre bul vahdet-sarāyı ol mekīn
Ḥavl u kuvvet yok mu sende böyle bir cevlan için

18 Lā-mekān şehrinde bir loḳmān işitdim derdime
Kārbān-ı 'aşḳ ile gitdim aña dermān için

19 *Küntü kenzen*⁴³⁰ sırrına üftâde olmuş zât-ı pāk
*Raḥmeten li'l-‘ālemīn*⁴³¹ etmiş anı dīvān için

20 *Fāniyā* dīvānelikden çık biraz dīvāna gel
İsm-i a‘zam sırrınıñ sulṭanını iḳān için

8 Şubāt 1329: Kocamuştafapaşa

[183]

-18-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Dil garīb bir ḥāle dūḳār oldu kim dünyā siyāh
Dil siyāh dil-ber siyāh gönlümde mā-fi-hā siyāh
- 2 Neş’e-yāb olmak dilerdim āb-ı āteş-pāreden
Gördüm ol mey-ḥānede sāḳī siyāh şahbā siyāh
- 3 Binti dünyānıñ zifāf aḳşamı olmuş añladım
Yandı kandiller siyāh ol ḥacle-i zībā siyāh
- 4 Bir muḥīṭ-i mātem-engīz içre rūḥum ağladı
Zīr u bālā ‘arş-ı a‘lā ‘alleme’l-esmā⁴³² siyāh

⁴³⁰ Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, C. II, s. 132. (Hadis No: 2016)

⁴³¹ raḥmeten li’l-‘ālemīn: “Âlemlere rahmet olarak...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiyâ, 21/107.

⁴³² ‘alleme’l-esmā: “İsimleri öğretti...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “Allah Âdem’e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların

- 5 K̄alma cīm k̄arnında nok̄ta bir elif ol Fāniyā
Aç başıret çeşmiñi Ādem siyāh Havvā siyāh

12 Teşrîn-i şānī 1329: Beşiktaş

-19-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Gül-i cānım açıldı bir nefes luṭfuñ ile nā-gāh
Benim gülzār-ı cānım sensiñ ey merd-i Hudā āgāh
[184]
- 2 Seniñ nūruñla reng u jeng-i k̄albimden ḥalāş oldum
Ki sensiñ şübhesiz nūr-ı Muḥammed nūr-ı 'arşı'llāh
- 3 Ki sensiñ şem'-i subḥānī saña pervānedir göñlüm
Ayırma şem'-i zātıñdan beni bir laḥzacık ey māh
- 4 Ḥayāl-i ḥām-ı iḳbālī heveskārāne terk etdim
Seniñ bābında k̄ul olmak imiş dünyāda 'ālī cāh
- 5 O rütbe kām̄kārım ḥamdu lillāh āsitāneñde
Değişmem tāc-ı sulṭāna bu faḥr-ı faḳr-ı ben billāh

- 6 Hārīm-i Ka‘be-i vaşlında buldum lezzet-i ‘aşkı
Anıñ-çün çekmezim dest-i niyāzı dāmeniñden āh
- 7 Göñül mest-i müdām olmak diler şahbā-yı feyziñle
Rizā-yı hāzretiñdir var ise *Fānī*’de bir dil-ḥvāh

15 Kānūn-ı şānī 1329: Kocamuştapaşa

-20-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Yūsuf-ı ḥüsnüñde ḥayrānım Züleyḥālar gibi
Bir nefeste nefḥ-ı rūḥ etdiñ Mesīḥālar gibi
[185]
- 2 Āteş-i ‘aşk-ı Resūlullāh ile yandım meded
Dalğalandım cūd-ı subḥānıñla deryālar gibi
- 3 Mā-sivādan kırtarıp cānım saña rabṭ eyledim
Hāzır-ı fermānıñım kurbān-ı eḍḥālar gibi
- 4 Bir elif tek kā’im-i bāb-ı sarāy-ı vaḥdetim
Gerçi kesret içre çān çaldım çelīpālar gibi
- 5 Allāh Allāh ‘āşıkān olmuş şadāsız ‘andelīb
Ben de ol şahrāya düşdüm şimdi şeydālar gibi

6 Yūnus u Eyyūb ararsañ gel bu bāğ-ı şabra gir
Serçesi seyrān eder kâf üzre ‘anķālar gibi

7 Zīb u zīnet fakr imiş ‘āşıķlara Fānī meger
Kurb-ı Hāk’dır salţanat Behlūl-i Dānā’lar gibi

1 Teşrīn-i şānī 1329: Beşiktaş

-21-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 İsm-i a‘zam sırrına mazhar veliyy-i ekmeli
Nūr-ı çeşm-i evliyā ya‘nī Hüseyn bin ‘Ali

[186]

2 Sırr-ı *subhāne’llezī esrā*⁴³³ anıñ her nazrası
Süre-i *seb‘u’l-meşānī* naķş-ı vech-i ecmeli

3 Nisbet-i levlāk ile eflāk anıñ pervānesi
Zāt-ı pāki bezm-i hāşş-ı Hāk’da şem‘-i mūncelī

4 Şeh-süvār-ı ‘arşa-i nāsūt odur el-hāk bugün
‘Andelīb-i bāğ-ı lāhūt oldu rūh-ı mūnzeli

⁴³³ seb‘u’l-meşānī: “İkililerden yedi..” İktibāsta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.” İsrâ, 17/1.

- 5 Hāk-i pāy-i aḳdesin kuḫli'l-‘uyūn etsem n’ola
 Ḥamdu lillāh ṭoḡdu ḫulmetgāhıma ṣems-i celī
- 6 ‘Abd-i nā-ḫizi büyük bir luṭfuna maḫhar edip
 Eyledi enver baña māh-ı Rebī‘u’l-evvel’i
- 7 Hāne-i Fānī’ye teṣrīf etdi sulṭānım bu ṣeb
 Ṣu’lelendirdi dil u cānım hidāyet meṣ‘ali

20 Kānūn-ı şānī 1329: Kocamuṣṭafapaşa

[187]

Ma‘rifet

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

- 1 Uṭlubu’l-ilme mine’l-mehdi ile’l-lahd⁴³⁴ ile biz
 Emrolunmuşken anıñ bilmeyerek kıymetini
 Ağzımızda dilimiz var iken olduk dilsiz
 Ehl-i Ğarb eyledi taḫdīr bu ‘ilim ni‘metini
 Bu kitābı ḫapadık ḫulmet-i cehle daldık
 Şimdi Ğarb oldu efendi kölesi biz ḫaldık
- 2 Uyan ey Şark uyan artık bu ‘aṭālet yetişir
 At alan atladı deryāları sen uyḫudasıñ
 Tepeden tırnağa şarmış seni kābūs-ı ḫayāl

⁴³⁴ “Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz.” manasına gelen bu söz birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

Ölü toprakları altında mı kaldın bu ne hâl
 Aç aman gözlerini tehlikede korğudasıñ
 Uyan ey gâfil uyan gayrı cehâlet yetişir

- 3 Bu ne hâlet ne sefâlet ne mezellet yâ Rab
 Bir zamân Şark ile Ğarb destine bâzîçe iken⁴³⁵
 İgneden iplige dek düşmana muhtâc etdiñ
 Üç bucuğ hâ'in elinde bizi tarâc etdin
- [188] Lâle iklimini şardı bürüdü kanlı diken
 Hani ol devr-i Süleymân u Selîm nerde tarab
 Bu ne hâlet ne sefâlet ne mezellet yâ Rab

- 4 Emr-i peygamberi fermân-ı Hudâ'yı unutan
 ‘Âkıbet böyle olur yerden utan gökden utan
 Bilmeyen hiç bilen âdemle ber-â-ber mi olur
 Biz ise ‘ilmi taḥarrî yerine reddetdik
 ‘İlm-i ebdânı vü edyânı unutduk gitdik
 Sürünen hâk-i mezelletde pür-âver mi olur
 Yüksel artık yetişir beslediğin ten kâfesi⁴³⁶
 ‘İlm ile ḥaṭve-zen-i sa‘y ola gör al nefesi

⁴³⁵ Şairin bu mısraı sonradan düzenlediği anlaşılmaktadır. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:

“Bir zamân taḥt-ı cihâna ser-i tâc olmuş iken”

⁴³⁶ Şairin bu mısraı sonradan düzenlediği anlaşılmaktadır. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:

‘Azm u himmetle çalış ey kuru ḥulyâ kâfesi

- 5 Mülkümüz cennet-i a‘lā şuyumuz āb-ı hayāt
 Olmuş ammā anı takdīr edecek baş ister
 Esneyip peykede lāf-zenliği evbāş ister
 Şık kökot beglerimiz terlemeden āş ister
 Ğarb hayātında ‘aceb böyle mi yoksa harekāt
 Ne ğarīb sū-i telākkī bu ne yañlış şafaḥāt
 [189] Ödemek böyle midir ḥaqq-ı hayātı heyhāt

- 6 Żālletü’l-mü’mīn⁴³⁷ olan ḥikmeti nerde aradıñ
 Tuvalet etmegi bildiñ yüzüne saç taradıñ
 Ğarbiñ ‘irfānı gelince onu sen yan çizdiñ
 Nerde eglence oyun var ise koşdun oraya
 Koşmuş aḥlāk ile döndüñ a ḥayırsız buraya
 İnci ısmarladığın iplige boncuḳ dizdiñ
 Sende ḳalsaydı o ḥālet yine etmezdim esef
 Tertemiz dāmeni etdiñ faḳaṭ ālūd-ı cīf

- 7 Dīn ü aḥlākımızı ḥüsn-i şıyānet ederek
 Ğarbdan ‘irfān u şanāyi‘ alalım öğrenelim
 Bizi ātīden ümīdvār edecek ancak ‘ilim
 Nice milletleri maḥvetdi cehālet bī-şek
 Biz ise ‘uhdesine sa‘y u ‘ilim farz olmuş

⁴³⁷ Żālletü’l-mü’mīn: “Mü’minin yitiğidir.” anlamındaki hadisın tamamı şu şekildedir: “Ḥikmet müminin yitiğidir, nerede bulursa alır.” Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, C. I, s. 363-364.

Yine ol emre temessük ile sultân olmuş
 Pür-mefâhîr koca mâzilere mâlik kavmiz
 Cân u baş ile Hudâ rāhına sâlik kavmiz

[190] Şānlı ecdādımızıñ yād ederek hıdmetini
 Bilelim ni‘met-i ‘uzmā-yı vaṭan kıymetini

8 Uyan ey Şark uyan artık bu ‘atâlet yetişir
 Uyan ey gâfil uyan gayrı cehâlet yetişir
 16 Şubât 1329: Kocamuştafapaşa

Terâne-i Tayyâre

Mef‘ûlû Mefâ‘ilû Mefâ‘ilû Fe‘ûlûn

1 Üstād-ı ezelden alarak ders-i te‘ālî
 ‘İrfân u kemâl kesbine sa‘y etdi bu âdem⁴³⁸
 İklîl-i zafer başına kondukça dem-â-dem
 Olmak diledi ‘azm ü hevesle daha ‘ālî

2 Biñlerce sene sâkin olup hāk-i fenâda
 Yerlerde deñizlerde dolaşmakdan uşandı
 Fevkinde uçan kuşları gördükçe utandı
 Bir kuş gibi uçmak diledi cev-v-i semâda

[191]

⁴³⁸ Şairin bu mısraı sonradan düzenlediği anlaşılmaktadır. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:
 “İkbâl u kemâl arkasına düşdü bu âdem”

- 3 Yükselmege ‘azm eyledi artık beşeriyet
Göklerde derin bir nefes aldı medeniyet
- 4 Tayyâresine rākiben ol şāhib-i ‘irfān
Yükseldi bugün saltanat-ı cev v ile meşğul
Mirrīh u zuhalde bile hāzır cevelāne
A‘māk-ı semāda yapacak kendine lāne
- 5 Yükseldi onun pāyini būs etdi seḥā’ib
Encüm bile alķışladı ol feyz-i ‘urūcu
Tetvīce gider birgün olur belki bir burūcu
Pür-gulgüle arz şimdi onun çeşmine ġā’ib
- 6 Ağyārına fā’ik yaşamak eyledi niyyet
Göklerde derin bir nefes aldı medeniyet
- 7 Tayyâresiniñ refrefi tatlı nağamâtı
Pür-şevk u şegaf darbe-i kalbi aña ümmīd
Müstakbel açar pışine yaldızlı mevā’id
Ser-mest-i zafer kırmış o mīnā-yı ḥayātı
- [192]
- 8 Yükselmek oña ġāye-i ‘aşk-ı vaṭan olmuş
Yükselmegi fermān ediyorken oña vicdān
Yüksel diye feryād ediyorken bütün ekvān
Ölmek diliyor şān ile kurbān-ı fen olmuş

- 9 Al bayrağımız göklere zînet verecekdir
 Mağşûduna elbette çalışkan erecekdir
 Bayram günüdür gel verelim şevk ile aķça
 Gel sen dağı şandûķ başına ķalma uzakķa⁴³⁹
 19 Şubât 1329: Kocamuştafapaşa

Oğlum Adam Ol*

15'li hece ölçüsü

- 1 Bu dünyāya gelmek hüner degil oğlum yalnız
 Başķa zî-rûh dağı gelir seniñ gibi buraya
 Allāh 'aķıl fikir vermiş saña çalış ķaygısız
 Bu mevhibe işsiz güçsüz gezmek için degil ya

[193]

- 2 Gel seniñle düşünelim tarlalarıñ başında
 Bir köylünüñ hayātını altın başlı ekini
 Bak şu çocuk nasıl arar öküzünüñ tekini
 Dedesinden ķalmış idi oña küçük yaşında
- 3 Bir buğdayda ma'rifeti gör ki ķara toprağa
 Atılınca böyle güzel yeşillenir baş verir
 Çiftciliğİ iç yüzünü bilmeyene taş verir

⁴³⁹ Reşîd Fânî, 31 Ağustos 1341 tarihinde aşağıda yazan beytin üzerini çizerek yukarıda yazmış olduğumuz dörtlüğü şiirine eklemiştir:

Al bayrağımıñ necm u hilâli göğē zînet
 Oldukķa terakķiye çalış ey medeniyet!

* Parmak hesâbıyla yazılmış ilk şi'rimdir ki *Halka Toğru* nām 'avām gazetesiniñ 3 Nisân 1330 târihiyle ve 52 numaralı nüshasında sâha-i intişāra çıkarılmışdır.

İş bilmeyen mālîk olmaz bir kurumuş yaprağa

- 4 Rencberligi öyle öğren ki bir karış toprakda
 Hangi nev^c-i nebātāta yarayacak mādde var
 Hangi ālet ile kolay eşelenir țaranır
 uvvet vermek için aña daha neler aranır
 Bunları bil bilmez iseñ erbābına git yalvar

- 5 Başladığı işi bilip yapan bulur fā'ide
 Laqlaıyyāt ile gökden inmez aqlā mā'ide
 Çalışkana ni'met verir Hudā bu bir kāk'ide

- [194] Bir lomacık ekmek kolay soframıza gelmezken
 Ne ha ile anı yemek ister gövde büyüten*

- 6 Bir dānecik buğday naşıl senden hıdmet beklerse
 Fā'ideli bütün nebāt meyve veren ağaqlar
 Dört ayaklı mūnis hayvan kümesdeki hep aqlar
 Mes'ūdāne yaşamağa senden hikmet bekliyor
 Gözlerini aç ki her şey senden hıdmet bekliyor
 Dere tepe ırma ova hep 'aqlıña üftāde
 Saña koşup kavuşmağa kanad açmış āmāde
 Zümrüd gibi vadilerde parıldarken şu ırma
 Yalın ayak başı kabak yakışır mı yaşamak

* Gövde büyüten, ten-perver muābilinde kullanılmışdır.

- 7 Gözlerini Ğarba ođru aıp diğkat et oña
 Vazge artık tenbellikden ki alışkan olasıñ
 Ğarb dimāđı muntazaman işleyen bir makina
 Makinaya zihniñi ver ki alışkan olasıñ
 Vağti nağid bilir onlar gece gündüz abalar
 Evlādını sād at gibi ‘ayār eder babalar

[195]

- 8 Sağlam tende sağlam fikir işte büyük sa‘adet
 Demir eller altın elmās eder kara oprağı
 İnce fikir penbe atlas eder yeşil yaprağı
 Zengin olmak ister iseñ alışmağı ‘adet et
 Sağlam fikir şolğün cılız ten içinde yaşamaz
 Medeniyyet cāddesinde dere tepe aşamaz
- 9 Otomobil şimendifer vapur filān der iken
 Telli telsiz teleğraf elektrik röntgen
 Daha buña beñzer nice hāriķalar ile Ğarb
 Karanlığa oğru ziyā saçıp eder hareket
 Yaklaşıyor şokuluyor saña ođru bilā-harb
 ok uyuduñ uyan ey şark ey ‘ömrüne bereket
 Kāhve-hāne peykesinden kaldır artık başını
 Kōřa kōřa öp vađanıñ oprağını şaşını

[196]

- 10 Çok şallandım ninnisiyle eski bir ‘ân‘aneniñ
 Maşalını diñleyemem artık hñnım nineniñ*
 Ben yaşamak ben çalışmak çabalanmak isterim
 Bu pek ‘aziz hayātımı ben kazanmak isterim
 Mezelletle yaşamakdan ise ölmek evlādır
 Ay yıldızlı bayrağımız Türk gencine⁴⁴⁰ şān verir
 Bu mübārek vaṭanını seven insān cān verir
 Al bayrağdır babayigit sīnesiniñ lālesi
 Aḳdeñizle Ḳaradeñiz ay yıldızıñ hālesi
- 11 Şu yirminci ‘aşra göre çalış oğlum adam ol
 İnsān gibi yaşamağa alış oğlum adam ol

15 Şubāt 1329: Ḳocamuştafapaşa

* Yirminci ‘aşır medeniyyetiñ etvār-ı haḳīḳat cūyānesiyle ḳābil-i te’lif olmayacak bir şūret-i cāhilānede evlād u aḥfādına telḳin-i ḥurāfāt hevesinden ayrılmayan ba‘zı ihtiyār ḳadınlarımıza telmiḥan yazılmışdır.

⁴⁴⁰ Şair, Türk gencine ifadesini sonradan eklemiştir. Mısraın ilk yazıldığı hāli şu şekildedir:

Ay yıldızlı bayrağımız Oşmānlıya şān verir

[197] Dileklerim

-1-

Edibe-i mükerreme bir hānım efendiye*Mef'ûlû Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün*

- 1 Bir ince zekâ ince fikir ince yürekle
 Her gün kalırım tıyğularımla müte'ellim
 Bed-bahtlığımın türküleriyle müterennim
 Meh-tāba çıkar aldanırım çifte kürekle
 Ben anlıyorum 'ömrümü artık baña yüküdür
 Yalnız yaşamak zahmeti dünyāda büyükdür
- 2 Ben istiyorum fikrimi idrāk edecek yār
 Taḥlîl-i derûn eyleyecek bir yüce sîmā
 Her nazrası etsin baña bir şî'r-i nev-îmā
 Her nefhası versin baña bir rûḥ-ı füsûnkār
 Ta ben daḥi idrāk edeyim zevk-i ḥayâtı
 Tenvîr edeyim dildeki muzlim şafaḥâtı

[198]

- 3 Ḥayfâ ki gönül ğarkâ-i âlām-ı cihândır
 Bir kuş gibi çarpar yüregim şubḥ u mesāda
 Yalnız gezerim eglenirim bâğ-ı nisāda
 Teşriḥa ne ḥâcet ki bu endîşe 'ayândır
 Bir kuş gibi uçsam ne olur ben de şen olsam
 Ya gonca gibi vâkıf-ı reng-i çemen olsam

- 4 Bilmem ‘acabā var mı bu feyfāda sa‘ādet
 Ya ben mi ‘aceb görmüyorum şeb-pereāsā
 Dā’im geceden hoşlanıyor kalb-i tarab-zā
 Hicrān ile āh eylemek olmuş baña ‘ādet
 Maḥfī kalıyor ḥandelerim hep leb-i ḡamda
 Maḥrūm-ı tesellī yaşarım genc-i naḡamda
- 5 Āḡūş-ı eb u ümmü felek aldı elimden
 Dūr eyledi eñ sevgili mehd-i emelimden
 ‘Amca dayı teyze gibi yok dāmen-i ḡurbet
- [199] Ya dāder ü hem-şire gibi bir sevenim yok
 Dünyāda demek lāne-i menn u minenim yok
 Eṭrāfımı şarmış kapamış zulmet-i ḡurbet
- 6 Fānī saña derd ortağı evlād u ‘iyālīñ
 Mes‘ūd eder elbette seni vus‘-i ḡayālīñ

22 Nīsān 1335: Boyābād

-2-

İhsān Celī Beg’e

Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fe‘ûlün

- 1 Olsun dilerim mevķi‘imiz bir leb-i deryā
 Her ṭalḡa seniñ pāyiñe gelsin de hurūşān
 Ḳumlarda çaķıllarda ḡalıp ḡāl-i perişān
 Çekdiklerimi naḡl u ḡikāye saña etsin

Bir haylî köpükler dökerek ol geri gitsin
Her mevce demek sırrımı ifşāya müheyyā

[200]

2 Olsun dilerim lāne bize leyl-i mükevkeb
Sen başıñı koy sīneme yıldızları seyret
Rūḥuñla semāvātı tolaş ‘arşa kadar git
Bir göz gibi her kevkeb-i lāmi‘ mütecessis
Etsin bizi sevdā yuvasında müteḥassis
Tā sen uyu ben söyleyeyim şubḥa kadar hep

3 Yā Rab ne olur yār ile bir bāğçede kılsam
Leylākḫar onuñ başına bir şemsiyye açsa
Gül goncaları bī-ser ü ben koynuna kaçsa
Bir lāle daḫi kākül-i zerrīne dokunsa
Birkaç kelebek sīne-i ṭannāzına kınsa
Ben mest-i şafā ğaşy olarak seyrine dalsam

4 Ya yan gelerek yār ile bir şaḥn-ı çemende
Eyyām-ı bahārıñ rüşen-i ḫüsnüne bakşam

[201] Enfāsını şem eyleyerek bağırmı yakşam
Nermīn eli lūṭfeylese bir bāde-i gül-gün
İçsem de unutsam ne elem kılsa ne gerdün
Birgün yaşasam bārī bu feyfā-yı köhende

- 5 ‘Ömrüm ne için böyle hūrāfāt ile geçsin
Her gün yeñi ğam bir yeñi āfāt ile geçsin
- 6 Her dil-ber için aşma şalıncağ degilim ya
Elbette benim de kederim bir emelim var
Bir mınţıkada şems ile burc-ı ħamelim var
Aġyār eline kalmış oyuncak degilim ya
- 7 Açdırma benim aġzımı ver cām-ı şarābı
Mıẓrāb-ı ħayātım ile çal ceng u rebābı
- 8 Ta Fānī göñül āh ile dünyāsına kansın
Şen ol güzelim şubḥ u mesā düşman utansın

24 Nīsān 1335: Boyābād

[202]

-3-

Fānī ile hem-ḫāl bir ‘āşık-ı şeydāya

Mef’ûlû Mefâ’îlû Mefâ’îlû Fe’ûlûn

- 1 Şaçlar kırıışık başım açık sîne perîşān
‘Āşıklıġımı ‘arz-ı ħuzūr etmege geldim
Bir talgā gibi pāyiñiz altında ħurūşān
Bārān-ı sirişkim dökerek gitmege geldim

- 2 Cānā saña ‘āşık diliyor bir gece lākin
Birlikde seniñle yaşamaķ sākit u sākin
- 3 Sen hāl-i perīşānıma baķ hāndeler eyle
Ben mest-i temāşā saña hayrān olayım hep
Gözyaşım ile ister iseñ göñlüñü egle
Ser-mest-i safā ben yine giryān olayım hep
- 4 Birgün olur elbette bu şeydāya acırsıñ
Vaşlıñla beni şād u muḥammer bırakırsın
- 5 Ben istiyorum kōl kōla bir bāğçede gezmek
Her dürlü çiçek rüy-ı dil-ārāmıñı görsün
[203]* Her naḥl-i çemen ṭavr-ı hırāmānıñı görsün
Çirkınle güzel zāhir olur laḥzada bī-şek
- 6 Ta‘rīf edeyim ben saña her nev‘-i nebātı
Tavşīf edeyim dildeki maḥfī ḍarabātı
- 7 Güller seni gördükçe kızarsın da utansın
Zanbaķlar açıp bir şarı dil-pāyiñe düşsün
Kātmerli karanfil etek öpsün de kapansın

* 187nci şaḥīfede 14 yapraķ kazaāya uğradığından 204 ilā 229 şaḥīfe iş bu mecmū‘ada en nihāyetinde, fihrisť-i eş‘arıñ fevķinde 750. şaḥīfeden soñra başlar. El-‘uzru ‘inde kirāmi’n-nāsi maķbūlun... ‘Abduhū Fānī

Her dürlü çiçek hāşılı eṭrāfıña uşsuñ

8 Ben seyredeyim bāğçede bir cānlı şükûfe
Ta'lik edeyim sîneme bir şānlı şükûfe

9 Ben istiyorum yārim ile bir köşe kapmak
Ağyār eline geçmesin ol genc-i muṭarrā
Cānānımı kâbil mi 'aceb kör ebe yapmak
'Uşşākını varsın arasın derre-i ğarrā

10 Göz bağı göñül bağı karanlıkda tolaşsın
[204] *Ve'l-fecr*⁴⁴¹ okuyan 'āşıkā kâbil mi ulaşsın

11 Dünyāyı şakın köşe şanıp sen onu kapma
Ağyāra eder der-'aḳab ifşā-yı serā'ir
Fānī'yi şakın aldatarak kör ebe yapma
Bī-şübhe şanır mel'abede ğayrı mezāhir

12 Ver elleriñi ellerime gel güzelim gel
Birlikde seniñle bu cihānı gezelim gel

26 Nīsān 1335: Boyābād

⁴⁴¹ *Ve'l-fecr*: "Tan yerinin ağarmasına andolsun." *Fecr* 89/1.

-4-

Yine oña*Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn*

- 1 Bir leyl-i muḳammerde ber-â-berce seniñle
 Deryâda teferruc dilerim mufteḥirâne
 Her ṭalgada vardır güzelim başḳa terâne
 Bir ṭatlı feṣāfeşle inledir iken emvâc
 Sen diñle ben âhımla seni eylemem iz'âc
 Ol leyl-i şafâda ne işim vardır eninle

[205]

- 2 Bir süslü zârîf ḳoṭracıgız aḳ kanad açsa
 Emvâc üzerinde süzülüp ḳuş gibi ḳaçsa
 Bir volṭa yapıp kuytu ḥafî bir ḳöşecikde
 Lenger ataraḳ bezm-i şafâya dalabilsek
 Sen ben yalnız baş başa böyle ḳalabilsek
 Yokdur bu leṭâfet şıcacık bir döşecikde
- 3 Meh-tâb ile sîmîn deñiziñ ṭalgalarında
 Varsın o ḳayık şûḥ u rakîḳ şallana ṭursun
 İsterse deñiz ḳıskanaraḳ şoñra ḳudursun
 Sâḥîl bize dūr olmadı ya işte yakında
- 4 Yelkenleri ben indireyim sen dümen elde
 Tek bir küregiñ ḳarbeleriyle sâḥîl

Elbet oluruz biz de emîn bir yerde dâhil
Eylersin o dem hâl-i perîşânıma hânde

- 5 Deryâda teferrücle benim gönlüm açılsın
Şimşekleri ebrîñ dilerim bahre saçılsın

[206]

- 6 Şandalda temâşâ hoş olur ân-ı gurûbu
Altın güneşin şualeri rüyuna vursun
Taşvîr-i melâhat gibi karşımda o dursun

- 7 Bir tablo temâşâ edeyim cânlı ve şanlı
Bilsem o güzel hangi sitemkâra nişanlı
Akşam yeliniñ saçlarına toğru hubûbı

- 8 Tel tel dökerek şırmaları etse perîşân
Jûlide vü cûşide kalan zülfü surûşân
Seyretmege çıkmış gibi her ahtar-ı rahşân
Göklerde kalır göz yumup açınca hurûşân

- 9 Dursun güneşim haylî vakit şahne-i mâda
Ġâ'ib n'îçin olsun o Ġarîbâna semâda

- 10 Ben istiyorum kırmızı nûrdan küre olsun
Lâkin o küre 'aks-i ruh-ı yâr ile dolsun

- 11 Ya mest-i temāşā görebilsem o tūlū‘u
Deryāda toğan şafha-i zertārına baksam
- [207] Maḥmūr-ı siḥir gerdeş-i reftārına baksam
Döksem ne olur ben de sa‘ādetle dumū‘u
- 12 Āfāk-ı semā bak güzelim ebr ile dolmuş
Her ebr-i bahār şanki çiçek bāğçesi olmuş
- 13 Reng reng açılır soñra şalar şahn-ı fezāda
Her şey bu cihān içre demek dest-i kazāda
- 14 Gel söndürelim biz de seniñle bu şumū‘u
Fırşat var iken seyredelim zevk-i tūlū‘u
- 15 Hoş manzaradır şems-i cihān āfil u tālī‘
Bīdār olurum varsa eger bende o tālī‘
- 16 Deryāda benim böyle nice biñ emelim var
Tedbirde kuşūr vāki‘ ise kendi elim var
- 17 Deryāda çiçekler açılır sūnbūl ü reyḥān
Her mevce olur bir yaramaz tıfl-ı sebak-ı h‘ān
- 18 Bir talgada biñ fırtına meknūz-ı şafādır
Ma‘şūkuñ işi ‘āşıkına nāz u cefādır

[208]

- 19 Ben istiyorum baħr-ı muħiṭ içre sebāħat
Ya‘nī güzelim biz bize bir gizli seyāħat
- 20 Sevmek mi ‘aceb yoksa sevmek mi kabāħat
Kānūn-ı muħabbetde ‘aceb var mı şarāħat
- 21 Bilmek dilerim ben de bu esrārı nihāyet
Pek müşkil olur sevgilerim şuç ise şāyed
- 22 Bir ıalğa gibi şāhil-i vaşlıñda ħurūşān
Kalmak dilerim ‘āşıka dīvāne desinler
Devrān edeyim şem‘i cemāliñde perīşān
Varsın bu dil-i sūhteye pervāne desinler
- 23 Gök gürllese şimşekler ile şā‘ıka yağsa
Elbet kavuşur Fānī yine dostuna şağsa

30 Nīsān 1335: Boyābād

-5-

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 Eyyām-ı şitāyı severim qarlı dumanlı
Tağlar tepeler başka letāfet eder ibrāz

[209] Pūşide-i ebyaz çekilir toprağa şanlı

Ol manzara bî-şübhe eder rūhumu i'zāz

2 Kar parçaları kuş başı yağdıķça semādan

Kuş tüyleri yāhūd şanırım ak kelebekler

Rakşān u girizān olarak hep beni bekler

Birlikde uçup kaçmak için semt-i fenādan

Kış mevsimidir varsın o kar kuş başı düşsün

Ya bir tipi yapsın da semālarda döküşsün

3 Olsun dilerim kış günü bir lāne-i ebyaz

Yārimle beni sīne-i pūr-hārīne alsın

Tā şubha kadar āh edeyim hātıra kılsın

Mes'ūd olayım yād-ı hayāliyle bütün yaz

4 Çam dalları yandıkça tutuşdukça ocaķda

Yārim üşümez elbet uyur şöıra kucaķda

5 Yārimle ber-ā-ber olayım fırtına kıksın

Qopsun bora birdenbire devrilsin ağaçlar

[210]

6 Karlarla kıpansın o güzel kırsı yamaçlar

Kurtlar sürüden ayrı düşüp haylī acıksın

Deryā kıdurup talgaları tağ gibi olsun

Taşlar kıyalar şayha-i emvāc ile kıolsun

7 Her şeyde hüküm-rân iken ol şiddet-i şavlet
 Ben istiyorum yâr ile birlikde temâşâ
 Cânânı seven cân için eyler mi temâşâ
 Her ‘âşıka mümkün degil elbette bu devlet

8 Ben istiyorum yâr ile qar topları yapmak
 Bir bāğçe bizim mel‘ābe-i kalbimiz olsun
 Her kütlesi berfiñ dilerim pek temîz olsun
 Elbette hünerdir atılan topları kapmak

9 İhżâr edeyim bir topu cânân baña atsın
 Çarpsın yüzüme parçalanıp soñra dökülsün
 Qarlar ki mülemma‘ baña baqdıqça o gülsün
 İsterse pamuk elleri bir top daha atsın

10 Emreyler ise bir fidan altında kalıp ben
 [211] Quvvetle onuñ dallarını silkelesin yâr
 Qarlar dökölüp düş-ı perîşânıma bisyâr
 Mestür olayım berf ile olsun güzelim şen

11 Her naḥle temāsında benim ḥālîme baqsın
 Her nazrada lâkin dilerim ḥande bıraqsın
 Yâr uğruna qarlarda bile yan yatarım ben
 Qar topları oynar da gumūmu atarım ben

12 Göller dereler buzla muḥāṭ olduğu demde
 Cānān ile birlikde kızaḳ kayması hoşdur
 Pey-rev olurum ben de düşüp kalḳa nigāra
 Soñra çekilir şaḳlanırım başḳa kenāra
 Reftārını buzlarda görüp şayması hoşdur
 Şırt üstü düşen yoldaşına eyler o ḥande

13 Bir ḳahḳaha bir velvele her kūşede bir sūr
 Qış günleri olmaz mı göñül zevḳ ile mesrūr

14 Av ḳuşları ördekler eder keyf ile feryād
 [212] Biñ neş'e ile elde eder onları şayyād

15 Hep sisli dumanlı havadan hoşlanır avcı
 Qış gelmesine ben degil ʿālem de duʿacı

16 Yār ile faḳaṭ ben dilerim faşl-ı şitāyı
 Fānī ḳuluna Ḥaḳ verir elbet bu ʿaṭāyı

18 Māyıs 1335: Sinop

-6-

Bed-baht bir kadına ihdā

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Ey saçları altın şarısı gözleri mâvi
Birlikde seniñle dilerim seyr-i semâvî
 - 2 Yıllarca baña mesken olan kürre-i arzı
Terk eyleyerek istiyorum göklere kaçmak
Göklerde saña sîne-i sūzânımı açmak
Gel sen de kabûl eyle seyâhatde bu tarzı
 - 3 Bir lâne-i sevdâ yapalım ebr-i seherden
Sen ben yalnız hoşlanırım seyr ü seferden
- [213]
- 4 Gözden de gönülden de uzak kılsın o kürre
Al kanlar içinde dilerim nâ'ire olsun
Ay gün tutulup kırmızı bir dâ'ire olsun
Kâfi baña tayyârede bir deste-i turra
 - 5 Gel kurtulalım velveleli rûy-ı zemînden
Gel dūr olalım lâne-i feryâd u enînden
 - 6 Tayyârem ile yükselebildikçe semâda
Ta'kîp ederim hep yine ol zıll-i siyâhı
Güyâ ki derinden tıyarım şayha-i âhı

Bir kuş gibi çarpar yüregim mehd-i hevāda

7 Feryād ediyor zannederim hep beşeriyet
Sen neredesiñ ey kaḥbe kadın ey medeniyyet

8 Heyhāt ki havānıñ daḥi bir dalğası vardır
Deryā gibi pür-cüş u ḥurūş ğavğası vardır

9 Fānī seni mes‘ūd edemez seyr-i havā’i
Bağ işte deñiz işte semā cümlesi mā’i

10 Endiše-i dünyāyı gönülden çıkarıp at
Bir māvili dil-berle şarıl şubḥa kadar yat

21 Māyıs 1335: Sinop

[214]

Nefeslerim

-1-

11’li hece ölçüsü

1 Derdiñ nedir Leylāya mı ‘aşıksıñ
Gönül saña n’için mecnūn dediler
Yoksa ey dil Mevlā’ya mı ‘aşıksıñ
Söyle saña n’için mecnūn dediler

2 Miḥrāb şandım yāriñ hilāl kaçını

Şordum on dört şaydı kendi yaşını
Başıma dayadı güzel başını
Anıñ için baña mecnûn dediler

3 Dudaklarım dudağında bayıldım
Ay koynumda şabâh olmuş ayıldım
Tam kırk idim otuz tokuz şayıldım
Anıñ için baña mecnûn dediler

4 Leblerine bakdım gonca-gül dedim
Kākül degil belki bu sünbül dedim
Gül dalına konmuş bir bülbül dedim
Anıñ için baña mecnûn dediler

[215]

5 Gözlerini sevdim bir söz demedim
Bebekleri tahırirli göz demedim
Yavrum dedim oñu bu öz demedim
Anıñ için baña mecnûn dediler

6 Ögmüş de halk etmiş dedim yaradan
Niķābını ref^c eyledim aradan
Haberim yokdur aķ ile қaradan
Anıñ için baña mecnûn dediler

7 Zülfünü koқladım tel tel seçmedim

Şırāt köprüsünden korkdum geçmedim

Kevşer şarābını gördüm içmedim

Anıñ için baña mecnūn dediler

- 8 Kitābı yok bir mektebde okudum
 Mekik oldum cülhāda bez dokudum
 Her teline başka dürlü ad kodum
 Anıñ için baña mecnūn dediler

- 9 Nokta oldum harf içinde şaklandım
 Bulamazlar beni kitābda şandım
 Cīm karnında her cefāya katlandım
 Anıñ için baña mecnūn dediler

[216]

- 10 Bir kuş oldum kanad açdım semāda
 Balık oldum gāhī gezdim deryāda⁴⁴²
 Ve'l-hāşılı her şey oldum dünyāda
 Anıñ için baña mecnūn dediler

- 11 Bilmez idim bende imiş ayla gün
 Bir hīle-i hilkat imiş dün bugün
 Nazarımda ne mātem var ne düğün
 Anıñ için baña mecnūn dediler

⁴⁴² Bu mışra' da şair tarafından düzeltme yapılmıştır. İlk hâli şu şekildedir:
 Balık oldum, gezdim gāhī deryāda

12 ‘Adem diyārında rāḥat idim ben
 Yār elinde pür-sa‘ādet idim ben
 Pervāne-i şem‘-i vaḥdet idim ben
 Anıñ için baña mecnūn dediler

13 Bir iken girdi ikilik araya
 Aķ idim şoñra ķarışdım ķaraya
 Yārimi buldum araya araya
 Anıñ için baña mecnūn dediler

14 Hep kendimde buldum ne buldum ise
 [217] Açılırım ne ğam ki şoldum ise
 Yār elinde oldum ne oldum ise
 Anıñ için baña mecnūn dediler

15 Leylā leylā derken bāķī Ḥaķ dedim
 Göreceğim seni ben muṭlaķ dedim
 Sen benim ol tek oduna yaķ dedim
 Anıñ için baña mecnūn dediler

16 Yerde gökde tamām oldu seyrānım
 Tañrım şükür dīdārına ḥayrānım
 Fānī benim ķulum dedi sulṭānım
 Anıñ için baña mecnūn dediler

22 Kānūn-ı s̄nī 1334: Boyābād (Kızıl Oğlan kıyısında)

- 17 Da‘vet etdi beni birgün cānānım
Bağ ne dedi baña nāzlı civānım
Fānī benim hem kibirim hem cānım
Baña Leylā oña Mecnūn dediler⁴⁴³
16.10.1928

-2-

11’li hece ölçüsü

- 1 Zengīn faķīr fırşat geçince ele
Buldukları malı yemek isterler
Hoş görüşüp hoş geçinip halk ile
Müşterekiz saña demek isterler
[218]
- 2 Öksüzlere acır gibi turlurlar
Turnayı ta göz evinden ururlar
Kazanc ile kalkar hem otururlar
Senden benden hāzır yemek isterler
- 3 Dünyā bizim hem anamız kıamız
Her çiçekden bir bal alır arımız
Tarlasında arpa çıkdı darımız

⁴⁴³ Bu dördlülüğü, şair 16.10.1928 tarihinde sonradan ilave etmiştir.

Ne yapalım kuzum demek isterler

- 4 Muhtekirde ne dîn vardır ne imân
İnsāniyyet ne bilecek o hayvân
Aşılı boynunda bir torba şaman
Halkı soyup şoğan etmek isterler

- 5 Dükkânına gitdim dedim bu kaçâ
Bir akçelik mala dedi biñ akçe
Biraz inşâf eyle dedim dedi çi
Eksik olmaz aḥbâr demek isterler

[219]

- 6 Arşununa el uzatdım kışaldı
Dirhemi karşımda küçüldü kaldı
Her müşteri geldi başka reng aldı
Añladım ki kalğ git demek isterler

- 7 Koyun şandım⁴⁴⁴ şalıverdim kurd oldu
Her dükkân bir muhtekire yurd oldu
Derd bir degil şimdi birkaç dert oldu
Yüzde yüz kârlı demek isterler

- 8 Söylendi bir fakîr “ekin bahālî

⁴⁴⁴ Şair “koyun dedim” ifadesini “koyun şandım” olarak değiştirmiştir.

 urtulurum  lsem kefin bah lı
 Zam n pek buhr n lı zem n bah lı”
 Yaşamak g   oldu demek isterler

9 Bu s z  s yleyen zav ll   ld 
 T b tunu g ren eglendi g ld 
 Yavrusunu  boynu fa at b k ld 
 Mer amet  almad  demek isterler

10 M  ır    ıyyesi  ır a  atıldı
 Fındık  abu dan  ne  atıldı
  ıcak  uya ba zen  a ık atıldı
 Bekler yine  atlı b rek isterler

[220]

11 Atılmadı yendi m  ır  o anı
  l mden  urtardı n ce bi  c n 
 Lo ma etdi hem u anı  a anı
  lmeyecek  adar yemek isterler

12 Kim kime d ny s  oldu bu d ny 
 G    ac  g     atlı bir r  y 
 Lev le’l-h ly  leheleke’l-f  ar ⁴⁴⁵
 Ta  irine ger ek y rek isterler

⁴⁴⁵ “Hayaller olmasa f kar  hel k olurdu.” anlamında Arap atas z .

- 13 *Fānī* seniñ sözüñ degmez bir pula
 Üç liraya şimdi bir çift çapula
 Bir şey demem Mevlām acısın kula
 ‘Ārif olan añlar demek isterler

24 Kānūn-ı şānī 1334: Boyābād (Enbiyeli karyesinde)

-3-

11’li hece ölçüsü

- 1 Başka kapı var mı kime varayım
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım
 Sen var iken kime ben yalvarayım
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım
- [221]
- 2 Gece oldu āh ile gündüzledim
 Huzūruña geldim seni özledim
 Aḥvālimi ‘arṣa fırsat gözledim
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım
- 3 Diken oldum etegine takıldım
 Senden ayrılmadım itip kakıldım
 ‘Aşk oduna düşdüm yanıp yakıldım
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım

4 Gözleriniñ üstünde kaç demedim
Sözlerine hızlı yavaş demedim
Yedim içdim bu kuru yaş demedim
Şuçum varsa ‘afv et beni sultānım

6 Kucağımda saçlarını tıradım
Sīnesinde bir çift tırunç aradım
İyi kötü işlerine yaradım
Şuçum varsa ‘afv et beni sultānım

7 Kaṭre idim ben gölüñe karışdım
Acı tatlı şularına alışdım
Yārim diye dört tarafa yarışdım
Şuçum varsa ‘afv et beni sultānım

[222]

8 Her derdiñe ortak oldum paylaştım
Gāh gülüşdüm gāh seniñle ağlaştım
Gözyaşımı senden ketme uğraştım
Şuçum varsa ‘afv et beni sultānım

9 Elimde mi seni sevmek şuç ise
Ben n’eyleyim ‘aşka tākāt güç ise
Biri benim delilerin üç ise
Şuçum varsa ‘afv et beni sultānım

10 Hicrānıñla etme beni terbiye
 Huzūruña geldim ben yārim diye
 Cemāliñle her dem müşerref eyle
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım

11 *Fānī* kulum güldür beni ağlatma
 Şular gibi gece gündüz çağlatma
 Firḳatıñle baña mātem bağlatma
 Şuçum varsa ‘afv et beni sulṭānım

26 Kānūn-ı şānī 1334: Boyābād (Yukarıarım kıyısında)

[223]

-4-

11’li hece ölçüsü

1 Münkirleriñ iğvāsına kanmadım
 Hāk diyerek biz de gezenlerdeniz
 Her güzeliñ şāmdānında yanmadım
 Düşman ile dostu sezenlerdeniz

2 Ne ekinim vardır ne de ekenim
 Gül ile gül diken ile dikenim
 Hākḳ’a yalnız bir cān borcum var benim
 Yavrum tatlı cāndan bezenlerdeniz

3 Çiçek çiçek tolaşır bal alırız

Şebnem olur bir goncada kalırız
 Hem koynunda büyür hem ufalırız
 Dil altında şeker ezenlerdeniz

- 4 Yanağını şordum şeftâli dedi
 Dudaklarım kirazîñ âlî dedi
 Bir dâne ver dedim bahâlî dedi
 Gerdenine inci dizenlerdeniz

[224]

- 5 Dudağına açılmamış gül dedim
 Kākülünü koqladım sünbül dedim
 Gül dalına kondu bir bülbül dedim
 Zülf-i kemendini çözenlerdeniz

- 6 *Fānî* her kışşadan bir hışşe alır
 Dünyā ne düşmana ne dosta kalır
 Gölge gibi gāh uzanır kışalır
 Sāza göre perde düzenlerdeniz

27 Kānūn-ı şānî 1334: Boyābād (Alpaşalı kıaryesinde)

Şaṭḥiyyāt

Üürüü Ḥorozum

Mal Müdürü Cevdet Muştafâ Beg'e

Ḥorozum güzel olsun da sesi olsun olmasın

Yāḥūd

Ḥorozum ötsün de kendi güzel olsun olmasın

[225]

- 1 Pek güzelsiñ ḥorozum
Bugünlerde қоқозum
Қазанırım oyunu
Olsa elimde қоzum
Üürüü ḥorozum
Қалмады bir tek қоzum

- 2 İspatiniñ birlisi
Çamaşırıñ kirlisi
Haydi temizlen de gel
Alacaqsıñ nergisi
Üürüü ḥorozum

- 3 Maçanıñ ikilisi
Kör қандіlimiñ isi
Маһмұр бақışlarına

Bağışladım Kilis'i*

Üürüü horozum

- 4 Dineriniñ papazı
Severim çokdan azı
Ördeklerden vazgeçdim
Yağaladım bir kazı

Üürüü horozum

- 5 Kupanıñ oğlanı hoş
‘Arap küheylanı hoş
Al yanaklı nâṭūruñ
Ḥamāmı külḥānı hoş

Üürüü horozum

[226]

- 6 Bir kız olsa koz olsa
Başında hotoz olsa
Çifte şandal piyāde
Yerimiz Beykoz olsa

Üürüü horozum

* “Be ḥāl-i hindūyeş baḥşem Semerḵand u Buḥārā rā!”

Bu mısra da, Hafız-ı Şirâzî’nin şu beytine telmih yapılmıştır:

اگر آي ترك شيرازی تڭست آرد دل ها را

بخال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را

7 Һorozum bili bili
 Severim işkambili
 Bir köylü yoşma gördüm
 şordum köyü İbi’li*
 Üürüü Һorozum

8 İşkambilden fāl açdım
 Kāğıdlarımı şaçdım
 Birli maça görünce
 Ƙorřdum yārime Ƙaçdım
 Üürüü Һorozum

9 İřkambiliñ şayısı
 İspatiniñ dayısı
 Çifte şaklı çıkınca
 Һořāf oldu Ƙayısı
 Üürüü Һorozum

[227]

10 Seni sevdim sinegim
 Gerçi yokdur inegim
 Һürriyyet sāyesinde
 şimdi vardır binegim
 Üürüü Һorozum

* İbi hindi demektir. “İbi” Anařolu’da bir Ƙaryeniñ ismidir.

11 Hürriyyet-i maṭbū'āt
 Ne it kaldı ne de at
 İl için yanma nāre
 Yan gel döşeginde yat
 Üürüü horozum

12 Deñizlidir horozum
 Var elimde bir kızum
 Güzel olsun olmasın
 Ötsün aftos piyozum
 Üürüü horozum

13 Horoz diyip sen atma
 Hindiye tavuk katma
 Anneñ güzel sen çirkın
 Kabaramazsın kel Faṭma
 Üürüü horozum

14 Çatal ibik gül ibik
 Hepsine güzel dedik

[228] Lākin nice olacak
 Hālim bilā-metelik
 Üürüü horozum

15 Bahtım kapandı bu ay
Haftamı parmakla şay
Metelikden ne haber
Beşi birlik şey nanay
Üürüü horozum

16 Hey gidi hey doktorum*
Şimdi ben anlıyorum
Dostum Telemak iseñ
Ben de saña Mentörüm
Üürüü horozum

17 Zonguldağ'da bir beg var
Begin elinde ney var*
Ay unuttum adını
Bir de yanında şey var
Üürüü horozum

18 Kağı Paşa torunu
Ötdür yine boruñu
“Şükrān”ımdan vazgeçme
O benimdir ver onu*
Üürüü horozum

* İhvāndan bir doğtora

* Konyalı bir ‘adliye me’ mūruna telmiñan yazılmışdır.

* Me’ mūr-ı ađır mūmā ileyhiñ mini mini kerimesi Şükrān hñım kızına işāretidir.

[229]

19 H rozum De izli'den
 H   a lamaz gizliden
 Sen ne a larsı  g    
 Bu  arı be izliden
        orozum

20 H rozum var  tecek
 Bacam elbet t tecek
 Oyunuma d   at et
 Seni  ozum  t cek
        orozum

21 Benim siy    orozum
 H    g lm ndan g zel
 Hele  aklı bir  ozum
 Kızdan o landan g zel
        orozum

22 Se er va ti sesini
 Yedi ma alle duyar
 B y k k   k  avuk ar
 M sy  L    'a uyar
        orozum

23 Ey ħorozum Gerzeli
 Öt baçalım lerzeli
 Tavuklarını içinde
 Gāhī Hind ile Çin’de
 Boylu boslu sen dolaş
 Şark ile Ğarba ulaş
 Üürüü ħorozum

24 Güzelliğın el verir
 Baña biñ neş’e verir
 Sesiñ olsun olmasın
 Yine seni severim
 Çünkü er oğlu erim
 Üürüü ħorozum
 Elimde şaklı kızum

15 Nīsān 1335: Boyābād

Reşīd Fānī

[230]

Ƙızılıрмаƙ

8+7=15’li hece ölçüsü

1 Antiťoros silsilesi Köse Dağı etegi
 Menba’ını teşkil eder çağlar aķar gidersin
 Her geçdiğin yere tāze ħayāt ihdā edersin
 Sivas ili toprağının sensin büyük dilegi

2 Nevşehir’nden Haymana’dan Kaşamonu’dan aşır
 Dere tepe yayla ova demeyerek dolaşır
 Biñe yakın kilometre gelir yeşil yatağıñ
 Gökırmağ Şab Dere Devrek yollarda derd ortağıñ

3 Sağdan soldan daha nice dereleri alırsıñ
 Karadeñiz bağıñ açar kucağında kalırsıñ

4 Bafra yurdu oñların da naşib olur bu vuşlat
 Kızılıрмаğ güzel ırmağ saña selām biñ hürmet

5 Kızılıрмаğ sāhilinde düşünerek kalmışdım
 N’için böyle hazin hazin akar diye dalmışdım
 Kulağımda bir uğultu peydā oldu diñledim
 Gözlerim yaş özüm āteş ile doldu diñledim

[231]

6 Ağlar gibi titrek bir ses gāyet yavaş diyordu
 “Ğarib vaṭan derdli ana ben iñlerim ağlarım”
 “Seniñ derdiñ ile kızıl kanlar döker çağlarım”
 “Yüzlerce yıl hālimizi kim añladı kim şordu”
 “Benim gibi nice ırmağ nice göller nice şu”
 “Tuna Meriç Struma Vardar İnce Karaşu”
 “Hā’in düşmanlar ellerinde gece gündüz iñlerken”
 “Öz vaṭanıñ evlādları kurtarmadı bu neden”

- 7 “Kafkas Aras İslâm yurdu iken çañlar aşıldı”
“Türân moskof ile doldu medreseler başıldı”
- 8 Sesi geldi birdenbire yer gök dedi intikâm
Ulu Tañrı yardımıyla hâkânımız bu maķâm
Bütün İslâm ülkesine cihâd fermân eyledi
Öz vaţanı kurtarmaĝa millet imân eyledi
- 9 Ay yıldızlı bayraĝımız yükseliyor ne devlet
Kızılıрмаķ güzel ırmaķ saña selâm biñ hürmet
- 10 Top patladı düşmanlarıñ eñsesinde ‘âķıbet
[232] Hâķ tanımaz zâlimleriñ Allâh alır öcünü
Her müslümân şarf ediyor varlığını gücünü
İmân ehli dîn uğrunda esirgemez cân elbet
- 11 Oĝuz ‘Oşman sancaĝınıñ altındadır Türk olan
Arslan özlü hep müslümân kardeşleri el ele
Vaţanını nâmûsunu kurtarmaĝa şevķ ile
Toplandılar Hâķ bayraĝı altındadır bu cihân
- 12 Türk illeri kavuşacak birbirine ne muţlu
Bütün İslâm kurtulacak zincirlerden ne kuţlu
Haydi kardeş çalışalım şân alalım şân günü
Gözümüzü dört açalım ana baba cân günü

- 13 İslâm olan Hâk uğrunda kalmaz geri yürü arş
Yürüyelim hep ileri hep ileri yürü arş
- 14 Ulu Tañrı yardımıyla nuşret bizim şân bizim
Ġayretu'llâh kuvvetiyle kudret bizim şân bizim
- 15 Mağrib meşrık kardaşları haydi birden hareket
Kızılıрмаğ güzel ırmağ saña selâm biñ hürmet

8 Teşrîn-i şânî 1330: Lâdik

[233]

Ey Ġâziler

8+7=15'li hece ölçüsü

- 1 Ġaydūd Moskof Fransızla İngilizle bir olmuş
Almanlarıñ kendisine şalvetiyle kudurmuş
Aç ayınıñ gözü dönmüş yurdumuza şaldırmış
Nāmūs hayā zāten bilmez şimdi bütün kaldırmış
Delik bulsa dört köşeden yurdumuza girecek
Deli Petro çocukları murādına erecek
Düşmandaki dilek budur aña diğkat geçirme
Kanınıñ soñ damlasını dañi akıt geçirme
Haydi erler hudūd boyu babayigitle dolmuş
Arslan ana evlādını bugün için doğurmuş

2 Arkadaşlar ey kardaşlar cihād bize farz bugün
 Ka'bemizi ravzamızı şaklayalım düşmandan
 Muḥammed'in sancağını iletelim mehdiye
 Şaldıralım cān evine düşmanıñ Allāh diye
 Bu vazīfe babamızdan dedemizden kalmışdır
 Dīn uğrunda ecdādımız nice öñler almışdır
 Ezān sesi bu huṭbeler bize Ḥaḳ'dan emānet

[234] Īmān ehli Allāh'ına hīç eder mi ihānet
 Haydi ġazā meydānına eroġluna var düġün
 Da'vet etdi ḫalīfemiz o muḳaddes ḫumandan

3 Tañrımızıñ birliğini peygamberiñ adını
 A'la için fırşat verdi Allāh bize ḫamd olsun
 Ḥarb yerine sevinerek güle güle ḫoşalım
 Bir kükremiş arslan gibi deryā gibi coşalım
 Ḥāydūdlarıñ çigneyelim süngüsünü ṭopunu
 Azak Ural şularına dolduralım ṭopunu
 Yavuz Sulṭān selāmını götürelim Tūran'a
 Yuf borusu demir ordumuza karşı durana
 Adı Mosḫof bu ḫā'iniñ aşı manṭar içi ḫof
 Ḳan ağlasın mezārında İġnatiyef Ğorcaḫof
 Ḥaḳḳ'a şükür Oġuz oġlu buldu ağız ṭadını
 Petersburg'ıñ soḫaḳları artık mātemle dolsun

4 Ġāzī veyā şehīd olmak iki büyük ni‘metdir
 Bundan yüce mertebe yok āhiretde dünyāda
 [235] Ölüm çañı çalınırken İslām olan uyumaz
 Mazlūm āhı yerde kıalmaz dökülen kıan yine az

5 Yeryüzünde deñiz toprak çalkalandı kıan ile
 Kıayşer bugün Hāk uğrunda birleşdi hākān ile
 Babayigit meydānında nāçar kıaldı şaşkın çār
 Pabucunu kıoltuğuna almış Fransız kıaçar

6 Şağa şola yalpalanır yardım arar İngiliz
 Pek az kıaldı kıovulmağa Hindistan’dan Mısıır’dan
 Biritanya şimdi onuñ nazarında bir zindān
 Durmayalım kıoşuşalım İslām ocağına biz

7 İslām yurdu kıucağ açmış iken durmak cinnetdir
 Dīnimizi dünyāmızı başlatalım bünyāda

12 Teşrīn-i şānī 1330: Lādīk

Ey Vatan

11’li hece ölçüsü

1 Ay başışlı yıldız başlı Tūrān’ım
 Senden geldi Ertuğrul’um Orhān’ım
 Kıoklamağa kııyamazken yüzüñü

[236] Hâ'in moskof tırnaqladı kanatdı
 Evlâdını bağından aldı atdı
 Görmez oldum artık güzel gözünü

2 ‘Aşırılarca anacığım boynuña
 Eyvâh esir tomruğunu taqdılar
 Biñ zulm ile yüregini yaqdılar
 Türk evlâdı hasret qaldı koyunuña

3 Toprağında yüz biñlerce şühedâ
 Qanı vardır o mübârek türbeler
 Bizi kendi yanına da‘vet eyler
 Hâq yolunda cānımız olsun fedâ
 Alnı kara yazılı ey vaṭanım
 Seni düşman elinden kırtaralım

4 Babayigit yurdu güzel Kafkas’ım
 Senden ayrı qaldıkça artar yāsım
 Boylu boylu yaqışıklı nice er
 Özü sözü toğru Çerkes Gürcüler

[237] Rus zinciri altında qalmış iñler

5 Anaṭolu’dan gelecek yardımı
 Bekler amān çābuq atıp adımı
 Yetişelim qardeş ocaqlarına

Yüz sürelim köşe bucaklarına
 Alnı kara yazılı ey vatanım
 Seni düşman elinden kurtaralım

6 Mısır Tūnus Trablusğarb Cezā'ir
 Kıbrıs Girid Saķız Rodos vesā'ir
 Vatanımdan ayrı düşen beldeler
 Ey mübārek şānlı 'Arab yatağı
 Ey Akdeñiz mālakesi otağı
 Size olan zulüm yürekler deler

7 Eski yeñi başa gelmiş ne ki var
 Hep müslümān düşmanı üç canavar
 Sözüüm oña devletlerin dolabı
 Şimdi yutdu üçü de Alman hıapı

[238] Çekdigimiz yeter artık kardaşlar
 Hālimize ağladı tağlar taşlar
 Alnı kara yazılı ey vatanım
 Seni düşman elinden kurtaralım

8 Ey Rūmeli nerde güzel Rūmeli
 Anamızıñ koynunda düşman eli
 Dedemizin kemikleri üstünde
 Yūnān Bulğar gaydasını çalsın mı
 Kim bilir kaç ma'şūmecigiñ günde

Nāmūsuna el uzatsın kıalsın mı
 Yere göge bakmağa artık utan
 İñledikçe mezellet içre vağan

- 9 Dayanamaz bu zillete vahşete
 Damarında bir damlacık kıan olan
 Kıalbinde Hakk kıorkusu imān olan
 Silāhını kıapar kıoşar elbette
- [239] Arkadaşlar haydi silāh başına
 Yetişelim vağanıñ gözyaşına
 Alnı kıara yazılı ey vağanım
 Fırşat iken seni de kıurtaralım

- 10 Vağanımıñ alnı kıara yazısı
 Silinecek Hakk'ıñ kıudret eliyle
 Pek yakında toğar zafer yıldızı
 Kıur'an ehli mālīk nice delīle

14 Teşrīn-i şānī 1330: Lādīk

Qahramān Kıadınlarımız

8+7=15'li hece ölçüsü

- 1 Bilir misin Mebrūke'yi o kıahramān kıadını
 Trablus gāzāsında birkaç mücāhid ile
 Birleşerek kıılıcını çekdi meydān okudu

Haftalarca āciz kaldı karşıısında bir ordu

Ḳabilei zaferine bu ḥānımdır vesīle

Müslümānlık tārīḥine yazdı güzel adını

[240] Ṭop götürdü bir ḳolunu yine geri dönmedi

Tek elinde yalın ḳılıç ileriye atıldı

Düşman onuñ şalvetiyle birbirine ḳatıldı

İtalya'nıñ ḳumandanı Mebrūke'ye bes dedi

2 Ḳara Fāṭma adı elbet ḥāṭırında ḳalmışdır

Mosḳof ile cengimizde büyük oyun oynadı

Türk iline destān oldu onuñ şerefli adı

Cebḥāneler āteşlemiş nice ḳal'a almışdır

Bu ḥānımıñ yaptıkları bir ḥāriḳa bir sırdı

Düşman bile karşıısında şaşdı parmak ışırdı

3 Ḳara Faṭma bir Mebrūke olamazsañ sen çekil

Mosḳof bugün Türk neslini müslümānlık adını

Maḥvetmege cür'et etdi çignemekde ḳadını

Ana baba günü ḥarbe ḳoşmayanlar er degil

4 Dīn düşmanı içre ḳalmış mazlūmlarıñ feryādı

Ḳulaḳları çınlatırken bizden meded umarken

Allāh diye nice şehīd gözlerini yumarken

Hīç uyur mu yatağında öz müslümān evlādı

[241]

- 5 Silāhını kapar koşar muḥārebe yerine
Ġāzī veyā şehīd olmak diler er olan
Vaṭanına şādık olan devlete ‘asker olan
Dere tepe demez aşar muḥārebe yerine
- 6 Yeryüzünde ne kadar dīn kardaşları var ise
Ne muṭluyuz cihād bugün cümlemize farz oldu
Yeşil sancağ dalğalandı k̄albimize nūr doldu
Durmayalım yetişelim īmān bize yār ise
- 7 Kızgın toplar ağız açdı āteş ile kükredi
Yıldırımlar yağıdırıyor düşmanlarıñ başına
Selām söyler öz vaṭanıñ toprağına taşına
Allāh Allāh sesleriyle yer gök yine titredi
- 8 Haydi kardaş biz de Allāh diye koşup gidelim
Birkaç yumruk indirelim düşmanıñ eñsesine
Baykuş kondu damlarına revnağ verdi sesine
Moskof adı yeryüzünde k̄almasın cenk edelim
- 9 Türk ‘unşuru bilmez iken meskeneti zilleti
[242] Birkaç ‘aşır bu zālimiñ pençesinde iñledi
Medeniyet āhımızı güle güle diñledi
Mādem ki nuşret bizim kurtaralım milleti

Uyan ey Türk uyan artık uyuduğuñ elverir
 Kâdir Tañrım esirgemez dileyene şân verir

24 Teşrîn-i şânî 1330: Lâdik

Arş İleri Kafkasya'ya

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Turan ile Kafkasya'da ecdādımız maķberleri
 Yüzlerce yıl mātemdedir ol kıt'anıñ her bir yeri
 Ağlar akar ırmaķları iñler hemişe meşceri
 Boynunda Moskof zinciri feryād eden ol dil-beri
 Hākānımız kurtarmaya 'azm eyledi Hāk reh-beri
 İslām'a tebşir etdi hāmd olsun cihād-ı ekberi
 'Osmānlı ceng-āverleri meydān-ı harbiñ erleri
 Arş ileri Kafkasya'ya gündüz gece arş ileri

[243]

- 2 Dübb-ı şimāl azmış yine ma'sūm kanı içmek diler
 Yoldaş bu sersem hayvāna bir tilki bir de kör çaķal
 Yutmaķ dilerler 'ālemi İslām'a eñ çok diş biler
 'İbret gözüyle şunlarıñ ahvāline baķ şaş da ķal
 Şaşmaķ ne hācet bunlara bir pençe at arslan gibi
 Mā-dām ki hırş u tama' reh-berleri yokdur dibi
 Üç yüz kūsūr milyonlara bālig olan ey müslümān
 Şân u zafer erbāb-ı ihlāş-ı Hudā'nıñdır inan
 'Osmānlı ceng-āverleri meydān-ı harbiñ erleri

Arş ileri Kafkasya'ya gündüz gece arş ileri

- 3 Allāh yolunda şevk ile cān baş verir ‘Osmānlıyız
Ölmek büyük lezzet faķaķ dönmeķ mezellettir bize
Sancağımız nāmūs-ı millettir ezelden şānlıyız
Ecdādımızdan mūntakīl ‘ālī emānetdir bize
Üç devlet-i bed-ṭīnetiñ kaşdettiği sancağımız
Nāmūs-ı millet uğruna olsun fedā hep çağımız
Bayrağımız yerde sürünmekden ise ölmek şeref
- [244] Üç alçağı ser-tā-be-pā berbād u maḥvetmek hedef
‘Osmānlı ceng-āverleri meydān-ı ḥarbiñ erleri
Arş ileri Kafkasya'ya gündüz gece arş ileri

- 4 Kafkasya'nın genc kızları arslan yürekli erleri
Türk oğlunuñ müştākıdır bir ḥaylī yıllardan beri
Öz yurdumuz āgūşuna koşmaķ gerek arş ileri
Turan ilinde bekliyor öz ceddimiz kalma geri
‘Azm ü şebāt etmek gerek Kafkasya'yı geçmek gerek
Turan ilinde bekleyen ecdādı tebrīk eylemek
İşte bizim āmālimiz Ḥaķķ'a ‘ayān aḥvālimiz
Cān baş bu maķşad uğruna olsun fedā emvālimiz
‘Osmānlı ceng-āverleri meydān-ı ḥarbiñ erleri
Arş ileri Kafkasya'ya gündüz gece arş ileri

[245]

Ḥāṭıra-i Ḥarb-ı ‘Umūmī*Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün*

- 1 Ey bāde gel bünyādıma dil-ḥānesi oldu ḥarāb
 ‘Ayn-ı ḥaḳīḳat bildigim firḳatle hep oldu serāb
 Pek teşnedir āb-ı zülāl-i luṭfuna cism-i türāb
 Rūḥum yine ḳayd-ı ‘alā’ikle bugün pür-ıztırāb

Ey sāḳī-i gül-ḫehre gel ‘uṣṣāḳa ṣun peymāneler
 Teskīn-i hicrān eylesin gülsün yine dīvāneler

- 2 Bilmem naşıl efsūn ile düşdüm bu gird-āb-ı ğama
 Loḳmān iken oldum demek muḥtāc yine bir merheme
 Al ḳanlar içre Şarḳ u Ğarb dünyā gözümde melḥame
 Evlād-ı Ādem demleri içre cihān pür-demdeme

Ey sāḳī-i gül-ḫehre gel ‘uṣṣāḳa ṣun peymāneler
 Teskīn-i hicrān eylesin gülsün yine dīvāneler

- 3 Ādem baba bir ḥabbeye almış iken bu ḳubbeyi
 Evlādı paylaşmak için biñ ḳubbe yaptı ḥabbeyi
 Da‘vāları sensiñ kötü ancak benim bunda eyi

[246] Sen giyme yeme ben yiyem keyfim gibi olsun deyi

Ey sāḳī-i gül-ḫehre gel ‘uṣṣāḳa ṣun peymāneler
 Teskīn-i hicrān eylesin gülsün yine dīvāneler

- 4 Ğavġā kimiñ mülkü için şordum faḳaṭ ses gelmedi

Kayşer ile çār beynine nā-çār nifāk girmiş dedi
 Her gün harāb etmekde top biñlerce ‘abdi ma‘bedi
 Bir gün gelir belki olur dünyāda şulḥ-ı sermedi
 Ey sākī-i gül-çehre gel ‘uṣṣāka şun peymāneler
 Teskīn-i hicrān eylesin gülsün yine dīvāneler

- 5 Dünyā niye devrānını etmekde pür-şevḳ u ʔarab
 Şems ü kamer toğmaḳdadır envār u elvān içre hep
 Kuşlar yine pür-zemzeme ezhār açar la‘l u zeheb
 Evlād-ı Ādem başına ḳopmuş ḳıyāmet mi ‘aceb
 Ey sākī-i gül-çehre gel ‘uṣṣāka şun peymāneler
 Teskīn-i hicrān eylesin gülsün yine dīvāneler

9 Temmūz 1331: Lādik

[247]

Ey Kamer

Rūḥ-āşinā bir enīse-i kıymetdārıma ihdā

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

- 1 Ey kamer ey güzel ay bedr-i mu‘allā-yı münir
 Vech-i pür-nūruña eylerse naḳar cānānım
 Söyle “bir ‘āşık-ı ḥasret-zede hicrānı vefir
 Ayda ‘aks-i ruḥ-ı dildārını görmek diliyor
 Ay degil belki o dīdārını görmek diliyor

- Luṭfedip ‘aṭf-ı nigāh eyle ki mes‘ūd olsun⁴⁴⁶
 Her muḳammer gecede böylece bī-ḥūd olsun
 Saña baḳdıkça teḥaffuf ediyor hicrānım
 Ey ḳamer doğ yine nūruñla tesellī bulayım
 Çeşm-i cānānı görüb mest-i temāşā olayım⁴⁴⁷
 Bir küçük nazrasına belki mulākī olurum
 Leb-i dil-berde ḳalan bādeye sākī olurum⁴⁴⁸
- 2 Bilsen ey āh ḳamerim çekdiğimi dil-berden
 Acır elbette benim ḥālime sen aḡlardın⁴⁴⁹
- [248] Kā’ināta küserek ebr-i siyāh baḡlardın⁴⁵⁰
 Belki şaḳlardın⁴⁵¹ o dem kendini baḡr u berden
- 3 Ḳaderim böyle imiş bende bu tālī’sizlik
 Var iken göz göre bir ‘aşḳıñ esiri oldum
 Gül idim şimdi onuñ ḥār-ı ḥaḳiri oldum
 Rāzıyım cevrine lākin olabilsem mālīk⁴⁵²
- 4 Ne cefākār ne şebātsiz onu sen āh bilsen

⁴⁴⁶ Şairin bu mısraı sonradan deḡiştirdiḡi görölmektedir. İlk yazıldığı hāli şu şekildedir:
 Baḳıñız! Naṣra-i luṭfuñla o, mes‘ūd olsun!

⁴⁴⁷ Şairin bu mısraı sonradan deḡiştirdiḡi görölmektedir. İlk yazıldığı hāli şu şekildedir:

Bir ḥayāle ṭalarak mest-i temāşā olayım

⁴⁴⁸ Şair, bendin son iki mısrasını sonradan deḡiştirmiştir. İlk mısraın ilk kelimesi karalamadan dolayı okunamamaktadır. Mısraların ilk yazıldığı hāli şu şekildedir:

..... nazrasına belki telaḳḳı ederim,

Rūḥumu rūḥ-ı laṭīfiyle tedāvi ederim!

⁴⁴⁹ Aḡlardın kelimesi ilk olarak “aḡlarsın” şeklinde yazılmış, şair tarafından sonradan deḡiştirilmiştir.

⁴⁵⁰ Baḡlardın kelimesi ilk olarak “baḡlarsın” şeklinde yazılmış, şair tarafından sonradan deḡiştirilmiştir.

⁴⁵¹ Şaḳlardın kelimesi ilk olarak “şaḳlarsın” şeklinde yazılmış, şair tarafından sonradan deḡiştirilmiştir.

⁴⁵² Şairin bu mısraı sonradan deḡiştirdiḡi görölmektedir. İlk yazıldığı hāli şu şekildedir:

Rāzıyım cilvesine āh! Olabilsem mālīk!

Değişir lahzımda eṭvārı⁴⁵³ televvün eyler

Bir cerīḥa yeniden dilde tekevvün eyler⁴⁵⁴

Onu meh-tābıñ ile bārī tedāvī⁴⁵⁵ et sen

5 Onu sen her gece gör zülfünü teşmīm eyle

Ḳalb-i vīrānemi nūruñ ile termīm eyle⁴⁵⁶

6 O sitemkār beni hicrānlara dūçār etdi

Şeb-i zulmetde bıraḳdı beni öyle gitdi

Nerde ḳaldı o yemīnler hani ol peymāneler

[249] Ḳalbi ḳalbimde elim elleriniñ altında

Baḥtiyār olmuş idim şanki ḥayātımda

Ḍarbe-i ḳalbine ben etmiş idim imānlar

7 Ey ḳamer sen bunu gördüñ buña sen şāhidsiñ

Baña lâzım degil artık yaşamaḳ eglenmek

Maḥz-ı cennet olacaḳdır yeñiden evlenmek

Bu ḥayāt varsın o şūḥ uğruna ḳurbān gitsin

8 Ne ḳadar müşkil imiş āḥ ḳamerim aldanmaḳ

Çok sevip çok sevilip āteş-i hicre yanmaḳ

⁴⁵³ Eṭvārı kelimesinden önce şair burada “aḥlākı” kelimesini kullanmıştır.

⁴⁵⁴ Şairin bu mısraı sonradan değiştirdiği görölmektedir. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:

Aramızda acı bir yāre tekevvün eyler

⁴⁵⁵ Şair tedāvī kelimesi yerine ilk olarak “tesellī” kelimesini kullanmış, sonradan “tedāvī” olarak değiştirmiştir.

⁴⁵⁶ Şairin bu mısraı sonradan değiştirdiği görölmektedir. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:

Ḳalb-i vīrānesini āḥ ile termīm eyle!

- 9 O dudak başka dudaklarla temās eylerken
 Sen onuñ hālını meh-tāb ile hep ifşā et
 Acı bir kahkaha çek lāne-i ğam inşā et
 Zülmet-i ‘ömrümü ben nūra kıyās eylerken
- 10 Tek ü tenhā yalnız āhım ile bī-çāre
 Düşerek bir köşeye ben daḥi maḥmūm u ğarām
 Baña genclikde yazık sevgili ‘ömr oldu ḥarām
 [250] Bu sefil bārı sürükler yaşarım āvāre
 Dilerim ağlamasın gülsün o meh şād olsun
 Deli gönlüm siteminden biraz āzād olsun
- 11 Ey kamer sen de mi bir dil-bere ‘āşıkıñ ‘aceb
 Nūruñu ḥüzn ile serper tolaşırsıñ gökde
 Nice muzlim yuvalarda bıraḳırsın ‘uḳde
 Saña her sīne açık müfteḳır envārına hep
- 12 Seni eylerse der-āġūş şaşırıp bir hāle⁴⁵⁷
 Kopardı elbette yürekden saña karşı nāle
 Meh-tābıñ leme‘ānıñla düşerseñ ‘āşka
 Saña bir şî‘r-i nev ihdā ederim bambaşka

⁴⁵⁷ Şairin bu mısraı sonradan deġiştirdiġi görölmektedir. İlk yazıldığı hāli şu şekildedir:
 Seni āġūşuna almak diliyor bir hāle

- 13 Ey kamer ey güzel ay bedr-i mu‘allā-yı munīr
O zamān ebr-i siyāh ben olayım koynuma gir
- 14 Sen de sevdā-zedeler zümresine dāhil olup
Şarşar-ı firkat ile kūşe-i hicrānda şolup
Bürünür ebr-i siyāha darılırsañ felege
Daha haylī sözüm var ki yüzüm yok demege
- 15 Ne harāret tınır ol ‘aşk-ı füsünkār ne harīr
Ser verir sırrını anlatmaz o şeh-bāl-i serīr
Öyle sehḥāre ki koynunda cihānlar eritir
Düşünüp ağlasa gönlüm bu hayātı yeridir
- 16 Ey kamer sen de çekil zıllı çoğalsın dereniñ
Sen de Fānī gibi bir yolcusuñ ammā nereniñ

21 Mayıs 1335: Sinop

[251]

ENFĀS-I İNŞİRĀḤ

Ergānūn-ı Dil

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 O rütbe āteşin nefesle koçladım ki şūḥumu
Elinden atdı ‘ākıbet şükūfe-i şükūhumu
Niyāz-ı ‘afve yolladım bu zāde-i sünūhumu
Acırdı şübhesiz göreydi şadr-ı pür-şurūhumu

Çalındı erğanün-ı dil getir şabā şabūhumu
Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

- 2 Semā-yı şāf içinde yok iken seḥā'ib-i keder
N'îçin gönül ğubār-ı ğamla böyle çalkandır gider
Devām-ı derd-i hicr ile ḥayātım oldu hep heder
Ġarīk-i zulmet etdiğiñ yetişmiyor mu ey kader

[252] Çalındı erğanün-ı dil getir şabā şabūhumu
Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

- 3 Ġarīk-i ḥande-i sürūr iken zemīn u āsumān
N'îçin fiġān u giryemi sever o dīdeden nihān
Riyāz-ı cennet olsa istemem şu kūşe-i cihān
Cüdā-yı iltifāt olan ṭaleb eder mi cism ü cān

Çalındı erğanün-ı dil getir şabā şabūhumu
Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

- 4 Ḥayāt-ı ādem aṇladım uzunca boylu āh imiş
Kitāb-ı 'ömrümüñ şaḥā'ifi demek siyāh imiş
Bu zulmet-i 'amīka mübtelā-yı mihr ü māh imiş
Ḥaḳā'ik-i ḥayātı söylemek meger günāh imiş

Çalındı erğanün-ı dil getir şabā şabūhumu
Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

5 Nedir bu h̄ande-i şafā nedir bu girye-i elem
 Demek ki mübtelā-yı reng imiş şükûfe-i ‘adem
 [253] Ziyā-yı şemse aldanıp açılma böyle dem-be-dem
 Günün birinde bî-haber şolar bitersin ey şanem
 Çalındı erğanūn-ı dil getir şabā şabūhumu
 Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

6 Güneş açıldı lerzeş-i şafāya başladı nehār
 Kemāl-i cünbüş-i hırām ile göründü işte yār
 Elinde gül demetleri başında ebr-i nev-bahār
 Kızardı gonca lebleri açılmak istedi nigār
 Çalındı erğanūn-ı dil getir şabā şabūhumu
 Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

7 Görünce h̄alimi nigārım iltifāta başladı
 Süzüldü gözleri selām-ı pür-nikāta başladı
 Tuyūr-ı gülşen-i şafā terennümāta başladı
 Defin-i ‘aşk idi gönül demek hayāta başladı
 Çalındı erğanūn-ı dil getir şabā şabūhumu
 Şafā-yı mevce-i şarāb ile temizle rūhumu

27 Şubāt 1329: Kocamuştafapaşa

[254] **Maḥsūs**

Āşinā-yı rūḥum Es'ad Beg'e

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Tehayyül eyler idim bir birâder-i hem-rûḥ
 Verip Hudâ baña 'aṭf eylesin güzel gözünü
 Görünce gözlerim âyîne-i ezel yüzünü
 Şifâ bulurdu temâşâ ile dil-i mecrûḥ
 O bir nazar ki anıñ ka'r-ı bî-fenâsında
 Hayât-ı mâziyemiñ ḥâtırâtı hep medfûn
 Serâ'irim okunur çeşm-i rûşenâsında
 Tecessüm eylemiş ol rûḥa dil olur meftûn
 'Aceb o ben mi îlâhî veyâ ki ben mi o yum
 Su'âle başlayacağdım o yâr-ı cân dedi şuş
 Bu sırr-ı ḥilḳat-i Ḥaḳ'dır muṭâbaḳat-ı maḥsūs

- 2 Tehayyül eyler iken böyle bir vaḳt nâ-gâh
 O yâr-ı cânı çıkardı Hudâ nazargehime
 Görünce gâ'ib edip kendimi dedim Allâh
 Dedi cevâb olarak elverir bu gayrı deme

- [255] Dilim tutuldu o dil oldu söyledi beni hep
 Yazık ki derd-i nihânım aña 'ayân olmuş
 Hafâ-yı ḳalbime gūyâ ki tercümân olmuş
 Lebi leb oldu baña añaşıldı feyz-i veheb
 O rütbe mest-i müdâm olmuşum ki bilmeyerek
 Su'âle başlayacağdım o yâr-ı cân dedi şuş

Bu sırr-ı hilkat-i Hâk'dır muṭābaḳat-ı maḥsūs

- 3 Şarāb-ı vāḥid ile doldurup iki ḳadeḥi
 İçince sāḳī-i gül-fem ḳadeḥ bir oldu dedi
 “Degil bu gülşen-i dünyāda āḫiretde daḥi
 Bir olduñuz ki demek baḥtiyārsıñız şimdi”
 Duyunca her ikimiz böyle bir şadā-yı laṭīf
 Hemān şarıldıḳ anıñ dāmen-i hidāyetine
 Dedik ki “maḥz-ı kerem ḥaḳḳımızdaki talṭīf
 Hemīşe müfteḳiriz naḫra-i ‘ināyetine”
 Bu ses yabancı degil āşinā-yı rūḥum idi
 Su’āle başlayacaḳdım o yār-ı cān dedi şuş
 Bu sırr-ı hilkat-i Hâk'dır muṭābaḳat-ı maḥsūs

20 Şubāt 1329: Kocamuştafapaşa

[256]

Züleyḥā-yı Emel

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

- 1 Züleyḥā-yı emel bekler seni ey bī-melālim gel
 Ḳadeḥ mālī ṭarab āmāde dil aḡyārdan ḥālī
 Unutdum derd-i hicrānıñ ile müstaḳbel u ḥālī
 Gül ü bülbül seni bekler āmān ey nev-nihālim gel
 Ğubār-ı pāyine üftāde göñlüm rüy-māl olsun
 N’olur bir kerrecik de nā’il-i zevḳ-i vişāl olsun

- 2 Bahār oldu açıldı cā-be-cā ezhār reng-ā-reng
 Zemīn u āsumān ġark-ı bedāyi‘ oldu ser-tā-ser
 İçer kuşlar mu‘aṭṭar ġoncalardan bāde-i kevşer
 Uçar ebr-i seher müştāk-ı sevdā şad hezār āheng
 Gel ey naḥl-i revānım ḥacle-i dünyā seni bekler
 Gel ey ṭāvus-ḥırāmānım bütün eşyā seni bekler
- 3 Temāşā etmege gelmiş iken ol çeşm-i maḥmūru
 N’için maḥrūm-ı dīdār eylediñ yā Rab günāhım ne
 Bu vuşlatġāh-ı ‘ālem ne bu āh-ı sīnegāhım ne
 N’için Ādem deġişdi ḥabbe-i memnū‘ için ḥūru
- [257] Züleyḥā-yı emel bekler seni gel Yūsuf-ı cānım
 Öürsem ġam yemem bir būsecik ver bārī cānānım
- 5 Nedir ‘işmet nedir āşüfteġī pūr-cūşış u şafvet
 Ḥicāb-ender-ḥicāb olmuş göñüller iltifāt ister
 Ḥafī vü müncelī her şey yine senden ḥayāt ister
 Bu mir’āt-ı ḥaḳıḳat içre buldum ‘ākıbet ḥalvet
 Şarıldım Ādem ü Ḥavvā’ya artık yek-vücūd oldum
 Nesīm-i feyz-i Ḥaḳ’la ḳaṭre-i deryā-yı cūd oldum

25 Şubāt 1329: Kocamuştafapaşa

Elek Tağı'nı Geçerken

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Bir şubh idi çıkdım yola âzâde-i endüh
Pür-zıll-i şafâ orman içinden gidiyordum
Her nazrada bir levha temâşâ ediyordum
Envâ'-ı meşâcirle müzeyyen idi ol küh
- 2 Her yerde bedîdâr idi gerçi meşe gürgen
Lâkin yine çam cümlesiniñ fevk-i serinde
Manzûr-ı leţâfet idi yollarda giderken
[258] Bir başka leţâfet var idi berg u berinde
- 3 Sipsivri çıkan sâfî birer şanlı minâre
Yapraklarınıñ telleri mızrâbı mu'atţar
Her bir kozalak şanki birer beyza-i zümrüd
Her vechile çam etmiş idi tağda teferrüd
Güyâ ki perî kızları sevdâ ile muţtar
Kalmış da çalar dest-i mu'anberle kitâra
- 4 Her sûda hüveydâ idi bir lerzeş-i cāngāh
Çamlarla çekilmiş idi ol levhaya bir āh
- 5 Bir tatlı enîn tatlı uğultu derin eyvāh
Mesmû' idi meşcerde faķaţ ben gülüyordum
Feryādı bu hilķatde ţabî'î buluyordum

Ꞑuşlarla böcekler idi tağda baña hem-râh

- 6 Zümrüd gibi dillerde mu‘allak kozalakdan
 Düşdükçe müzehher yere bir kaçre-i jâle
 Bir kahkaha ‘aks eyleyerek şanki uzakdan
 Söylerdi “şakın korkma” o mahkûm-ı zevâle

[259]

- 7 Manzûr idi her kûşede ecsâd-ı şanavber
 A‘şâr ile me’lûf olarak sonra yıkılmış
 Yatmış yere ol nâzlı ağac boylu boyunca
 Ölmek dilemiş salţanat-ı cevve doyunca
 Dünyâyı demek kendisine mel‘abe kılmış
 Tedfin eder elbet onu bir dest-i mu‘anber

- 8 Eflake çıkan sâķine telķin eder âhı
 Bir gün bulur elbette o çam mihr ile mâhı

- 9 Birdenbire sis kapladı âfâķı ser-â-pâ
 Yerlerde çiçek gökde bulut şoldu kararđı
 Ꞑuşlar uçuşur ortada bir lâne arardı
 Esbimle giderdim yola bî-ķayd u muķâbâ

- 10 Bir fırtına şiddetli bora ķopdu cebelden
 Çok geçmedi bārân-ı seķâ’ib yere indi

Ayrılmaz idim zerre kadar rāh-ı emelden
Velvāl-i ṭabī‘at kesilip fırtına dindi

- 11 Pīşimde açıldı yine bir levḥa-i ‘ibret
Serpilmiş idi yerlere kopmuş yeñi dallar
- [260] Her zühre ṭaḳınmış başına jāle-i pūr-nūr
Bilmem ki bu hengāmede kim muğber ü mesrūr
Rākīd şuların ḳa‘rına düşmüş böcek ağlar
Ḳuşlar ise pākīze-ten u bāl-i meserret
- 12 Bir bilmedigim görmedigim ‘ālem içinde
Kūşemde ṭanīn-sāz idi biñ girye vü ḥande
- 13 Çam dalları her ḥaṭvede ıslık çalıyordu
Şeydā dil ile egleniyor şen ḳalıyordu
- 14 Çam dallarına ben de bir ıslık çalıyordum
Hem seyrediyor ormanı hem yol alıyordum

14 Ağustos 1333: Boyābād

Tuḥfe-i Şükrân

Cerîde-i Şüfiyye ser-muḥarrir-i muḥteremi Muştafa Fevzi Beyefendi'ye*

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ne sırdır añlaşılmaz mevcedâr-ı inḳılâb oldum
Açıldım gâhî 'aynen gâhî mestûr-ı niḳâb oldum
- 2 Ezel bezminde lâhûtî nevâ bülbül idim efsûs
Düşüp esfellige nâsûte şimdi bir ğurâb oldum
- [261]
- 3 Kıpıldım naḳş-ı reng-â-rengine dehr-i füsûnkârıñ
Tehî-dest-i emel güm-keşte-i deşt-i serâb oldum
- 4 Hezârân ârzû-yı nefis ile râh-ı ḍalâletde
Kalıp bir ḥaylî dem âzurde-i levh ü 'itâb oldum
- 5 Tecerrüd eylemek müşkil imiş kayd-ı 'alâ'îḳden
Yetişdim sâḥa-i 'umrâna lâkin pek ḥarâb oldum
- 6 Mu'ammâ-yı ḥayâtıñ ḥalline teşmîr-i sâḳ etdim
Anıñ-çün noḳtadan ḥarfden mu'arrâ bir kitâb oldum
- 7 Bu ḥâletle okurken şafḥa-i ḳalbimde Ḳur'ân'ı
Selâm-ı yârı aldım mazḥar-ı luṭf-i ğıyâb oldum

* Cerîde-i şüfiyye'niñ 129 numaralı nüshasında münderic fâzıl-ı muşârun ileyhiñ “Çifte Bülbüle Selâm” ser-levḥa manzûme-i nüvâzişkâr yerine bi'l-muḳâbele yazılmışdır.

- 8 Meger cānān ilinde bülbulān feryāda bed³ etmiş
O lāhūtī nevā güftārı tıydum kām-yāb oldum
- 9 Huzūr-ı “Muştafa Fevzi”ye takdīm eylerim şükrān
Zalām-ı hicr içinde ğark-ı envār-ı hıṭāb oldum
- 10 Ne ḥaddim “Ḥazret-i Vaḥyī” gibi şā‘irle eş olmak
Bu ifrāt-ı nüvāzişle giriftār-ı hicāb oldum
- 11 Ğubār-ı pāy-i erbāb-ı dil olmaḳdır şeref Fānī
Anın-çün dest-i dil-berde niyāz eyler rebāb oldum

19 Ağustos 1333: Boyābād

[262]

Taḥdīs-i Vecīz

Şā‘ir-i ḳuds-i nevā Receb Vaḥyī Beyefendi’ye*

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Reşid olmuş çi-sūd ismim yine muḥtāc-ı irşādım
Nevā-yı ma‘rifet bekler Hudā’dan nāy-ı nā-şādım
- 2 Temāşā-yı cihān-ı ‘aşḳ için geldim bu meydāne
Ricāl-i pāk-i Ḥaḳḳ’ıñ luṭfuna vā-beste inşādım

* Cerīde-i şūfiyye’niñ 131 numaralı nüshasında munderic şā‘ir-i muşārun ileyhiñ “Bir Tuḥfe-i Nā-çiz” ser-nāmeli iltifāt-ı nüvāzişkār yerine bi’l-muḳābele yazılmışdır.

- 3 Hubûb etdikçe gülşende nesîm-i “Hâzret-i Vahyî”
Şafâ-yı nefhasıyla cûş eder elbette feryâdım
- 4 Nefirim elde hırkam döş-ı fakrım da hemân şādân
Ser-âzâdım faķat ser-halka-i ‘irfâna münķādım
- 5 “Receb Vahyî” bu nâm-ı bâ-kemâli tıfl iken tıydım
Anın-çün kûşe-i kalbimde hürmet oldu mu’tādım
- 6 Sen ey kuds-i nevâ bir şeh-süvâr-ı şî’r u ‘irfânsıñ
Hemân cevlan edip tilmîzini şād eyle üstādım
- 7 Şarâb-ı luţfuñuz kaţrâtı ihyâ-yı remîm eyler
Ne ğam şarşıl sa artık tünd-bâd-ı ğamla bünyâdım
- 8 “Receb Vahyî” ki Muhyî’d-dîn-ı şânîdir taşavvufda
Ne mümkün vaşfını birkaç satırla böyle irâdım

[263]

- 9 Hemân taķbîl-i dest-i pâkine ‘azm eyle ey *Fânî*
Şamîm-i kalbimiñ şükrânını kâbil mi ta’dâdım

8 Kânûn-ı evvel 1333: Boyâbâd

Zavāllı Beşerîyyet

- 1 Yok idi bir ğamım ‘ademde benim
 Hîç idi hem-demim ‘ademde benim
 Müsterîh u ferîh iken her dem
 Niye geldim bu dehr-i pür-fitene
 Niye girdim bu teng-nâ-yı tene
 Beni aldatdı nefhâ-i âdem
 Ebediyyen açılmamış gül idim
 Ne kôkum var idi ne de rengim
 Leb-i dil-berde şaklı bir mül idim
 Âşikâr olmamışdı nîrengim
 Belki bir gülşen içre bülbül idim
 Ne sözüm var idi ne de sâzım
 Kimse bilmez idi nedir râzım
 Dâne-çîni harîm-i sünbül idim
 Ne gecem var idi ne de gündüz
 Tay ederdim merâhili dümdüz
 Beni aldatdı ibtilâ-yı vücūd
 Bî-şu‘ûr eyledi belâ-yı vücūd
 Açılıp ‘âkıbet harâb oldum
 Dām-ı dehre düşüp ğurâb oldum
 Artıp eksilmez oldu nağmelerim
 Ana sûtüne cüdâ düşen kuzular
 Gibi ben de hazîn hazîn melerim
 ‘Adem-i âbâdı göñlüm ârzûlar

Yine kâbil degil mi ric'at-i hâl
 Bu teḥassürle işte giryânım
 Toğduğum dem mişâli 'uryânım
 N'eyleyim ibtilâ-yı māl u menāl
 Ne ğamım var ne bûlbûlüm ne gülüm
 Hîç imiş añlaşıldı cüz' ü külüm

[264] "Acı bir yâre bir çıban bu ḥayât
 Çekilir böyle bir zamân bu ḥayât

Gezdirir âh ile zavâllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük maḥşer

2 Ne te'ellüm biter ne girye biter
 Her günüm diğerinden oldu beter
 Beni bâzîçe eylemiş gerdün
 Gâhî lutfeyler eglenir okşar
 Gâhî cevr ü cefâsı ḥaddi aşar
 Geçer 'ömrüm elinde böyle zebûn
 Yaramaz bir çocuk elinde bebek
 Nasıl uğrarsa nâḥun-ı siteme
 Beni de 'âkıbet o dest-i felek
 Atacaktır ḥafire-i 'ademe
 Bunu bir ben degil bilir dünyâ
 Beşeriyyet demek ki bir rü'yâ
 Bu ḥaḳîḳat 'ayân iken yâ Rab

Niye bilmem hayāta aldanırım

[265] Ebediyyen cihān benim şanıırım

Ararım her bucağda zevk u ıarab

Ne terennüm biter ne hānde biter

Acı tatlı ne varsa bende biter

Gezdirir āh ile zavāllı beşer

Bir küçük başda bir büyük maḥşer

3 Āh pek hoş imiş bu aldanmak

Bāde-i zehr-i dil-bere kanmak

Nerde görsem laṭif bir sīmā

Dalarım ben onu temāşāya

Başlarım karşısında inşāya

Baḥa her ğamze şî‘r eder imā

Avutur gönlümü güzel gözler

Uyutur derdimi sıcak sīne

Ne kalır bende ğam ne de kīne

Ġaşy-i rūḥ eylemez mi āh sözler

“Siḥr u efsūn dedikleri sözdür”

Diyen ibn-i Kemāl ben de derim

[266] Siḥr u efsūn dedikleri söz ise

Beni mecnūn eden güzel gözdür

Def‘ olur bir bakışda biñ kederim

Qalırım karşısında dem-beste

ʿĀfiyet-yāb olur dil-i hāste
 Gerçi sevdā-yı kākül-i cānān
 Nice biñ ʿuqdeler eder peydā
 Öper o zıll-i zülfü her şeydā
 Leb-be-leb cān alır verir yine cān
 Pek kolay şanma hüsñ ile ülfet
 Leb-i dil-berde şaklı biñ külfet
 Beşeriyyet için büyük niʿmet
 Var ise şübhesiz ki ğafletdir
 Elem içre emel ne devletdir
 Çekeriz zaḥm-ı yāri bī-zaḥmet
 Olmasaydıñ sen āh sen nisyān
 Beşeriyyet ederdi hep ʿişıyān

Gezdirir āh ile zavāllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük maḥşer

[267]

- 4 Saña bir başka levḥa işte bahār
 Ḥaclegāh-ı ṭabīʿat-ı seḥḥār
 Açılır goncalar letāfet ile
 Nice biñ reng ile olur manzūr
 Her biri başka bir kıyāfet ile
 Görünür qarşımızda eyler sūr
 Yalnız şanma var çiçekde sürūr
 Cānlanır kanlanır bütün zī-rūḥ

Unutur derdini dil-i mecrûh
 Acılık bir zamân kalır mestûr
 Kelebekler uçar öter kuşlar
 Çâr-pâlar koşar atar na‘ra
 Görünür bir balık dalar ka‘ra
 Atılır lâlezâra ser-püşlar
 Yalnız ben miyim cihâna sarhoş
 Tiz u pest nağmelerle cüş-â-cüş
 Bu fenâ hâne-i sitem mi ‘aceb
 Yoksa dâru’l-bedâyi‘ elhân
 Yed-i hilkât bize küşâd ederek
 [267] Zevi’l-ervâhı böyle şâd ederek
 Gâflet içre şafâlî bir ceryân
 Verip almak mı istiyor bizi hep
 Açılır gonca-gül şolar dökülür
 Anasından cüdâ düşer kuzular
 Kuvveden fi‘le çıkmaz ârzûlar
 Diyemem dudaklarım bükülür
 Bu derin bir feci‘adır yâ hû
 Ne kalır âh ne gözleri âhû

 Gezdirir âh ile zavâllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük maḥşer

- 5 Sitem ü semle dolsa bu bāde
 Yine nūş etmege dil āmāde
 Tatlı olsun velev ki zehr olsun
 Elverir ki yerim bu dehr olsun
 Ne ğarīb cilvedir ki bir ādem
 İhtiyār olsa kör topal olsa
- [269] Kötürüm kalsa bī-mecāl olsa
 Ölmek ayrılmak istemez bir dem
 Titretir rûhunu huṭûr-ı ‘adem
 Ne kadar güç imiş futûr-ı ‘adem
 Yaşama artık öl desem darılır
 Beni bākī şanıp baña şarılır
 Ta’nıma katlanır zelîlâne
 Dilenir ‘ömrünü sefilâne
 Yaşa ‘ömr-i musin seniñ olsun
 Bu zelîl u sāl u sin seniñ olsun
 Faḳaṭ hayfâ ki dest-i ḳahr-ı ecel
 Ne civāna bakar ne pîre bakar
 Acımaḫ ḫanumân yıkar ve yaḳar
 Acır ancak bu ḫāle ‘Azze ve Cell
 Aḫkemu’l-ḫākimîn olan muṭlak
 Ne murād eylemiş ise o olur
 Yeter takdîr-i Ḥaḳ nihānı bulur
 Sen ‘ayân ol ki şaḳlasın seni Ḥaḳ
- [270] Gül ile gül diken ile diken ol

Ne űikeste-emel ne dil-űiken ol
 Hük-m-i taķdîre űabreden ķazanır
 Ne teẓallum eder ne de űekvā
 Tolaűır kā'inātı bī-pervā
 Ne ĥayātı sever ne de uűanır
 Ne elem-yāb olur ne de ĥandān
 Yan gelip keyfine baķar rindān
 İltifāt-ı nigāra aldanmaz
 űerbet-i vaűl-ı dil-bere ķanmaz
 Elem-efzā-yı ye's olursa kiűi
 űofra münceer olur onuñ her iűi
 Dem-i 'ömr-i 'azizi ġamla geķer
 Geķer ama yazıķ nedemle geķer

Gezdirir āh ile zavāllı beűer
 Bir kűçük baűda bir büyük maűűer

6 Neme lāzım cihān seniñ olsun

İskeletlerle cā-be-cā dolsun

[271] Söylesin bir fecī'a her kelle

Ser-nüviűt-i ĥayātını oķusun

Nice esrārı pīűgāha ķosun

Bu 'adem dersidir eyi belle

Acı tatlı ne varsa ĥātırası

Bize naķleylesin ĥomurdansın

Añlaşılısın hayāt-ı kâşırası
 Beşeriyet işitsin aldansın
 Ne çıkar şanma bir kuru kafadan
 Bu kemik-i cencüme degil maḥşer
 Şaklanır rīzesinde biñ ma‘şer
 Diñlesem ses gelir baña Yāfā’dan
 Ne ġarābet ne nīk ü bed yā Rab
 Mündemicdir o kīḥf-ı zār içre
 Şanki ağlar göñül mezār içre
 Dāsītān-ı fenā okur bize hep
 Sırtan dişleriyle müstehzī
 Nazra-sāz-ı dü-cevf olan ecfān
 Demek ister ki “ey zevi’l-‘irfān

[272] Koydu dest-i ‘adem bu şekle bizi”

Ne ḥayr var kīḥfda gerçi ne şer
 Şaşıır karşıısında ‘aql-ı beşer
 Ḥor görüp çigneme şakın kafayı
 O yabancı degil qarībīndir
 Belki bir dil-ber ġarībīndir
 Kıırma rūḥ-ı Şafā’yı Muştafa’yı*
 Bu kafa ceddiniñ kadın nenenin
 Babanıñ belki sevgili ananıñ

* Menfiyen Sivas’da irtihāl-i dār-ı beḳā buyuran üstād-ı zī-şerefim merḥūm ve mağfūrun leh İsmā‘il Şafā’nıñ beḳāyā-yı ‘azānıñ bi-ḥasebi’z-zamān başka maḥalle naql u defnolunduğuna işāretidir. Muştafa ise şive-i tekellum iktizāsı “Mostafa” okunacaktır!

Cesedinden kalan bakāyādır
 Ustuh^vān-pāre-i hafāyādır
 Yokdur elbette ‘aqlı il şananiñ
 Saña var mı lüzūmu beyyineniñ
 Hürmet et her kimiñ ise olsun
 Yād-ı hilḳatle gözleriñ dolsun
 ‘Acabā ben mi baḥtiyār o mu āh
 Düşünüp derdimi dedim nā-gāh

[273]

Gezdirir āh ile zavāllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük maḥşer

7

Fī’l-ḥaḳīka beşerde bir maḥşer
 Şaklıdır gāhī sākin u ebkem
 Şarılır bir ḳanā‘ate muḥkem
 Dalar a‘māḳ-ı fikre çün māhī
 Diyemem ben o kimseye māhī
 Ne ḥayır yād eder o dem ne de şer
 Gāhī birdenbire fiḡāna düşer
 Ḳabarır kükrer ihtirāş-ı beşer
 Bir yanarṭağ gibi āteş şavurur
 Rāst gelen ādemi yaḳar ḳavurur
 Maḥzar-ı sırr-ı aḥsen-i taḳvīm
 Olan insānda yok sülūk-i ḳavīm
 Beşeriyyetde ‘aql ile ḥis var

Şadr içinde hafî vesāvis var
 Ne kadar ‘ākîl olsa bir âdem
 Yine mağlûb-ı nefs-i mākirdir

- [274] Şüretā hākķ u ‘adli zākirdir
 Terk-i sūd eylemez faķaķ bir dem
 Nefs-i emmāre emredince ziyān
 Cāhil işlerse çok mu biñ hezeyān
 Çünkü yok onda meş‘al-i vicdān
 Gördüğü loķmaya açar dendān
 Kara ķalbi onuñ ķudurmuş kelb
 Dîni îmānı eylemiş hep selb
 Ne ĥarām u ĥelāl tanır ne günāh
 Yer iķer zevķine baķar her gāh
 Hıfķ u ‘işmet iķin enîn ü niyāz
 Etse bir bākire gelir oña sāz
 Kaķırır mı güzel avı o sefîl
 Nefsi bir mūr ise olur ķoca fil
 Kān dōker keyf iķin o bî-pervā
 Şuşamış nefsini eder irvā
 Daha ārzū eder ise cānı
 Cürmünü setr iķin olur cānî

- [275] Şanma ki sende bende derd-i vücūd
 İhtirāş iķredir bütûn mevcūd
 Koca bir fil degil küçük bir mūr
 İbtîlā-yı vücūd ile maķmūr

Sıçrayan bir çekirgeyi yağalar
 Dişleriyle sürükleyip kağalar
 Şakın ol mûru sen haķır görme
 Küçücük kalbini faķır görme
 Bir karınca naķif ince
 Bedeniyle koşar gezer çabalar
 Gördüğü habbeyi alır yağalar
 Yemek ister faķaķ karārınca
 Bir avuç dāne aldığı evine
 Tā ki kış başıdığında ol sevine
 Ölmemek maķşadı karıncacığını
 Etmez ol loķma-i hayātı yığın
 Lākin āh böyle mi bu insānlar
 Yine doymaz alır da ihsānlar

[276] Bir mühendis gibi örümcek ağ
 Yaparak bir zaʿif sinek bekler
 Bozulursa duzaķ hemān ekler
 Bırakır mı düşerse bir cānı şāğ
 Kavrayıp zevķ ile emer kanını
 Şübhesiz besler ol küçük cānını
 Faķaķ onbeş sinek o belʿ etmez
 Kısa bir günde zulme çok gitmez
 Lākin āh siz harīş insānlar
 Ne kadar alsanız da ihsānlar
 Yine doymaz siziñ o nefsiñiz āh

Sizi ancak ecel eder ıslāh
 Kırk değil kırdığın ceviz milyon
 Kimiyā mı kesildiñ ey kimyon
 Kara toprakla gözleriñ dolsun
 Koca dünyā bütün seniñ olsun
 Ne ekin kaldı ‘ākıbet ne eken
 Sevgili gülşenim kesildi diken

[277] Acı bir kahkahayla çekdim āh
 ‘Ārifān aňlayıp dedi eyvāh
 Bu cihān içre saltanat-fermā
 Hakkı haksız hemişe kuvvetdir
 Cümle eşyā esir-i kudretidir
 Üşütür halkı şiddet-i sermā
 Saňa haksız gelen baňa hak olur
 Dest-i kuvvetde hak oyuncak olur
 Mütekebbir Kavī ve hem Cebbār
 Lem-yezel bir güzeldir ol Kahhār
 Mülk onunđur Mu‘izz Muzill hep O’dur
 Kābız u Bāsıť u Muđil hep O’dur
 Yed-i kahrındadır kavī vü za‘if
 Acır elbet ‘ibādına o laťif
 Çekilir mi elem Hudā var iken
 Gül olur gördüğün zavallı diken
 Müşkil iş sa‘y ile olur āsān
 Şabr u temkīne i‘tinā et amān

[278] Ye's ü ten-perverinde eyle hâzer
 Düşene kimse çünkü yâr olmaz
 Tenbel elbette bahtiyâr olmaz
 'Âtılı her zamân çalışkan ezer
 Sa'ıy eden kimseden hasûda ne sûd
 Kesb-i zâtında haklıdır mahsûd

Gezdırır âh ile zavâllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük mahşer

8 Gelelim derd-i dehri telhîşe
 Alalım kışşadan birer hîşşe
 Tâ ki esrâr-ı dil 'ayân olsun
 Elem-i 'aşra tercümân olsun
 Pek 'acâ'ib kafes imiş bedenim
 Ne gelen var ne de benim gidenim
 Gerçi cân içreyim faķaķ bî-rûh
 Acır elbette hâlime zî-rûh

[279] Ne demekdir şaķın bu söz deme sen
 Şeker olsa hakîķati yeme sen
 Beni zannetme mübtelâ-yı cünûn
 Dediler cinnet içre şaķlı fûnûn
 Kimi cânân u cân peşinde gezer
 Dost ile düşmanı bakışda sezer
 Aramaz her güzelde gevher ü zer

Yalnız dilde tatlı sükker ezer
 Ruḥ-ı ḥamrāyı busecikle bezer
 Gerden-i yāre şaklı inci dizer
 Bu ne ḥālet ki ben de ser-gerdān
 Şaşarım ibtilā-yı insāna

Bu ḥayāt-ı beşer bir efsāne
 Olayım bārī bir nefes ḥandān

Naşıl isterse oynasın қаһbe
 Hūn-ı ādemle қaynasın қаһbe
 Söylesem şuç olur sükūt ise güç

[280] Beş ‘aded parmak oynatır bir avuç

Тоғрулуқ уғрулуқла bir oldu
 Gülşenim ḥār-ı ḥār ile ṭoldu
 “Тоғруyum ben” deme тоқуз köyden
 Қоғулурсуñ gider bu rūḥ u beden
 Havā rākīd idi deñiz berrāk
 Gökyüzünde ne varsa hepsi şuda
 İrtisām eylemişdi reng-ā-reng
 Sāḥili қaplamışdı yalçın seng
 Қayalar şanki ehl-i ‘aşқа oṭa
 Hāzır etmiş idi ‘ale’l-ıtlāk
 Faқаṭ ‘āşık diler mi kāşāne
 Zūlf-i dil-berde yoқlamaz şāne
 Bu ṭabī‘ī leṭāfet içre melūl

Çıkarak bir taş üstüne behlül
 Saṭḥ-ı deryāya ‘aṭf-ı çeşm eyler
 Bir yabancı görünce şerm eyler
 “Acabā ben miyim bu gölge o mu

[281] Yoksa zihnimde mürtesim ḥülyā

Naḫş bir āb olup ‘ale’l-‘amyā
 İn‘ikās eylemiş de gölge bu mu”

Diyerek göz dikip semāvāta

Naşıl inmiş bu derdi mir’āta

Böyle vāhī ḥayāl ile mecnūn

Şuda elvāhı seyre dalmışdı

Şanki heykel olup da kalmışdı

Yok idi kendisinde derd-i menūn

Fevk-i ra’sindeki bütün eşyā

Zīr-i pāyinde böylece mefrūş

Olmuş ammā ne çāre ol beyhūş

Deverān etmek istedi bī-pā

Leyleğin baḥr içinde gölgesini

Gördü batmaksızın uçup gidiyor

Her seḥāb-pāre iltifāt ediyor

Nā-gehānī unuttu ülkesini

Dilerdi kuş gibi o da ṭayrān

Tā ki olsun oña cihān ḥayrān

[282] Kayadan atdı kendini baḥre

Luṭf içinde idi uğradı ḳahre
 Açıp āḡuşunu hemān gird-āb
 Ḳa‘rına aldı eyledi nā-yāb
 Bu sükūtu görünce bayḳuş
 Ḳonarak sivri bir taşın başına
 Dedi “ey mest-i cür‘a-i menḳūş
 Niye nān-körlük eylediñ taşına
 Saña gülzār idi bu sengistān
 Bir yudum şu ve bir tutam etmek
 Seni beslerdi ḡaylī dem bī-şek
 Leylek olmak saña revā mı utan”
 Şaydı on dört ḳadar delil bayḳuş
 Ne dese ḡaklı ḡünkü hepsi de ḡoş
 Da‘vet-i intibāh eder bu sükūt
 Hīḡ imiş añlaşıldı ḡuvvet ü nüḡūd
 Dayanır mı bu seyre ol lāḡar
 Düşer elbette ḡa‘r-ı gird-āba

[283] Yine dalmak ne mümkün ol ḡāba

Mey döküldü kırıldı ḡün sāḡar
 Ḳoḡulur şanma toḡrular köyden
 Yine bāḡī ḡalır bu rūḡ-ı beden
 Açılır ḡonca-i emel bir gün
 Nūrlanır şenlenir yine gül-bün
 Böyledir işte ḡālet-i ḡilḡat
 Her vişāl içre müstetir firḡat

“Hiye” belki “hüve” o şaklı zamîr

Baş eger emrine fakîr u emîr

Kimi şöhret diler kimi şehvet

Kimi devlet diler kimi şıhhat

Kimi şervet umar kimi fakr

Fakr ile bulmak ister ol fahr

Kimi cennet diler kimi zindân

Kimi giryân demek kimi handân

Kimi hürîler içre eyler nâz

Kimi gilmân dehre harf-endâz

[284] ‘Ukalâ şandığım çıkar ükelâ

Marâz-ı dehre neylesin vükelâ

Ser-firâz-ı zamân olur humekâ

Mazhar-ı i’tibâr olur fusekâ

‘Aklım ermez meşârib-i dehre

İnanan kim mezâhib-i dehre

Hepsi bir yol tutup kânûn koyuyor

Tatlı bir hapla aldanıp gidiyor

Şaşarım ihtilâf-ı efkâre

‘Acabâ yok mu derdime çâre

Hak n’için kuvvete esîr olsun

İşim âsân iken ‘asîr olsun

Mezheb-i dehri ehline şordum

Dedi “mansûş-ı Hak değil mi her iş

Zihnimi eyleme benim teşvîş”

Hem yoruldum ve hem onu yordum
 Dedim āhir “yalan mı yoksa nüşüş”
 Hezeyān eylediñ yeter dedi “şuş”
 Gerçi dīn cümlesinden ercahdır
 Menfa‘at şimdi pek müreccahtır

- [285] Dīn-i ‘asra desem sezā dīnār
 Arama başkaca şaķın mi‘yār
 Menfa‘at hākim oldu efkārā
 Kim ederse o hükümü istihkār
 Deli derler ederler istihzā
 Ne kadar müşkil olsa da irzā
 Edecekdir zavāllı terk-i vaķār
 Her hukūk baēlı ķünkü bir kārā

Kārını bilmeyen ķalır nā-ķār
 Dünkü yārānı hep olur aēyār
 Āşinālar içinde bīgāne
 Geçer ‘ömrü faķaķ zelilāne

Gezdirir āh ile zavāllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük maķşer

- 9 Añlaşılmaz mı meşreb-i ādem
 Hāl olunmaz mı mezheb-i ādem

- [286] Beşeriyet bu bir mu‘ammādır

Hálline sa'y edenler a'mâdır
 Beşeriyet ki pek büyük karışık
 Nice esrâr ile leb-â-lebdir
 Gâhî dünyâ ile olur barışık
 Gâh küser kendine ne ağrebdir
 Kendine i'timâdı yokken anıñ
 Dostluğu hîç olur mu ağyâra
 Açar elbet saña baña yâra
 Açar uğrunda damla damla kanıñ
 Beşeriyet şeb-i mükevkebdir
 Çünkü müfred degil mürekkebdir
 Cem'-i ezdâd eder cihân içre
 Nice elvân ile olur menkûş
 Bu gülistân-ı imtihân içre
 Gâhî bülbül olur gâhî baykuş
 Güyâ ki bütün zevî'l-ervâh
 Oña bir hışşe-i hayât vermiş

[287] Her çiçek başka beyyinât vermiş

Hâşıl etmiş çeşid çeşid elvâh
 Gâhî beñzer akıp giden dereye
 Çemenistân dehri dūr eyler
 Ceryân etdiği bevâdide
 Açılır biñ şükûfe nâ-dide
 Yine тұrmaz hemîşe seyreyler
 O da bilmez gider faķať nereye

Gāhī beñzer beşikde bir bebege
 Güler ağlar derin bir uykuda o
 Kimse bilmez ‘aceb ne kayguda o
 Şübhesiz bir bahānesi vardır
 Dili yok ki desin nesi vardır
 Yüzü yok belki derdini demege
 Ninniler içre şallanır bebegim
 Sen de şallan bebek mişāli begim
 Gāhī beñzer girān-bahā çiçege

[288] Açılır biñ emekle bir fidesi
 Gülşen içre çiçekler ābidesi
 Olan ol gönca ‘ākıbet şolar āh
 Ke’sine şebnem fenā tolar āh
 N’için ol gönca müşkilâtı çeke
 Şulayım ben o pāydār olsun
 Bedenim sākına ğubār olsun
 Gāhī beñzer hezār nālāne
 Aramaz gülşen içre bir lāne
 Uçar oynar meşācir içre o kuş
 Ne iniş ürkütür onu ne yokuş
 Böyle şıçrar öterken āvāre
 Görünür karşısında bir şayyād
 Ne ğarīb kuş kalır ne de feryād
 Çırpınır kanlar içre bī-çāre
 Āhenin bir kafes mezārı olur

Gül ü sünbül o cism zârı bulur
 Gâhî beñzer çekirgeye mûra
 [289] Gâhî beñzer mehib bir mâra
 Şakın aldanma gördüğün hûra
 Goncaya el süren düşer hûra
 Añlaşılmaz meşârib-i âdem
 Hal olunmaz mezâhib-i âdem

Çünkü bilmez beşer esâsını âh
 Nefsiniñ hayzını nifâsını âh
 Kimisi aşlını şanır nesnâs
 Kapılır kıl ü kâle ekşer-i nâs
 Hoş gelir çünkü enfüs ü âfâk
 Pek kolay şanma nuţfeyi intâk
 Beşeriyet ki nüshâ-i kübrâ
 Añlaşmaz bu felsefî sözle
 Hakkı görmek gerek ki bir gözle
 Añlaşılsın hakâ'ik-i ğabrâ
 Beşeriyet ki bir kalın perde
 Çeker enzâr-ı hikmete her dem
 Bir imiş ehline vücûd u 'adem
 [290] Nefy ü işbât imiş devâ derde
 Şübhesiz şaklı bir hakikat var
 Arama arkasında firkat var
 Beşeriyet ğarîk-i zulmetdir

Dā'imā reh-rev-i dālāletdir
 Acırım hāline zavāllı derim
 Mantıku't-ṭayra ṭoḡru ben giderim
 Neme lāzım benim ḥaḳīkat-i rūḥ
 El verir ehline bu remz-i şürūḥ
 Ğaşy eder rūḥu şafā-yı şübūḥ
 Bu kadar 'arz-ı hāl eder mezbūḥ
 Kāfirān gülsün ağlasın İslām
 Titresin gökde parlayan ecrām
 Baña ārām-ı dil hırām olsun
 Böyle maḥrūm-ı bī-merām olsun
 Nūr u nār içre oynayıp gülerek
 Bir elimde qalem bir elde ḳadeḥ

- [291] Diyorum merkeb-i ḥayāta deḥ
 Baña mecnūn-ı ḥarb denilse gerek
 Giderim bāde elde ben 'ademe
 Gülerim hīç imiş derim bu deme
 Neme lāzım benim cihān-ı 'adem
 Cür'asıyla şafā bulur ādem
 Çekerim bir şaḡīr istihzā
 Ne çıkar koymasam da ben imzā
 Bu ḥükm gerçi bir denā'etdir
 Nesl-i ātī için bir bedā'etdir

Gezdirir āh ile zavāllı beşer
 Bir küçük başda bir büyük mahşer

- 10 Ne elem kaldı ‘ākıbet ne emel
 Hānemiz çekdi āh yıkıldı temel
 Bu elīm ‘ākıbetle ben nālān
 Saña bir kışsa söyleyim ki inan
- [292] Kurd ile bir kuzu refik olmuş
 Yol yek-digere şefik olmuş
 Ne geçermiş o kurd güzel kuzudan
 Ne kuzu vazgeçermiş ol kurdan
 Ayrı kalmak ne müşkil āh yurddan
 Vağan evlā imiş her ārzūdan
 Kurd kuzu ile epeyce yol almış
 Yarı yolda faķat kuzu kalmış
 Kuzu der “yurdumuz uzakda mıdır
 Yürümekden bacaklarım kaldı
 Yoksa kurd ağabeyim duzakda mıdır
 Beni endişe-i ħalāş aldı”
 Dedi kurd “korkma ey vefālī kuzu
 Sen baña yolda bir refik olduñ
 Hem muvāfik ve hem vefik olduñ
 Kırarız baħr-ı mūncemde de buzu”
 Kuzu kurda uyup yine koşdu
 ‘Ākıbet kuyruğu takıldı tele

- [293] Yağlı kuyruk geçer mi gayrı ele
 Kurd o dem hırş-ı cū‘ tıyup koşdu
 Sırıtan dişleriyle bî-inşāf
 Etmek isterdi ol naḥîfi kefāf
 Çıkdı birdenbire pelenk ile şîr
 Kırdu maḥvetdi ḍarbe-i şemşîr
 Sen misin ol kuzu zavāllı vaṭan
 Kınalı telli pullu allı vaṭan
 N’için ol kurd sen refîk olduñ
 Hûn-ı âdem ile ğarîk olduñ
 Naşıl oldu seni ayartdı o kurd
 Kimsesiz kaldı sen gidince bu yurd
 Ne işin var Ğaliçya’da Tuna’da
 Seni da‘vet mi eyledi ecdād
 H̱arameyn’i unutmaḳ oldu tezād
 Ma‘zeret var mı yoksa āh oña da
 Kime terk eylediñ Filistin’i
 Niye birleşmediñ ‘Irāḳ ile sen
- [294] Hani Şām’ıñ Medîne Baĝdād’ıñ
 Hani kaşrı o şeẖr-i şeddādıñ
 Ne H̱üseyn kaldı ‘ākıbet ne H̱asan
 Sen unuttuñ demek ki *ve’t-tîn*⁴⁵⁸’i
 Nene lāzım idi seniñ tūrān

⁴⁵⁸ “Yemin olsun incire” Tîn, 95/1.

Nice biñ mülkü eylediñ vîrân
 Bu kabâhat seniñ degil vaţanım
 Sinen içre hafî vuḥûşuñdur
 Belki birkaç vaţan-fürûşuñdur
 Ne alan var seni ne de şatanım
 Sen benimsiñ mine'l-ezel vaţanım
 Ebediyyen yaşı güzel vaţanım
 Seni görseydi böyle rûḥ-ı kemâl
 Bizi tahrib ederdi bir anda
 Yapılan her fecî'a meydanda
 Turuyor kimse etmez isti'câl
 Hiç yok mu seniñ öz evlâdıñ
 [295] İşıtilmez mi oldu feryâdıñ
 Niye böyle ğarîb-i hâl olduñ
 Düşmanân içre bî-mecâl olduñ
 Hani devletlu rütbeli paşalar
 Seni tahlişa yardım etmedi mi
 Hani uğrunda çağrılan yaşalar
 Saña efkârı ḥâdim etmedi mi
 Demek âh cümlesi firâr etdi
 Seni dūçâr-ı ihtîzâr etdi
 Faķaţ Allâh ki cümleden besdir
 Saña elbet yapar yine lâne
 Dîl verir 'andelîb-i nâlâne
 Her ğarîbe Ḥudâ meded-resdir

Saňa ‘āşık bugün var

Ne ğam artık ki başda var⁴⁵⁹

Ol Allāh bu derde çāre bulur

Çalkanan tekneye kenāre bulur

[296] Gerçi şimdi “Reşīd” nā-şādım

Bulur elbette revnaķ inşādım

Fāniyā gel kenār-ı ‘irfāna

Beşeriyyetle dalma iķāna

Görelim Hāzret-i Hudā n’eyler

Ne ki eylerse hep güzel eyler

Geçer elbette leyle-i yeldā

Seni mes‘ūd u şen eder ferdā

Bu teselli ‘umūma rāci‘dir

Beşeriyyet cihānı cāmi‘dir

Gezdirir āh ile zavāllı beşer

Bir küçük başda bir büyük maḥşer

11 Ne kadar söylesem mu‘ammālar

Yine göz açmaz oldu a‘mālar

Beşeriyyet ki bir enāniyyet

Gözetir her işinde fikrinde

[297] Şūretā besler aḥsen-i niyyet

⁴⁵⁹ Noktalı yerler müellif tarafından karalanmış, okunulamaz duruma getirilmiştir.

Yine sâbit-ka-dem o zikrinde
 Tatlı bir dil gülümseyen yüz
 Aldatır günde bir değil biñ yüz
 Zâhiren sâkin u hâlim u hâlûk
 Görünen âdemiñ dokun teline
 Seni çigner ne hâk kalır ne hûkûk
 Meger Allâh düşürmeye eline
 Gizli gizli yanar da bildirmez
 Gözüñüñ yaşını o sildirmez
 Dost ile düşmanı edip tefrik
 Dile soñra hidâyet ü tevfiğ
 Bir elimde kalem bir elde medâd
 Düşünüp kendi kendimi yazdım
 Elem-i kayd u bendimi yazdım
 Hâşıl oldu bu dâsitân u dâd
 Gûyâ ki gönülde bir mir'ât

- [298] Açılıp in'ikâs ile tolmuş
 Hepsi mevcûd idi 'ale'd-derecât
 Bu gönül şanki kâ'inât olmuş
 Göz yumup başladım temâşâyâ
 Beşerîyyet gelir mi inşâyâ
 Nice his var ki hâlli nâ-kâbil
 Naşıl olmuş dimâğıma dâhil
 Şaşırp karşıısında ben mebhût
 Kalırım haylî dem garîk-i sükût

Çünkü şıgmaz o tıygular lafza

Yıl gelir kalbe ba'zı bir lahza

Mutenākızı muḥālif-i ḥissiyāt

Yapar elbette herc u merc-i ḥayāt

Beşeriyetde şaklı ḥālâtı

İşte bir bir açıp 'ayān etdim

Belki zihnimdeki ḥayālâtı

Bir ḥakīkat diye beyān etdim

Yine sen ihtiyāt ile 'amel et

[299] İ'tikād etdiğiñ cevābına git

Beşeriyet kitāb-ı a'zamdır

Oğduka cehāletim artar

Baňa birkaç şahīfe elzemdir

Tā ki ma'lūm ola yolumda ḥaṭar

Ḳıblegāh-ı sırr-ı vücūdu ben mescūd

Eyledim seyr-i lā-yemūt etdim

Beşeriyet dedim sūkūt etdim

Ḳaldırır bir ḥamūle her mevcūd

Neme lazım benim bu būd u nebūd

Şaklar elbette 'ibādını ma'būd

Fī'l-ḥakīka maşal-ı vücūd u ādem

Derim işte bu derd ile her dem

Gezdirir āh ile zavāllı beşer

Bir küçük başda bir büyük maḥşer

30 Teşrîn-i şânî 1334: Boyābād

[300]

‘Adem

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

1 Beni ser-mest-i şafâ eyledi şahbâ-yı ‘adem
İñledi derd-i derūnum dökerek nây-ı ‘adem

2 “Beşerîyyet” diye bir uykuya dalmışdı göñül
Kim uyandırdı Naşıl geçdi bu rü’yâ-yı ‘adem

3 Şallanıp mehd-i vücūd içre bunaldım artık
Ele geçmez mi ola şehir-i dilārâ-yı ‘adem

4 O diyâr içre gülüp ağlama aşlâ yok imiş
Ebedî zevk ile mālî imiş enhâ-yı ‘adem

5 Gülmedim ‘āleme geldim geleli āh etdim
Belki eyler mütesellî beni şahrâ-yı ‘adem

6 Luţfeder ‘āşıkā bî-şübhe ki ma‘şūk-ı ezel
Eyler elbette tecellî bize leylâ-yı ‘adem

- 7 Niye düşdüñ bu ‘adem derdine şeydā *Fānī*
 Ādem ol ki mütecellī ola Ḥavvā-yı ‘adem

27 Nīsān 1335: Boyābād

[301]

DĪVĀNÇE-İ FĀNĪ

Elif

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bâ-i bismillâh ile etdim kitâba ibtidâ
Nokta-i kalbimdeki cânâna kıldım iktidâ
- 2 Bir haber geldi bâña 'ilm-i ledünden diñledim
Müstetir kalmış idi ol cümle içre mübtedâ
- 3 Fâ'il u me'ûle bakdım cümle-i fi'liyede
Görmedim bir şîğaya ef'âl içinde intihâ
- 4 Mantık-ı gülzâra geldim şarf u nahvi terk edip
Bî-kıyâş olmuş çiçeklerden dañi düşdüm cüdâ
- 5 Çok kazâyâ var faķat şuğrâsı yok kübrâsı yok
Ol me'âniden beyân eyler zebân-ı bî-şadâ
- 6 Terk edip 'ilmi habîre bî-haber kaldım müdâm
Sâķi-i bezm-i eleste eyledim âķir nidâ

7 Toldurup peymāneyi çekdim pey-ā-pey ‘aşk ile

*Ḳad enāre’l-‘aşkı li’l-‘uşşākı minhāce’l-hüdā*⁴⁶⁰

8 Ḳayd-ı ferdādan geçip teslīm-i ferd olmuş ḳulum

Lā-mekān şehirde yokdur zāt-ı Ḥaḳ’dan mā-‘ada

9 Mā-sivāyı perde etme göster Allāh’ım yüzün

Fāni-i kemter tecelliyyātına olsun fedā

19 Temmūz 1331: Lādik

⁴⁶⁰ Şair burada Fuzûlî Dîvânı’nın ilk gazelinin birinci mısrasından iktibas yapmıştır. Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 15.

-2-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

1 Kayd-ı ‘alā’iğden gönül bulmaz rehā yā Rabbenā
Ser-tā-be-pā kıldan şudūr eyler haṭā yā Rabbenā

2 Sevdā-yı zülfüñle cünün şahrāsını cevlan eden
‘Āşıklarıñ senden umar ancak ‘aṭā yā Rabbenā

[302]

3 Ervāḥ-ı ādem boynuna takmış ‘anāşır halkasın
İñler bu dām içre müdām şāh u gedā yā Rabbenā

4 Biñbir çeşid āmāl ile etmiş leb-ā-leb kalbini
Bīmār-ı ğamdır her kuluñ bekler şifā yā Rabbenā

5 Nefsīñ hemişe şavleti her dāneye pür-ihtirāş
Ye’s ü elem tevlid eder şubḥ u mesā yā Rabbenā

6 Bezm-i fenā içre gönül āyīnesin taḥhīr eden
Ġavġāya şalmaz kendini eyler şafā yā Rabbenā

7 Hāl ehli olmuş bī-vücūd senden umar in‘ām u cūd
Zevk-i cemālīñle sücūd eyler saña yā Rabbenā

8 Endişe-i ālā’ ile kıymetli ‘ömrüm geçdi hep
Bitmez faḫaṭ ṭül-i emel bī-intihā yā Rabbenā

9 Āhū-naẓar dil-berleriñ düŝdüm füsün-ı hüsününe
Naẓdine-i cān u tenim etdim hebā yā Rabbenā

10 Zehr-i sitem nūŝ eyledim envā'-ı cürmü işledim
Geldim der-i ğufrānıñna alnım ẓara yā Rabbenā

11 Kābūs-ı derde dalmışım maḥrūm-ı ẓā'at ẓalmışım
‘Ayn-i ẓabāḥat olmuşum v’agfirlenā yā Rabbenā

12 Fānī münācāt et becā dā'im gerek ḥavf u recā
Yok senden özge mültecā raḥm et baña yā Rabbenā

22 Ağustos 1331: Lādik

[303]

-3-

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

- 1 Maṭla^c-ı nūr-ı hidāyetsiñ Ḥabīb-i Kibriyā
Menba^c-ı 'ayn-ı 'ināyetsiñ Ḥabīb-i Kibriyā
- 2 Ḥātem-i mühr-i nübüvvet sensiñ ey sultān-ı dīn
Dürretü't-tāc-ı risāletsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 3 Pertev-i zātıñla kā'imdir bu iklīm-i vücūd
Bā'is-i esrār-ı ḥilḳatsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 4 'Arş u kürsī müfteḳirdir tābeş-i didārına
Rūḥ-ı pāk-i ādemoyyetsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 5 İnkişāf etdi seniñ 'aşkıñla gülzār-ı 'adem
Ġonca-i yektā-yı ḳudretsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 6 Būy-ı luṭfuñla leb-ā-lebdir semāvāt u zemīn
Maşdar-ı kān-ı seḥāvetsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 7 Görmege geldi seni Ādem Baba 'ayne'l-yakīn
Sīne-i Ḥavvā'ya 'ismetsin Ḥabīb-i Kibriyā
- 8 Ḥāzret-i Mūsā cemālīñle tenevvür eyledi
Vech-i 'İsā'ya şabāḥatsin Ḥabīb-i Kibriyā

- 9 Şevk-i ruhsârîñla Cebrâ'îl nüzûl etsi yere
Maḥrem-i bezm-i ḥaḳîḳatsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 10 Leyletü'l-esrâda ḳaldıñ *ḳabe ḳavseyn*⁴⁶¹-i Ḥuda
Sâcid u mescûd-ı şûretsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- [304]
- 11 Pertev-i vechiñle ḳâbildir temâşâ-yı cemâl
‘Âşıkâ mir’ât-ı vuşlatsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 12 Havz-ı Kevser n’eylesin sensiñ murâdı ‘ârifiñ
Teşnegâna maḥz-ı raḥmetsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 13 ‘Âşıkân dünyâda ‘uḳbâda seniñle şâd olur
Server-i cân-ı sa‘âdetsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 14 ‘Âtıfet senden olur mü’minlere müzniblere
Eşfa‘-ı yevm-i kıyâmetiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 15 Yevm-i maḥşerde bu *Fânî* kemtere senden meded
Merḥamet kân-ı şefâ‘atsiñ Ḥabîb-i Kibriyâ
- 22 Ağustos 1331: Lâdik

⁴⁶¹ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” Necm, 53/9.

-4-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Merhabā ey gonca-i cānım cihānım merhabā
Merhabā ey bülbul-i kıuds-āşiyānım merhabā
- 2 Merhabā ey pādişāh-ı hüsın ü ānım merhabā
Merhabā ey mihr ü māh-ı āsumānım merhabā
- 3 Merhabā ey 'arş u kürsī āsitānım merhabā
Merhabā ey şem'-i bezm-i lā-mekānım merhabā
- 4 Merhabā her yerde pinhān u 'ayānım merhabā
[305] Merhabā her derde dermān-ı nihānım merhabā
- 5 Merhabā maḥbūb-ı Rabb-i müste'ānım merhabā
Merhabā ey ebb ü ümm-i mihrbānım merhabā
- 6 Merhabā ey naḥl-i nāzım nev-civānım merhabā
Merhabā ehlen ve sehlen tende cānım merhabā
- 7 Merhabā ey şeh-süvār-ı 'izz u şānım merhabā
Merhabā ey mālīk-i mülk-i 'inānım merhabā
- 8 Merhabā ey kıblegāh-ı el-amānım merhabā
Merhabā ey bā'is-i āh u fiğānım merhabā

- 9 Merhabā baḥr-ı şıfâtı bî-girānım merhabā
Merhabā ey zāt-ı pāki bî-nişānım merhabā
- 10 Merhabā ser-mest-i cām-ı kün fe-kānım⁴⁶² merhabā
Merhabā ey kenzi maḥfî içre kānım merhabā
- 11 Merhabā hoş geldiñ ey ārām-ı ānım merhabā
Merhabā cānāneden vuşlat-resānım merhabā
- 12 Cism ü cānānım geçip el bağladım dīvānına
Merhabā senden meded rūḥ-ı revānım merhabā
- 13 Gerden-i teslīm uzatmış *Fānî*-i kemter kulum
Uğruna olsun fedā her kaṭre kânım merhabā

27 Ağustos 1331: Lâdik

⁴⁶² Bu söz, Kur'ân'da "ol, hemen olur" manasına gelen "kün fe-yekûn" ayetinin (Bakara, 2/117; Âl-i İmrân, 3/47,59; En'âm, 6/73; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yâsîn, 36/82; Mü'min, 40/68) edebiyatımızda kullanımıdır.

[306]

-5-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Sever bahār-ı hüsni ü ānı nev-nihāle āşinā
Oğur sūtūr-ı 'aşkı levha-i me'āle āşinā
- 2 Nuḳūş-ı vech-i yār ile leb-ā-leb oldu şeş-cihāt
Cemīli seyrededer bu perdeden cemāle āşinā
- 3 Riyāz-ı cennet olsa istemez cihānı 'āşıkān
Şafā-yı rūḥu terk eder mi Zü'l-Celāle āşinā
- 4 Hemīşe zevk-i vuşlat içre mest olur ıalır gider
Cihānı cism ü cānı n'eylesin bu ḥāle āşinā
- 5 Faḳaṭ zavāllı Fānī derd-i hicr ile fiğān eder
Demek ki tā ezel deminde bir melāle āşinā

27 Ağustos 1331: Lādīk

-6-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Şems ü kamer nūr-ı vücūduñla döner devrān saña
Bir ben degil üftāde-i hüsnuñ cihān hayrān saña
- 2 Her zerresinden ihticāb etmezken olduñ muhtecib
Yerden göge manzūr olan eşyā bütün burhān saña
- 3 Zāhirde bātında hemān sensiñ saña yokdur güvāh
Hālī degil mālī degil bāzīcedir ekvān saña
- 4 Güller açar pür-hūn olur bilmem naşıl efsūn olur
Fırkatle dil maḥzūn olur yokdur faḫaṭ tālān saña
- 5 Varlık ile yokluk meyānında bulunmaz fāşıla
Sensiñ hemān mevcūd olan fi'l-cümle yok pinhān saña
- 6 Ey Hālīk-ı çūn u çirā şaldıñ beni gavḡālara
Ḳurtar dil-i dīvānemi etmiş ezel imān saña
- 7 *Fānī* yine vahdet şarābın nūş edip cevālān eder
Bilmez ki uçmak diledi kuş gibi ser-gerdān saña⁴⁶³
6 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

⁴⁶³ Bu mısra' şair tarafından daha sonra düzenlenmiştir. İlk yazıldığı hālī şu şekildedir:
Bilmez ki gerdūn içredir ser-mest u ser-gerdān saña

[307]

Be

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Nüşha-i pāk-i vücūduñ 'āşıkā Ümmü'l-kitāb⁴⁶⁴
 Kābe kavseyi ev ednā⁴⁶⁵ dan dile eyler hitāb
- 2 Nokta-i bā şerh eder her ğamze-i in'āmıñız
 Kalb-i pejmurdem seniñ luţfuñla buldu āb u tāb
- 3 Cism ü cān-ı 'āşıkā nūru'l-hevāsıñ şübhesiz
 Zerre-i zūlmet kalır nezdimde kurş-ı āfitāb
- 4 Bir zamān dūçār-ı teşvīş-i cihān olmuş idim
 Ğark-ı emvāc-ı ğumūm etmişdi baħr-ı ıztırāb
- 5 Hamdu lillāh himmet-i kudsiyyeñizle kırtulup
 Sofra-i 'irfān-ı Hāk' dan ben de oldum hisse-yāb
- 6 Hāzihī cennātu 'adnin fedhulūhā hālidīñ⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "Şüphesiz o, katımızdaki ana kitapta (Levh-i Mahfuz'da) mevcuttur, çok yücedir, hikmetlerle doludur." Zuhruf, 43/4.

⁴⁶⁵ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." Necm, 53/9.

⁴⁶⁶ fedhulūhā hālidīñ: "Ebedi kalmak üzere buraya girin..." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup cennete sevk edilirler. Cennete vardıklarında oranın kapıları açılır ve cennet bekçileri onlara şöyle der: "Size selam olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedi kalmak üzere buraya girin." Zümer, 39/73.

Āyet-i feyzi baña mengüş-ı güş-ı intisāb

- 7 Bāde-i hamrā-yı ‘aşkı şevk ile çekdim müdām
Çekdigim her cür‘adan biñ neş’e etdim iktisāb
- 8 Rabbine eyle ‘ibādet tā yakīn gelsin saña
Fehmedip ol nükteyi aldım ele çeng u rebāb
- 9 Nāy u def çaldım üfürdüm devredip pervāneveş
Nāzenīn eşnām-ı dehr ikdāmına oldum turāb
- 10 Gülşen-i dehr içre seyrān eyledim āzāde-ser
Gāhī bülbül diñledim gāh oldu mesmū‘um gurāb
- 11 Müncezib oldum nihāyet hüsni-i muṭlak şem‘ine
Seng-i ḥarā mūm olur destinde derlerse şavāb
- 12 Görmemişdi gözlerim dünyāda ol deñlü güzel
Mest ü müstağrak kalıp etdim temāşā bī-nikāb
- 13 Muḥterik oldum yapışdım ḥalka-i teslīmine
Şüretā insān iken oldum ne hoş kıtmīr-i bāb
- 14 Bir zamānlar vuşlatıñla şād iken ey zāt-ı pāk
Firḫatiñle Fānī-i kemter kuluñ şimdi ḥarāb

21 Temmūz 1331: Lādīk

-2-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

1 Sen şakla nazardan gül-i ħandānımı yā Rab

Ağlatma şakın dīde-i cānānımı yā Rab

[308]

2 Ben āh edeyim inleyeyim tã ki o gülsün

Şoldurma yazık ğonca-i tãbānımı yā Rab

3 Reftār-ı levendānesi her 'işvesi yektā

Çok görme baña naħl-i ħırāmānımı yā Rab

4 Bāğ-ı emelim içre şalınsın oyalansın

Dūçār-ı ħazān eyleme şādānımı yā Rab

5 Cānānım ile cānım ola hep saña ħurbān

Senden dilerim derdime dermānımı yā Rab

6 Bildim ki cihān mel'abe-i nefis ü hevādır

Pāk eyle bu çirk-āba düşen cānımı yā Rab

7 Daldım nīce dem bilmeyerek fişk u fucūra

Ağyārıma bildirme bu 'işyānımı yā Rab

8 Rüs vā-yı enām eyleme maḥşerde bu ʿabdi
Sen gör yalnız defter-i ʿuryānımı yā Rab

9 Dīvāneleriñ yok ķalemi gerçi elinde
ʿAşkıñla hemān eyle pür-ʿirfānımı yā Rab

10 Her yerde cemāliñ beni āşüfte-dil etsin
Tek bilmeyeyim dīnimi īmānımı yā Rab

11 *Fānī* yine bir vuşlat ile vālih u giryān
Gözyaşları yazsın nice destānımı yā Rab

8 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-3-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Āsumān-ı ḥalvet içre bedr-i ġarrādır edeb
Her ne söylersem sezā tavşīfe aḥrādır edeb

2 ʿĀlem içre bir şeref yok kim oña hem-tā ola
Ā데미yyet tācına bir dürr-i yektādır edeb

3 Bārgāh-ı Ḥaḳḳ'a vāşıl her ṭarīḳiñ aslı o
Süllem-i ḳaşr-ı ḥaḳıḳat evc-i a'ladır edeb

4 Bilmeyenler neşvesin maḥrūm-ı vuşlat ḳaldı hep
ʿĀrifān bezminde pek ḳıymetli şahbādır edeb

5 Lezzeti yanında bir zehr-ābedir bintü'l-ʿineb
Dil-berānıñ la'l-i nābinden de aḥlādır edeb

6 Cezbe-i tevḥīd ile ʿuşşāḳa ḥoş revnaḳ verir
Çünkü yāhū şeb-çerāğ-ı bezm-i esrādır edeb

[309]

7 Fāniyā kāfi bu teşriḥiñ yeter ḥāl ehline
Dest-i beyzādır tecellīgāh-ı Sīnā'dır edeb

8 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-4-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Ben nerdeyim yâ Rabbenâ nerde o cānānım ‘aceb
 7oğmaz mı ol māhım yine bitmez mi hicrānım ‘aceb
- 2 Zıll-i vücūdum zulmeti dünyā mı zindān eyledi
 Bir ş u‘le vermez mi ola ol mihr-i tābānım ‘aceb
- 3 Bir çāh-ı esfel ka‘rına düşdüm yetiş imdādıma
 Bir fā’ide vermez n’için sa‘y-i firāvānım ‘aceb
- 4 Himmet meger senden ola bu çillemiz artık 7ola
 Dād u mürüvvet bu kula etmez mi sulṭānım ‘aceb
- 5 Fānī-i kemter bendesin ‘afv eyler elbette ilāh
 Deryā-yı raḥmetden daḥi vāsi‘ mi ‘iṣyānım ‘aceb

8 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[310]

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Şubḥa dek çāk-i girībān öyle āh etdim bu şeb
Hāne-i ḳalbimdeki nūru siyāh etdim bu şeb
- 2 Vech-i pāk-i dil-beri gördüm ḥafī bir noktada
Vālih u ḥayrān hemīşe ḳiblegāh etdim bu şeb
- 3 Nüşḥa-i kübrā-yı ḥikmetden murād āyīnedir
Buldum ol āyīneyi dilde nigāh etdim bu şeb
- 4 Gördüğüm ne bildigim ne ben daḥi bilmem neyim
Cism ü cānımdan geçip bir ḥoşca vāh etdim bu şeb
- 5 Āsumān-ı ḥalvetimde toḡdu biñlerce güneş
Şehrāyīn eyledim iḳād-ı māh etdim bu şeb
- 6 *Fāniyā* gel kendine ser ver şaḳın sır söyleme
Şanma kim 'ömrüm ḥayāletle tebāh etdim bu şeb

8 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-6-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Bütün çekdiklerim ol nefs-i bed-girdâr içindir hep
Fiğânım rûz u şeb ruhsâre-i dîdâr içindir hep
- 2 Göñül bir 'andelîb olmuş uçar gülşende bî-pervâ
Onuñ feryâdı şanma gül için ezhâr içindir hep
- 3 Gehî zenbûre beñzer her çiçekden bal alır pür-zevk
Televvün içre devri hüsni-i efsûnkâr içindir hep
- 4 Ğubâr-ı pây-i maḥbûbân olur ez-cân u dil gâhî
Ricâsı leblerinden bûse-i yek-bâr içindir hep
- 5 'Aceb bir ḥâle dūçâr oldu *Fânî* gülmez eglenmez
Hemîşe ıztırâbı 'ömrünü imrâr içindir hep

10 Kânûn-ı evvel 1332: Giresun

[311]

Te

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 İn'ikās-ı noқтаdan pür-nür olur bunca şıfāt
Ādem ü Havvā ile şenlendi ıssız kâ'ināt
- 2 Gerçi kâ'imdir vücūd-ı Hak'la eşbāh-ı cihān
Setreder aşhāb-ı gâfletden Hudā-yı şeş-cihāt
- 3 Görmek isterseñ eger dünyā gözüyle hālķı
Tālib-i mevt ol ki bulsun dil hākķķ bir hayāt
- 4 Nüşa-i kübrā-yı hikmetsiñ cihān hep sendedir
Sen seni bilmez iseñ āsān olur mu müşkilāt
- 5 Enfūs ü āfākķ seyret aç başiret çeşmiñi
Gördüğüñ eşyāda var ta'dāda şıgmaz beyyināt
- 6 ZİR u bālādan gelir sesler teyakķun ehline
TİZ u pest eyler lisānu'l-ğayb hemişe iltifāt
- 7 Dāmen-i pāk-i Hüseyn'i pekçe tut ihlāş ile
Fāniyā bulmak dilerseñ dü cihān içre necāt

22 Temmūz 1331: Lādķ

-2-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Açıldı yine lāle-i leylā-yı muḥabbet
Duyuldu yine nāle-i veylā-yı muḥabbet
- 2 Şeydāları ser-mest-i müdām eylese çok mu
Bīn neş'e verir 'āşıkā şahbā-yı muḥabbet
[312]
- 3 Ağyārı degil kendini hem yārini bilmez
Yā Rab ne kadar hoş bu tecallā-yı muḥabbet
- 4 Ol dām-ı füsünkāra düşen kaldı perişān
Çok 'ākili kıys eyledi şahrā-yı muḥabbet
- 5 Leylā'yı şakın eyleme rencide-i nāliş
Her cāna kıyar dide-i şehlā-yı muḥabbet
- 6 Cānān arayan vermeli evvelce bu cānı
Ancağ alınır böylece kālā-yı muḥabbet
- 7 Cāñ vermez iseñ vuşlatı pāzārına girme
Pek müşkil imiş bil ki bu da'vā-yı muḥabbet
- 8 Çok kimseleri eyledi dem-beste-i hırmān

Zîrâ işidilmiş idi şekvâ-yı muḥabbet

9 Gel nûş edelim öyle ise cür'â be-cür'â
Âyîn ile bir rāḥ-ı muṣaffâ-yı muḥabbet

10 Reng-i dile revnaḳ verelim tâ ola bî-reng
İzhâr-ı cemâl eyleye Mevlâ-yı muḥabbet

11 Gözler ḳamaşır seyr u temâşâsı ne mümkün
Biñ şemse bedel mihr-i mu'allâ-yı muḥabbet

12 Bî-ḥûd olarak dalmalı ol ḳa'r-ı şafâya
Bî-ḥiss u şu'ûr ḳalmalı hep lâ-yı muḥabbet

13 Gör kim ne imiş sevgili dünyâ ile 'uḳbâ
Zannetme ḳolay şey imiş icrâ-yı muḥabbet

14 Fânî yine açmaḳ diliyor perde-i 'aşḳı
Ḥâl ehline kâfî bu ḥafâyâ-yı muḥabbet

11 Kânûn-ı evvel 1332: Giresun

-3-

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1 Bir loğma için eyleme bed-māyeye minnet
Çün mest-i ezel etmedi peymāneye minnet

2 Dāmen dolusu sīm ü zeri başına çalsın
Aşhāb-ı 'uqūl eylemez efsāneye minnet

3 Hürriyyet-i efkārımı dünyāya değışmem
Lāyık mı bu şeydā-dil-i āzādeye minnet

4 Bir loğmayı biñ kere kağar başına nā-merd
Eşk-i nedemi da'vet eder dāneye minnet

[313]

5 Kesb-i yed-i sa'yiñle yaşı hür mütefekkir
Ne mihr-i cihāna ne felek-pāyeye minnet

6 Zülmetde kalırsam da yine dil mütenevvir
Allāh'a şükür nūr-ı Hudā-sāyeye minnet

7 Fānī yine ser-mest-i şafā bezm-i fenāda
Bir bāde için eyleme hum-ḥāneye minnet

11 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-4-

Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

- 1 Ezhâr ile doldu yine gûlzâr-ı hâkîkât
Nağş etdi nice levha kalemkâr-ı hâkîkât
- 2 Her meşrebe her fikre göre etdi televvün
Şaklandı yine çeşm-i füsûnkâr-ı hâkîkât
- 3 Bulmak seni kâbil mi degil yoksa bu yerde
Bir olmaz iki şübhesiz ey yâr-ı hâkîkât
- 4 Buṭlân ile hâk 'arbedesi içre bu dünyâ
Her gün ki teḥaddüs eder aḥbâr-ı hâkîkât
- 5 Bilmek dilerim ben seni bî-şübhe vü bî-şek
Sen söyle baña duymasın aḡyâr-ı hâkîkât
- 6 Bir âh-ı cigersûz ile 'atf-ı nazar etdim
Gördüm toḡâcak göñlüme envâr-ı hâkîkât
- 7 Ğavvâş-ı dili şayd-ı şadefden alıkoyma
Ey ṭâlib-i dürdâne-i ebḥâr-ı hâkîkât
- 8 Yerlerde ve göklerde celi ḥaṭ ile manzûr
Her zerrede ḥattâ ki var âşâr-ı hâkîkât

- 9 ‘Uryān u müşekkel turuyor kimse inanmaz
Ancağ görür ol yoşmayı ebşār-ı haqīkat
- 10 Erbābına üşküftedir ezhār-ı haqīkat
Bīgāne qalır ğarīka ebkār-ı haqīkat
- 11 Biñlerce sene geçdi yine olmadı ma‘lūm
Ensāl-i benī ādeme mi‘yār-ı haqīkat
- 12 Mā-dām ki sen Ādem ü Havvā ile qaldıñ
Şıfru’l-yede sed oldu bu bāzār-ı haqīkat
[314]
- 13 Maḥlūk-ı Hudā olmadı bu hikmete vāqıf
Beyhūde telāş etdi ḥarīdār-ı haqīkat
- 14 Sen kendi özün Ḥaḫ ile Ḥaḫḫ etmege uğraş
Tā kim mütecellī ola dīdār-ı haqīkat
- 15 Añlarsıñ o dem bu ğalaṭ-ı rü’yet-i ḥalkı
Etmezse seni cilvesi bīzār-ı haqīkat
- 16 Günler geceler hepsi birer māder-i āmāl
Ālām ile mālī imiş esḥār-ı haqīkat

- 17 Baḳdıkça şu'ünāta keder etme şaḳın ha
Her laḫza tebeddül eder eṭvār-ı ḫaḳīḳat
- 18 Allāh'a degil bir ḳula eglence bu dünyā
Pek müşkil imiş gerçi bu iḳrār-ı ḫaḳīḳat
- 19 Biñlerce 'avālim var iken bu ḳuru arza
Ḳoysun mu yed-i ḳahrını Cebbār-ı ḫaḳīḳat
- 20 Kāfi bu sözüm añladı ebrār-ı ḫaḳīḳat
Sen nerdesiñ ey Ḥaydar-ı Kerrār-ı ḫaḳīḳat
- 21 Bir ḫaylī vaḳit yokluḡa 'aṭşān idi rūḫum
Doldur içelim bāde-i serşār-ı ḫaḳīḳat
- 22 Mes'ul-i cihān ben degilim ya nemelazım
Her sāniye bir şadmede efkār-ı ḫaḳīḳat
- 23 Ebvābı açık ḳaşr-ı mu'allā mı 'aceb bu
Her rüzunu göstermede dildār-ı ḫaḳīḳat
- 24 Bir olmaz iki şübhesiz elbette inandım
Lākin nice şaḳḳ olmada ruḫsār-ı ḫaḳīḳat

- 25 *Fānī* bu şafā-yı ezelî kâl ile olmaz
 Hâl ehline fāş eyledim esrār-ı haqîkat

11 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-5-

- 1 Rām oldu ‘uşşāka dilārām-ı sa‘ādet
 Ağlatdı beni sîne-i gülfām-ı sa‘ādet
- 2 Mā-dām ki āmāl-i beşer müncer-i ālām
 Bildim ki bu dünyāda yok ārām-ı sa‘ādet
- 13 Kānūn-ı evvel 1332 Giresun

[315]

Se

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Dedim ey dil nedir şām u seher efgānına bā'is
Girībān çāk edip saçlar yolup giryānına bā'is
- 2 Dedi var fıtratımda inṭibā'-ı 'aşk-ı sübhānī
Ezel bezminde muṭlaḳ bir güzel 'irfānına bā'is
- 3 Dedim kimdir beyān et 'aqlıñı tālān eden dil-ber
Şerer-pāş-ı ḥalā'ik sīne-i sūzānına bā'is
- 4 Dedi maḥbūb-ı müstesnā-yı Ḥaḳ'dır sevdigim cānān
Seniñ *ḳālū belā*⁴⁶⁷ bezmindeki imānına bā'is
- 5 Dedim cānāneyi gördüñ mü sen çeşm-i başıretle
'Aceb kim inzivā-yı kūşe-i pinhānına bā'is
- 6 Dedi görmek dilerdim mümkün olmazdı temāşası
Tevessül ile bir pīre naẓar imkānına bā'is

⁴⁶⁷ İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir.” A'râf, 7/172.

- 7 Dedim sen maḥrem-i esrār-ı Hakk'ın şübhesiz ey dil
Ne ḥālāt-ı şafādır muḥtefi peymānına bā'is
- 8 Dedi ben mest ü mebhūtum bilinmez bildirilmez bu
Faḫaṭ her derd-i dil-sūzum seniñ dermānına bā'is
- 9 Dedim yok i'tirāzım sen hemān mest ü muḥammer ol
Cihānıñ in u ānı añladım ḥirāmānına ba'is
- 10 Dedi *Fānī* ğarīḳ-i baḥr-ı keşretsiñ ḥaz̄er eyle
Bütün çün u çirālar dā'imā 'işyānına bā'is
- 11 Ḥarīm-i ḥalvet-i Āl-i 'abā'ya iltica eyle
Naḫargāh-ı Hudā ancak dil-i şādānına bā'is
- 12 Etek tut bir veliyy-i ekmeliden merd-i kāmil ol
Seniñ pür-fitne nefsiñ der-be-der cevlanına bā'is
- [316]
- 13 Zülāl-ı ma'rifetden nūş edip ebkem niyāz eyle
Olur elbette bir dest-i kerem 'umrānına bā'is
- 14 Meṭāf-ı ḫudsiyāndır Ka'be-i dil beyt-i Mevlā'dır
Ḥalilāsā onun bünyādı Ḥaḫ fermānına bā'is

- 15 Hüseynî bāğına gir topla güller desteler ile
Olur belki o maḥbūbuñ fem-i ḥandānına bā'is
- 16 Oḡu gülzār-ı 'aşḡ içre açıp ol muşḥaf-ı ḥüsnü
Ḥurūf-ı 'āliyāt-ı vechidir iḡānına bā'is
- 17 Hemān ḥamd ü senā eyle şarāb iç ḥavz-ı Kevşer'den
Anıñ bir ḡaṭresi biñ mevce-i 'ummānına bā'is

23 Temmūz 1331: Lādik

Cim

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Nefs ile rūḡu'l-beşer etmez bedende imtizāc
Şābb-ı emred pīrezenle hīç eder mi izdivāc
- 2 Reng ile bī-reng odur hem bī-nişān u şān odur
Cem'-i ezdād eyledim ḡābil mi fark-ı ihticāb
- 3 Nefs-i bed-tīnet 'anāşırdan tecerrüd istemez
Şerbet-i mevti göñül içmek diler pūr-ibtihāc
- 4 Gülşen-i dehr içre seyrān etmede ervāḡ-ı pāk
Ḥoş maṭāyādır nüfūs-ı ādeme var ihtiyāc

- 5 Mübtelâ oldum vücûda terk-i mevcûd eyledim
Derdimiñ dermânına ‘uqbâda hattâ yok ‘ilâc
- 6 *Kenz-i lâ-yefnâ*⁴⁶⁸ benim zâtımda mahfiken n’için
Düşmüşüm bâzâr-ı ‘aşka vermişim fakra revâc
- 7 *Fâniyâ* terk-i fenâ et gülşen içre bul beķâ
Şolmayan bir gonca kockla bul şafâ-yı infirâc

24 Temmûz 1331: Lâdik

[317]

Ha

-1-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Beni inşâd-ı eş‘ara eder ilhâm-ı Hâķ ilhâķ
Leb-â-leb eylemiş sâķi-i gül-ķehre şunar aķdâķ
- 2 Şu‘ûn-ı dü-cihân sermâye-i güftârimiz olmuş
Güler erbâb-ı dil müstaķrak-ı lezzât olur ervâķ
- 3 Gehi dünyâ gehi ‘uqbâ terennüm eyleyip hâmem
Aķar pîşi *ulû’l-ebşâr*⁴⁶⁹ a her dem pür-‘iber elvâķ

⁴⁶⁸ İktibasta bulunulan hadis-i şerifin tamamı mealen şu şekildedir: “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Aclûnî, Keşfü’l-hafâ, 2/102.

⁴⁶⁹ İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: O, kitap ehlinde inkâr edenleri ilk toplu sürgünde yurtlarından çıkarandır. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin,

- 4 Lisānım başka dildir gerçi pür-süz u girān olmuş
 Kulak ver cān u dilden t̄ā ki olsun mūcib-i iflāh
- 5 Seni beñzetdi Yūnus Emre'ye maḥbūb-ı Hāk Fānī
 Düşün ol nūkteyi ḥācet degil her nokṭayı izāh

25 Temmūz 1331: Lādik

-2-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Mu'ammā-yı vüçüduñ añlaşılmaz mı 'aceb ey rūḥ
 N' için bilmem ki olduñ böyle mechūl-i ireb ey rūḥ
- 2 Şafiiyyu'llāh'a nefḥ olmuş idiñ tekrīm-i kudretle
 'Aceb yādında mı ol ḥālet-i bezm-i ṭarab ey rūḥ
- 3 Leb-i cānāneyi maşş etmege gerçi merām etdim
 Temās etdikçe gaşş etdi beni ezvāk-ı leb ey rūḥ
- 4 Bu kenzi bilmedi 'ilm-i beşer izhār-ı 'acz etdi
 Denildi rütbe-i 'ilme n' için a'le'r-rüte⁴⁷⁰ ey rūḥ

kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah'ın emri onlara ummadıkları yerden geldi. O, yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem de mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey basiret sahipleri, ibret alın. Haşr, 59/2.

⁴⁷⁰ "İlim rütbesi, rütbelerin en yücesidir." manasına gelen bu söz birçok yerde hadis olarak zikredilmesine rağmen hadis kitaplarında bulunamamıştır.

- 5 Ne cür'et 'uḳde-i bākīye el sürmek amān *Fānī*
Düşündüm rüz u şeb beyhūde oldum pür-ta'ab ey rūḥ

25 Temmūz 1331: Lādīḳ

[318]

Ḥı

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 N' için 'āşıkdan artar ihtirāzıñ dem-be-dem ey şūḥ
Yaḳar elbette bir gün ḳalbiñi nār-ı nedem ey şūḥ
- 2 Gülüp oyna şebābet ḳāğını gülzār-ı şevḳ eyle
Meyān-ı nāzını bükmezsizin bār-ı herem ey şūḥ
- 3 O rütbe 'āşıkı incitme gel serv-i hırāmānım
Ḳudūmuñle müyesser eyle taḳbīl-i ḳadem ey şūḥ
- 4 Dudaḳlar al yanaḳlar ḳalmasın gül-būsedden ḥālī
Şolar gülruḥlarıñ āḥir eser rīḥu'l-'adem ey şūḥ
- 5 Gelenler hep kefen-pūş-ı sefīd olmuş göçer efsūs
Bu fānī gülşene derler imiş bāğ-ı irem ey şūḥ
- 6 Benim sensiñ murādım n'eyleyim dünyāyı ben sensiz
Meger senden ola dünyāda 'uḳbāda kerem ey şūḥ

- 7 Cihān fānī degil belki fenālık sendedir *Fānī*
 Fenā fi'zzāt ile bākīye vuşlat lā-cerem ey şūh

26 Temmūz 1331: Lādīk

-2-

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Olmuşdu nefir-i bedenim bir gece menfûh
 Ez-cân u dil Allāh diye haykırmışım ey şūh
- 2 Ol ān-ı şafā yādıma geldikçe dem-ā-dem
 Tālān ola iklīm-i tenim rūh ola mefsūh

13 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[319]

Dal

-1-

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

- 1 Ey dil hüva'llāhü'l-eḥad zikreyle Allāhu'ş-şamed⁴⁷¹
 Allāh diyen ayrılmaz ol lafz-ı münevverden ebed
- 2 Yokdur küfüvv u eḥadi toğmaz toğurmaz lā-yezāl⁴⁷²

⁴⁷¹ Bu mısradaki ihlâs sûresinin ilk iki ayetinden iktibas yapılmıştır: “De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir.” ihlâs, 112/1-2.

⁴⁷² Bu mısradaki ihlâs sûresinin son iki ayetine telmih yapılmıştır: “O doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir. ihlâs, 112/3-4.

Gir ravza-i cennātime iç āb-ı kevserden ebed

3 Dal havza-i ʿirfānına şayd eyle lü'lü'-i cemāl
Mercān-ı cānından geçen toplar o gevherden ebed

4 Seb'ü'l-meşānī⁴⁷³ vechini seyrān eden kalb-i kemāl
Hāfız degil lākin okur Qur'ān'ı ez-berden ebed

5 Sultān-ı kevneyniñ eger görseydi nūr-ı müyunu
Şāh u gedā bahşeylemezdi nān u efserden ebed

6 Arz u semāniñ pertevin bir noktada cem' eyleyen
Şems ü kâmerden vazgeçer hem māh-ı peykerden ebed

7 Pīrāmen-i ʿaşkı şakın terk eyleme aç dāmeniñ
Şolmaz çiçekler deste et gülzār-ı envārdan ebed

8 Fānī fenālīk bāğını firdevse taḥvīl eylemiş
Būy-ı mu'anber koqlamış ol gonca-i terden ebed

26 Temmūz 1331: Lādīk

⁴⁷³ seb'ü'l-meşānī: "İkililerden yedi.." İktibāsta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: "Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götürün Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." İsrâ, 17/1.

[320]

-2-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Mihrâb-ı ezel 'âşıkâ ebrû-yı Muḥammed
Mescûd-ı cihân olsa revâ rûy-ı Muḥammed
- 2 Çün hilḳat-ı eflâke onuñ mevcisi bâ'is
Zulmâtı münîr eyledi gîsû-yı Muḥammed
- 3 Şems ü kameriñ ḥükmü nedir nûru yanında
Biñlerce güneş maṭla'ıdır mûy-ı Muḥammed
- 4 Ezhâr-ı muṭarrâ ki eder 'âlemi ta'îr
Bî-şübhe onuñ aşlı yine bûy-ı Muḥammed
- 5 Âşufte ḥırâmânına hep ḥûr ile ğilmân
Ol rütbe güzel ḳâmet-i dil-cû-yı Muḥammed
- 6 Encum ki döner cevî-i eşîr içre ser-âzâd
Dîvâne-i ḥüsn olmuş arar kûy-ı Muḥammed
- 7 Pinhân u hüveydâ ne ki var câmid u zî-rûḥ
Dil-teşnesidir cümle şorar cûy-ı Muḥammed

8 Bir kaṭre zülāl-i lebine cān ola ḳurbān
Alsın şadef-i cānımı lü'lü'-yi Muḥammed

9 Maṭlūb ile ṭālib arada bir de ṭaleb var
Bilmem ki nedir ortada yāhū-yı Muḥammed

10 Fānī sağa baḳdım şola baḳdım ki şadā yok
Bildim ki şuḥūd ʿālemi memlū-yı Muḥammed

13 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-3-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Leyle-i yeldā-yı ḡam etdikçe etdi imtidād
Yok mu istimdādıma yā Rabbī bir lebbeyk-i dād

2 İntizār-ı şubḥ ile geçdi ḥayātım pür-enīn
Āh-ı āteş-bārim etmekde hemīşe iştidād

3 İştiyāk-ı ṭal'at-ı dīdār ile nāy olmuşum
İñlesin dursun mu şeydā ol ilā yevmu'-t-tenād⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Ey kavmim! Gerçekten sizin için, o bağrıışp çağrıışma gününden, arkanıza dönüp kaçmaya çalışacağınız günden korkuyorum.” Mü'min, 40/32.

4 Raḥm-ı māderden suḳūṭ etdim hemān āh eyledim
 Āh ile Allāh ile varsın bütün olsun remād

5 *Fanī*-i kemter ḳuluñ ağlar güler dīvānedir
 Cism ü cānından geçip etmiş bu ḥālī i‘tiyād

15 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[321]

Ẓel

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Gūş-ı cāna gelmedi bir ses ḥiṭābından leziz
 Her ḥiṭābı ‘āşıḳa kevser şarābından leziz

2 Āteş-i vuşlat ile yansam n’ola pervāneveş
 Būseler aldım nigārıñ la‘l-i nābından leziz

3 Bister-i nāzında pīrāhen cüdā buldukça ben
 Mīve-i ter topladım naḥl-ı şebābından leziz

4 Deste deste kākül-i sūnbül dökülmüş rüyuna
 Sīne-i gūlfāmı çeşm-i nīm-ḥvābından leziz

5 Gel dedi emre icābetle yanaşdım yanına
 Ḳatre-i ‘aynu’l-ḥayāt içdim lü‘ābından leziz

- 6 Piste-i nev-bāvesi şehd ü şekerdir ‘āşıkā
Rīze-i kand-ı şafāsı cennet ābından leziz
- 7 *Fāniyā* çıkmış seḥābından yine ol maḥ-ı nev
Şu‘le-i şahbāsı dehriñ āfitābından leziz

28 Temmūz 1331: Lādik

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Senden özge yok imiş bildim cihān içre melāz
Ben seni cānān degil etdim tene cān ittiḥāz
- 2 Çekdigim hep nefsi-i bed-elvān elindendir müdām
Fitnesinden el-‘iyāz yā Rab kemā-kān el-‘iyāz

15 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[322]

Ra

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 ‘İlm ile Mevlâ’yı bilmek âdeme kâbil degil
İktisâb-ı ma‘rifet tezyîd-i mechûlât eder
- 2 ‘Akl ile bulmak ne mümkündür Vücûd-ı vâcib’i
Aldanır mevcûda insân derk-i ma‘kûlât eder
- 3 Gül açar bülbül öter çağlar şular iñler cibâl
Böyle yüz biñ reng u şavt içre nasıl işbât eder
- 4 Mantık u mîzân-ı ‘aqla hiç şıgar mı lâ-mekân
Cümle mevcûdâtı setr-i zâtına âlât eder
- 5 ‘Akl u fikri terk edip ‘aşka tevessül eyle kim
Terk-i hestî belki bir gün vâşıl-ı hâcât eder
- 6 ‘Aşk odu tã‘ât u ma‘kûlâtı imhâ eyleyip
Nûr-ı vahdâniyyete cism ü câna mişkât eder
- 7 Nuṭfe-i bî-cân iken olduñ müşekkel kahramân
Kaṭreden deryâ çıkar dersem seni iskât eder

- 8 Terk edip taklidi artık menzil-i tahkîke gel
Şâhib-i rûz-ı cezâ elbet acır dil-şâd eder
- 9 Ümmet-i ma‘şūmesi dā’im daḥilek bābını
Dağ edip ister şefā‘at yalvarır feryād eder
- 10 Zāt-ı pāk-i Aḥmed’i gör kim Hudā’yı göresin
Ḥazret-i Allāh Muḥammed vechini mir’āt eder
- 11 Fāniyā gel ḥāk-i pāy ol ehl-i beyt-i Aḥmed’e
Onları görmek seni müstağrağ-ı lezzāt eder

9 Temmūz 1331: Lādik

[323]

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 İftirākıñla yine şeydā gönül pek bî-ḳarār
Elverir çekdiklerim ‘afv et suçum ey şivekār
- 2 Derdimi teşriḥe ḥācet var mı Allāh’ım bilir
Senden ayrılmakdan evlādır memātī ihtiyār
- 3 Ḥaḳ seni ögmüş yaratmış ‘āşıḳa cān eylemiş
N’eylesin sensiz cihānı cenneti cism-i nizār

4 Bir zamān pervāne-i ruḥsārīñ olmuşken gönül
Yād-ı vaşlıñla yazık olmağda şimdi dem-güzār

5 Merḥamet dād u meded senden yine bī-çāreye
Kimsesiz kalmış kula elbet acır Perverdgār

6 Ḥasretiñle kūşe-i ğurbetde ḥüsrān içreyim
Āh u feryādımla olsun mu günāhım āşikār

7 ‘Arz-ı ḥāl-i ‘aşkıñı Fānī ḥuzūr-ı yāre ver
Ḥāk-i pāy-i ḥüsnüne olsun ten u rūḥuñ ğubār

19 Ağustos 1331: Lādīk

-3-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Kim ki kūyunda seniñ ḥasbe’l-ķader mehcūr olur
Āteş-i ḥasretle dāğlar ḳalbini maḳhūr olur

[324]

2 Gözleri görmez şımāḫ-ı rūḥu bir şey diñlemez
Bāde-i hicriñle her dem kör kütük maḥrūm olur

3 Pertev-i vechiñ görenler mihr ü māhı n’eylesin
Ravza-i cennet daḫi olsa şeb-ı deycūr olur

- 4 ‘Āşıkın ancak murādı sensiñ ey maḥbûb-ı gül
Devreden pervâneler şem‘inden özge dūr olur
- 5 Gözleri her yerde bir Tūr-ı tecellî seyreder
Mazhar-ı didār olan kullar hemân mesrūr olur
- 6 Şîşe-i takvâyı kır dem çek pey-â-pey ‘aşk ile
Na‘ra-i Yâ Hayy ile bir gün bu zıll mestūr olur
- 7 Fāniyâ aç muşḥaf-ı ḥüsnü oku âyât-ı nūr
Şabredenler cilve-i taḫdîrine manşūr olur

20 Ağustos 1331: Lâdik

-4-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Selām-ı zülfüñü vaḫt-i seḫer bād-ı şabâ söyler
Peyām-ı luṭfuñu gūşumda gūyâ her şadâ söyler
- 2 Açar her bir şukûfe şevḫ-i ruḥsârıñla reng-â-reng
Öter kuşlar yeşil dallarda rûḫa eş-şalâ söyler
- 3 Aḫar vadide ırmaḫlar kenār-ı kūhsâr iñler
Leb-i deryâyı ḫaplar bir feşāfeş hoş nevâ söyler

4 Ocaqlardan çıkar dūd-ı emel ebvāb olur meftūh
Cedelgāh-ı hayāt içre her ādem bir hevā söyler

5 Fenā-yı ‘ömrü yād eyler bu *Fānī* kulda pür-velvāl
Bulur bir āşinā-yı ‘aşkı elbet merhabā söyler

20 Ağustos 1331: Lādīk

[325]

Ze

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Ğonca-i ümmīdimi şoldurma ey sulţān-ı nāz
Meclis-i ‘uşşākı tenvīr et n’olur māhım biraz

2 Toğduğum dem mübtelā oldum cihānıñ rengine
Derd-i bī-dermānıma sensiñ nigārım çāre-sāz

3 Firḳatıñle düşdü leylā derdine āvāre dil
Nār-ı hicrānıñla çıkdı göklere sūz u güdāz

4 ‘Āşıkıñ sermāyesi şabr u taḥammüldür hemān
İştikāya mezheb-i ‘irfān içinde yok cevāz

5 *Fāniyā* dem-beste-i teslīm olup baḳ zevḳine
Maḫhar-ı vuşlat eder elbet seni ‘aşḳ u niyāz

28 Temmūz 1331: Lādīk

-2-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Göñül bigâne-i sevdāya aḥvālin beyān etmez
Gören cānāneyi aḡyāra elbette ‘ayān etmez
- 2 Veren naḡdīne-i cānı alır kālā-yı ‘irfānı
Ḥudā ‘aşıḡları bāzār-ı ‘aşḡ içre fiḡān etmez
- 3 Temāṣā-yı cemāl-i Ḥaḡ ile ḡā’ib olan ‘arīf
Nice da‘vāya düṣsün ḡaḡ ile ārām-ı cān etmez
- 4 Geçen ālā’ ile lādan naṣıl dūr olsun illādan
Ser ü çeṣmiyle aḡyār oynasa ṣaḡḡ-ı dehān etmez
- 5 Düṣün esrārı Fānī zevḡ-yāb-ı ṣīve-i yār ol
Yaṣar āzāde-ser ‘abd-i Ḥudā meyl-i cihān etmez

29 Temmūz 1330: Lādīḡ

[326]

Sin

-1-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Gülşen-sarāy-ı rūḥumu şardı yine biñ ḥār u ḥas
Nefs-i hevākārım demek dūçār-ı mevcāt-ı heves
- 2 Beyhūde feryād eyledim naḡş-ı nigār-ı cān için
Bildim ki āḥir yok imiş ez-cān u dīl feryād-res
- 3 Ben nerdeyim nerde ḥırāmān eyler ol yārim ‘aceb
Ey sārībān-ı pūr-emel çal kūy-i yār içre ceres
- 4 Benden ilet gūş-i mürüvvetkārına ‘aşḡ u selām
Ondan getir dem-beste-i hicrānına nūşın nefes
- 5 Peygüle-i vaḥdetde ḡaldım diñledim güftārını
Gül şolsa bülbül ölse de gitmez kulağımdan o ses
- 6 Velvāl-i keşret içreyim her yerde var bir kıl ü kāl
Bilmem ne aḥvāl içreyim ḥāl-āşinā yok bunda kes
- 7 Zülmet-nişin olsam ne var bir meh-liḡā derdiyle ben
Tenvīr-i ḡalb eyler o māh ol nūru Ḥaḡ’dan muḡtabes

- 8 İster gönül bir āh ile biñ perde-i zıllden mürūr
 Qābil mi seyrān eylesin ‘anḳā miṣāli bir meges
- 9 Qayd-ı ‘alā’iḳden cānım āzāde-ser olmaḳ diler
 Elbette şeydā bülbüle zindān olur altın ḳafes
- 10 Peyvendim āhen olsa da bir dest-i beyzā ḳurtarır
 Lākin şefā‘at-kānı bir ekmel gerekdir mültemes
- 11 *Fānī* gönül pek baḡladın ḥübānına dehriñ yine
 Bir ḡonca biñ ḥār içredir *bāḳī heves Allāh bes*

30 Temmūz 1331: Lādīḳ

[327]

Şin

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Yine n'olduñ gönül etmekdesiñ şām u seher nāliš
Ġarībāne akan gözyaşları bulmağda efzāyiş
- 2 'Aceb hangi güzeldir başıña bārān-ı ğam serpen
Diye şordukça sūzān āh ile etmekdesiñ lerziş
- 3 Demek izhārı güç izmārı güç bir zülfe bağlandıñ
Anın-çün sīne-i sevdāda var emvāc-ı pūr-cūşiş
- 4 Şarāb-ı 'aşk ile reyyān u şād et kalb-i 'atşānı
Çözülsün 'ukdeler zülf-i nigāre vermesin şūriş
- 5 Temāşā perdesinden Fāniyā seyr-i şafā eyle
Ser-āzād ol eliñle başına açma şakın bir iş

2 Ağustos 1331: Lādik

-2-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ezel bezminde şahbā-yı muḥabbet eyleyenler nūş
Karār etmez bu peyvend-i cihān içre kalır pūr-cūş

- 2 Naşıl kuvvetli mıknaṭısa karşı zerre-i āhen
Atılmış bî-teḥāşî per-güşā-yı şevk olup medhūş
- 3 Kõşar āvāre-dil bezm-i nigāra nā-şekībāne
Arar her yerde bir ḥār u ḥamīmi sīne-i gül-pūş
- 4 Döner pervāne-dil maḥbūbeler şem'-i cemālinde
Açar elbette şeydā bülbüle bir nev-nihāl āgūş
- 5 Nedir bu güft-gūlar Fāniyā pāzār-ı 'aşk içre
Leb-i dil-ber bulup şîr u şeker maşş eyle kal ḥāmūş

3 Ağustos 1331: Lādîk

[328]

Şad

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Fenā mülkünde her kim rūḥunu 'aşka eder taḥşîş
Ölümünden başka yokdur derdine bir çāre-i taḥlîş
- 2 Çıkar her şafḥasından iştikā-yı şîve-i Ḥavvā
Ḥazîn bir nāledir etsem kitāb-ı Ādemi telḥîş
- 3 Eṭıbbā-yı benām izḥār-ı 'aciz etdi tedāvīde
Bu ḥālet rūḥa 'ā'iddir olunmaz fen ile teşḥîş

4 Ne dünyā var ne kayd-ı dāne var bāğ-ı ‘adem içre
N’için geldim bu esfelgāha kim etdi beni tahriş

5 Ne hācet ‘ömrünü ta‘cile *Fānī* bezm-i yār içre
Gelir elbette bir gün murğ-ı rūḥa sâ‘at-i terḥiş

3 Ağustos 1331: Lādīk

-2-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

1 Kūlūb-ı ehl-i ‘aşkı nā’il-i āmāl eder iḥlāş
Nice ahvāl-i dehri aḥsen-i ahvāl eder iḥlāş

2 Vezān-ı tünd-bād u zer ile kândil-i dil sönmez
Yanar nūr-ı hidāyetle onu iş‘āl eder iḥlāş

3 Kuluñ nokşānıdır taḳdīre uymazsa ne ğam tedbīr
Karīn-i ḥüsn-i niyyet işleri ikmāl eder iḥlāş

4 Tarīk-i istikāmetden seḳāmet bir vakit gelmez
Eger maḳşūd-ı kalbiñ ḥayr ise işāl eder iḥlāş

5 Enīs-i ehl-i ḥāl ol *Fāniyā* terk et maḳālātı
Seni elbette bir gün yār ile hem-ḥāl eder iḥlāş

5 Ağustos 1331: Lādīk

[329]

Đad**-1-***Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*

1 Hâlimi bilmem naşıl etsem ‘aceb sultāna ‘arz
Kıl şabā sen bārī āhım ol gül-i handāna ‘arz

2 Setr-i rūy etsem n’ola dest-i hicāb-ı ‘aşk ile
‘Ākıbet etdim derūnum rāzını cānāna ‘arz

3 Merḥamet dād u mürüvvet eyledi feryādıma
Zulmet-i endişemi kıldım meh-i tābāna ‘arz

4 Dide-i ḥasret münevver oldu vech-i pāk ile
Topladım dürdāneler etdim ḥuzūr-ı cān ‘arz

5 Fāniyā gülzāra çık gül topla sünbül deste et
İştiyāk-ı yār ile kıl meclis-i ‘irfāna ‘arz

4 Ağustos 1331: Lādik

-2-*Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün*

1 Ne ğam düşvār ise ‘aşkıñ yolu āsān eder Feyyāz
Ḥaḳıḳat kevserinden cür‘alar iḥsān eder Feyyāz

- 2 alender mereban azadedir kayd-ı tekell fden
 arab t ehlini genc ne-i irfan eder Feyy z
- 3 G r p pejmurde h lim kem-nazar atf etme ey z 'ir
 Zem n-i  rez r  g l  en u b st n eder Feyy z
- 4 Dilerse atre-i  b i re dery lar h r   eyler
 Dilerse zerre h ki gevher-i ra   an eder Feyy z
- 5  l ile F niy   bil degil kesb-i kem l etmek
 Hem n alb-i sel mi Ka'be-i pinh n eder Feyy z

5 A ustos 1331: L dik

[330]

1

-1-

Mef 'il n Mef 'il n Mef 'il n Mef 'il n

- 1 H z r-ı y r ile gelir h   le dilde inbis t
 Nes m-i va l ile a ar g   le  onca-i ne  t
- 2 O y r-ı cilvek ra ben ezelde oldum    n 
  le'l-ebed dev m edip gider bu  atlı irtib t
- 3 Onu  h   bıdır it bıdır gelirse bir  ad 
 aceb  af  verir hey kil-i be erle i til t

- 4 Zemīn u āsumān verir peyām-ı nev-be-nev baña
Şafā-yı hüsni-i yār ile ne varsa haclesi muhāt
- 5 Muhīt-i küllü şey' odur ihāta eylemez 'ukūl
Nükāt-ı vech-i dil-bere 'alāmet oldu hep nukāt
- 6 Bu *Fāni* 'abd-i hālīkıñ n'ıçin günāha mübtelā
Hayātı reh-güzārına teşādūf eylemiş şırāt
- 7 Cihānı dümdüz etmeli leyālī gündüz etmeli
Kalendarāne gitmeli ki zā'il olsun inhiāt
- 8 Şarāb-ı yārı içmeli leb-i nigārı geçmeli
Nikāb-ı vechin açmalı ne lāzım artık ihtiyāt
- 9 Ne bāğ-ı cennet isterim ne hūr u gılmān isterim
Rızā-yı dil-ber isterim bu yerde olmasın bisāt

6 Ağustos 1331: Lādik

[331]

Zı

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Cefâ-yı firqatîñle sîne-i sūzân olur maḥzūz
Şafâ-yı vuşlatıñla dide-i giryân olur maḥzūz
- 2 Seniñ nūruñ da hoş nārıñ da hoş ey yār-ı bî-hem-tā
Tecellâ-yı cemâliñle gönül her ân olur maḥzūz
- 3 Muḥabbet etmemek kıabil midir maḥbûbuna âyâ
Ene'l-ḥaḳ sırrına gencîne-i pinhân olur maḥzūz
- 4 Seven kimdir sevilmiş kim 'aceb mir'ât-ı Ḥaḳ içre
Düşündükçe bu ḥâli 'âşık-ı ḥayrân olur maḥzūz
- 5 Hicâb-ender-hicâb olmuş likâ-yı pâki seyreyler
Zümür-rüd revzen içre gonca-i ḥandân olur maḥzūz
- 6 Çiçekler toplayıp bâğ-ı fenâdan deste etdikçe
Güler ağyâr u yârim meclis-i 'irfân olur maḥzūz
- 7 Amân ey naḥl-i sāmânım telaṭṭuf eyle gel tenhâ
Ḥırāmânıñla dâ'im külb-i aḥzân olur maḥzūz

- 8 Hâfîdir lûtfu dildârîñ *laţîfun bi'l-‘ibād*⁴⁷⁵ olmuş
Şikâyet eyledikçe derdime dermân olur maḥzûz
- 9 Mecâziden hicâziye gider bir yolda râziye
İkânım şülüşühü zan ile îmân olur maḥzûz
- 10 Harâm etdim şafâ-yı sekrimi bîgâne-i ḥamra
*Seḳāhum rabbuhum*⁴⁷⁶den lebleri reyyân olur maḥzûz
- 11 Değişdim mescidin miḥrâbını ebrû-yı eşnâma
Günâhım keşretinden âteş-i nîrân olur maḥzûz
- 12 Ğubâr-ı pây-i maḥbûbân imişsiñ añladım *Fânî*
Nükât-ı leblerinden ḥāk ile yek-sân olur maḥzûz

7 Ağustos 1331: Lâdik

⁴⁷⁵ *laţîfun bi'l-‘ibād*: “Kullarına lütufkârdır..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Allah, kullarına çok lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir.” Şûra, 42/19.

⁴⁷⁶ *Seḳāhüm Rabbühüm*: “Rableri onlara içirmiştir..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Üstlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir.” İnsân, 76/21.

[332]

‘Ayn

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Münkür olma gel imâm-ı vakte eyle ittibâ‘
Tâ ki bulsun pertev ile hâne-i dil iltimâ‘
- 2 ‘Ömrüñ oldukça cedelgâh içre bitmez dağdağa
Fitne-i beyne’l-beşer etmekde kesb-i ittisâ‘
- 3 Nefsiniñ her keyfini fi‘len huşûle inhimâk
Hâşıl eyler şafha-i kalbinde çirkîn in‘tibâ‘
- 4 Kurtarır kayd-ı ‘alâ’ikden tekemmül âdemi
Âdemiyyet rûhudur iklîm-i ten içre me‘tâ‘
- 5 Nefsine kul olma rûhundan gelen fermâna bak
Câzib u dâfi‘ ‘aceb kuvvetler etmiş ictimâ‘
- 6 Hâk ile emretse rûhuñ nefsine müşkil gelir
Nefsiniñ fermânı eyler rûhu düçâr-ı şudâ‘
- 7 İntifâ‘ etmek diler rûhuñ hâkîkatden müdâm
Nefs-i bed-girdâr eder hâkdan hemîşe imtinâ‘

8 Her nefes tehzīb-i nefse sa‘y eder rāḥat yaşar
Ravza-i dünyāda cennet zevkī eyler intifā‘

9 Mā-sivānıñ paslarından pāk olan āyīnede
İn‘ikās-ı pertev-i dīdār eder neşr-i şu‘ā‘

10 Şu‘le-i ‘irfān ile ehl-i başiret yol alır
Sālik-i rāh-ı ḥaḳīkat ḥalk ile etmez nizā‘

[333]

11 Fāniyā vaḥdet-sarāy-ı Ḥazret-i Sulṭān’a gel
‘Aşk ile ric‘at naşib olsun saña vaḳt-i vedā‘

9 Ağustos 1331: Lādīk

-2-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

1 Başiretle temāşā kıl neler ḥalk eylemiş Şāni‘
Bu meşher zīr u bālā munbiṭ-i efrādını cāmī‘

2 Uyan ḥvābīde-i ḡaflet muḥīṭa ‘aṭf-ı inṣār et
Bu seyrānıñ olur elbet dil-i bīmārına nāfi‘

3 Şerādan çık süreyyāya dolaş ekvānı bir kerre
Görürsün zerre vü zühre seniñ fermānına tābi‘

- 4 Bu tekrīm-i ilāhīdir Şafīyyu'llāh'a rāci'dir
Bilen esrār-ı Hakk'ı secde eyler hāşi' u hāzi'
- 5 Meḥāsin sergisinden sen de bir şey almak isterseñ
Tevevül eyle bir 'aşka ki imdād eyleye şāfi'
- 6 Vücūduñ zıllını qaldır tevekkül baḥrine şaldır
Olursuñ bir gün elbet ādemīyyet sırrına kāni'
- 7 'Aceb Fānī nedir māni' dedim bī-çāre āh etdi
Naşıl memnū' eder 'avdet ki zā'il olmadan māni'

15 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-3-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Hudā ser-tā-be-pā etmiş seni ṭab'ımca pek maṭbū'
Seni ögmüş yaratmış ḥāṭırım-çün şanki ey maşnū'*
- 2 Anın-çün böyle bir sevdā-yı müsteşnāya bağlandım
Ölürsem de yine rūḥum qalır 'āşkıñla hep meşbū'
- 16 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

* Bu kıt'a Yavuz Sultān Selīm Hān'ın

سرناپا تو همه مطبوع طبع ماست

beyt-i bercestelerinden iktibās edilmiştir.

[334]

Ġayn

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Esîr-i in u ân olan için sükûnet-i dimâğ
Huşûle gelmeyip hemân figân eder mişâl-i zâğ
- 2 Egerçi ravza-i behište girse mübtelâ-yı ğam
Terennümât-ı hûriyân açar o derdli kalbe dâğ
- 3 Gülerse bir kişi yanında muẓtarib olur içi
Degil su'âlîle hâtıra selâma vermez ol mesâğ
- 4 Cihân güler düğün eder felek 'aceb oyun eder
Yazık ki yeryüzünde yok o şahşa küşe-i ferâğ
- 5 Cihâna mübtelâ hemîşe ğarkâ-i belâ olur
Nuķûş-ı rengini seven kalır bu yerde bî-çerâğ
- 6 Muķîm-i bâğ-ı 'aşk olan şafâ-yı 'ömr ile yaşar
O yâr-ı bî-nişânı yâda bir vesîle her şabbâğ
- 7 Tarîķ-i kūy-ı yârı tut ğam u neşâtı hep unut
Havâda şanki bir bulut kırar o mâh için otağ

- 8 Tevekkül eyle Hâlık'a te'ellüm etme sâbıkâ
Terahhüm et hâlâ'ika ki olmasın yolunda ağ
- 9 Gülüp sevinme çağıdır bu yer onuñ ocağıdır
Güzelleriñ kucagıdır olur kulüb-ı merde sağ
- 10 Doğunma zülf-i dil-bere ki 'ukde-i hayât olur
Küşâda şeş-cihât olur açılsa kâkül-i belâğ
- 11 Niyâza başla Fâniyâ yeter bu râz-ı Kibriyâ
Bilir mi fakr-ı aġniyâ cihân cihân-ı câna bâğ

11 Ağustos 1331: Lâdik

[335]

Fe

-1-

Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün

- 1 A göñül nedir bu düşünceler baña eyle gizlice i'tirâf
Niye muğber eylediñ ol mehi hîç olur mu yâr ile ihtilâf
- 2 Ne dilerse derse itâ'at et şaķın etme kalbini münkesir
Dü-cihânda lâzım olan saña o mehiñ rızasını iktitâf
- 3 Reh-i aşka sâlik iseñ göñül ser ü cânı uğruna kıl fedâ
O kadar düşünme bu âlemi hemân eyle hâne-i kalbi şâf

- 4 Bu fenā-sarāyı nuḳūşunu çıkar ol ḥarīm-i nühüfteden
Ede tā ki nūr-ı bekā leṭāfet ile o nokṭaya in‘iṭāf
- 5 Seven ol nigār-ı yegāneyi sitem ü cefāsına ḳatlanır
Bu cihānda zülfüne bağlanan edemez o goncadan inşirāf
- 6 Dadanan şarāb-ı vişāline unuttur vücūdunu rūḥunu
İşidilmez āh-ı şikāyeti o ğarīḳ-i lücce-i nūn u kāf
- 7 Şaḳın açma derdini kimseye bilemez devāsını Fāniyā
Gidecek o ṭatlı cānıñ seniñ edecek o ğonca-gül inkişāf

14 Ağustos 1331: Lādīḳ

[336]

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Kūy-i yārı şevḳ ile etdikce şeydā dil ṭavāf
Dā‘imā söyler ilāhī *neccinī min-mā neḥāf*⁴⁷⁷
- 2 Sālik-i minhāc-ı ‘aşḳ olmak meger müşkil imiş
‘Aczimi etsem ḥuzūrunda n’ola ben i‘tirāf

⁴⁷⁷ *neccinī min-mā neḥāf*: “Korktuklarımdan beni emin kıl.” Birçok kaynakta “Ya Hafıyyel eltaf, neccinâ min-mâ nehaf” olarak geçen bu sözü hadis-i şerif olarak kaynaklarda bulamadık.

- 3 Şiddet-i sevdā cemāl-i pākini görmekdedir
Kim taḥammül eyledim derse seni seyre ḥılāf
- 4 Münʿadim bir zıll olurdu āsumān içre siyāh
Zerre-i nūruñ eger etseydi şemse inʿiṭāf
- 5 Pertev-i mihri temāşādan kalan gözler naşıl
Görmege ṭāḳat getirmiş vechiñ etse inkişāf
- 6 Ben ḥarīm-i Kaʿbe-i ʿaşkında ser-gerdān u mest
Söylerim her dem anıñ-çün *neccinī min-mā neḥāf*
- 7 *Fāniyā* vecd-i tecelliyyāt ile ḳal bī-vücūd
Tā ki rūḥuñ eylesin eṣmār-ı vaşlı iḳtiṭāf

17 Ağustos 1331: Lādik

-3-

Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün

- 1 Bu ḥilḳat cümle-i ismiyyesinde mübtedā maḥzūf
Şimāḥ-ı cānım içre söylenilmez bir ḥaber meḳşūf
- 2 Ḥaḳıḳatle münevver zulmet-i dünyāda bir nokṭa
Niḡāh-ı Ādem ü Ḥavvā daḫi ol nokṭaya maʿṭūf
- 16 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[337]

Ḳaf**-1-***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün*

- 1 Seniñ ey pertev-i dîdârına şems ü kamer ‘âşık
Tecellî-i cemâl-i pâkine pervâneler ‘âşık
- 2 Seniñ tesbîh u tevhîdiñ ile pür-reng ü bû olmuş
Gülistân-ı şafâ içre açan ezhâr-ı ter ‘âşık
- 3 Seni söyler saña seyrân eder kuşlar kanad açmış
Kebûter bâz u tûṭî ‘andelîb-i nâleger ‘âşık
- 4 Seniñ ol dîde-i maḥmûruna çeşm-i cihân ḥayrân
Mu‘aṭṭar zülfünüñ her mûyuna duḥt u peser ‘âşık
- 5 Zemîn ‘âşık zamân ‘âşık saña heft-âsumân ‘âşık
Cihânda zâhir ü pinhân bütün eşyâ meger ‘âşık
- 6 Muḥîṭ-ı küll-i eşyâsıñ naşıl görsün seni gözler
Ḳan ağlar fırḳatıñle âh eder şâm u seḥer ‘âşık
- 7 Temâşâ-yı şıfâtıñla tesellî-i derûn eyler
Anıñ-çün mest ü müstağrak bu Fânî der-be-der ‘âşık

17 Temmûz 1331: Lâdik

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Nāle-zen olmakda kūşemde yine pür-nāy-ı 'aşk
Dinledim söyler baña bir kışşa Mevlānā-yı 'aşk
- 2 Āh ile geldim bu devrāna semā' etdim müdām
Şaşdı şeydā gönlümün hālātına ebnā-yı 'aşk
- 3 Tāzeden tāze leb-ā-leb şundu āb-ı kevşeri
Böyle ser-mest-i şafā etdi beni mīnā-yı 'aşk
- 4 Çün ezel bezminde içdik hamdu lillāh şerbeti
Yek-dil u yek-nağme ol dem etdik āmennā-yı 'aşk
- 5 Hüsni-i muṭlaḳdır hemīşe bā'is-i āhım benim
Hālimi ta'yīb ederse çok mu nā-bīnā-yı 'aşk
- [338]
- 6 Bād-ı taḳdīr esdi düşdük hep bu şīvengāha biz
Cānlı bir maḥlūk için ḳābil mi istiḡnā-yı 'aşk
- 7 Vālid u māder unuttu kendini bir ān için
Ādem ü Hāvva'yı tevlīd eyledi ḥublā-yı 'aşk
- 8 Bir ḥikāyetdir size maḳşūd-ı dil şekvā degil
Söylemişdi ṭıfl-ı ebced-ḥvān iken lālā-yı 'aşk

- 9 ‘Abd-i Fānī inlesin erbāb-ı dil hep diñlesin
 ‘Arşa dek uçsun kanadlansın yine verķā-yı ‘aşķ

-3-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Çün ezel bezminde sebķat etdi bir da‘vā-yı ‘aşķ
 Cümle mevcūdāt içinde kopdu vāveylā-yı ‘aşķ
- 2 Sābık u mesbūk olan ancak Hudā’dır ğayrı hīç
 Evvel ü āhır O’dur hem lafza-i ma‘nā-yı ‘aşķ
- 3 Kendini kendi temāşā eylemek etdi murād
 Aķmed’i mir’āt edendi ħüsn ü müsteşnā-yı ‘aşķ
- 4 Mazhar-ı esrār-ı *levlāk* maşdar-ı *eḫlāk* O’dur⁴⁷⁸
 Nūr-ı vaķdetle temevvüc eyledi deryā-yı ‘aşķ
- 5 Ma‘kes-i nūr-ı Muķammed’dır semāvāt u zemīn
 Cilve-i Ḥaķ’dır yine Cibrīl-i bezm-ārā-yı ‘aşķ

⁴⁷⁸ “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” anlamındaki kudsī hadisten iktibas edilmiştir. Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, C. II, s. 164. (Hadis No: 2123)

6 Vech-i Rahmân'ın kılıp dâ'im 'ale'l-'arşı's-tevâ⁴⁷⁹
 Raḥmeten li'l-'âlemîn⁴⁸⁰ etdi O'nu kübrâ-yı 'aşk

7 Yağdı ol kibrît-i aḥmerle cihânı cā-be-cā
 Şu'lelendi ehl-i dil kâbil degil iţfâ-yı 'aşk

8 'Aşk bir iksîr-i a'zamdır kebâ'ir ehline
 Ben daḥi versem n'olur 'aczimle istid'â-yı 'aşk

9 Fāniyâ gel Ḥazret'iñ taht-ı livâ'ü'l-ḥamdine
 Mazhar-ı kân-ı şefâ'atdir nice ifnâ-yı 'aşk

-4-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Zât-ı bahtından hüveydâ oldu çün 'azrâ-yı 'aşk
 Terledi gül-ruḥları bed' etdi istiḥyâ-yı 'aşk

2 Nûr iken evvel ḥarîm-i Ḥaḳ'da bî-reng u nişân
 İn'ikâsından kızardı gonca-i leylâ-yı 'aşk

3 İştîyâḳ-ı yâr ile gitdikce reng-â-reng olup
 Düşdü ezvâḳ-ı şîfâta parladı meclâ-yı 'aşk

⁴⁷⁹ "Rahmân arşa kurulmuştur." Tâhâ, 20/5.

⁴⁸⁰ Raḥmeten li'l-'âlemîn: "Âlemlere rahmet olarak..." İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Enbiyâ, 21/107.

4 ‘Arş u kürsî levh-i maḥfûz u qalem var oldu hep
Başladı yer yer tecellî etmege mebnâ-yı ‘aşk

[339]

5 Dehşet-i firkatle çāk oldu qalem āh eyledi
Çünkü fermān eylemişdi yaz diye Mevlâ-yı ‘aşk

6 Çekdi bir gül-bāng-ı tevḥîd levhı pür-nūr eyledi
Ḥaḳ Muḥammed’le çekildi böylece tuğrâ-yı ‘aşk

7 Cünbiş-i ism-i Muḥammed’le semāvāt inledi
Dalğalandı na‘ra-i Allāh ile şahbâ-yı ‘aşk

8 Şiddet-i nūr-ı celālinden cehennem kaynadı
Oynadı hem cilvesinden cennet-i a‘lâ-yı ‘aşk

9 İltifāt etdi Ḥudâ-yı lem-yezel cennâtına
Âdem ü Ḥavvâ’ya oldu Fāniyâ me’vâ-yı ‘aşk

-5-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Şevk-i vahdetle tecemmu‘ etdi çün eczâ-yı ‘aşk
Bir avuç toprağa cān bahşeyledi kimyâ-yı ‘aşk

2 Söylemez hem söyletilmezken ‘adem cānānesi
Ḥaşra dek şükrân ile oldu nağam gūyâ-yı ‘aşk

- 3 Şābit olmuşken şifāt-ı Hāk o dem āyīnede
Ādem'e ta'lim olundu ḥabbezā esmā-yı 'aşk
- 4 Nefh-ı rūḥ etdi müşekkel ḥāke Cibrīl-i Emīn
Dest-i kudretle yazıldı ibtidā imlā-yı 'aşk
- 5 Şevk ile Ādem baba cennetde cevlān eyleyip
Teşne-dil kalmış arardı kendine mecrā-yı 'aşk
- 6 Tek meger çift olmak istermiş bu vaḥdet-ḥānede
Münferid bir keşreti tevlīd eder ferdā-yı 'aşk
- 7 Cūş edip Ādem demi Ḥavvā'ya hem-dem eyledi
Böylece yağmāya verdi kendini yektā-yı 'aşk
- 8 Nāz u istiḡnā nice lerziş nüvāziş başladı
Buldu Ādem kendine ser-tā-be-pā hem-pā-yı 'aşk
- 9 Fāniyā vuşlat şönu firḳat imiş vā-ḥasretā
'Ākıbet ol çifti tefriḳ eyledi iḡvā-yı 'aşk

-6-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ādem ü Ḥavvā'ya oldu yeryüzü menfā-yı 'aşk
Āh ile gözyaşlarıyla doldu bu feyfā-yı 'aşk

- 2 Cenneti bî-şübhe etmezdi fedâ bir hâbbeye
Dâm-ı taqdîre tutulmuş n'eylesin 'anķā-yı 'aşķ
- 3 Ādem ü Havvā bahāne hāle oldu hîkmete
Ġarķ-ı nūr etmek dilermiş arz-ı şems-ārā-yı 'aşķ
[340]
- 4 Zînet-i mehd-i vücūd olmak muķarrermiş meger
Ġoncalar açmak dilermiş Ġülbün-i zībā-yı 'aşķ
- 5 Ezher-i ezhār-ı Ādem'dir Muḥammed Muṣṭafā
'Andelîb-i bâġ-ı Havvā'dır o müstaġnā-yı 'aşķ
- 6 Ḥüsn-i muṭlaķdır ser-ā-pā cism-i pāk-i müctebā
'Āşık u ma'sūk O'dur yokdur oña hem-tā-yı 'aşķ
- 7 Kābe ķavseyni ev ednā⁴⁸¹ dır maķām-ı aķdesi
Nürdur Rūḥu'l-ķudüs'dür aḥsen-i ḥüsnā-yı 'aşķ
- 8 Şeh-şüvār-ı 'arşa-i lāhūt O'dur cānān O'dur
Men ra'ānī⁴⁸² müjdesiyle eyledi iḥyā-yı 'aşķ

⁴⁸¹ Kābe ķavseyni ev ednā: "İki yay aralġı kadar hatta daha da yakın." İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." Necm, 53/9.

⁴⁸² "Kim (rüyasında) beni görürse şüphesiz gerçekten görmüştür." Buhârî, Ta'bîr, 10.

- 9 Fānīyā pervāne-i şem‘-i cemāl oldum yine
‘Acz ü hüsranımla etdim gönlümü yağmā-yı ‘aşk

-7-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Hâbbe-i memnū‘adır hep bā‘iş-i ifşā-yı ‘aşk
Hâbbeden biñ kubbe peydā eyledi faḥşā-yı ‘aşk
- 2 Hābil u Kābil meyanında zuhūr etdi nifāk
Hūn-ı ādemle şulandı ‘ākıbet ğabrā-yı ‘aşk
- 3 Bir şerāre şıçradı eyvāh nār-ı fitneden
Haşre dek cevlan eder dünyāda āteş-pāy-ı ‘aşk
- 4 Bī-ḥisāb kanlar döküldü arza lākin kanmadı
Fitneden bıkmaz uşanmaz mı ‘aceb ehvā-yı ‘aşk
- 5 Fitne nefsimdir benim *vallāhu ḥayru’l-mākirin*⁴⁸³
Cümle mevcūdâtı hattā kapladı belvā-yı ‘aşk
- 6 Şolmayan aşlā fenā-yāb olmayan ancak O’dur
Pāy-ı nāzında ğubār-ālūdedir ḥārā-yı ‘aşk

⁴⁸³ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır. Âl-i İmrân, 3/54.

- 7 Kışsa-i Hārūt u Mārūt ehliniñ ma'lūmudur
N'eylesin bî-çāre ādem dā'imā rüsvā-yı 'aşk
- 8 Rūd akar kuşlar öter pür-reng u bû ezhār açar
Bir müzehheb mehd içinde şallanır ğarrā-yı 'aşk
- 9 Āsumān peymā olur gāhī zemīn-pīrā olur
Fāniyā bitmez tükenmez tatlıdır rü'yā-yı 'aşk

[341]

-8-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Tāzelensin bādeler dolsun yine mīnā-yı 'aşk
Bir nevā söyler hüseyinī diñledim çün nāy-ı 'aşk
- 2 Leb-be-leb kaldım nigārımla harīm-i Ka'be'de
Kokladım el-ḥamdu lillāh bir yed-i beyzā-yı 'aşk
- 3 Bir nefesde añladım dünyā vü mā-fi-hā nedir
Çıkmaz ašlā ḥatırımımdan ol dem-i ra'nā-yı 'aşk
- 4 'Aşık oldur bilmeye dünyā nedir 'uqbā nedir
Kopsun isterse kıyāmet titresin Tübā-yı 'aşk
- 5 Lebde peymāne şürāḥī elde devrān eylerim
Na'ra-i yā Ḥayy ile olsam n'ola imḥā-yı 'aşk

6 Kādir u Kayyūm O'dur hem mālīku'l-mülk-i beḳā
 ʿİzzet ü zillet Ḥudā'dandır ne ḡam ferdā-yı ʿaşḳ

7 Zāhir ü bāṭın temāṣā eylerim āṣārını
 Ḥamd ola taʿlīm-i meṣḳ etdi baña dānā-yı ʿaşḳ

8 Maḳṣadım varlık degil taḥdīs-i niʿmetdir benim
 Münʿadım bir zerreyim ṣemsim o ḥüsn-ārā-yı ʿaşḳ

9 Fāniyā gel tevbekār ol gir Ḥüseynī bāḡına
 Beste-i ḳayd-ı cünūn etmiş seni ṣaḥrā-yı ʿaşḳ

-9-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Gör neler etmiş cihānda ʿālem-i sevdā-yı ʿaşḳ
 Vermiş āteṣ dillere her yerde bir Ḥavvā-yı ʿaşḳ

2 Mübtelā-yı mekr-i Ḥaḳ'dır enbiyā vü evliyā
 Gelmiyor ṣubḥ-ı ḥaḳīḳat bitmiyor yeldā-yı ʿaşḳ

3 Gāhī ḥandān gāhī giryān eyleyip ʿāşıḳları
 Dā'imā bir başḳa reng ibrāz eder sīmā-yı ʿaşḳ

4 Gāhī bir firʿanva ḥiddetle olur ḡarḳ-ı Celāl
 Gāh tecellīgāh-ı Ṭūr içre ḳalır Mūsā-yı ʿaşḳ

- 5 Heykel-i zerrîni ma‘būd etdirir aqvāmına
‘Abdini tağlarda kırk gün bekletir sînâ-yı ‘aşk
- 6 Gâh Süleymân-ı zamân gâh Yûsuf-ı Ken‘ân olur
Gâh Zuleyhâ gâhî Meryem gâh olur ‘Îsâ-yı ‘aşk
- 7 Zebhâ kalkar zât-ı ‘İsmâ‘îl’i İbrâhîm-i Hâk
Gâhî nârı nûr eder gülzâr eder büşrâ-yı ‘aşk
- 8 Bir balık karnında gâhî ‘abdini mihmân eder
Gâhî zîkr-i erreye münce olur şekvâ-yı ‘aşk
- [342]
- 9 Fâniyâ teşrih-i âlâ-yı vücūd kâbil degil
Zevk-i illâ’llâh ile kalmak revâ şeydâ-yı ‘aşk

-10-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Şafha şafha bir ğazel peydâ eder mecrâ-yı ‘aşk
Yok mu bî-pâyâni-i baħr içre bir mersâ-yı ‘aşk
- 2 Bâdbân-ı hayret açdıkça tutuldum mevceye
Bir muvâfık bâd ile bulsam n’olur aqşâ-yı ‘aşk

- 3 Böyle bir lağza sebuk mağzım taḥammül eylemez
Derd-i bî-dermānım eyler artık istiṣfā-yı ‘aşk
- 4 Öyle bir ḥālet ki bu izhārı güç izmārı güç
Kāt kāt açıldı faḳaṭ şoldu gül-i ḥamrā-yı ‘aşk
- 5 Gelmedi gelmez cihāna ḥalleden bu ‘uḳdeyi
İñleşem āh eylesem çok mu rebābāsā-yı ‘aşk
- 6 Böyle şūriş içredir zūlf-i ḥaḳīkat dā’imā
Şāne-zen olmak gerek illā ki bî-pervā-yı ‘aşk
- 7 İbtidāsız intihāsız ‘aşkına düşdüm meded
Bünyemi vīrāne-i zār etdi istilā-yı ‘aşk
- 8 Rūḥumu āzāde-i şirk et hemān yā Rabbenā
Sen şefā‘at kıl bu ‘abde ey şifā-baḥşā-yı ‘aşk
- 9 *Fāniyā* vaḳf-ı şımāḥ-ı diḳḳat et ‘aşk perdedir
Görmez ol cānāne-i bî-perdeyi a‘mā-yı ‘aşk

-11-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ne ğam vîrâne kıalsam ʿaşk ile taʿmîr eder maʿşûk
Dilerse mûrunu bî-behre olsun mîr eder maʿşûk
- 2 Nice dil-murdeler ihyâ edip iʿzâz-ı nâz eyler
Dilerse lahzada ʿuşşâkını tedmîr eder maʿşûk

22 Kânûn-ı evvel 1332: Giresun

[343]

Kef

-1-

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

- 1 Ey mürde-dil ğam çekme gel ehlinden istîmân gerek
Ve'l-baʿsü baʿde'l-mevt⁴⁸⁴ okur çeşmânı bir sultân gerek
- 2 İnkârı kârı terk edip aġyâr u yârından geçip
Ez-cân u dil ikrâr edip ihlâş ile îmân gerek
- 3 Ey sâlik-i minhâc-ı Hâk ʿilm-i ledünden al sebak
Manţûk-ı Hâk'dır her varak gûş etmege ʿirfân gerek

⁴⁸⁴ Ölümünden sonra dirilme, kıyâmet gününde ölülerin dirilmesi. Bu ifade “Cibril hadisi” olarak bilinen hadis-i şerifte iman esasları arasında zikredilmektedir.
Ahmed b. Hanbel, *Müsned-i Ahmed*, Hadis no: 63961

- 4 Hâk-merd iseñ meydāna gel cān baş ile merdāna gel
Meydān-ı merdāna düşen cān u cesed kurbān gerek
- 5 Çün bŭy-ı cānān mīr-i sed zŭlf-i perīşānı vezed
Allāh bes der bir esed al kân ile ikān gerek
- 6 Üç gözlü bir şem‘dānı yak Ādem Şafīyyu’llāh’a bak
Burhān dilerseñ aşlına ādāb ile erkān gerek
- 7 Bilmez bu sırrı her kişi hep kıl ile kâldır işi
‘Uryān u giryān ortada kalmış faķaķ kitmān gerek
- 8 Bezm-i ezelde ‘aşķ eden ebcedle hevvez meşķ eden
Peymānesinden ķaķreciķ vermez meger peymān gerek
- 9 Ādem deminden dem vuran bilmez nedir ādem demi
Erbābı añlar ādemi ol nŭkteyi iz‘ān gerek
- 10 Zāhid ne bilsin nār u nŭr bekler o hep ğilmān u hŭr
[344] Cennet cehennem zevķine dŭnyāda iķmi’nān gerek
- 11 Nŭr-ı cemāl-i Girdgār āşufte-hāl etsin beni
Yakşın kül etsin bu teni tā vuşlatım āsān gerek

- 12 Nār-ı celālinden firār etsem olur dil bî-karār
Ancağ baña ārām-ı cān ol sevgili cānān gerek
- 13 *Ḳavlen selāmundan beni dūr etmesin Rabbu’r-raḥīm*⁴⁸⁵
Söyler yine dil ḥarf-i mīm bir ḥāfız-ı Ḳur’ān gerek
- 14 N’eylerse kendi eylesin imḥā vü iḥyā eylesin
‘Abd-i zelīlimdir desin her emrine şükrān gerek
- 15 Gül-bang-ı tevḥīd nūş edip ‘aşḳ ile dā’im cūş edip
Bāb-ı rızāsında muḳīm divāneler ḥandān gerek
- 16 Bād-ı şefā‘at mī-vezed būy-ı Muḥammed mī-resed
Çün müjde-i vaşleş dehed müzniblere gufrān gerek
- 17 Āl-i ‘abāya ‘aşḳ eden bā’ nokṭasından meşḳ eden
Bilmez nedir rūḥ u beden ser-mest ü ser-gerdān gerek
- 18 Rūḥ u beden ayrı değil eşyā onuñ gayrı değil
Gizli ‘ayān ‘aynı değil aḡyār yine pinhān gerek

⁴⁸⁵ Bu mısradaki *selāmun ḳavlen mī’r-rabbi’r-raḥīm* ayetinden iktibas yapılmıştır. Ayetin meali şu şekildedir:

“Çok merhametli olan Rab’den bir söz olarak (kendilerine) “Selām” (vardır).” Yâsîn, 36/58.

19 Var idi var etdi bizi yokluğa yār etdi bizi
 Ādem ‘ademden bir izi yokluk yine dermān gerek

20 *Fānī* fenālık bahşini açdıñ n’için sünbüllere
 Gülşende şen bülbüllere elbette hoş elhān gerek

30 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[345]

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 *Eynemā küntüm*⁴⁸⁶ hiṭāb etmiş baña ol Zāt-ı pāk
 Şahv u mahvımdan geçip olsam ne ğam bir kabza hāk

2 Çār-miḥ-ı zülfüne bağlanmışım bir dil-beriñ
 Cünbiş-i ebrūlarından cānım etmez infikāk

3 Nağme-i levlāk ile rūḥum ‘urūc etmek diler
 ‘Aşkıñ ol mi‘rācına muzlīm-ten etmez iştirāk

⁴⁸⁶ Eynemā küntüm: “Nerede olsanız...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş’a kurulandır. Yere gireni, ondan çıkını, gökten ineni, oraya yükseleni bilir. Nerede olsanız, O sizinle beraberdir. Allah, bütün yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” Hadîd, 57/4.

4 *Şemme vechu'llāh*⁴⁸⁷ ile yağıdım ışıık düşdüm yola
Fitnesinden kórkarım nefsim beni eyler helāk

5 Uşlan artık *Fāniyā* hūbān-ı 'ālemden şaķın
Çāk çāk eyler seni bir gün gelir bu inhimāk

30 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-3-

Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün (Fâ'lün)

1 Gel seniñle çıkalım kól kôla şahrāya melek
Ġam-ı dünyāyı ferāmūş edelim eglenerek

2 Şaçınıñ bükümüne bir gül-i hoş-bū taķılı
Şolsun ol ğonca ilişme seni būs eyleyerek

3 Penbe çidemleri şahn-ı çemeniñ yüz sürsün
O pamuk pāyine ħasret-zede her dürlü çiçek

4 O da maĥlūk-ı Ĥudā'dır seni sevmiş dilemiş
Varsın uçsun güzelim zîr u berende kelebek

⁴⁸⁷ *Şemme vechu'llāh*: "Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır.." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "Doĝu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz Allah'(ın rahmeti ve nimeti) geniştir, O her şeyi bilendir." Bakara, 2/115.

- 5 O siyāh çārşafı aç lāne-i sevdā geldi
Cünbiş-i kāmētini görmege āmāde felek
- 6 İçelim bāde-i hamrāyı kızarsıñ yanağıñ
Olalım her ikimiz kūşe-i tenhāda bebek
- 7 Gülelim kōklaşalım lebleri gül-reng edelim
Sana kehvāre-i āgrāz kucağıñ sen uyu tek
- 8 Yine bir dil-bere āşufte mi olduñ Fānī
Korğarım bunca emek verdigiñ ol yār gidecek
30 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-4-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Lāleler açsın cihān olsun yine şad-pāre reng
Dil açılsın kalmasın āyīne-i dil-bere jeng
- 2 Nev-nihāl-i sebz ile yer yer yapılsın lāneler
Şubha dek kalsın tanīn içre bu hāk-i bī-direng

30 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[346]

Lam**-1-***Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

- 1 Doğunma tār-ı zülfüne rebāb olursuñ ey göñül
Hemîşe inler āh ile yebāb olursuñ ey göñül
- 2 Ne ğam cüdā-yı yār iseñ kavuşdurur seni Hudā
Naşib olur da pâyine turāb olursuñ ey göñül
- 3 Kulum diye hitāb eder yine saña o pâdişāh
Nevāle-çîn-i h^vân-ı intisāb olursuñ ey göñül
- 4 Öpüp dü-pây-ı aqdesi duyarsıñ ol güzel sesi
Semā-yı hüsnüne hafî seḥāb olursuñ ey göñül
- 5 Yanıp cemāl-i aşlına kanıp zülāl-i vaşlına
Temevvücāt-ı 'aşk ile ḥabāb olursuñ ey göñül
- 6 Şafā-yı vaşf-ı māh ile düşüp figāna āh ile
Hemîşe pîç u tāb-ı āfitāb olursuñ ey göñül
- 7 Açınca goncalar o gül kalır mı dilde cüz' ü küll
Naşbedār-ı feyz olup kitāb olursuñ ey göñül

8 Nîkâṭ-ı vech-i pâkiniñ dalıp nûkât-ı baḥrine
 Ȑalıp bu ka‘r-ı yemde dürr-i nâb olursuñ ey gôñül

9 Faḳaṭ zavâllı Fânî şimdi hicr ile fiğân eder
 Günüñ birinde sen de kâm-yâb olursuñ ey gôñül

3 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-2-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Hemîşe derd-i ‘aşḳ ile fiğân edersiñ ey gôñül
 N’için bu gizli derdini ‘ayân edersiñ ey gôñül
- 2 Nedir bu gülşen-i şafâda iştîyâk-ı nev-nihâl
 Bahâr-ı ‘ömrü âh ile ḥazân edersiñ ey gôñül
- 3 Yetişmiyor mu çekdiğiñ cefâ-yı fitne-i nigâr
 Günüñ birinde ḳorḳarım ziyân edersiñ ey gôñül
- 4 Güzel peşinde gezdigiñ yeter yazık bu sîneyi
 Hemîşe tîr-i hicrine gümân edersiñ ey gôñül
- 5 Cefâ-yı ḥâre ḳatlanıp ilişme gördüğüñ güle
 Şolar o gonca eşkini revân edersiñ ey gôñül
- 6 Elinde erganûnu ḥoş başında erguvânı ḥoş
 N’için sükûnet içre el-emân edersiñ ey gôñül

- 7 Demek ki nev-civāna bir belāya mübtelā olup
Cihān-ı zevkî cāy-ı imtiḥān edersin ey gönül
- 8 Demek şükûfe toplayıp güzel bulunca koḳlayıp
Firāş-ı yārı ḥoşca āşiyān edersin ey gönül
- [347]
- 9 Faḳaṭ vezāna başlayınca tünd-bād-ı iftirāk
Bu lāne-i şafāyî bî-nişān edersin ey gönül
- 10 Emel biter elem gelir beliyye bir ḳalem gelir
Bu cism-i zārî ‘āḳıbet nihān edersin ey gönül
- 11 Fenā-yı ‘ömrü yād edip fiḡāna *Fāni* başladı
N’için bu derd-i cānı der-miyān edersin ey gönül

3 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-3-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Maḳām-ı ünse gel iḡvā-yı nefsinden hirāsān ol
Behīmiyyet şifātından tecerrüd eyle insān ol
- 2 Ḥużūr-ı ḳalb ile sa‘yiñ eder her müşkili āsān
Fazīletle müzeyyen heykel-i nāmūs u vicdān ol

- 3 Kıpılma işlerinde zerrecik bir hıleye hırşâ
Kānā‘at destini aç nāil-i mālî ferāvān ol
- 4 Sefāhatle şakın ‘ömr-i ‘azîzi rahnedār etme
‘İbādet kuvvetiyle ‘āfiyet iklimine hān ol
- 5 Bilā-tefriķ-i mezheb iltifāt et yār u āgyāra
Göñül incitme aġlatma hemān ma‘mūr u handān ol
- 6 Vele v mūr olsa maḥlūkāta şefkatle nazar eyle
Düşün yerden göge āsarını Ḥallāk’a ḥayrān ol
- 7 Güzel sev ḥūr u ġilmān isteme ancak rızā iste
*ilāhî ente maḥṣūdî*⁴⁸⁸ niyāzıyla ḥurāmān ol
- 8 Güzellerden güzel ancak O’dur bir perdeden maḥbūb
Düşün ol nükteyi pīrāmen-i ḥüsnünde miḥmān ol
- [348]
- 9 Ḥaḳīkat baḥrine ġavvāş olup dürr iḳtiṭāf eyle
Taşavvuf dersini al ḥāk-i pāy-i ehl-i ‘irfān ol
- 10 Kemāl-i ādemiyet farkı fark etmekle ḥāşıldır
Naşıl tefriķi kābil mūrunuñ mūr-ı Süleymān ol

⁴⁸⁸ Nakşîlerin sıkça kullandıkları “İlāhî ente maksūdî ve rızāke matlūbî” sözü bazı kaynaklarda kutsi hadis olarak zikredilse de hadis kitaplarında bulunamamıştır.

- 11 Bu keşretgāh içinde ba‘zı ‘āşık cem‘i cem‘ eyler
Hemān vaḥdetde ḳal sen vāḳıf-ı esrār-ı Sübhān ol
- 12 Tıutup şeh-rāh-ı Hāḳḳ’ı menzil al dört yanına bakma
Ḳavuş maṭlūbuna şükrān ile dünyāda şādān ol
- 13 Yazık ki kör ḳalan gözler açılmaz dār-ı ‘uḳbāda
Başiret çeşmini yāhū açıp mevşül-i cānān ol
- 14 Bu vaḥdet Ka‘be’sinde ‘aşḳ-ı eşnāma nihāyet ver
Nesim-i feyz-i Hāḳ’la mevcedār-ı baḫr-ı imān ol
- 15 Güzel sev Hāḳ gözüyle ḫaḳ ile nā-ḫaḳḳı tefriḳ et
Bu firḳatle şemīm al hem-civār-ı bāḡ-ı reyḫān ol
- 16 Dilerseñ ber-kemāl ol dest-i dil-berde fiḡān eyle
Dilerseñ buse-i ruḫsārını zülf-i perişān ol
- 17 ‘Aceb ünsiyyete var mı taḫammül nār u nūr ile
Seḫāb-ı muzlim eyler bedrini gāhī dıraḫşān ol
- 18 Eger mümkün degilse ṭāḳatiñ ālāyiş-i ḳurbe
‘Ubūdiyyet şafāsıyla muḳīm-i bāb-ı iḳān ol

- 19 Erenler sofrasından *Fāniyā* bir loḳma isterseñ
Hüve'l-bāḳī deyip ebvābını daḳ eyle pinhān ol

9 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[349]

Mim

-1-

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Reftār-ı levendāneñi Ṭübā'ya deḡişmem
Dil-cū lebiñi ḡonca-i zibāya deḡişmem
- 2 Āhūları şermende eder çeşm-i siyāhıñ
Şehlā gözüñü dīde-i Leylā'ya deḡişmem
- 3 Ebrūlarınıñ cünbiş-i ser-bāzı şarābım
Kirpīkleriniñ mevcini şahbāya deḡişmem
- 4 Giysū-yı mu'anber ki benim būy-ı ḡayātım
Bir mūy-ı dil-āvīzini dünyāya deḡişmem
- 5 Sevdā-yı zeneḡdānıña cānım ola ḡurbān
Ol ḡāh-ı dili cennet-i a'lāya deḡişmem
- 6 Gül-berg-i dehānın yine pek ḡande-zen olmuş
Dendānıñı dürdāne-i lālāya deḡişmem

7 Pistān-ı terk-i tāze turuncdan daha hoş-bū
Ol ‘uḳdeleri ḳalb-i ṣekībāya deḡiřmem

8 řeh-rāh aramak kūy-ı nigār içre ne ḥaddim
Ben Yūsuf’umu vech-i Züleyḥā’ya deḡiřmem

9 Fānī yine āřufte-i güftārınız oldu
Bir nokṭaıı biń menḳabe-i bāya deḡiřmem

8 Mart 1330: Ḳocamuřtafapařa

-2-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

1 Ḥaḳīḳat şehrini men ‘alleme’l-esmā’dan⁴⁸⁹ öğrendim
O řehriń rāhını bir ḥüsn-i müsteřnādan öğrendim

2 Meger bir zerre-i nā-çiz u źulmānī imiř dünyā
İçinde sen ile ben ḥiç imiş ferdādan öğrendim

3 Nice yetmiř biń ‘ālemden geçip ekvānı devretdim
Bu sırr-ı ḥikmeti ben esfel u a‘lādan öğrendim

⁴⁸⁹ ‘alleme’l-esmā: “İsimleri öğretti...” İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” Bakara, 1/31.

4 Teḥayyur içre qaldım ḥaylī dem ser-mest ü ser-gerdān
Sirişk u ḥandemiñ esbābını kimyādan ögrendim

[350]

5 Ya vardır ya ki yoqdur şāhid ister bu riyāziyyāt
Güler söyler mi şandıñ söylemem iḥfādan ögrendim

6 Telaṭṭuf olmalı maḥbūb u Ḥaḳ beyninde Cebrā'ıl
Ne ḥālī var ne mālī şem'ci bezm-ārādan ögrendim

7 Qaranlıqdan çıqıp bir 'ālem-i nūra ḥulūl etdim
'Aceb bir zille düşdüm zulmeti dünyādan ögrendim

8 Ṭulū'ı şems ile her gördüğüm elvāna aldandım
Ziyānıñ 'aksini qavs-i qazaḥ-peymādan ögrendim

9 Şerī'at evvel ü āḥir ṭarīkat bāṭın u zāhir
Ḥaḳīkat söylenilmez sır imiş şahbādan ögrendim

10 Şafā-yı bāde-i 'irfānımı qāl u qalem bilmez
Bu ḥālī Behlūlāsā ben de bir şeydādan ögrendim

11 Ḥaḳīkat dil-ber-i maḥbūb ṭarīkat perde-i maḥbūb
Şerī'at aḫḫar u margūb imiş fetvādan ögrendim

- 12 Şerī‘at uğruna Manşūr’u ber-dār eyleyen etdi
Bu setr-i ‘avreti ben Ādem ü Havvā’dan öğrendim
- 13 *Futūḥāt* u *Füṣūṣ*’uñ mağzını erbābına verdim
Hemān ezvāk-ı vaşlı kaşları tuğrādan öğrendim
- 14 Ḥayāt-ı fānīyem dā’im geçer böyle kalender rind
Libās-ı nefy içinde ihtifāy lādan öğrendim
- 15 Ne bilsin münkir ü mü’min teşalluf nevmine dalmış
Bu ğafletten geçip işbātı ben illā’dan öğrendim
- [351]
- 16 Ḥaḳīkatle mecāzı mezc edip peymāne-i dilde
Pey-ā-pey dem çekip inşādı bir ra‘nādan öğrendim
- 17 Taşavvufla temevvüc eyledim gülzār-ı şîr içre
Nesīm-i feyz-i Ḥaḳ’la mevceyi deryādan öğrendim
- 18 Düşüp Mecnūn gibi şahrālara Leylā dedim gāhī
Perişān ḥālını Ḳays’ıñ yine Leylā’dan öğrendim
- 19 Açıldım gāhī şoldum maḥvolup gāhī gubār oldum
Bu zīb-i ḥilkati bir gonca-i zībādan öğrendim

- 20 Ne ğam yāhū ölüp qalsam veya bir baħre dalsam da
Şafā-yı ba‘şü ba‘de’l-mevti⁴⁹⁰ gül-simādan öğrendim
- 21 Çalındı şūr-ı mūtū⁴⁹¹ gāhī öldüm gāhī hayy oldum
Yanıp pervāneveş devrānı Mevlānā’dan öğrendim
- 22 Görüp dünyā gözüyle ħamd ola iṣān-ı zī-şānı
‘Alī esrārını ben bir yed-i ‘ulyādan öğrendim
- 23 Hemīşe ‘aşk-ı Maħmūd u Muħammed’le yanıp tütüm
Bu ħāl-i iħtirākı Hızır ile Mūsā’dan öğrendim
- 24 Şerī‘atle ṭarīkat ‘aynı yoldur kūy-ı maħbūba
Rivāyet iħtilāfa uğramış ğavġādan öğrendim
- 25 Naşıl taħlīl-i esrār eyleyim āh anlatılmaz āh
Mu‘ammā-yı ħayātīñ ħallini a‘mādan öğrendim
- 26 Hilāl-ebrū nazar-āhū perīşān-zülf imiş yāhū
Sevād-ı ‘ömrümü ben ‘uķde-i sevdādan öğrendim

⁴⁹⁰ Ölümünden sonra dirilme, kıyāmet gününde ölümlerin dirilmesi. Bu ifade “Cibril hadisi” olarak bilinen hadis-i şerifte iman esasları arasında zikredilmektedir.

Ahmed b. Hanbel, *Müsneḍ-i Ahmed*, Hadis no: 63961

⁴⁹¹ mūtū: “Ölün...” İktibas yapılan āyetin tamamı mealen şu şekildedir: “Binlerce kişi oldukları hâlde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah, onlara “ölün” dedi, sonra da onları diriltti. Şüphesiz Allah, insanlara karşı lütuf ve ikram sahibidir. Ama insanların çoğu şükretmezler.” Bakara, 1/243.

[352]

- 27 Kemāl-i cilvesinden güft u gūya düşmüş ol dil-ber
Temennā-yı vişāli dīde-i şehlādan öğrendim
- 28 Aķıp cūlar gibi coşdum kenār-ı kūhsār içre
Rücū‘-ı aşlıma burhān arardım mā’ dan öğrendim
- 29 Gehī volķan gibi yandım semāvāta ‘alev şaldım
Günāhım derdiniñ dermānını ğayyādan öğrendim
- 30 Ȑanīn-endāz-ı vahdet olmada her kūşede nākūs
Çelipāveş ‘urūcu Hāzret-i ‘İsā’ dan öğrendim
- 31 ‘Aceb bir mekteb-i ‘irfāna sālīk olmuşum Fānī
Elif bā lām elif yā dersini Mevlā’ dan öğrendim
10 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-3-

Mef’ûlû Mefâ’îlû Mefâ’îlû Fe’ûlûn

- 1 Bī-şubḥ u seḥer maḥż-ı şabāḥatsiñ Efendim
Bī-zıll u ḥalel nūr-ı leṭāfetsiñ Efendim
- 2 Gülzār-ı ‘adem ‘aşķıñ ile ğoncalar açdı
Sen bülbul-i yektā-yı şehādetsiñ Efendim

- 3 ‘Aşkıñla vücūd ‘ālemine düşdü bu eflāk
Bî-şübhe ki yerden göge rahmetsiñ Efendim
- 4 ‘Aşkıñla seniñ cenneti terk eyledi Ādem
Zürriyyet-i Havvā’ya şefā‘atsiñ Efendim
- 5 Nūruñla meger mümkün ola rü’yet-i didār
Mir’āt-ı mücellā-yı beşāretsiñ Efendim
- 6 Hüsnuñle seniñ kā’im olur cümle meḥāsin
Sen aḥsen-i ḥüsñā-yı melāḥatsiñ Efendim
- 7 Tezkār-ı nu‘ūtuñla gelir ‘āşıka ārām
‘Uşşākına ser-tāc-ı sa‘ādetsiñ Efendim
- 8 Başdan ayağa Hāk seni ögmüş de yaratmış
Bir nüşā-i kübrā-yı nezāhatsiñ Efendim
- [353]
- 9 Zātında zuhūr eyledi envā‘-ı mekārım
Sen ḥalk-ı ‘azīm-i yed-i kudretsiñ Efendim
- 10 Şaf-beste-i ta‘zīm saña hep evvel ü āḥir
Gül-gonca-i gülzār-ı risāletsiñ Efendim

- 11 Senden diliyor emn u emān zāhir ü bāṭın
Dürdāne-i aşdāf-ı nübüvvetsiñ Efendim
- 12 Hādī arayan ümmetine rāh-ı talebde
Bir ni‘met-i ‘uzmā-yı hidāyetsiñ Efendim
- 13 Müzniblere dermān oluyor ism-i şerīfiñ
Ḥaḳ’dan bize bī-şübhe ‘ināyetsiñ Efendim
- 14 Mi‘rācına şāhid arayan ‘aşkına düşsün
Sen reh-ber-i şeh-rāh-ı selāmetsiñ Efendim
- 15 *Fānī* nice yıl şavlet-i münkerle bunaldı
İslām iline rāyet-i nuşretsiñ Efendim

11 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-4-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Ser-āzād u ḥafī bir kenz iken āḥir ‘ayān oldum
Vücūd iklīmine düşdüm nev-ā-nev pür-fiğān oldum
- 2 Tütuldum dāmına āhū-naẓar dil-berleriñ her gāh
Füsūn-ı ğamzesiyle mübtelā-yı ebruvān oldum

- 3 Temâşâ eyledikce Ka'be-i dîdârını billâh
Şaşırdım kıble-i imânımı âvâre-cân oldum
- 4 Şemîm-i yârı duydum koçladım zülf-i mu'anberden
Coşup cûlar gibi kûy-ı nigâr içre revân oldum
- [354]
- 5 İçip la'l-i lebinden dâ'imâ şîr u şeker aldım
Anın-çün gülşen-i şî'rimde böyle terzebân oldum
- 6 Kitâb-ı hüsnü açdım ezber etdim sûre-i Nûr'u
Göñüllerde dönen esrâr-ı aşka tercümân oldum
- 7 Hemîşe çırpınıp bir kuş gibi dest-i nigârımda
Şafâ-yı lerzeş-i vaşlıyla mest ü kâm-rân oldum
- 8 Devâ zannıyla gâhî bilmedim zehr-i firâk içdim
Bu âteşle yanıp şahrâ-yı gamda bî-nişân oldum
- 9 Pamuk bir el sıcak bir sine buldum koçladım kaçdım
Ser-â-pâ şaklanıp koynunda bir âh-ı nihân oldum
- 10 Hilâl-i cünbüş-i reftârını görmek için gâhî
Kıyâm etdim semâ-yı aşkına ebr-i devân oldum

- 11 Nihāyet ihtiyārım gitdi elden *Fāniyā* eyvāh
Bahār-ı ʿömrümü görmeksizin berk-i ḥazān oldum

14 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-5-

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Laʿl-i nābīñ dil-berā şehd ü şarābımdır benim
Vech-i pākiñ dīn ü imānım kitābımdır benim
- 2 Cünbüş-i ebrū-yı dil-bāziñ bu deyr-i fitnede
Kıblegāhım bāʿiṣ-i cürm ü şevābımdır benim
- 3 Tābiş-i ruḥsārına kākülleri ebr eyleme
Şevk ile doğsun ilişme āfitābımdır benim
- 4 Luṭf ile dāʾim nigāh et gözleriñden korkarım
Öldürür hem ḥayy eder kudret-i māʾbımdır benim
- [355]
- 5 Şaçlarıñ bilmem neden jülīde-ḥāl olmuş yine
Piç u tāb-ı perçemiñ cānā serābımdır benim
- 6 Dīde-i maḥmūruñu örtmüş yine kirpikleriñ
Tır-i müjgānıñ şafā-yı incizābımdır benim

- 7 *Fāniyā* ğam çekme şeydā-dil için dünyāda sen
Yār elinde iñlesin varsın rebābımdır benim

14 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-6-

Fe'ılâtün (Fâ'ilâtün) Fe'ılâtün Fe'ılâtün Fe'ilün (Fâ'lün)

- 1 Çeşm-i maḥmūruñu 'aṭf et baña ḥayrān olayım
O güzel gözleriniñ ka'rına kurbān olayım
- 2 'Āşık oldum yine kirpikleriniñ gölgesine
Zıll-i zülfünde ḳalıp bārī nighbān olayım
- 3 *Lā* diyip ḳaşlarıñı hışm ile ḳaldırma şaḳın
Ḳorḳarım ṭavr-ı ne'am ver ki nerīmān olayım
- 4 Cevri çok derler egerçi o siyāh gözleriniñ
Tek benim cānımı al bir gece mihmān olayım
- 5 O benekler ne 'aceb göz bebegiñde güzelim
Ne olur aç göreyim vāḳıf-ı elvān olayım
- 6 Utanır gözleriñi görse eger āhūlar
O ne heybet 'āzamet nūruna sūzān olayım

- 7 Ne kadar aldadıcı cān yakıcı tatlı bakış
O nigāhiñdan ayırma beni reyyān olayım

[356]

- 8 Gerçi çok gördü gözüm dīdesi dil-ber güzeli
Saña eş yok a perī varsa perīşān olayım

- 9 *Fāniyā* medḥi ne mümkün o füsūnkār güzeliñ
Düşeyim pāyine ‘aczim ile pūyān olayım

17 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-7-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Noktadan çıktım ḥurūf-ı yāre seyrān eyledim
Ravza-i Āl-i ‘abāda seyr-i cānān eyledim
- 2 Hāḫ Muḥammed’le ‘Alī bezminde kaldım gizlice
Vāḫif-ı esrār olup ḫalbimde pinhān eyledim
- 3 Hūs-n-i müsteşnāyı bir buldum ve bir gördüm tamām
*Rūḫike rūḫī*⁴⁹² dedim ḫaḫkā ki peymān eyledim

⁴⁹² Ruhun ruhumdur manasına gelen bu söz, Hz. Peygamber’e atfedilen “Lahmike lahmî, demmike demî, rūhike rūḥî, cismike cismî” ifadesinden alınmış, ancak hadis kaynaklarında böyle bir rivayete ulaşılamamıştır.

- 4 Bāde-i tevḥīd içip cūş u ḥurūş etdim müdām
GİR u dār-ı keşret içre hoşca cevḫān eyledim
- 5 Ṭa‘n-ı ḥalkā baḫmadım sevdım sevildım ve’s-selām
Ser-güzeşt-i ‘aşkıımı dünyāya i‘lān eyledim
- 6 Āteş-i hicrānına yandım yine Leylā dedim
İştikādan vazgeçip taḫdīm-i şükrān eyledim
- 7 Derd-i dil müşkil imiş yā Rab meded senden ḫula
Nūr u nār-ı ‘aşḫ ile tenvīr-i vicdān eyledim
- 8 Mūr olup düşdüm yola ‘afv et Süleymān’ım beni
Ḥaylī dem ḡafletde ḫaldım gerçi ‘işyān eyledim
- 9 Gerden-i teslīm uzatdım ḥançer-i fermānıña
Boynumu бүkdüm el açdım böyle devrān eyledim
- 10 Gerçi çok divānelik etdim bu divān içre ben
Türrehātımla faḫaṭ rindānı ḫandān eyledim
- 11 Fāniyā feyz-i Ḥudā verdi vişāl-i ḫüsne yol
Ḥamdu lillāh i‘tirāf-ı ‘acz u nokşān eyledim

[357]

-8-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Varlığı yok et göñül bâb-ı rızâda ol muķīm
Her nefesde Hakk’a git işte şırāṭa’l-müstakīm⁴⁹³
- 2 Dūzaḥ-ı ğafletde kalma aç başiret çeşmini
Münkeşif olsun saña ravzât-ı cennât-i na‘ım
- 3 Aḥsen-i takvīm-i kudretle yaratmış Hakk seni
Mazhar-ı iḥsân-ı tekrīm eylemiş Rabbu’l-kerīm
- 4 Lâ-yu‘ad baş eylemiş Mevlâ besât-ı ni‘meti
Lezzet-i şükrân ile kalmağ gerek dâ‘im besīm
- 5 Bağ nihâl-i ḥüsn-i pür-nūr goncalar açmış yine
Ol ḥaremğâh-ı vişâle ‘aşk ile gel ol ḥarīm
- 6 Gonca senden intişâr eyler şemīm-i zülf-i yâr
Mâ-sivâ endişesinden sâlim ol naḥl-i selīm
- 7 Kâdir-i muṭlak neler bahşeylemiş ‘âşıka gör
Nazra-i ‘irfân eder dünyâda aḥyâ-yı remīm

⁴⁹³ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Bana kulluk edin, doğru yol budur.” Yâsîn 36/61.

- 8 Kimiyâyı hikmeti ezber okur erbâb-ı dil
Âşikâr eyler nice esrârını Rabbu'l-‘alîm
- 9 Râtib u yâbis ne varsa Hâzret-i Kur’ân’dadır⁴⁹⁴
Şaklamış Ümmü’l-kitâb içre cihânı ol kâdîm
- 10 Hû meded çek mekteb-i ‘irfân-ı feyzâ feyze gir
Başla bismillâh ile al dersi *Rahmâni’r-raḥîm*
- 11 Sâ’îl-i bâb-ı Hüseyin el-Muctebâ ol *Fâniyâ*
Sofrasında bir nemek iḥsân eder feyz-i ‘amîm
- 18 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-9-

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

- 1 Dü-dest-i pâkini öpdüm yed-i beyzâ imiş bildim
Şafâ-yı nefḥası ‘uşşâka rūḥ-efzâ imiş bildim
- 2 Nazargâh-ı Hudâ’dır nazra-i kudsiyyesi her ân
Peyâm-ı gâmzesi levḥ u kalem-peymâ imiş bildim
- [358]
- 3 Televvün içre gördüm gonca-i ruḥsârını her dem

⁴⁹⁴ Bu mısradaki En’âm suresinin “Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.” ayetine telmih yapılmıştır. En’âm, 6/59.

Taşarruf bezmine āyīne-i ġarrā imiş bildim

4 Kelīmāne kelāmı ıavırı ġarķ-ı ihtizār eyler
Mesīhāne nigāhı bā‘is-i ihyā imiş bildim

5 Hālilāsā niyāzı nārı nūra münķalib eyler
Huzūr-ı Muştafā’da rütbesi a‘lā imiş bildim

6 Vücūd-ı pākine baķdım Şafıyyu’llāh’ı yād etdim
Hüseyni bāġçesinde hüsni müsteşnā imiş bildim

7 Teħayyur baħrine daldım Necıyyu’llāh’a dek gitdim
Sa‘ādet efserinde gevher-i yektā imiş bildim

8 Muħammed Muştafā’nın meşreb-i pākiyle hem-meşreb
‘Aliyyu’l-mürtezā’nıñ sırrına aħrā imiş bildim

9 Hāķıķat dersi almış Hāzret-i Şıddıķ-i Ekber’dan
‘Alī ebvābına bir reh-ber-i ‘ulyā imiş bildim

10 Ğubār-ı pāyini kühlü’l-‘uyūn-ı iştıyāķ etdim
Dü-çeşmi şeb-çerāġ-ı *leyletü’l-isrā* imiş bildim

11 Hezār-ı bāġ-ı Hālīd ġonca-i ġülzār-ı Feyzu’llāh
Ziyā’u’l-hāķ Bahā’e’d-dīn-i bī-hem-tā imiş bildim

- 12 Muḥammed nūru şem‘inde döner pervāne-i şeydā
Vişāl-i bezmine şem‘-i ḥüsün-pīrā imiş bildim
- 13 Ledün ‘ilminde hem-rāz-ı lisān-ı pāk-i Muḥyi’d-dīn
Taşarruf ‘āleminde bāz-ı eşheb-sā imiş bildim
- 14 Kemāl-i ‘aşqda beñzer Celāle’d-dīn-i Rūmī’ye
Niyāz u nāzı Bektāşī Velīāsā imiş bildim
- 15 Şehinşāh-ı velāyet nuşret-i İslām’a rāyetdir
Mine’l-mağrib ile’l-meşrık zafer-baḥşā imiş bildim
- 16 Hüseyn bin ‘Alī nām-ı şerīfi Ḥazret-i pīriñ
Hüseyn’e Hüsni’yi maḥlaş eden Mevlā imiş bildim
- 17 Cedelgāh-ı ḥayāt içre bunalmaz Fānī-i kemter
Cihān ḥarbinde nāzım bir yed-i ‘uzmā imiş bildim

19 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[359]

Nun**-1-***Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün*

1 Dil-i şeydâ saña mecnûndur ey nûn

Seniñ 'aşkıñ ile dil oldu memnûn

2 Temevvüc eyledi ebhâr-ı vuşlat

Saña kalbim şadef ey dürr-i meknûn

3 Seni medheyledi Hâk sûresinde

Saña levh u kalem 'arş oldu meftûn

4 Cemâl-i bâ-kemâlinde ayırma

*ilâ yevmi'l-kıyâm'*⁴⁹⁵ etme maḥzûn

5 Te'ākub eyleyip leyl ü nehârı

Seniñ şevkiñle devvâr oldu gerdûn

6 Şular çağlar seniñ zikriñle pür-cüş

Uçar kuşlar terennüm eyler eفزûn

⁴⁹⁵ *ilâ yevmi'l-kıyâm*: Kıyâmete kadar

Kur'an-ı Kerim'de farklı surelerde الْقِيَامَةِ إِلَى şeklinde geçmektedir. Ayet mealleri şu şekildedir:

“(Resûlüm!) De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâla işitmeyecek misiniz?” Kasas, 28/71.

“Allah -ki ondan başka hiçbir tanrı yoktur- elbette sizi kıyamet günü toplayacaktır, bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!” Nisâ, 4/87.

- 7 Açar her bir çiçek ser-mest ü beyhüş
Kızarmış lāleler vaşlınla gül-gün
- 8 Nigehbāndır saña her çeşm-i ‘āşık
Temāşā-yı cemālinle dīger-gün
- 9 Vişālinle olur erbāb-ı dil şād
Firākıñla kalır her dīde pür-ḥūn
- 10 Yaratdı Ādem’i Ḥaḳ tīn u mā’dan
Olur mu ḥāk için mā-fevk u mā-dūn
- 11 Melekler secde etmişken Şafī’ye
Teseccüd etmedi İblīs-i maḡbūn
- 12 Bu dünyā bir ‘acā’ib şaḥnedir kim
Nice da‘vālar açmış mekr-i bī-çūn
- 13 Çözölmüş ‘uḳdeler kākül dağılmış
‘Acīb bir şānedir ol zülfe ḳānūn
- 14 Kimi efsāne nakleyler nigāra
Kimi ‘uşşāḳına meşḡöl-i efsūn

15 ‘Aceb kim haqlı da‘vāsında ma‘şūm
 ‘Aceb haqsız çıkan kim oldu maẓnūn

16 ‘Adāvet eyleyen kim dost olan kim
 ‘Adālet eyleyen kim ẓulme maḵrūn

17 Bilinmez añlaşılmaz bir mu‘ammā
 ‘Acīb ğavgā ki beyne’l-kāf ve’l-nūn

18 Düşen meydāna kurtulmaz ẓazādan
 Sülūk eyler rızāya merd-i me’ mūn

[360]

19 Sükūnet-yāb olur her bī-ḵarārı
 Geline kurtulurlar vaḳt-i merhūn

20 Neler çıkdı baḵ ol nūn nokṭasından
 Meger maḥşer imiş ol ḥarfde meskūn

21 Aman *Fānī* gözet rāh-ı rızāyı
 Rızādır Haḵ yolunda emr-i mesnūn

24 Temmūz 1331: Lādīḵ

-2-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Efendim nev-civânım bezme gel bî-ihtiyâr olsun
Nikâbıñ kaldır artık nûr-ı vechiñ âşikâr olsun
- 2 Sa'atler geçdi teşrîf etmediñ ey gönca-i nâzım
'Aceb kâbil mi sensiz mey ile dil neş'edâr olsun
- 3 Pey-â-pey dem çekildi gerçi hicrânıñla zehr oldu
Aman bir bâde şun nermîn eliñle hoş-güvâr olsun
- 4 Hıramân eyle meclisde kadehler tâzelensin hep
Nigâh-ı iltifâtıñla gönüller bî-çarâr olsun
- 5 Dü-çeşm-i mest ü maḥmûruñ süzülsün şeh-levendâne
Görenler ḥasretiñ endişesiyle eşk-bâr olsun
- 6 Çözölsün târ-ı zülfüñ dalğalansın düş-ı nâzında
Mu'aṭṭar zılline mazhar olanlar baḥtiyâr olsun
- 7 Kızarsın ruḥlarıñ te'sîr-i meyle terlesin artık
Şafâ-yı lerzeş-i takṭîr ile lü'lü'-nişâr olsun
- 8 Açılıñ lebleriñ esrâr-ı ḥüsnüñ inkişâf etsin
Beyâz dürdâneler şaklanmasın hep tâbdâr olsun

[361]

9 Açılsın gonca-fem bülbul gibi izhâr-ı rāz etsin
Terennüm eylesin dil vâkıf-ı sihr-i nigâr olsun

10 Zülâl-i la'î-i nâbîñ mest edip 'uşşâkı ser-tâ-ser
Sirişk-i şevk ile her kûşede bir cûybâr olsun

11 Şakın yüz verme ağıyâra nigâh et Fânî-i zâra
Saña bâlin ü bester sevgilim bu cism ü zâr olsun

24 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-3-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Hemân cânâne ben âvâreyi ğark-ı mesâr etsin
Dilerse gönlümü bâzîçe-i dest-i hasâr etsin

2 Kırılsın cām-ı endîşe dökülsün bâde-i vuşlat
Beni ser-tâ-be-pâ isterse zevk-i inkisâr etsin

3 Zülâl-i la'î-i nâbıyla dil-i 'atşânı kândırsın
Dilerse çeşm-i hayrânı hemîşe çeşmesâr etsin

4 N'îçin bilmem ki yarım kaldı böyle ğark-ı endîşe
Eşer kalmaz ğamından 'abdinî hep ğam-küsâr etsin

- 5 Morarmış gerdeni duydum yine bir meclis-i meyde
 Hılâfım var ise bî-çâre albi şermsâr etsin
- 6 Naşıl dildâr ile düşdüñ bu şeb da‘vâ-yı dîdâra
 ‘Aceb âbil mi *Fânî* böyle hâle ictisâr etsin

24 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

[362]

-4-

Mef‘ûlû Mefâ‘ilû Mefâ‘ilû Fe‘ûlûn

- 1 Sen zevine bak âh ile giryân olayım ben
 Tâ şubha adar arkâ-i efân olayım ben
- 2 Aç gözleriñi ‘âşıkına bahtım açılsın
 Şabret diyen ol dillere urbân olayım ben
- 3 Ağyar ile al tâ açıla zev-i şebâbıñ
 Dünyâyı seni yakmaa nîrân olayım ben
- 4 Ma‘mûr ediyor illeri hep nûr-ı vücûduñ
 Lâyık mı ki hicrân ile vîrân olayım ben
- 5 Vazgeç güzelim ayrı hevâ vü hevesinden
 Gel yanıma ‘aşkıñ ile andân olayım ben

6 B lb llerine  anma  a ın g l en-i dehri 
Sen  onca-g l ol b lb l-i n l n olayım ben

7 *F n * ne zam n u lanacak nefis-i  er ri 
Sen  ayr ile gel yanıma  ayr n olayım ben

24 K n n-ı   n  1332: Giresun

-5-

Mef  l n Mef  l n Mef  l n Mef  l n

1 Reb b ol y r elinde t r-ı       t rm r olsun
 ar b ol zev -i m  r b  nig ri  b - um r olsun

2 Dilerse   oncasından  oklamak  abreyle her   ra
Hem n n   eylesin mey v  f-ı derd-i  um r olsun

3 Na ıl isterse  alsın t z u pest  yle en n ile
Bu dil b z  esiyle elverir ki   m-k r olsun

4 Niy z-ı      nemle hem  e g ls n e lensin
Ba a n'eylerse  o dur tek benimle dem-g   r olsun

5 G   l bir  u  gibi  ırpınsın u sun dest-i n zında
Yeter ki d men-i dil-berde ba lı bir  ik r olsun

[363]

- 6 Terahhüm eyler elbet hālîme ol çeşm-i mahmûrum
Huzûrunda bütün esrâr-ı kalbim âşikâr olsun
- 7 Neler çekdiñ neler gördüñ ise nazm eyle ey Fânî
Nevâ-yı kıl ü kâlim ehl-i aşka yâdgâr olsun

27 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-6-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Muğber etme dil-beri hem-bezm-i ağıâr olmasın
Âfitâbım inkisâf-ı hüsne dūcâr olmasın
- 2 Ser verir sır söylemez ihvân ile şık ülfet et
Râst gelen nâ-puhteler âgâh-ı esrâr olmasın
- 3 Âdemiyyet bir şıfatdır her kula olmaz naşib
Dikkat et gülzâr içinde semli ezhâr olmasın
- 4 Aldatır eşkâl-i âdem şaf-dilân-ı dehri hep
Cerr-i şiklet etdiğiñ ihmâl-i cerrâr olmasın
- 5 Süslü bir pâşdır behîmiyyet cihânı kaplamış
Böyle bir derde şakın nefsiñ giriftâr olmasın

- 6 Her nezāket perdesi altında maḥşer şaklıdır
Tatlı diller bā'is-i iğfāl u ızrār olmasın
- 7 Fāniyā ma'būd-ı ādem menfa'at olmuş bugün
Haḳ yolunda sa'y eden ḳalbiñ ḥaberdār olmasın

27 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-7-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dā'imā ser-mest-i 'aşḳım bāde olsun olmasın
Cā-be-cā 'iş u ṭarab āmāde olsun olmasın
- 2 Murğ-ı rūḥum neş'e-yāb-ı ḥüsn olup pervāz eder
Dām-ı dehr içre bu cism āzāde olsun olmasın
- [364]
- 3 Nerde görsem bir güzel taḳdīs-i fiṭrat eylerim
'Aşḳ-ı āvāreye üftāde olsun olmasın
- 4 Āşiyānem ğarḳ-ı nūr olmuş beni mes'ūd eder
Rūz u şeb mihr ü ḳamer tābında olsun olmasın
- 5 Çok şükür dünyā ile dād u sitādım yok benim
Ser-te-ser ma'müreler pāyende olsun olmasın

6 ‘Ālemin nîk ü bedinden ben mi mes’ûlum ‘aceb
Hûn-ı âdemle cihân âlûde olsun olmasın*

7 Fāniyā hoşdur tarabgāh içre gerçi mûsikî
Elverir âhım baña sâzende olsun olmasın

27 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-8-

Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün

- 1 Şifât-ı zâtına Hakk’ıñ zemîn u âsumân hayrân
Tecelliyyât-ı gûn-â-gûnuna şems-i cihân hayrân
- 2 Nuğûş-ı kâ’inât âyîne-i hikmet-fezâdır hep
O mir’ât içre pinhân u celî kevn ü mekân hayrân
- 3 Rumûz-ı vahdet-âmûz-ı hafâyâdır cihân yek-ser
Temevvüc eyleyen esrâra baħr-ı bî-girân hayrân
- 4 Şu’ûnât-ı ‘avâlim münkeşifdir gerçi ‘uşşâka
Faķat taħlîle yokdur iktidârı ‘arifân hayrân

* HARB-i ‘UMÜMİYYENİŦ DEVĀMINA TELMİĦAN YAZILMIŞDIR.

- 5 Ne mümkündür temâşâ eylemek hakkıyla Raḥmân'ı
 ‘Ale’l-‘arşı’s-tevâ⁴⁹⁶ fermânına ‘arş âsitân ḥayrân
 [365]
- 6 Kemâ-kân saltanat fermânı mutlak Ḥazret-i Ḥak’dır
 Zemîn ḥayrân bu ḥâlât-ı şafâya hem zamân ḥayrân
- 7 Bütün zerrât-ı dünyâ müncezib rakşân u ser-gerdân
 Vücûd-ı pâkiniñ seyrânına gözden nihân ḥayrân
- 8 Bu devrân içre tedvîr-i vücûd kâbil midir gâfil
 Ne sen varsıñ ne ben var varlığında ayrılan ḥayrân
- 9 Müsemmâ anlaşılmaz yalnızca sırr-ı esmâdan
 Her ismiñ şad hezâr eṭvârına ‘ilm-i beyân ḥayrân
- 10 Degil toḡsan toḡuz esmâ-yı hüsnâ bî-ḥisâb olsa
 Yine tavşîf-i şânı mebhâşinde her zebân ḥayrân
- 11 Tecelliyyâtını ezhâra şordum reng-i reng oldu
 ‘Aceb bir bâğ-ı vahdet ḡonca ḥayrân gül-sitân ḥayrân
- 12 Taḥavvül eylemekde her nefis bi’l-cümle mevcûdât
 Şafâ-yı bahriniñ a‘mâķına dürr-i ‘ayân ḥayrân

⁴⁹⁶ “Raḥmân arşa kurulmuştur.” Tâhâ, 20/5.

- 13 Şafā-yı hüsni-yârı Fāniyā öğrenmek isterseñ
Şarāb-ı ‘aşkı iç sākī güzel pīr-i muğān hayrān

18 Temmūz 1333: Boyābād

-9-

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 Vahdet gülünün bülbülü pervānesiyim ben
Dīdār-ı Hudā’nıñ deli dīvānesiyim ben
- 2 Bir şerbet içip göz yumarak Hakk’a kavuşdum
Hālā evimiñ bekrisi mestānesiyim ben
- 3 Āyine-i ‘aşk oldu ezel şem‘ine sīnem
Pür-süz u güdāz ol güzeliñ sāyesiyim ben
- [366]
- 4 Gencīne-i hüsni-ı ebedi zıll-i vücūdum
Ma‘mūr var ise ancak o vīrānesiyim ben
- 5 Pür-hūn u perīşān alırım şemme-i vuşlat
Bīñbir çiçek içre bir açık lālesiyim ben
- 6 Āfāk ile enfüsde uçan böyle ser-āzād
Ol murğ-ı dil-i pür-hevesiñ lānesiyim ben

7 Āheng-i nevā n'ola alıp mest ü muammer
Lāl oldu g  n l imdi onun n lesiyim ben

8 Zehr olsa da F n  ekerim r h-ı fen y 
Bir onca femi  b desi peym nesiyim ben

19 Temm z 1333: Boy b d

-10-

Mef  l  Mef   l  Mef   l  Fe  l n

1 Ey mihr-i af  do yine p r-n r olayım ben
 Atf-ı naar-ı  a  le ma m r olayım ben

2 Ay r  n  g sterme ba a hem-dem-i y r et
Sen sev beni tek   leme mand r olayım ben

3 Esr r m  f  etme nig r m beni aqla
Hem  aynen aık hem dai mest r olayım ben

4 H yretle tem   ederek c lve-i h sn  
Her yerde seni seyr  le mesr r olayım ben

5 Ser r-ı sitem eyleme peym ne-i   mr m
o  c r as n  n   le mam r olayım ben

- 6 Pîrâmen-i vaşlînda alıp böyle alender
Sûzân u perîşân saña meshûr olayım ben
- 7 am etme za‘îf gerdenime şedde-i mazmûm
Cîm içre nihân noka-i meksûr olayım ben
- 8 Âyâtıñı ezber okuyum şafa-i dilde
Bî-arf u nûat leviñe mestûr olayım ben
- 9 Fânî yine bir şu‘le-i ‘îrfâna avuşmuş
Emret güzelim cilvegeh-i ûr olayım ben

19 Temmûz 1333: Boyâbâd

-11-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Yâr elinde münkesir bâzîçe-i cânım bugün
İnkisârımla şafâ bulmakda cânânım bugün
[367]
- 2 El uzatmak istedim ‘afvım için dâmânına
‘Abdini reddetdi bî-rahmâna sultânım bugün
- 3 Boynumu bükdüm temâşâ eyledim ser-tâ-be-pâ
Bir mücessem âfet olmuş şûh-ı fettânım bugün

- 4 Leb bükük kaşlar çatık gözler ğarık-i infi‘âl
Müncelî ol levha-i ğarrāya hayrānım bugün
- 5 Şaclar ürpermiş yanaqlar terlemiş pür-iḥmirār
Tünd-bād içre yazık naḥl-i hırāmānım bugün
- 6 Kırmak eğlenmek yakıp yıkmak dilerdi bî-emān
Gördüm âteşler içinde mihr-i tābānım bugün
- 7 Yalvarıp ‘afv et dedikce hışm ile etdi nigāh
Ḥançer-i cevriyle mecrūḥum perīşānım bugün
- 8 Bir zamānlar buse-çîn-i vaşl iken vā-ḥasretā
Ḳahr u luṭfundan nigārīñ el-amān-ḥ^vānım bugün
- 9 Her ne teklif eyledimse reddedip olmaz dedi
Ḳarşısında tatlı cānımdan peşimānım bugün
- 10 Āşiyān-ı ‘aşkıımı görsün hezārān ağlasın
Gerçi gülzār içreyim ḥayfā ki giryānım bugün
- 11 Ğibṭa-fermādır ḥayāt-ı ‘āşıkānem cennete
Raḥmeder lākin cehennem öyle sūzānım bugün
- [368]
- 12 Ḥaylî dem pīrāmen-i ḥüsnünde ābādān idim

Kaşr-ı âmālim yıkıldı gitdi vîrânım bugün

- 13 Pây-māl-i zemherîr oldu ümîdim goncası
Ser-te-ser meşbû^c-ı mâtem kaldı elhânım bugün

- 14 Şîşe-i endişeyi kırdım şokuldum yanına
Çāk çāk oldu huzûrunda girîbânım bugün

- 15 Her çi bād-âbād atıldım zîr-i pâ-y-i dil-bere
Fitnesinden Fâniyâ gerçek hirāsânım bugün

20 Temmûz 1333: Boyâbâd

-12-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Feryâd u zâr içre geçer ‘ömr-i ğarîb-i ‘âşıkân
Cânâne cânın nezr eden bilmez nedir ârâm-ı cân
- 2 Ravzât-ı ‘aşk içre gezen her dilde bir dil-ber sezen
Miḥnetle cânından bezen devrâne etmez imtinân
- 3 Vâkıf o dehriñ derdine her dürlü germ ü serdine
Minnet ne ḥâcet verdine her gonca maḥkûm-ı ḥazân

- 4 Bülbül öter hāmūş olur gül-ğonca nisyān-pūş olur
 Toprakla hem āgūş olur bir gün gelir pīr u cevān

- 5 Cidden seven cānānını endiše etmez cānını
 Ḥakk'ın güzel mihmānını kılmaz giriftār-ı figān

[369]

- 6 Hoşdur cihānıñ cilvesi ‘uṣṣāk ile eglenmesi
Bitmez tükenmez fitnesi her qalbi eyler imtiḥān

- 7 *Fānī* kalender meşreb ol rindān ile hem-mezheb ol
 Ğam çekme Hāḡ elbet yapar murğ-ı dile bir āşiyān

28 Temmūz 1333: Boyābād

-13-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Bahār oldu leṭāfet-puṣ-ı ḥaḍrā cā-be-cā gülşen
Hezārān nağmeler icād eder murğān-ı şeydā şen

- 2 Şafā-yı zindegānı kaplamış āfākı ser-tā-ser
 Ṭabīʿat şanki şehṛāyīn içinde her taraf rūşen

- 3 Mu‘aṭṭar ḡoncalar envār-ı reng-ā-reng-e müstaḡrak
Terennüm eyleyen kuşlarda var bir sūr-ı müstahsen

- 4 Zemīn u āsumān ebr-i kederden sālīm ü lā-ķayd
‘Aceb kim müşteķī bilmem cihānıñ germ ü serdinden
- 5 Nev-ā-nev cūşış-i ‘aşķ içre dünyā böyle iñlerken
Benim göñlüm n’için ālāma olsun gizli bir medfen
- 6 Ŧabī‘atla hem-āheng-i şeķāret bende bī-pervā
Ħayāt-ı fāniyemden kām alır zevķ eylerim aķsen
- 7 Terennüm eylerim gül ķoķlarım gūlzār-ı dehr içre
Bulur şeydā-dil elbet kendine bir ķūşe-i me’men
- 8 Cihānıñ nīķ ü bed aķvālını ħoş görmege sa‘y et
Hem-āheng-i ŧabī‘at şūķ u şen olmak dilerseñ sen
- 9 Dehān-ı iştikāyı ġayra açmaķdan ise *Fānī*
Enīn-i zaķm-ı yāri sīnede ketm eylemek ehven

1 Ağustos 1333: Boyābād

[370]

-14-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Bu şivengāh-ı dehr içre 'aceb bir ben miyim maḥzūn
Bütün evlād-ı Ādem mübtelā-yı derd-i bī-mevzūn
- 2 Tevālī-i leyāl eyler nev-ā-nev bir emel ḥāşıl
Anın-çün maḥşer-i dilde olur feryād u zār efzūn
- 3 Kimi şervet kimi sevdā peşinde şedd-i raḥl eyler
Teşādum etmemek kābil midir āmāl-i gūn-ā-gūn
- 4 Cidāl-i bī-'adād içre geçer 'ömr-i beşer heyhāt
Zavāllı toğduğundan i'tibāren nāle-zen pür-ḥūn
- 5 Kemāl-i 'accini bilmez oyuncak ḡanneder māhı
Güler ağlar bu ḥāletle olur bāzīçe-i gerdūn
- 6 Ḥayāt efsānesinde i'tikād eyler ḥurāfāta
Çalışmaz cebr-i mā-fāta ḥaḳīḳat şandığı efsūn
- 7 Gerek mādđi gerekse ma'nevī her şey tesellidir
Demek bir ihtiyācın karşısında merd ü zen mağbūn
- 8 Enāniyyet bu ḥis bir ḥākim-i muṭlaḳdır insāna
Bu aldanmaḳla bağlanmaḳla efrād-ı beşer memnūn

- 9 Tezāhür eyler elbette ḥaḳīḳat Fāniyā bir gün
Vücūd endişesinden geç desinler ‘āḳıl u mecnūn

10 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

[371] **Ḳardeşim Faḫrî’ye**

-15-

Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün

- 1 Şafā-yı vaḥdet içredir göñül cihānı n’eylesin
Cemāl-i yāri seyreden bu cism ü cānı n’eylesin
- 2 Şarāb-ı vaşl-ı dil-bere deḡışmem āb-ı kevseri
Bu şiddet-i cünūna mübtelā cinānı n’eylesin
- 3 Ne yerdedir ne gökdedir göñül nühüfte nokṭadır
O nükteyi ‘ayān eden O’dur nihānı n’eylesin
- 4 Kitāb-ı ‘aşḳı meşḳ eden biḫārı ḳaṭre eşḳ eden
‘Ulūm-ı evvelini terk eden beyānı n’eylesin
- 5 Muḫīṭ-i küllü şey’ O’dur ḥaṭā olur desem şudur
Seven onu nişān-ı dehr içinde şānı n’eylesin
- 6 Ne dehr-i dūnuñ aşlı var ne bābı var ne faşlı var
Göñül ki yāre vaşlı var o gül ḥazānı n’eylesin

7 Hemîşe şolmaz ol çiçek zemîn u âsumâna dek
Cihâna sâye-sâz olur o ğonca ânı n'eylesin

8 Mekîn O bî-mekân olur zemîn O bî-zemân olur
O rûtbe mazhar-ı hüsn olan civânı n'eylesin

9 Ne gelse hoş gelir kula bakınmaz ol şağa şola
Devâm eder hemân yola o dil 'inânı n'eylesin

10 Şular gibi akar gider Riyâz-ı huld'u seyreder
Sürûd u sūra ğark olan kemân u kânı n'eylesin

11 Harîm-i dilde âh eden nigârına nigâh eden
Bu sırrı iktinâh eden gönül figânı n'eylesin

[372]

12 Bu 'abd-i Fânî müncezib semâ-yı hüsn-i yâre hep
Vişâl umar şehâb-ı cism-i nâ-tuvânı n'eylesin

10 Kânûn-ı evvel 1333: Boyâbâd

-16-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Hemâñ ancak Hudâ'dır gayrı yokdur zâhir ü bâtın
Kalem ta'rife cür'et eylemez esrârını lâkin
- 2 Hâkikat vahdet-i mutlak hüküm-fermâdır 'âlemde
Fakat zâhirde milyarlarca mahlûk-ı Hudâ sâkin
- 3 Ledünniyyât-ı Hakk'ı hey'et ü cifr ü remel bilmez
'Ulûm izhâr-ı 'acz eyler tehayyur içredir kâhin
- 4 Emânâtı tahammülден abâ etmiş iken mevcûd
Nihâyet emr-i Hak'la Âdem oldu sırrına hâzin
- 5 Çuvâldızdan geçer mi fil nedir esrâr-ı İsrâfil
'Aceb kim oldu Cebrâ'il bunu bilmek değil mümkün
- 6 Bilir elbet bu ahvâli emânâta olan şâhib
'Aceb bir noktadır ki nokta içre kâ'inât kâ'in
- 7 Beyân-ı vahdet etmez Fâniyâ biñbir gâzel olsa
Bu deryâ içre bir mevce kalır münkir ile mü'min

11 Kânûn-ı evvel 1333: Boyâbâd

-17-

Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün Fe 'ilâtün

1 Bu mekân içre ki ma'âlûm 'acabâ kim mütemekkin

'Acabâ kim müteraqqî mütevaqqî mütemekkin

[373]

2 Hükemiyyâtı bu âyâtı teyakğun diledikce

Beni iskâta çalışdı müteveyyin mütefennin

3 İki elbette bir olmaz ve bir olmaz iki elbet

Bu ne ezdâd-ı tabî'at ki hâkîkat müteeffin

4 Bu ne şiddetli teğâfûl ne tecâhül ki bedîdâr

Buña cennet ile hikmet mütehayyir müte'âvin

5 Ğalaṭ-ı rü'yetine halk-ı cihânıñ nedeyim âh

Göz önünde mütebeyyin faḫat her göz mütebâyin

6 Ne leṭâfet bu ne âfet ki zurûf içre o mazrûf

Heme ân olmada bî-reng u nişân ol mütelevvin

7 Buña Fânî degil ol şâ'ir-i Bâkî bile hayrân

Nice ebyât-ı devâvîni bu şî'rim mütezammin

11 Kânûn-ı evvel 1333: Boyâbâd

-18-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Vaḥdet-i Ḥaḳ'dan yine baḥşeyledim pek âteşin
Hem-dem-i Mecnûn olur elbet benimle hem-nişin
- 2 Geçmişim nâz u niyâzından bu dehr-i ebteriñ
Nâzenin 'aşkıyla ḥâşıl etmişim 'ilme-l-yakîn
- 3 Elde mîzân âsumân u arzı tevzîn eyledim
Müstaṭîl oldum murabba'adan çıkardım bir mu'în
- 4 Kâ'inâtı ḥurda ḥurda eyledim mikrâş ile
Ḥâşıl etdim 'âlem-i şî'r içre bir şekl-i nevîn
- 5 Süre süre ezber etdim Ḥazret-i Qur'ân'ı ben
Ġaşy olup Ümmü'l-kitâb içre işitdim âmîn
- 6 Râṭib u yâbis ne varsa hepsi Furḳân içredir⁴⁹⁷
Müncelî her yaprağında evvelîn u âḥirîn
- 7 Vâkıf-ı 'ilm-i ḥurûf her ḥarfine ma'nâ verir
Ben faḳaṭ meknûn-ı nûn oldum çıkardım erba'în

⁴⁹⁷ Bu mısra da En'âm suresinin "Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın." ayetine telmih yapılmıştır. En'âm, 6/59.

- 8 Dürr ü gevher iktitāf eyler o bahre ğavş olan
Bağş-ı mevcūd eyledim oldum vücūd içre mekīn

[374]

- 9 Vāḫıf-ı ğavş-ı mübīn eyle bu ‘abdi yā ğıyās
Neş’e-i evlāda olsun tā ki Fānī kām-bīn

11 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-19-

Mef’ûlû Fâ’ilâtûn Mef’ûlû Fâ’ilâtûn

- 1 Ezhār-ı sâniḫâtım etmekde hep televvün
Her ğoncasında başka revnaḫ eder tekevvün
- 2 Mużmer olur mu bir ḫaḫ zāhir olur bu muṭlaḫ
Şüret tebāyün eyler sîret eder tebeyyün
- 3 Ḳalmaz cihānda mezkūr ne şākir ü ne meşkūr
Ne gül ḳalır ne gülbün zā’il olur teġābün
- 4 İkrāra ḫācet olmaz inkāra yok taḫammül
Āmāde hep gül ü mül eyler şafā te‘ayyün
- 5 Lāzım degil tefennün yār uğruna tecennün
‘Uryān ḳalır o yerde her şāḫib-i tezeyyün

6 Cānān u cān müsāvī ḥāşıl eder mesāvī
Ne kār eder mesā‘ī cīm ḳarnına taḥaşşun

7 Fānī bu dil ‘acā’ib ma‘nāya lafzı ġālib
Erbābı belki eyler tazmīn veyā tazammūn

11 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

[375]

Vav

-1-

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün (Fa‘lün)

1 Leyāl-i ġam geĉer elbet nehār olur yā hū
Aĉar şükûfelerim nev-bahār olur yā hū

2 Nedir bu ĉarbe-i ḳalb-i emel nedir bu elem
Bu hāy-ı hūy ile ‘ömrüñ tebār olur yā hū

3 Leb-ā-leb olsa da zehr-āb ile piyāle-i dil
Şafā-yı şabr ile iç ḥoş-ġüvār olur yā hū

4 Temevvüc etse de baḥr-ı elem sebāḥate baĉ
Tevahḥuş etme şaĉın bī-kenār olur yā hū

5 Ne rütbe olsa ḳarañlık geĉer şeb-i yeldā
Ṭulū‘-ı mihr ile dil şu‘ledār olur yā hū

- 6 Semā-yı ‘ömrünü etse ihāṭa ebr-i sitem
Ne ğam tevekkül ile tārmār olur yā hū
- 7 Kālenderāne hemān bāde çek gülüp söyle
Bu ḥande cālib-i raḥm-i nigār olur yā hū
- 8 Şaḫın enīn u bükā eyleme ḥuzūrunda
O girye sūzen-ı zaḥm-ı hezār olur yā hū
- 9 Cefā-yı civesini cām-ı zevk eden ‘āşık
Ne ğam çeker ne elem baḥtiyār olur yā hū
- 10 Düşüp de ‘aşkına meşq eyleyen perīşānı
Hemīşe şānezen zülf-i yār olur yā hū
- 11 Çoğaldı sıklet-i bār-ı ḥayātıñ ey *Fānī*
Ebu’t-turāb’ı sevenler ğubār olur yā hū

17 Kānūn-ı s̄anī 1332: Giresun

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Şāhib-i vicdān olan nā-ehle dökmez āb-rū
 ʿĀrif-i Yezdān olan maḥlūka etmez ser-fürū
- 2 Rāḥat-ı dilden kalır ʿārī bu miḥnet-ḥānede
 Kim ki ümmīd-i saʿādetle olur ārām-cū
- [376]
- 3 Saʿy-i zātınla behişt-ābāda kalb et dūzaḥı
 Mebḥaṣ-i cennetle varsın aḡlasın efsāne-gū
- 4 Aldanırsın ʿākıbet bir ferde minnet eyleme
 Kalmamış bŷy-ı vefā gŷlzārı gezdım sū-be-sū
- 5 Kendi istiʿdādını bilmek alıřmaḡdır hŷner
 İʿtinā-yı řart ile ḡařıl olur her ārzū
- 6 Dıḡkat et tedbīrine taḡdire bŷhtān eyleme
 řoñ nedāmetle ne ḡařıl eylemekden gŷft u gŷ
- 7 Dil-ber-i maḡřŷduna vuşlat dilerseñ Fāniyā
 řāh-rāh-ı Ḥaḡḡ'ı taḡķib et hemişe mŷ-be-mŷ

14 Kānŷn-ı evvel 1333: Boyābād

-3-

Mef'ûlû Mefâ'ilû Mefâ'ilû Fe'ûlûn

- 1 Dil-hānesi mir'ât-ı mücellā mı nedir bu
Cānān evi ya Ka'be-i 'ulyā mı nedir bu
- 2 Gözler yumulup revzen-i cānım açılınca
Cānān görünür dideme rü'yā mı nedir bu
- 3 Her mūy-ı dil-āvizi birer būy ile müşkīn
Sünbül mü 'aceb kākül-i leylā mı nedir bu
- 4 Her sāniye bir başka leṭāfetle hüveydā
Gül-ruḥları bir gonca-i ḥamrā mı nedir bu
- 5 Kāplar o güher-pāreyi envār-ı melāḥat
Başdan ayağa ḡurre-i ḡarrā mı nedir bu
- 6 Ḥayretle temāṣā ederim sākin u ṣāmit
Bī-zıll u ḥalel bedr-i mu'allā mı nedir bu
- 7 Gözler kamaşır ḍarbe-i dil ḍarb eder esmā
Esmā-yı Ḥudā 'ayn-i müsemmā mı nedir bu
- 8 Ol ḥālet ile ḥaylī kalıp ṣākīr ü sekrān
'Avdet ederim zāhire dūnyā mı nedir bu

[377]

9 Feryād ile bî-çāre gönül giryeye başlar
Her yerde arar yārini şeydā mı nedir bu

10 Pek müşkil imiş ‘āşıkā hengāme-i firķat
Eyler mi tesellī beni şahbā mı nedir bu

11 Her ķatresi bir zehr-i şifā bāde-i ‘aşkıñ
İmḥā mı ‘aceb maķşadı aḥyā mı nedir bu

12 Yā Rab seni ister seni Fānī-i fenā-ḥ‘āh
Müşṭāk-ı şafā mest-i temāşā mı nedir bu

24 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-4-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 ‘Āşıkı ġarķ-ı tecelliyyāt eder ezķār-ı Hū
‘Ārifī āyāt-ı Ḥaķķ eyler dili tezkār-ı Hū

2 Mā-sivānıñ zulmetinden ķalbi taṭhīr eyleyip
‘Ārif-i billāh eder ‘āşıķları envār-ı Hū

3 Mevce mevce bir ḥaķīķatle zevi’l-ebşārı hep

Şāhid-i Lü'lü'ü ve'l-mercān⁴⁹⁸ eder ebhār-ı Hū

4 Her çiçek burhān-ı Hāk'dır her varak manṭūk-ı Hāk
Şad hezār elvān ile tevḥid eder gülzār-ı Hū

5 Hālka-i zikriñ içinde hem şolar hem açılır
Şemme-i vuşlat verir 'āşıqlara ezhār-ı Hū

6 Zevk-i illā'llāh ile Hū zikrine eyle devām
Tā ki meftūh-ı dil olsun kendine pāzār-ı Hū

7 Nakd-i cānı şarf ile kâbil olur dād u sitād
Añlaşılmaz böyle kıl ü kāl ile esrār-ı Hū

8 Kendini şaklar hemişe yārdan ağıyārdan
Öyle hāy-ı hūy ile geçmez ele dildār-ı Hū

9 Şıdk ile ihlāş ile Hū Hū çekip giryān u zār
Şubḥa dek elbette inler tālīb-i dīdār-ı Hū

10 Leyle-i yeldāyı ihyā eyle 'āşık zıkr ile
Gör nasıl eyler tecellī maṭla'-ı eshār-ı Hū

⁴⁹⁸ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar.” Rahmân, 55/22.

- 11 Ma‘nevî bir âsumân içre toğar şemsu’s-şümûs
 Âşikârâ kendini izhâr eder âşâr-ı Hû

[378]

- 12 Gonca gonca açılır güller öter bülbülleri
 Dört yaña çağlar aķar Allāh deyu enhār-ı Hû

- 13 Şu‘le-i ‘irfān ile müstağraķ-ı seyrān olur
 Yār elinden kim ki nûş eyler mey-i serşār-ı Hû

- 14 Cezbe-i yā Hû mededle laḫzada perrān olan
 Seyreder cānān evinde perdesiz ruḫsār-ı Hû

- 15 Kaṭre kaṭre ter döker gül-ruḫları pür-iḫmirār
 Bilmez elbet ḫālet-i cānāneyi aġyār-ı Hû

- 16 Būy-ı pāk-i destini teşmīm ile ser-mest olan
 Bî-ķarār-ı ‘aşķa pek müşkil degil iķrār-ı Hû

- 17 Lezzet-i evşāfını ta‘dāda imkān yok iken
 Söylemek ister göñül tā şubḫa dek eş‘ār-ı Hû

- 18 Ḥaķ Muḫammed’le ‘Alî bezminde ķalmış bir güzel
 Gördüñüz mü ‘ayn-ı Ḥaķ ‘ayn-ı Muḫammed yār-ı Hû

19 *Külleḥā*⁴⁹⁹ esmāsına vāḳıf bir er var şübhesiz
Söyler *innī cā'ilun fi'l-arzī*⁵⁰⁰ bu güftār-ı Hū

20 *Fāni*-i kemter seni bilmek seni görmek diler
Vāşıl-ı yār et beni ey Ḥaydar-ı Kerrār-ı Hū

25 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Gel ḥaḳīḳat bezmine ey dil bize Ḳur'ān oḳu
Ġayra fāş etme nice āyātını pinhān oḳu

2 Hū deyip eyle tecerrüd 'ālem-i tecrīdden
Ma'şer-i ins u cin içre ḥuṭbe-i 'irfān oḳu

3 'İlm-i ḥāl-i enfüs ü āfāḳı ta'līm eyleyip
Münkerān-ı ehl-i 'aşḳa mantıḳı burhān oḳu

⁴⁹⁹ İktibasta bulunulan ayetin tamamı şu şekildedir: “Allah Âdem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” Bakara, 1/31.

⁵⁰⁰ *innī cā'ilun fi'l-arzī*: “Yeryüzünde ben yaratacağım...” İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.” Bakara, 1/30.

- 4 Üstün esre ötreniñ ma'nāsını ta'rīf edip
Şeddesiz medsiz elifsiz nokta-i subhān oku
- 5 Kaşlarıñdan gözlerinden açma söz mü'minlere
Mezhebince meşrebince nükte-i imān oku
- 6 Meclis-i 'uşşāka lākin vardığınca ey gönül
Varlığından vazgeçip yā eyyuhe'l-iḥvān oku
- 7 Terk-i imān terk-i 'ilm et terk-i terk et Fāniyā
Āsitān-ı yāre gel ādāb ile erkān oku
- 27 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

[379]

He

-1-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Huzūr-ı yāre git ey dil bu şeb bir 'arz-ı hāl eyle
Dü-pāy-ı aḳdesin būs et temennā-yı vişāl eyle
- 2 Kalıp hicrān elinde çekdiğiñ ālāmı ta'dād et
Sirişk-i çeşmiñi dök cān u dilden ibtihāl eyle
- 3 Zuhūrāt-ı telaṭṭuf şādır olduğça dehānından
Şimāḥ-ı diḳḳat aç her remz-i pāke intikāl eyle

- 4 Açar elbette ol şems-i hüda kalbiñde bir gonca
Temizle hār u hasdan kendiñi bir nev-nihāl eyle
- 5 Küçük bir nazra-i luṭfu seni iḥyāya kāfīdir
Hemān pervāneveş şem‘inde yan seyr-i cemāl eyle
- 6 Geçip kayd-ı vücūduñdan temāşā-yāb-ı mescūd ol
Tek ü tenhā kalıp bezminde iḥrāz-ı kemāl eyle
- 7 Ne māl iste ne cān iste ne evlād u ‘ıyāl iste
*İlāhī ente maḵṣūdī*⁵⁰¹ deyip ḥatm-i maḵāl eyle
- 11 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-2-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Cemāliñ Ḥaḵḵ’a mir’āt-ı şafādır yā Resūlallāh
Anın-çün ism-i pākiñ Muştafa’dır yā Resūlallāh
- 2 Seniñ nūr-ı vücūduñla tenevvür eyledi mevcūd
Kemāliñ şübhesiz bī-intihādır yā Resūlallāh
- 3 Gören didārıñı ḥayrān olur miḥrābı farḵ etmez

⁵⁰¹ Nakşîlerin sıkça kullandıkları “İlāhī ente maksūdī ve rızāke matlūbī” sözü bazı kaynaklarda kutsi hadis olarak zikredilse de hadis kitaplarında bulunamamıştır.

Cemālîñ kıblegâh-ı evliyâdır yâ Resûlallâh

- 4 Hudâ şem‘inde pervâne nazar eyler mi devrâne
Saňa ez-cân u dil ‘âşık fedâdır yâ Resûlallâh

[380]

- 5 Şemīm-i müyuña mazhar olan gülzâra meyletmez
O dilde ravza-i Hâk rû-nümâdır yâ Resûlallâh

- 6 Harīm-i Ka‘be-i dîdârîña mahrem olan ‘âşık
Nice esrâra elbet âşinâdır yâ Resûlallâh

- 7 Tecellâ-yı cemâl-i bâ-kemâlîñle müşerref kul
Hemîşe tâbdâr u rûşenâdır yâ Resûlallâh

- 8 Faķat bî-çâregân-ı firķatîñ vardır ki bî-ārām
Hemân şubḥ u mesâ kârı bükâdır yâ Resûlallâh

- 9 Cihânîñ zulmet-i endîşesiyle jengdâr olmuş
Nice dil var ki kāmı ilticâdır yâ Resûlallâh

- 10 Kebâ’ir işlemiş müznibleriñ sensiñ mededgâhı
Seniñ ‘aşkıñ günâhkâra devâdır yâ Resûlallâh

- 11 Nice rûḥânî cismânî marazla iñleyen şahṣa
Seni yâd eylemek ‘ayn-ı şifâdır yâ Resûlallâh

- 12 ‘Aceb kâbil mi tavşîfe zafer-yâb-ı hüner olmak
Ki rûhuñ enbiyâya pîşvâdır yâ Resûlallâh
- 13 Günâh-ı âdemi a‘zâm edip ümmîdi kat‘ etmek
‘Azîmu’l-ķudrete karşı haķâdır yâ Resûlallâh
- 14 Ümîdim kesmezem aşlâ Raķîm’iñ raķmetinden ben
Ne hâcet ye’sse zâtıñ müctebâdır yâ Resûlallâh
- 15 Şefâ‘at şübhesiz senden şudûr eyler bu mevcûda
Be-câh-ı kibriyâ raķmet becâdır yâ Resûlallâh
- 16 Muķâķab sırr-ı levlâke acır elbette eflâke
Cihân âyîne-i dest-i ķafâdır yâ Resûlallâh
- 17 Şufûf-ı enbiyânıñ serveri ser-tâc-ı âdemsıñ
‘Umûmuñ maķşadı senden ‘aķâdır yâ Resûlallâh
- 18 Selâķin-i cihân güm-geşte-i ķüsrân olup âķir
ķapuñda elleri baķlı gedâdır yâ Resûlallâh
- 19 Muķammed Muşķafâ’sıñ Aķmed u Maķmûd-ı Hâķ’sıñ sen
Vücûduñ menba‘-ı cûd u seķâdır yâ Resûlallâh

- 20 Livā'ül-ḥamdine eyler deḥālet yevm-i maḥşerde
Günāhkār ümmetiñ kārı recādır yā Resūlallāh
- 21 Ğarīḳ-i baḥr-ı 'iṣyānım hemişe rû-siyāhım ben
Bu dil bâzice-i nefis ü hevâdır yā Resūlallāh
- 22 Şefā'at 'atıfet senden mürüvvet merḥamet senden
Diler göñlüm ki maṭlûbu rızâdır yā Resūlallāh
- 23 Bu *Fāni* 'abdiñi 'afv et be-ḥaḳḳı ḥalvet-i ḥamse
Leḥü'l-ḥamd çāker-i Āl-i 'abâdır yā Resūlallāh
- [381]
- 24 Hemān cānān u cānım dilde sulṭānım efendimsiñ
Cemāl-i bâ-kemāliñ dā'imâdır yā Resūlallāh

15 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-3-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Semā-yı dilde sensiñ āfitābım yā Resūlallāh
Anın-çün zā'il olmaz āb u tābım yā Resūlallāh
- 2 Kitāb-ı müsteṭāb-ı 'ömrümü tedḳiḳe sa'y etdim
Nihāyet añladım her faṣl u bâbım yā Resūlallāh

- 3 *Daḥīlek yā Ḥabībī* nağmesiyle daḳḳ-ı bāb etdim
Anın-çün zīver-i faşlu'l-ḥiṭābım yā Resūlallāh
- 4 Saña aḥvālīmī ‘arz etmege yok ṭāḳat-ı ḳalbim
Ḥużūruñda giriftār-ı ḥicābım yā Resūlallāh
- 5 Bu esfelgāh-ı ‘ālem dehr-i dūn içre yuvarlandım
Kebā’ir işledim pūr-ızṭırābım yā Resūlallāh
- 6 Seniñ bābıñdan özge bir mededgāhım penāhım yok
Rehā-yāb eyle ğarḳ-ı iktirābım yā Resūlallāh
- 7 Beni reddeyleme bir zerre-i nā-çiz u gümrāhım
Çalar şubḥ u mesā tār-ı rebābım yā Resūlallāh
- 8 Ezel bezminde ikrār-ı ‘uḥud-ı intisāb etdim
Ḳadīmen dāḥil-i ṭavḳ-ı riḳābım yā Resūlallāh
- [382]
- 9 Neden bilmem ki nefis-i şūma uydum mişl-i büm oldum
Nedāmet nārına düşdüm ḥarābım yā Resūlallāh
- 10 Şadā-yı levīm-i vicdānımla dūçār-ı ‘azāb oldum
Meded pā-beste-i dām-ı iḳābım yā Resūlallāh

- 11 Muḳaddem gülşen-i *ḳālū*⁵⁰² da bir bülbul idim efsūs
Mu‘aḥḥar iḡtirāb içre ġurābım yā Resūlallāh
- 12 Günāhımla ne ġam kim ümmetiñden ferd-i nā-çizim
Bu şüretle lehü’l-ḥamd kām-yābım yā Resūlallāh
- 13 Yapışdım ḥalka-i teslîmine lebbeyk-zen-i feryād
Ne devlet kim der-i devlet-me’ābım yā Resūlallāh
- 14 El açdım boynumu бүkdüm turābım āsitānıñda
Mücābım çün du‘ā-yı müstecābım yā Resūlallāh
- 15 Ne ḥācet mezḥeb-i ‘irfānımı teşrîḥ-i rîḥ etmek
Anın-çün böyle mestūr-ı niḳābım yā Resūlallāh
- 16 Seniñ vechiñde gördüm vech-i Raḥmān’ı bilā-tevcîh
Bu bir meşrebdir imānım kitābım yā Resūlallāh
- 17 Veren sensiñ beşāret *men ra’āni*⁵⁰³ ḳavl-i nūruyla
Münevver oldu çeşm-i inciḳābım yā Resūlallāh

⁵⁰² *ḳālū*: “Dediler.” İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, “Biz bundan habersizdik” dememeniz içindir. A‘râf, 7/172.

⁵⁰³ “Kim (rüyasında) beni görürse şüphesiz gerçekten görmüştür.” Buhârî, Ta‘bîr, 10.

- 18 Lisān u kalb ile ikrār u taşdıke ne hācet kim
 ‘Ayānen ḥamd ola bī-irtiyābım yā Resūlallāh
 [383]
- 19 Bu bir ni‘met ki ‘uzmādır şeref-yāb-ı vişāl etdiñ
 Sen eshel eyle maḥşerde ḥesābım yā Resūlallāh
- 20 ‘Anāşır bendine bağlandım elbette çok aldandım
 Vücūd emrāzına düşdüm muşābım yā Resūlallāh
- 21 Seḫāmetden beni kırtar ayırma istikāmetden
 Mülevveş olmasın tā rūḥ-ı nābım yā Resūlallāh
- 22 Hemişe dād u feryādım mezelletle bu zilletle
 Saña vuşlat içindir ihticābım yā Resūlallāh
- 23 Ayırma āsumānıñdan gözüüm tek giryebār olsun
 Bu ḥāletle ḥamūd eyler şu‘ūd yā Resūlallāh
- 24 Beni reyyān-ı luṭfeyle zülāl-i pāk-i ‘afvıñla
 ‘Aceb feyfā-yı hicr içre serābım yā Resūlallāh
- 25 N’olur Fānī kuluñ rü’yāda bārī rüy-māl olsun
 Tecellī eyle kim maḥrūm-ı ḥ‘ābım yā Resūlallāh

-4-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 'Aceb cânânımı gördüñ mü ey bād-ı seher söyle
Gözüm gönlüm açılsın yār ilinden bir haber söyle
- 2 Meşām-ı rûhuma bir nefhacık ver bûy-ı zülfünden
Mu'aṭṭar leblerinden baḥş ile şîr u şeker söyle
- [384]
- 3 'Aceb kimler muḥāṭab ol dehān-ı kenz-i 'irfāna
Kelāmından biraz naklet baña dürr ü güher söyle
- 4 Ki rûḥum münbaşıṭ ḳalbim müreffeh şād-kām olsun
Ne gördüñ diñlediñse şerḥ-i rāz et bî-ḥazer söyle
- 5 Hübüb etdikce 'ömrüm artar ey bād-ı şafā-peymā
Temevvüc eyledikce mûy-ı zülfüm ser-be-ser söyle
- 6 Huzûr-ı yāre mes'ūdāne vāşıl olduḡuñ anda
Saña taḳdîm-i ta'zîmāt eder bir der-be-der söyle
- 7 Bu gurbet illerinde çekdigim ālāmı teşriḥ et
Naşil imḥāya ḳaşdetmiş beni āh-ı şerer söyle
- 8 Esen rûzgāra taḥmîl-i şikāyet eyleme ey dil
Ne derdiñ var ise aç diñleyim zîr u zeber söyler

- 9 Memerr-i hayr u şer her dem beşerdir dār-ı miḥnetde
Fefirrū⁵⁰⁴ kavlini idrāk ile eyne'l-mefer⁵⁰⁵ söyle
- 10 Vişāl eyyāmını ta'ḳīb eder hengāme-i firḳat
Televvün pençesinden var mı āzāde beşer söyle
- 11 Gülerken eglenirken gün bugün ferdā olur mātem
Bu şivengāh-ı dehr içre 'aceb kim kāmver söyle
- 12 Faḳaṭ ağlarken iñlerken gelirmiş müjde-i vuşlat
Bu zülmet nūr olurmuş aşlı var mı ey kamer söyle
- [385]
- 13 Münevver pür-hüner olmaḳ dilerseñ Fāniyā bir gün
Ser-encām-ı hayāt-ı ādemi pek muḥtaşar söyle

31 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

⁵⁰⁴ Fefirrū: "Kaçın." İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "O hâlde Allah'a koşun. Şüphesiz ben, size O'nun katından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım." Zâriyât, 51/50.

⁵⁰⁵ Eyne'l-mefer: "Kaçacak yer neresidir?" İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "O gün insan kaçış nereye diyecektir." Kıyâme, 75/10.

-5-

Ḥamdiyye**Müstefîlâtün Müstefîlâtün*

- 1 Mecnûn menendim el-ḥamdu li'llāh
 Bāğım kemendim el-ḥamdu li'llāh
 Derdimle derdim el-ḥamdu li'llāh
 Dermān-ı derdim el-ḥamdu li'llāh
 ‘Āşık-ı ḥamdım el-ḥamdu li'llāh
 Yārim efendim el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh
 Ḳad küntü ḥayyen min ḳudreti'llāh⁵⁰⁶
- 2 Bî-bāde mestim el-ḥamdu li'llāh
 Mest-i elestim el-ḥamdu li'llāh
 Bir ḥaḳ-perestim el-ḥamdu li'llāh
 Keşkül be-destim el-ḥamdu li'llāh
 Bālā vü pestim el-ḥamdu li'llāh
 Ālā-yı hestim el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh
 Ḳad küntü ḥayyen min ḳudreti'llāh

* İş bu manzûme-i şükrâniyyeniñ ilk ve soñ parçaları Teşrîn-i sâni 1323've be diger parçalarsa bu kerre inşâd edilmişdir.

⁵⁰⁶ قد كنت حيا من قدرة الله / Allah'ın kudretiyle dirildim.

3 Mest-i müdāmım el-ḥamdu li'llāh
 Meyle be-kāmım el-ḥamdu li'llāh
 Pā-best-i dāmım el-ḥamdu li'llāh
 Hem-dest-i cāmım el-ḥamdu li'llāh
 Būy-ı meşāmım el-ḥamdu li'llāh
 Bī-şubḥ u şāmım el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh
 Qad küntü ḥayyen min qudreti'llāh

[386]

3 Mest-i şarābım el-ḥamdu li'llāh
 Dā'im ḥarābım el-ḥamdu li'llāh
 Ber-āfitābım el-ḥamdu li'llāh
 Pür-āb u tābım el-ḥamdu li'llāh
 Qıtmır-i bābım el-ḥamdu li'llāh
 Tār-ı rebābım el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh
 Qad küntü ḥayyen min qudreti'llāh

4 Maḥvoldu varım el-ḥamdu li'llāh
 Yārım diyārım el-ḥamdu li'llāh
 Āh oldu kārım el-ḥamdu li'llāh
 Kār-ı kirārım el-ḥamdu li'llāh
 Pür-nūr u nārım el-ḥamdu li'llāh
 Yokdur kenārım el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh

Ḳad küntü ḥayyen min ḳudreti'llāh

- 5 *Fānī* sürūdum el-ḥamdu li'llāh
 Rūḥum dürūdum el-ḥamdu li'llāh
 Nūr içre rūdum el-ḥamdu li'llāh
 Nār içre dūdum el-ḥamdu li'llāh
 ʿAbd-i Vedūdum el-ḥamdu li'llāh
 Būd u nebūdum el-ḥamdu li'llāh
 El-ḥamdu li'llāh el-ḥamdu li'llāh
 Ḳad küntü ḥayyen min ḳudreti'llāh

21 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-6-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dâ'imā aḡlar dü-çeşm-i çeşme-i ra'nā-yı āh
 Dūd-ı firḳatle yanar ḳaynar ne ḥoş süknā-yı ʿaşḳ⁵⁰⁷
- 2 Gāhī āteş gāh olur āb-ı muşaffā pür-şafā
 Ehl-i ʿaşḳı ḡaşy eder her laḫẓada ma'nā-yı ʿaşḳ
 6 Kānūn-ı şānī 1334: Boyābād

⁵⁰⁷ Şair bu mısraı sonradan düzenlemiştir. İlk yazıldığı hâli şu şekildedir:
 Dūd-ı firḳatle hemān ḳaynar, yanar süknā-yı ʿaşḳ

[387]

Lam Elif**-1-***Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün*

- 1 Cānānını cāndan seven cevrenden uşanmaz ola
Vuşlat şarābından içen ol şerbete kanmaz ola
- 2 Hep gördüğü Hāk'dır gözü dil-hānesi pākdır özü
Āyinesi farkdır sözü cem'ı'l-cem'i şanmaz ola
- 3 A'yān içinde 'ayn olan hem gā'ib u hāzır olan
Dīdārına nāzır olan ağıyāra aldanmaz ola
- 4 Bir mey ile dolmak gerek şāf u nezih olmak gerek
Bir gül gibi şolmak gerek her renge boyanmaz ola
- 5 Vaḥdet firāşında eşinden ayrılıp kalmak gerek
Bir uykuya dalmak gerek maḥşerde uyanmaz ola
- 6 A'rāz ile cevher nedir ya tende ol gevher nedir
Hem-zen ile şevher nedir er kimse inanmaz ola
- 7 Cennet cehennem zevkini dünyāda öğrenmek gerek
Her zehrini içmek gerek kim maḥzar-ı i'zāz ola

8 Yerle gögüñ esrārını şemsiñ münevver hārını
Bilmek gerek bulmağ gerek cān ile hem-rāz ola

9 Gül dalına bülbül olan saçlarına sünbül olan
Allāh deyince kül olan t̄amusuna yanmaz ola

10 Bir kuş gibi perrān olan didārına hayrān olan
Uçmağ ilinden ayrılan ğilmān u hūr añmaz ola

[388]

11 Yūnus mu olduñ ey göñül Āhımla şolduñ ey göñül
Her kıl balık karnındaki ezkāra dayanmaz ola

12 Ya Yūnus-ı Emre gibi Ğīsā ile Meryem gibi
Daldıñ muḥabbet ğamzına Fānī ‘aceb ğammāz ola

30 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Nefy ü işbātımla her dem söylerim illā vü lā
Noқта-i nūn içre meknūn gevherim illā vü lā

2 Zāhir ü bāṭın nigāh eyler gezer dīvāneyim
Evvel ü āḫir fiğān-ı ekberim illā vü lā

- 3 *Sündüs ü istebrak*⁵⁰⁸ olsa istemem yār isterim
 ‘Arş u kürsî küster olsa şeh-perim illā vü lā
- 4 Cebre’îl-i ‘aşka etmem ser-fürû bir laḥza ben
 Ya bir âteş-pāreyim (ya) ḥākisterim illā vü lā
- 5 Kāşif-i kişver-güşā-yı nūr-ı ḥak bir ‘āşıkım
 Āşinā-yı maḥv u şaḥvım şafderim illā vü lā
- 6 Mübtelā-yı nār u nūr olmuş ‘aceb pervāneyim
 Rūşenā-yı şem‘-i āl-i Ḥaydar’ım illā vü lā
- 7 *Fāniyā* seyreyle *mā-zāga’l-başar*⁵⁰⁹ sulṭānını
 Ḥamd ola bāb-ı Ḥüseyn’e kemterim illā vü lā

31 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

⁵⁰⁸ Sündüs: “İnce ipek.”

İstebrak: “Parlak atlas.” İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar. Duhan, 44/53.

⁵⁰⁹ mā-zāga’l başar: “Göz kaymadı..” İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” Necm, 53/17.

[389]

Ye

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ben nasıl 'arz eyleyim hâl-i dil-i bîmārımı
Ğâ'ib etdim şeş-cihetde şaklanan ol yārımı
- 2 Bildigim vesvās-ı dünyā gördüğüm teşvîş-i yār
Her cihetden rū-nümā kıldı Hudā ağıyarımı
- 3 Bilmez oldum bildigim 'ilm ü fen iflās eyledi
Hādişatıñ nev'î tağlîṭ etdi hep efkārımı
- 4 Keşret-i şavt-ı sükût içre bunaldım 'ākıbet
Şavlet-i dünyāya şaldırdım yed-i nā-çārımı
- 5 Kahr u a'lä etdigim eşyâyı temyîz etmedim
Kā'ināt-ı berfe açdım sîne-i pür-hārımı
- 6 Buzlar içre açdı gönlüm şad hezārân goncalar
Bildim ol en'ām ile tedvîr eden kim kārımı
- 7 Allāh Allāh na'ra-i mestānesiyle Fāniyā
Hoş bir 'ālem eyledim kaldırdım artık 'ārımı

25 Kānūn-ı evvel 1331: Lādiḳ

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Mübtelâ-yı derd-i 'aşk oldum yetiş dermânım ey
Fırkatiñle ney gibi şubḥ u mesâ nālânım ey

[390]

- 2 Şaklanıp koynunda okşarken ser-i ṭannâzını
Sînesinden ayrı düşdüm yan dil-i sūzânım ey

- 3 Kūşe-i ḥasretde iñler bir ġarîbim sîne-çāk
Āh-ı âteş-bār ile yanmak ne müşkil cānım ey

- 4 Rûyunu ġisû-yı 'anber bûyunu her mûyunu
Yād edip cûlar gibi aḳ dîde-i giryânım ey

- 5 Şabrını sen ver îlâhî ṭāḳatım ḳābil degil
Ayrılık çekmekden evlâdır ölüm cānânım ey

- 6 Boynumu бүkdüm saña el bağladım dīvânına
El verir çekdiklerim 'afv et şuçum zi-şânım ey

- 7 Şânına reddetme düşmez ben ḳulum ḳurbânıñım
Bir put-ı ra'nāya olsun mu fedâ imânım ey

- 8 Perde-i 'ār u ḥicābı yırtmak ister 'āşıkım
N'eyleyim pîrāheni vuşlat günü 'uryânım ey

- 9 Nağd-i cânım kâmilên kâlây-ı ‘aşka vermişim
Hüsn-i muṭlaḳdır benim dünyâdaki sāmānım ey

[391]

- 10 Mihr ü mâhı n’eylesin ‘âşık seni ister müdām
Pek bunaldım nerdesiñ ey dîdeden pinhānım ey

- 11 Ellerim şarsın miyān-ı nāzını ser-bāz u mest
Leblerim ḳalsın lebinde ḥaylî dem ‘atşānım ey

- 12 Zîr-i nāfından lâf etme Fāniyā gel kendine
Ḥāk-i pāy olmak yeter kemter ḳula sulṭānım ey

2 Ağustos 1332: Giresun- Samail ḳaryesinde

-3-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Göñül şafā-yı ḥüsn ile terennümāta başladı
Ġarîḳ-i ḥüzn iken gülüp tekellümāta başladı
- 2 Açıp dü-çeşm-i iştiyākını nigāra ḥaşr edip
Açıldı şanki bir deñiz temevvücāta başladı
- 3 Ḥiṭābı bir ḥayāt-ı nevle rūḥa verdi ihtizāz
Kemāl-i nāz ile o şūḥum iltifāta başladı

- 4 Yegâne gamzesiyle dil tutuldu dām-ı ‘aşkına
Düşündü iftirākını te’ellümāta başladı
- 5 Çalındı bir terāne gūş-ı vecd açıp da diñledim
Bu zor vaşl ile derlerdi dil-i hayāta başladı
- 6 Cihānı başka bir nazarla gördü girye eyledi
O dem hayāt-ı fāniyem tebeddülāta başladı
- 7 Zemīn güzel semā güzel faķaķ o başka bir güzel
Naşıl taķammül eylerim tecemmülāta başladı
- 8 Güneşle ay kalır o nūra karşı bir sönük küre
Gözüm kararđ tākātım tezelzülāta başladı
- 9 Arardı şeş-cihāt içinde in‘ikās-ı hüsñünü
Şaşırdı ‘abd-i Fānī şabr ile şalāta başladı

3 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[392]

-4-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Añladım gözyaşları yakmış ĥarāb etmiş seni
Ehl-i beytiñ pāyine ey dil turāb etmiş seni

- 2 Nükhet-i Āl-i Muḥammed ğaşy edip cān u tenim
Pāk edip her ğuşşadan pākīze-āb etmiş seni
- 3 Āteş-i ‘aşk-ı Hudā taḳtīr edip enbūbeden
Kāse-i ‘irfāna dōkmüş hoş şarāb etmiş seni
- 4 Dest-i taḳdīr-i ezel vermiş düzen her faşlına
Bezm-i ‘aşk içre iniler bir rebāb etmiş seni
- 5 Hakk erenler merḥamet etmiş nihāyet ḥāline
Sofra-i feyz-i Hudā’dan ḥişşe-yāb etmiş seni
- 6 Zerre-i nā-çiz iken zulmet-nişīn-i inzivā
Parlamış kibrīt-i aḥmer āfitāb etmiş seni
- 7 Zemherīr-i mevt ile Fānī şolar mı bāğ-ı dil
Ebr-i tekrīm-i beḳā pūr-āb u tāb etmiş seni

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dil yine feryâda düşdü yâd-ı gülzâr eyledi
Âteş-i ęasretle yandı ağlayıp zâr eyledi
- 2 Bir ęaber almak ümidiyle bakıp etrâfına
Gezdigi yerlerde hep Leylâ'yı tezkâr eyledi
- [393]
- 3 Böyle Mecnûnâne devretti nice şahrâları
Âh edip yerden göge dünyâyı bîzâr eyledi
- 4 Bir bilen ya bir gören yokmuş meger cânânımı
Bir beşâret almağa beyhûde ısrâr eyledi
- 5 Âşinâ-yı hüsn-i dil-ber yok imiş bu kûşede
Cism-i zârım her gören ta'n etdi âzâr eyledi
- 6 Muktezâ-yı tâlî-i nâ-sâz imiş kaldım ğarîb
Dil metâ'im almadı her kim ki bâzâr eyledi
- 7 Çırpınır bir kuş gibi Fânî gönül sinemde âh
Durmaz oldu ârzû-yı semt-i dildâr eyledi

27 Kânûn-ı şânî 1332: Giresun

-6-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey tecellî şemsi doğ meşhûn-ı envâr et beni
Derd-i 'aşkıñla yok oldum lutfedip var et beni
- 2 Kalmasin bir zerre-i nâ-çiz vücûdumdan eşer
İncizâb-ı şevk-i didârıñla bîdâr et beni
- 3 Zülmet-i endîşeden kurtar vücûdum zıllını
*Men re'ânî*⁵¹⁰ müjde-i vaşlıyla i'mâr et beni
- 4 Hâk-i pâ-y-i Aḥmed'e yüz sürmegi eyle naşîb
Ravza-i pâk-i Resûl'ünden haberdâr et beni
- 5 Kâse-i Âl-i 'abâdan cür'acık iḥsân edip
Vâkıf-ı seyrân-ı Ḥaḥ ḥayrân-ı dîdâr et beni
- 6 Şeş-cihâtı bilmeyim ta 'aḥl u fikrim kalmasin
Öyle meshûr-ı şafâ maḥmûr-ı dildâr et beni
- 7 Vech-i pâk-i Zü'l-celâliñden ayırma 'âşıkı
*Kâbe kavseyn*⁵¹¹ içre pinhân u bedîdâr et beni

⁵¹⁰ "Kim (rüyasında) beni görürse şüphesiz gerçekten görmüştür." Buhârî, Ta'bîr, 10.

⁵¹¹ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

"Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu." Necm, 53/9.

- 8 Sen muḥīṭ-i küllü eşyāsıñ ḥalā yokdur saña
Vaḥdetiñle raḥmetiñle cām-ı serşār et beni

[394]

- 9 Қа‘r-ı cānımda temevvüc eylesin ebḥār-ı ‘aşk
Yā Laṭīf elṭāfıña her dem sezāvār et beni

- 10 Nūr-ı nārıñla yanar oynar güler dīvāneyim
Koyma kendi ḥālime yā Rabbi hūşyār et beni

- 11 Kūy-ı maḥbūbuñda cān vermek diler Fānī kuluñ
Tek ṭolaşsın dāmenim sen tīz-reftār et beni

17 Temmūz 1333: Boyābād

-7-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ey gül-i gülzār-ı ‘aşkıñ ḡonca-i nāz u teri
Ḥāk-i pāyiñden diler öpmek niyāzım defteri
- 2 Defter-i ‘ömrüm siyāhlandı süṭūr-ı hicr ile
Nā‘il-i āmāl-i vaşl etseñ n’olur bu ebteri
- 3 Geçdi biñden fazla gün eyyām-ı ḥasret bitmedi
Perveriş-yāb etme artık ḥasretiñle kemteri

- 4 Teşneyim şemm etmege bir laḥza bū-yı müyunu
Nağme-i lebbeyk ile geldim ḥuzūra serserī
- 5 Şāniña reddeylemek düşmez dahīlek yā ‘Azīz
*Hel cezā*⁵¹² āyātını zikreylesem el-ḥaḳ yeri
- 6 Gerçi Ḥaḳ’dan ayrılıp nā-ḥaḳ ile oldum enīs
Nefy ü işbātımla ḳaşdetdim cihād-ı ekberi
- 7 Lā dedim ālāyiş-i dehre nümāyiş vermedim
Zevḳ-i illā’llāh ile seyreyledim zīr u beri
- 8 Ḥālet-i ‘aşḳ u cünün içre bunaldım merḥamet
‘Āṭıfet şefḳat diler senden cihānıñ serveri
- 9 Fāni-i ender-ḥaṭā senden diler ‘afv u ‘aṭā
*Hel etā ḥīnun mine’d-dehri*⁵¹³ turāb et aḥḳari

18 Teşrīn-i evvel 1333: Boyābād - Ḳoloz Ḳarandu ḳaryesinde

⁵¹² İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “İyiliğin karşılığı, yalnız iyiliktir.” Rahmân, 55/60.

⁵¹³ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?” İnsân, 76/1.

[395]

-8-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

1 Kayd-ı ‘alā’iğden geçer gerçek seven cānāneyi
Görmez misin şem‘ uğruna sūzān olan pervāneyi

2 Ser-mest ü hūşyār eylesin bāzīçe-i yār eylesin
Elṭāfı bisyār eylesin sāķī getir peymāneyi

3 Bir cür‘ada nūş eyleyim cānım ferāmūş eyleyim
Feryādı hāmūş eyleyim ma‘mūr ede vīrāneyi

4 Yok burda ol cānān dedi cān içre ol pinhān dedi
El-ān gümān evvel dedi dağ eyledim her hāneyi

5 Mecnūn gibi Leylā dedim bir ḥaylī vāveylā dedim
Ben isterim illā dedim söyletdiler dīvāneyi

6 Leylā diyen elbet bulur Leylāsını bī-iştibāh
Çokdur bu da‘vāya güvāh zikreylerim bir dāneyi

7 Fānī sözüm dürdānedir zannetme ki efsānedir
Bir gün gelir elbette añlarsıñ o dem efsāneyi

16 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-9-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Sâlik-i evc-i ʔarīkat eyleyen sensiñ beni
Mâlik-i genc-i haķīkat eyleyen sensiñ beni
 - 2 Pertev-i hüsñüñle buldum ma'rifet ebvâbını
Dâhil-i beyt-i sa'âdet eyleyen sensiñ beni
 - 3 Senden öğrendim nice hālât-ı 'aşkı re'ye'l-'ayn
Vâşıl-ı esrâr-ı hikmet eyleyen sensiñ beni
 - 4 Bir zamân zulmet-nişin-i iftirāk olmuş idim
Kurtarıp pür-nür-ı vuşlat eyleyen sensiñ beni
- [396]
- 5 Sâhil-i feyz u necâta erdirip bî-çāreyi
Vâķıf-ı emvâc-ı vaķdet eyleyen sensiñ beni
 - 6 Ebkem ü a'mâ temâşâdan cüdâ' kalmış idim
Mażhar-ı ezvâķ-ı rü'yet eyleyen sensiñ beni
 - 7 İktitâf etdim hezārân gonca teşmīm eyledim
Lâne-sâz-ı bâğ-ı hayret eyleyen sensiñ beni
 - 8 Zâhir ü bâtın meger âyîne-i hüsñüñ imiş
Böyle ser-mest-i başiret eyleyen sensiñ beni

9 Şunduğun peymāneyi içdim leb-ā-leb āh imiş
Neşve-yāb-ı cām-ı firķat eyleyen sensiñ beni

9 Sensiñ āh sensiñ güzel sensiñ güzellerden güzel
Öldürüp ihyā-yı kuvvet eyleyen sensiñ beni

10 Fāniyā kesb-i fenā etmek meger müşkil imiş
Mübtelā-yı ma‘neviyyet eyleyen sensiñ beni

20 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-10-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Şubħa dek giryān u sūzān eyleyen sensiñ beni
Āh ile her dem fūrūzān eyleyen sensiñ beni

2 Laħẓada aġlar güler iñler ‘aceb dīvāneyim
Böyle cūşān u ħurūşān eyleyen sensiñ beni

3 Va‘d-i vuşlatla uzaķdan gösterip bir şu‘lecik
Reh-rev-i üftān u ħizān eyleyen sensiñ beni

4 Zülf-ı ‘anber būyuñu gül-rūyuña bir zıll edip
Ol temāşā içre lerzān eyleyen sensiñ beni

5 Per-küşā-yı vuşlat olmuş şem'îne pervāneyim
Dest-i firķatle girizān eyleyen sensiñ beni

6 Kaṭre kaṭre āb-ı çeşmim dāmen-i cānān arar
Şaklanıp böyle perişān eyleyen sensiñ beni

7 Nerededir yārim dedim her yerde ḥāzır dediler
Muḥtefī ol yāre ḥayrān eyleyen sensiñ beni

8 Āşikār olmuş ḥaķīkat Fāniyā bī-şes-cihāt
Dāmen-i dil-berde pinhān eyleyen sensiñ beni

20 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-11-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

1 Bī-bāde sekrān eyleyen sensiñ beni sevdim seni
Ser-mest-i şükrān eyleyen sensiñ beni sevdim seni

2 Her ān şifāt-ı zātınıñ yüz biñ tecelliyyātına
Bī-perde ḥayrān eyleyen sensiñ beni sevdim seni

3 Şirīn u şūḥ dil-berleriñ güftārına reftārına
Mir'āt-ı 'irfān eyleyen sensiñ beni sevdim seni

4 Her yer baña kâşânedir her zülfe gönlüm şânedir
Böyle perişân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

5 Dürdâne-i meknûn iken düşdüm vücûd iklîmine
Peydâ vü pinhân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

[398]

6 Bir nokta-i nûn eyleyen nûn içre medfûn eyleyen
Mevşûl-ı cânân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

7 Pervâne-i bezm-i ezel etdiñ beni sen ey güzel
Ol şem'a sūzân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

8 Firqat saña memnû' iken mâni' neden olsun baña
Dūcār-ı hicrân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

9 Fânî şafâ-yı hüsn ile şūrîde-ḥâl olduñ yine
Bî-şübhe vîrân eyleyen sensiñ beni sevdim seni

21 Kânûn-ı evvel 1333: Boyābād

-12-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Göñül meşbû'-ı keşret şûretâ me'mûr-ı mûr oldu
Faķať vahdetde yenbû'-ı şafâ tennûr-ı nûr oldu

- 2 Hürûf-ı ‘âliyâtı ezber etdim dört kitâb içre
Tecelliyyât-ı Hâk’la levh-ı dil meşûr-ı Tûr oldu
- 3 Açıldı şafha şafha levhalar bî-reng u bî-nîreng
Temâşasıyla gönlüm Hâk dedi Manşûr-ı şûr oldu
- 4 Kitâb-ı enfüs-i âfâka bakdım şem‘-i dil yakdım
Tenevvür etdi eşyâ cüz’ ü küll meysûr-ı sûr oldu
- 5 Açıldı gerçi ebvâb-ı sarây-ı lâ-mekân ol dem
Fakaţ bî-çâre ten bilmem n’için mağdûr-ı dûr oldu
- [399]
- 6 Futûh-ı rûh ile ravzât-ı cennât içre kaldıkça
İçip bir katre kevşerden göñül meshûr-ı hûr oldu
- 7 Demek mümkün degilmiş rûh u tenle vuşlatı muţlak
Bu hayretle verip dünyâya dil menşûr-ı şûr oldu
- 8 Dökülmüş mey kırılmış şişe yokdur dilde endişe
Bu hâletle yine ‘uşşâk-ı Hâk mescûr-ı cûr oldu
- 9 Amân Fânî bu nâr u nûr-ı Hâk’dır zevk-i muţlakdır
Tecelliyyâtına tākāt bulan meşhûr-ı hûr oldu

-13-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Ezel bezminde dil ma' mür iken vîrānedir şimdi
Bu firqatle şaşırmış kendini dîvānedir şimdi
- 2 Leb-ā-leb cām iken dest-i kaderle münkesir olmuş
Atılmış küşe-i hicre tehî peymānedir şimdi
- 3 O bezm-i vaḥdet içre āşinā-yı vuşlat olmuşdu
Ne aḡyārı ne yārı fark eder bîgānedir şimdi
- 4 'Aceb mātemgeh-i nisyāna düşmüş yād edip aḡlar
Girībān-çāk eder şubḡ u mesā sūzānedir şimdi
- 5 Bu zulmetgāh-ı dehr içre arar ol şem'-i cānānı
Işık zannıyla çarpar zulmete pervānedir şimdi
- 6 Şifā ümmīd edip her gördüğü āb-ı muḳaṭṭardan
İçer biñbir çeşid zehrābeyi mestānedir şimdi
- 7 Teşādüf etdigim şūḡān ile bir ḡaylī zevḡ etdim
Faḳaṭ maṭlūb-ı cānım cān degil cānānedir şimdi
- 8 Bedāyi' fażlını açdım ne dil kaldı ne bir dil-ber
Benim cān içre pinhān etdigim bir dānedir şimdi

- 9 Ezel bezminde meşğul-i temāşā olduğı cānān
‘Aceb kimdir beyān et *Fāniyā* pervā nedir şimdi

23 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

[400]

-14-

Mefʿûlü Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün

- 1 Gül-rüyuna bakdıkça gül-i cānım açıldı
Yā Rab ne şafā dīde-i cānānım açıldı
- 2 Kāküllerini topladı maḥmūr u perişān
Bāğ-ı emel içre yine reyḥānım açıldı
- 3 Ḥāmūş idi dil bester-i nāzında o yāriñ
Öpdükce fem-i laʿlini elḥānım açıldı
- 4 Vuslat demi rüʾyādaki ḥālātını şordum
Bilmem dedi ol lebleri ḥandānım açıldı
- 5 Kaçmak diledi ḥumret-i ʿiffetle yanımdan
Kābil mi dedim sīne-i lerzānım açıldı
- 6 ‘Uryān üşümüş pāyini koynumda ısıtdım
Derd-i dil-i bī-çāreye dermānım açıldı

- 7 *Fānī* bu şafā ḥāle mi māzīye mi rāci^c
Şormak dilerim kışsa-i hicrānım açıldı

28 Kanūn-ı evvel 1333: Boyābād

-15-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Ğarīḳ-i zulmetim nūruñla pūr-nūr eyle yā Rabbī
Göñül mir'âtını reşk-āver-i Tūr eyle yā Rabbī
- 2 Tecāllā-yı cemāl-i pākiñe dā'im kılıp mazhar
Dil-i vīrānemi luṭfuñla ma'mūr eyle yā Rabbī
- 3 Nuḳūş-ı dehre aldandıkça menḳūş-ı 'uyūb oldum
'Uyūbum ism-i Settārıñla mestūr eyle yā Rabbī
- 4 Sütūr-ı nefse bağlandıkça meşūr-ı zünüb oldum
Zünūbum nām-ı Ğaffārıñla mağfūr eyle yā Rabbī
- 5 Bu *Fānī* 'abdiñi rüsvāy-ı maḥşer eyleme yā Rab
Şefā'at-kānı maḥbūbuñla mesrūr eyle yā Rabbī

28 Kanūn-ı evvel 1333: Boyābād

[401]

-Tevrîḥāt-

Velâdet Tārîḥleri

-1-

İḥvân-ı bâ-şafâdan Ḥâcî Nûri Beg kerîmesi Na'îme İḥsân ḥanıma ihdâ:

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Mayıs ayında rebî'in güzel bir ânında
Ṭavâf ederdi şabâ gül-sitânı pür-ḥande
 - 2 Selâm ederdi zemîn âsumâna ğıbṭa-fezâ
Yağardı nûr-ı ḥayât-ı Ḥudâ zemîne sezâ
 - 3 Terennüm eyler idi bülbül-i şafâ şeydâ
Tecemmül eyler idi goncalar ki nev-peydâ
 - 4 Zemîn şafâda zamân şafvet üzre çarḥ-endâz
İḥâṭa etmiş idi kâ'inâtı nâz u niyâz
 - 5 Faḫaṭ bu ân-ı letâfet-nümâda bir mâder
Kemâl-i vecd ile olmuş idi temâşâger
- [402]
- 6 Nazargehinde ṭuran levḥa-i mu'allâyı
Tefekkür eyler idi ḥal için mu'ammâyı

- 7 Oğurdu levhada hayretle lafz-ı merzûku
Zuhûra geldi anıñ üç gün içre mantûku
- 8 Hudâ'ya hamd ü şenâlar ki levha-i merzûk
Tekerrür eyler idi göz öñünde hep melşûk
- 9 Bu bir beşâret-i 'uzmâ-yı Hazret-i Hallâk
Bu inkişâf-ı kader hükmi Hâlık-ı Rezzâk
- 10 Bu levhalar ki naşş-gîr-i dest-i kudretidir
Bu lutf-ı Hâk ile rü'yâda bir hakîkatdir
- 11 Dem-i seherdi bu rü'yâ şabâhı Cum'a idi
Mayıs'da on yedi olmuşdu yevm-i târîhi
- 12 Cenâb-ı Ahmed-i Nürî'ye verdi Hâk nev-zâd
Kemâl-i 'ayn u şa'âdetle oldular dil-şâd
- 13 Refîk-i muhteremim kardeşim mübârek-bâd
O dürr-i şulb-i muṭahharla dil ṭarab-âbâd
- 14 Olundu kâmet-i vahdet huzûr-ı 'âlîde
İşitdi ismini ol câmi'u'l-me'âlîde

15 “Na‘īme” nāmına mazhar olup o dürdâne
Kemāl-i feyz ile “İhsân” olundu meydâne

16 Yeter bu rāz u rumūz ehl-i hāle ey *Fānī*
Hemān hülūş u ihvetle söyle tārīhi

17 Çıkıp dedi yediler yazki tām ola ihsân
Na‘īme ni‘met-i ni‘me’l-vesīle-i Raḥmān
“1329”

12 Eylöl 1329: Beşiktaş

-2-

Kaştamonu ‘Aşā’ir ve Muhācirin Müdürü Mazhar Beg’iñ hānesinde misāfiraten muķīm bulunduğum eşnāda tevellud eden kerimesi Faḥru’n-nisā Kām-rān hanım için inşād edilmiş ve yevm-i velādetde bir hātırā olmak üzere mīr-i mūmā ileyhe tevdī‘an ihdā kılınmıştır:

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

1 Faşl-ı rebī‘ gelmişdi ezvāk içre kalmışdı cihān
Ezhār açılmış cā-be-cā her gonca olmuşdu ‘ayān

2 Yağmur yeşil yapraklara ithāf ederdi jāleler
Her dalda bir bülbul öter çağlardı gök ırmağ nihān

- 3 Bir haftacıḳ mihmān idim Mîr-i Mûkerrem Mazḩar’a
  ardeş evinde ‘an-şamîm t tmuşdu şeydā-dil mekān

[404]

- 4 Sev -i teş d fle degil lu f-ı Cel l-i H   ile
 Bir şub  idi  alk dım ki t  muş bir melek eyler fi   n
- 5    y   otuz beş s lini  Şa‘b n ayında y mn ile
 D ny ya geldi n r gibi bir du ter-i p  ize-ş n
- 6 T ri ini yazmak dilerken neşve-i mevl d ile
 Tebş r-i inş d eyledi ilh m-ı Rabb-i m ste‘ n
- 7 Nev-z d   ismi kendine tar  -i t m oldu ne  oş
 Bir tu fe-i bercestedir “Fa ru’n-nis ’ K m-r n”
- 8 Mevl  uzun bir ‘ mr ile mes‘ d u  urrem eylesin
 B lb l gibi olsun ş   retle şaf -y    iy n
- 9 Ey v lideyn-i mu terem tebr k eder F n  sizi
 Tebr k eden bir ben degil  att  zem n u  asuman
- 10   s n u ‘ rf n’   ile ‘Umr n u Vicd n’   ile*

* M r-i m m  ileyhi  dig r d rt nefer ker mesini  ismidir.

Evlād u aḥfādīñ ile imrār-ı ‘ömr eyle hemān

- 11 Āzāde-ser ol yūs̄r ile ‘usret Ḥudā göstermesin
Mihr-i Cenāb-ı ‘Āṭıf’a peyk ol yeter bī-imtinān*

19 Ḥazīrān 1333: Kaş̄tamonu

[405]

-3-

**Boyābād Müdde‘ī ‘Umūmīsi Ekrem Kām-rān Beg’in kerīmesi ‘Adviye Şükrān
hanım için:**

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ḥurrem ü ferḥunde fāl olsun göñül āvāresi
İhtizāz-ı nāz ile ṭolsun vücūd kehvāresi
- 2 Şulb-ı pāk-i Kām-rān’dan Ḥazret-i Rabbu’l-felaḳ
Luṭf u iḥsān etdi bir kız kim güneş pervānesi
- 3 Vālideyni ḥamd ile i‘lān-ı şādī etdiler
Her gören ol dil-beriñ muṭlaḳ olur dīvānesi
- 4 Ḥüsn-i müsteṣnā perī peyker o şīrīn yavrunuñ
İbtisāmıyla şen olsun Ekrem’in kāşānesi

* Vāli ‘Āṭıf Beg’e olan qarābetine telmīhan yazılmışdır.

- 5 Bahtiyār olsun hemîşe vālideyni bahtiyār
Şîr u sükkerle pür olsun her zamān peymānesi
- 6 ‘An-şamīm tebrîk ile yaz *Fāniyā* tārîhîni
İsterim olsun mücevher mışra‘ıñ her dānesi
- 7 Şehr-i Boyābād’a geldi “‘Adviye Şükrān” hanım
1334
Toğdu bā-yümn ü kudūm haqqā ki bir nūr pāresi
1336
8 Şubāt 1335: Boyābād

[406]

-4-

İhvānımızdan Dođtor Lütî Beg’iñ ārzūları üzerine henüz raĥm-ı māderde
bulunan ve tevellüdü yakın olan cenîn için kable’l-vilāde tārîh:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Hem laţîf olsun ve hem tārîh-i tām olsun dedim
İsm-i pāk-i hū çıkıp ol “Ĥikmet Ferruĥ” dedi*

* Henüz oğlan mı kız mı? Nev-zād-ı müstaĥbel meĥûl olduğu ĥâlde mûmā ileyh tārîh-i velādet gösterecek bir ism-i tesmiyesini daĥi ‘ilāveten ārzū eylesine bināen erkek ve kız bir çocuğa tesmiyede maĥzûr görülemeyen Ĥikmet Ferruĥ intihāb edilmiş ve ism-i hū erĥāmı olan 11 çıkdıĥda sene-i velādet tezāhür eylemiştir.

2 Kız mı ta oğlan mıdır şordum ricāl-i ğayba ben
Hāzret-i Hāk'dan hediye geldi ol gül-ruh dedi*

3 Gösterir elbette ātī-i karīb bu remzimi
Bağ nasıl bir nev imiş toğsun hele ol şūh dedi*

4 Yādgār olsun dedim bu nazm-ı Fānī Luṭfī'ye
Bağn-ı māderde görüp nev-zādı Doktor oğ dedi

5 Şubāt 1335: Boyābād

[407]

Mūmā ileyh Doktor Luṭfī Beg'in 13 Nīsān 1335 Perşembe günü 'ale's-şabāh dünyāya gelen ve cenīn hālinde kendisine muḳaddemā tārīḥ yazılan nev-zād-ı melāḥat-pāresi mini mini Lāmi'a yigenim için:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Söyle bir tārīḥ-i tām Fānī du'a-yı cāmi'a

Bā-kemālu'l-'āfiye olsun mu'ammer Lāmi'a

1335 Rūmī

13 Nīsān 1335: Boyābād

* Nev-zādın kız olacağına remz

* Remz-i şānī

-5-

Boyābād Posta Telğıraf Müdüürü Taşköprölü Hāfız ‘Abdu’r-raḥmān Şeref
Efendi’niñ büyük maḥdūmu Şālih Vehbī için:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Şehr-i Zongūldağ’da sen me’mūr iken Hāfız Şeref
Yümn ile geldi cihāna ḥamd ola ḥayru’l-ḥalef
- 2 Leyle-i ḳudsiyyet-ārā-yı Regā’ib’di o şeb
Geldi bir dürdāne dehre inşikāk etdi şadef
- 3 Nūrā ğarḳ olmuş cevāmi‘ ḳandil ikād eylemiş
Şanki şehrāyın eder nev-zād için her bir taraf
- 4 Ben de eş‘arımla ḥoş geldiñ şafā geldiñ dedim
Vālideyni eyledim tebrik pür-şevḳ u şegaf
- [408]
- 5 Hālīḳ-ı zī-şān mu‘ammer etsin ol meh-peykeri
Beyne’l-aḳrān eylesin hem şāḥib-i ‘ilm ü ḥıref
- 6 İsm-i pāk-i Hū çekip yazdım iki tāriḥ-i tām
Mışra‘-ı şānide Fānī sāl-i rümīdir hedef
- 7 Bāreka’llāh “toğdı Şālih Vehbi gūyā mäh-ı nev”

“Mehdi pür-nūr eyledi bildim ki bu ibn-i Şeref”

1329

2 Hazîrân 1335: Sinop

-6-

Efendi-i mûmâ ileyhiñ küçük maḥdûmu Cāhid Fetḥî için:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Ḥamdu lillāh ey Ḥudāvend-i cihān Cān-āferīn

Luṭf u iḥsānıñla etdiñ Ḥāfız’ı şāhib-benīn

2 Bartın’a tābi‘ Ḳuruçaşile’ nām bir naḥyede

Ṭoḡdu māderden yine bir başka ṭıfl-ı nāzenīn

[409]

3 Şehr-i Zī’l-ḥicce içinde ‘id-ber-‘id eyleyip

Vālideyni oldular müstaḡrak-ı zevḳ-i nevīn

4 Vehbi’ye pey-rev olup Fetḥî kadem başdı yere

Eyle yā Rabbī bu ma‘şūmānı kem gözden emīn

5 Dā’imā tevḥīkīñi eyle refīḳ yā Rabbenā

Şıḥḥat-i ebdān eyle ‘irfān ile et kām-bīn

6 “Dehre geldiñ Mīr Cāhid Fetḥî el-ḥaḳ yümn ile”

1334

Mıṣra‘-ı bālā saña tārīḥ-i hicrī nev-zemīn

7 Geldi üçler söyledim Fānī yine tārīḥ-i tām

“Bāreka’llāh tıfl-ı nev-zād-ı Şeref bedr-i behīn”

1332

2 Hāzīrān 1335: Sinop

[409-420 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[421]

-7-

Duḥānī-zāde Mescid-i Şerīfī’niñ tecdīden inşāsına tārīḥdir:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Bānī-i Mescid Duḥānī-zāde ismi Muṣṭafā

Ḥāzret-i Yavuz Selīm ‘ahdinde etmişdi binā

2 Bir zamān ma‘mūr iken ḡalmışdı şoñra münhedim

Şimdi tecdīden yine iḥyā olundu ḡabbezā

3 Ḥāzret-i Sulṭān-ı Mehmed ḡān-ı ḡāmis ‘aşrınıñ

Ehl-i ḡayr u berrine reh-ber olup nūru’l-ḡüdā

- 4 Hâfız-ı Maḥmūd u İbrāhīm Efendiler ile
Şāhib-i seyf u ḳalem ‘Oṣmān Ferīd Beg hākeẓā
- 5 Bir nice ihvān-ı dīn teşmīr-i sāḳḳ-ı ‘azm edip
Ḳıldılar bezl-i vücūd inşāsına şubḥ u mesā
- 6 Ḥamd ola ḥāl-i ḳadīminden dil-ārā yaptılar
Çünkü ol nūru’l-himem olmazdı anlardan cüdā
- 7 Raḥmetiñle yarlıḡa yā Rab Duḡānī-zāde’yi
Ehl-i ḡayra ḳıl şefā‘at yā Ḥabīb-i Kibriyā
- 8 Beyt-i vāḥidle iki tārīḡ-i gevher söyledim
Fāni-i kemter diler senden emān yā Rabbenā
- 9 “Hamdu lillāh dil-niṣn inşā olundu beyt-i Ḥaḳ”
1332
“Ravza-i cennet hüveydā bundadır dersem sezā”
1332
- [422]
- 10 Ḥāl ile ḡallet çıkar tārīḡ-i tam u gevherin
“Hāẓihī cennātu ‘adnin fe’d-ḡulūhā ḡālidiñ”
1332=1332

[423-430 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[431]

İrtihāl Tārīḫleri

-1-

Polis müdiriyyetinden mütekā'id olup Boyābād'da Mal Müdürü bulunan Maḥdumu Cevdet Beg nezdinde misāfiraten muḳīm iken bükra fec'eten irtihāl-i dār-ı bekā eyleyen Hācī Muṣṭafā Şafvet Beg için:

Tārīḫ-i İrtihāl-i Hicrī

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Neş'e-yāb-ı zevk idi bir güne derdi yok idi

Bāde-i lā-ḥavf ile çekdi *velāhum yaḥzenūn*

İltifāt-ı 'abd ile Mevlā çağırdı nā-gehān

"Muṣṭafā Şafvet" dedi "*Innā ileyhi rāci'un*"

(1337)

18 Nīsān 1335: Boyābād

Tārīḫ-i İrtihāl-i Rūmī

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Aḥmed u Maḥmūd-ı Hāḳ'sıñ cümleñ cānānısıñ

Sen şefā'at-kānısıñ rüz-ı cezā sulṭānısıñ

Aṭvel-i 'ömr u sa'ādet ver onuñ ferzendine

"Muṣṭafā Şafvet" seniñdir al livā-yı ḥamdine

(1335)

18 Nīsān 1335: Boyābād

[432]

-2-

Kitābe-i Seng-i Mezār

Ey Zā'ir

Boyābād eşrāfından Yörük-zāde İlyās Efendi kerimesi 'Azīze'niñ rûhunu
Fātiḥāsız geçme ve merḥūmeniñ lisān-ı ḥālını diñle:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 On toḡuz yirmi çağında bākire bir kız idim
Dāder ü hemşirem içre hem de emşālsız idim
- 2 Bir sa'adet görmeden dünyāda ḥattā toymadan
Gördüḡüñ ḡabr-i ḡarīb oldu baña ārāmḡāh
- 3 İsm-i pāk-i Hū çıkıp tārīḡ-i cevher söyledi
Mıṣra'ı şānī daḡı tām oldu eyle iktināh
- 4 “Vālideynim ḡarḡ-ı aḡzān eyledim şoldum yazıḡ”
“Genc yaşımda gömdüler topraklara eyvāh vāh”
(1333)

6 Māyıs 1335: Boyābād

-3-

Müteķā'idin-i 'askeriyyeden Yüzbaşı Çerkes Mūsā Efendi'niñ taḥşıl ve terbiye görmüş yegāne maḥdūmu merḥūm Hüseyn Hüsni Beg'in seng-i mezārına tārīḥ-i irtihāl:

[433]

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 On toköz yaşımda göz yumdum laṭif bir genc idim

Bī-emān bir pençe-i derde işābet eyledim

2 Bir yıl evvel Resmiye ablam ufūl etmiş idi

Ben de ol pākizeniñ koynunda rāḥat eyledim

3 Vālideynim mātem içre qaldılar bayrām günü

Ayrılıp ben onları Ḥakḳ'a emānet eyledim

4 Ṭāḳat u şabr u sekīnet ver ilāhī onlara

Ravza-i cennetde ben kesb-i ṭarāvet eyledim

5 *Fāniyā tārīḥ*-ı gevher yaz Hüseyn Hüsni'ye

Çün lisānından onuñ aḥz-i ṭalāḳat eyledim

6 “Da'vet etdi Resmiye ablam beni lebbeyḳ dedim”

“Açdim el Mevlām saña der-ḥāl icābet eyledim”

(1334)

3 Ḥazirān 1335: Sinop

[434-450 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[451]

Türkçe Şi'rlere

Şolğün Çiçek

11'li Hece Ölçüsü

- 1 Ey gonca-gül yeşil yuva gelini
Rengiñ uçmuş iz kalmamış alıñdan
Kim uzatdı 'aceb saña elini
Kim kopardı seni güzel dalından
- 2 Seher vakti kākülünüñ şarardıñ
Bülbülüñü bekler onu arardıñ
Kayguñ nedir şimdi böyle şarardıñ
N'icin sökdün saçlarıñdan teliñi
Ey gonca-gül yeşil yuva gelini
- 3 Gülmez oldu tatlı penbe yanağıñ
Nerde kaldı hani zümrüd yatağıñ
- [452] Perişān mı oldu parlak otağıñ
Kara yel mi şoydu seni şalıñdan
Rengiñ uçmuş iz kalmamış ālıñdan
- 4 Gelmiyor mu bülbül artık yanına
Genç yaşında girdi demek kaniña

Ölüm bile acır iken cānına

Qırdılar o körpecik beliñi

Kim uzatdı ‘aceb saña elini

5 Gün sevecek seni daha a çiçek

Ay ışıǵı koqlayacak öpecek

Yaşa şu birkaç gün için acı çek

Āgū iğer o da elbet balından

Kim kopardı seni güzel dalından

6 Şolgun çiçek birkaç akşam yaşadı

Ġā’ib oldu birdenbire aradan

Meger onu ister imiş yaradan

[453] Ne bir yaprakçıǵı kaldı ne adı

7 Bir gün yine onu düşünür iken

Bir bülbülüñ ġağasında gördüm ben

Derdli bülbül dedim böyle nereye

Gömeceğim dedi coşgun dereye

Mini mini tabutuna aǵladım

Bir damlacık gözyaşında çağladım

7 Mart 1330: Kocamuştafapaşa

Tañrı kulu: Fānī

Ak Suyum Ak*

* Giresun'un Kumbet Yaylası'na 'azimetim eşnasında Akşu Nehri kenârında söylenmiştir.

8'li Hece Ölçüsü

- 1 Kavuşmağa yāre şavaş
 Etek etek dağlar dolaş
 Yuvarlanmış kayaların
 Çağlayarak üstünden aş
 Ak şuyum ak yāre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- 2 Yeşil giymiş karşı dağlar
 Bucağında kuşlar ağlar
 Delik deşik taşlarından
 Yetim çocuk yaşı çağlar
 Ak şuyum ak yāre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- [454]

- 3 Karalandım paşımı sil
 Merağlıyım yasımı sil
 Köpürdükce keyfim gelir
 Şu āğūlu taşımı sil
 Ak şuyum ak yāre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- 4 Dere çağlar nenni söyler
 Şanırım hep seni söyler
 Al duvaklı gelinimden

Ayrılmış evini söyler
 Ak şuyum ak yâre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- 5 Karşımızda var bir yamac
 Sıra sıra durmuş ağaç
 Gölgesinde birkaç öksüz
 Çıplak kalmış ağlaşır aç
 Ak şuyum ak yâre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- 6 Altın güneş seni öper
 Ay ışığı gümüş serper
 Renkli çakıl üzerinde
 Dalğaların hõra teper
 Ak şuyum ak yâre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

- 7 Yatağında yatmaz aķar
 İñiltisi yûrek yaķar
 Kõrpe ķuzu kenârında
 Meleyerek oña baķar
 Ak şuyum ak yâre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

8 Derecigim hızlı akar
 Kuşlar yuvasından bakar
 Kenārında yeşil dallar
 Şalınarak zümrüd taşar
 Ak şuyum ak yāre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

9 Aman dere gözüm dere
 Saña var bir sözüm dere
 [455] Yāre benden bir āh ilet
 Koydum işte yüzüm yere
 Ak şuyum ak yāre ulaş
 İri yarı taşlardan aş

30 Temmūz 1332: Giresun Dereli Köyünde

Şan‘at

15’li Hece Ölçüsü

1 İşi bilmek ma‘rifetdir onu yapmak şan‘atdır
 Gül yapraksız kuş kanatsız kalır ise yaşamaz
 Şan‘at daḥi ma‘rifetsiz yüksekleri aşamaz
 Bu ḥaḳīḳat hiç şübhesiz güneş gibi āşikār
 İki kere iki derdi edebilir kim inkār
 ‘İlm ü şan‘at Ḥaḳ vergisi pek kıymetli ḥil‘atdır
 Naşıl ki bir cāhil adam ašlā vezīr olamaz

Şan‘at daḥi ma‘rifetsiz ḥuşûl-peẓîr olamaz

2 Ḥaḳ‘dan daha büyük şāni‘ yok gördüğüm dünyāda

Yerde gökde münceli her şan‘atına ḥayrānım

Gece gündüz işlemekte bir lahḫacıḫ ṭurma yok

[456] Bütün ḥayvān nebāt ma‘den ne var ise mevcūdāt

Fabriḫada birer ālet olmuş eyler ḥarekāt

3 Ḥayret ile baḫdıkça bu nihāyetsiz bünyāda

Arılardan ḫarıncadan ders aliver a cānım

Bu dünyāda nafaḫasız boş oturma ṭurma yok

Terlemeden ağız açan tenbellere ḥurmā yok

Elektirik sür‘atinden ziyāde bir ḥareket

Fa‘āliyyet Ḥaḳ‘da ḥalkda mevcūd iken sen sıcak

Döşegiñde arḫa üstü ḥoruldanmaḫ istersiñ

Mini mini ḫuşlar bile yuvasına şavaşır

Dāne böcek ne bulursa yavrusuna hep ṭaşır

Ḥaḫ ḫalışḫan ḫullarına iḫsān eder bereket

Eñ zaḫmetli iş ehline gelir ṭatlı oyuncak

Soḫaḫlarda ḥayvan gibi ṭolaşmaḫdan sen utan

Böyle olur fermānını Ḥaḫḫ’ıñ elbet unutan

[457] A tenbel sen ne ḫaḫ ile mırıldanmaḫ istersiñ

4 Şan‘at eger Ḥaḫḫ’ıñ bize bir ni‘meti degilse

Yeme içme eve bāḫa girmeksizin sen yaşı

Çırıl çıplak yalın ayak başı ḫabaḫ gez hemān

Kırdı kışa yalvar seni yalnız görüp yemesin
 N'icin emdiñ a hayırsız evlād ana memesin
 Yeme şakın meyvesini ağaç saña egilse
 Dünyā saña cennet olsa el uzatma şakın ha
 Hırsız haydūd dañi olma kötü şeydir bu āmān
 Çırıl çıplak yalın ayak başı kabak gez hemān

- 5 Mā-dām ki böyle hayāt kâbil degil ey kardaş
 Sen de taķıl medeniyyet zincirine halka ol
 İsti'dādıñ miqdārınca şan'at öğren adam ol
 Dünyā seniñ nazārında cennet olur o zamān
 Zevce evlād hūrī ğilmān gibi eder leme'an
- [458] Elmas olur bir şan'atkār fırınında kara taş
 Bir balçaya şap ol çalış hem-cinsine arka ol
 Şu yirminci parlak 'aşra bārī imren adam ol
 İsti'dādıñ miqdārınca şan'at öğren adam ol

- 6 Bakkal 'atğār kunduracı terzi ile etmekci
 Daha bunlar gibi şan'at ticāret ehli olan
 Şafaķ vakti uyanarak heves ile 'aşķ ile
 Dükkānını açar alışveriş eder kazanır
 Akşam olur hānesinde kazancından zevķ alır
 Doktor hā'ce 'arz-ı hālci gazeteci yazıcı
 Me'muriyyet mesleğinde yuvarlanıp çalkanan
 Mütefekkir nice insān dañi onlarla bile

Çalışırken gece gündüz sen ey yigit uyuma
 Vazgeç artık ‘a‘âletden haydi kalk git uyuma
*El kāsibu ḥabibu’llāh*⁵¹⁴ şerefine mazhar ol
 Dünyā saña çırağ olsun öyle ebû hüner ol

17 Şubāt 1329: Kocamuştafâpaşa

[459]

Nefes

-1-

11’li Hece Ölçüsü

- 1 Bir noktadır iki cihānıñ aşlı
 Ol noktayı ḥarfe beyān etmeyiz
 Bu cihānıñ ne aşlı var ne faşlı
 Ol nükteyi ğayra ‘ayān etmeyiz
- 2 Nokta nokta dizilerek ḥarf oldu
 Bir araya geldi ḥarfler zarf oldu
 Mazrūf kaldı ḥafī mevcūd şarf oldu
 Añlayana ‘aynı ‘ayān etmeyiz
- 3 ‘İlm-i mantıḳ beyān bedī‘ me‘ānī
 Ol noktayı tekşir eder me‘ālī
 Bir zincire dizilmiştir le’ālī

⁵¹⁴ “Kazanan Allah’ın sevgilisidir.” anlamına gelen bu söz, hadis-i şerif olarak nakledilse de kaynaklarda hadis olarak bulunamamıştır. Hat levhalarını süsleyen güzel sözlerimizdendir.

Ehlinden ol dürrü nihân etmeyiz

4 *Ene medînetü'l-‘ilmü bâbuhâ*⁵¹⁵

Kimdir dedim dedi baña tahte'l-bâ⁵¹⁶

[460] O noktayı şaklayan ehl-i ‘abâ⁵¹⁷

Esrârını ğayra ‘ayân etmeyiz

5 Hâk Muhammed ile ‘Alî yedini

Bir görmeyen bilmez nîk ü bedini

Şübhelidir onun îmânı dîni

Yedu’llâh’ı şaklar ‘ayân etmeyiz

6 Leylâ kimdir sen görmediñ bağını

Delemediñ Ferhâd gibi taşını

Bilemediñ sen şolunu şağını

Yed kimiñdir biz de beyân etmeyiz

7 Âdem kimdir⁵¹⁸ elek nedir cin nedir

Bunuñ kimi yerde kimi gökdedir⁵¹⁹

⁵¹⁵ İktibas yapılan hadis-i şerifin tamamı mealen şu şekildedir: “Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır.” Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, C. I, s. 203-204.

⁵¹⁶ Şair bu mısraı sonradan düzenlemiştir. İlk hâlinde “dedi baña” ifadesi yerine “dediler ki” yazmaktadır.

Şair bu mısraı 16.10.1928 tarihinde düzenlemiş ve bunu not almıştır. Mısraının ilk hâli şu şekildedir: Bir noktadır o bulunur der-‘abâ’

⁵¹⁸ “Âdem kimdir” ifadesi sonradan eklenmiş olup mısraın ilk hâli “İnsân nedir” şeklindedir.

⁵¹⁹ Sonradan düzenlenmiş mısraın ilk hâli şu şekildedir: Kimi yerde, bunuñ kimi gökdedir

Ayrı ğayrı değil bunlar⁵²⁰ sendedir

Rengimizi kūra ‘ayān etmeyiz

8 İki gözüm var görüyor bir gözüm

[461] İki kulaklıya değil bu sözüm

İkilikden çıktı hamd olsun özüm

Hağ özü bir sırdır beyān etmeyiz

9 İki iki dört etdi dört on altı

Altmış dörtde bu sayılar hep kaldı

Elde sıfır beni bir korku aldı

Esbābını şimdi ‘ayān etmeyiz⁵²¹

10 *Merāce’l-bahreyn* dağı *yeltekiyān*⁵²²

Çıkar ondan lü’lū ile ve’l-mercān⁵²³

*Febi’eyyi ālā-yı tükezzibān*⁵²⁴

Bilmeyene bunu⁵²⁵ beyān etmeyiz

⁵²⁰ “Bunlar” ifadesinden önce “üçü” yazmaktadır.

⁵²¹ 16.16.1928 tarihinde yeniden düzenlenen mısraın ilk hâli şu şekildedir: Ne demektir? Bunu ‘ayān etmeyiz!

⁵²² İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “(Suları acı ve tatlı olan) iki denizi salıvermiştir; birbirine kavuşuyorlar.” Rahmân, 55/19.

⁵²³ İktibas yapılan ayetin meali şu şekildedir: “O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar.” Rahmân, 55/22.

⁵²⁴ İktibas yapılan ayetin meali şu şekildedir: “O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz? Rahmân, 55/13. Bu ayet-i kerîme Rahmân sûresinde tam otuz bir kez aynı ifadelerle tekrar edilmektedir.

⁵²⁵ “Bunu” ifadesinden önce “biz de” yazmaktadır.

- 11 Fî'l-ḥaḳîḳa ne cemîl var ne cemâl⁵²⁶
 Bâḳî ancak vech-i Rabb-i zü'l-celâl
 Bu şî'rîmîñ ma'nâsına intikâl
 Etmeyene şakḳ-ı dehân etmeyiz

[462]

- 12 Bâḡı seven sever elbet gülünü
 Takdîs eder ötüşen bülbülünü
 Şîr-i Yezdân'a toḡru düldülünü
 Çekmeyene bir şey beyân etmeyiz

- 13 *Fânî* yine sıra geldi noktaya
 Dîḳḳat eyle bârî bu soñ nükteye
Eliflâm mîm dedim geldi güfteye
 Sâz elimde ḳaldı fiḡân etmeyiz

11 Hâzîrân 1335: Sinop

Yine Ḳaradeñiz İçin

-2-

11'li Hece Ölçüsü

- 1 Meh-tâb olsun hele az şabredeñiz
 Ser ü sîmîn açmış bize gümüş iz

⁵²⁶ Bu mısra sonradan düzenlenmiştir. İlk hâli şu şekildedir:
 Ne cemîl var, fî'l-ḥaḳîḳa ne cemâl!

Bu izlerde  olaşalım ikimiz
  ara degil n r dery sı bu de iz

[463]

2  aklı degil bu le  fet ‘ay ndır
 G neş ile ay s z me burh ndır
 Kim demişse o na  ara yalandır
  ara degil n r dery sı bu de iz

3 G neş ile ay ufuk da yalnız
  aldı ında g zl kle ba ı ız
 Gece g nd z bilmiş ol ey mu‘ arız
  ara degil n r dery sı bu de iz

4  algaları parıl parıl  aynaşır
 şanki şa r da  uzular oynaşır
 Leb-i dery da  as vet kim  aşır
  ara degil n r dery sı bu de iz

5 Manzara-i  ul ‘ g r b hoş olur
   meksizin g   ller sarhoş olur
 ‘ ş klar    albi  amdan boş olur
  ara degil n r dery sı bu de iz

[464]

6 Gel seni le bir şandalda ikimiz
 şavuşalım ufuklara  o ru biz

Bir şeb olsun yaşayalım kedersiz
 Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

- 7 Sıra sıra yeşil taşlar dizilmiş
 Kayaları bahre toğru ekilmiş
 Kıymetini demek onlar da bilmiş
 Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

- 8 Karadeñiz seni cidden severim
 Çünkü toğdum sāhilinde büyüdüm
 Seni gördüm ben uyandım uyudum
 Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

- 9 Karadeñiz seni elbet ögerim
 Çünkü benim sende biñ hātıram var
 Emvācında şaklı nice dram var
 Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

- 10 Karadeñiz saña ben işte derim
 [465] Ebediyyen seniñ olsun hayātım
 Çünkü sensiñ medfen-i hātırātım
 Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

- 11 Saña kara kim demişse yalandır
 Emvācını göster oña inandır

Seyredelim gel seniñle ikimiz
Kara degil nūr deryāsı bu deñiz

12 Hızırān 1335: Sinop

[465-500 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[501] Eski Şeyler

Ya'nî hayât-ı mâziyeme 'â'id kuru yapraklar

Naẓm-ı âti hengâm-ı şabâvetimde inşâd olunan eş'arıñ birincisini teşkîl eder
ki hîn-i inşâdında sekiz toköz yaşlarında bulunuyordum:

- 1 Pertev-i şemse düşürdüm kalbi
Zülf-i dildâra düşürdüm kalbi
Câm-ı zerde getir dilkeşim âb
Âb-ı hayât olur dilkeşim âb
'Aşk âteşine yakdım sînemi
Cemâl-i mâha yakdım sînemi
İçdik ber-â-ber bâde-i 'aşkı
Şaçdık ber-â-ber âteş-i 'aşkı
- 2 Surh-ı tüffâh olmuş ruhsâr-ı yârim
Dürd-i ahmer olmuş ruhsâr-ı yârim
Şu'le-i şemsi âh sende yârim
Şu'le-i kamer âh sende yârim
Levha-i zerde oturmuş yârim
Perde-i zülfde toğmuş yârim
İçdik ber-â-ber bâde-i 'aşkı
Şaçdık ber-â-ber âteş-i 'aşkı
- 3 Saña beñzer yokdur güzel yârim

Yār-i āfitābsıñ güzel yārim

Hālim tārmar nazar et yārim

Şabra kararım kalmadı yārim

[502] Deryā-yı ‘aşka taldıkça yārim

Mevc-i ‘aşk gönlü cūş eder yārim

İçdik ber-ā-ber bāde-i ‘aşkı

Şaıdık ber-ā-ber āteş-i ‘aşkı*

15 Mayıs 1300: Amasya

Şabāvet yādgārlarımdan ikinci nazm:

1 Hālim perīşān

Olmadım şādān

Eyledim efgān

Mişl-i bülbul āh

Temelden harāb oldu göñül āh

Ta‘mīr olunmaz şoldu göñül āh

2 Baımadım ‘āra

Kaşlarıñ kara

Söyleyin yāra

Esīrdir dil āh

* Sinn-i mezkūrda edebiyāt-ı ‘Osmāniyye’nin değil kavā‘id-i ‘Osmāniyye’nin bile bigānesi olduğumdan şabāvetime ‘ā‘id eş‘ār şübhesiz ki vezn u kâfiye külfetinden āzādedir; zīrā o mes‘ūd eyyām-ı ‘ömrümde evvelā eş‘arımıñ bestesini meşş eder sonra güfte yazardım, bir taıım maıāmlara göre kelimeleri dizer ve kemāl-i rikıat-i kalb ile ve hāzīn bir āvāz ile eş‘arımı okurdum!

Temelden ar b oldu g   l  h
Ta m r olunmaz  oldu g   l  h

[503]

- 3  atlı s z    h
Ma m r g z    h
Aydır y z    h
Yandı g   l  h
Temelden ar b oldu g   l  h
Ta m r olunmaz  oldu g   l  h

21 A ustos 1300: Amasya

Amasya R   diyesi'ni  ikinci senesinde okudu um e n da yazılan e  arımından bir num nedir ki vezn   k fiye bir derece g zetilmi dir fa a  yine esas  heng-i musik idir:

10'lu Hece  l  s 

- 1 Olayım fed  c n nım sa a
C nımdan b l  g    dih ba a
Eylerim ric  k l  ab l ey 
Y r etme cef  s relim  af 
Bu zev -i d ny  mu abbet if  
Sensi  dilr b  ru s r   elma
- 2 H b n der h  b mi li   fit b
Eyledi me  b s nemi keb b

Biz olduk turāb ańlamaz abāb
 Getir yār arāb olur ifā-yāb
 Edelim mucīb hem daħi ħacīb
 Etme bī-naşīb avuşdur yā Rab

- 3 Şadıķ muħabbet etdik meveddet
 Çekdik meşakķat buluruz rāħat
 Bu derd-i miħnet etdi sirāyet
 Rūyuń letāfet naķşıń arāfet
 Kendiń feţānet ‘aķlıń zekāvet
 Zūlfüń siyāķat sevdā nedāmet

8 Ĥazīrān 1302: Amasya

[504]

Amasya eş‘arından dördüncü bir numünedir ki henüz on bir yaşlarında bulunuyordum ve rüşdiyyeniń üçüncü sınıfında sebak-ħā’n idim:

- 1 Ol cānānıń āteş-i ‘aşķından oldum cüdā
 ‘Aşķı iħsān etdi hem de mesrūr eder Ĥudā
 ‘Aşķıńdan Mecnūn mişāli oldum ey dirlübā
 Perişān ħālime rahmetmez misiń pür-cefā
 apunda ağlayarak eylerim yārim ricā
 Yeter cevır ü zūlmüń artık eyleyim şafā

Nāre atdı ey yārān cemāl-i cānān beni

Yağdı pervâne gibi âteş-i sūzān beni

- 2 ‘Aşkıñdan nūş eyledim bāde-i ‘aşkı ey yār
 ‘Aşkıñla yanarım inşaf eylemezsiñ [ey yār]
 ‘Aşkıñdan mecnūn oldum cihān baña oldu țār
 Bendeñe eyle națar oldu hālīm țār-mār
 Dār-ı dil sālīm iken sirāyet etdi bu nār
 Țutuşdurdu göñlümü ol şāh-ı hūb-dildār

Nāre atdı ey yārān cemāl-i cānān beni
 Yağdı pervâne gibi âteş-i sūzān beni

- 3 Zincīr-i zūlfüne bend etdi göñlüm rüy-ı māh
 Göñlüm yandı ol zamān ‘aşkıñ âteşine āh
 ‘Aşkıñ âteşine yana yana kül oldum vāh
 Bu ‘ācize de naşīb-i müyesser oldu bu rāh
 Şafā çekerim gāh hem cefālar çekerim gāh
 Gāh merhāmet etmez gāh raḥm ile eyler nigāh

Nāre atdı ey yārān cemāl-i cānān beni
 Yağdı pervâne gibi âteş-i sūzān beni

23 Mayıs 1303: Amasya

Ḳudemā-yı şu‘arādan Merḥūme Leylā hanımıñ:

Bāde-i hicrānıña kandı gönül

Ḳan içerek zehre boyandı gönül⁵²⁷

Maṭla‘ı ile başlayan bir nazmına nazīre-i ma‘şūmānedir:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Āteş-i hicrānıña yandı gönül
Nāre yana yana kül oldu gönül
- 2 Dām-ı muḥabbetiñe düşdü gönül
Āteş-i ‘aşkıñla tutuşdu gönül
- 3 Āteş-i ‘aşk bābını açdı gönül
Āh ile āteşleri saçdı gönül

15 Ḥazīrān 1303: Amasya

Lisān-ı Fārisī üzre inşād edilmiş ba‘zı ebyāt

مهر و مست یار من روی را

⁵²⁷ Leylā Hanım, *Leylā Hanım Dîvânı*, haz. Mehmet Arslan (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018), 73.

Bāde-i hicrānıña kandı gönül
Zehr içerek kana boyandı gönül
Bülbül uyanmadan uyandı gönül
Uyhu uyumaga utandı gönül
‘Aşk mahabbet gibi sandı gönül
Bilmeyerek āteşe yandı gönül
Āh mine'l-‘aşk ve hâlâtihî
Ahraka kalbî bi-harârâtihî

مثل دُر دست ذلف یار بوی را

چون بهشتست خوب او رخسار را

در جهان نیست مثل آن دلدار را

حال افتاد کانجا کن نظر

قلب کسی نیازار حذر

درین روزگار پند خواهی

در قلب علم گوهر را داری

سلامتِ آخرت در علمست

راحتِ جان در هنرست

[506]

بکسی رفیق شدن خواهی وفاکار شود

در میان خلق نامشرا (نامش را) بنیکی (به نیکی) یاد شود

صبر را کوش ای یاران خواهی سلامت شدن

شتاب را کوش گر خواهی آخر ملامت شدن⁵²⁸

⁵²⁸ Benim o güneş yüzlü sarhoş sevgilim
Elleri inci gibi saçları güzel kokan sevgili

Onun o iyi yüzü cennet gibidir
Bu cihanda o dildar gibi yoktur

Keyfi yerinde olmayan kimselere dikkat et
Kimsenin kalbine eziyet etme, bunda uzak dur.

Fî 17 Zîl-ıhicce'ti's-şerîfe 1293 ve fî 20 Kânûn-ı evvel 1292 ve fî 2 Kânûn-ı sâni 1877 Şalı günü sâ'at üçde Karadeñiz sâhilinde Varna'da dünyâya geldim. 1294 senesinde merhûm babamla birlikde Amasya'ya giderek 20 Ağustos 1304 târihine kadar şehir-i mezkûrda kaldım. Amasya'dan on iki yaşımda eşnâ-yı mufârakatımda "Hâtıra-ı Dil" nâmiyla tesmiye eylediğim mini mini bir mecmû'a-i eş'ara mâlik bulunuyordum ki fâtiha-i kelâmı ber-vech-i âti bir kıt'a-i münâcât idi:

Cümle halkı halk eden Hâlık Hudâ
Halk edip merzûk eden Râzık Hudâ

Rahmetiñ baħrine yokdur nihâyet
Nisbeten cürmüm kalil kıl mağfiret

[507]

Amasya'dan müfârakatımdan Burûsa Yeñişehir'ine 'azîmetime deġin

İstanbul'da söylediğim ba'zı eş'ar:

20 Ağustos 1304 ilâ 9 Şubâţ 1305

Bu devirde bir nasihat istiyorsan
Kalbine (bak)ki (onda) ilim ve cevher var

Ahiretin selameti ilimde
Canın rahat ve huzuru hüner ve sanattadır

Bir kimsenin arkadaşı olmak istiyorsan vefalı olsun
Halk arasında ismi iyilikle anılsın

Ey dostlar , eğer işin sonunda selamete ermek istiyorsanız, sabırlı olmaya çalışın
Eğer sonunda azarlanmak istiyorsan, acele etmeye çalış

Ey Reşîd, sabrı tahammül eyle
Ki sonunda sevinç var

On iki on üç yaşlarıma ‘ā’id yādgarlar:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Leyl ü nehār nār-ı muḥabbet-fezā
Bir ṭarafdan elem ü ğam hākezā
- 2 Yağdı beni āteşe ol dil-küşā
Söyledikce sözleri gevher-feşā
- 3 ‘Aql u fikrim aldı bir rūy-ı perī
Zülfüne bend olalı dil serserī*
- 4 Yüzleriniñ şu‘lesi çün āfitāb
Yağdı beni āteşe itdi turāb
- 5 Zülfüne bend olalı oldum bī-tāb
Bende-i üftādene etme ‘itāb
- 6 ‘Aql u fikrim aldı bir rūy-ı perī
Zülfüne bend olalı dil serserī
- 7 Rūy-ı nigār gönlümü etdi girift
Dil daḡi gözyaşını eyledi rih̄t

* Evzāna kaṭ‘iyyen vākıf olmadıgımdan bu şi‘rim daḡi kendime maḥşüş bir ṭakım besteye ve āhenglere tevfiḡan inşād edilmiştir ki ‘ale’l-‘āde kırā’at etmeyip maḡām-ı maḥşüş ile tekrār ederdim!

8 Yazıkdır yār albimi etme ikest
 oñra güçdür göñlü getirmek be-dest

9 ‘Aql u fikrim aldı bir rüy-ı perī
 Zülfüne bend olalı dil serserī

[508]

10 Etmeyelim nār-ı muibde dilā
 Ehl-i muabbet bize etdi mīrā

11 Eyledi Hā ‘aı bizlere īrā
 ayırır elbet ulunu ol ıyā

12 ‘Aql u fikrim aldı bir rüy-ı perī
 Zülfüne bend olalı dil serserī

13 Var mıdır ‘aceb bu cihānda ‘ilāc
 Göñlümden ‘aı eylemege irāc

14 Bulmaa yā Rabbi albim ibtihāc
 Meramet etmekliginedir mutāc

15 ‘Aqlımı fikrimi aldı bir perī
 Zülfüne bend olalı dil serserī

16 Hâlimi ‘arz edemem hâlim izâh
Sen daḥi et merḥamet eyle ilhâh

17 Bunca diḳḳatler ederdim yâr idâh
Gönlümü ğamdan tehî et ḳıl ifrâh

18 ‘Aḳlımı fikrimi aldı bir perî
Zülfüne bend olalı dil serserî

Bir Müstezād

Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün

1 Güldürmedi felek beni bu dâr-ı cihânda
Hem hâk-ı nihânda
Ḳanlar aḳıyor çeşm-i hazînimden hayfâ
İncitdigi ânda

[509] Bülbül gibi zâr eylerim her şâm u seḫerde
Hem leyl ü nehârda
Elfâf ediñiz hâl-i perîşânıma ey dost
Aḡlatma bahârda

2 Aḡlatma beni vuşlat ile şâd olayım ben
Berbâd olayım ben
Ol hâl-i perîşânıma rahmeyledi aḡyâr
Sen nerdesiñ ey yâr
Ey yâr-ı Reşîd oldu bedîd-i ḫüsn-edâñız

Gelsin baňa yalnız
 Bir lâne-i sevdāya kaçıp kuş gibi bizler
 Her yer bizi gizler
 Gel mest-i şafâ büse-i handân alalım gel
 Baygın alalım gel

Biraç mısırā:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
 Āh edersen āteşim deryāları utuşdurur

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
 Eylediñ iħrāk beni etmez misiñ bir kerre dād

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
 Pek aadır māha teşbih eylemem ol rüyuñu

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
 Gonca dek ammā güzel yār pek açıldıñ gül gibi

İki beyt:

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün
 Rehā-yāb eylediñ yā Rab bu amnāk ev derünundan
 Reşīd söyledi bu beyti sevincinden sürürundan

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

‘Acabā döndü mü hurremliğime çarh-ı felek

Dönmeseydi hālime ağlar idi gökde melek

[510]

**İstanbul’dan mufāraḳatimden tekrāren ‘avdetime ḳadar Burūsa
Yeñişehir’inde inṣād eyledigim ba‘zı eş‘ārdan numūneler:**

9 Şubāt 1305 ilā 17 Hazīrān 1308

On beş yaşımda: İlk ḡazellerim

-1-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 ‘Andelībiñ āh u zārı dā’imā verde ḡöñül
Sen de mi olduñ giriftār böyle bir derde ḡöñül
- 2 Her seher vaḳtinde eylersiñ nice āh u fiḡān
‘Andelībiñ mişli mi olduñ bu günlerde ḡöñül
- 3 Eyledi iḥrāk efendim āteş-i sūzān beni
Şiddetinden ḳalmadı āh tende hīç ferde ḡöñül
- 4 Çaḡlıyor ḳan gözlerimden menba‘-ı pür-ḥūn gibi
Var imiş çekmek gerek böyle çile serde ḡöñül
- 5 Gül gülüyor āh u nālānıña ammā ey Reşīd

Bülbülün ‘aşkı yine ol gonca-i terde gönül

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Dürlü şive nâz ile zülfüne ber-dâr eylediñ
Ben gibi âzâdeyi ‘aşka giriftâr eylediñ
- 2 Nice yıllar zevk ile imrâr-ı ‘ömr etmiş iken
Vaḫtimi vâh ba‘de-mâ cevriñle imrâr eylediñ
[511]
- 3 Terk edip ‘âşıkını etdiñ raḫbânla şafâ
Beynimizde gizli peymânı şikestyâr eylediñ
- 4 Gece gündüz ḫasretiñle zâr eden ‘âşıkına
Zulm edip koca cihânı başına ṭâr eylediñ
- 5 ‘Ahd ü peymânı ferâmüş etmiş iken ey *Reşîd*
Rûz u şeb ol yâr için ḫayf nâfile zâr eylediñ

Ecnebî lisânını ta‘lîm ve ta‘allümde müterazżî bulunanlara yazılmışdır:

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Olmalıdır dâ‘imâ lisân-şinâs
Şimdi sever dil bileni cümle nâs
- 2 Görmüyor ba‘zıları bunu revâ

Olsun anlar zāhir-i nāsda sevā

- 3 Nezd-i ādemde şofuluklar şatar
Bāṭına etseñ naẓar bizden beter

- 4 Sen oḡu her bir dili ol muṭteber
Bāṭında olmalıdır er oḡlu er

22 Teşrîn-i evvel 1307

[512]

Ba‘zı Müfredāt-ı Ebyāt:

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Qaldı yollarda gözüm gelmez misiñ ey meh-‘izār
Qalmadı şabra mecālim ‘arşa çıqdı āh u zār

-2-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 ‘Āşık-ı bî-çāreñe dād eyle artık ey perī
Āh u zār eyler seniñ-çün nice yıllardan beri

-3-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Geldi dünyāya gözün açdırmadıñ etdiñ esīr
Zülfüne bend eylediñ bî-çāreyi ey zulm-ı sīr

-4-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Araya girdi firāk çokdan beri olduk ırak
Kalmadı şabra taḥammül felegiñ etdi(gi)ne bak

-5-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Gönlümü āh yine bürüdü āteş
Şiddetinden istemez etmek āteş

-6-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Merḥamet et bendeñe bir kez n'olur
Cevreden 'āşıkına soñra bulur

Bir gün şu mısrā'ı rü' yāda inşād ederek uyanmışım:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Ḥayāl-i yārla eglenmekdeyim şimdi buralarda

[513]

Vefâ İ‘dādīsinde Yazdıklarımın:

Eylül 1307 ilâ Ağustos 1312

Mektebiñ birinci senesinde:

Mevsim-i ħarîfde bir seĥer:

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

- 1 Uyan ey dil de kı l etrâfına ‘ibretle nâzar
Saña bir perde-i ‘ibret açacak vaqt-i seĥer
- 2 Ne ġarâ’ib ne ĥazîn ĥâllere dūĥâr olmuş
Bir zamāñ ġibṭa-resi cennet olan manẓaralar
- 3 Mişlidir şebnem ile süsleyerek kâmetini
‘Arzı dîdâr eden eşcâr-ı meserret-âver
- 4 Reng-i ġün-â-ġün ile dilleri ĥayretde kıyan
Nerede misk kıķulu ravza-i nesrîn-perver
- 5 ‘Andelîb âh u fiġân eyler iken ân-ı seĥer
‘Arzı ġül-ĥehre eden ġonca-i verd-i aĥmer
- 6 Cümlesi maĥvolarak ĥâk ile yek-sân olmuş
Kılmamış şimdi ġüzel manẓaradan nâm u eşer

- 7 O güzel mevsimi ta'kīb ederek geldi ḥazān
Eserek etdi maḥv bunları bād-ı şarşar
- 8 Bakarak olma mükedder bu ġarīb yerlere dil
Bu vāqitlerde eder gerdiş-i eyyāmla güzer
- 9 Bu zamānda geçerek yine gelir vāqt-i bahār
Donanır süslenir ezhār-ı muṭarrā ile yer
- 10 Bu cihānıñ ne kadar böyle sebātsiz idüğün
Bu teğayyürle tebeddül veriyor saña ḥaber
- 11 Ḥāl-i vāḥidle qalırdı bu gülistān u çemen
Çarḥ-ı devrān-ı felek müstaķır olsaydı eger
- 12 Ṭab'ınıñ 'aksine bir gün deverān eyler ise
Dil-şikeste olarak etme şaķın zerre keder
- 13 Bul tesellī bu ġarīb yerleri ḥatırla Reşīd
Sözlerim her zamān olsun sana mengūş-ı güher

[515] **Tahmîd-i Bârî**

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün

- 1 Eyâ Hallâk-ı eflâk u semâvât
Hayât-baḥşâ-yı envâ'-ı ḥuveynât
- 2 Cihânda yok iken bir ferd-i zî-rûḥ
Yaratdıñ Âdem'i ber-vech-i meşrûḥ
- 3 Muḳaddem âteşin bir mâyi' iken
Bu arz oldu zevi'l-ervāḥa mesken
- 4 Direksiz eylediñ bünyād semāyı
Daḥi arzla nücūmu şemsi ayı
- 5 Kevākible donatdıñ âsumānı
Münevver eylediñ bu ḥākdānı
- 6 Semāda ṣābit u seyyāre bî-'add
Saña eyler ne varsa cümle bey'at
- 7 Tūlū' etdikce her gün şems-i enver
Eder bu kitle-i arz-ı münevver
- 8 Eger nâ-būd olaydı şems-i 'ālem
Qalırdı her ṭaraf bir zıll-i ebkem

[516]

- 9 Ne varsa sen yaratdın kâ'inâtda
Seniñ sâyeñde fi'l-cümle hayâtda
- 10 Edersiñ lahzada mevcûdu ma'dûm
Vücûd-ı kâ'inât bir emr-i mevhûm
- 11 Saña yokdur şerik Hallâk-ı a'zam
Yed-i kahrında birdir aşgar a'zam
- 12 Ne hâcet başkaca irâd delîle
Kim eyler zerreyi icâd eliyle
- 13 Seniñdir sayısız bunca melekler
Seniñ emriñle devreyler felekler
- 14 Meleklerde bulunmaz dişi erkek
Daği yatmağ oturmağ yemek içmek
- 15 Ederler rûz u şeb tâ'at 'ibâdet
Ederler emrine dâ'im itâ'at
- 16 Naşıl olmuş ise levha muharrer
Gelir bir bir huşûle hep muqadder

- 17 Şu'ünât hepsi taḳdîre muvâfık
İyilik olsun isterse fenâlık
- 18 Kopard elbette āḥîr bir kıyâmet
Bulur devrân sükûn-ı bî-nihâyet
- 19 Gelir elbette bir gün ān-ı maḥşer
Görür elbet cezâsın ḥayr ile şer
- 20 Alır nîk-ḥûları ebvâb-ı cennet
Cehennemde kalır aşḥâb-ı şîrret
- 21 Değişir yâ İlâhî arzda ez mân
Füşûl taḳîb eder birbirin her ân
- 22 Bu ʿâlem her zamân bir ḥâlde kıalmaz
Leṭâfetler verir her faşl-ı ṭannâz
- 23 Güzellik nev-bahâr faşlında artar
Açar elvân-ı gûn-â-gûnla ezhâr
- 24 Verir bir ders-i ʿibret her şükûfe
Açılmış şanki reng-â-reng şaḥîfe

25 Müzeyyendir yeşil yaprakla eşcār
Laṭīf-būlar şaçar āveng-i ezhār

26 Çemenler ferş eder hāke kālīçe
Leṭāfet kesb eder her bāğ u bāğçe

[517]

27 Gelince faşl-ı şayf artar harāret
Yemişler dalda kesb eyler tarāvet

28 Hazān vakti kalır her bāğçe ‘uryān
Düşer hāke şolup berg-i dırahtān

29 Eser kalmaz çiçeklerden çemenden
Çıkar bir lahn-ı mātem yāsemenden

30 Şitā faşlı gelir giryān u handān
Burūdetle eder dünyāyı vīrān

31 Beyāz karla tezeyyün eyler etrāf
Bize bir başka ezvāk eyler ithāf

32 Tebeddül eyledikce böyle eyyām
Verir Hāk ‘abdine bir başka in‘ām

- 33 Yaradıñ yâ ilâhî nev^c-i hayvân
 Qalır ecnâsına hayretde insân
- 34 Kanad açmış kimi uçar havâda
 Ne şan^catlar eder ibrâz fezâda
- 35 Kiminiñ meskeni rûhu deñizdir
 Kimi ot yer gezer kırdâ semizdir
- 36 Havâsız yerde cân olmaz bedidâr
 Havâdır bâ^cis-i ilhâ-yı âşâr
- 37 ‘Acebdır nev^c-i hayvân hâkdânda
 Kimisi toprak altında nihânda
- 38 Kimi meydânda qarda eyler ârâm
 Zârîf kürklerle eyler ‘arz-ı endâm
- 39 Kimi gâyet gücdür dîdeden dūr
 Nice ecnâsı vardır gayr-ı meşhūr
- 40 Ederler dürlü ni^cmetle te‘ayyüş
 Yaşar dünyâda bunlar bî-tevahhüş

- 41 Bu maḥlūkāt içinde nev^c-i ādem
Nuṭukla ‘aql ile mümtāz-ı ‘ālem
- 42 Behā’imden eden tefrīk nuṭukdur
Edā-yı şükr-i Ḥak’da dil tutukdur
- 43 Verildi ‘ādeme envā^c-ı ni‘met
Fakaṭ kābil degil taḳdīre kıymet
- 44 ‘Akılsız bir kafa ‘aynen kütükdür
Hemīşe ehl-i ‘irfāna ütükdür
- [518]
- 45 İlāhī ekli hoş her zī-hayātı
Daḥi enfes elezz her bir nebātı
- 46 Yaratdıñ eylediñ iḥsān gıdālar
Ḥesābsız uğrumuzda cān-fedālar
- 47 Bütün maḥlūkuna rızqıñ keşīrdir
Musahḥardır bize hepsi esīrdir
- 48 Cihāna yolladıñ yā Rab peyāmbere
Verir zāt u şifātından ḥaberler

- 49 Ederler halkı bātıldan rehā-yāb
Tarīk-i hākķ u ‘adl üzre şafā-yāb
- 50 Zelīl olmak dilerseñ bātıla git
Celīlu’l-ķadr iseñ Hākķ’a sülūk it
- 51 Peyāmberevvelā Ādem Şafī’dır
İlā yevmī’l-ķiyām nūru celīdir
- 52 Eden eñ şoñra teşrīf bu cihāna
Veren hem hātīme peygamberāna
- 53 Muḥammed Muşṭafā’dır nūr-ı Hāk’dır
Bize bahşāyış-i Rabbü’l-felaķ’dır
- 54 Bu halka şefķati ḥayret-fezādır
Şefī‘u’l-ālem-i rūz-ı cezādır
- 55 Bizi yā Rabbi ģarķ-ı ni‘met etdiñ
Şefā‘at-kānına Sen ümmet etdiñ
- 56 Hemīşe yād ile Fahru’l-enām’ı
Edelim eş-şalātu ve’s-selāmı

57 Bu mücrim ümmetiñden hoşnüd olsun
Göñüller kevşer-i ‘aşkıyla tolsun

58 Hudā-yı Kādir-i Muṭlak ki vāhid
Daḥi mevlūd degildir daḥi vālid

59 İlāhī sen Raḥīmu’l-erḥamīnsiñ
Daḥi yā Rabbi Rabbu’l-‘ālemīnsiñ

60 Günāhım cürm ü ‘iṣyānım benim çok
Saña lāyık daḥi bir ‘amelim yok

61 Kıpıñda dilerim ‘afvın günāhım
Kime ben gideyim sensiñ penāhım

[519]

62 Hābīb’iñ ḥürmetine merḥamet kıl
Reşīd-i bī-nevāyı mağfiredet kıl

1 Şubāt 1308: Şehzādebaşı

Muḥammes**Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

- 1 Cānımı kıldım fedā dād etmiyor cānān henūz
 Kalmadı āzāde cevrinde göñül bir ān henūz
 Merḥamet etmez baña hicr ile dil sūzān henūz
 Çeşm-i ḥūn-efşānım āh leyl ü nehār giryān henūz
 Koymadı bir şāniye ḥurrem dili hicrān henūz
- 2 Geçdi 'ömrüm āh ile izhār-ı efğān etmedim
 Rāh-ı 'aşkından yine bir laḥza ruc'ān etmedim
 Ğamla imrār-ı vakıtden ḥā'hiş-i cān etmedim
 Ğamla terk etdim cihānı cust-ı dermān etmedim
 Olmadı iṭfā bu āteş sinede pinhān henūz
- 3 Tā ezelde etdi iḥsān 'aşkını Rabbu'l-ḳadīr
 Zulmeti maḥvetdi oldum feyz alıp rūşen-zamīr
- [520] Ay gibi aldım ziyā şemsimden oldum müstenīr
 Olduğum dem 'ālemimde ben de bir mihr-i münīr
 Olmamışdı āfitāb 'ālemde nūr-efşān henūz

* Mu'allim Nācī merḥūmuñ:

"Meşhedimden şevḳ-i kūyuñla revāndır ḳan henūz

Görmedi tiğñ benim ka'bemde bir ḳurbān henūz" matla'lı ğazel-i bī-bedeline nazīre-i nā-çiz olmak üzere inşād edilmiştir.

Muallim Naci'nin bu şiirinin bir kısmını kendisinin hazırlamış olduğu *Osmanlı Şairleri* adlı eserde bulabildik. Muallim Naci, *Osmanlı Şairleri*, 143.

4 Tā ezelden cām-ı ‘aşkıñla Reşîd sîr-âbdır
 Öyle ser-mest ki henüz lâ-yâ‘kıl u bî-tâbdır
 Dergeh-i ‘aşkıñda dâ’ir zâkir-i bî-ḥâ‘bdır
 Râhıña ḳurbâna ḥâzır bende-i nâ-yâbdır
 Merḥametsiz etmediñ bir kerrecik şādān henüz

5 Cevriñe kıldım taḥammül etmedim ey ḡonca āh
 Şoldururdu âteşin āhım seni bî-iştibāh
 Luṭfedip gel meşhedimden ḳalbimi aç et nigāh
 Çāh-ı nâ-būdidede seyreyle ‘aşkıñ cilvegāh
 Sönmedi hicriñle baḳ sūzān olan volḳan henüz

15 Māyıs 1309: Şehzādebaşı

**Birinci seneniñ ḫitāmında ders-ḥāneniñ siyāh taḫtasına beyt-i ātī taḫrîr u
 ihdā edilmiştir:**

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Eyleriz terfî‘ edip hep ‘avn-i Ḥaḳ’la ictimā‘
 Şimdilik firḳat göründü arḳadaşlar el-vedā‘

[521]

Mektebiñ ikinci senesinde^{529*}:

**Sınıf arḳadaşlarımdan Ortaköylü Kemāl Beg’iñ ârzūsuna binā’ en inşād u
 ihdā edilmiştir:**

^{529*} Mektebiñ ikinci senesinde ‘ālem-i şi‘r u inşādan maḥrūmiyetim esbābı ser-güzeşt-i ḫayāt-ı
 fāniyem muṭāla‘asından müstebān olur.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Rûz u şeb etmekdeyim âh u figân
Olmadım 'ömrümde bir ân şādmān
- 2 Hālîme rahmeyleyip cevri bırak
Gönlümü ismiñ gibi kıl kām-rān

İrticālen mektebde inşād edilmiştir:

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Yeter etdikleriñ artık biraz da hālîme dād et
Dil-i virānemi luṭfuñ ile ma'mūr u ābād et

Mektebiñ üçüncü senesinde:

Edebiyyāt-ı 'Osmāniyye mu'allimi üstād-ı muḥteremim Merḥūm Şafā Beg
Efendi ber-vech-i ātī Fārisī rubā'iniñ neşren tercümesini vazīfe verdikleri hālde
'abd-i 'āciz nazmen tercümeyle musāra'atle nā'il-i mükāfāt olmuş idim:

ایام بهار است گل و لاله و نسرين

از خاک بر آیند تو در خاک چرایی

چون ابر بهاران بروم زار بکیریم

در قبر توچندان که تو از خاک برایی

[522] **Tercümesi:**

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

Gül ü nesrîn çıkıyor geldi bak eyyâm-ı bahār

Sen n'îçin olmasaıñ hāk-sāye içre nihān

Gideyim ebr-i bahārān gibi kabriñde seniñ

O kadar ağlayayım kim bulasıñ sen daḥi cān

**Şınıf arkadaşlarımdan ve heveskārān-ı şi'r u inşādan Kırkçeşmeli Ahmed
Hilmî Beg'le birlikde inşād-ı gāzel-i müşterek:**

-1-

Mefâ'ılün Mefâ'ılün Mefâ'ılün Mefâ'ılün

1 R- Neler yaptı neler etdi baña ol bî-vefâ dil-ber

H- Baña rahmetmedi zulmü neden gördü revâ dil-ber

2 R- Yaşarken 'āleminde murğ-ı dil āzāde gamdan āh

R- Atıp tîr-i nigāhın açdı zaḥm-ı bî-devâ dil-ber

3 H- Benim sevdiceğim pek hūb aña beñzer güzel hîç yok

H- Cefâsı çok vefâsı yok cemâli pür-şafâ dil-ber

4 H- Bulundukça anıñ nezinde derdim ki baña rahm et

H- Dilim bağlandı zülfüñe degil mümkün rehâ dil-ber

5 H- Begenmezse Reşîdâ ger n'ola eş'arıña ḥāsîd

H- Seniñ şî'riñ hemân sihr-i şalâdan da daha dil-ber

6 R- Geçerdi Hîlmi-i şîrîn-edâ-yı vaşf-ı dil-berde

[523] R- *Reşîd*'e etmedi haddinden efzûn ger cefâ dil-ber

7 R- Ne miqdâr eylesem tefsîr u şerh ahvâlimi bitmez

R- Neler yaptı neler etdi baña ol bî-vefâ dil-ber

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 H- Āh u vâhla geçdi 'ömrüm hep şu miñnet-hānede

R- Zerre miqdârı henüz yok merhamet cānānede

2 H- Gerçi evvel şād ederdi şimdi terk etdi beni

H- Sönmez âteşler bıraktı āh-ı dil vîrānede

3 R- Biñ sitem bir cān içinse lutf ile emreylesin

R- Eylerim h'āhişle terk bir cān degil biñ dānede

4 H- Būse-i āgyār kızartmış ol mehiñ ruhsārını

H- İçdigim meydır sebep der kūşe-i mey-hānede

5 R- 'Āşık-ı mecnūn-diliz gāh söyleriz efsānede

R- Olsa ma'nāya ne ğam eş'arımız bîgānede

1310 sene-i mālîyesi Ramazân-ı Şerîf'i yâdgârları:

Ġazel*

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün

1 Pençe-i sevdāya düşdüm yok mu bir derd-âşinā

[524] Ān-be-ān olmakda ahvāl-i perîşānım fenā

2 Rūy-ı zerdim söylüyorken 'āşık-ı zār olduğum

Kimseye ma'lūm degil bilmem neden derdim daha

3 İşte mahvoldum tükendim gizli gizli āh ile

Ġayrı dermān olsa da hayf çāre-sāz olmaz baña

4 Şormuyorsuñ sevdigim hāl-i dil-i bî-çāreyi

Sen gibi bir āfete lāyık mı olmak bî-vefā

5 Öyle bir dāmıñ esîri eylediñ ki göñlümü

Luţf u ihsānıñdır ancak varsa ümmîd-i rehā

6 Gel tevaḥḥuş etme benden gel ser-i bālînime

Rūḥ-ı nev gelsin ten-i bî-tābıma ey cān-fezā

* “Nev-nihâl fikrimiñ bir taze kıpır kıpır göncası” mışrâ'ıyla zāde-i sünûḥâtımı teşvîk u taḥsîn etmişim!

- 7 Çekmege âlâmı artık tākātım hīç kalmadı
Pençe-i sevdāya düşdüm yok mu bir derd-āşinā

Ḥazret-i Fuzûlî'niñ:

Öyle sermestim ki idrāk etmezim dünyā nedir
Ben kimim sākī olan kimdir mey u şahbā nedir⁵³⁰

[525]

Maṭla'ıyla başlayan gazel-i bî-bedelini tanzîr ve taklîde heves:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey dil-i şeydā yine n'olduñ bu vāveylā nedir
Zulme mi meyletdi yoksa ol gül-i ra'nā nedir
- 2 Sen demez miydiñ ki cevrenden de zevk hisseylerim
Şimdi çek sessizce işte bā'is-i şekvā nedir
- 3 Āh nasıl etsem de bildirsem şaşırdım hālimi
‘Aşk desem söyler baña kim bilmezim hālā nedir
- 4 Sevdigim bir zülf-i müşkîniñ esîri ol da bak
Sen de añlarsıñ o dem baḥşetdigim sevdā nedir

⁵³⁰ Fuzûlî'ye ait olan bu mısra *Leylā ve Mecnûn* mesnevisinde geçmektedir.
Fuzûlî, *Leyla vü Mecnûn*, b.y. 2658.

- 5 Rü'yet-i rüyuñla hālā öyle bī-hūşdur ki dil
Şorsalar bilmez eger dünyā vü mā-fihā nedir
- 6 Bendeñi her laḥza öldürmek mi bilmem maḳşadıñ
Söyle Allāh ‘aşḳına her dem bu istiḡnā nedir
- 7 İftirāḳıñla geçen şebden baña bir yıl gelen
Yoksa eyyām-ı vişāliñde şeb-i yeldā nedir

[526]

Düşündüm

Mef'ûlû Mefâ'ilün Fe'ûlün

- 1 Biñ cevr ü sitem eder felek āh
Gösterdigi bir şafāya karşı
Feryād ederek taḥammül eyler
Bī-çāre beşer belāya karşı
- 2 Çāre var ise rızādır ancak
Hükm ü kader ü kazāya karşı
*Fa'ālun limā yürüdü*⁵³¹ Allāh
Elden ne gelir Hudā'ya karşı
- 3 Oldukca nazar-künān-ı 'ibret
‘Ālemde şu mācerāya karşı

⁵³¹ Fa'ālun limā yürüdü: "Dilediğini mutlaka yapandır." Burūc, 85/16.

Tenhāca alıp alıp dūındūm

Bir aylī vaıt alıp dūındūm

4 Rameyle baa a cemālim

abretmege almadı mecālim

Mecnūn olamaz benimle hem-pā

arā-yı cūnūnda bī-hemālim

[527]

5 Ğayrı uamam semā-yı eva

Rencīde-dil u ikeste bālim

Cevreylemek āıa gūnāhdır

Terk et u ūyu mūlk-i iālim

6 Bir ub-ı meserrete mūbeddel

Olmaz mı bu pūr-mien leyālim

Bilmem n'olaca nihāyet artı

Böyle gidecek olursa ālim

7 Tenhāca alıp alıp dūındūm

Bir aylī vaıt alıp dūındūm

Manzūme-i Tebrīkiyye

Yevm-i velādet-i hümāyūn için:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 'Āleme oldu bi-ḥamdi'llāh yine şādī-resān
Devr ile rûz-ı sa'īd-i mevlid-i şāh-ı cihān
- 2 Birbirin tebrike eylerler şitāb iḥlāş ile
'Īd-i ekberdir bugün 'Osmānlılar hep şādmān
- 3 Kevkeb-i iḳbāl-i devlet maḳdemiñle parladı
Millete oldu vücūd-ı aḳdesiñ bādī-i şān
- [528]
- 4 Sāye-i 'adliñde ey sulṭān-ı fārūḳī-ḥiṣāl
Zīr-i destāniñ bütün müstaḡraḳ-ı emn u emān
- 5 Vāye-çin-i ḥ^vān-ı iḥsāniñ bütün ehl-i cihān
Hem cenāḥ-ı re'fetiñdir melce-i bī-çāregān
- 6 Devr-i feyzā feyz-i şāhāneñde ey 'ālī himem
Aldı gülzār-ı ma'ārif şeklini her yer hemān
- 7 İ'tilā etmekde āvāz-ı meserret göklere
Her ṭarafdan mes'adet olmaḳdadır pertev-feşān

- 8 İşte tārīḥ-ı selef meydānda işbāt eyliyor
Gelmedi gelmez de emşālīñ seniñ hiç bir zamān
- 9 Böyle yektā-yı zamān bir pādişāh-ı a‘zamıñ
‘Ahd-i feyzinde yetişdik baḥtiyārız bī-gümān
- 10 Ğayr-ı ḳābildir Reşīd itmām-ı vaşfı ol şehiñ
Sen hemān bed’ et du‘āya eyleyip ‘aczin beyān
- 11 Āsumāna ref‘-i yedle rûz u şeb zikreylerim
Bu dūrūd-ı bī-riyādır bendeñe derd-i zebān
- [529]
- 12 ‘Ömr u iḳbālīñ mezīd etsin Hudā-yı müste‘ān
Şevketiñle biñ yaşa ey mefḥar-ı ‘Osmāniyān

Bir Kıt‘a

Meḥûlü Fâ ‘ilâtün Meḥûlü Fâ ‘ilâtün

Raḥmeyle dil-şikārım hicriñle bī-ḳarārım

Çıḳmaḳda āsumāna cevriñle āh u zārım

Bir şey degildir ammā bu ḥāl-i inkisārım

Eyler seni perişān ḥavfım bu nāzlı yārım

Ba‘zı Müfredât:*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*

- 1 Bir gece tenhâ kalıp ‘arz eylemişdim hâlimi
Ağlarım yâd eyledikce ol demi âh ağlarım*

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 İşte ‘arz etdim efendim cümle mâ-fi’l-bâlimi
İster hâşıl eyle ister eyleme âmâlimi

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Olmada günden güne hâlim beter
Merhametsiz etdiğiñ artık yeter

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Bak tülû‘ etdi meh-i envâr-feşân
Sen n’için olmakdasıñ mâhım nihân

[530]

Ba‘zı Mısrâ‘lar*Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün Fe ‘ilâtün*

Güzerân eyledi hayfâ mihen ü gamla hayâtım

Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

Boşa gitmez emegi sa‘y edeniñ

* İşbu beyt bir te’sîr neticesinde irticâlen inşâd edilmiştir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Bî-vefâdır rengine aldanma dünyânıñ şaķın

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Şükûfeler küşûde hep füyûz-ı nev-bahâr ile

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Bulur fevz ü necât elbet tarîķ-i müstaķîm ehli

Gelir mi geķen 'ömrümüz bir daha hîķ

Mektebiñ Dördüncü Senesinde:

Neşide-i Tebrîkiyye

Yevm-i culûs-ı humâyûn için:

Mef'ûlû Fâ'ilâtün Mef'ûlû Fâ'ilâtün

- 1 Oldu 'uyûn-ı ümmet nûr-ı sürûrla rahşân
 Oldu yine gönüller leb-rîz-i şevķ u şādî
 Ol rûtbe muhteremdir bu rûz-ı pür-me'âlî
 Kıadr-i celîlini hep takdîr eder ser ü şân
 Elhân-ı şādmānla tıldu cihān ser-ā-ser
 Āşār-ı vecd ü behcet her ķehrede hüveydā
 [531] Nüzhet-serā kesildi her sūy-ı mülķ ser-ā-pā
 Bu rûz-ı pür-sa'ādet olmaz mı 'îd-i vālā
 Oldu kemāl-i şānla pîrāye-bahş-ı efser

Zıll-i zalil-i Yezdān sultān-ı bī-mūdānī
 Şāhen-şeh-i mu‘aẓẓam ‘Abdu’l-ḥamīd-i şānī

- 2 Mağbūṭudur nehārīñ bu leyle-i meserret
 Çıkmağda āsumāna yer yer ne hoş fişengler
 Yağmağda ḥākdāna bağ bağ ne dürlü rengler
 Etmekde ḥāke īşār gūyā ki dest-i kudret
 Envār-ı hey’etinde elvān-ı naẓra-pīrā
 Reşk eyliyor zemīne eflāk-i lāciverdi
 Alkışlıyor melekler bu sūr-ı bī-menendi
 Lāhūtiyāna mülḥaḳ seyret neşāṭ u vecdi
 Envār-ı zī-şafāya ğarḳ oldu zīr u bālā
 Aḡterleriyle aya inmiş semā mı ḥāke
 Müstağrağ etmiş arzı elvān-ı tābnāka

[532]

- 3 Maḥvoldu nāmı el-ḥaḳ ‘ahdiñde i‘tisāfīñ
 Fārūḳ musuñ zamānıñ ey pādişāh-ı a‘del
 Esbāb-ı i‘tilā hep āmāde hep mükemmel
 Timşāl-i cehd ü necdet ecnād-ı şaf-şikāfīñ
 A‘dā-yı dīn ü devlet pūr-lerze saṭvetiñle
 Bī-vāyegāna melce’ şeh-bāl-i re’fetiñdir
 Her ferd-i āferīde dil-sīr-i ni‘metiñdir
 Halk-ı cihān bunuñ-çün meczūb-ı sīretiñdir
 Şān-ı celil-i devlet yükseldi himmetiñle
 Zātīñ bu mülke bī-şekk iḥsān-ı Girdgār’ı

Ey milletiñ yegâne bādī-i iftiḥārı

4 Ḥayrāt-ı lā-yu‘ad hep ḥāngāh u ma‘bedāsā

Ma‘mūr-ı ez-ser-i nev oldu ‘ināyetiñle

Rūḥ-ı Peyāmbere şād etdiñ bu ḥıdmetiñle

Eytām u ‘ācizānıñ hepsi olundu iḥyā

İnşā edildi bir çok nāfi‘ büyük mebānī

[533] Etdi iḥāṭa mülkü envār-ı ‘ilm ü ‘irfān

Sāyeñde oldu her sū gülzār-ı ‘ilm ü ‘irfān

Yer yer bütün açıldı ezhār-ı ‘ilm ü ‘irfān

Baḥşeylediñ cihāna bir feyz-i cāvidānī

Kesb etdiñ az zamānda pek çok muvaffakıyyet

Āşār-ı ‘ahd-i sa‘diñ verdi cihāna ḥayret

5 Tab‘ıñ ne rütbe ‘ulvī ey mefḥar-ı Selāṭin

Evsāf-ı ber-guzīdeñ bī-ḥadd u bī-nihāye

İkrār-ı ‘acz edip ben bed’ eyleyim du‘āya

‘Osmānlılar deyiñ hep iḥlās-ı tāmla āmīn

Zirā du‘ā-yı sulṭān gufrāna bir vesīle

Āfākı süsledikce ḥūrşīd-i gevher-efşān

Deycūr-ı leyli zā’ıl etdikce māh-ı tābān

Bālāda parlادıkça encüm bi-ḥaḳḳ-ı Furḳān

İclāl u saṭvetiyle iḳbāl u şevketiyle

[534] Sulṭān Ḥamīd’i yā Rab taḥtında müstedām et

Ḳalb-i mekārım evin mesrūr u şād-kām et

İ‘dādīyeniñ soñ şınıfında mekteb elbisesiyle çıkartdığım fotoğraftan üç ‘aded pek sevgili arkadaşlarımdan ber-vech-i ātī üç zāta ihdā edilmekle zāhrlarına yazılan hātıra:

Nūrī Efendi’ye:

Göñlüm seni pek sever şamīmī

Ger var ise şübheñiz sözümde

Bağ çeşmime kim hafā-yı kalbiñ

Āyīnesidir a nūr-ı dīde

Memdūh Beg’e:

Kalbimiñ Memdūh-ı bī-hem-tāsısıñ sen kardaşım

Mündericdir şafha-i dilde inanmazsañ oqu

Hilmī Efendi’ye: Ey dāder-i hem-hāl

Ṭālī‘lerimiz mi yoksa tev’em

Māzī bize āh acıklı medfen

Ātī ise bir hayāl-i ebkem

Ṭağlar bize olmadı mesken

[535] **Māzīden Bir Levḥa**

Mefʿûlû Mefâʿilün Feʿûlün

- 1 Yārim ile bir şeb-i münevver
Gülşende idim ki mäh-ı tābān
Etmişdi cihān-ı ğark-ı zīver
Sūy-ı emele olup şitābān
 - 2 Bilmem ne ḥitāb edip zemīne
Nūr içre seḥāb uçup giderdi
Encüm ise māhitāb ederdı
Olmuşdu bu levḥ-i dil-nişīne
 - 3 Āyīne-i inʿitāf deryā
Yā Rab ne de hoşdu ol temāşā
 - 4 Bir tatlı sükūt-ı rūḥ-baḥşā
Çökmüş idi kâʿināta yer yer
Her kûşede her bu ḥākda sevdā
Olmuş idi müncelī ser-ā-ser
 - 5 Meh-tāba verirdi yāsemenler
- [536] Bir ʿişve-i fer şekkinle buse
Talmış idi tatlı tatlı baḥşe
Sāhil ile talğalarsa yek-ser

6 Ervāḥ idi pīṣ u pesde perrān
Yā Rab ne de pūr-ṭarabdı ol ān

7 Güller ile yāsemenle mestūr
Bir lāne-i ʿaşq penāhımızdı
Olmuşduk anıñla dīdeden dūr
Cārī oralarda āhımızdı

8 Ol leyle-i zī-şafāda meh-rū
Şarmışdı vücūd-ı nāzenīn
Bir ebr-i sefīde āh lākin
ʿUryān idi sīne-i semen-bū

9 Pistān-ı terini pīrehenden
Nūr-ı mehe karşı nīm u rūşen

10 Ṭağınık idi döş nāzı üzre
[537] Gīsū-yı zerrīn ü müşk-bārı
Taḳbīl ile kām alırdı ṭurra
Mestāne cebini geh ʿazārı

11 Reng-i şafaḳ-ı bahār bir nūr
Perrān idi gül yanaḳlarında
Pinhān iken ʿaşq dudaklarında
Olmuş idi ḥande-rīz u maḥmūr

12 Bir neşve-i pür-şafâ içinde
Kalmışdı o 'işvekâr-ı dîde

13 Şahbâ-yı ter-i emelle bî-tâb
Olmuşdu o dil-ber-i semen-ten
Gül-rüyuna mün'atıfdi meh-tâb
Evrāk-ı zümürrüdîn içinden

14 Dönmüşdü bu reng u ferle cānān
Envār-ı şehir içinde māha
Yok yok girerim āmān günāha
[538] Ol şun'-ı şafā-fezā-yı Yezdān

15 Hüsni-ilāhisiydi hāke inmiş
Eṭrāfı ederdi ğark-ı tābiş

Ağustos 1311: Çırçır

[539-550 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[551]

Perākende Neşîdeler

Bir Şarkı

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Genc iken düşdüm naşılsa bir mü'essir dāma ben
Mübtelā oldum kapıldım sîne-i gülfāma ben

Gencligim maḥvoldu ḥālā görmedim bûy-ı vefā

Çok peşimānım n' için uydum ḥayāl-i ḥāma ben

2 Açmadı bir gonca-gülşende murādım vechile

Geçdi hep kıymetli 'ömrüm āh ile efgān ile

Geçmedi āmālimiñ nā-çiz u ednāsı ele

Çok peşimānım n' için uydum ḥayāl-i ḥāma ben

3 Bende mi bilmem ḳabāḥat yoksa ol dil-berde mi

Bezmgāh-ı vuşlatında görmedim rāḥat demi

Añladım ki yok imiş bī-çāre göñlüñ hem-demi

Çok peşimānım n' için uydum ḥayāl-i ḥāma ben

28 Teşrîn-i şānī 1330: Lādik

[552]

Küçük Āfet

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Kākül-i leylāya göñül bağladım

Dide-i şehlāyı sevip ağladım

Bir şu gibi gāhī akip çağladım

Āteş-i ḥasretle yürek dāğladım

Ben daḥi bilmem o ne ḥālet idi

Sevdiceğim bir küçük āfet idi

- 2 Gözleri *ve'l-fecr*⁵³² okur nūr idi
 Kaşları kirpikleri semmūr idi
 Şanki benim cennetime hūr idi
 Darbe-i vaşlımla o mesrūr idi
 Ben daḥi bilmem o ne ḥālet idi
 Sevdiceğim bir küçük āfet idi
- 3 Şaçları sūnbül dili bülbül idi
 Ruḥları açmış yeñi bir gül idi
 Lebleri bir kırmızıca mül idi
 Piste-i nev-bābesi fūlfül idi
 Ben daḥi bilmem o ne ḥālet idi
 Sevdiceğim bir küçük āfet idi
- 4 Benleri şayd-ı dil için dānedir
 Dişler o ber-deste-i dürdānedir
 Gerdeni yok kimsede bir tānedir
 Her nazarı 'aşıkā mestānedir
 Ben daḥi bilmem o ne ḥālet idi
 Sevdiceğim bir küçük āfet idi
- 5 Bāğçede ḥoplar güler oynar idi
 Şanki kapıda canı kaynar idi

⁵³² Ve'l-fecr: "Tan yerinin ağarmasına andolsun." Fecr 89/1.

Elleri nermîn teni pek hâr idi
 Mişli bulunmaz küçücük yâr idi
 Ben daği bilmem o ne hâlet idi
 Sevdicegim bir küçük âfet idi

- 7 Olmuş idim hoppanın eglencesi
 Yokdu onun gündüzü hem gecesı
 Uyduğunu kendine gördü o şüh
 Yoldu saçımda çorap ördü o şüh
 [553] Ben daği bilmem o ne hâlet idi
 Sevdicegim bir küçük âfet idi

23 Ağustos 1331: Lâdik

Serseri

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey perestişkâr-ı hüsn ey 'âşık-ı şürîde-dil
 Öyle bir dâm içresin ki kurtuluş kâbil degil
 Hüsn-i muṭlaḳdır seni bend eyleyen ol dil-bere
 Fitne-i 'âşkın tecellî etdiği mir'âtı bil
- 2 Şüretâ senden uzaklaşdım qarîb oldum saña
 Her adımda başka bir dilden hıṭâb etdin baña
 Bir karış yer görmedim hâlî hayâlînden seniñ
 Şanki cânânım cihân olmuş yayılmış her yaña

- 3 Āsumānıñ māhına baqđım yine āh eyledim
 Ağladım gözyaşımı cūlarla hem-rāh eyledim
 Cūy u mūyu hep unuttum rev-be-rev olduğça ben
 Varlığım zincirini şad-pāre nā-gāh eyledim

[554]

- 4 Gördüm ol yārim çiçeklerden nigāh eyler baña
 Kuşlarıñ minķārına girmiş haber söyler baña
 Şallanır dallar nesīm-i feyz ile yelpāzesi
 Hāmdü lillāh haclegāh-ı pür-ṭarab her yer baña

- 5 Kaşını şordum hilāle oynayıp bilmem dedi
 Ruḥlarında parlayan ter var dedim şebnem dedi
 Gerdeninde şaklı bir ben var dedim bilmem dedi
 Koynuna konmuş turuncu şordum işte em dedi

- 6 Pek al olmuş ‘işvekārım būseden leblerine
 Āşumān-ı ḥalvetinde toğdu kevkebler yine
 Şūḥ u şīrīn kāmetininde bir kıyāmet var yine
 Hüsn-i ḥaṭmi meşķ edersin çıkdı bülbüller yine

- 7 Ser-güzeşt-i ‘aşkıımı yaz tā elifden yāya dek
 Zülfüne defnoldu rüyum kaz mezārım pāye dek
 Koḳladıkça ğaşy olur cānım ğışā-yı cānıñı
 Çal kemān-ı cānımı titret beni soñ yāya dek

[555]

8 Gözleriñdir gündüzüm sensiz baña zindān olur
 Eñ karanlık şeb seniñle nūrlanır ḥandān olur
 Leblerinde şaklanan dildir ḥayātı sevdiren
 Āşiyānem kuş diliñle belki ābādān olur

9 Fitne-i bint-i Mesīḥā şanma nāz-ı dil-beri
 Gerçi siḥr-āmūz tebessümlerle mümtāz ol perī
 Ādem ü Ḥavvā'ya kim mekr etdiğiñ fehmeyleyip
 Lezzet-i 'irfāna dal Fānī desinler serserī

30 Temmūz 1332: Giresun

Rü'yā-yı Ġarām

Giresun ve Fatsa ḥānedānından Dizdar-zāde Eşref Beg'e ihdā*

Mef'ûlû Mefâ'ilün Fe'ûlün

1 Bir şeb idi ḥatıramda ḥālā
 Mehcūr-ı nigār idim dirīgā
 Firḳat köşesinde ğam evinde
 Qalmışdı göñül esir-i feryād
 Feryādı eden hemişe mu'tād
 Bīmār-ı sitem olur mu zinde
 Āh etmek ile rehā bulunmaz
 Derd-i dile bir revā bulunmaz

* Mīr-i mūmā ileyiñ baña nakletdiği rü'yāsını ve ḥayātını taḳdīran ve ārzūsuna bināen nazmedilmiştir.

[556]

2 Ez-cān u dil özledim nigārı
 Görmek diledim hilāl-i yārı
 Bir kuş gibi bāl u per küşāde
 Pervāz edip āsumān-ı ‘aşka
 Daldım yine bir cihān-ı ‘aşka
 Derd-i dili eyledim ziyāde
 Dermān aradım semāda yerde
 Çāre yok imiş meger bu derde

3 Yā Rab acı mübtelā-yı ‘aşka
 Tāḳat güç imiş belā-yı ‘aşka
 Hülyāda arar iken nigārı
 Rü’yāda kavuşdum ol nihāle
 Yārımle elim teḥaffüf etdi
 Sevmek diledim te‘affüf etdi
 Düşdüm yine bir derin melāle
 Kaldırdım o dem ḥicāb u ‘ārı

4 Kaçmak diledikce nev-nihālim
 Ben başlar idim hemān niyāza
 Başlardı o da hezār-ı nāza
 Dūḳār-ı keş-ā-keş oldu ḥālim

5 Dīvāne-i hūsn olan ezelden
 Qābil mi ki vazgeçme güzelden
 Biñ miḥnet ile bulan nigārı
 Elden çıkarır mı hîç şikārı
 Gördüm gözü muntazır firāra
 Āhestece yaklaşp nigāra
 Birdenbire eyledim der-āgūş
 Āgūşum içinde oldu hāmūş

6 La^l-i lebi leblerimde kaldı
 Bilmem ki nasıl cesāret aldı

7 Arslan gibi eyledikce şavlet
 Başdan ayağa kesildi āteş
 Cānān ile leb-be-leb bunaldım
 Bāzīçe olup elinde kaldım
 Dişlerdi beni o nāzlı serkeş
 Parlardı gözünde nār-ı şehvet

8 Çekmek diledim lebim lebinden
 İmḥā edecek beni inandım
 Āh eyleyip iñledikce yandım
 Pür-cūş u fūrūş olup o gül-ten

[557] Raḥmetdi ağzımı kanatdı
 Dört dāne dişim kopardı atdı

Al anıml ile bozuldu perh z
 Badıa bana g lerdi h n-r z

- 9 Tebr k ederim dedim az dır
 Ya sehv ile oldu bir az dır
 aşden dedi oldu bil cez dır
 Vuşlat diledi  sana sez dır

- 10 Her cevrine d ş ş k p dayand m
 R 'y  imiş ' k bet uyand m

- 11 Ben nerdeyim  h nig r nerde
 Kimler seviyor 'aceb o y r 
 Fery d ile b yle z r etdim
 Her k şeyi bir mez r etdim
 D demde t ter idi diy r 
 D şd m yine y d ile bu derde

- 12 Kimdi 'acab  o y re ma rem
 Kim ald  'aceb lebinde h m ş
  bil mi viş lini fer m ş
 Her y reme bir hay li merhem

- 13 R 'y da bile bana cef k r
 B - re ben ' ş k m fed k r

14 Pek müşkil imiş bu zehri yutmak
Hasret-zede gönlümü uyutmak

15 Yumdum yine gözlerim açıldı
Sînemde yanan âteş saçıldı

16 Râhat yok imiş cihānda bildim
Eş'arımı gözyaşıyla sildim

17 Gün toğdu yine şabāh oldu
Dil vâkıf-ı inşirāh oldu

18 Her leyleyi pür-keder mi şandın
Ġamla uyanıp beşāret aldım
Cānān beni istemiş işitdim
Bir kuş gibi semt-i yāre gitdim
Tebrike sezā işāret aldım
Ġam böyle gelir gider mi şandın

19 Yārim de bu şeb hayāle düşmüş
Kalmış yalnızca nevme dalmış
Rü'yā-yı ġaram ile bunalmış
Bir yıldız olup hilāle düşmüş

- 20 Rü'yāsını diñledikce güldüm
Ta'birini et dedi büküldüm
- 21 Yā Rab saña her göñül 'ayandır
Ġafletiz de ħalbimi uyandır
- 22 Rü'yāsını diñledim inandım
Bir āh ile nār-ı 'aşķa yandım
- 23 Yok gerçi bir āşiyānıñ Allāh
Her dil seniñ āsitānıñ Allāh
- 24 Rü'yāda meger dü-çeşm-i enver
Görmüş yine bir şeb-i münevver
- 25 Bir sāhili eylemiş nişin
Toğmuş deñiziñ içinde meh-tāb
Deryāda büyük küçük balıklar
Hepsi şuya dalmış ol yanıklar
Āyine-i māda şanki şeb-tāb
Etmüş bu cihān-ı nūru me'men
- 26 Deryā güzel āsumān güzelmiş
Cānān ile şöħbete dem-ā-dem
Baş-ı heves eylemiş bir ādem

Ma‘şūka şafā-yı lem-yezelmiş

- 27 Birdenbire ay ufūl etmiş
 Va‘dinde demek nükūl etmiş
 Zulmetde bırakmış ol be-kāmı
 Ta‘līm-i şafā imiş merāmı
- 28 Bilmem ki neden tevaḥḥuş etmiş
 Āhū yüregi teşevvüş etmiş
 Birdenbire adama şoḡulmuş
 Ḳurbānına şübhesiz ḳul olmuş
- 29 Ḥavvā ile Ādem’e inandım
 Ḥilḳatdeki mācerāya ḳandım
 Şordum ki nigāra kimdi yāriñ
 Bilmem dedi güldü āh utandı
- 30 Tekrārına mānī‘ oldu ‘arım
 Muzlim şebe beñzedi nehārım
 Āhū-yı nigāh-ı mäh utandı
 Maḳşūdunu añladım nigāriñ
- 31 Ta‘bīrine gerçi ḥūāhiş etdi
 Rü’yāsına daldı ‘aḳl u fikrim
 Çāk oldu göñül bozuldu bekrım

Beyhūde baña nüvāziş etdi

[559]

- 32 Lāl oldu lisān-ı irticālim
 Taʿbīrine yok idi mecālim
 Heykel gibi karşısında kaldım
 Bir ebkem-i ʿaşk olup bunaldım
 Endīşe-i ihtirāza düşdüm
 Pek tatlı bir ihtizāza düşdüm
 Bir kendime bir de yāre bakdım
 Āhımla ol dil-şikārı yakdım

- 33 Bilmem ki baña ne hāl etdi
 Āşufte-i bī-maḳāl etdi
 Bir şey diyemezdim ol nigāra
 Āh etmeye ihtirāz ederdim
 Rü'yāsına karşı nāz ederdim
 Parlardı gözümde bir şerāre
 Derd-i dilime devā arardım
 Bir lāne-i inzivā arardım

- 34 Bilmem nasıl intikāl etdi
 Birdenbire iştiʿāl etdi
 Nermīn eli tutdu āh elimden
 Cānān beni çekdi bir kenāra
 Buldum dedi derd-i ʿaşka çāre

Rahmetmedi kavradı belimden

35 Hayretle gözüm gözümde kaldı
‘Aţşān idi leb yüzünde kaldı

36 Rü‘yalarımız teķābül etdi
Bir ğoncayı böyle bülbul etdi

3 Şubāt 1332: Giresun

[560]

Donanma Rozeti*

Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fe‘ûlün

- 1 Bir süslü kağıd gerçi rozet kıymeti ‘ālī
Bir şevk ile ta‘lîka hâzır cümle ahālī
- 2 İlk önce faķat ıakmak onu başka şerefdir
Maħrûm-ı şeref kalmak ise cāy-i esefdir
- 3 Müstaħsen u meşrû‘ şayılır bunda reķābet
Meydān-ı sehāvet eri alkışlanır elbet
- 4 Kimdir görelim göğsüne ta‘lîk edecek er
Kimdir görelim şān alacak merd-i ğazanfer

* 23 Temmüz 1333 ‘id-i millî günü rozet tevzî‘atı eşnāsında nazmen ve irticālen irād edilmiştir.

5 Mā-dām ki ihvān-ı vaṭan biñlere bālīg
Az himmet ile toplanacak ḥaylī mebālīg

6 Birkaç ğuruş olsun verelim damla göl olsun
Boşdur şu küçük tepsicegiz nakd ile dolsun

7 Bī-şübhe çekinmez bu şerefden de “Boyābād”
Erbāb-ı seḥā’ ḥayr ile her dem olunur yād

[561]

Bir Fotoğraf Zahrına

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 İşte dört sīmā-yı mazlūm bir de ma‘şūm ‘Adviye
Alkolik bir şahşıñ isnādıyla maznūndur bugün
Cevher-i nāmūsı kıymetden düşürmez āb-ı çirk
Taşlayan aşḥāb-ı Hakk’ı ḥadden efzūndur bugün

2 İttiḥād-ı fikre bādī vaḳ‘a-i ma‘hūdeden
Ders-i ‘ibret aldı dört kardaş da memnūndur bugün
Yādġār olsun bu nazmım *Fāniyā* yārānıma
“‘Adliye Şükrān Hanim” bī-bāk-i gerdūñdur bugün

8 Şubāt 1335: Boyābād

Karadeñiz İçin

Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 Ben zannederim saṭḥ-ı yemi nā-mütenāhī
Yıldızlar için şanki o mir'āt-ı ilāhī
Aç gözlerini dalgada gör şems ile māhı
Şay ister iseñ ka'rım içre nice māhī
Özlerdi gönül gördü bu şeb baḥr-ı siyāhı
Tā şubḥa kadar diñledi deryādaki āhı

[562]

- 2 Bir ḥaylī zamān var ki gönül görmedi deryā
Dāḥilde kalıp sāḥili eyler idi ḥülyā
Luṭfeyledi Ḥaḳ şimdi 'ayān oldu ḥafāyā
Pişimde açıldı yine biñlerce merāyā
Özlerdi gönül gördü bu şeb baḥr-ı siyāhı
Tā şubḥa kadar diñledi deryādaki āhı

- 3 Her mevcedeki āh ile sīnemdeki āhım
Birleşdi münevver olacak baḥt-ı siyāhım
Dāḥilde çilem tıldı ve 'afv oldu günāhım
Sāḥilde benim baḥr-ı siyāh oldu penāhım
Özlerdi gönül gördü bu şeb baḥr-ı siyāhı
Tā şubḥa kadar diñledi deryādaki āhı

- 4 Gündüz gece deryāyı temāşā ne sa'ādet
Her talğa eder Ḥālīḳ-ı Zī-şān'a 'ibādet

Emvâc ile tevḥīdi edip ben daḥi ‘âdet
 Vermek dilerim ḳalbime her laḫza ciyâdet
 Özlerdi gönül gördü bu şeb baḫr-ı siyâhı
 Tâ şubḫa ḳadar diñledi deryâdaki âhı

[563]

5 Göklerle görüşdükce benim yemm-i kebūdum
 Artar o güzel manzaraya ḳarşı sürūrum
 Allāh adıdır Fātiḫa-i bāḡ-i dūrūdum
 İster ise hīç olsun o dem būd u nebūdum
 Özlerdi gönül gördü bu şeb baḫr-ı siyâhı
 Tâ şubḫa ḳadar diñledi deryâdaki âhı

6 Emvâc-ı yemiñ kükremesi nağmesi hoşdur
 Ya tatlı feşāfeşle enîn etmesi hoşdur
 Meh-tâbda gümüş servīleriñ lem‘ası hoşdur
 Ve’l-ḫāşılı her nevḫası her levḫası hoşdur
 Özlerdi gönül gördü bu şeb baḫr-ı siyâhı
 Tâ şubḫa ḳadar diñledi deryâdaki âhı

7 Fānī bu fenā-ḫānede aşlā keder etme
 Beyhūde emellerle bu ‘ömrü heder etme
 Bir ṭalḡa gibi kendini hep der-be-der etme
 Baḳ keyfine sāḫilde şafādan ḫazer etme
 Özlerdi gönül gördü bu şeb baḫr-ı siyâhı
 Tâ şubḫa ḳadar diñledi deryâdaki âhı

11 Mayıs 1335: Sinop

[564]

Biraz da “ha” diyelim hep “hı” demeyelim ya

Sevgili annecigimiñ rûh-ı pākine hediye*

Mef'ûlû Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün

- 1 İsterse o harf noktalı ya noktasız olsun
 “Hı” harfini terk eyleyerek “ha” diyelim mi
 İsterse kadeh âb ile ya zehr ile tolsun
 Birden çekerek ‘ömrü harâb eyleyelim mi

 Sen ‘ömrü harâb eyleme ağıyarı harâb et
 Yâr uğruna ak gönlünü şerbetle şarâb et

- 2 Sâkî cigerim kanını almağda ne zevk var
 Cânânımı al kanlara mı ğark edeceksiñ
 Ya âteş ile bağrımı yakmağda ne şevk var
 Âhımla mı bir faşl-ı sitem meşk edeceksiñ

 Yak bârî beni kurtulayım kanlı kebâb et
 Vîrân olası hâne-i ‘uşşâkı harâb et

[565]

- 3 ‘Ömrüm bu cefâ-hânede eyvâh ile geçti

* Merhûme “Ey âteş-i ‘aşk” şarkısını pek sevdiğinden hem kendisi söyler, ağlar ve hem baña söyletir diñlerdi!.. Binâen ‘aleyh manzûme mezkûr şarkıyı ihtivâ eylemiştir.

Bir kerre gülüp oġ demedim āh ile geĉdi
 Günler geceler nāle-i cāngāh ile geĉdi
 Hep ĉarbe-i gerdūn-ı sitem-ġvāh ile geĉdi

Maķberde bile yoldaşım eyvāh olacaķdır
 Maķşerde cevābım yine bir āh olacaķdır

4 Āġūşuñu aç annecigim geldi Reşid'in
 “Ey āteş-i ‘aşķ” şarkısına eyledi āġāz
 Nevmid-i elem göñlüme hiĉ yok mu nüvidiñ
 Bir ĉahķaha-i büm ile eyler bu dil āvāz
 Şar rūḥumu rūḥuñla biraz şen olayım ben
 Bir bülbül-i şūrīde-i gülşen olayım ben

5 Ey Kişver-i Nūr māder-i meh-pāre-i maġfūr*
 Zulmetde ĉalan dīdemi pūr-nūr-ı sürūr et
 Ey tesliyyeti ‘āţifeti şefķati mevfūr
 Mātemgede-i ĉalbimi kāşāne-i sūr et

[566]

Ta ben daġi teşmīm edeyim būy-ı şafāyı
 Taķbīl edeyim bir daha āġūş-ı vefāyı

* Vālide-i maķdesemiñ ismi Ḥadice, maķlası Kişver Nūr’dur.

- 6 Bilmem ki n' için "ha" demiyor yār-ı cefākār
 Hep "hı" ile söyler sözü bî-şübhe hayırdır
 Bir kerre "evet" derse n' olur 'aşıka dildār
 Baş şallamanıñ arķaya ma'nāsı "hayır"dır

Bî-çāre "hāyır" hayr ile hem lafzadır ammā
 Firķat eder 'aşıqlara her lahzada imā

- 7 *Fānī* bu fenā-hānede hep işleri ma'kūs
 Dil-berler ile ülfete āmāde mi olduñ
 Mecnūn gibi gündüz alarak destīñe fānūs
 Bir āfet için baş açık üftāde mi olduñ
 Ben añladım ey dil seni uşlanmayacaķsıñ
 Bārān-ı sitem yağsa da ışlanmayacaķsıñ

14 Mayıs 1335: Sinop

[567]

Bed-baht Vaṭanıma Hıṭābe

Büyük Nāmıķ Kemāl'ıñ rūḥ-ı pāk-i giryānına ithāf

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey vaṭan ey ümm-i müşfik āh u feryād et bugün
 'Ālem-i 'Oşmāniyān'ı mātem-ābād et bugün

- 2 Bir avuç nānkör seni imhāya kaçdetmiş yazık
Etdiğın in‘āmı ol alçaklara yād et bugün
- 3 Ey mu‘addes ümm ne t̄ālī‘siz başın varmış seniñ
Çekdiğın ālām-ı dehri ğayrı ta‘dād et bugün
- 4 Ser-nüviştin pek siyāh taḥrīr edilmiş tā ezel
Ṭuysun ‘ālem ağlasın bir ḥuṭbe irād et bugün
- 5 Ḥançer-i ğadri saña her kim çekerse qahrolur
Müntakim Allāh’a yalvar āhı mu‘tād et bugün
- 6 Biz ihānet eyledik düşdük cezā-yı miḥnete
Nādimen etdik deḥālet ‘afv-ı evlād et bugün
- [568]
- 7 Mihrbānım sen yaşa uğrunda qurbān olalım
Āyeten şādık saña bir nesli ilād et bugün
- 8 Sīne-i pür-ḥūnuñu aç ki melekler ağlasın
Ey ulu Tañrım mu‘azzez anneme dād et bugün
- 9 Ey Ḥabīb-i Kibriyā ey Server-i kevn-i Ḥudā
Sen de rūḥāniyyetiñle bārī imdād et bugün

- 10 Ey büyük Nāmık Kemāl ey ‘aşıq-ı ümm-i vaṭan
Ḳabr-i pür-nūruṇda ağla yād-ı ecdād et bugün
- 11 Bir ‘aşıretten çıkarmışken büyük bir devleti
Bilmedik ḳadrin küçülttük la‘n-ı aḥfād et bugün
- 12 Pür-ḥuşū‘ sende umar rūḥan bu Fānī tesliyet
Yāre-i bī-ḳāreme bir merhem icād et bugün
- 13 Annemiñ düşmanları görsün o meş’üm günleri
Sen baña gösterme yā Rab rūḥum āzād et bugün
- [569]
- 14 Ben ölüp şāyed gidersem bir ḳarañlık maḳbere
Seng-i ḳabrimde siyāh bir ḳandīl iḳād et bugün
- 15 Şevketinden yer utansın ey Süleymān u Selīm
Emrine bir ḳabza ḥāki bārī münḳād et bugün
- 16 Biz bize düşman kesildik başḳa düşman istemez
Nefsiñi şīrīn vaṭan uğrunda Ferhād et bugün
- 17 Vazgeç ey efrād-ı millet iḥtirāş-ı fırḳadan
Yek-vücūd ol el ele bir lāne bünyād et bugün

- 18 Ey vaṭan ey ümm-i müşfik ‘afv edip evlādın
Bağrına al bizleri şon def‘a dil-şād et bugün
- 19 El-vedā‘ ey nāzlı māder sīne-i ḥār u şefik
İşte ben yumdum dü-çeşmim kabrim i‘dād et bugün
- 20 Sen yaşı ey ümm-i aḳdes pertev-efşān ol yine
Millet-i ma‘şūmemi taḥliṣa ichād et bugün
- 21 Fāniyā dünyā-yı fānī ger saña olmazsa yār
Āteşin gözyaşlarıyla cem‘-i ezdād et bugün

27 Mayıs 1335: Sinop

[570]

‘Aşıkāne İki Şarkı:

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Bī-nevā bir ‘aşıķım ben mübtelā-yı nāleyim
Yār elinde ağlayan gāhī gülen dīvāneyim
Şem‘-i ruḥsārında sūzān bir ġarīb pervāneyim
Yār elinde ağlayan gāhī gülen dīvāneyim
- 2 Āh ne ṭālī‘siz başım varmış bu miḥnet-ḥānede
Geçdi ‘ömrüm āh ile pīrāmen-i cānānede
Rūḥ-ı nālānım hemīşe pūr-enin bu lānede

Yār elinde ağlayan gāhī gülen dīvāneyim

- 3 Şiddet-i sevdāya düşmüş bağı yanmış bülbülüm
 Zemherīr-i hicr ile şolmuş şararmış bir gülüm
 Dām-ı dil-berde esirim mübtelā-yı kākülüm
 Yār elinde ağlayan gāhī gülen dīvāneyim

27 Mayıs 1335: Sinop

[571]

-2-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ağladım güldüm yine meşk-i cünün etdim bu şeb
 Āh sensiñ sevgilim feryādıma her dem sebeb
 Şuç ise sevmek seni etdiñ n' için göñlüm taleb
 Āh sensiñ sevgilim feryādıma her dem sebeb

- 2 Kālbimi bāzīçe etdiñ oynadıñ āh etmedim
 Gizli gizli ağladım ağıyarı āgāh etmedim
 Ben saña hīç bir fenālık ey cefā-ı āh etmedim
 Āh sensiñ sevgilim feryādıma her dem sebeb

28 Mayıs 1335: Sinop

Şafâ-yı Rustâ'î

Yâhûd

Köylü Hayâtı

- 1 Medenî bir hayât şehre bedel
Ederim köy hayâtını tercih
Geçer 'ömrüm bilâ-şadâ-yı cedel
Edemez kimse derdimi teşrih
[572]
- 2 Gelir evvel bahâr açar lâle
Tuyulur her tarafda bir nâle
Koşuşur mâkiyân reng-â-reng
Meleşir bir ağılda şad-ağnâm
Koklaşır çâr-pâ-yı bî-ârâm
Kırlar etrâfı şad hezâr âheng
- 3 İşte bak bir kadınla bir erkek
Peştēmāl belde bakracı elde
Ayak 'uryân başında bir yazma
Omuzunda şabanla bir kıзма
Tolaşır leblerinde hep hınde
Bilmez onlar emel elem ne demek
- 4 Çalışırlar güneşde şâma kıadar
Ter içinde kıalır da öyle yatar

Yorğun argın dönünce sā'iler
 Yuvasında terennümāt inler
 Karşılar bir bebek çırıl çıplak
 [583] Açılır der-‘akab meşin torba
 Kaynar āteşde bir sıcak çorba
 Havā ġāyet güzel şular berrāk

5 İştihā uyku hepsi āmāde
 Ğam-ı dünyā gelir mi hiç yāde
 Bir çanak çorba işte memlūdur
 Şāf u billūr şu destide toludur
 Bir kucağ dal bulur ocağda yağar
 Yer içer yan gelir de keyfe bakar

6 Bāğçelerde hemīşe biñ nāzla
 Açılan her şükūfeden fazla
 Severim mor menekşeyi tağda
 Tek ü tenhā açar o bī-çāre
 ‘Ayn-ı ‘ismetdir ol ciger-pāre
 O leṭāfet ne mümkün āh bāğda
 Açılır kendi kendine dökülür

[574]

7 Būsedden ḡandeden sa‘ādetden
 O zavāllı çiçek ki maḥrūmdur
 Sitem ü giryeden felāketden

Fakaṭ āsūdedir o mektūmdur
Leb-i ḥandānı gıryesiz bükülür

- 8 Onu teşmīm eder güzel kelebek
Oña bir damla yaş döker jāle
Onu örter giyāh bī-nāle
Toğduğu yer onuñ mezārı demek
Ḥaclegāhı dikenli funda anıñ
Mehd ü laḥdi yazık yakında anıñ

- 9 Niye şolduñ güzel menekşecigim
Seni sevmişdi köylü ‘Ā’işecigim

- 10 Seni her gün ziyāret eyler idi
Bu çiçekler bütün benim der idi
[575] Severim ben de ey menekşe seni
N’eyleyim erguvānı yāsemeni

- 11 Neme lāzım benim kāmelyā leylā
Şaklıdır goncasında vāveylā
Hele sardunya nergis ortanca
Seyreden gözlere atar kıanca

- 12 Ne kadar da açık saçık zanbak
El uzat da neler olur sen bak

Seniñ olsun қаранfil ve lāle

Ne nevā isterim ne de nāle

13 İstemem her çiçek benim olsun

Nefes-i āteşin ile şolsun

Baňa lāzımsa muṭlaḳā birisi

Yetişir bir tutam menekşecemiz

Seniñ olsun çiçeklerin gerisi

Çemenistān-ı dehri sen var gez

Ey menekşe zavāllı mor çiçegim

[576] Қаşı kirpikleri semmūr çiçegim

14 Seni eşkimle eylerim irvāʾ

Söylerim ben yine bilā-pervā

Boynu egri yetīme bir kızsıñ

Seni terciḥime cihān kızsın

15 Mūsikīler içinde ben kavalı

Severim kāʾināt ne derse desin

Diñlemem muḥriḳ olsa da mavalı

Bir alay türrehāt ne derse desin

16 Şūretā köylü bir қalenderdir

Faḳaṭ āsūde vaḳti enderdir

Ne ḳadar bī-emel daḥi olsa

Anbar altın başak ile olsa
 alb-i řāfında şaklıdır maḥşer
 ‘Ākıbet köylü de degil mi beşer

[577]

17 abarır bir deñiz derūnunda
 Fazlalaşdıķça algalar onda
 Cūş eder dilde řaklı ḥissiyāt
 Elem fikrini uyurmak için
 Düşünür bir lügat bulup diyemez
 İnkişāf eylemek diler bu lügaz
 Naşıl añlatsın ol ğamı ne desin
 Başka bir şey diler bu ihtiyāc-ı ḥayāt

18 Köylünüñ derdini ķaval söyler
 Şanma bī-ķāreyi ser-āzāde
 Yüreginde neler gelir yāde
 Şulanır çeşmi bī-meķāl söyler

Sürüler bir arafda otlarken
 Ağac altında yan gelip şöyle
 Ey çoban derdiñi baña söyle
 Daha akşam degil vakit erken

19 Üfle feryāda başlasın ķavaliñ

[578] İn‘ikās eylesin güzel dereye

İşidilsin şadā-yı dūr-ā-dūr
 Gāhī ince ḥazīn ve gāhī kalın
 Nağmeler yolla karşı maḳbereye
 Sürüler eylemiş onu mestūr

20 Ey çoban çal biraz havā-yı zifāf
 Zıll-i meşcerde bak o nāzlı ḥayāl
 Saña bir zehr-ḥand ile seyyāl
 Būseler şanki eyliyor ithāf

21 Ağla hem çal ulaş o gülzāra
 Kāra toprakdaki gül-i zāra
 Sürüler varsın otlasın derede
 Sen uzan yat uyu o meşcerede

22 Kavalıñ nağmesinde şaklı ğamı
 Baña ṭanbūr kemān ve ‘ūd diyemez
 Ney u kânūn u def kalır a‘cez

[579] Severim ben şamīmī şāf nağamı

23 İşte şi‘rimle bir kaval çaldım
 Belki fikrimde yalnız kaldım
 Baña ‘ā’id kalır bu mefkūre
 Belki nā-ḥoş gelir zamāna göre
 Ey nefā’is-perest mūsikī bil

Belki sâz fî'l-ḥaḳîḳa böyle degil

- 24 Bu benim kendi ḥāş düşüncelerim
Biz benim şık doḳur ve incelerim

- 25 Sever elbette *Fānī* köylüleri
Köylülerle gider vaṭan illeri

5 Ḥazîrân 1335: Sinop

Temāşā

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Dil muḥammer dîde maḥmûr mevce mevce cām-ı mül

- [580] Sâḳi-i meh-pāreyi setreylemiş bir ince tül
Nīm-mer'î nīm-küşāde sînesinde cüz' ü küll
Vazgeç artık giryelerden ey dil-i dīvāne gül
Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül
İşte deryā işte şahrā işte bülbul işte gül

- 2 Ḥamdu lillāh bir ḥaḳîḳat oldu hep rü'yālarım
İnkişāf etdi münevver hālede ḥülyālarım
Şāh-ı ḥüsnü seyrederken dîde-i şehlālarım
Āteşin bir āh ile bilmem n'îçin ben ağlarım
Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül
İşte deryā işte şahrā işte bülbul işte gül

3 Pür-şerāre gözlerim eyler nazar gül-rūyuna
 Dil nasıl katlansın Allāh'ım yakından būyuna
 Ayrı ayrı 'aṭf-ı çeşm etdikce her bir mūyuna
 'Ākıbet düşdüm kapandım pāy-i ārām-cūyuna

[581] Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül
 İşte deryā işte şahrā işte bülbül işte gül

4 Gerçi lābis olmuş ammā bir dekolte pīrehen
 Zülf-i zerrīn içre pür-lerziş yine ol gül-beden
 Leb kızıl ruhlar kızıl çeşm-i füsūnger pür-fiten
 Bir melāḥat tablosu karşımda gūyā penbe-ten
 Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül
 İşte deryā işte şahrā işte bülbül işte gül

5 Leb bükük kaşlar çatık ser-tā-be-pā maḥmūr-ı ḥ'āb
 Kalmış ammā nevme dalmaz 'aşıka eyler ḥiṭāb
 Pür-feşāfeş talğalar sāḥilde çaldıkça rebāb
 La'l-i nābından baña şunmak diler ḥālā şarāb
 Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül
 İşte deryā işte şahrā işte bülbül işte gül

[582]

6 Māh-tāba karşı māhım cilveler etmek diler
 Ān-ı vaşında beni terk eyleyip gitmek diler
 Gāhī güldürmek bu kulu gāhī incitmek diler
 Fāniyā cānān seni bāzīçe-i kūdek diler

Her ne isterseñ müheyyā gel temāşā et gönül

İşte deryā işte şahrā işte bülbül işte gül

7 Hazīrān 1335: Sinop

Şikāyet-nāme

Veliyyü'l-emr-i zamāna taḳdīm

Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün

- 1 Derdimi bir neb̄zecik diñle ey 'ālī-maḳām
Tā ki ola 'ömrüñüz 'izzetiñiz ber-devām
Mekteb-i mülkiyyeden neş'et edeli tamām
Yirmi yıl olmuş faḳaṭ ben yine hep ḳā'im-maḳām*
Ḳaymaḳām⁵³³ oldum ise elde berātım mı var
Yoksa ḥiṭābet gibi ḳayd-ı ḥayātım mı var

[583]

- 2 Ekşer-i meslekdaşım vālī vezīr oldular
Şervet ü ikbāl ile mīr-i semīr oldular
Aşgar-ı şuğrā iken ḥaylī kebīr oldular
Boş bularaḳ meydānı şīr-i dilīr oldular
Ben yine hep ḳaymaḳāmım elde berātım mı var
Yoksa ḥiṭābet gibi şart-ı ḥayātım mı var

* ḳā'im-maḳām, şive-i tekellüme tevfiḳan ḳaymaḳām okunacaḳdır ki vezne muvāfiḳ ola!

⁵³³ Şairin bir önceki notta belirttiği üzere bundan sonraki “ḳā'im-maḳām” kelimelerini “kaymakam” olarak yazmayı tercih ettik.

3 Millet-i ma‘şūmeyi ezme siyāset imiş
 Kānını mazlūmların emme kiyāset imiş
 Gördüğüne hırş-cū‘ ‘ayn-ı hīrāset imiş
 Hakk u ‘adilden rücū‘ maḥẓ-ı firāset imiş
 Ben de bu cehlim ile on yedi yıl kaymakām
 Kaldım ise suç mudur söyle ey ‘ālī-makām

4 Mülkü serī‘an ḥarāb etmek imiş ma‘rifet
 Gizli açık irtikāb entriķa şeytanet
 Servet ü şehvet için günde hezār mel‘anet
 [284] Yapmayan echellere ‘illet imiş meskenet
 Hey gidi hey kaymakām Sende bu ‘illet mi var
 Yoksa devā nā-peẓīr derd-i cehālet mi var

5 Müsta‘idd olsam idi ben de olurdum adam
 Sāḥte-edā kont gibi bir de taşırdım madam
 Sīm ü zeheble tolar ba‘zen taşardı odam
 Esb-i küheylān ile pūr olacaktı bu dam*
 Kaymakām oldum ise tavlada atım mı var
 Bir şalonu örtecek yoksa bisāṭım mı var

6 Bizde demek toğruluk ‘aynı kabāḥat imiş
 ‘İzzet-i nefis ü vaķār sözde zārāfet imiş

* Adam, metres, oṭam, ṭām= Bekir Ağa Bölüğü

Ma'rifet-i ihtikār mahz-ı kerāmet imiş

Maḫṣadı alçaqların mülke ihānet imiş

Ben yine hep ḳaymaḳām ḳalmağa rāzıyım āh

[585] Çıḳmasın elden vaṭan gitmesin 'āl-i penāh

7 Vālī Reşīd 'Āḳif'in zīr-i cenāhında ben

Altı sene ḳaymaḳām ḳaldım ise bī-minen

Müftehīr ü ūşen idim görmedim aṣlā miḫen

Çünkü müheyyā idi 'adl için ol mu'temen

Çıḳdı faḳaṭ nā-gehān bir sürü ūşantajcılar

Süslü ifādāt ile milleti aldatdılar

8 Ben yine hıdmetde ḳaldım nice bī-dād ile

Geçdi ḫayātım faḳaṭ bir ḳuru feryād ile

Böylece bed-baḫt idim ben yedi evlād ile

Çünkü cedel-ḫ'āh idim zümre-i ilḫād ile

Hāme-i 'aczimle çok vālileri dāḡladım

Żıḳ-i ma'ṣetde ḳaldım ḳaralar baḡladım

9 Bir mutaşarrıflıḳı ūşāşıma çok gördüler

[586] Yok mu 'adālet dedim güldüler öksürdüler

Hud'a ile başıma ḫaylī ḳorab ördüler

Ben yine uşlanmadım ūşnra beni sürdüler

On yedi yıl ḳaymaḳām ḳaldım ise hūr idim

Milletime ḳarşı hep ūşḳat ile pūr idim

- 10 İşte ğarīb mes'ele bizde fenā i'tiyād
 Añlamadan bir işi yapmağa derler cihād
 Şā'iri zannetdiler müntesib-i İttiḥād
 'Azlime der-ḥāl qarār verdi bu aşḥāb-ı dād
 Ḥālet-i rūḥiyyeyi añla ğarīb kaymakām
 Yirmi sene ḥıdmetiñ qarşılığı intikām

- 11 *Fānī* mükāfātını gör de bu ḥıdmetleriñ
 Hırkañı çek başına etme te'essür derīn
 Sen vaṭanıñ şā'iri millet için et enīn
 Haḳ mütekeffil seniñ rızķını tā vā-pesīn
 [587] On yedi yıl kaymakām ben saña verdim onu
 Başka heveskārı var ver ki sevinsin bunu

- 12 On yedi yıl kaymakām eskidi artık 'abām
 Hıl'at-ı fersūdeyi başkasına ver babam

- 13 Ma'deletiñ var ise yap mutaşarrıf beni
 Çünkü tıyar şād olur İslām u Rūm Ermeni

8 Ḥazirān 1335: Sinop

[586-600 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır.]

[601]

Perākende Ğazeller

-1-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Nüşha-i kübrā-yı hilkat sırr-ı âdemdir ‘azîz
Evvel ü âhîr Hudâ insāna hem-demdir ‘azîz
- 2 Zāhir ü Bâtın hemān ancak O’dur biz bilmeziz
Maẓhar-ı esmā olan kullar mükerrerdir ‘azîz
- 3 İsm-i a‘zam sırrına mahrem olan fermān eder
Zıll-ı pāk-i Hāk O’dur fî’l-cümle ekremdir ‘azîz
- 4 Şanma kim şāhān-ı ‘aşr olmuş celīs-i salṭanat
Süslü heykeller serîr üstünde ebkemdir ‘azîz
- 5 Gerçi zāhir ‘āleminde bir kuru ğavġā gider
Kādir-i mutlak faḫaṭ mülkünde aḥkemdir ‘azîz
- 6 ‘Ālem-i bātında cārîdir ḥaḳîkî salṭanat
Zerre-i a‘mālîni endîşe elzemdir ‘azîz
- 7 Öyle bir āyîne-i ‘ibret-nümâdır kim cihān
Şafhasında nokṭa-i ḳalbiñ müressemdir ‘azîz

[602]

- 8 Her ne eylerseñ rücū‘ eyler saña bî-iştibāh
Māddeler bir ma‘nevî kuvvetle tev’emdir ‘azîz
- 9 Taht-ı fermānındadır bir ‘ādiliñ aq̤tār-ı arz
Hayr u şer ef‘āline ‘ilmi müsellemdir ‘azîz
- 10 Boş şanıp dünyāyı el kıldırma keyfe-mā-yaşā’
Mūruna şāhib çıkar sultān-ı erhamdır ‘azîz
- 11 Ādemiyyet sırrını bilmek dilerseñ Fāniyā
Sālik-i rāh-ı rızāsı olmak eslemdir ‘azîz
- 17 Ağustos 1331: Lādîk

-2-

Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün (Fa‘lün)

- 1 Bu şehr-i pür-fiten içre ne hālet oldu baña
Tarab-sarāy-ı şafā dār-ı miḥnet oldu baña
- 2 Hemîşe muḫtarib u pür-elem kıalıp göñlüm
Gülüp açılmadı her gonca zülmet oldu baña
- 3 Ne ğam ne ğamze ne yār-ı vefā ne de aġyār
Meger bu beldeye gelmek kabāḫat oldu baña

- 4 Oñurduđum Őuē imiş kalmadığım demek ki ĥaēā
Döner dolaplara göz yummak ‘ādet oldu baña

[603]

- 5 Muĥīē-i memleketi kaptamıŐ siyāh kābūs
Kıyām-ı nūra cihādım kıyāmet oldu baña

- 6 Hemān uyuklamalı ‘ömrünü sürüklemeli
Bu Őarē-ı zillette Őabırım ğarābet oldu baña

- 7 Göñülde neş’e bulunmaz ki neylesin *Fānī*
Devā bu keşmekeş iēre ferāğat oldu baña

29 TeŐrīn-i ūānī 1332: Giresun

-3-

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

- 1 Bir nev-‘arūs-ı dehre dil dūŐ oldu pek ra‘nā imiŐ
Bir ben deđil üftādesi ‘uŐŐākı lā-yuĥšā imiŐ
- 2 Pür-velvele pür-dağdağa geçdi ĥayātım uğruna
Kaddi kıyāmet yađdırır bir ūĥ-ı müsteŐnā imiŐ
- 3 Birñlerce yıl geçdi faēat bir kimseye māl olmadı
Ol fitnekārıñ maēŐadı ‘uŐŐākı hep imĥā imiş

- 4 Ğark-ı nüvāziş eyleyip koynunda şaklar ‘ālemi
Sen ben onuñ eglencesi maḥbūbu her bernā imiş
[604]
- 5 Bir gün gelir bāziçesinden vazgeçermiş ol perī
Bī-raḥm u bī-pervā kırıp atmakla zevk-ārā imiş
- 6 Tutmak dilerseñ dūr olur öpsem kaçır mehcūr olur
Her kim ki vuşlat iddi‘ā etdi ‘ale’l-‘amyā imiş
- 7 Aldanma dehriñ sūruna gül-güne-i pūr-nūruna
Zehr-i helāhil şaklı bir ruḥsāre-i zībā imiş
- 8 Mağrūr-ı luṭf olma şakın kahrından etme hīç cezir
Hoş gör cihānıñ ḥālını ebr-i bahārāsā imiş
- 9 Her gönca-i seḥḥārı hoş gül-berg içinde ḥārı hoş
İkbāl u edbār ehliniñ ‘indinde bī-ma‘nā imiş
- 10 Gūyā bu baḥr-ı maḥşeriñ ka‘rında kaynar ḥayr u şer
Emvāc-ı mekrinden ḥayātın kırtaran dānā imiş
- 11 Cārī cihānda dem-be-dem bitmez tükenmez demdeme
Şordum şadā yok kim kime bildim kıru ğavġā imiş

- 12 Bir loğmacık nân u nemek isterse bir âdem yemek
Başında hâzırdır kötek kuvvet-i hük-m-fermâ imiş
- 13 Sürdüm şafâ-yı vaşlını bilmezdim ammâ aşlını
Koynunda göz yummuş idim açdım ki bir rü'yâ imiş
- [605]
- 14 Tedbîre çok sa'ı eyledim tedvîri kâbil olmadı
Bildim ki dolab-ı cihân takdîrgeh-i Mevlâ imiş
- 15 Şâb u zeni hep bî-vefâ sîm ü zeri bî-fâ'ide
Cârî bu yerde kâ'ide fırsat bulup icrâ imiş
- 16 Âşufte-i satvet kimi bî-kesleri ibkâ eder
Ebkâr-ı ısmet çâk eder gûyâ bir ejderhâ imiş
- 17 Âlufte-i şervet kimi o başa eyler âferîn
Âzân-ı hırşında enîn mûsîkî-i şekvâ eder
- 18 Şekvâya hâcet var mıdır feryâdını etme heder
Böyle gelir böyle gider aldırmamak evlâ imiş
- 19 Ey merd-i şâhib-ihtîşâm elbette şubhuñ şâm olur
Bir gün gelir akşâm olur bâkî hemân illâ imiş

- 20 Kehvāre-i ikbāl içinde yan gelip şallan uyu
Mazlūmların āhı seniñ encāmını ĩmā imiş
- 21 *Fānī* ferāġat hırkasın çek başına çekme keder
Her hālī hoş görmek meger bir ni‘met-i ‘uzmā imiş

6 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-4-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Şūh u şīrīn bir güzel buldum hıṭāb etdim bu şeb
Mācerā-yı ‘aşkıyı yazdım kitāb etdim bu şeb
[606]
- 2 Leblerinden nūş edip mā’u’l-ḥayāt-ı āteşīn
Zīr-i pāyinde ser ü çeşmi turāb etdim bu şeb
- 3 Yandım āteşlerde yāre ilticā’ etdim müdām
Zīrve-i bürkânımı pür-āb u tāb etdim bu şeb
- 4 Dest-i nāzında bayıldım ihtirāz-ı nāleden
Sīnemi bezminde bir hoşca rebāb etdim bu şeb
- 5 Ḥaylī dem çaldım çalındım söyledim bī-faṣl u bāb
Gonca-i āmālīmi maḥrūm-ı ḥvāb etdim bu şeb

- 6 Mū-be-mū ‘aṭṣān idim ol sīne-i gülfāma ben
Zıll-i gīsūsunda ҡaldım ihticāb etdim bu şeb
- 7 Pertev-i dīdārına baқdım hemān Allāh dedim
Cān dayanmazken n’için ref‘-i niķāb etdim bu şeb
- 8 Mest ü maḥmūrāne dalmıṣdım temāṣā etmege
Ḥāne-i ҡalbi nigāhıyla ḥarāb etdim bu şeb
- 9 Fāni-i şeydā yine bir dil-berin bāzīçesi
Ḥaylī dem ‘aṭṣān iken ñuṣ-ı şarāb etdim bu şeb
- 10 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-5-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

- 1 Ḥaķıķat cān-ı ‘āṣıķ ten şerī‘at
O ra‘nā dil-beri örten şerī‘at
- 2 Şoyup seyreyledim cānānı tenhā
Ki bildim cümleden aḥsen şerī‘at
- 3 Verir her ғoncası bŷy-ı ene’l-ḥaķ
Ḥaķıķat sırrına gülşen şerī‘at

- 4 Bekāret mūnceli her şafḥasında
O rütbe pāk u müstahsen şerīʿat
- 5 Şakın nā-maḥreme gösterme Fānī
Açılmaz yāre pīrāhen şerīʿat

13 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[607]

-6-

Mefʿûlû Mefâʿilü Mefâʿilü Feʿûlün

- 1 Yādında mı bir leyle-i mesʿûd idi ey rūḥ
Ebvāb-ı hidāyet saña olmuş idi meftūḥ
- 2 Cibrīl-i ḥaḳīḳat mi ʿaceb nefḥa-zen oldu
ʿUnşur kafesinde seni kim eyledi mecrūḥ
- 3 Bir gün gelir elbette biter neşʿe-i evlā
Şimden-geru uḥrāya onu eyleme mercūḥ
- 4 Lertzān u girīzān yaşama semt-i fenāda
Kaç Rabbi'ne kim şaklaya senden seni Subbūḥ
- 5 Gül koḳla semen topla hemān Ḥaḳ ile Ḥaḳ ol
Ezhār-ı beḳā tā ki ola bāḡına maṭrūḥ

6 Şal fülk-i dili yokluğa ğā'ib ola eflāk
Tūfān-ı 'ademden seni taḥlīş ede bir Nūḥ

7 Fānī yine bir vech-i şafā seyrine dalmış
Ol metni oku dilde şaḡın eyleme meşrūḥ

13 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-7-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Mübtelā-yı derd-i cānān olmuşum yā Rab meded
Şevḳ-i ruḥsārīñla ḥayrān olmuşum yā Rab meded

2 Mezheb-i 'aşḳ içre derler iştikāya yok cevāz
Ben şikāyetle perīşān olmuşum yā Rab meded

3 Yārı terk etmiş nice aġyāra bend olmuş gönül
Böylelikle ġarḳ-ı ḥüsrān olmuşum yā Rab meded

4 'Ālem içre nesne yok senden ḥafī senden celī
Sīnelerde āh-ı pinhān olmuşum yā Rab meded

5 Dürd iken maṭlūb-ı 'āşık ben hemīşe bī-ḥaber
Tālib-i dārū-yı dermān olmuşum yā Rab meded

[608]

- 6 Dalmışım āhū-naẓar dil-berleriñ seyrānına
Gözleri ‘aşkıyla giryān olmuşum yā Rab meded
- 7 Kalmışım ḥār u şamīmī sīnelerde bī-şadā
Şubḥa dek üftān u ḥizān olmuşum yā Rab meded
- 8 Gāhī bülbül gāhī sūnbül iştīyākıyla müdām
Mübtelā-yı bûy u elḥān olmuşum yā Rab meded
- 9 Gerçi bünyem pek naḥīf ammā günāhım bī-‘adād
Bir mücessem nāy-ı efgān olmuşum yā Rab meded
- 10 Nerde şaklansañ seni tesbīḥ u tenzīh eylerim
Mū-be-mū bī-şübhe imān olmuşum yā Rab meded
- 11 Sen yaratdıñ ben göñül atdım nice ḥübānına
Böylece pervāne-i ān olmuşum yā Rab meded
- 12 Gāhī ḥandān gāhī giryān dil-berān bezminde ben
Dā’imā ser-mest ü velḥān olmuşum yā Rab meded
- 13 N’eylesin bī-çāre-dil düşmüş meḥāsin dāmına
Kāselis-i āb-ı ‘irfān olmuşum yā Rab meded

- 14 Dūzaḥ u firdevsini bu zulmet içre bulmuşum
Nūr-ı zātımdan peşimān olmuşum yā Rab meded
- 15 Nūr u nārıñ belde zünnārıñ kenārıñ hepsi hoş
Ben ğarık-i mevc-i ‘ummān olmuşum yā Rab meded
- [609]
- 16 Secdegāh etdim seni mescūdu nisyān eyledim
Böyle bir ḥāletle tālān olmuşum yā Rab meded
- 17 Lāleler açıldı bāğ içre duyuldu nāleler
Ben yine ḥasretle nālān olmuşum yā Rab meded
- 18 Gül kıaranfil zanbağ u sünbül dili şād eylemez
Çün esir-i nefis-i ‘işıyān olmuşum yā Rab meded
- 19 ‘Aşıka senden ola ancak ‘ināyet merḥamet
Ben hemān bī-pāk u ‘uryān olmuşum yā Rab meded
- 20 Ḥālime dād eylemezseñ kimse imdād eylemez
Vuşlatıñ uğrunda kıurbān olmuşum yā Rab meded
- 21 Kıays u Leylā Yūsuf u Ya‘kūb ararsañ bendedir
Vādi-i ‘aşık içre Ken‘ān olmuşum yā Rab meded

22 Gāhī İsmā'īl olup teslīm-i gerden etmişim
Gāhī Mūsāveş hüküm-rān olmuşum yā Rab meded

23 Gāhī hākim gāhī maḥkūm gāhī mazlūm olmuşum
Gāhī gülşen gāhī külhān olmuşum yā Rab meded

24 Gāhī bir enver olup ḥürriyyet i'lān eyledim
Gāhī ḥāk-ālūd-ı nisyān olmuşum yā Rab meded

25 Fāniyā ebr-i bahārāsā geçerseñ laḥzada
Nām-zed-i deryā-yı ḡufrān olmuşum yā Rab meded

13 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

[610]

-8-

Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

1 Gün toḡdu ocaqlarda belirdi yine bir dūd
Āmāl-i nev-ā-nevle açıldı der-i mesdūd

2 Kūşlar kuzular derd-i ma'îşetle pür-āvāz
Ebnā-yı beşerde yine bir ḡulgule meşhūd

3 Dil düşdü yine keşmekeş-i būd u nebūda
Dünyāda sa'ādet aramak ḡüşiş-i bī-sūd

- 4 Enhār-ı emel cūş u ħurūş eyledi yer yer
Bilmem ki aķarsıñ nereye ey elem-efzūd
- 5 Deryā-yı ‘adem muntazır-ı vaşlıñ aman aķ
Her mevcesi eyler seni bir zevķ ile bī-ħūd
- 6 Da‘vā-yı enāniyyeti añlarsıñ o laħza
Aşlıñ ne imiş belli olur cılve-i mevcūd
- 7 Eglencesidir ol güzeliñ vālid u mevlūd
Āyīnesidir lem-yezeliñ ħāmid u maħmūd
- 8 Pāk eyle dili belli ola vārid u mevrūd
Sen Ka‘be gibi kendini et sācid u mescūd
- 9 Mā-dām ki enfās u beşer aķşar u ma‘dūd
Āzāde-i şirk eyle beni vāşıl-ı ma‘būd
- 10 İķlīm-i vücūd içre bulundukça rāħat yok
Feryād ile bārī aķayım Rabbime çün rūd
- [611]
- 11 *Fānī* bu fenā bezmini taħlīle şavaşma
Açdım gözümü görmek için yum dedi maķşūd

-9-

Meʿûlü Meʿûlü Meʿûlü Feʿûlün

- 1 Ey dil yine esbâb-ı ʿarab hep mütenevvîʿ
Âmâde bu bezm içre saña cümle bedâyiʿ
- 2 Peymâne güzel nağme yanık muṭṭaribe pür-cüş
Nüş eyleyelim bâde-i ʿaşkı mütetâbiʿ
- 3 Dildâde hâzır her meze turfanda vü mebzûl
Devrân ediyor ortada sâkî mütevâziʿ
- 4 Doldur mütevâlî içelim tâ ola hâlî
Dil-hânesi cânânıma ʿalsın mütezarriʿ
- 5 Fânî yalnız sofrada dâ'im müterennim
Olmaḡ diliyor muṭṭaliʿ-i nevʿ-i meṭâliʿ

15 Kânûn-ı evvel 1332: Giresun

-10-

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Yârdan âgyârdan hâlî diyâr-ı iftirâḡ
Olmadı şeydâ-dile bir kimse yâr-ı iftirâḡ

- 2 Öyle bir deryā-yı âteş-zā ki bu beyne'l-beşer
Mevcedār olduḡça göstermez kenār-ı iftirāk
[612]
- 3 Āh ile yansam remād olsam rehā ḡābil degil
Ḥaşre dek sönmez yanar derler bu nār-ı iftirāk
- 4 Nūr u nārından açılmış şanki bir pūşidedir
Velī eder yek-dīgerin leyl ü nehār iftirāk
- 5 Veyl oḡur ʿāşıklara müstaḡrak-ı vāveyl eder
Cürʿa vermez cām-ı vaşlından nigār-ı iftirāk
- 6 Pek taḡammülsüz imiş olmak şikār-ı iftirāk
Āh eder iñler hemīşe dil-fikār-ı iftirāk
- 7 *Fāniyā* vuşlat demi bir cürʿa nūş etmiş idim
Şimdi cānımdan geḡip ḡaldım ḡumār-ı iftirāk

-11-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Mihr ü mähından cihānıñ vazgeçip cānāna bak
Cān evinde şaklanıp kalmış güzel mihmāna bak

2 ‘Aşk ile yum gözlerin mihmānı istikbāle çık
Zir u bālā hep açık ol nokta-i Raḥmān’a bak

3 ‘Alleme’l-insāne mā lem ya’lem⁵³⁴ ihsānından al
Muşḥaf-ı hüsnünde meşṭūr sūre-i Qur’ān’a bak

4 Müncelī vechinde ḥaṭṭ-ı heft ile āyāt-ı nūr
Münkeşif her noktada ol dīdeden pinhāna bak

[613]

5 Ṭīn iken aşlında şimdi şümme entüm temterün⁵³⁵
Sırrına mazhar olan bāzīçe-i insāna bak

6 ‘Alleme’l-Qur’ān⁵³⁶ okur bilmez faḳaṭ Qur’ān nedir
Ḥāsibū⁵³⁷ emriyle sen a‘mālini mizāna bak

⁵³⁴ İktibasta bulunulan ayetin meali şu şekildedir: “O, insana bilmediğini öğretendir.” Alak, 96/5.

⁵³⁵ şümme entüm temterün: “Hala şüphe ediyorsunuz.” İktibasta bulunulan ayetin tamamı meali şu şekildedir: “O öyle bir Rab’dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O’nun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.” En’ām, 6/2.

⁵³⁶ ‘Alleme’l-Qur’ān: “Kur’ān’ı öğretti.” Raḥmān, 55/2.

⁵³⁷ Ḥāsibū: “Hesaba çekin.” Hz. Ömer’in “Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin. En büyük arz için hazırlık yapın. Kıyamet günü hesap, ancak bu dünyada kendisini hesaba çekene kolay gelir.” dediği rivayet edilmiştir. Tirmizi, 14306.

- 7 Geç bu berzahdan hemân fülk-i dili baħrine şal
İltikâṭ-ı feyz edip lü'lü'ü ve'l-mercāna⁵³⁸ bak
- 8 Külle yevmin⁵³⁹ sırrına el-ān kemā-kān vāķıf ol
Fe'nfüzū⁵⁴⁰ emreyler aķtār içre gel sulṭāna bak
- 9 Cennetān içre maķām-ı Rabbi'ne ta'zīm eder
Hem velā hüm yaħzenūn⁵⁴¹ tebşir eden fermāna bak
- 10 Küllü men fānī ve yebķā⁵⁴² vech-i Rabb-i zü'l-celāl
Ġayrıdan vazgeç göñül bāķī o ħüsn ü āna bak
- 11 Geç bu ķalbinden ķalıp endişesinden Fāniyā
Toğsun ol şemsu's-şümüs-ı Ḥaķ ḥaķīķī cāna bak

26 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

⁵³⁸ İktibasta bulunulan ayetin tamamı meali şu şekildedir: “O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar.” Rahmân, 55/22.

⁵³⁹ İktibasta bulunulan ayetin tamamı meali şu şekildedir: “Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O'ndan isterler. O, her an yeni bir ilâhî tasarruftadır.” Rahmân 55/29.

⁵⁴⁰ Fe'nfüzū: “Geçin gidin.” İktibasta bulunulan ayetin tamamı meali şu şekildedir: “Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin uçlarından bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yeterse geçip gidin. Büyük bir güç olmadıkça geçip gidemezsiniz.” Rahmân, 55/33.

⁵⁴¹ velā hüm yaħzenūn: “Onlar üzölmeyeceklerdir.” İktibasta bulunulan ayetin tamamı meali şu şekildedir: “Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzölmeyeceklerdir de.” Yûnus, 10/62.

⁵⁴² İktibasta bulunulan ayetlerin tamamı meali şu şekildedir: “Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâķi kalacaktır.” Rahmân, 55/26-27.

-12-

Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

- 1 Gûlzâra nazar eyleme dil gül-bedenim yok
Şolsun açılan gülleri gönca-dehenim yok

[614]

- 2 Kaldım bu diyâr içre hemîşe tek ü tenhâ
Feryâd ederim beyhûde imdâd edenim yok

- 3 'Uzlet denilen dâma tutuldum unutuldum
Gündüz gece olsun gelenim yok gidenim yok

- 4 Bilmem ki nasıl cîlve-i tâlî' ne tecellî
'Uryân u perîşân tenime pîrehenim yok

- 5 Cennetde bile zâhid arar hûr ile gılmân
Dünyâda benim koqlamağa yâsemenim yok

- 6 Ğam def'ine bir çâre imiş mâ'î ile hağrâ
Bezletdi Hudâ bunları vech-i hasenim yok

- 7 Elbette toğar bir gün olur mihr-i tesellî
Âzâde-serim şimdi gülüm yok dikenim yok

- 8 Şâ'irleri şekvâya düşürmüş bu fitengâh
Allâh'a şükür derd-i derûnum mihenim yok

- 9 *Fānī* yine bir nağme çalar yokluk içinde
 Mesmū[‘]-ı nigār olmağa lāyık sūhanım yok
 26 Kānūn-ı evvel 1332: Giresun

-13-

Fe‘ilâtün (Fâ‘ilâtün) Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün (Fâ‘lün)

- 1 Bilmedim kıymetiñi kadriñi eyvāh seniñ
 N’için üzdüm o güzel kalbini ey māh seniñ
- 2 Küçücük yoşma idiñ çokça taḥammül etdiñ
 Niye kırdım ‘acabā göñlüñü nā-gāh seniñ
- 3 Beni ‘afv eyle ki āşufte-i ḥālīñ oldum
 Ben seniñ şām u seḥer nāle-i cāngāh seniñ
- 4 Söylerim hep seni Mecnūn gibi saḥrālarda
 Söz benim gerçi faḫaṭ söyleyen efvāh seniñ
- 5 Coşarım ḳaṭre iken baḥr-ı muḥīṭāsā ben
 Mevce-i ‘aşḳı benim ḥüsn ile emvāh seniñ
- 6 Ben naşıl ortaya düşdüm bilemem ḡaflet ile
 Dil seniñ dīde seniñ sīnede dil-ḥvāh seniñ

7 ‘Ākıbet başladım ol hālını güç idrāke
 ‘Abdini redd ü qabūl şânına dergāh seniñ

8 Tıttu dil firqat ile kūy-ı nigārıñ yolunu
 Eyle tevfiqini reh-ber baña şeh-rāh seniñ

[615]

9 Nefs-i bed-ıñnetim etdi beni menkūş-ı elem
 Aḥsen-i hāl ile ḥaşret ki bu gümrah seniñ

10 Bilmedim lebleriniñ kıymetini vuşlatda
 Niye ben leblerini emmedim her gāh seniñ

11 Şimdi firqatle bu *Fānī* çekiyor zehr-i sitem
 Niye kırdım küçücük qalbiñi ben āh seniñ

30 Kanūn-ı evvel 1332: Giresun

-14-

Mef'ûlû Mefâ'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

- 1 Ey dil ne olur hâlini etmez misiñ ifşâ
Sen söyle hemân ben edeyim 'âleme inşâ
- 2 Fâş etmege gelmez bu benim râz-ı derûnum
Tâ kabre kadar eylerim ol hâleti ihfâ
- 3 Rûsvây-ı cihân olmağa şâyetse sözüüm yok
Bir ben bilirim hâlimi bir Hâzret-i Mevlâ
- 4 Vaqtâ ki olur nâle-güşâ târ-ı rebâbım
Âgyâra degil yâre eder derdini îmâ
- 5 'İzzet ile zillet beni dūçâr-ı ğam etmez
Gâh eyledi ihyâ beni cānâne gâh imhâ
- 6 Bārânına baş açdı gönül ebr-i belāniñ
Âzâr-ı hezâr etse baña vız gelir a'dâ
- 7 Çok diñledi dil tañtana-i dehr-i dütâyı
Bir muđhikenîñ naķrasıdır şükr ile şekvâ
- 8 Âyinede bir gölgedir 'udvân u muĥabbet
Gâh eyledi dil dehre sitem gâhî mudārâ

9 Bildim ki birer cilve imiş dost ile düşman
Ağlar gülerim hālime pinhān u hüveydā

10 Dost belledigim cānıma kaçdeyledi āhir
Düşman dedigim etdi baña cānını ihdā

11 Fānī düşünüp hālını āh eyleme ğayra
Taḳdīre rızā ‘ākıbet eyler seni irzā

2 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[616]

-15-

Mef‘ûlû Mefâ‘îlû Mefâ‘îlû Fe‘ûlûn

1 Sen ağlama ben āh ile giryān olayım tek
Āhımla yanıp böyle perîşān olayım tek

2 Gel sīne-i sūzānıma ‘afv et beni cānā
Aç gözleriñi ğamzeñe ḳurbān olayım tek

3 Ḍarabāt-ı dil-i ḥastemi dikkat ile diñle
Derdim ile ben vāşıl-ı Raḥmān olayım tek

4 Dök zülf-i semen-büyunu da çehreme ol ān*

* On sekiz yaşlarında iken söylediğim bir manzūmeniñ mışrā‘ıdır.

Ver lebleriñi ağızıma bî-cân olayım tek

5 Sen güllerimi topla mezārım üzerinden
Ben hāke düşüp āh ile pinhān olayım tek

6 Sen bir küçücük yoşma güzelsiñ gülüp oyna
Ben hufrede ālūde-i nisyān olayım tek

7 *Fānī* yine n'oldu saña kurbān-ı ğam olduñ
Şūhāne düzen ver sāza raqşān olayım tek

3 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-16-

Mef'ûlû Mef'â'îlû Mefâ'îlû Fe'ûlûn

1 Pür-şevk u ıarab vaşl ile şādān olalım gel
Rü'yā-yı dem-i 'aşk ile hāndān olalım gel

2 Bildim ki felek el atacağ hacle-i vaşla
Bir ādem olup kūşede pinhān olalım gel

3 Ver lebleriñi leblerime rūhumu kabz et
Bir olmaz iki yek-dil u yek-cān olalım gel

- 4 Dehriñ sitemi ‘aşıkı vuşlatda bırakmaz
Tā şubha kadar böyle perişan olalım gel
- 5 Nüş eyleyelim katresini cām-ı şafânıñ
Âteşler içinde yine sūzān olalım gel
- 6 Başdan ayağa terledigiñ hâtıra geldi
Ol bûyı yine şemm ile ‘uryān olalım gel
- 7 İnşād-ı ğazel eyledi şūhāne bu *Fānī*
Gel diñleyelim şevk ile raqşān olalım gel
- [617]
- 8 Gel sevdiceğim gel melegim gel güzelim gel
Tā ‘arş-ı ilāhī’de seniñle gezelim gel^{*543}

3 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

* Tefvîk Fikret merhûmuñ “çal sevdiceğim çal” beyt-i şevk-āverine imtişālen ğazeliñ nihāyetine ‘ilāve edilmiştir.

⁵⁴³ Reşid Fânî’nin Tefvîk Fikret’in “Ey Yâr-ı Nagamkâr” şiirinden ilham aldığı mısralar şu şekildedir:

Çal, ben de olup “Âh”larım la sana dem-sâz
Çâk eylemedir sîne-i aşkı emelim çal!
Te’sîr-i tarabla ederek kol kola pervâz,
Tâ Arş-ı ilāhî’ye kadar yükselelim, çal!
Çal sevdiceğim, çal melegim, çal güzelim... Çal!

-17-

Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün Mütefâ'ilün

- 1 Niye gördü dîdelerim seni niye sevdim âh seni ey güzel
Baña kısmet etse n'olurdu bir gecelik vişâliñi lem-yezel
 - 2 Gülüp oynamak mı diler 'aceb ne kadar da şûh u şeker imiş
Süzülürdü gözleri sihr ile açılırdı lebleri pür-emel
 - 3 Gül ü yâsemen mi nedir dedim ser-i mûy-ı zülfüne bağlanan
Kızarıp bozardı yanaqları dedi tār-ı zülfümü kokla gel
 - 4 Niye tār-ı zülfünü kokladım n' için ol çiçekleri yokladım
Dedi el uzatma şakın baña edemez o 'ukdeyi kimse hāl
 - 5 Dedim ey nihāl-i şafā-fezā saña 'āşık olsa gönül sezā
Dedi şem'-i hüsnu me çok yanan saña soñra nağme olur ye gel
 - 6 Açarak kanad kelebek gibi gülüp oynuyordu bebek gibi
Naşıl oldu pır dedi uçdu âh yine bezmi kapladı bir melel
 - 7 O güzel gelir diye gizlice geçiyordu pür-halecân gece
Gececek demek ki emel ile bu hayāt-ı fāniye mā-ḥaşal
- [618]
- 8 Yine Fānī derd-i firāk ile müteḥassirāne figān eder
Şu beyitle ḥālet-i ye'siniñ derecātı olmada müstedil

- 9 Ararım seni şuşarım seni gezerim bu hāl ile serserī
Ne gören var ʿākıbet añladım ne bilen var āh seni ey perī

7 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-18-

Fâʿilâtün Fâʿilâtün Fâʿilün

- 1 Parladi birdenbire nār-ı cidāl
Eyledi āfāk-ı cihān iştiʿāl
- 2 Kāpladı dehri yine dūd-ı siyāh
Yok henüz ol nāʾirede iʿtidāl
- 3 İnledi dünyā bu çekāçāk ile
Çıkdı koynundan yine tīg-i kıtāl
- 4 Dehşet ile pañladı biñlerce top
Göklere etdi bu şadā intikāl
- 5 Düşdü benī Ādeme bir gūlgūle
Velveleye verdi cihānı bu hāl
- 6 Gündüzümüz oldu siyāh bir gece
Tuʿme-i dendān-ı leh-bedr-i leyāl

- 7 Hāki şular āh ile enhār-ı hūn
Sefk-i demā-i beşer olmuş helāl
- 8 Gün degil ay geçdi faķat bitmedi
Geçdi bu velvāl ile hattā dü-sāl
- 9 Dul ķalarak ağladı yüz biñ gelin
Ėonca-i ‘işmet bugün için pāy-māl
- 10 Levhaları var nice taşviri güç
Nevhaları var nice duymaz ricāl
- 11 Bā‘iş-i rāhat medeniyyet imiş
Ėapladı ol sāhayı lākin đalāl
- 12 Esdi cihān içre ‘aceb zemherİR
Şoldu yazık zehr ile biñ nev-nihāl
- [619]
- 13 Hangi biñ ol āfeti milyonca şay
Āh ile her hānede ağlar ‘iyāl
- 14 Rastgele bir hāneyi daķ eyledim
Bir ķadınıñ derdini etdim su’āl

- 15 Ben onu ancak ben onu isterim
Hep seniñ olsun dedi māl u menāl
- 16 Bir daħi gelmez dedim ey vālide
Gitdi oğul mümteni‘ oldu vişāl
- 17 Ağladı ol māder-i şefkat yine
Şaçlarını yoldu hemān bī-mecāl
- 18 Söyledi öldü vaṭanıñ uğruna
Kalmadı oğlum torunum ihtimāl
- 19 Ben daħi ölmek dilerim şān ile
Mağrib u meşriķda görünsün hilāl
- 20 Düşmanımı kahreder elbet Hudā
Türk yaşasın ben edeyim irtiḥāl
- 21 Öpdüm hemān ellerini koḳladım
Söyledim ey māder-i şefkat-miṣāl
- 22 Top u tüfeng patlasa biñlerce yıl
Türk kanı söyler seni bā-ihtifāl
- 23 Baħr-ı muḥiṭ dalgaları iñlese

Nār-ı cidāl içre tutuşsa cibāl

24 Şaçlarınıñ müyunu görmez ‘aduvv
Düşmanı berbād ederim bî-kelāl

25 Seng-i mezārım bağıır intikām
Heybet-i şavtımla olur cümle lāl

26 Sen yine ey annecigim şān ile
Eyleyeceksiñ bize ‘arz-ı cemāl

27 Yükeleceksiñ bu cihān içre hep
Yüz sürececek pāyine Şark u Şimāl

28 Hind ile Çin komşu gelir yanına
Rūmeli Tūranla eder ittişāl

29 Dübb-i şimāl azdı diyorlar faķaķ
Kıplamış āfākını ebr-i zılāl

30 Doğ vaţanım şān ile yüksel hemān
Görsün o yerler yine nūr-ı hilāl

6 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[620]

-19-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Mazhar-ı zāt u şifāt-ı Hâk Te'ālā'dır göñül
Maşdar-ı esmā-yı küll 'ayn-ı müsemmâdır göñül
- 2 Gāhī 'ābid gāhī ma'būd gāh 'ubūdiyyet olur
Hall u 'aḳdi ḡayr-ı ḳābil bir mu'ammâdır göñül
- 3 Zāt-ı baḥt-ı Hâk ile ḥāşıl olur maḥv-ı şifāt
Nefy ü işbāt eyledim gördüm mürâyâdır göñül
- 4 Nūr u nār-ı ḥikmet-i Yezdān ile titrer müdām
Vāḳıf-ı 'ilm-i Hudā kenz-i ḥafāyâdır göñül
- 5 Hâk Muḥammed'le 'Alī ḥavzında kevşer nüş eder
Ravza-i āl-i 'abā firdevs-i a'lâdır göñül
- 6 Ḳible-i ḥamsü'ş-şalāt etsem n'ola ebrûların
Lât u 'uzzâdan mu'arrâ beyt-i Mevlâ'dır göñül
- 7 Hūr u ḡilmân cennet ü nîrân ne varsa ondadır
Muşḥaf-ı ḥüsn içre gerçi nokṭa-i bâdır göñül
- 8 Āşinā-yı nokṭadan öğren nikât-ı dil-beri
Bâ-i bismillāh içinde şaklı ma'nâdır göñül

- 9 *Fāniyā ta'rifī kâbil mi 'aceb ol nükteniñ*
Gāhī Mecnūn gāhī Leylā gāhī sevdadır gönül

7 Kānūn-ı s̱ānī 1332: Giresun

-20-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Gel ey dil bezm-i 'irfāna yine bir ders-i ẖikmet al
 Dehān-ı ma'rifetden şādır olmuş bir ẖakīkat al
- 2 Hüve'l-hādī diyor bak 'andelīb-i gülşen-i lāhūt
 Açıp gūş-ı şafā elhān-ı pākinden hidāyet al
- 3 Cihānıñ germ ü serdiyle şaşırma kendini zinhār
 Şarıl hablu'l-metīn-i ẖazrete H̱ak'dan metānet al
- [621]
- 4 Kemāl-i 'aşk ile devrāna başla şem'-i ẖüsnünde
 Vişāl elbet olur pervāne senden bir beşāret al
- 5 Düşüp teşvīşe mir'āt-ı Hudā'yı jengdār etme
 Müşārun-bi'l-benān olmağ dilerseñ bir işāret al
- 6 Emīn olmağ dilerseñ ẖayr u şerden dehr-i dūn içre
 İmām-ı vakte uy ez-cān u dil gizli emānet al

- 7 Cihānıñ mād-desinden ğam gelir mi ma‘neviyyāta
Riyāz-ı feyze gir bir destecik hār-ı riyāzet al
- 8 Cedelgāh-ı hayāt içre dikensiz ğonca koğlanmaz
Fiġān et bül-bül-i şeydā kadar olsun cesāret al
- 9 Yaķışmaz eşref-i maĥlūk olan insāna nevmīdī
Beşüş ol cılve-i taķdīrine karşı beşāset al
- 10 Verip naķdīne-i teslīmini dād u sitād eyle
Girip pāzār-ı ‘aşķa gizlice kālāy-ı vuşlat al
- 11 Cihānıñ hāl-i hoş nīk ü bed-i ef‘āl-i ender-ĥoş
Kır artık şīşe-i endişeyi böyle siyāset al
- 12 Seven bir ‘işvebāzı luţf u ķahrından ĥazer etmez
Tutup hoş ĥāţır-ı cānāneyi dā’im şetāret al
- 13 Selām etmezse düşnām eylesin tek ğonca-fem ğülsün
İlişme tırra-i tarrārına seyret tarāvet al
- 14 Süzülmüş gözlerinde va‘d-i vuşlat gerķi var ammā
Kaķar āhū inanma leblerinden bir kefālet al

- 15 Çekilmiş kākülünden çeşmi üzre ḥaṭṭ-ı istifhām
Şaşırdım tevbeler olsun şu‘ūrumdan kefāret al

[622]

- 16 Dedi pek bārdāna ‘aṭf-ı enzār eylediñ Fānī
Düşüp bir ḥārḥār-ı firḳate bārī ḥarāret al

9 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-21-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Tūlū‘-ı mihr ü māh-ı nev-bahārı yād et ey bülbul
Taḥaṭṭur eyle ol vuşlatları feryād et ey bülbul
- 2 Seḥer oldu açıldı dīde-i maḥmūr-ı cānānım
Şabāḥiden terennüm eyle yāri şād et ey bülbul
- 3 Seniñ-çün güllere ‘āşık diyorlar var mıdır aşlı
Ḥaḳīkat derdini söyle beni irşād et ey bülbul
- 4 Nevā-yı tīz u pestiñle faḳīri böyle mest eyle
Vücūd endişesinden rūḥumu āzād et ey bülbul
- 5 Saña yārim de ‘āşık lāne-i sevdāmı terk etme
Bu gülşen içre sen de bir yuva bünyād et ey bülbul

- 6 Kemāl-i ‘aşk ile her gün bize meşq-i niyāz eyle
Nev-ā-nev düş fiğāna nağmeler icād et ey bülbul
- 7 Neler çekmiş zavāllı bir tutam cism-i nizārıñ āh
Nigārım dinliyor diğkat ile ta‘dād et ey bülbul
- 8 Kitāb-ı nāzı senden bellesin maḥbūbe-i ṭannāz
Hemān derd-i derūn-ı ‘aşkı mı müzdād et ey bülbul
- 9 Eger ‘aşık iseñ gülzāra güller hep seniñ olsun
Bunaldım ḥāk-i esfelden beni iş‘ād et ey bülbul
- [623]
- 10 Semā-yı ‘aşk içinde yükselip eflāki devrettim
Gel ol ḳudsī nevālardan daḥi inşād et ey bülbul
- 11 Ğurāb-ı firḳat oldum bülbul-i vuşlat iken eyvāh
Bu Fānī-i ğarībe bārī sen imdād et ey bülbul

9 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-22-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Bu dünyā cilvegāh-ı Ādem ü Ḥavvā imiş bildim
Bu şivengāh-ı fitne nefse hoş me’vā imiş bildim

- 2 Ne rütbe münkesir olsa teceddüd etmede âmāl
Benî Âdem meger bâzîçe-i ehvâ imiş bildim
- 3 Şabâvet devri gerçi tatlıdır hîçîye müncerdir
O devriñ hândesi bî-lafz u bî-ma‘nâ imiş bildim
- 4 Şebâbet ihtirâşât-ı beşerle mâli bir şahbâ
O devriñ varsa bir endîşesi sevdâ imiş bildim
- 5 Kûhûlet cân ile cânâneyi birlikde sevmekdir
O devriñ derdi ancak loğma-i yektâ imiş bildim
- 6 Şafâ-yı hırş-ı pîrî hâtırâtı şanki ihyâdır
Füsûnkâr ‘ömrüne pâ-beste bir şeydâ imiş bildim
- 7 Ne rütbe telh-kâm olsa uşanmaz kimse cânından
Mu‘ammâ-yı hayâtı halleden a‘mâ imiş bildim
- 8 ‘Aceb bir ‘ukde-i müşkil-güşâ ki halli nâ-kâbil
Bu lağzı halleden güm-geşte-i hülyâ imiş bildim
- 9 ‘Aceb bir sırr-ı Hâk’dır añaşılmaz anlatılmaz âh
Hayâtım göz yumup açınca bir rü’yâ imiş bildim
- 10 Ne yaldızlı ne yıldızlı emeller hep ufûl etdi

Zemîn u âsumânım mihr-i ğam-pîrâ imiş bildim

- 11 Bebekdim bir vakit kehvâre-i nâz içre şallandım
Fuzûlî ağladım ‘ömrüm niyâz-efzâ imiş bildim

[624]

- 12 Biraz neşv ü nemâ buldum emekler bir şabî oldum
Felekle oynadım güldüm cihân-fermâ imiş bildim

- 13 Biraz yükseldim âhîr nâ’îl-i nev‘-i kelâm oldum
Meleklerle görüşdüm şeh-per-i a‘lâ imiş bildim

- 14 Yine yükseldim ol bād-ı seher-hîz-i sa‘âdetle
Beni iş‘âd eden bir ‘uğde-i ihyâ imiş bildim

- 15 Filizlendi nihâyet nev-nihâlim dal budak şaldı
Açıldı ‘uğdeler bir gonca-i ra‘nâ imiş bildim

- 16 Yeşillendi kızardı penbeleşdi reng reng oldu
Meger her gonca meftûn-ı güşâyîş-câ imiş bildim

- 17 Şabâvet devri vâ-ḥayfâ ki geçdi berķ-i ḥâtîf-sâ
Hulûl etdi şebâbım maḥşer-i belvâ imiş bildim

- 18 Nigâh etdi baña biñlerce göz şîrâne şavletle
Şaşırdım kendimi her dîde bir büşrâ imiş bildim

- 19 Nev-ā-nev derde düşdüm derdime dermān ararken hep
Bu şavletden murādı ‘aqlımı yağmā imiş bildim
- 20 Güzeller ğanzeler cünbüşler eṭrāfımda toplandı
Niyāz u nāz ile mefkūresi imḥā imiş bildim
- 21 Yaşarken lānesinde māderiñ ser-bāz u ser-āzād
Beni Mecnūn mişālī avlayan Leylā imiş bildim
- 22 Ne tedbirim ne ‘aqlım kaldı yāriñ dām-ı zülfünde
Zülāl-i la‘l-i nābı cāna cān-baḥşā imiş bildim
- 23 Bir oldum yār ile ser-tā-be-pā bezm-i vişālinde
Leb-i gül-gün u ḥārı şır u şehdāsā imiş bildim
- 24 Neler çekdim neler deyr-i vişālinde o cānāniñ
Çelipāya niyāzı ‘ālemi iğvā imiş bildim
- 25 Tükenmez giryelerle şavleti ‘uṣṣāka hem nāzı
Bu kānuñ-ı ḥayātı ‘aşk ile iṭfā imiş bildim
- 26 Uyandım ḥvāb-ı ğafletten kühūlet çağına düşdüm
Bu devriñ zevki hepsinden ṭarab-efzā imiş bildim
- 27 Ḥayāt-ı ādemi taṣvire ḥācet var mı ey Fānī

Beşikden laḥde cārī selsebīl-i mā' imiş bildim

21 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

[625]

-23-

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fa'lün)

- 1 Bu deyr-i fitnede aşnām-ı yāre aldandım
Perestiş eyledigim her nigāra aldandım
- 2 Ğarīk-i zevk-i temāşā kalıp ḥarīminde
Nuḳūş-ı vech-i füsünkār u zāra aldandım
- 3 Kitāb-ı zūlf-i siyāhında ḥaṭṭ-ı nūr okudum
Devām-ı gerdeş-i leyl ü nehāra aldandım
- 4 Açıldı gerçi emek verdiğim nihāl-i emel
Hübüb-ı hicr ile şoldu bahāra aldandım
- 5 N' için şemīm-i vefā yok 'aceb bu gülşende
Hezāra ğonca-i seḥḥāre ḥāre aldandım
- 6 Kızardı terledi gül-ruḥları ḥicābından
Nikāb-ı 'işmeti ca'li 'izāra aldandım

7 Elim elinde gözüm gözlerinde kalmış iken
Bırakdı kaçdı ‘aceb dil-şikāra aldandım

8 Piyāde kaldı göñül rāh-ı iştiyākında
Yazık bu ‘arşada bir şehvāre aldandım

9 Ne çāre cılve-i takdīr-i Hāk imiş Fānī
Cefāsı ‘ışvesi çok şivekāra aldandım

24 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-24-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Sevgilim pek bî-emān olmuş hilāl-ebrūların
Mest-i nāz olmuş süzülmüş dide-i dil-cūlarıñ

2 ‘Āşıkı imhā mıdır bilmem ki maqşūduñ yine
‘Uqde-i zūlfūñ çözölmüş pek karışmış mūlarıñ

3 İnkişāf-ı zevk-i vuşlatla kızarmış ruhlarıñ
Pīç u pīç olmuş dökölmüş kākül-i hoş-būlarıñ

[626]

4 Hüs-n-i reng-ā-rengini ezhāra teşbīh eylemem
Sen perestiş-kāhısıñ sūnbüllerin şeb-būlarıñ

- 5 K umrulardan mı g vercinden mi me   etdi  bunu
L ne-i sevd mı tehz z eyledi h h ları 
- 6 Hem g zel hem    eb z olsun seni  tek g rmedim
D men-i va lında  aldım ger i  ok b n ları 
- 7 B se-  n olmak diler senden g    l ser-t -be-p 
 ork ma  olmaz  ate  n  h mla  onca-r ları 
- 8  btis m-ı n z ile art k a ılsın lebleri 
    r olsun feminde deste-i l 'l 'leri 
- 9 Her ne emreyler ise   f sına  m deyim
 iv   r m s yle F n 'ye nedir  r  ları 

26 K n n-ı   n  1332: Giresun

-25-

F     t n F     t n F     t n F     n

- 1     r olmu  g    l esr r-ı pinh n  seni 
 ub a dek bitmez t kenmez oldu e   n  seni 
- 2 G z yumup a m  -ı va l-ı y re dalmı s n bu  eb
A la ıldı leblerinde  almamı  c n n  seni  r   ke

- 3 *Laḥmike laḥmî*⁵⁴⁴ dedim feryādıma ses vermediñ
 Lübb-i rūḥ olmuş meger cisminde cānānıñ seniñ
 [627]
- 4 Kalmamış sende ḥicāb-ı ādemoiyyetden eşer
 Āteş-i ‘aşkıñla yanmış dīn ü imānıñ seniñ
- 5 Deşt-i cennetde teḳaddüm eylediñ mecnūna sen
 Hangi şāhıñ ‘abdisiñ kimdir ḥüküm-rānıñ seniñ
- 6 Ben naşıl çıldırmayım āḥ etmeyim of etmeyim
 Añlaşılmaz oldu gitdi derd u dermānıñ seniñ
- 7 *Fāniyā* hāmūn-ı ḥüsn içre hemān cevłāna baḳ
 Minnet etmez Hızır ile İlyās’a Loḳmān’ıñ seniñ

26 Kānūn-ı şānī 1332: Giresun

-26-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Şanma herkes ‘āleme ḥandān gelir ḥandān gider
 Mübtelā-yı ‘aşḳ olan giryān gelir giryān gider

⁵⁴⁴ Etin etimdir manasına gelen bu söz, Hz. Peygamber’e atfedilen “Laḥmike laḥmî, demmike demmî, rūhike rūḥî, cismike cismî” ifadesinden alınmış, ancak hadis kaynaklarında böyle bir rivayete ulaşılamamıştır.

- 2 Görmedim bir kimseyi memnūn u rāzı hāline
Raḥm-ı māderden ʔoĝar nālān gelir nālān gider
- 3 Evvel ü āḥir şikāyetdir sözü insānlarıñ
Ḥilḳatinden bī-ḥaber ḥayrān gelir ḥayrān gider
- 4 Cennet olsa meskeni dūzaḥ şanıp feryād eder
İḥtirāş-ı nefis ile sūzān gelir sūzān gider
- 5 Kāplamış dört yanını ni‘met faḳaṭ görmez gözü
Ḥaclegāh-ı sūra ol ‘uryān gelir ‘uryān gider
- 6 Ḥissine maĝlūb olur vermez güşāyiş ‘aqlına
Yer iḳer ḥayvān gibi nā-dān gelir nā-dān gider
- 7 Nakş-ı efsūnkārına dehriñ göñül rabṭ eyleyen
Būse-ḳin olmak diler ‘aṭşān gelir ‘aṭşān gider
- 8 Kaṭresinden nūş eden ḳanmaz cihānıñ zevḳine
Kör kütük mest-i emel sekrān gelir sekrān gider
- 9 Dem urur Ḥaḳ’dan faḳaṭ bilmez ḥaḳıḳat bābını
Daḳ eden ebvābını şādān gelir şādān gider
- 10 ‘İlm ü ḥāl-i enfüs ü āfāḳı ezber meşḳ eden

Noḳṭadan ḫarfden beri pinhān gelir pinhān gider

[628]

- 11 Terk-i ‘ilm et *Fāniyā* cānān-ı ‘aşḳa bende ol
Vāḳıf-ı ‘aşḳ olmayan şağdan gelir şoldan gider

18 Teşrîn-i evvel 1333: Boyābād

-27-

Mef’ûlû Mefâ’îlû Mefâ’îlû Fe’ûlûn

- 1 Gülzār-ı fenā içre göñül şanma şafā var
Aldanma şaḳın ḡoncasına ḫār-ı cefā var
- 2 Āfāk-ı beşerde ṭolaşan ebr-i sitemden
‘Umrān u nemā bekleme bārān-ı belā var
- 3 Yārāna bile derd-i dil-i zārıñı açma
Bir başḳa zaḫm belki açar dest-i ezā var
- 4 Yārānı menāfi‘ eyle tev’em bu cihānıñ
Zanneyleme ḡāfil ki cihān içre vefā var
- 5 Gözler kapanıp hırş-ı menāfi‘le açılmış
Her gördüğünü bilme ḫāzır çok şanmaḡa var
- 6 Dünyāyı ve ‘uḳbāyı şatıp bir pula verseñ
Bāzār-ı vücūd içre yine bey‘ u şirā var

7 Dil tatlı güler yüzlü fakat maşşadı başka
Eṭvārına aldanma derūnunda riyā var

8 Şefkatle bakar lebleri titrer gibi ḥālī
Fırşat hele geçsin eline bak ne veḡā var

[629]

9 Kābıl ise şaklanmalı enṣār-ı beşerden
“Meydāna düşen kırtulamaz seng-i kaṣā var”^{*545}

10 Erbābına şordum aradım derdime çāre
Bildim ne devā dām-ı dehrden ne rehā var

11 Taḳdīr-i Ḥudā’ya inanan buldu selāmet
Teslīm u rızā babına vāḳıf ‘urefā var

12 Ta‘mīḳ-i naṣar eyleme mir’āt-ı cihāna
Her şey görünür nīk ü bed envā‘-ı ḥafā var

13 Esbābını öğrenmeye ḥ’āhiş neme lāzım
Ḥikmet bu desem kimse inanmaz ‘acāba var

14 Ḥoş görmek imiş gerdiş-i eyyāmı sa‘ādet
Bu ḥālet ile sālīk-i şeh-rāh-ı ḡinā var

* Şā‘ir-i ḥakīm Ziyā Paşa merḥūmuñ nāmını tebcilen yazılmışdır.

⁵⁴⁵ Bu mısra Ziya Paşa’nın Terkibibent’inde yer almaktadır.

- 15 Dünyâyı ve ‘uqbâyı da benden mi sorarlar
Elden ele üstün nice erbâb-ı dehâ var
- 16 İnce eledim sık tokudum ğayrı uşandım
Ser-rişte-i tedbîri bıraksam ne haṭâ var
- 17 Gūşumda tarab ḥāşıl eden kūşeye koşdum
Gördüm ki o meclisde de bir başka bükâ var
- 18 Gülmek mi ‘aceb girye midir māye-i ādem
Bir ḥabbe-i āb içre bile meyl-i havâ var
- 19 Ḥaḫ kuvvete kuvvet mi ‘aceb Ḥaḫḫ’a zafer-yāb
Ḥalletmege kādir bunu hangi ‘uḫalâ var
- [630]
- 20 Yek-digerine bağılıdır esrār-ı şu’ünāt
Ol ‘uḫdeye el sürme ki mikrāş-ı cezâ var
- 21 *Fānī* yetişir nükteleriñ ehl-i yakîne
Fevkinde kuluñ Ḥazret-i Ḥaḫ celle ‘alâ var

-28-

Berāy-ı taḥṣīl Der-Sa‘ādet’de bulunan ikinci oğlum Maḥmūd Ṭārīḳ’a

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Tecellīgāh-ı dehriñ germ ü serdiyle eden ülfet
Yaşar hürriyyet-i vıcdān ile bī-ḳayd u bī-külfet
 - 2 Teḥāṣī eylemez ḥaḳ söylemekden ḥaḳḳı görmekten
Telāş etmez cihānıñ şadmesiyle şāḥib-i ‘ıffet
 - 3 Giriftār-ı meşā’ib olsa ayrılmaz sekīnetden
Bu şabrıñ ḳarşısında şübhesiz mebhūt olur āfet
 - 4 Lisānıñ ḳıl ü ḳāl-i bī-lüzūmdan ḥıfzı evfaḳdır
Fakaṭ ḥaḳsızlığa dūḳār olup şuşmak da bir ḥıffet
 - 5 Cedelgāh-ı ḥayātıñ şavletinden merd olan ḳorḳmaz
Kemāl-i şükr ile mā-dūna eyler dā’imā re’fet
 - 6 Şeref-yāb-ı sa‘ādet olmak istersen ḳalış ‘ılme⁵⁴⁶
Yaşar maḥşūl-i şa‘yiyle müreffeh sālīk-i ḥırfet
- [631]
- 7 ‘Aṭālet maşdar-ı ye’s ü felāketdir ḥazer eyle
Anıñ āḡūş-ı ḥārında doḡar her meskenet zillet

⁵⁴⁶ Mısraın sonunda bulunan “ılme” kelimesi, şair tarafından sonradan düzenlenmiştir. İlk yazıldığı hâlinde “hayra” ifadesi bulunmaktadır.

- 8 Muğaşşî tatlı semdir hoş gelir birdenbire ta‘mı
Fakāṭ her cür‘asında maḥveder ma‘lûlu ol ‘illet
- 9 Dü-çeşm-i intibāhıñla tefahḥuş eyle zürre‘ı
Müzehhib tarlasından iktitāf eyler nice ni‘met
- 10 Şabāḥ akşam demez gayret eder şayf u şitā bilmez
Üşür terler yine kedd-i yemîni ḥā’iz-i sür‘at
- 11 Cehālet derdine dūçār iken tenbel degil köylü
Şu hālde ‘ilm ile ‘atıl kalan âdem degil elbet
- 12 ‘Aṭalet pençesinden kurtulup bir balṭaya şap ol
Seni izlâle fırsat bulmasın tâ ki behîmiyyet
- 13 Teşādümgāh-ı ḥayr u şerr olan bu fitnegāh içre
Ṭarîk-i istikāmetden ser-i mü eyleme ric‘at
- 14 Malıñdan tatlı cānıñdan bile kıymetlidir nāmūs
“Şeref kā’im olur ancak edeble” kavline diḳḳat
- 15 Bu irād-ı naşihatden murādım ḥüsn-i ḥālîñdir
Ṭarîkaṭ cürmüdür Fānî Ḥudā’dan bir nefes ḡaflet

-29-

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Bî-naşib-i feyz olur hem-bezm-i ‘irfân olmayan
Dâne-çîn olmaz harîm-i Hâk’da mihmân olmayan

[632]

- 2 Vaşf-ı dil-berden ne añlar görmeyen cānāneyi
Tā ebed a‘mā kalır mevşûl-i Yezdān olmayan

- 3 Bā‘iş-i ‘irfân-ı Hâk ‘aşk-ı Muḥammed’dir hemān
Ma‘rifetden dūr olur ol şem‘a sūzān olmayan

- 4 *Kenzi mahfi*⁵⁴⁷ sendedir bil kıymet-i ḥalkıyyetiñ
Dest-res olmaz faḫaṭ ol kenze vīrān olmayan

- 5 Tā‘ib u müstağfir ol dā‘im aḳıt gözyaşını
‘Āşık-ı şādık değil uğrunda giryān olmayan

- 6 Şāh-rāh-ı Hâk’da yol al cezbe-i tevḥid ile
Vāşıl-ı ser-menzil olmaz böyle pūyān olmayan

- 7 Zāhīran göz yum edeble aç başiret çeşmiñi
Başka bir ‘ālem temāşā ile pāyān olmayan

⁵⁴⁷ Bu mısra “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim, bilineyim diye mahlûkatı yarattım.” Hadisinden iktibas yapılmıştır. Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, C. II, s. 132. (Hadis No: 2016)

- 8 Nakş-ı gūn-ā gūnunu seyret şifāt-ı zātınıñ
Gör naşıl mümkün olurmuş fennen imkân olmayan
- 9 Bî-ḥaberdır nefy ü isbāt-ı Hudā'dan münkerīn
Bir ḥayālet zanneder aşḥāb-ı ikān olmayan
- 10 Āsumān-ı bāṭınıñ bî-şübhe bilmez ḥālını
Ten ḡılāfından çıkıp göklerde perrān olmayan
- 11 Teşnedir ḥālāt-ı ‘aşka dā’imā ehl-i ṭarīk
Zevk-i cāmı añlamaz elbette sekrān olmayan
- 12 Bir şeh-i ‘ālī-tebār olsa yine bed-baḥt olur
Heft-iḳlīm-i vücūdu içre sulṭān olmayan
- [633]
- 13 Ma‘rifetle neşve-yāb olmuş cihānda bir faḳīr
Kā’inātı seyreder ḳalbinde pinhān olmayan
- 14 Āfitāb-ı ḥüsne ḳarşı Fāniyā bir zerre ol
Yok bu ‘ālem içre ol maḥbūba ḥayrān olmayan

13 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-30-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 N'eylesin dünyâyı dîni vechine hayrân olan
Farğ eder mi cism ü cānı böyle ser-gerdān olan
 - 2 Nūr u nārıyla yanar Hakk'ıñ yine āh eylemez
Şu'le-i "Allāh" ile dil-ḥānesi sūzān olan
 - 3 Zikr u fikri n'eylesin bī-çāre meşḥūn-ı şafā
Varlığından bī-ḥaberdır 'aşk ile sekrān olan
 - 4 Per-güşā-yı feyz olur ber-āsumān-ı ḥalvete
Zevk-i "illā'llāh" ile her zerresi lertzān olan
 - 5 Hāk-i pāy-i Muştafā'ya yüz sürüp destūr alır
Kayd-ı cānından tecerrüd eyleyip perrān olan
 - 6 Ol maḳām-ı aḳdesiñ evşāfını ancak bilir
Lā-mekān şehrinde mā-zāğā'l-başar⁵⁴⁸ mihmān olan
- [634]
- 7 Tayy-i menzil ağlamakla āh ile ḳābil degil
Haṭve haṭve yol alır mı ṭālib-i cānān olan

⁵⁴⁸ mā-zāğā'l başar: "Göz kaymadı.." İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." Necm, 53/17.

- 8 Öyle bir hâlet gerekdir ‘âşık-ı müstağrağa
İftirāk u vuşlatı tefriķa imkân olmayan⁵⁴⁹
- 9 Añlaşıldı *Fāniyā* müşkil imiş hālāt-ı ‘aşk
Derdine dermān arar mı derdi bī-dermān olan

16 Kānūn-ı evvel 1333: Boyābād

-31-

Kaştamonu Vālī-i Sābıkı İbrāhīm Beg’e İhdā

Mef’ûlû Mefâ’ilü Mefâ’ilü Fe’ûlün

- 1 Dehriñ sitemi dehr-i sitemkāra da qalmaz
Dolab-ı cihān dest-i keremkāra da qalmaz
- 2 Ay gün tutulur yıldız uçar evc-i fezāda
Devrān-ı şafā künbed-i devvāra da qalmaz
- 3 Vazgeç a begim debdebe dārāt u haşemden
İkbāl-i zamān muķbil-i şehvāra da qalmaz
- 4 Mağrūr-ı rüteb olma çalış ‘ilme adam ol
Her naşbıñ olur ‘azli o ğaddāra da qalmaz

⁵⁴⁹ Bu mısra şair tarafından sonradan değıştirilmiştir. İlk hâli şu şekildedir:
Fırķat u vuşlat mıdır tefriķı bī-imkân olan

[635]

5 Bir  arbede bir g n  ararır Őem -i  al mu 

 ulmetler i inde sa a bir   re de  almaz

6 Mazl m olanı   hı  uzum yerde  alır mı

Elbette o g zya ları fevv rede  almaz

7 Bir n le-i Őekv  eri ir  ar -ı H d 'ya

Ma  umu   c  s ne-i Şad-p rede  almaz

8 G zler yumulur leb b k l r bir g n olur hey

D ny -yı den  y re de a y ra da  almaz

9 H r g rme Őa ın kimseyi incitme g   l yap

Ol hı m-ı na ar  e m-i f s nk ra da  almaz

10 Her kim ne ederse yine hep kendine eyler

Mir at-ı tecemm l yed-i meh-p rede  almaz

11 G ller d k l r b lb l olur g l en olur h k

B  -ı emeli  bir dalı ezh ra da  almaz

12 G l-ru larını  ger i g zeldir leme  n 

Ol lem a fa a  kırmızı ru s ra da  almaz

[636]

- 13 Āh etme şaķın belki yaķar⁵⁵⁰ zūlf-i nigārı
Her mūy-ı dil-āvizi yazık yārede ķalmaz
- 14 Derlerse baña eyleme ızhār-ı mezāmīn
Her mużmir-i dil fāş olur ızhāra da ķalmaz
- 15 Dünyā saña rām oldu eger dersem inanma
Meydāna gelir bir emel inkāra da ķalmaz
- 16 İķbāl ile idbār bir imiş hey gidi Fānī
Ma‘mūreleriñ naķşı ķalemķāra da ķalmaz
- 3 Mayıs 1335: Boyābād

-32-

Mef‘ūlü Mef‘ūlü Mef‘ūlü Fe‘ūlün

- 1 Her derdini hem-derdine ızhāra da gelmez
İķvān-ı şafādan ğamı ızmāra da gelmez
- 2 Dermān arayan derdine bir nebze fişıldar
Erbābına ceffe’l-ķalem inkāra da gelmez

⁵⁵⁰ Daha önce “tutar” olarak yazılan ifade “yaķan” kelimesi ile deĝiştirilmiştir.

- 3 Ba'zen kapalı ba'zen açık harf ile söyle
Birdenbire her noktayı ikrāra da gelmez
- [637]
- 4 Her yerde ve her ferd ile hürriyyet-i vicdān
Vardır diye āgāze-i güftāra da gelmez
- 5 Hāk ehline ancak açılır künh-i hākikat
Her gördüğüne mes'ele iştāra da gelmez
- 6 Burhān u delilden ne çıkar cāhil u hodbīn
Onlarla düşüp kalkmada ısrāra da gelmez
- 7 Bir karğa ile bir mi uçar kumru güvercin
Esrār-ı hezārı güle aḥbāra da gelmez
- 8 Bir darbede maḥkūm-ı sükūt sofrā-i ābı
Billūr u zarīf cām ile ihzāra da gelmez
- 9 İller yer içer nakdiñi sen ḥā'ib u ḥāsir
Hissetle begim sīm ü zer idḥāra da gelmez
- 10 Eñ ummadığıñ arslan olur ḥīn-i gāzabda
Haksız yere bir kimseyi āzāra da gelmez

- 11 *Fānī* yine vādī-i ğazelde cevelān-sāz
Şā‘ir darılır der-‘akāb iḥṭāra da gelmez
- [638]
- 12 Biñlerce şaḥīfe olacaķmıř ğazeliyyāt
Bundan kime ne yaz diye icbāra da gelmez
- 13 Bir günde yazar ḥāmecigim bir kucak eş‘ār
Kālā-yı terim çarşıya pāzāra da gelmez
- 14 Ḥaķ vergisidir dād u sitādımdan uşanmam
Bī-vezn-i ‘arūz ba‘zısı ebḥāra da gelmez
- 15 Mef‘ūl u mefā‘il ile mefkūremi yormam
Bī-ķāfiye inşādımı tekrāra da gelmez
- 16 Yaz der baña bir şavt-ı ḥafī kūşe-i dilde
Bī-kūlfet olan ḥālîmi izbāra da gelmez
- 17 Her sāniye Allāh’a şükür ni‘met-i ilhām
Bir zevķ-i nevîn baḥşeder inkāra da gelmez

4 Mayıs 1335: Boyābād

-33-

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Bir gülün aşkıyla iñler bülbül-i divāneyim
Şem^c-i ruhsārında her dem cān veren pervāneyim

[639]

- 2 Öyle bir gül ki o şolmaz her zamān revnağ-nişār
Ben onuñ pīrāmeninde āh eder bī-çāreyim

- 3 Reng-i rūy-ı gülden aldım āh-ı āteş-bārımı
Āh eden ol goncadır ben sīne-i şad-pāreyim

- 4 *Kenz-i lā-yefnā*⁵⁵¹-yı hikmet şübhesiz cānāndadır
Ben o kenzi cān u dilde hıfzeden vīrāneyim

- 5 Meşreb-i dehre uyar gerçi televvün eylerim
Lākin elvān içre maḥfī rengsiz bir dāneyim

- 6 Dosta şerbet düşmana dürd eylerim tevzī^c müdām
Ḥaydar-ı kerrār elinde bir tolu peymāneyim

- 7 Ben tevellādan teberrādan geçip geldim saña
Cān u baş koydum yolunda emriñe āmādeyim

⁵⁵¹ İktibasta bulunulan hadis-i şerifin tamamı mealen şu şekildedir: “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, 2/102.

- 8 Lezzet-i nūr-ı cemālîñden ayırma ‘aşıkı
Zulmet içre kendimi fark eylemez āvāreyim
- 9 Merḥamet şefkat mürüvvet senden ey Sulṭān-ı rūḥ
Cān seniñ cānān seniñ ya ben kime yalvarayım
- 10 Murğ-ı rūḥ-ı pür-ḥaṭā senden umar ‘afv u ‘aṭā
Kūşe-i ğurbetde qalmış bī-nāşīb-i lāneyim
- 11 Kūy-ı pāk-i dil-bere toĝru ‘inān-ı düldülü
Şehvārim çekmek isterdim ve līk üftādeyim
- [640]
- 12 Vuşlat-ı cānāna yol vermek seniñ destindedir
Ben giriftār-ı kuyūd-ı dāmen-i cānāneyim
- 13 Ḥāk-i pāy-i Ḥazret-i Sulṭān’a yüz sür *Fāniyā*
Ḥaylī dem māhımdan ayrılmış qararmış hāleyim

23 Mayıs 1335: Sinop

-34-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Cemālîñ pertevi şubḥ-ı sa'âdet yâ Resûlallâh
Alır mir'ât-ı Hâk senden şabâḥat yâ Resûlallâh
- 2 Tecellâ-yı cemâl-i pâkiñe mazḥar olan 'âşık
Kalır müstağrak-ı envâr-ı vahdet yâ Resûlallâh
- 3 'Araḡ-rîz-i leṭâfet ruḡlarıñdan şemm alır şeydâ
Ki sensiñ ravza-i ezhâr-ı şafvet yâ Resûlallâh
- 4 Serîr-i lî-me'allâh⁵⁵² a şeref verdiñ vücûduñla
Ki sensiñ dürre-i ser-tâc-ı ḡilkat yâ Resûlallâh
- 5 Le'âlî-i ḡüküm senden şudûr eyler bu eflâke
Dehânîñ ḡoḡḡa-i aḡlâm-ı ḡikmet yâ Resûlallâh
- 6 Serâ'ir-pâş olan biñbir ḡicâbı ref' edip her ḡâḡ
Bize îşâr eder dürr-i ḡaḡîḡat yâ Resûlallâh
- 7 Ḍalâlet zulmeti ref' oldu envâr-ı vücûduñla
Çiçekler açdı ravzât-ı hidâyet yâ Resûlallâh

⁵⁵² “ Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne mukarreb melekler ne de bir nebi o yakınlığı elde etmiştir.” Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, C. II, s. 173-174. (Hadis No: 2159)

- 8 Öter bülbülleri pür-şevk-i vuşlat bâğ-ı imānîñ
Cihān pür-nūr-ı gülzār-ı melāḥat yā Resûlallāh
- 9 Bu deñli ni‘metiñ ḥaḳḳıyla taḳdîr etmedik ḳadrin
Bizi ğarḳ eyledi baḥr-ı ḥacālet yā Resûlallāh
- 10 Bu ‘iṣyān ümmetiñden oldu sen dā’im münezzehsiñ
Yine mücrimlere senden ‘ināyet yā Resûlallāh
- 11 Ḳapuñda rû-siyāḥ Fānî-i pür-taḳṣîr gene söyler
“Ġarîḳ-i baḥr-ı ‘iṣyānız şefā‘at yā Resûlallāh”⁵⁵³
- 10 Ḥazîrân 1335: Sinop

[641]

-35-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Cihānda vizr ile geḳdi ḥayātım yā Resûlallāh
Giriftār-ı ḳalām-ı seyyi’ātım yā Resûlallāh
- 2 Beni rüsvā-yı maḥşer eyleme rûy-ı siyāhımla
Ki sensiñ melce’-i fevz u necātım yā Resûlallāh

⁵⁵³ Şair burada Zekâyî Dede’nin na’t-ı şerifinden iktibas yapmıştır. İktibas yapılan mısraın bulunduğu beyit şu şekildedir:

Ġarîḳ-ı baḥr-ı isyānım şefâat yā Resûlallāh

Esîr-i nefis-i nâ-dânım şefâat yā Resûlallāh

Köseoğlu, *Zekâyî Dîvânı*, 7.

- 3 Nedāmet eyledim etdiklerimden tevbekār oldum
Yemīn-i destime luṭfet berātım yā Resūlallāh
- 4 *Daḥīlek yā šefī‘a’l-muznibīn*⁵⁵⁴ geldim der-i ‘afve
Nidā eyler hemīşe şeş-cihātım yā Resūlallāh
- 5 Kebā’ir ehline mev‘ūd olan deryā-yı ‘afvıñda
Muṭahhar eyle nefsen bed-şifātım yā Resūlallāh
- 6 Bu *Fānī* kemteriñ yok senden özge ilticāgāhı
Ehādīs-i şerifeñ beyyinātım yā Resūlallāh
- 10 Hāzīrān 1335: Sinop

-36-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Hemīşe ğark-ı baḥr-ı ihtilācım yā Resūlallāh
Sen iḥsān eyle bu derde ‘ilācım yā Resūlallāh
- 2 *İlāhī ente maḫşūdī*⁵⁵⁵ niyāzıyla avuç açdım
Seniñ ‘indinde ma‘lūm ihtiyācım yā Resūlallāh

⁵⁵⁴ Bu ifade “Sana sığınırım ey günahkarların şefaatchisi!” anlamına gelmektedir.

⁵⁵⁵ Nakşîlerin sıkça kullandıkları “İlāhī ente maksūdī ve rızāke matlūbī” sözü bazı kaynaklarda kutsi hadis olarak zikredilse de hadis kitaplarında bulunamamıştır.

- 3 Cemāl-i bā-kemālîñ seyreder her yerde çeşmānım
Anıñ-çün ben ğarîķ-i ibtihācım yā Resūlallāh
- 4 Ne devletdir ne ʿizzetdir saña şaf-beste kıl olmak
Seniñ hüsniñle rahşāndır sirācım yā Resūlallāh
- 5 Ferîhu'l-bāl fakîru'l-hāl yaşar bir ʿāşıkım mesʿūd
Nuʿūtuñla karîn-i infirācım yā Resūlallāh
- 6 Şefāʿat mülkünün sulţān-ı ʿālî-şānısıñ yektā
Nice āyāt ile var ihticācım yā Resūlallāh
- 7 Ne ğam dehriñ cedel-cū şavletinden ʿāşıkā Fānī
Başımda dürre-i ğarrā-yı tācım yā Resūlallāh

13 Hızırān 1335: Sinop

[642]

-37-

Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün Mefâʿilün

- 1 Yine kalbim nuʿūtuñla müferreḥ yā Resūlallāh
Ki rūḥum rāḥ-ı ʿāşkıñla mürevveḥ yā Resūlallāh
- 2 Saña ez-cān u dil şām u seḥerde eş-şalāt etmek
Cihānıñ kıl ü kālinden müreccaḥ yā Resūlallāh

- 3 Semāvāt u zemīn hem ‘arş u kürsī sidretu’l-a‘lā
Mübārek ism-i pākiñle müveşşah yā Resūlallāh
- 4 Feşāhatde belāğatde nazīriñ gelmedi dehre
Lisāniñ bülbul ü tütiden efşah yā Resūlallāh
- 5 Birer muzlim heyākil hūri ğilmān şem‘-i zātında
Benim pervāne-i rūhum mücennaḥ yā Resūlallāh
- 6 Hemān devrān eder her dem şalāt ile selām eyler
Taşavvuf her neşīdemde muşarraḥ yā Resūlallāh
- 7 Zamāniñ bī-vefā dil-berleri ‘aşkıyla yanmağdan
Seniñ uğrunda kül olmağdır ercaḥ yā Resūlallāh
- 8 Cemīl olmuş cemāl olmuş seniñdir cümle mevcūdāt
Bu bir sābit ḥaḳīḳatdır muvazẓah yā Resūlallāh
- 9 Fūrū‘dan vazgeçip aşla rücū‘ etmek diler Fānī
Bu maḳşad cümle şī‘rimde münakkaḥ yā Resūlallāh

13 Ḥazīrān 1335: Sinop

-38-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Benim sensiñ dü-‘âlemde murādım yâ Resûlallâh
Der-i luţfuñ medâr-ı istinādım yâ Resûlallâh
 - 2 Ne deñli olsa taķşırım keşir ben kesmezim ümmid
Şefâ‘at bâbına var i‘timādım yâ Resûlallâh
 - 3 Hayâlim sânihâtım hep seniñ ‘aşkıñla mālîdir
Yazar her dem benim kilik u midādım yâ Resûlallâh
 - 4 Seni münkirlere ‘aqlen u naqlen baş için burhân
Hemân râyet-küşâ-yı ictihādım yâ Resûlallâh
 - 5 Ne ğam hâkister olsam âteş-i ‘aşkıñla ben yazsam
Yine feryâd eder her bir remādım yâ Resûlallâh
- [643]
- 6 Ğarîbim rû-siyâhım çünkü esfelgâha ben düşdüm
Cemâliñ pertevi nûr-ı sevādım yâ Resûlallâh
 - 7 Bu dehr-i dün içinde gerçi dūçâr-ı ‘azâb oldum
Faķaţ rûhan yine maḥşerde şādım yâ Resûlallâh
 - 8 Metâ‘-ı ‘aşkıımı bâzâr-ı ehlu’llâha ‘arz etdim
Çoğaldı der-‘aķab dâd u sitādım yâ Resûlallâh

- 9 Hemîşe mazhar-ı feyz-i îlâhî'dir kuluñ *Fânî*
Anıñ-çün hep dahîlek i'tiyādım yâ Resûlallâh

14 Hazîrân 1335: Sinop

-39-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Seniñ 'aşkıñla çağlar şanki rûdum yâ Resûlallâh
Anıñ-çün artar eksilmez sürûdum yâ Resûlallâh
- 2 Mübârek ismiñi tezkâr ile dil inbisâf eyler
Hemîşe eş-şalât oldu dürûdum yâ Resûlallâh
- 3 Seniñ 'aşkıñla var oldum hezâr-ı nağmekâr oldum
Fedâ olsun saña bûd u nebûdum yâ Resûlallâh
- 4 Ezel bezminde âzâde şarâb-ı kevşer âmâde
Yaşarken şimdi üftâde vücûdum yâ Resûlallâh
- 5 Yine müştâkım ol vaşla kavuşmak isterim aşla
Faķat ķâbil degil rûhan şu'ûdum yâ Resûlallâh
- 6 Kıyâmımda rûkû'umda sücûdumda ķu'ûdumda
Giriftâr-ı kıyûd-ı bî-ħudûdum yâ Resûlallâh

[644]

- 7 Bu Fānī ‘abdiñi sen mazhar-ı mi‘rāc-ı Hakk eyle
Hemīşe el-emān-h^vān ‘ukūdum yā Resūlallāh

15 Hāzīrān 1335: Sinop

-40-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 ‘Alā’iķ bestedir cism-i nizārım yā Resūlallāh
Bu dünyā şanki bir muzlim mezārım yā Resūlallāh
- 2 Açıldı der-‘akab her gonca pāmāl-i hāzān oldu
Felāketle güzār etdi bahārım yā Resūlallāh
- 3 Karardı reng-i mātemle hemīşe ufķ-ı āmālim
‘Aceb toĝmaz mı gūn yok mu nehārım yā Resūlallāh
- 4 Bu cūşān u hūrūşān seyl-i ‘ömrümde tevaķķuf yok
Aķar miħnetle çağlar cūybārım yā Resūlallāh
- 5 Hayātım āsumānı dā’imā bir ra‘d u berķ iķre
Seħāb-ı muzlimāsā eşk-bārım yā Resūlallāh
- 7 Bu miħnetgāh iķinde bir tesellī varsa sendendir
Perişān dāmenim dūĉār-ı hārım yā Resūlallāh

- 8 Lehü'l-ḥamd ümmetiñden ferd-i nâ-çizim şeref-yâbım
Edâ-yı şükrüne yok iktidârım yâ Resûlallâh
- 9 Eger sen olmasaydıñ âh ayâ maḥbûb-ı Subḥâni
Ḥarâb-ender-ḥarâb olmuşdu kârım yâ Resûlallâh
- 10 Cemâliñ perteviyle müstenîr-i feyz-i ‘aşk oldum
Rehâ-yâb-ı zâlâmım baḥtiyârım yâ Resûlallâh
- 11 Yakıp fânûs-ı dilde şem‘a-i tevḥîdi ḥamd olsun
Maşûnum her kederden kâmkârım yâ Resûlallâh
- 12 Livâ’u’l-ḥamd’iñ altında bulup bir kûşe-i emni
Cihânıñ mihrine yok iftikârım yâ Resûlallâh
- 13 Hidâyet ravzasında koḳladım bir gonca-i ra‘nâ
Onuñ ben sâyesinde pür-mesârım yâ Resûlallâh
- 14 Bu ‘abd-i kemteriñ Fânî’yi maḥrûm-ı cemâl etme
Benim sensiñ dü-‘âlemde medârım yâ Resûlallâh

15 Hâzîrân 1335: Sinop

-41-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Dü-‘âlem nûr-ı ‘aşkıñla münevver yâ Resûlallâh
Göñüller pertev-i hüsnüñle enver yâ Resûlallâh
- 2 Nu‘ûtuñla tarâvet-yâb olur her gonca gülşende
Lisân-ı hâl ile söyler çiçekler yâ Resûlallâh
- 3 Aķar cûlar öter kuşlar seniñ ‘aşkıñla hep şādān
Parıldar şevķ-i dīdārıñla aķter yâ Resûlallâh
- 4 Temennā-yı vişālīñle zemīn u āsumān iñler
Seni görmek diler gūyā ki her yer yâ Resûlallâh
- 5 Seniñ nûr-ı cemālīñle fūrūğ-efşān iken ‘âlem
N’iķin ķalsın bu şeydā-dil mūkedder yâ Resûlallâh
- 6 Dalar bir baķr-ı ‘irfāna le’ālī iķtiţāf eyler
Elhādīs-i şerīfeñ dürr ü gevher yâ Resûlallâh
- 7 Hārīm-i gülşeniñde münkeşif her gonca-i terden
Bu Fānī ‘abdiñi eyle mu‘aţţar yâ Resûlallâh

16 Hāzīrān 1335: Sinop

-42-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Bu nefs-i şüm elinden ihtirāzım yā Resūlallāh
Saña elbet 'ayāndır dilde rāzım yā Resūlallāh
- 2 Nev-ā-nev nağmeler peydā eder küşemde bir nākūs
Nevā-yı sāz ile pür-iẖtizāzım yā Resūlallāh
- 3 Bu nāsūtī şadālardan muṭahhar eyle āzānım
Hemān şubḥ u mesā olsun niyāzım yā Resūlallāh
- 4 Muḥaḳḳaḳ ser-nigūn-ı zillet olmuşdur dü-‘ālemde
Uyup nefse diyenler ser-firāzım yā Resūlallāh
- 5 ‘Azāb-ı rūḥa bādī izṭirāb ḥāşıl eder her bār
‘Anāşır bağlarında terk-i tāzım yā Resūlallāh
- 6 Beni taḥlīş eden sensiñ hezārān berzaḥ-ı ğamdan
Nu‘ūtuñla şükür revnāk-ṭirāzım yā Resūlallāh
- 7 Bu dünyā dūzaḥında yandığıñ elverdi ey Fānī
Sen āsān eyle bu sūz u güdāzım yā Resūlallāh

16 Ḥazīrān 1335: Sinop

[646]

-43-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Saña râci' iken rûḥan esâsım yâ Resûlallâh
Pelâs-pûş-ı vüçüd-ı ihtisâsım yâ Resûlallâh
- 2 Düşüp pür-dağdağa âḥād-ı nâs içre ne kâr etdim
Tezâhür etdi âḥir ihtilâsım yâ Resûlallâh
- 3 Bütün eş'arımı tenvîr eden mihr-i münîriñdir
Benim sensiñ medâr-ı iktibâsım yâ Resûlallâh
- 4 Bu dâr-ı ibtilâ içre hemîşe bî-kesim bî-zâd
Benim yok senden özge iltimâsım yâ Resûlallâh
- 5 Lehü'l-ḥamd ümmetiñden bir kulum nâ-çiz u âvâre
Ġariķ-i lücce-i ḥamd u sipâsım yâ Resûlallâh
- 6 Temâşâ eylerim esrâr-ı ḳalbi fî-şudûri'n-nâs⁵⁵⁶
Mürâyâ-yı beşerde Ḥaķ-şinâsım yâ Resûlallâh
- 7 Gerek ḥâl-i ḥayâtımda gerek ḥâlât-ı nez'imde
Bu nefsi şüm elindendir hirâsım yâ Resûlallâh

⁵⁵⁶ İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Ki o, insanların göğüslerine vesvese verir.” Nâs, 114/5.

- 8 Ne mümkün bârgâh-ı Kibriyâ kurbunda ârāmım
Seniñ lütfuñla kâbildir temâsım yâ Resûlallâh
- 9 Maşûn et rûhumu âhîr nefesde şerr-i şeytândan
Çıkar bir gün bu ‘âriyyet libâsım yâ Resûlallâh
- 10 Ne şugrâdan ne kübrâdan çaķar *Fânî* kulum nâ-dân
Bu nâs içre hâķîr-i bî-kıyâsım yâ Resûlallâh

17 Hazîrân 1335: Sinop

-44-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Göñül hasretkeş-i kûy-ı muķaddes yâ Resûlallâh
Açar biñbir çiçek ol bâğ-ı aķdes yâ Resûlallâh
- 2 Nice ‘âşıklarıñ vardır ki tayy-i lâ-mekân eyler
Ķanadsız kuş gibi dil ķaldı bî-kes yâ Resûlallâh
- 3 Tehâţtur eyleyip bezm-i elestiñ neşve-i cāmın
Daķîlek yâd eder kûşemde bir ses yâ Resûlallâh
- 4 Bu esfelgâh-ı dehriñ ka‘r-ı nâ-yâb-ı zâlâmında
Bunaldım rûhumu eyle müşemmes yâ Resûlallâh

[647]

- 5 Yine mihr-i cemālîñle münevver ravza-i dilde
Açılsın cā-be-cā ezhār-ı nevres yā Resūlallāh
- 6 Kāranfīl yāsemenler lāleler sünbüller āh etsin
Desinler vā-pesīn bir ‘aşk ile bes yā Resūlallāh
- 7 Bu Fānī ‘abdiñi mehcūr-ı vech-i zū’l-Celāl etme
Şerefdir olsam āh bāğıñda bir ḥas yā Resūlallāh

18 Hazīrān 1335: Sinop

-45-

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün

- 1 Ne rütbe eyleşem tavşife ḥvāhiş yā Resūlallāh
Yine kābil degil el-ḥaḳ sitāyiş yā Resūlallāh
- 2 Seni medḥeyleyen āyāt-ı Qur’ān’ı edip tezkār
Taḥayyur içredir aşḥāb-ı dāniş yā Resūlallāh
- 3 Şerefdir ravza-i pākiñde rū-māl-i ḥuşū‘ olmak
Eder ‘āşık larıñ ḳurbuñda nāliş yā Resūlallāh
- 4 Seni yād eylerim şām u seḥer ḡurbetde ser-gerdān
Ḥayātım etmede böyle güzāriş yā Resūlallāh

5 N'olur bir kerrecik olsun müyesser eyle didārın
Vişālîñle diler rūḥum küşāyiş yā Resūlallāh

6 Bu Fānî 'abdiñi 'uqbāda olsun bārī ağlatma
Göñül feryād eder maḥrūm-ı bāliş yā Resūlallāh

18 Hazīrān 1335: Sinop

-46-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1 Seniñ 'aşkıñla ben peymāne-nūşum yā Resūlallāh
Benim senden 'ibāret gūş u hūşum yā Resūlallāh

2 Temevvüc etmede dil eş-şalātu ve's-selāmıñla
Şafālar bahşeder cūş u ḥurūşum yā Resūlallāh

[648]

3 Çıkardım ḥil'at-i dünyāyı düş-ı iftikārımdan
Melāmet kūşesinde ḥırka-pūşum yā Resūlallāh

4 Leb-ā-leb eyledim ḥum-ḥānemi ḥamr-ı tuhūruñla
Muḥibb-i āliñe kevşer-fürūşum yā Resūlallāh

5 Gedā-yı naķşbendim gerçi kıtmīrim kemer-beste
Faķaṭ bigānegāna pūr-nuķūşum yā Resūlallāh

- 6 Şürāhī elde peymāne lebinde *Fāniyā* yā ḥay
Çekip bir ḥaylī dem şimdi ḥamūşum yā Resūlallāh

18 Ḥazīrān 1335: Sinop

-47-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Giriftār-ı sitiz-i ihtirāşım yā Resūlallāh
Sen ihsān eyle esbāb-ı ḥalāşım yā Resūlallāh
- 2 Zamān āḥir zamān sū-i ḳarīnim nefis ile şeyṭān
Bedīdār ellerinde imtişāşım yā Resūlallāh
- 3 Bu mār-ı bī-şumārīñ semlerin rūḥumu şaḳla
Nühās-ı tende dā'im bī-raşāşım yā Resūlallāh
- 4 Reh-i 'aşḳıñda bir mūr-ı ḥaḳīrim 'āciz u nā-çiz
Ne devlet mūr-ı gülzār-ı ḥavāşım yā Resūlallāh
- 5 Bu *Fānī* 'abdiñi ğavvāş-ı deryā-yı ledün eyle
Seniñ na'tıñda olsun ihtişāşım yā Resūlallāh

19 Ḥazīrān 1335: Sinop

[649]

-48-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Bu 'aşkı her kim eylerse tefevvüz yâ Resûlallâh
Eder dünyâda 'uqbâda tefeyyüz yâ Resûlallâh
- 2 Seniñ ugrunda naqd-i cânını îsâr eden 'âşık
Sa'âdetler eder dâ'im ta'avvüz yâ Resûlallâh
- 3 Fűrüg-ı 'aşk ile pür-nür olan 'uşşâk-ı Mevlâ'ya
Cihân mülkünde kim eyler ta'arruz yâ Resûlallâh
- 4 'İbâdet kuvvetiyle zinde bir rinde sü'âl etsem
Nedir bilmez hayâtında temâruz yâ Resûlallâh
- 5 Tezâd teşkîl eder varlık ile 'aşk imtizâc etmez
Meger müşkil imiş derd-i tenâkuz yâ Resûlallâh
- 6 Hayât olmuş memât olmuş 'aceb bir cîlve-i Hâk'dır
Tesâkuṭ da'vet eyler her te'âruz yâ Resûlallâh
- 7 Gehî yüsret gehî 'usret cihân böyle geçer Fânî
Gönül feryâd eder vaḫt-i taḫammuṣ yâ Resûlallâh

21 Hâzîrân 1335: Sinop

-49-

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

- 1 Fenâ mülkünde yok gerçi bisâtım yâ Resûlallâh
Fakať her dem ƙarîn-i inbisâtım yâ Resûlallâh
- 2 Zehî pervâne-i pür-nûr idim ben şem'⁠-i vahdetde
Dirîgâ şimdi zûlmetle muhâţım yâ Resûlallâh
- 3 Bu âşûbgâh-ı nâsûta nüzûl etdimse de rûhan
Yine ol bezme bâķi irtibâtım yâ Resûlallâh
- 4 Göñûl mir'âtına revnaķ verir baŗka keder vermez
Cihânda hâķ ile her ihtilâtım yâ Resûlallâh
- 5 Ne rûtbe çekse de zıll-i keşâfet rûh-ı nâlâna
Parıldar sũ-be-sũ enver nuķâtım yâ Resûlallâh
- 6 Ţanîn-endâz olur kûşemde dâ'im nağme-i lebbeyk
Anıñ-çün artar eksilmez neşâtım yâ Resûlallâh
- 7 Ƙuluñ Fânî 'ye her lahza verir bir süllem-i rif'at
Bu keşretgâh içinde inhiţâtım yâ Resûlallâh

22 Hızîrân 1335: Sinop

[650]

-50-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Nu'ütumda hurûf etdi tecemmu' yâ Resûlallâh
Seni tavşîf içindir bu tenevvü' yâ Resûlallâh
- 2 Bi-haqqın vaşfını temsile hâdim bulmadım terkîb
Kitâb-ı 'aşkı hep etdim tetebbu' yâ Resûlallâh
- 3 Tekerrür eyledikce na't-ı pâkiñ şafha-i dilde
Zemîn-i 'aşka bahşeyler tereffu' yâ Resûlallâh
- 4 Riyâz-ı huld için tâ'at riyâzat eyleyenlerden
Seniñ 'aşıkların eyler teverru' yâ Resûlallâh
- 5 Cemâl-i pâkiñi görmek içindir âhı 'âşıkıñ
Yoluñda cân u baş etmiş teberru' yâ Resûlallâh
- 6 Bu Fânî kemteriñ maşşûdu ancak zât-ı pâkiñdir
Şefâ'at eylerim dâ'im tazarru' yâ Resûlallâh

23 Hâzîrân 1335: Sinop

-51-

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

- 1 Benim sensiñ gül-i cānım daḥilek yā Resūlallāh
Serir-i dilde sulṭānım daḥilek yā Resūlallāh
- 2 Giriftār-ı ḥicāb oldum ḳarīn-i iḥticāb oldum
Sen iḥsān eyle dermānım daḥilek yā Resūlallāh
- 3 Esir-i dām-ı hicrānım ūikeste-bāl-i seyrānım
Hemīŷe zār u giryānım daḥilek yā Resūlallāh
- 4 Ğubār-ı her türāb oldum rehīn-i iktirāb oldum
Ḳarardı nūr-ı imānım daḥilek yā Resūlallāh
- 5 Dem-ā-dem ğarḳ-ı aḥzānım vücūdumdan girizānım
Giribān-ḳāk u sūzānım daḥilek yā Resūlallāh
- 6 Seniñdir ey Kerem-kānī bu mücrim kemteriñ *Fānī*
Ḳapuñda el-amān-ḥvānım daḥilek yā Resūlallāh

23 Ḥazirān 1335: Sinop

[651] **Tahmīs Muḥammes Tesdīs Müseddes Terkīb-i bend Tercī-i bend**

-1-

Şā‘ir-i ilāhī-nevā Muḥterem Receb Vaḥyī Beg Efendi’niñ

İstemez hūrān u ğilmān vāşıl-ı cānān olan

Eylemez seyrān-ı bustān nā‘il-i Rıdvān olan

Maṭla‘ıyla başlayan bī-bedel bir ğazelini tahmīs*

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

1 Ğayra sır vermez ‘ayānen ḥāmil-i ‘irfān olan

Terk-i imān eyler elbet kāfil-i iḳān olan

Ṭa‘n-ı ādemden çekinmez cā‘il-i meydān olan

İstemez hūrān u ğilmān vāşıl-ı cānān olan

Eylemez seyrān-ı bustān nā‘il-i Rıdvān olan

2 Müncelī el-ān kemā-kān Ḥaḳ biḥār u berde de

Ḥaḳ derim ḥaḳdan teḥāşī eylerim maḳberde de

Bī-nāzīrim çünkü mekkārım ḥayırda şerde de

[652] Mest-i ‘aşkıım sevdigim ma‘zūr ṭuta maḥşerde de

Neşve bilmez şaḥve gelmez ‘āşık-ı ḥayrān olan

* ‘Ārif-i müşārūn ileyhiñ işbu ğazeli ‘abd-i Fānī’niñ:

N’eylesin dünyāyı, dīni vechine ḥayrān olan

Farḳ eder mi cism u cānı böyle ser-gerdān olan

Maṭla‘ıyla başlayan bir ğazel-i nā-çizāne nazīre olmaḳ üzere inşād buyurulmuşdur.

- 3 Müşkilât-ı dehre dūcār olmuşum gāyet dakīk
*Hel atā hīnun mine'd-dehri*⁵⁵⁷ baña ol sen refik
*Men re'ānī*⁵⁵⁸ kavlidir elbette akşā-yı tarik
 Reşha-i 'aşkıñla her ān hem ġarīkım hem ġarīk
 Böyledir vā-beste-i şāyeste-i hicrān olan
- 4 Ehl-i beyt-i Aḥmed'e dil intisāb eyler gider
 Lahzada biñ zevk-i rü'yet iktisāb eyler gider
 'Ār u nāmūs añlamaz terk-i hicāb eyler gider
 [653] Gördüğü her zī-cemāle incizāb eyler gider
 Var mıdır rūḥum kadar bilmem esir-i ān olan
- 5 Nūr-ı zātıñ var iken elvāna meyletmez göñül
 Cennet-i a'lā'daki eyvāna meyletmez göñül
 Ben ġulām-ı ḥaydarım ġilmāna meyletmez göñül
 İltifātıñ var iken ekvāna meyletmez göñül
 Lā-ceram zulmāta vermez nūru zū'l-ikān olan
- 6 Çār-ebrū Ka'be-i 'ulyāsıdır ehl-i diliñ
 Ka'r-ı çeşmiñ şübhesiz süknāsıdır ehl-i diliñ
 Kahr u luṭfuñ gevher-i yektāsıdır ehl-i diliñ
 Küfr-i zülfüñ feyzi müsteşnāsıdır ehl-i diliñ

⁵⁵⁷ İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?” İnsân, 76/1.

⁵⁵⁸ “Kim (rüyasında) beni görürse şüphesiz gerçekten görmüştür.” Buhârî, Ta'bîr, 10.

Cāzib-i vıcdān kesilmiş sālīb-i ĩmān olan

- 7 Öyle bir derde giriftārım ki yok āgyār u yār
 Fitne-i ħüsnüñle mālī gördüğüm her bir diyār
 Naķ-ı gūn-ā-gūnuña ħayrān olandır baĥtiyār
 Allāh Allāh ben de bir meftūnuñum bī-iĥtiyār
 [654] Ĥüsnüñüñ ħayrānıdır her řāĥib-i vıcdān olan

- 8 Sensiñ ĩsmā‘ıl’iñi ĩbrāĥim’e mezbūĥ eden
 Nār-ı Nemrūd içre gülzār-ı ĩrem maṭrūĥ eden
 řübhesiz sensiñ mütūn-ı Ādem’i meřrūĥ eden
 Ben miyim yalnız saña vecden fedā-yı rūĥ eden
 Cān veren bismilgehiñde çok saña ĥurbān olan

- 9 Var mıdır başka mededgāĥım ĩlāĥi el-amān
 Heft-iķlīm-i vücūd içre bunaldım bī-gümān
 Yok mu bir feth-i mübīn imdād Rabb-i müste‘ān
 Nā-řekībāyım beni ‘afv eyle eylersem fiğān
 Ĥarman-ı şabrı yaķar āteř-zen-i sāmān olan

- 10 Yüsr ile bitmez mi dūĥār olduğum emr-i ‘asīr
 Nā‘il-i ĥürriyyet olmaz mı ‘aceb ‘abd-i esīr
 Naṣra-i vařlñ ile ĥurtar beni ey bī-naṣīr
 Cān-be-leb bir ‘āřıkım derdim degil dermān-peṣīr
 Boş tedāvīden ne añlar küşte-i ĥicrān olan

[655]

- 11 Nūr-ı zulmet gösterirseñ yok mu sende ittirād
 Senden özge var mı bir kevşer-küşā-yı infirād
 Tārmār oldum saña etdim tamāmen inkıyād
 Meyl u nefret gösterirseñ mu‘cizeñ cem‘-i tezād
 Fitneyi mutlak sever zātıñ gibi fettān olan

- 12 Maẓhar-ı rü’yet olan ‘aşıqlarıñ sermāyesi
 Rūz u şeb gözyaşıdır hep ibtidāsı gāyesi
 Ğarķ-ı hicr eyler beni her nev-nihālīñ sāyesi
 Lezzet almaz zevķe dalmaz ‘aşķdır hep māyesi
 Her nihān nālān şafā tālān dümū‘-efşān olan

- 13 Vāķıf-ı Hāķķ’ım hāķīkat bir vakit aldanmıyor
 Dostu düşman düşmanı ‘irfānı mahrem şanmıyor
 Şunduĝuñ her cür‘a āteş olsa cānım yanmıyor
 Ke’s-i ħubbuñ bitmiyor içdikce rūḥum ķanmıyor
 Tā ebed ḥayrān-ı āndır ez-ezel sekrān olan

- 14 Çekdigim bir demdir ammā ol demi hem-dem bilir

[656] Hāẓret-i Vaḥyī gibi şā‘ir ile mülhem bilir

Nefḥ-i rūḥu Hāẓret-i ‘İsā ile Meryem bilir

Vaḥyī meşḥūn şā‘iriñ ma‘nāsını ādem bilir

Hāķķ’a maķrūn her sözüñ mīnāsıdır insān olan

- 15 *Fāniyā* dünyā-yı fāniden keşide dāmen ol
 Hār u hasdan vazgeçip bir goncaya pīrāmen ol
Hū meded Bākī nidāsiyla ğarīķ-i şīven ol
 İnkişāf-ı rengine bir perde-i müstaḥsen ol
 Bī-nişān u reng olur ol goncada pinhān olan

10 Teşrīn-i şānī 1334: Boyābād

-2-

Tahmīs-i Diğer*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Zevķ-i vaşlı ańlamaz dūķār-ı hicrān olmayan
 Ğāret-i a'dāya uĝrar kenz-i pinhān olmayan
 Āh eder ińler ḥarīm-i Ḥaķ'da mihmān olmayan
 Şaķlamaz esrār-ı 'aşķı ḥüsne ḥayrān olmayan
 Ańlamaz āşār-ı ḥüsñü 'aşķa ķurbān olmayan

[657]

- 2 Cām-ı mevti içmeyen ķul ķurbete lā'ıķ degil
 Şerbet-i vaşl-ı nigārı ķünkü ol zā'ıķ degil
 Ber-ḥayāt olmuş ne ķāre nīķ ü bed fāriķ degil

* Kezālik 'abd-i Fānī'niń:

Bī-naşīb-i feyz olur hem-bezm-i 'irfān olmayan
 Dāne-çin olmaz ḥarīm-i ḥaķ'da mihmān olmayan

Matla'lı ğazeline daĝı mīr-i müşārun ileyh:

Şaķlamaz esrār-ı 'aşķı ḥüsne ḥayrān olmayan
 Ańlamaz āşār-ı ḥüsñü 'aşķa ķurbān olmayan

Maṭla'ıyla ğāyet laṭif bir naẓire luṭf buyurmuş olduklarından marzī teşekkürde işbu ğazel-i bī-bedel daĝı nā-çizāne tahmīs edilmiştir ki birinciyi ta'ķīb eder.

Lāf-zen bir müdde'îdir 'âşık-ı şâdık degil
Cân u dilden tâbî'-i fermân-ı cānān olmayan

- 3 Ehl-i hikmet cüz' ü küllden bahşeder bî-intikāl
Hāric-i kısmet bulur takşimle eyler iştigāl
Añlaşılmaz 'aql ile esrār-ı Rabb-i zü'l-Celāl
Lezzet-i hicrānı bilmez hem-dem-i bezm-i vişāl
Vaşlı taqdîr eylemez hicrān perîşān olmayan

- 4 Reng-i gülzāra kapılmaz bülbül-i bāğ-ı harem
Terk-i feryād eyleyip Hāk'dan umar feyz u kerem
Būy-ı zülfünden geçip āşüftegānıñ lā-cerem
Hāzret-i cānāna ancağ meyleder bî-keyf u kem
Gürsine-çeşmān-ı Rıdvān teşne-hūrān olmayan

- 5 Ğıll u ğışdan vazgeçip Allāh ile ol müştāğil
[658] Çün tecelliyyāt-ı Mevlā kā'inātı müştēmil
Halk ile teşvîşe düşmez meşrebinde mu'tedil
Mağşadıñ kesb-i şafā-yı rūh ise ol pāk-dil
'Ālemi zindān görür āsūde-vicdān olmayan

- 6 Yārdan aġyārdan ben şaklamışken āhımı
Çār-aķtāra tıyurduñ nāle-i nā-gāhımı
Mübtelā-yı ġaflet etdiñ sine-i āgāhımı
Ta'na lāyık görme ey büt sūziş-i cāngāhımı

Var mıdır hîç âteş-i ‘aşkıñla sūzān olmayan

7 ‘Usrete şabret ki Hâk ihsān ede yūs-r-i keşir

Gerçi katlanmak belāya ‘aşka bir emr-i ‘asir

Derd-i dil zāhirdedir dermān ise mā-fi’z-zamir

Ādem ol Havvā-yı ‘aşk olsun saña tav‘an esir

Hālet-i sevdāyı inkār eyler insān olmayan

8 Nūr-ı çeşmiñ dil-berā maḥmūr rü’yāsındadır

Pek kızarmış ruḥlarıñ bir sūr sevdāsındadır

[659] Tār-ı zülfüñ āşikārā Tūr da‘vāsındadır

Tā ebed meşgūl-i simā nūr deryāsındadır

Dā’imī zulmetdedir didāra şāyān olmayan

9 Bir güzel gördüm eder parmaqlarıyla māhı şakḳ

İnfilāk-ı ḥüsnünü medḥeylemiş Rabbu’l- felāk

Yerde gökde görmek isterseñ cemāl-i pāk-i Hâk

Ḳatre ol deryāya aḳ bir zerre ol ḥürşide bak

Tire-dildir her zamān bir baḥr-ı ‘ummān olmayan

10 İşte ‘ālī bir sebak bu gūş-ı ‘ibretgāhıña

Ḥüsn-i muṭlaḳdır bu levḥa çeşm-i ḥayretgāhıña

Fıṭraten eyle temāşā al başiretgāhıña

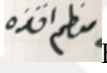
Ḥaṭveten mā vāşıl olmaz ḳurb-ı vuşlatgāhıña

Senden ey cānān girizān girye rızān olmayan

- 11 Şi'r-i *Vahyî*'den 'urûc etdim semâ-yı hayrete
Fâniyâ geldim yine fânî cihānda ğayrete
 Bir vesîle oldu taḥmîsim edâ-yı ḥürmete
- [660] Terk-i şûret eyledim daldım şafâ-yı sîrete
 Dürr ü gevher topladım deryâda pâyân olmayan

12 Teşrîn-i şânî 1334: Boyâbād

Muḥammes

Ḥuzûr-ı füyûzât-ı ihtivâ-yı Ḥazret-i Şeyḥ Efendimize takdîme-i
 mûrâne

Mef'ûlû Mefâ'îlün Fe'ûlün

- 1 Ey mazḥar-ı ism-i a'zam-ı yâr
 Ey maşdar-ı 'âliyyât-ı ebrâr
 Bir kaṭre kalır yanında ebḥâr
 Qâbil mi seni ihâṭa ebşâr
 Dîdârını eyle sen bedîdâr
- 2 Ey şem'î ḥarîm-i Ḥazret-i Ḥaḳ
 Ey maḥrem-i zât-ı baḥt-ı muṭlaḳ
 Bulmaḳ dilerim seniñle revnaḳ
 Eyle beni vaşlıña muvaffaḳ
 Şeydâ-dili şâd et ey keremkâr

- 3 Bir ḥaylī zamān sitemle me'nūs
 Qaldım yetiřir bırařma me'yūs
 Olmař dilerim gedā-yı Quddūs
 Tā eyleyeyim ḥāk-pāyiñi būs
 Mes'ūd olayım cihānda yek-bār

[661]

- 4 Ey řāḥib-i zū'l-fiķār-ı kerrār
 Gencīne-i şad hezār-ı esrār
 Gülşende siyāh açıldı ezhār
 Al şanlar içinde qaldı enhār
 Ay gün tıtulup şarardı nā-çār
- 5 Raḥmān u Raḥīm Cenāb-ı Ḥālık
 Eyler mi 'ibādına fenālık
 Min cinsi'l-‘amel cezāya lāyık
 Olmuş ki bu zümre-i ḥalā'ık
 Bī-řübhe bu ıztırāba dūçār
- 6 Ey zulmeti nūr eden bir Allāh
 Zulmetde bize rehā ver Allāh
 Ey düşmanı def‘a ķādir Allāh
 Aķvā-yı 'ibādı ķāhir Allāh
 Dünyāda saña ‘aceb ne düşvār

7 Bir ben miyim āh vaṭanda bī-kes
 Bir velvele var tıyulmuyor ses
 İmdāda yetiş sen ey meded-res
 Elden gidiyor diyār-ı aḳdes
 Senden meded ey yed-i ḥalāşkār

8 Ey vāriş-i ḥātem-i imāmet
 Ve'y ḥāris-i süllem-i velāyet
 Senden diliyor vaṭan selāmet
 Evlād-ı vaṭan bunaldı ḡāyet
 Lebler bükülüp şarardı ruḥsār

[662]

9 Dünyāda mı bende mi şe'āmet
 Geldim bu cihāna gitdi rāḥat
 Günden güne artıyor veḥāmet
 Yaklaşmada ḡālibā kıyāmet
 Fānī şaḳın olma sen ḥaberdār

10 Maṭlūb ise ravza-i hidāyet
 Çek başına hırka-i melāmet
 Şabriñ soñu şübhesiz selāmet
 Eyler kuluna Hudā 'ināyet
 Kâpları yine kâ'inātı envār

- 11 Mā-dām ki Ḥazret-i Ḥudā var
 Maḥbūb-ı Celil-i Kibriyā var
 Derler buña inḳılāb-ı edvār
 Dönsün saña ne bu çarḥ-ı devvār
 Ğam çekme sen ey dil-i siyāhkār

4 Ḥazīrān 1335: Sinop

Muḥammes-i Diğer

Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün

- 1 Ey göñül ey gonca-i ‘aşkıñ seḥer-ḥiz bülbülü
 Görmek isterseñ cihānda şolmayan bir ḥaş gülü
 ‘Aql u fikrinden çıkar sevdā-yı zülf ü kākülü
 Mey-keşān-ı dehre ver yāķūt-reng-i cām mülü
 [663] Ḥaydar-ı Kerrār’a toĝru çek ‘inān-ı düldülü
- 2 Terk-i mestī terk-i hestī terk-i dāmen ey göñül
 Ḥaķ yolunda sa‘yiñi eyler müberhen ey göñül
 Terki lākin terk imiş şeh-rāh-ı aḥsen ey göñül
 Vuşlat-ı cānāna yol bulmaķ dilerseñ ey göñül
 Ḥaydar-ı Kerrār’a toĝru çek ‘inān-ı düldülü
- 3 Ağlamaķla āh ile ol gonca-gül geçmez ele
 Ḥālīķ-ı zī-şāna yalvarmaķ gerek bī-velvele

*Ḳābe ḳavseyṇi ev ednā*⁵⁵⁹ dersini öğren hele
 Rū-be-rū ḳalmaq dilerseñ Ḥazret-i Cānān ile
 Ḥaydar-ı Kerrār’a toğru çek ‘inān-ı düldülü

- 4 Gel Ḥüseynī bāđına seyret gül ü şeb-bū nedir
 Āh eden kimdir ‘aceb ol gözleri āhū nedir
 Yā kebūterden çıkan ol nağme-i hū hū nedir
 Bilmek isterseñ nedir rū yā hilāl-ebrū nedir
 Ḥaydar-ı Kerrār’a toğru çek ‘inān-ı düldülü

[664]

- 5 *Fāniyā* ‘aşḳıñ ṭarīḳ-i eslemi teslīm imiş
 Mürşid-i kāmīl bulup ez-cān u dil tekrīm imiş
 Nüşa-i kübrā-yı ādem aḥsen-i taḳvīm imiş
 Añlaşıldı maḳşadıñ ol goncayı teşmīm imiş
 Ḥaydar-ı Kerrār’a toğru çek ‘inān-ı düldülü

9 Ḥazīrān 1335: Sinop

⁵⁵⁹ Ḳābe ḳavseyṇi ev ednā: “iki yay aralığı kadar hatta daha da yakın.” İktibas yapılan ayetin tamamı mealen şu şekildedir:

“Aradaki mesafe; (üst üste getirilen) iki yay kadar, hatta daha yakın oldu.” Necm, 53/9.

Müseddes

Çegâne-i Ceng

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Haylî dem zevk u sefâhatle uyurken dehr-i dūn
 Nā-gehān bir şūr-ı maḥşerle uyandı kāfirūn
 Havf u ḥaṣyetle açıldı Şark u Ğarb içre 'uyūn
 Öyle bir ḥālet ki bu küllün ledeynā muḥḍarūn⁵⁶⁰

Yeryüzünde kopdu bir ṭarrāka-i dehşet-nümūn
 Dil ḥarāb dil-ber ḥarāb oldu kırıldı erġanūn

- 2 Şad hezār ālāt-ı ḥarbi şanki erbāb-ı fūnūn
 Eylemiş icād maḥvetmek için yüz biñ buṭūn
 Görmedi tāriḥ-ı 'ālem aḳdığın bir böyle ḥūn

- [665] Ser-firāz oldum diyenler oldular hep ser-nigūn

Yeryüzünde kopdu bir ṭarrāka-i dehşet-nümūn
 Dil ḥarāb dil-ber ḥarāb oldu kırıldı erġanūn

- 3 Mātem içre ḳaldı milyonlarca ābā' u benūn
 Görmedi bir böyle āfet şübhesiz çeşm-i menūn
 Mü'min u münkir bu devrān içre oldu kün-fe-kūn
 Maḥvolan her ḥāneyi ḳābil degil etmek yekūn

Yeryüzünde kopdu bir ṭarrāka-i dehşet-nümūn

⁵⁶⁰ İktibasta bulunulan ayetin tamamı mealen şu şekildedir: “Onların hepsi de mutlaka toplanıp (hesap için) huzurumuza çıkarılacaklardır.” Yâsîn, 36/32.

Dil Һarāb dil-ber Һarāb oldu Һırıldı erġanūn

- 4 Her gūn āteş Һop tūfek açlık şusuzluk biñ belā
 Yerde gökde her Һarafda imtidād etdi veġā
 Һarb degil gūyā bu āfet bir Һudurmuş ejdehā
 Yutmaġ isterdi nūfūs-ı āдеми ser-tā-be-pā
 Yeryüzünde Һopdu bir Һarrāka-i dehşet-nümūn
 Dil Һarāb dil-ber Һarāb oldu Һırıldı erġanūn

- 5 Һarb degil gūyā bu mūdhiş bir Һaşırġa fırtına
 [666] Kā'inātı Һavramış almiş ayaklar altına
 Һāk ile yek-sān olup her belde-i pūr-Һaңtana
 Āhenin bārūlarıya ser-fürū etmiş ona
 Yeryüzünde Һopdu bir Һarrāka-i dehşet-nümūn
 Dil Һarāb dil-ber Һarāb oldu Һırıldı erġanūn

- 6 Һarb degil gūyā cehennem kükremiş inmiş yere
 Bir degil biñ yangın icād eylemiş birdenbire
 Fethā-i āteş-feşān olmuş Һızarmış her dere
 Şad hezār ecsād-ı ādem naġleder baҺr u bere
 Yeryüzünde Һopdu bir Һarrāka-i dehşet-nümūn
 Dil Һarāb dil-ber Һarāb oldu Һırıldı erġanūn

- 7 Āдемиyyet ‘aşr-ı Һāzırdan umarken ma‘delet
 Perde-i Һūnīn açıldı Һıġdı yüz biñ iskelet

Cā-be-cā açlık sefālet hastalık biñ meskenet

Eyledi dünyāyı istilā fecā‘at mel‘anet

Yeryüzünde kopdu bir tarrāka-i dehşet-nümün

Dil harāb dil-ber harāb oldu kırıldı erğanün

[667]

8 Bunca kıymetdār eşerler maḥv u güm-nām oldu hep

Āh ile feryād ile gülzār-ı ‘ālem tıldu hep

Zemherīr-i zehr ile güller açıldı şoldu hep

Nev-resīde şad hezār ezhārı bir el yoldu hep

Yeryüzünde kopdu bir tarrāka-i dehşet-nümün

Dil harāb dil-ber harāb oldu kırıldı erğanün

9 ‘Aşr-ı hāzır ‘ākıbet tahrīb-i a‘şār eyledi

Zulm-ı nā-maḥdūd ile taklīb-i emşār eyledi

Āteşin dendān açıp telhīb-i āsar eyledi

Ādemiyyet kanını pek fazla işār eyledi

Yeryüzünde kopdu bir tarrāka-i dehşet-nümün

Dil harāb dil-ber harāb oldu kırıldı erğanün

10 Ey terakkī va‘d eden kezzāb inanmam ben size

Añladım lā hayra fi’d-dünyā imiş sizden bize

Akviyānıñ zulm imiş ihsānı her dem ‘acize

Bir kütük atmak hünermiş şimdi ḥakḳı ḥā’ize

Yeryüzünde kopdu bir tarrāka-i dehşet-nümün

Dil harāb dil-ber harāb oldu kırıldı erğanün

[668]

- 11 *Fāniyā* ‘ilm ü hünerden ġāye izmiḥlāl imiş
 Müsteḡar beyne’l-beşer emniyyeti iḥlāl imiş
 Lā-yu‘ad ālāt-ı ḡarb her müşkili ḡallāl imiş
 Bāġ-ı ‘irfānıñ bugün bülbülli hep lāl imiş
 Yeryüzünde ḡopdu bir ḡarrāḡa-i dehşet-nümün
 Dil ḡarāb dil-ber ḡarāb oldu ḡırıldı erġanūn

20 Ḥazīrān 1335: Sinop

[669-700 arasındaki sayfalar boş bırakılmıştır. Sayfa 701’de “Sırr-ı Sübhān yāhūd” adında bir başlık bulunmaktadır ancak şair sadece başlığı atmış şiiri yazmamıştır.]

Fihrist

Sahıfe	Esāmı
1	Muḳaddime
1	Mu‘ammā-yı Ḥayāt
4	Ḥasb-i Ḥāl
6	Ḥüsn ü ‘aşḳ
9	Süḳût-ı İctimā‘ı
11	Bı-çāre Gülsüm
15	Heybeli Ada’ya Bir Ḥitābe
16	Heybeli Ada’ya İkinci Bir Ḥitābe
17	Endişe
18	Te’ellüm
21	Perī-i Ḥürriyet
23	Bu Bir Şi‘r Degil midir?
29	Küçük Bir Tercı‘-i Bend
31	Fānı Çiçekler
36	Enīn-i Muḥtażırāne
37	Cüşiş-i ‘aşḳ
41	Perī-i Perişān Ḥāl
44	Efsāne-i Mestāne
46	Terāne-i İntizār
47	Ḥikāye-i Ḥayāt
53	Taşvır-i Nefer
56	Ḳasım Çiçekleriyle Ḥasb-i Ḥālim
57	İşaklı’da Laḳlaḳıyyāt

- 62 Temennî-i Muḥāl
- 64 Tıǵmak ve Ölmek
- 66 Ba‘zı Ğazeliyyât
- 71 Kıta‘ât ve Rubâ‘iyyât
- 75 Müfredât-ı Ebyât
- 76 Ba‘zı Şarkılar
- 80 Taḥmîs-i Ğazel-i Reşid ‘Âkif Paşa
- 82 Taḥmîs-i Diğer Reşid ‘Âkif Paşa
- 84 Tuyğularım
- 90 Manzûme-i Dervîş Nihād
- 92 Eş‘âr-ı Dervîşâne
- 100 Nazm-ı Nev-zād
- 102 Birkaç Mânî
- 105 Bir Kanço ve Bir Şarkı
- 107 Perākende Ba‘zı Manzûmeler
- 116 Dervîşâne Bir Ğazel
- 116 Mutaşavvifâne Bir Nazm
- 117 İḥvân-ı Şu‘arâdan Sāmî Beg’in Bir Ğazeline Nazîre
- 119 Niyâz-ı ‘âşıkâne
- 121 Merşiyye-i Ḥazret-i Peder
- 123 Fuzûlî-Zâde ‘izzet Monlâ Nâmında ve Şûretde A‘mâ Sîretde Başîr Bir
Merd-i Kâmil İçin Medḥiyye
- 125 Sāmî Beg’in Diğer Bir Ğazeline Nazîre
- 126 Râzî Dede Nâmında Bir ‘Ârifîñ Ğazelini Taḥmîs
- 129 Kâsım Güllerine Yâḥûd Kırizantemlere

132	Ebr-i Emel
133	Ey Vaṭan
136	Büyükşüñ Allāh'ım
137	Tefāḥur-ı Şā'irāne
139	Peyām-ı İlḥām
141	Muḥāṭaba-i Nefs ü Rūḥ
145	Nefir-i Nāsūt: Madde ve Kuvvet Mü'ellifi Louis Büchner'e
150	Temāşā-yı Ḥaḳ: İḥvān-ı Şu'ārādan Sāmī Beg'e
152	Perde-i Esrār
156	Remz-i Ḳudsī: İḥvāndan Ḥāfız Ḳudsī Efendi'ye
157	Yan Ey Göñül Yan
160	Āveng-i Ġazeliyyāt
167	Ma'rifet
190	Terāne-i Ṭayyāre
192	Oğlum Adam Ol
197	Dileklerim
214	Nefeslerim
224	Üürüü Ḥorozum
230	Ḳızılıрмаḳ
235	Ey Vaṭanım
239	Ḳahramān Ḳadınlarımız
242	Arş İleri Ḳafḳasya'ya
245	Ḥāṭıra-i Ḥarb-i 'umūmī
247	Ey Kamer
251	Enfās-ı İnşirāḥ

251	Ergānūn-ı Dil
254	Maḥsūs
256	Züleyḥā-yı Emel
257	Elek Tağı'nı Geçerken
260	Tuḥfe-i Şükrān
262	Taḥdīs-i Vecīz
263	Zavallı Beşeriyet – İlā Şaḥīfe 300

Dīvānçe-i Fānī

301	Ḥarfü'l-Elif (Ġazeliyyāt)
307	Be
310	Pe
311	Te
315	Şe
316	Cim
317	Ḥa
318	Ḥa
319	Dal
321	Zel
322	Ra
325	Ze
326	Sin
327	Şin
328	Şad
329	Ḍat
330	Ṭı

331	Zı
332	‘Ayn
334	Ġayn
335	Fe
337	Ḳaf
343	Kef
346	Lam
349	Mim
359	Nun
375	Vav
379	He
387	Lam-Elif
389	Ye – ilā Şahıfe 400

Tevrîḥāt

401	Velādet Tārîḥleri
420	İnşā’āt Tārîḥleri
431	İrtihāl Tārîḥleri – ilā Şahıfe 450

Türkçe Şi‘rler

451	Şolġun Çiçek
453	Aķ Suyum Aķ
455	Şan‘at
459	Bir Nefes Nāzenîn
462	Yine Ḳaradeñiz İçin

Perākende Neşideler

551	Bir Şarkı

- 552 Küçük Āfet
 553 Serserī
 555 Rü'yā-yı Ġarām
 560 Donanma Rozeti
 561 Bir Fotoğraf Zahrına
 561 Karadeñiz İçin
 564 Biraz da Ha Diyelim Hep Hı Demeyelim Ya
 567 Bed-Baht Vaţanıma Hiţābe
 570 'Āşıkāne İki Şarkı
 571 Şafā-yı Rustā'ī – Köylü Hayātı
 579 Temāşā
 582 Şikāyet-Nāme

Perākende Ġazeller

- 601 Nüşha-i kübrā-yı hilkat...
 602 Bu şehir-i pür-fiten içre...
 603 Bir nev-'arūs-ı dehre dil...
 605 Şüh u şirîn bir güzel...
 606 Hâkikat cân-ı 'âşık...
 607 Mübtelâ-yı derd-i cânân...
 607 Yâdında mı bir leyle-i mes'ûd...
 610 Gün toĝdu...
 611 Ey dil yine...
 611 Yârdan ağyardan hâlî...
 612 Mihr ü mâhından cihânıñ...
 613 Gülzâra nazar eyleme...

- 614 Bilmedim kıymetiñi...
- 615 Ey dil ne olur...
- 616 Sen ağlama...
- 616 Pür-şevk u ıtarab...
- 617 Niye gördü dîdelerim seni...
- 618 Parladı birdenbire...
- 620 Maẓhar-ı zāt u şifāt...
- 620 Gel ey dil bezm-i ‘irfāna...
- 622 Ey bülbül
- 623 Bu dünyā cilvegāh...
- 625 Bu deyr-i fitnede...
- 625 Sevgilim pek bî-emān...
- 626 Āşikār olmuş göñül...
- 627 Şanma herkes ‘āleme...
- 628 Gülzār-ı fenā içre göñül...
- 630 Tecellīgāh-ı dehriñ...
- 631 Bî-naşib-i feyz olur...
- 633 N’eylesin dünyāyı dîni...
- 634 Dehriñ sitemi...
- 636 Her derdini hem-derdine...
- 637 Bir gülüñ ‘aşkıyla iñler...

Nu‘ūt-ı Şerīfe

- 640 Te ıarfinden
- 641 Cim ıarfinden
- 642 Ha ıarfinden

642 Dal arfinden

644 Ra arfinden

645 Ze arfinden

646 Sin arfinden

647 Şin arfinden

648 Şad arfinden

649 [Đat arfinden]⁵⁶¹

649 [Ŧı arfinden]

650 [‘Ayn arfinden]

650 [Kef arfinden]

Taħmīs Muħammes, Tesdīs Müseddes, Terķīb-i bend, Tercī‘-i bend

651 Taħmīs-i ğazel li-cenāb-ı Receb Vahyī

656 Taħmīs-i ğazel-i diĝer li-cenāb-ı müřārun ileyh

660 Muħammes li-cenāb-ı Ĥazret-i sultān-ı velī

662 Muħammes-i diĝer li-Ĥazret-i müřārun ileyh

664 Müseddes – Ćegāne-i Ceng

⁵⁶¹ Köşeli parantez ierisinde yazdıĝımız harfleri şair fihriste eklememiştir. Bu harflerle de yazılan naatlar olduĝu iin bunları köşeli parantez ierisinde yazmayı uygun gördük.

SONUÇ

Çalışmamızda Reşid Fânî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgiler aktarılmış, *Fânî Çiçekler* adlı eserin incelemesi yapılarak transkripsiyonlu metni oluşturulmuştur. Elimizde bulunan eserlerden ve ulaştığımız arşiv belgelerinden elde ettiğimiz veriler şair hakkında bize kıymetli bilgiler vermektedir. Hayatı hakkında kaynaklarda hiçbir bilginin yer almadığı şairin kronolojik hayatı yaptığımız çalışma ile ilk kez ortaya çıkarılmıştır. Buna göre Reşid Fânî'nin hayatı hakkında ulaştığımız bilgileri kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

2 Ocak 1877 tarihinde Varna'da dünyaya gelen Reşid Fânî'nin babası İbrahim Rağıp Bey, annesi Hatice Kışver Nur Hanım'dır. Reşid Fânî, anne ve babasının tek çocuğudur. Babası İbrahim Rağıp Bey, mahkeme reisliği ve kaymakamlık görevlerinde bulunmuştur.

Eğitimine Amasya'da başlayan şair, Beşiktaş ve Yenişehir Rüşdiyelerinde ortaokulu tamamlamıştır. Lise eğitimini ise Vefa İdadisinde almış ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'den yüksek derecelerle mezun olmuştur. Reşid Fânî, mülkiyeden mezun olduktan sonra Şûrâ-yı Devlet Tanzimat dairesinde üçüncü sınıf mülâzım olarak göreve başlamıştır. Daha sonra Maliye Nezaret-i Celilesi Mektubi Kalemi kâtipliğine nakledilmiştir. İzmit Sancağı mutasarrıflığında kaymakamlık stajını tamamlamıştır.

Reşid Fânî, İzmit Sancağı'ndaki stajının ardından sırasıyla Erbaa, Mecitözü, Gümüşhacıköy, Koniçe, Kirmasti, Bolvadin, Yenişehir, Derik, Lâdik, Giresun ve Boyabat'ta kaymakamlık yapmıştır. Boyabat kaymakamlığı esnasında görevinden azledilmiştir. Azledildikten bir müddet sonra Karacabey kaymakamı olarak yeniden göreve başlayan şair daha sonra Ilgaz kaymakamlığına atanmıştır. 1928 yılında Ilgaz kaymakamı iken emekli olan şair, yaklaşık 28 yıl boyunca kaymakam olarak görev yapmıştır. Boyabat kaymakamlığından azledildiği sıralarda yazmış olduğu bir *Şikâyet-nâme*'de arkadaşlarının vezir, mutasarrıf, vali olduklarını; kendisinin de daha üst makamlara talip olduğunu ve mutasarrıf olmak istediğini söylemiş ancak bu taleplerine karşılık bulamamıştır. Reşid Bey, kaymakamlıktan emekli olduktan sonra Ilgaz'da yaşamaya devam etmiş, Ilgaz Saray karyesi muallim vekâletinde ve Ilgaz

Kütüphanesi memurluğunda hizmetine devam etmiştir. Kütüphane memurluğundan sonraki görev yeri bilinmemektedir.

İki evlilik yapan Reşid Fânî'nin ilk eşi Fatıma Hanım verem hastalığına yenik düşerek vefat etmiştir. Daha sonra ikinci kez evlenen Reşid Fânî, bu sefer Halide Hanım ile hayatını birleştirmiştir. Şiirlerinde yer alan ifadelerden yedi çocuğunun dünyaya geldiği ancak bunlardan bir kısmının küçük yaşlarda vefat ettiği anlaşılmaktadır. Şiirlerinde üç çocuğunun ismini zikreden şairin, adını bildiğimiz çocukları Mahmud Tarık, Mustafa Şevket ve Hasan Rağıb'dır.

Reşid Fânî'nin ölüm tarihi hakkında bir malumatımız bulunmamaktadır. Ancak elimizdeki şiirlerde yer alan tarihlerden yola çıkarak onun 1930-1932 tarihlerinde vefat etmiş olabileceğini öngörüyoruz. Ölüm tarihi hakkındaki bu tahmin, elimizdeki verilere dayanarak yapılmıştır ve bir kesinlik arz etmemektedir.

Reşid Fânî'nin hayatıyla ilgili ulaştığımız bilgileri kısaca aktardıktan sonra şairin şahsiyeti ve edebî kişiliği hakkındaki değerlendirme ve tespitlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz.

1) Reşid Fânî'nin edebiyat yolculuğunda önemli bir detay dönemin tanınmış edebiyatçılarından İsmail Safa ile olan ilişkisidir. Vefa İdadisindeki eğitimi esnasında İsmail Safa'dan ders almıştır.

2) Reşid Fânî, şiirlerinde ilk olarak “Reşîd” mahlasını kullanmış, “Fânî” mahlasını 9 Eylül 1907 tarihinde yazmış olduğu “Fânî Çiçekler” adlı manzumesinden sonra kullanmaya başlamıştır. Gazete haberlerinden anladığımıza göre şair mahlasını ikinci ad gibi kullanmaya başlamış çevresi tarafından “Reşid Fânî” olarak tanınmıştır.

3) Reşid Fânî, 1913 yılında Kocamustafapaşa'da bulunan Küçük Hüseyin Efendi'ye intisap ederek Nakşibendiyye tarikatına girmiştir. Bu tarihten sonra yazdığı şiirlerinde tasavvufi ve dinî içeriklerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Tasavvufun derinliklerinden ilham alarak yazdığı şiirler, onun edebî kimliğinin önemli bir özelliğini oluşturmaktadır.

4) Çocuk yaşlarında yazmış olduğu şiirlerinden örnekler veren Reşid Fânî, bu yıllarda *Hâtıra-ı Dil* ismini verdiği bir mecmuada şiirlerini topladığını söylemektedir.

Bu durum, şairin küçük yaşlardan itibaren edebiyata olan ilgisini ve yeteneğini yansıtırken aynı zamanda eserlerini toplama çabasını da gösterir.

5) Reşid Fânî, Türk edebiyatının önemli şairlerini örnek alan ve şiirlerinde onların eserlerinden izler taşıyan bir şairdir. Ziya Paşa, Namık Kemal, Muallim Naci, Tevfik Fikret ve Rıza Tevfik gibi edebiyatçılardan etkilendiği görülmektedir. Bu şairlerin mısra ve beyitlerinden iktibaslar yaparak kendi şiirlerini oluşturmuştur. Onların üslupları ve şiirlerinin etkisini Reşid Fânî'nin eserlerinde görmek mümkündür. Divan edebiyatının önemli şairlerinden Fuzuli, Leyla Hanım, Zekâyî Dede gibi isimleri de taklit ederek şiir kabiliyetini geliştirmiştir. Bu isimlere ek olarak Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Ahmed Sûzî, Vâhib Ümmî, Süleyman Çelebi, Yahya Nazîm, İbrahim Hakkî Erzurumî, Taşlıcalı Yahya gibi şairlerin şiirleri ile benzer şiirler kaleme almıştır.

6) Reşid Fânî'nin Recep Vahyî ve Mustafa Fevzi gibi şairlerle *Cerîde-i Sûfiyye* dergisi aracılığıyla irtibat hâlinde olduğu bilinmektedir.

7) Reşid Fânî'nin şiirlerinin yayımlandığı dergiler *Cerîde-i Sûfiyye*, *Halka Doğru Mecmuası*, *Sinop Gazetesi*, *Irmak Mecmuası*, *Işık Mecmuası*, *İzler Mecmuası*, *Necat Gazetesi*, *Halk Yolu Mecmuası*'dır. Bu dergiler arasında *Cerîde-i Sûfiyye*, Reşid Fânî için özellikle önemlidir. Çünkü tasavvufi konulara odaklanan bu dergide diğer gazete ve dergilere nazaran şairin daha çok şiiri neşredilmiştir. Şiirlerinin bu dergide yayımlanması, Reşid Fânî'nin tasavvufi çevrelerce kabul görmesini ve takdir edilmesini sağlamıştır. Dergideki diğer şairler tarafından kendisine şiirler ithaf edilip şiirlerine nazireler yapılması da onun şairliğinin dergi yönetimi ve tasavvufi çevre tarafından benimsendiğinin bir göstergesidir.

8) Reşid Fânî, sevdiklerinin mutlu ve acı günlerinde onların yanında olmuş, çocuklarının doğumları ve ölümlerine tarih düşmüştür. Sevdiklerinin mutlu ve acı günlerine dair duyguların yer aldığı şiirler, Reşid Fânî'nin duygusal yönünü ve insani ilişkilerine verdiği önemi gösterir.

9) Duhânizâde Mustafa Bey Mescidi'nin yeniden inşasına dair düşmüş olduğu tarih manzumesi, mescidin restorasyonunun hangi tarihte gerçekleştiğine dair önemli bir belge niteliği taşımaktadır.

10) Elimizde bulunan ve çalışma konusu yaptığımız *Fânî Çiçekler* adlı eser içerisinde, Reşid Fânî'nin çocukluk yaşlarından 1919 yılına kadar yazmış olduğu şiirleri bulunmaktadır. Eserin içerisinde bulunan şiirlerin tamamı, Reşid Fânî'nin edebî

yolculuğunun çeşitli dönemlerini yansıtan önemli bir kaynaktır. Şiirlerin tarihsel ve içeriksel çeşitliliği, şairin gelişimini ve farklı dönemlerdeki edebî ilgisini yansıtmaktadır.

11) *Fânî Çiçekler*, toplamda 751 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfa müellif tarafından numaralandırılmıştır. 409-420, 423-430, 434-450, 465-500, 539-550, 586-600, 669-750 arasındaki sayfalar boş bırakılmış, sayfalar içerisinde bulunan satır sayıları yazılan manzumelerin türüne ve beyit sayısına göre değişiklik göstermektedir.

12) *Fânî Çiçekler*'de, farklı nazım şekillerinden oluşan toplam 380 adet manzume bulunmaktadır. Reşid Fânî, en çok gazel nazım şekli ile şiir yazmayı tercih etmiştir. *Fânî Çiçekler*'de yer alan nazım şekillerinin ayrıntılı tabloları, çalışmamız içerisinde ilgili bölümlerde yer almaktadır.

13) Reşid Fânî, geleneksel nazım şekillerinde uygulanan klasik üslubun zaman zaman dışına çıkarak Batılı ve yeni nazım şekillerini şiirlerinde kullanmıştır.

14) *Fânî Çiçekler*'de “Dîvânçe-i Fânî” başlığı altında müstakil bir bölüm oluşturan şair, burada her harften en az bir şiir yazarak divançesini tamamlamıştır.

15) Şiirlerinde aruz ve hece ölçüsünü kullanan şair, en çok aruz ölçüsü ile şiir yazmıştır. *Fânî Çiçekler* adlı eserde yer alan manzumelerde “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” vezni 129 kez kullanılarak diğer aruz vezinleri içerisinde şairin en çok tercih ettiği vezin olmuştur.

16) *Fânî Çiçekler* adlı eseri, muhteva bakımından incelediğimizde “din ve tasavvuf” konusunun ağırlıkta olduğu görülmektedir. Özellikle gazellerden, ayet ve hadislerden yapılan iktibaslarla tasavvufi hakikatleri dile getirmeyi amaçlamıştır. Tasavvuf ve Divan edebiyatı geleneğinden beslenen şair kendi tasavvufi eğitiminin de tesiriyle tasavvufi kavramları şiirlerinde kullanmıştır.

17) Hz. Peygamber'e duymuş olduğu muhabbeti O'na yazmış olduğu naat-ı şeriflerle gösteren şair, yazdığı manzumelerle Hz. Peygamber'den şefaet talep etmiştir. Her harften bir naat yazmaya gayret etse de bunda başarılı olamamıştır.

18) Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na şahit olan Reşid Fânî, bu dönemde yaşanan zor günlere ve mücadeleye şiirlerinde yer vermiştir. Şair, halkın içinde bulunduğu sıkıntıları, acıları ve mücadeleyi ifade ederken Türk milletinin kahramanlığını, vatan ve bayrak sevgisini ön plana çıkarmıştır.

19) *Fânî Çiçekler* adlı eserde, Reşid Fânî tarafından Reşid Akif Paşa'ya ait iki şiire tahmis yapılmıştır. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre Reşid Akif Paşa'nın şiirlerinin çoğu evinde meydana gelen bir yangın sonucunda yok olmuştur ve geriye sadece az sayıda şiiri kalmıştır. Reşid Fânî'nin yapmış olduğu tahmisler içerisinde bulunan Reşid Akif Paşa'ya ait şiirler, onun bilenmeyen şiirlerindendir. Böylelikle çalışmamızda, Reşid Akif Paşa'nın bilinmeyen iki şiiri yer almaktadır.

20) *Fânî Çiçekler*'de, şiir içerisinde ya da şairin yazdığı notlarda birçok şahsiyet bulunmaktadır. Eser içerisinde çeşitli sebeplerle isimleri zikredilen şahsiyetler şu şekildedir: Sâmih Fethi Bey, Receb Vahyî, Mustafa Fevzi, İsmail Safa, Muallim Naci, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmed Hilmi Cerid, Memduh Sermed, Ömer Nuri, Hafız Kutsî Efendi, Râzî Dede, Fuzûlîzâde İzzet Molla, Derviş Nihat, İhsan Celî Bey, Mal Müdürü Cevdet Mustafa, Fahrî, Hacı Nuri Bey, Mazhar Bey, Ekrem Kamran Bey, Doktor Lütfî Bey, Hafız Abdurrahman Şeref Efendi, Hacı Mustafa Safvet Bey, Yörükzâde İlyas Efendi, Dizdarzâde Eşref Bey, Kastamonu Valisi İbrahim Bey, Mebruke Hanım, Kara Fatma.

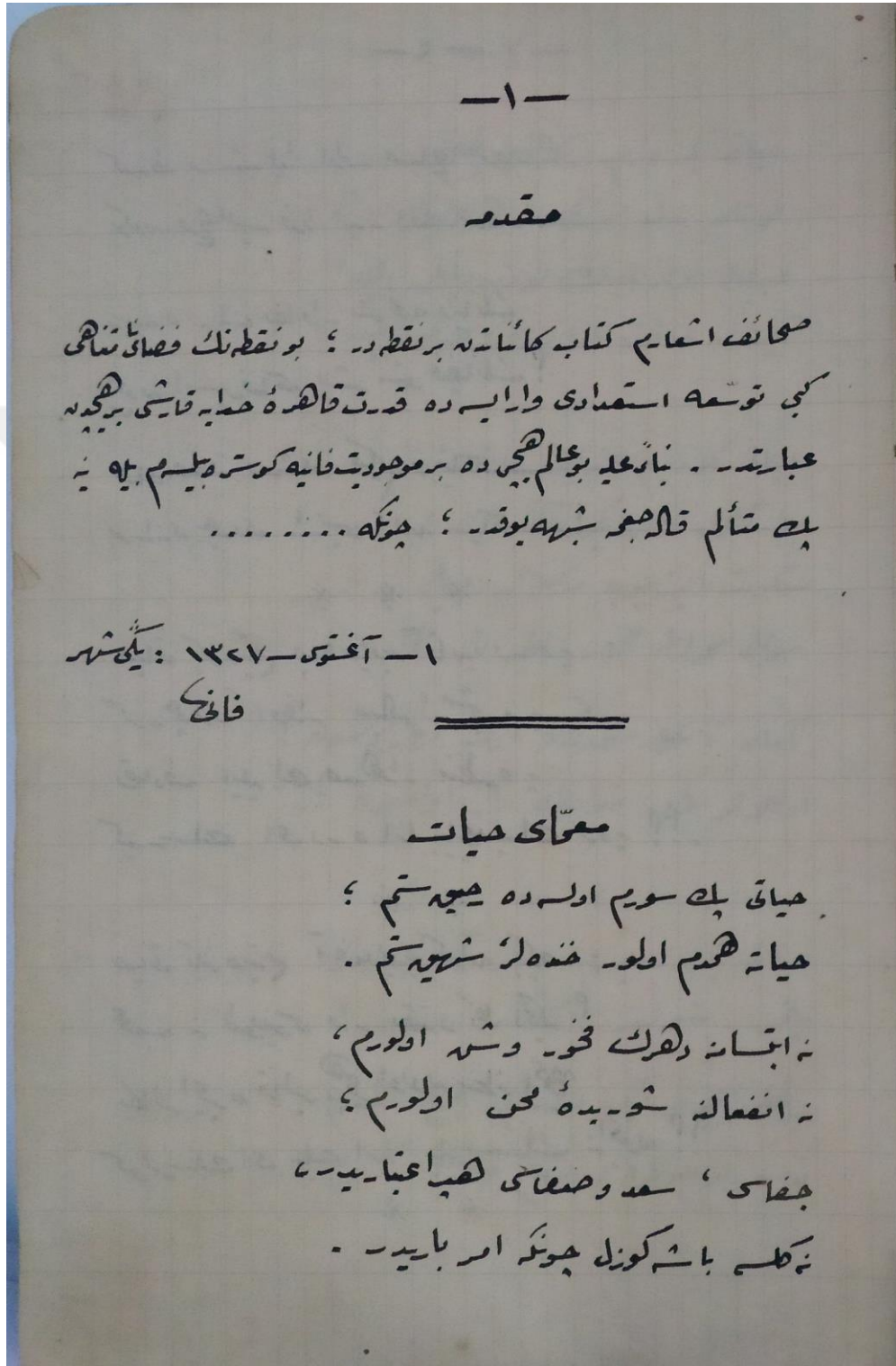
21) Reşid Fânî'nin şiirlerinde doğa ve tabiat kavramlarına olan ilgisi dikkat çekicidir. Doğanın güzelliklerini, tabiatın muhteşem manzaralarını, coğrafyanın çeşitliliğini şiirlerinde sıkça işlemiştir. Ormanların derinliği, dağların görkemi, çiçeklerin renkliliği, ırmakların coşkusu, Karadeniz'in enginliği gibi doğanın birçok unsuru şiirlerinde yer almıştır. Şair, bu tabiat unsurlarını içinde yaşadığı coğrafyanın zenginliğiyle birleştirerek Türklük ve vatan sevgisi ile harmanlamıştır.

Sonuç olarak Reşid Fânî, Divan edebiyatı geleneğine bağlı bir şair olmasına rağmen yeni usulleri de şiirlerinde kullanmıştır. Özellikle Millî Mücadele döneminde yazdığı manzumeleri ve diğer şiirlerinde Türk milletinin kahramanlığını, vatan sevgisini ve millî duyguları şiirlerinde dile getirmiştir. Bu bağlamda, onu “ikinci sınıf bir Millî Edebiyat şairi” olarak nitelendirebiliriz. Reşid Fânî, çevresi tarafından şair yönüyle tanınıp değer görmüş olsa da şiirlerinin yayımlandığı dergilerin etki alanı sınırlı kalmış ve şöhreti diğer edebî muhitlere yeterince ulaşmamıştır. Bundan dolayı son dönem biyografik eserlerde adı geçmemiş, edebiyat ve şiir dünyası tarafından unutulmuştur.

Yaptığımız bu çalışma ile Millî Edebiyat Dönemi şairlerinden Reşid Fânî; hayat hikâyesi, şahsiyeti ve Fânî Çiçekler adlı eseriyle tekrar gün yüzüne çıkarılmıştır. Reşid Fânî'nin edebî mirasının tarih, sosyoloji, yeni Türk edebiyatı vb. alanlardaki araştırmacılar tarafından incelenmesi, şairi ve yaşadığı dönemi daha iyi anlamamıza vesile olacaktır. Bu bağlamda, söz konusu alanlardaki araştırmacıların çalışmamızdan istifade ederek yeni çalışmalar ortaya koymasını, Reşid Fânî'nin hayatını ve eserlerini inceleme çabamızla edebiyat tarihimizin oluşumuna küçük ama anlamlı bir katkı sağlamasını ümit etmekteyiz.

EKLER

Resim 1. Fânî Çiçekler adlı eserin girişinde yer alan mukaddime bölümü ve

Muammâ-yı Hayât adlı manzumenin ilk kısmı

Resim 2. Reşid Fânî'nin harf inkılabından sonra kendi ismini Latin harfleri ile yazması ve imzası (*Türk Güneşi Türk'ün Eşi*, s. 8.)

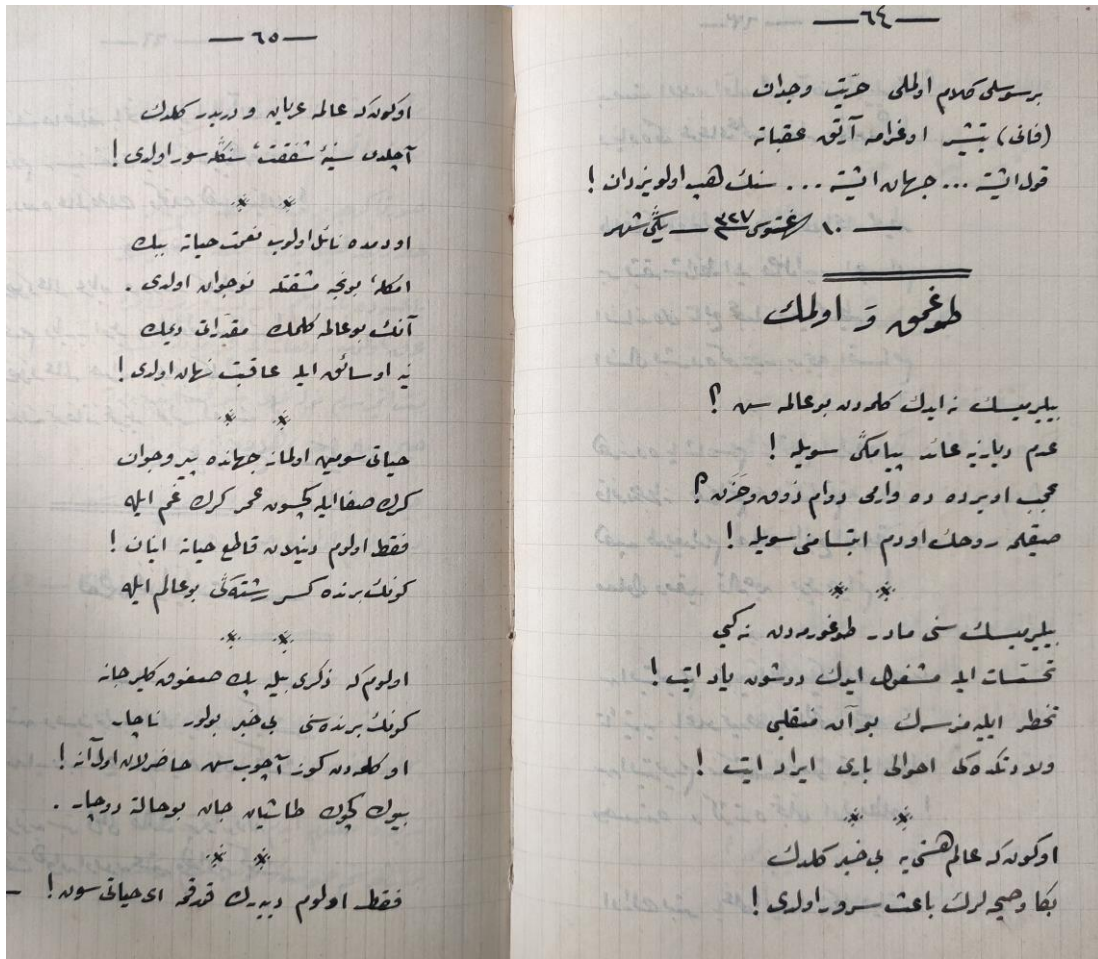
—۷—

ایمانی بشر صانع ده دعالی انعام
بلکم که بر بخلک نیاچند - نه یخیز؟!
انعام خدا در بری - ای حله کز لایک :
انعام ای - شد تا به کنه سحر -
هیچ او مادنیست عالم در ده بوکا مالک
بر هادی کیم غبطه نرای ملک وهو -
میداد قربانیه عالم ایای جودت
بر صابیه حسنه اولو - بنده یحیون
بلکم که فصل صابیه در پای قنات
تر - آقا بیایه ده اوله یه مقون
دنایه ایله کنه یه بایچه طورت
بر کونلری آلهویه بونه اولیده قالدی
باییه ! بونه اسرار صابیه بوجکت!
ذهبی سجیه ایدوب غفلت صابیه -
ای حسه صفا کا - قلوب انزلیت !

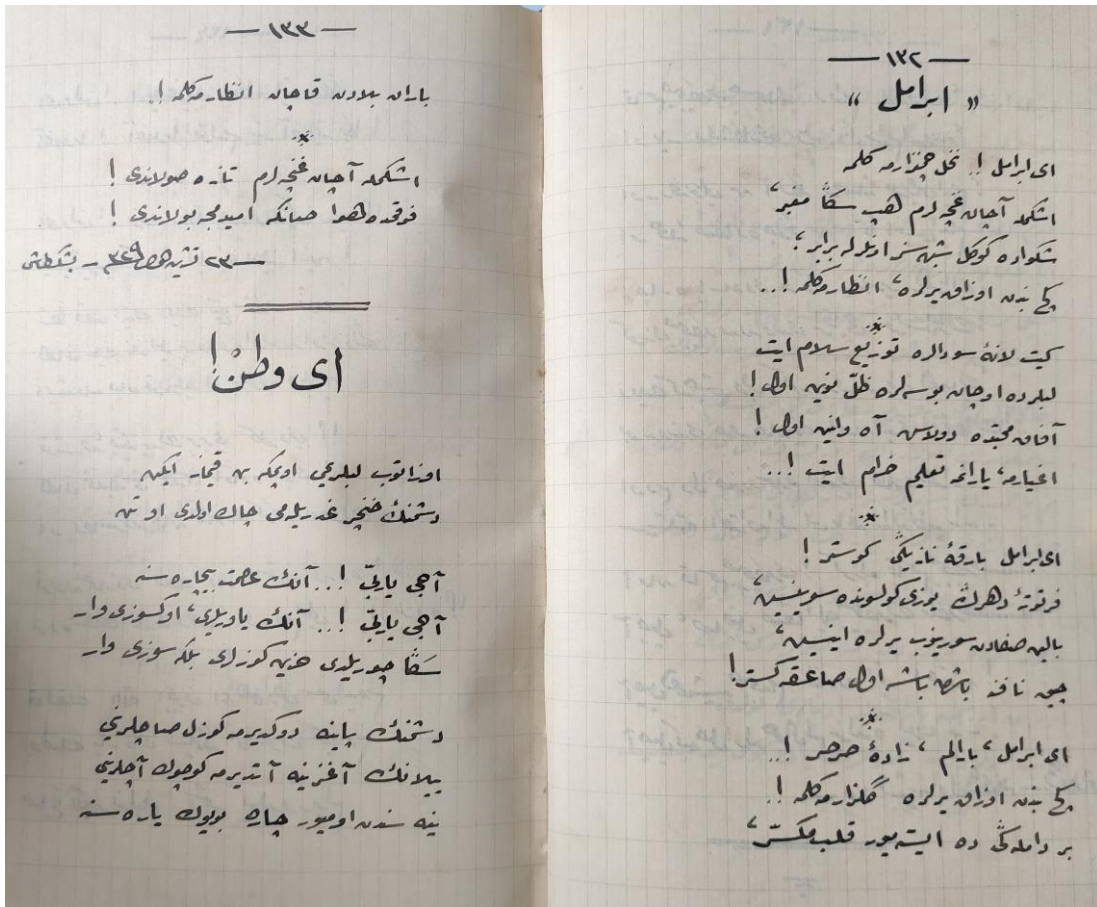
—۶—

حسب وعشوه
انعام قد - اوله مرد تا به مفلو -
مفلوب تفکر - اصل افزای لکوس -
انعام مظهر بری - دیکر ماحو -
آمال بشر بعه اعز ، بعه اضد - !
معدر یس کفا شروت واقبال سعادت
لهب بلیت - سودیکه صنع اولورک
آدم یی نفعی او کونگی عادت
اتزده یه نفکسه مکرم اولورک
لکه ید نیاصه قد - بیلد رکطه -
انعام خدا - بای دکتا ، بونه وندر
تفریح صنف اقبال - حله صادر -
لهب نفعه یدانه ایله شه شاکر واکر
کوریتربا بای فصل ناشر انوار -
کلمه ده کلیمده افکار - خدا - اتز

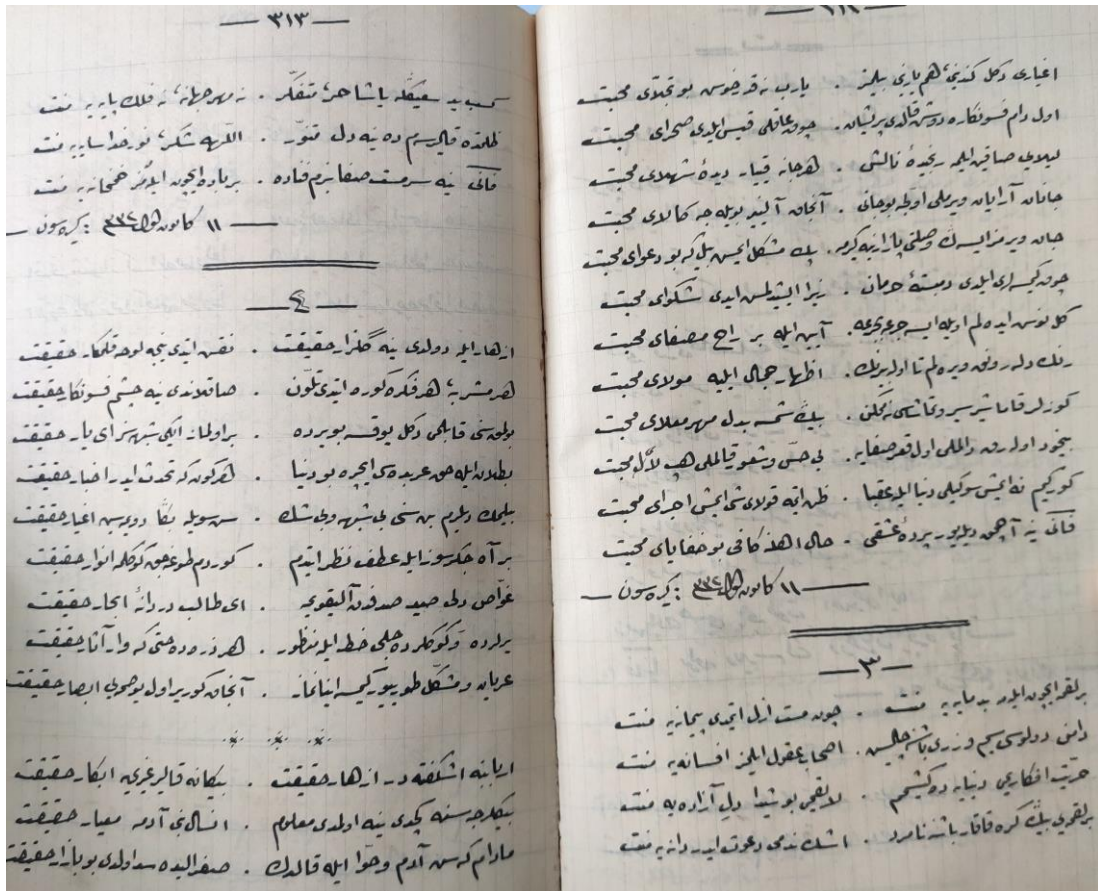
Resim 3. Fânî Çiçekler'den örnek bir görüntü (*Fânî Çiçekler*, s. 6-7)

Resim 4. Fânî Çiçekler'den örnek bir görüntü (Fânî Çiçekler, s. 64-65)

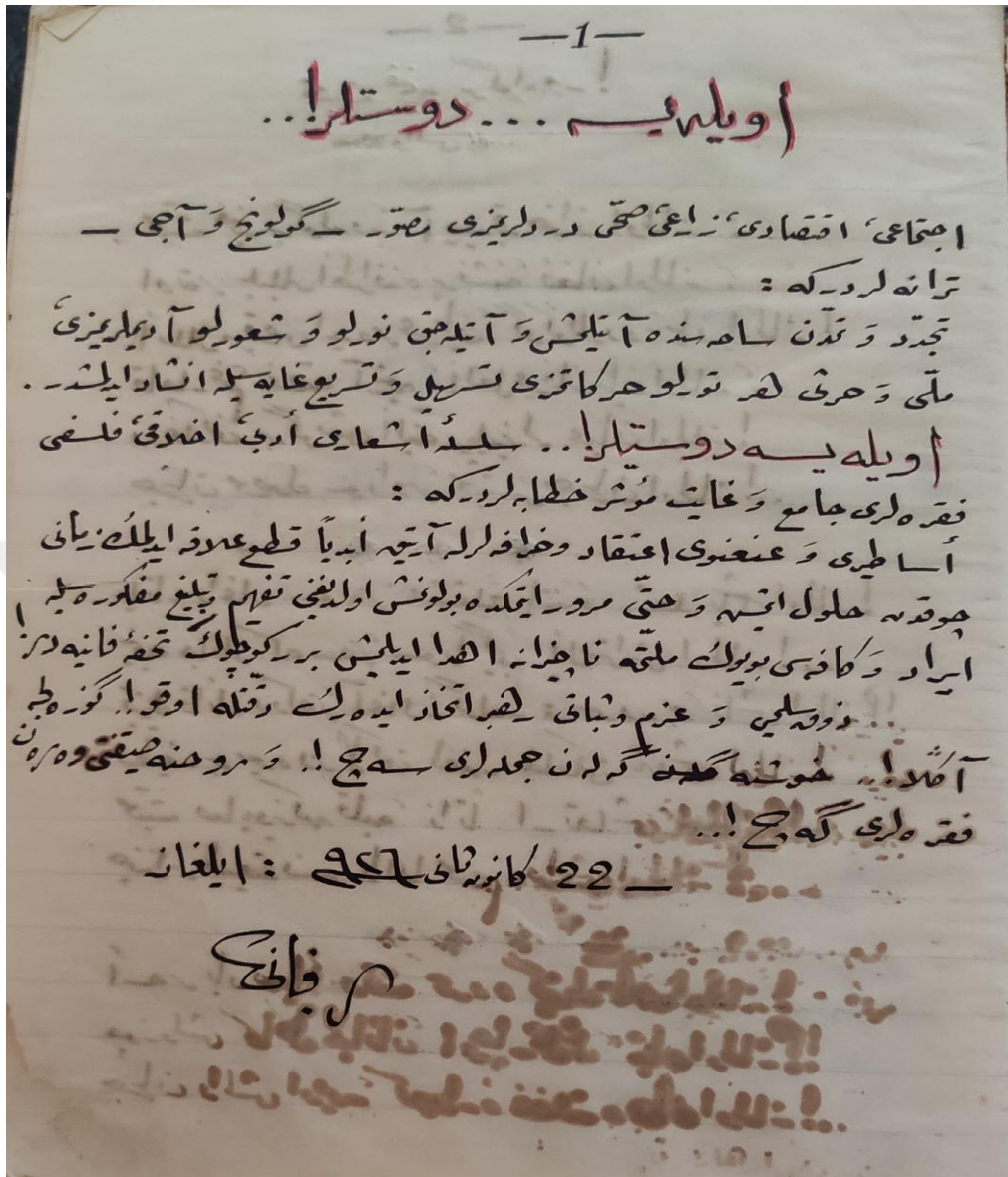
Resim 5. Fânî Çiçekler'den örnek bir görüntü (Fânî Çiçekler, s. 132-133)

Resim 6. Fânî Çiçekler'den örnek bir görüntü (Fânî Çiçekler, s. 312-313)

ایچده کیلر :	
تاریخی صحیفه ده یازیلان	تاریخی
1	گوینا نقره به خطایه لرم
6	خدیجه گورشی
8	بریکه غایبده
9	وطن ماک
10	تولط طیاره ماک
11	ترانه طیاره ماک
13	عریبه حقایق قریولوش ده ستاف
20	دان دینی - یاقود - بیکه بیکه تقاضا !
26	تاریخی کلی - یاقود - بیکه بیکه
30	فیکه لرم : مفرد فردین انسانده قاضی
40	بریکه ماک حال ! - عریبه بیکه بیکه بیکه بیکه
53	عریبه قاضی خطایه لرم : 1 - انسانده بیکه بیکه
54	عریبه قاضی خطایه لرم : 2 - انسانده بیکه بیکه
57	حالی قاضی - بیکه بیکه بیکه بیکه ! <i>Çali kuşu...</i>
59	ساحره بیکه بیکه : <i>Sahire bir dilbere</i>
60	ادالی بیکه بیکه : <i>Edale bir kıya</i>
66	نیکه بیکه بیکه : <i>Nedimane bir</i>
69	نه ده بیکه بیکه : <i>Ne derlerse...</i>
70	ستیفه بیکه بیکه : <i>Hakimane</i>
	ستیفه بیکه بیکه : <i>Mutasarrıfane</i>
84	ده لایحه بیکه بیکه : <i>Velensiye Balya</i>
85	حقیقه قاضی : <i>...</i>
86	سایرین سارکسی : <i>Sâirin şarkısı</i>
87	سایرین کانتوسی : <i>Sâirin kantose</i>
88	سایرین بیکه بیکه : <i>Sâirin bir...</i>
89	1 - دیکه بیکه بیکه : <i>Dil...</i>
90	2 -
	3 -
	4 -
	5 -
سایرین قاضی بیکه بیکه : <i>...</i>	

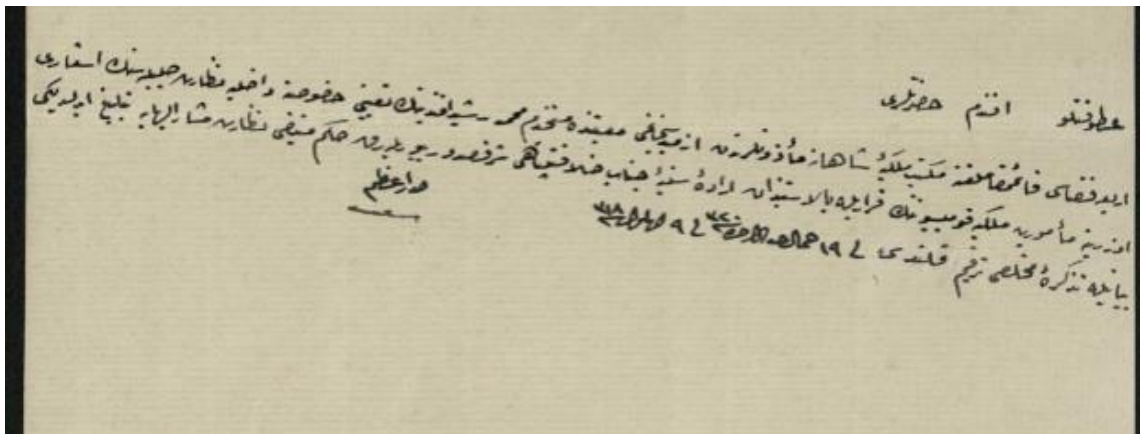
Resim 7. Türk Güneşi, Türk'ün Eşi isimli eserin kapak arkasına yazılan
dörtlük ve içindekiler bölümü

Resim 8. Öyleyse Dostlar adlı eserin mukaddime bölümü

Resim 9. Reşid Bey'in Sicill-i Ahvâl defterlerinde bulunan sicil kaydı⁵⁶²

Resim 10. Reşid Bey'in kaymakamlık yaptığı ilk görev yeri Erbaa'a atanması

ile ilgili tayin yazısı⁵⁶³

⁵⁶² (BOA), [DH.SAİD.d], No. 92, Gömlek No. 331.

⁵⁶³ Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu [DH.TMİK.S.], No. 40, Gömlek No. 18.

[illegible]

Resim 11. *Reşid Bey'in Ilgaz kaymakamlığına atanması ile ilgili Gazi Mustafa Kemal imzalı kararname*⁵⁶⁴

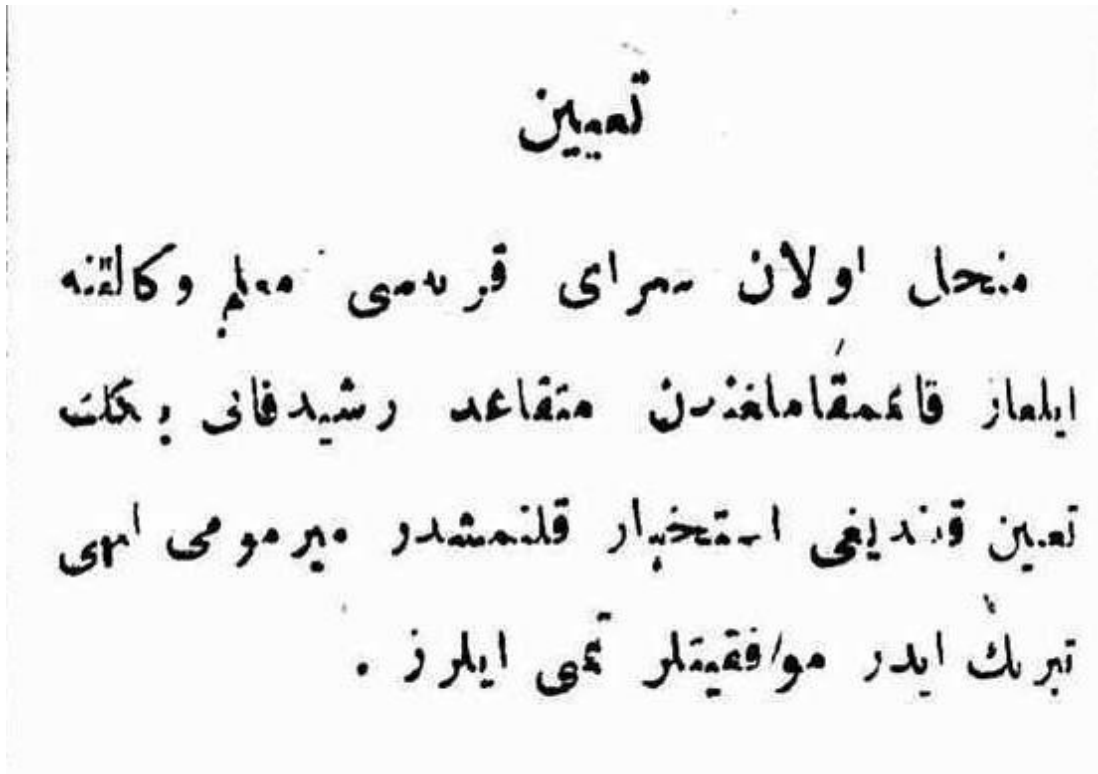
⁵⁶⁴ (BOA), [30-11-1-0], No. 17-40-8, Gömlek No. 6.

شاعر رشید فانی بک
ایلغاز قائم مقام سابق شاعر رشید فانی بک
قلباً مربوط اولدی و بک سودیکی شهریمزه
بالخاصه بایرام کونلری خوانیله برلکده کچیرمک
اوزره عسره کونی ایلغازدن مع عائله کلش

وبوراده کوزل مصاحبه لرله برابر حاصلات
صافییه سی ولایتز طیاره وحایه اطفال جمعیتلرینه
مخصوص اولوق اوزره ایکی بیک عدد (چان قیری
دستانلری) سرلوحه لی بیکیز پارچه شعرلری
طیاره مزده طبع ایتدیروب مذکور شهیدلره
تقدیم ایدرک بازار کونی آنقریه حرکت
ایتمشلدور .
شاعر مومی البک شهریمزه قارشى کونستردیکی
صمیمی علاقه دن دولای کندیلرینه بیان تشکر
ایدر خیرلی سلامتار تمی ایلرز .

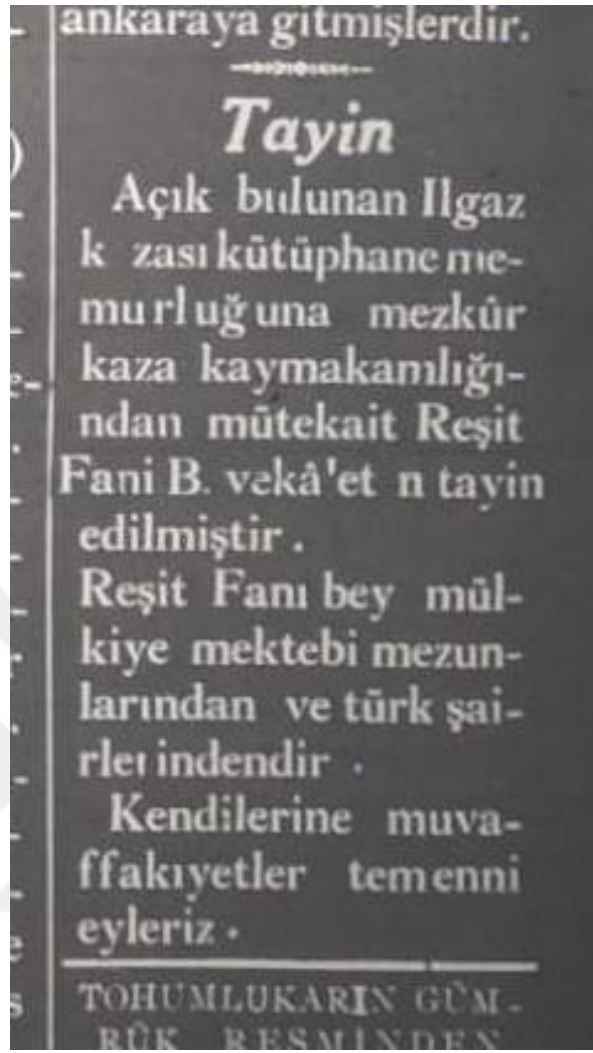
Resim 13. Çankırı Destanları'nın Tayyare ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri yararına basılmasının, Çankırı Gazetesi'nde yer alan haberi⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Çankırı Gazetesi, "Vilayet Haberleri-Şâir Reşid Fânî Bey" (05 Haziran 1928), 1.

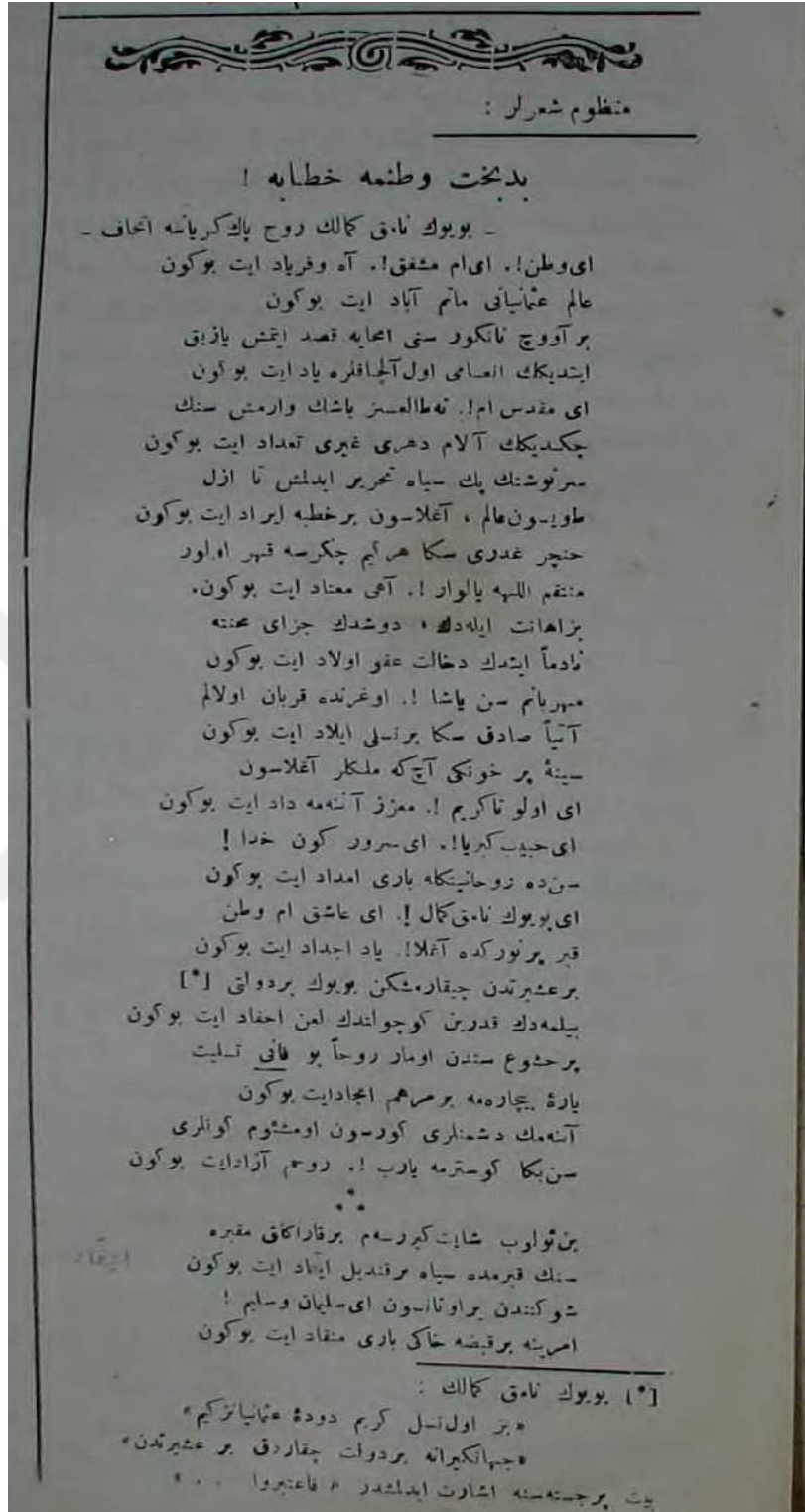
Resim 14. *Reşid Fânî'nin kaymakamlıktan emekli olmasının ardından Ilgaz Saray Karyesi muallimliğine atanması hakkında Çankırı Gazetesi'nde yer alan tayin haberi*⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ Çankırı Gazetesi, "Tayin", 03 Nisan 1928, 1.

Resim 15. *Reşid Fânî'nin Ilgaz kütüphane memurluğuna atanması ile ilgili Çankırı Gazetesi'nde çıkan haber⁵⁶⁸*

⁵⁶⁸ Çankırı Gazetesi, "Tayin", 17 Haziran 1930, 1.

Resim 16. Giresun Işık Mecmuası'nda yayımlanan “Bed-baht Vatanıma Hitabe”
adlı manzume⁵⁶⁹

1. ⁵⁶⁹ Reşid Fânî. “Bedbaht Vatanıma Hitabe”. *Işık Mecmuası* 26 (22 Temmuz 1335), 3.

خلفه دوغرو صافی ۵۲

قورولتای:
دیمهز طاش، قایا
بورورز یایا
تورکز، کیدرز
قیزیل آلمایه

کوک آب

- طلبه دقتیدن -

اوغولم آدم اول!

بو دنیا به کلک هنر ده کل اوغلم یالکیز
باشقا دی روح دخی کلیر سنک کی بورایه ؛
الله عقل ، فکر ویرمش سکا چالیش قایغیز ؛
بو موهبه ایشیز ، کوجسز کزیمک ایچین دکل یا !

کل سیکله دوشونهلم تارلارک باشنده
بر کوبیلنک جباتی ، آلتون باشلی آکی
باق شو چوچوق ناصل آرار اوکوزینک نکی
دهده سندن قالمش ایدی اوکا کوچوک باشنده .

بر بغدادیه معرفتی کورکه قارا طور اراغه
آتیلینجه بویه کوزمل یشیلله نیر ، یاش ویرر ؛
چنچیلک ایچ یوزنی بیلمه یه طاش ویرر ؟
ایش بیلمه ین مالک اولماز بر قورومش یار اراغه .

رنجیرلیکی اویله اوکرده که بر قاریش طور اقدده
هانکی نوع نیاماته یارایاچق ماده وار ؛
هانکی آلت ایله قولای آشلنیر ، طارانیر ؛

خلفه دوغرو صافی ۵۳

قوت ویرمک ایچین آکا دها نلر آرانیر ؛
بولری بیل ! . بیلمز ایسه که اربابنه کیت یالوار .

باشلادیغی ایشی بیلیب یایان بولور فائده ؛
لقلیات ایله کوکدن اغز اصلا مالمده ؛
چالیشقانه نعمت ویررخدا بو بر قاعده .
بر لقمه جق آکک قولای سوفرامزه کزکن
نه حق ایله آتی بیک ایستهر کوده بویوتن !

بر دانه چک بغدادی ناصل سندن خدمت بکلسه
فائده لی بوتون نبات ، میوه ویرن آغاچلر ؛
دورت آقایی مونس حیوان ، کومده کی هب آچلر
مسمودانه یاشامغه سندن همت بکله یور ،
کوزلری ایچکه هرئی سندن خدمت بکله یور ؛
دره ، تپه ، ارماق ، اووا هب عقلکه افتاده ؛
سکا قوشوب قاووشمه قاناد آجیش آماده ؛
زمرد کیی وادبارده یاربدارکن شو ارماق
یالین آقایی ، بانی قایق یائیشیری یاشامق ؛

کوزلری غریبه دوغرو آجوب دقت ایت اوکا
واز کچ آراق تیللکدن که چالیشقان اولاسک ؛
غریب دماغی منتیلاً ایشلین بر ماکیبا
ماکیبا به ذهنی ویرکه آلیشقان اوله سک .
وقتی تقد بیلیر اونلر کیچه کوندوز چالالار ؛
اولادنی ساعت کیی عیار ایدر بابالار !

صاغلام تنده صاغلام فکر ایشته بویوک سعادت !
دهمیر آلر آلتون آلماس ایدر قارا طور اراغی ؛
ایچه فکر پنه آطلاس ایدر یشیل یار اراغی ؛

زنکین اولتی ایستهر ایسه که چالشمی عادت ایت !
صاغلام فکر صولغون ، جیلیر تن ایچنده یاشاماز
مدنیت جاده سنده دهده ، تپه آتاماز !

اوتوموبیل ، شمعدوق ، واپور فلان دیر ایکن
تلی ، تلسر تله غراف ، الکتریک ، روستکن
داها بوکا بگزرر تپه خارقه لیلر ایله غریب
اینبیله یور ... قارالغه ضیا صاجوب
یاقلاشیور ، سوقولویور سکا دوغرو بلا حرب
جوق اویودک اویان آی شوق !
قهوه خانه ییکسندن قالدیر آرتیق باشی !
قوشا قوشا اوپ وطنک طور اراغی ، طاشی !

جوق صالالاندیم تپه ایله آسکی بر عتفه نك
ماساللی دیکله ییم آرتق خاتم تپه نك ؛
بن یاشامق ، بن چالیشمق ، چالانغی ایستهرم ؛
شو بک عزیز حیاتی بن قازاغی ایستهرم ؛
مذلتله یاشامق ایسه نولک اولادر .
آی بیلبیزلی یار اغز عنائی به شان ویرر ؛
بو مبارک وطنی سوون انسان جان ویرر .
آل یار اقدیر یایا بیکیت سینه سنک لاله سی ؛
آق ده کزله قارا ده کز آی بیلبیزک هاله سی .
شو بیرمنجی عصره کوره چالیش اوغوم آدم اول !
انسان کیی یاشامغه آلیش اوغولم آدم اول ! .
۱۵ شباط ۱۳۲۹

رشید فانی

Resim 17. Halka Doğru'da yayımlanan "Oğlum Adam Ol başlıklı manzume"⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ Reşid Fânî. "Oğlum Adam Ol". Halka Doğru 52 (03 Nisan 1330).

KAYNAKÇA

Aclûnî. *Keşfü'l-Hafâ*, ts.

Akay, Hasan. *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*. İstanbul: Şule Yayınları, 2020.

Akdik, Hazel Melek. *Modern Türk Edebiyatında Tabiat Algısı: Servet-i Fünun Dönemi (1896-1901)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Akkaya, Hüseyin. *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.

Akseki, Ahmet Hamdi. *İslâm Dini*. Ankara: Başnur Matbaası, 1972.

Aksoy, Hasan. “Şitâiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/216. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Akün, Ömer Faruk. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: İSAM Yayınları, 3. Basım, 2015.

Albayrak, Hüseyin. “Milli Mücadele’de Giresun Basını”. 559-580. İstanbul, 1996.

Andı, M. Fatih. *Servet-i Fünun’a Kadar Yeni Türk Şiirinde Şekil Değişimleri*. İstanbul: Kitabevi, 1997.

Andı, M. Fatih. “Tanzimat Sonrası Türk Şiirinde Nazım Şekli Olarak Gazel”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* XXVI (1993), 1-10.

Argunşah, Hülya. “Milli Edebiyat”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. 183-236. Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.

Arpaguş, Hatice Kelpetin. “Kelime-i Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/214-215. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Avcıoğlu, Doğan. *Milli Kurtuluş Tarihi*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1974.

Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Babacan, İsmail. “Fânî, Ahmed”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-ahmed>

Banarlı, Nihad Sami. *Edebiyat Sohbetleri*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2007.

Bayram, Yavuz. “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili Çiçekler”. *Journal of Turkish Studies* Volume 2 Issue 4/2 (2007), 209-219. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.169>

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 3412, Gömlek No. 255854.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4278, Gömlek No. 320784.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4396, Gömlek No. 329695.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Babıali Evrak Odası Evrakı [BEO]*. No. 4567, Gömlek No. 342512.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*. No. 17-40-8, Gömlek No. 6.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı [30-11-1-0]*. No. 37-38-6, Gömlek No. 3.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı [DH.İ.UM.EK]*. No. 50, Gömlek No. 90.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*. No. 205-8, Gömlek No. 4.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*. No. 1208 Gömlek No. 44.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi [DH.MKT.]*. No. 1244 Gömlek No. 24.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*. No. 18, Gömlek No. 413.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*. No. 18, Gömlek No. 413.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [DH.SAİD.d]*. No. 92, Gömlek No. 331.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri [İ.DH.]*. No. 1166, Gömlek No. 91142.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 333, Gömlek No. 5.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 331, Gömlek No. 131.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 39, Gömlek No. 79.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri [DH.ŞFR.]*. No. 72, Gömlek No. 175.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu [DH.TMIK.S.]*. No. 40, Gömlek No. 18.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ.DH.]*. No. 1474, Gömlek No. 38.

(BOA), Osmanlı Arşivi. *İrade Dahiliye [İ.DH.]*. No. 1500, Gömlek No. 14.

Bozyiğit, Esra. *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Bursalı Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen. 2 Cilt. İstanbul: Meral Yayınevi, 1972. Basım, 1972.

Cansız, Demet. *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)*. 2 Cilt. Çankırı Belediyesi Yayınları, 2014.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, 1997.

Ceyhan, Semih. “Tecellî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/241-243. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Ceyhan, Semih. “Vüsûl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/143-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Ceylan, Ömür. *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi, 2000.

Çağdaş, Haluk. “Şair ve Nüktedan Vali Reşit Akif Paşa”. *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi* 159 (Mart 1997), 35-39.

Çakır, Emine. “FÂNÎ”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani>

Çakır, Mustafa Sefa. *Yahyâ Nazîm Divanı*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2020.

Çakmak, Aydın. *Milli Mücadele Döneminde Giresun’da Yayınlanan Bir Dergi: Işık (1918-1923)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Çankaya, Ali. *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. 8 Cilt. Ankara: Mars Matbaası, 1968.

Çankırı Gazetesi. “Tayin” (03 Nisan 1928), 1.

Çankırı Gazetesi. “Tayin” (17 Haziran 1930), 1.

Çankırı Gazetesi. “Vilayet Haberleri-Şâir Reşîd Fânî Bey” (05 Haziran 1928), 1.

Çelik, İsa. “Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 5 (2004), 25-52.

Çetin, Nurullah. “İkinci Meşrutiyet Döneminin Siyasi ve Sosyal Görünümüne Genel Bir Bakış”. *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Çınar, Mustafa. “16. Yüzyıl Dıvan Edebiyatında Bahçe Tasviri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 11/26 (26 Şubat 2010). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2865/39138>

Demir, Ahmet. “Eş’âr-ı Namık Kemal’e Zeyl: Gözden Kaçmış Bir Namık Kemal Şiiri”. *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 18 (2019), 33-44.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2016.

Eliaçık, Muhittin. “FÂNÎ, Fânî Çelebi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-fani-celebi>

Ergin, Veysel. “Sinop’ta Cumhuriyet Devri Kültür Hayatını Yansıtan Bir Ayna: Edebî Sütunlar”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/2 (01 Aralık 2015), 268-303. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/31785/348373>

Erol, Salih. “Osmanlı Döneminde Yenişehir Kaymakamları (ve 1890 Yılında Atanmış Bir Kaymakamın Biyografisi)”. *Yenişehir Gazetesi* (Ocak 2013), 11,12.

Filiz, Lütfi. *Fânî Divanı*. haz. Seyhun Besin, Aziz Şenol Filiz, İsmail Güleç. İstanbul: Pan Yayınları, 2002.

Gariper, Cafer. *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Gariper, Cafer. “Geçiş Dönemi: Ara Nesil”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. 113-130. Ankara: Grafiker Yayınları, 2020.

Gariper, Cafer. “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 13. Basım, 2020.

Gençaslan, Yeliz. *İzler Mecmuası Üzerine Bir İnceleme, Açıklamalı Dizin ve Seçilmiş Metinler*. Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Göçgün, Önder. *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999.

Göçgün, Önder. *Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı., 1987.

Gökçe, Emrah. 20. *Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Divan Edebiyatı Beyanındadır*. İstanbul: Marmara Kitabevi, 1945.

Güler, Aydın. *Başlangıcından 1950'ye Kadar Balıkesir'de Çıkan Dergilerdeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerinde Bir İnceleme*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
<http://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/11760>

Gültekin, Hasan. “Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümeleri”. *Turkish Studies* 10/8 (2015), 1217-1246.

Gültekin, Sabahattin. “1928'de Yayımlanan Bir Taşra Dergisi: ‘İrmak’ Üzerine”. *Gazi Türkiyat* 1/11 (01 Eylül 2012), 179-199.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziturkiyat/issue/6724/90392>

Güneş, Mustafa. *Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanı*. İstanbul: Sahhaflar Kitap, 2008.

Hanioğlu, M. Şükrü. “İttihat ve Terakkî Cemiyeti”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/476-484. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

İdiz, Ferzende. “Fânî, Ömer Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-omer-fani-efendi>

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*. haz. İbrahim Baştuğ. 5 Cilt. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002.

İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 23. Basım, 2018.

Kara, Mustafa. “Cerîde-i Sûfiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/410. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Kara, Mustafa. “Küçük Hüseyin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/99-100. Ankara: TDV Yayınları, 2019.

Karaca, Alâattin. “İsmâil Safâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/121-122. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kartal, Ahmet - Çetindağ, Yusuf. “ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ/NEVÂÎ, FÂNÎ”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-sir-nevai>

Kaşıkcı, Atilla. *Bütün Yönleriyle Ceride-i Sûfiyye*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Kılıç, Filiz. “FÂNÎ, Kadı Mehmed Çelebi-zâde”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-kadi-mehmed-celebizade>

Kılıç, Filiz. “FÂNÎ, Meylî, İsa Hoca”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-meyli-isa-hoca>

Kılıç, Filiz. “Nazım Şekilleri”. *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 9. Basım, 2015.

Köseoğlu, Sinan. *Zekâyî Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Kurnaz, Cemal. “Gönül”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/150-152. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kuşeyri. *Kuşeyrî Risâlesi*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.

Kut, Günay. “Ali Şîr Nevâî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/449-453. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Küçük, Cevdet. “Abdülhamid II”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/216-224. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Levend, Agâh Sırrı. “Türkçülük ve Millî Edebiyat”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 9 (01 Ocak 1962), 147-206. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38170/440935>

Leylâ Hanım. *Leylâ Hanım Dîvânı*. haz. Mehmet Arslan. Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.

Muallim Naci. *Osmanlı Şairleri*. haz. Cemal Kurnaz. Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Mustafa Fevzi. “Çifte Bùlbùle Selam”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/129 (01 Ağustos 1333), 308.

Naza, Emine. “Duhanizade Mescidi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Kùltür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.

Okay, Orhan. *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.

Öngören, Reşat. “Zikir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/409-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özarslan, Ersin. *Ara Nesil Edebiyatçısı ve Gazetecisi Mustafa Reşid Bey Hayatı ve Eserleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Özden, Mehmet. “Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)”. *Milli Folklor Dergisi* 12/89 (2011), 109-119. <http://search/yayin/detay/116451>

Özervarlı, M. Sait. “Melek (İslâm İnancında Melek)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/40-42. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Özgöl, Kayahan. *Dîvan Yolu’ndan Pera’ya Selametle*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Özkan, Tuba. “Fânî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 09 Ağustos 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fani-mdbir>

Özler, Mevlüt. “Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Öztürk, Ali. *Niyâzî-i Mısrî*. İstanbul: Ketebe, 2018.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 24. Basım, 2014.

Pala, İskender. “Su (Kültür ve Medeniyet)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/442-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Receb Vahyî. “Dâder-i Muhteremim Hazret-i Reşîd Fânî’nin Na’t-ı Şerîfine Nazîre Değil Hemsîredir”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/132 (Kanunuevvel 1333), 330.

Receb Vahyî. “Kardeşim Reşîd Fânî’ye (Bâkî’ye) Bir Tuhfe-i Nâçîz”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 322.

Receb Vahyî. “Reşîd Fânî Bey Oğlumuz İthaf”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/150 (28 Eylül 1334), 472.

Reşîd Fânî. “Destân-ı Aşk”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/131 (Teşrinisani 1333), 320-322.

Reşîd Fânî. *Fânî Çiçekler*, 1327.

Reşîd Fânî. “Hayalimin Mecnûnuna”. *Necat Gazetesi* 96 (14 Ocak 1926), 1.

Reşîd Fânî. *Öyleyse Dostlar*, ts.

Reşîd Fânî. “Sevgili Ankara’ya Hitâbelerim”. *Halk Yolu* 59 (01 Şubat 1926), 911-912.

Reşîd Fânî. “Tahdîs-i Vecîz (Üstâd-ı Muhterem Receb Vahyî Beyefendi’ye)”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/135 (03 Mart 1334), 356.

Reşîd Fânî. “Tuhfe-i Şükran (Fâzıl-ı Muhterem Mustafa Fevzi Beyefendi’ye)”. *Cerîde-i Sûfiyye* V/130 (Teşrinievvvel 1333), 315.

Reşîd Fânî. *Türk Güneşi, Türk’ün Eşi*, 1928.

Saraç, M. A. Yekta - Andi, M. Fatih. “Âkif Paşa Divançesi”. *İlmi Araştırmalar* 4 (23 Ocak 2014), 135-178. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsmiadeti/issue/6481/85725>

Selim, Yavuz Sultan. *I. Sultan Selim Divanı*, 1904. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2763>

Süleyman Çelebi. *Vesiletü'n-Necât (Mevlid)*. haz. Mehmet Akkuş, Uğur Derman. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Şengül, Abdullah - Arslan, Mehmet. “Ziya Paşa”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 10 Mart 2023. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ziya-pasa>

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1988.

Tarik, Ramazan. “Cumhuriyet Öncesi Tasavvuf Muhtevalı Dergilerden Ceride-i Sûfiyye’de Fırka-i Nâciye ve Fırak-ı Dâl ile İlgili Yazılar”. *Şarkiyat* 12/1 (31 Mart 2020), 1-20. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.679003>

Tarlan, Ali Nihat. *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Taşdemir, Erdem - Dereli, Aytaç Burak. “Kengiri’den Günümüze Çankırı Basını”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 44 (Bahar 2017), 161-172.

Tatcı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts.

Tosun, Necdet. “Nakşibendiyye (Âdâb ve Erkân)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/342-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

TTK, Türk Tarih Kurumu. “Tarih Çevirme Kılavuzu”. 09 Mayıs 2023. Erişim 09 Mayıs 2023. <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>

Tural, Sadık. “Edebiyat Eseri ile Çevre Arasındaki Bağlar”. *Türk Edebiyatında Tabiat*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1993.

Uçman, Abdullah. “Muallim Nâci”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/315-317. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Uludağ, Süleyman. “Âl-i Abâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/306-307. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Uludağ, Süleyman. “Hallâc-ı Mansûr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/377-381. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Uludağ, Süleyman. “Ruh (Tasavvuf)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/192-193. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Uzun, Mustafa İsmet. “Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/18-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Uzun, Mustafa İsmet. “Fevzi Efendi, Kâtib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/509-510. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Uzun, Mustafa İsmet. “Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/24-26. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Ünver, İsmail. “Çevriyazıda İmla Birliği Üzerine Öneriler”. *Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46.

Ünver, İsmail. “XIX. Yüzyıl Divan Şiiri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 32/1-2 (01 Ocak 1988), 131-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dtcfdergisi/issue/66753/1043804>

Vâhib Ümmî Halvetî. *Dîvân-ı İlâhiyât*. haz. Mustafa Tatcı. Ankara: DİB Yayınları, 2013.

Vassaf, Osmanzâde Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2015.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Ruh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/187-192. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Vücûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/136-137. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yetiş, Kazım. “Bahâriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/473-474. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Yıldız, Alim. *Ahmed Sûzî Divanı*. Sivas: Buruciye Yayınları, ts.

Yiğitbaş, Maksut - Özdemir, Hüseyin. “Türkçü Bir Dergi: Halka Doğru ve Şiir Dünyası”. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 249-263. <https://doi.org/10.31465/eeder.1015964>

Yüzdemir, Ali. “Çankırı Yerel Basını, Necat ve Çankırı Örnekleri”. *Çankırı Araştırmaları Dergisi* 3 (2008), 161-181.

Zorlu, Cem. *Sahih Ahmed Dede, Mevlevîlerin Tarihi (Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

“Reşîd Şeydâ Bey”. *Necat Gazetesi* 96 (14 Ocak 1926), 2.

